ST. IGNATIUS COLLEGE
LIBRARY
SAN FRANCISCO, CAL.

Ad. II 44 f

Werke

des heiligen

Alphons Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung.

Moraltheologische Werke.

Dreizehnter Band.

THEOLOGIA MORALIS. TOM. VI.

Werke

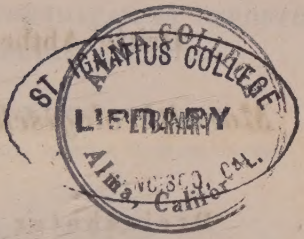
ST. IGNATIUS COLLEGE
LIBRARY
Alma, Calif.

Sämmtliche

Werke

des heiligen

Alphons Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung.

Moraltheologische Werke.

Dreizehnter Band.

Theologia moralis.

TOMUS SEXTUS.

RATISBONAE, 1847.
Sumtibus **G. Josephi Manz.**

THEOLOGIA MORALIS

SANCTI

ALPHONSI MARIAE DE LIGUORI,

FUNDATORIS CONGR. SS. REDEMPTORIS ET EPISCOPI S. AGATHAE GOTHORUM.

NOVAM EDITIONEM EMENDATAM ET OPPORTUNIS NOTIS AUCTAM CURAVIT

P. MICHAEL HARINGER,

Presbyter ejusdem congr. et lector theologiæ moralis.

TOMUS SEXTUS.

CONTINET TRACTATUS DE EXTREMA-UNCTIONE, ORDINE ET MATRIMONIO.

(LIB. VI., 706—1148.)

ALMA COLLEGE LIBRARY Alma, California 239.02 L627

ALMA COLLEGE LIBRARY Property of Alma, Calif. CLgA Please return to Graduate Theol... Union Lib...

RATISBONAE, 1847.

Sumtibus **G. Josephi Manz.**

5054

Property of
CLgA
Please return to
Graduate Theol[illegible]
Union Library

23902
L621

LIBRI SEXTI

TRACTATUS QUINTUS.

DE EXTREMA UNCTIONE ET ORDINE.

CAPUT I.

Quid sit extrema-unctio, et quæ circa eam observanda.

706. *Quid est hoc sacramentum? Et an a Christo institutum.*
707. *Qu. 1., an per quamlibet unctionem partialis gratia conferatur. Qu. 2., an conferatur gratia recedente obice.*
708. *De* materia remota *hujus sacramenti. An præceptum quotannis renovandi oleum obliget sub gravi; et an possit addi oleo benedicto aliud non benedictum.*
709. *An oleum debeat esse olivarum, et an benedictum. Dub. 1., an benedictio requiratur de necessitate sacramenti. Dub. 2., an debeat esse benedictum præcise in ordine ad extremam-unctionem. Dub. 3., an hæc benedictio possit a Papa committi simplici sacerdoti. Dub. 4., an sufficiat ungere una gutta olei.*
710. *De* materia proxima. *An unctio quinque sensuum sit de necessitate sacramenti. An sit necessaria unctio gemina oculorum etc.; et an unctio renum ac pedum. An ordo unctionum sit de necessitate; et quæ spectent ad essentiam hujus sacramenti.*
711. *De* forma. *Dub. 1., an forma omnino debeat esse* deprecativa? *Dub. 2., an sint de essentia verba:* Per suam piissimam misericordiam. *Dub. 3., an valeat forma dicendo:* Ungo te etc.
712. *Quibus ministranda est extrema unctio?*
713. *Dub. 1., an valide conferatur sano. Dub. 2., an infirmo quocumque morbo laboranti. Dub. 3., an mulieri laboranti in partu.*

714. *Dub. 4., an licite ministretur in solo periculo putato. Advert. 1., non esse expectandam extremam partem vitæ. Advert. 2., non licite ministrari, nisi immineat periculum proximæ mortis. Quid in dubio, an instet mortis periculum?*
715. *Dub. 5., an hoc sacramentum possit iterari in eadem infirmitate.*
716. *Quæ dispositio requiratur in suscipiente; et an extrema-unctio sit danda post viaticum.*
717. *An sit ministranda pueris.*
718. *Dub. 1., an infantes sint capaces hujus sacramenti.*
719. *Dub. 2., an danda pueris, de quorum usu rationis dubitatur.*
720. *Dub. 3., an possit dari puero doli capaci, sed non adhuc communioni apto.*
721. *Dub. 4., an possit dari adulto infirmo statim post baptismum.*
722. *De* ministro *hujus sacramenti. An quivis sacerdos possit illud dare ex consensu parochi præsumpto. Quid sancitum sit de regularibus.*
723. *Quid, si pastor absit vel nolit dare; et quid, si sit excommunicatus aut suspensus?*
724. *An liceat dare hoc sacramentum sine ministro; et an possit unus unam, alius aliam partem inungere. An solus sacerdos possit illud ministrare. Quid, si ministrans inter unctiones deficiat?*
725. *An sacerdos incurrat irregularitatem, si æger decedat, dum eum revolvit etc.*
726. *De* administratione *hujus sacramenti. An liceat aliquando ministrare sine vestibus sacris.*
727. *Quale peccatum sit omittere orationes vel alias preces.*
728. *Quale, deferre oleum sine lumine; et quale, omittere signum crucis. Et an liceat sacerdoti deferre oleum una cum viatico.*
729. *An teneatur pastor dare hoc sacramentum petentibus, et an cum periculo vitæ. An teneantur dare alii sacerdotes.*
730. *An liceat parocho oleum retinere domi.*
731. *De* effectibus *hujus sacramenti. An per extremamunctionem remittantur mortalia per se; et an principalis ejus effectus sit remissio peccatorum, vel remissio reliquiarum peccati.*
732. *De* subjecto *hujus sacramenti. An sint capaces amentes; an ebrii; an impœnitentes, excommunicati et vulnerati in rixa; an phrenesi laborantes; an muti, surdi et cæci a nativitate.*
733. *An peccet graviter, qui negligit hoc sacramentum suscipere.*

706. — „**Resp. I. Est sacramentum a Christo instituтum ad ægroto periclitanti de vita conferendam sa-**

„lutem animæ vel etiam corporis, per unctionem olei „benedicti et orationem sacerdotis (1).

Definitum est, hoc esse verum sacramentum, a Tridentino (2). Institutum autem fuit a Christo post resurrectionem (3) et promulgatum a s. Jacobo 5, 14. et 15., ubi dicitur: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo..., et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei.* Certum item est, hoc sacramentum unum esse; licet enim plures sint unctiones, omnes tamen pertinent ad unam significationem interioris medelæ.

707. *Quæritur* autem *I.*, an per quamlibet unctionem partialis gratia conferatur. Affirmant *Elbel* (4), *Sporer* (5) *cum Scoto, Pontio et Mastr. ac Croix* (6) *cum Suarez, Coninch., Laym. et Soto, Palud., Med. etc.;* quia quævis unctio cum sua forma jam significat gratiam independenter ab aliis unctionibus. Sed negat cum communiori *s. Thom.* (7), ubi: *Et ideo in ultima unctione gratia infunditur.* Et eum sequuntur *Wigandt* (8) *et Salm.* (9) *cum pluribus*, qui dicunt, nullam unctionem per se sacramentum, nec etiam partiale constituere, et ideo nihil conferri gratiæ habitualis, quousque cum forma compleatur ultima unctio, qua sacramentum perficitur; in fine autem ultimæ unctionis confertur simul remissio peccatorum et pœnarum, auxilia autem specialia annexa gratiæ non conferuntur nisi tempore opportuno (10). Harum sententiarum utraque est probabilis.

Quæritur II., an possit dari hoc sacramentum validum et informe, ita ut recedente obice gratia conferatur. Affirmant communiter (11). Hinc inferunt (12), quod, si infirmus bona fide vel sensibus destitutus sacramentum

(1) *s. Th. in 4. d. 23. q. 1. art. 1.* — (2) *sess. 7. c. 1.* — (3) *ut tenent Suar., Laym. etc. cum Salm. tr. 7. c. 1. p. 1. n. 3.* — (4) *de extrem. unct. n. 30.* — (5) *n. 68.* — (6) *l. 6. p. 2. n. 2105.* — (7) *suppl. q. 30. ar 1. ad 3.* — (8) *tr. 14. n. 109.* — (9) *tr. 7. c. 3. p. 2. n. 7.* — (10) *Salm. ibid. n. 8. et 9.* — (11) *Suar., Val., Henr., Palud., Dicast., Pal. etc. cum Salm. ibid. p. 3. n. 10. et Croix l. 6. p. 1. n 202.; vide dicta de sacram. l. 6. n. 6. v. not. 4.* — (12) *Salm. ibid. cum aliis.*

suscepit in mortali, sufficit, quod postea attritionem habeat, ad gratiam recipiendam; secus, si mala fide. Id autem currit, si obex tollatur perseverante eodem morbo et periculo; saltem quoad effectum specialium auxiliorum, ut dicunt *Suarez et Dicastillus* (1).

708. — „1. Materia ejus remota est oleum benedictum, quod in pyxide chrismali signatur littera I, „in cujus defectu non licet uti chrismate: si tamen usus „sis, nihil repetendum esse docet *Laym.* (2), idque re„novandum est quotannis in cœna Domini, veteri exusto." *(Et hoc ex præcepto Clementis VIII.* (3) *et ex rituali Romano, ubi dicitur: Oleum infirmorum... singulis annis... in cœna Domini..., veteri combusto, renovandum est. An autem hoc præceptum obliget sub gravi? Negat Escob.* (4) *cum Sa, Ledesma, Henr. etc., quia de gravitate hujus præcepti non constat, nisi pro solo chrismate, ut habetur in c. Si quis de consecr. d. 4. Sed probabilius affirmant Bonac.* (5), *Pal. l. c., Croix* (6) *cum Dic., item Trull., Possev. et Zambr.* (7). *Ratio, quia videtur materia satis gravis, et talis est universalis ecclesiæ consuetudo).* „Si tamen novum haberi non possit, „licet uti antiquo (8), et si hoc non sufficiat, aliud con„secratum, vel in necessitate non consecratum (in minore tamen quantitate, quam vetus est) addere" *(ita ex rituali Romano, ubi dicitur: Id tamen (id est oleum) si forte infra annum... ita deficiat, ut sufficere non posse videatur, neque aliud benedictum haberi queat, modico oleo non benedicto, in minori quantitate superinfuso, reparari potest):* „etsi *Diana* (9) *ex Less. et aliis 4* „dicat, contrarium habere praxim ecclesiæ, ut scilicet „paulatim, per vices (si ita requirat necessitas propter „copiam infirmorum) longe etiam major quantitas adda„tur, quam ab episcopo fuerit consecrata initio (10)." *(Et hoc dicit Croix* (11) *esse certe licitum ex praxi ecclesiarum et ex declaratione S. C. apud Cardenas, ut-*

(1) *apud Salm. l. c.* — (2) *l. 5. tr. 8. c. 2. n. 3.* — (3) *ap. Salm. ibid. c. 2. p. 1. n. 11. et Pal. c. 2. n. 15.* — (4) *l. 22. n. 81.* — (5) *p. 2. n. 3.* — (6) *l. 6. p. 1. n. 42.* — (7) *ap. Escob. n. 79.* — (8) *Laym l. c. (et ita Salm. tr. 7. c. 2. p. 1. n. 11. in fine cum Diana et Aversa, ex declar. S. C. apud Gavant.)* — (9) *p. 6. t. 6. r. 44.* — (10) *Bon. d. 7. q. 1. n. 8. ex Possevino.* — (11) *n. 2093.*

que colligitur ex c. Quod in dubiis de consecr. ecclesiæ (1); *modo pars olei, quæ nunc effunditur, sit minor altera parte, cui infunditur. Id tamen, recte ait Roncaglia* (2), *non permittendum nisi in casu necessitatis).*

Certum est 1., hoc oleum infirmorum debere esse olivarum, quia ex communi usu nomine *olei* hoc proprie intelligitur; ita communiter DD. (3); et patet ex decreto Florentini (4), ubi pro hujus sacramenti materia assignatur *oleum olivæ per episcopum benedictum. Certum est 2.* apud omnes, quod hoc oleum debeat esse benedictum ex necessitate præcepti. Sed

709. — *Dubitatur 1.*, an oleum infirmorum debeat esse benedictum ex necessitate sacramenti.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Juenin* (5), *Natalis Alex.* (6), item *Cajetan, Maldonat et Sambov. ap. Cont. Tourn.* (7), qui non obstare dicunt concilium Florentinum ut supra, neque Tridentinum (8), ubi pariter dicitur: *Intellexit enim ecclesia, materiam* (extremæunctionis) *esse oleum ab episcopo benedictum:* quia, ut dicunt, esto ibi assignetur oleum pro materia, non tamen definitur, esse de essentia, quod benedicatur ab episcopo.

Secunda sententia vero communissima affirmat, et hanc tenent *s. Thomas* (9), *Conc.* (10), *Petroc.* (11), *Salm.* (12) *et Scotus et alii* (13). Ratio, quia concilia in hoc dogmatice locuta sunt, unde utrumque ad valorem hujus sacramenti requiri declararunt.

Dubitatur 2., an oleum debeat esse necessario benedictum in ordine ad extremam-unctionem. Negant *Suarez* (14) *et Laym.* (15) *et Henr.* (16); quia vere est oleum ab episcopo benedictum. Affirmant vero *Palaus* (17), *Holzmann* (18), item *Bellarminus, Valentia, Barbosa, Aversa etc.* (19); quia, sicut benedictione chrismatis deputatur

(1) *juxta dicta in hoc l. 6. n. 368.* — (2) *q. 2. r. 1.* — (3) *cum Salm. ibid. n. 1. et Petroc. t. 4. de extr. unct. q. 2.* — (4) *apud Sporer suppl. p. 220. n. 61.* — (5) *q. 3. c. 1.* — (6) *c. 2.* — (7) *tr. de extr. unct. c. 3. art. 1. concl. 2. n. 8. et seq.* — (8) *sess. 14. c. 1.* — (9) *suppl. q. 29. art. 5.* — (10) *t. 10. n. 5.* — (11) *q. 4.* — (12) *tr. 7. c. 2. p. 1. n. 2.* — (13) *apud Sporer l. c.* — (14) *t. 4. d. 39. sect. 1. n. 9.* — (15) *c. 2. n. 3.* — (16) *c. 8. n. 2.* — (17) *p. 2. n. 5.* — (18) *de extr. unct. n. 7.* — (19) *ap. Salm. ibid. n. 9.*

chrisma pro sacramento confirmationis, ita benedictione olei infirmorum deputatur materia ad sacramentum extremæ-unctionis. — Utraque sententia est probabilis; unde prima non potest in praxim deduci, nisi in casu necessitatis, quo deest oleum infirmorum; tunc enim poterit ministrari extrema-unctio chrismate vel oleo catechumenorum sub conditione, ut recte dicunt *Viva* (1), *Ronc. et Croix* (2). Et si postea haberi possit oleum infirmorum, repetendum est sacramentum, ut dicunt *Viva et Croix ll. cc.*, utque præscripsit *s. Carolus Borromæus* (3).

Dubitatur 3., an hujusmodi benedictio possit committi a Pontifice simplici sacerdoti. Negant *Pal.* (4), *Suarez* (5) *et Bellarm.*, *Coninch.*, *Laym. etc.* (6): sed affirmandum cum *Holzm.* (7), *Petrocor.* (8), *Ronc.* (9), *Conc.* (10) *et Benedicto XIV.* (11), ex decreto *Clementis VIII.*, qui declaravit, sacramentum extremæ-unctionis Latinis collatum a sacerdotibus græcis oleo ab eisdem sacerdotibus benedicto esse validum, ut diximus *de confirmatione n. 163.*

Dubitatur 4., an sufficiat, ministrare hoc sacramentum una gutta olei. Negant *Suarez* (12) *ac Fill.*, *Reg.*, *Trull.*, *Gran. etc.* (13); quia, ut ajunt, ungere proprie est oleum per partes diffundere. Affirmant vero communius *Escob.* (14) *cum Diana*, *Tanner et Hurt. ac Croix* (15) *cum Dic. et Aversa*, modo omnes partes ungantur; quia, qui ungit una stilla olei, vere ungit, cum oleum plus quam alii liquores diffundatur. Hæc secunda sententia mihi est probabilior; at quia prima non est improbabilis, saltem extrinsece, in praxi sequenda est. Pro valore autem sacramenti recte dicunt *Salm.* (16) *cum Dicast. et Aversa*, quod sufficit intingere in oleo extremum digiti et ungere.

710. — „2. **Materia proxima** est unctio certarum „partium corporis, ac saltem quinque sensuum; vel si „mutilati sint, vicinarum partium, facta a sacerdote: „non simpliciter necessario contactu immediato manus; „nam peste grassante potest uti virga oblonga oleo tincta,

(1) *art. 1. n. 2.* — (2) *l. 6. p. 2. n. 2090.* — (3) *act. Mediol. p. 4.* — (4) *p. 2. n. 3.* — (5) *d. 40. sect. 1.* — (6) *ap. Salm. ibid. n. 6.* — (7) *n. 5.* — (8) *q. 4.* — (9) *p. 120. q. 2.* — (10) *n. 7.* — (11) *de synodo l. 7. c. 16. n. 4.* — (12) *d. 40. sect. 2. n. 4.* — (13) *ap. Escob. l. 22. n. 82.* — (14) *n. 84.* — (15) *n. 2094.* — (16) *tr. 7. c. 2. p. 12 n. 12.*

„quam postea comburat (1)." (*Ita etiam probabiliter Wigandt* (2) *et Escobar* (3), *qui addit, quod, si fiat sine necessitate, nec erit mortale*). „Quidam etiam DD. putant, „unam tantum unctionem esse de essentia sacramenti; „ideoque in periculo pestis et simili necessitate sufficere „unum tantum organum magis obvium, vel potius caput, „quod in eo sensus maxime vigeant, ungere, dicendo: „*Per istam etc., quidquid deliquisti per visum, auditum, „gustum, odoratum, tactum etc.* Et quidem pro hac sen„tentia citantur varia pastoralia, agendæ et doctores Lo„vanienses, *Sylv.* (4), *Laym.* (5), qui eam non omnino „improbabilem, *Tanner et Marchant.* (6), qui omnino pro„babilem et in praxi usitatam, *Diana* (7), qui in praxi „tutam dicit, citansque pro ea (8) *Gran.*, *Amic.*, *Aver„sam*, affirmat, Pontificem id posse permittere: et deni„que *Escobar*, citans *Becanum* (9) *et Barbosa* (10), id per„mittit. Verum cum alii doctores communiter repugnent, „tutius saltem erit, quod suadent *Laym. et Diana ll. cc.*, „eo casu unum oculum, aurem, manum et os velociter „sine crucis forma ungere, dicendo unicam formam com„plectentem reliquas. Illud vero certius est, pedes aut „renes inungere non esse essentiale; imo quoad renes „non est decens, præsertim in fœminis et viris religio„sis, ideoque omitti solet (11).

Quæritur, an unctio quinque sensuum sit de necessitate sacramenti.

Prima sententia negat, et dicit, sufficere ad valorem unicam tantum unctionem. Ita *Merbesius* (12), *Natal. Alexand.* (13), *Cont. Tourn.* (14), item *Sylvius*, *Becan. et Molf.* (15); et merito (speculative loquendo) probabilem putant *Holzm.* (16), *Ronc.* (17), *Elbel* (18) *ac Laym.*, *Coninch. etc.* (19). Ratio, quia ex *d. Jacobo* simplex unctio

(1) *Sylv., Chapeauville, Diana; vide Diana p. 2. t. 4. r. 167.* — (2) *n. 107.* — (3) *n. 93.* — (4) *in 3. part. q. 33. art. 2.* — (5) *l. 5. tr. 8. c. 3.* — (6) *in horto pastorum.* — (7) *p. 3. t. 4. r. 168.* — (8) *p. 8. t. 1. r. 21.* — (9) *c. 25. q. 7. n. 6.* — (10) *in Trid. sess. 14. c. 1.* — (11) *Henr., Sa, Tol., Suar., Bellarm. c. 10. in fine.* — (12) *t. 2. p. 265. q. 19.* — (13) *c. 5.* — (14) *l. c. art. 2. concl. 2. v. prob. 1.* — (15) *ap. Salm. tr. 7. c. 2. p. 3. n. 18.* — (16) *n. 10.* — (17) *q. 2. r. 2.* — (18) *n. 25.* — (19) *ap. Salm. ibid.*

præcipitur: *ungentes eum oleo.* Item in Tridentino (1) de una tantum unctione fit mentio: *Hæc sacra unctio etc.;* unde infertur sufficere, quod homo in una parte tantum ungatur, ut dicatur unctus.

Secunda sententia vero communior et tutior affirmat, eamque tenent *Laym.* (2), *Palaus* (3), *Elbel* (4), *Holzm.* (5) *cum Suar., Soto et Henr. ac Salm.* (6) *cum s. Bonav., Bellarm., Valent., Coninch., Bonac. etc.* ex *d. Thoma* (7), qui docet, unctionem quinque sensuum esse *quasi de necessitate sacramenti.* Ratio, quia, licet ex verbis *d. Jacobi* et Tridentini non fiat mentio plurium unctionum, tamen sic colligitur ex usu ecclesiæ et communi DD. sensu. Quapropter recte dicunt AA. præfati, quod tantum tempore pestis vel alia urgente necessitate poterit adhiberi sub conditione una unctio in aliquo sensu (et consultius in capite (8). Tunc autem dicit *Cont. Tourn.* (9) sufficere, quod dicatur: *Indulgeat tibi Deus, quidquid peccasti per sensus*, ut habetur in rituali Parisiensi. Sed alii (10) requirunt, ut exprimantur quinque sensus, nempe: *quidquid per visum, auditum, gustum, adoratum et tactum deliquisti.* Sed melius erit sic dicere: *Per istam s. unctionem etc. indulgeat tibi Deus, quidquid deliquisti per sensus, visum, auditum, gustum, adoratum et tactum:* præmittendo verbum *deliquisti*, ut bene notant *Salm. l. c. cum Aversa;* quia, si *deliquisti* proferatur in fine, et interim æger moriatur, nullum est sacramentum. Si autem æger supervivat, merito ait *Croix* (11), repetendas esse unctiones in singulis sensibus, addendo orationes omissas. Præscribit autem rituale Romanum: *Si dubitet* (sacerdos), *an vivat...*, *unctionem prosequatur sub conditione...*, *dicens*: *Si vivis, per istam etc.*

Certum est autem, non esse de necessitate sacramenti geminam unctionem adhibere geminis partibus, v. gr. in utroque oculo, aure etc.; ut recte dicunt *Roncaglia* (12),

(1) *sess. 14. c. 1.* — (2) *c. 5. n. 5,* — (3) *p. 3. n. 6.* — (4) *n. 25.* — (5) *n. 10.* — (6) *ibid. n. 19.* — (7) *suppl. q. 32. art. 6.* — (8) *ut ajunt Benedictus XIV. de syn. lib. 7. c. 18. Busemb. ut supra.* — (9) *ibid. v. prob. 3.* — (10) *ut Busemb. mox infra n. 3., Holzm. et Elbel ll. cc., item Salm. tr. 7. c. 2. p. 4. n. 32. cum Angles, Nugno et Leand.* — (11) *n. 2121.* — (12) *q. 2. r. 2.*

Holzm. (1) *et Salm.* (2) *cum Suarez, Sa, Bonac.* Unde urgente necessitate, nempe si adsit periculum infectionis, vel si infirmus nequeat verti ad aliud latus, sufficit ungere unum oculum, unam aurem etc. Unctio autem renum, ut præscribit rituale, *in mulieribus honestatis gratia semper omittitur; atque etiam in viris, quando infirmus commode moveri non potest.* Unctio vero pedum non est de necessitate sacramenti, ut communiter dicunt (3) ex *d. Thoma* (4): unde dicunt, in hac unctione pedum servandam esse consuetudinem ecclesiarum.

Nec etiam est de necessitate sacramenti, servare ordinem inter unctiones partium, quia hujus ordinis inversio minime impedit sacramenti significationem (5). Communiter tamen dicunt (6), id esse graviter illicitum, quia esset contra usum ecclesiæ in re notabili.

„3. De essentia hujus sacramenti est: 1) ut organa 5 „sensuum, quæ inunguntur, nominentur (7); licet *Diana* (8) „contrarium censeat probabile; imo ad valorem sufficere, „si inter ungendum omnes sensus dicas: *Per istas sanctas unctiones indulgeat tibi etc.* — 2) Verba illa: *Per „hanc sanctam unctionem;* esti *Palaus l. c.* dicat, valere, si tantum omittas to *sanctam.* — 3) Verba deprecativa: *Indulgeat tibi Deus.* Hinc formam imperativam, v. gr.: *Per hanc etc. remittatur tibi, quidquid etc.* „non valere, dicunt *Palaus l. c., Diana l. c.*

711. — Quoad *formam* hujus sacramenti pertinet, sacerdos, intincto pollice in oleo sancto, in modum crucis ungere debet infirmum, ut præscribit rituale Romanum, in partibus infra scriptis, aptando verba formæ proprio loco in hunc modum, videlicet: *Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus, quidquid per visum* (si ungitur oculus, et sic de aliis) *deliquisti. Amen.* Minister vero, si est in sacris, vel ipsemet sacerdos post quamlibet unctionem ter-

(1) *n. 10.* — (2) *ibid. p. 2. n. 16.* — (3) *Pal. p. 3. n. 3., Ronc. quæst. 2. r. 2. et Salm. ib. p. 3. n. 17. cum Suar., Laym., Sa et Bon.* — (4) *d. quæst. 32. art. 6.* — (5) *Holzmann n. 11. cum communi.* — (6) *Suar. t. 4. d. 40. sect. 2. in fine., Bonac. p. 5. n. 20., Pal. p. 3. n. 11. cum Sa et Holzm. cum Babenst.* — (7) *Palaus p. 4. c. 26. Aversa sect. 4. etc. communiter.* — (8) *p. 8. t. 7. r. 56. ex Regin.*

gat loca inuncta novo globulo bombacii vel rei similis, eaque in vase mundo reponat, et ad ecclesiam postea deferat, comburat, cineresque projiciat in sacrarium. Advertit pariter rituale, quod, cum sacerdos ungit partes corporis, quæ pares sunt, prout oculos, aures etc. (incipiendo semper a parte dextera), non absolvat formam, antequam ambas perunxerit. Si quis autem sit aliquo membro mutilatus, pars loco illi proxima eadem forma inungatur. Deinde aures inungendo repetat eamdem formam, dicendo: *per auditum;* ad nares: *per odoratum;* ad os (compressis labiis): *per gustum et locutionem;* ad manus (sacerdotibus exterius, reliquis interius in palmis): *per tactum;* ad pedes (scilicet in plantis): *per gressum;* ad renes: *per lumborum delectationem.* Hæc autem unctio omittitur in fœminis et etiam in viris, qui vix aut sine periculo mortis moveri non possunt. Quando autem periculum mortis imminet, præcipit rituale, ut infirmus cito ungatur prædictis verbis: *Per istam s. unctionem etc.* Et postea, si supervivat, dicantur orationes prætermissæ. Hæc omnia habentur in rituali.

Verbum *deliquisti*, merito dicunt *Croix* (1) *et Mazzotta* (2) *cum Gob. contra Bosco*, esse de essentia; nam alias non exprimeretur in forma unus ex principalibus effectibus hujus sacramenti, qui est remissio peccatorum, ut dixit *d. Jacobus: Et si in peccatis sit, remittentur ei.*

Verbum autem *sanctam* non est de essentia, cum in Florentino et Tridentino hæc vox non additur; peccat tamen omittens (3).

Dubitatur 1., an valeat forma indicativa.

Prima sententia affirmat, quam tenet *Cont. Tourn.* (4) *et Juenin* (5), item *Palud.*, *Alb. Magn.*, *Becan.*, *Rich.*, *Aureol. et Tanner* (6), et probabilem putat *Concina* (7). Eam probat ex variis priscis ritualibus, et signanter ex Ambrosiano, in quo dicebatur: *Ungote oleo sanctificato in nomine Patris etc., ut, more militis uncti, præparatus ad certamen aëreas possis superare potestates.*

(1) *n. 2097.* — (2) *t. 3. p. 216.* — (3) *ita communiter Pal. p. 4. n. 4., Holzm. n. 14., Mazzotta p. 216. et Salmant. tr. 7. c. 2. p. 4. n. 30. in fine cum Aversa et Dicast.* — (4) *de extr. unct. c. 4. n. 21.* — (5) *diss. 7. q. 4.* — (6) *apud Escob. n. 103.* — (7) *p. 17. n. 12.*

Secunda sententia tamen communis et verior docet, non valere (1). Ratio habetur ex ipsis verbis *d. Jacobi: Et orent super eum, ungentes eum oleo..., et oratio fidei salvabit infirmum.* Ex quibus verbis patet, apostolum orationi tribuisse efficaciam hujus sacramenti. Nec obstant ritualia opposita; nam respondet *d. Thomas* (2), quod verba illa non erant forma hujus sacramenti, sed potius dispositio ad formam. Sed forte melius respondet Papa *Benedictus XIV.* (3) *et Sporer* (4) *cum Mastr. et Herincx*, quod verba illa: *ut possis*, cum sint optative, referri possint ad proferentis votum et orationem, nempe ac si diceret: *Ungo te, orans Deum, ut possis etc.*

Dubitatur 2., an sint de essentia verba: *Per suam piissimam misericordiam.*

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Nugnus et Hurt.* (5) atque *Bellarm.* (6), favetque *Coninch.* (7), et probabilem putat *Roncaglia* (8) quoad verbum *misericordiam*; dubitat vero *Suarez* (9). Ratio, quia, cum forma debeat esse deprecativa, necessario in ea est explicandus recursus ad divinam misericordiam, quæ respicit miseriam, in qua maxime est infirmus in fine vitæ constitutus.

Secunda sententia vero longe communior et longe probabilior negat (10). Ratio enim opposita minime suadet, verba illa esse de essentia, quia eo ipso, quod sacerdos dicat: *Indulgeat tibi Deus*, satis orat divinam misericordiam. Omnes tamen conveniunt, quod omittere prædicta verba esset quidem mortale, cum esset omissio in re notabili et contra usum ecclesiæ.

Dubitatur 3., an valeat forma, si dicatur: *Ungo te oleo sancto, ut per suam misericordiam indulgeat tibi Deus etc.*

(1) *ita s. Th. suppl. q. 29. art. 8. per totum, Merbes. q. 20., Natal. Alex. art. 3., Suar. d. 40. sect. 3. n. 6., Fill. tr. 3. n. 80., Petrocor. t. 4. p. 184, Pal. p. 4. n. 1., Elbel n. 28., Holzm. n. 15. cum s. Bonac. et Mastr., Escob. n. 105. cum Henr., Coninch., Nugn. et Hurt. ac Sporer n. 74. cum Bellarm., Laym., Bonac., Val. etc.* — (2) *l. c. ad 3.* — (3) *de synodo lib. 7. c. 17.* — (4) *n. 75.* — (5) *apud Escob. n. 97.* — (6) *ap. Mazzotta t. 3. p. 216.* — (7) *dist. 19. n. 15.* — (8) *quæst. 3.* — (9) *dist. 40. sect. 3. n. 13.* — (10) *et hanc tenent Pal. p. 4. n. 4., Bonac. p. 3. circa finem, Salm. tr. 7. c. 2. p. 4. n. 31., Roncagl. l. c., Spor. n. 71., Holzm. n. 14., et Escob. n. 99., Laym., Fill., Reg., Henr., Dic. et Trull.*

Negant *Bonac.* (1) *ac Hurt., Nugnus etc.* (2): probabilius vero affirmant *Suar., Laym., Fill., Henr., Reg. et cæteri communius apud eosdem Salm. l. c.*, qui tamen dicunt, rem esse incertam. Ratio, quia his verbis jam exprimitur substantia formæ.

712. — „4. Hoc sacramentum tantum dandum est morti „propinquis, ex morbo, vulnere, partu vel senectute, quia „hi soli sunt infirmi. Quod si morbo liberati rursus pe„riclitentur, iterandum est: et quidem in diuturnis mor„bis, quoties erit periculum novum: neque expectandum „(sub gravi culpa (3)), donec sensibus careant vel om„nino sint desperati. In dubio vero de vita detur sub „conditione (4).

„5. Si conferatur infirmo communi morbo, sive non „graviter vel periculose laboranti, non est validum (5). „Ac licet *Less., Wiggers et Quintanadv.* contrarium pu„tent probabile, concedunt tamen, sic inunctum iterum „inungendum esse (etiam in eodem morbo), quando pe„riculose laborare cœperit, ob mutatum statum infirmita„tis; additque *Quintanadv.*, mortaliter peccatum fuisse (6).

713. — *Dubitatur 1.*, an sit validum hoc sacramentum extremæ-unctionis, si conferatur sano.

Affirmat *Juenin* (7), *et Ronc.* (8) respondet, quod non auderet asserere, esse invalidum, cum nullibi viderit condemnatum ritum Græcorum, qui in die cœnæ Domini, dum consecratur oleum infirmorum ab episcopo, totum illud insumunt in ungendis adstantibus. Sed omnino tenendum est invalidum cum communi sententia, quam tetent *Suarez* (9), *Palaus* (10), *Salm.* (11), *Conc.* (12) *et noster ss. P. Benedictus XIV. l. c.* Ratio, quia id patet ex verbis *s. Jacobi c. 5.*, ubi dicitur: *Infirmatur quis in vobis? inducat etc.* Et communiter omnes interpretantur hunc textum de infirmitate corporali, non autem spirituali, ex Tridentino (13), ubi dicitur: *Declaratur, esse*

(1) *p. 3. n. 3.* — (2) *ap. Salm. ib. n. 29.* — (3) *Quintanadv. t. 4. sect. 9.* — (4) *Laym. l. c. ex s. Thom., Sylv., Suar. d. 40.* — (5) *Suar., Palaus, Gran., Amic. etc. communiter.* — (6) *vide Quintanadv. t. 5. sect. 7., Diana p. 9. t. 6. r. 64.* — (7) *apud Benedictum XIV. de synodo l. 8. c. 5. n. 4.* — (8) *q. 6. r. 1.* — (9) *t. 4. d. 42. sect. 2.* — (10) *p. 6. n. 10.* — (11) *tr. 7. c. 4. p. 1. n. 6.* — (12) *p. 18. n. 4.* — (13) *sess. 14. c. 3.*

hanc unctionem infirmis adhibendam. Nec obstat ritus ecclesiæ græcæ; nam sapienter advertit præfatus Pontifex, unctionem illam sanis adhiberi, non tanquam sacramentum (quod errorem esse ait ita credere), sed ut meram cæremoniam ac sacramentalem benedictionem.

Dubitatur 2., an sit validum hoc sacramentum, si conferatur infirmo quocumque morbo laboranti, etiam non gravi.

Prima sententia affirmat, dicens, esse quidem illicitum, sed non invalidum; et hanc tenent *Coninch.* (1) *et Wigandt* (2). Ratio, tum quia Apostolus agnoscit absolute infirmum pro subjecto capaci hujus sacramenti, cum dicit: *Infirmatur quis in vobis? inducat etc.;* tum quia in Tridentino (3) sic habetur: *Declaratur etiam, esse hanc unctionem infirmis adhibendam; iis vero præsertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitæ constituti videantur, unde et sacramentum exeuntium nuncupatur.* Ubi notant verbum *præsertim*, et ex eo inferunt, sacramentum adhiberi posse etiam his, qui non periculose decumbunt.

Secunda sententia tamen communior et sequenda docet, talem collationem non solum esse illicitam, sed etiam invalidam. Ita *Suarez* (4), *Pal.* (5), *Bonac.* (6), *Escob.* (7) *cum Caspensi, Gran., Amico, Diana, Reg. etc ex d. Thoma* (8), ubi docet, hoc sacramentum non esse dandum nisi infirmis, qui secundum humanam æstimationem videntur morti appropinquare. Probatur ex decreto *Eugenii IV.* in instructione ad Armenos, ubi dictum fuit: *Hoc sacramentum dari non debet nisi infirmo, de cujus morte timetur.* Verbum autem *debet* hic non tantum importat præceptum, sed etiam necessitatem; quia præfatus Pontifex, cum declaraverit subjectum hujus sacramenti, et designarit tantum infirmum, de cujus morte timetur, censetur alios quidem infirmos exclusisse. Confirmatur ex fine institutionis hujus sacramenti, qui fuit (prout ait Tridentinum (9)), ut hoc sacramentum *finem vitæ tanquam firmissimo quodam præsidio muniret.* Nec obstat, quod

(1) *d. 19. dub. 7. n. 25.* — (2) *n. 111.* — (3) *d. c. 3.* — (4) *d. 42. s. 2. n. 4. et 5.* — (5) *p. 6. n. 17.* — (6) *p. 5. n. 15.* — (7) *l. 22. n. 138.* — (8) *in 4. d. 23. q. 2. art. 4. q. 2.* — (9) *sess. 14. in proœmio.*

in *dicto c. 3.* dicatur: *præsertim*; nam hæc particula juxta contextum concilii, ut patet, non denotat, posse quibusvis infirmis sacramentum ministrari, sed posse dari iis, qui periculose decumbunt, etiamsi non sint constituti in exitu vitæ sive in articulo mortis; modo immineat periculum mortis, ut mox in fine dubii quarti declarabitur.

Dubitatur 3., an mulieri laboranti in partu sit hoc sacramentum ministrandum. Respondetur: Si fœmina laborat in partu communibus tantum doloribus, non poterit quidem ungi, etiamsi prima vice pariat vel alias fuerit in periculo mortis; quia tunc non adhuc periculosa laborat infirmitate: ut communiter dicunt DD. infra citandi cum concilio Mediolanensi *p. 2.*, ubi dictum fuit: *Parochus unctionis sacramentum ministrare non debet mulieribus in partu laborantibus.* Secus vero, si mulier jam cœperit gravissimis cruciatibus divexari, ita ut jam actu sit in proximo periculo mortis; quia tunc revera jam periculose infirmatur (1).

714. — *Dubitatur 4.*, an hoc sacramentum licite conferri possit ægroto in solo putato periculo vitæ.

Prima sententia negat, et hanc tenet *Viva* (2), et probabilem vocant *Less. et Quintanadv.* (3). Ratio, ut dicunt, quia non potest sacramentum exponi periculo frustrationis; invalide enim conferretur, si revera infirmus non esset in vero periculo mortis.

Secunda sententia tamen communis et vera affirmat (4). Hæc sententia docet, ad ministrandum hoc sacramentum valide et licite sufficere, quod infirmus laboret morbo ita gravi, ut prudenter putetur esse in periculo proximæ mortis. Et probatur ex decreto *Eugenii* ut supra, ubi: *De cujus morte timetur*; et ex rituali, ubi: *Debet hoc sacramentum infirmis præberi, qui... tam graviter*

(1) *ita Bonac. p. 5. n. 6., Fill. tr. 3. n. 68., Diana p. 10. tr. 12. r. 9. cum Franc. Lugo et Amico ac Escob. n. 140. et 141. cum Reg., Trull., Cand. etc.* — (2) *q. 6. art. 3. n. 2.* — (3) *apud Escob. n. 136.* — (4) *et hanc tenent Pal. p. 6. n. 16., Suar. d. 42. s. 2. n. 5., Holzm. n. 28., Sporer n. 98. cum Scoto et Amico ac Escob. n. 138. cum Caspensi, Gran., Reg. etc.*

laborant, ut mortis periculum imminere videatur. *) Et ratio est, quia, cum Christus Dominus ministrationem hujus sacramenti hominibus reliquerit, credendum est, sic eam reliquisse, ut possint concedere illud omnibus infirmis, quibus probabiliter judicatur periculum mortis imminere.

Advertendum autem hic *1.*, quod ad præbendum hoc sacramentum non sit expectandum ultimum vitæ tempus; unde communiter docent *Merbes* (1), *Roncaglia* (2) *et Antoine* (3), graviter peccare parochos, qui differunt hoc sacramentum, usquedum infirmus privetur usu sensuum et rationis; prout habetur etiam expressum in *catechismo Romano* §. *9.*, ubi dicitur: *Gravissime peccant, qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cum jam, omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere incipiat.* Ratio, quia sic privatur infirmus uberiori fructu, quem recepisset, si suscepisset sacramentum, dum erat rationis compos, cum magis tunc se ad illud disposuisset; item quia privatur spiritualibus viribus ad resistendum dæmoni et ad perferenda morbi incommoda; item quia infirmus, si forte esset in mortali, et compos rationis sacramentum recepisset, auxilio attritionis gratiam forte fuisset adeptus, qua alioquin privatur; demum quia virtute hujus sacramenti forte consecutus fuisset sanitatem corporis, si tempore congruo collatum fuisset; licet enim hoc sacramentum virtute quadam supernaturali operetur etiam salutem corporalem, si animæ saluti expedierit (ut loquitur Tridentinum), non tamen per modum miraculi operatur, sed via quodammodo ordinaria, nempe causas naturales adjuvando, ut communiter ajunt DD. Quæ omnia saltem simul congesta videntur grave damnum infirmo afferre.

(1) *t. 2. de extr. unct. q. 25. mon. 5.* — (2) *reg. in praxi n. 2.* — (3) *de extr. unct. q. 6. observ. 1.*

---

*) Et idem ait rituale Romanum de senibus decrepitis, *qui præ senio deficiunt et in diem videntur morituri, etiam sine alia infirmitate.* Si autem extrema-unctio daretur in morbo gravi, quin aliquod videatur imminere periculum mortis, tunc (ait *s. Alphonsus*) daretur quidem valide, sed illicite. Vide hom. ap. tr. 17, 7. *Editor.*

Advertendum 2., quod distinguere oporteat, quando extrema-unctio dari debeat et quando dari possit. Adest quidem obligatio, ut mox diximus, eam ministrandi, cum urget periculum proximæ mortis, et tunc non est expectandum ultimum vitæ tempus, sed ministrandum est sacramentum, sicut præcepit *Benedictus XIV. in euchologio Græcorum*, cum infirmi *sibi constant et sui compotes sunt.* Cæterum communiter docent DD., valide et licite posse dari extremam-unctionem, statim ac prudenter judicatur infirmus laborare periculo mortis, etsi adhuc non proximæ: ita *Suar.* (1), ubi ait: *Ut minimum requiritur, ut ex tali infirmitate mors possit moraliter timeri, saltem remote.* Idem docent *Coninch.* (2), *Castrop.* (3), *Bon.* (4), *Escobar* (5), *Holzm.* (6), *Sporer* (7), *Salm.* (8) *et alii passim cum Benedicto XIV.* (9) *et Honorato Tournely* (10), qui adducit pro hac sententia duplex concilium, Aquisgranense et Moguntinum. Id probatur 1. ex concilio Florentino (11) in decreto, ubi dicitur: *Subjectum hujus sacramenti esse infirmum, de cujus morte timetur.* Probatur 2. ex Tridentino (12), ubi habetur: *Hanc unctionem infirmis adhibendam, iis vero præsertim, qui in exitu vitæ constituti videantur.* Particula illa *præsertim* satis indicat, posse extremam unctionem ministrari etiam infirmis, qui nondum videntur esse in exitu vitæ. Fortius demum probatur 3. ex citato loco *Benedicti XIV.*, ubi scribitur: *Ne sacramentum extremæ-unctionis ministretur benevalentibus, sed iis dumtaxat, qui gravi morbo laborant.* Hinc recte ait *Castropalaus* (13): *Quapropter censerem, quoties viaticum infirmo ministratur, statim et ministrari unctionem posse et expedire; quia jam censetur infirmitas grave periculum vitæ inducere.*

In dubio autem, an infirmitas sit periculosa mortis, recte ajunt *Castrop.* (14) *et Laym.* (15), *non posse extremam-unctionem ministrari, tum quia præceptum est,*

(1) *t. 4. disp. 42. sect. 2. n. 4.* — (2) *dub. 7. n. 24.* — (3) *tr. 26. p. 6. n. 12.* — (4) *disp. 7. q. un. p. 5. n. 7.* — (5) *de extr. unct. probl. 30. n. 138.* — (6) *eod. tit. n. 28.* — (7) *n. 98.* — (8) *tr. 7. c. 4. p. 1. n. 6.* — (9) *de synodo l. 8. c. 7. n. 2.* — (10) *de extr. unct. q. 3. v. quær. 2.* — (11) *t. 13. concil. p. 538.* — (12) *sess. 14. c. 3.* — (13) *l. c. n. 12.* — (14) *ib. n. 13.* — (15) *de extr. unct. c. 4. circa finem.*

ne aliis quam de vita periclitantibus ministretur. Secus vero, si de tali periculo vera adsit probabilitas sive prudens timor, ut communiter docent *Suar.*, *Caspensis*, *Castrop.*, *Escobar et Holzm.* (1) *cum Scoto et Mastrio.*

715. — *Dubitatur 5.*, quando hoc sacramentum possit iterum ministrari eidem infirmo. Respondetur: Quando infirmitas non est diuturna, ad iterandum hoc sacramentum requiritur, ut infirmus a priori infirmitate *convaluerit et in aliud simile vitæ discrimen inciderit*, ut docet Tridentinum (2). Quando vero infirmitates sunt diuturnæ, prout sunt hectica et hydropisis, tunc *s. Carolus Borromæus l. c.* sic instruit: *Si ob mortem impendentem quis unctus fuerit et evaserit, deinde ex eodem morbo in aliud simile periculum mortis rursus inciderit, rursus ungi debebit.* Idem docuit *d. Thomas* (3): idem præcepit rituale Romanum, dicens: *In eadem infirmitate hoc sacramentum iterari non debet, nisi diuturna sit, ut, cum infirmus convaluerit, iterum in periculum mortis incidit.* Unde adverte, quod in morbo diuturno, si infirmus post unctionem certe manserit in eodem periculo mortis, non poterit rursus ungi. Secus vero, ait *noster ss. P. Benedictus XIV.* (4), de nobis optime meritus, si dubitetur, an revera morbi status mutatus sit; tunc enim, dicit, expedire, ad sacramenti iterationem propendere, eo quod hæc sit uniformior veteri ecclesiæ consuetudini, et per eam novum spirituale subsidium infirmo obveniat. Hoc tamen intelligendum de dubio positivo, nempe quando probabile sit, infirmum jam exiisse a periculo mortis; nam alias in mero dubio negativo servandum est præscriptum Tridentini, ubi dicitur, posse sacramentum iterari, si infirmi *convaluerint*; quod revera non potest verificari, nisi saltem probabiliter a periculo exierint. Unde dicit *Ronc.* (5), non sufficere, infirmum per quatuor vel quinque dies ita se melius habuisse, ut videatur mortis periculum evasisse; secus, si per notabile tempus (6), puta per mensem (7).

(1) *n. 28.* — (2) *sess. 14. c. 3.* — (3) *in 4. dist. 23. q. 2. art. 4. q. 2.* — (4) *de synodo l. 8. c. 8. n. 4.* — (5) *q. 7. r. 2.* — (6) *ut dicunt Wigandt n. 111. et Sporer n. 111. cum Suar., Coninch., Reg. etc.* — (7) *ut ajunt Bon. p. 6. n. 4. et Viva art. 3. n. 5. cum Trull.*

716. — „6. Ad sacramentum hoc cum fructu recipien„dum, in eo, qui rationis est compos et conscius pec„cati mortalis, si non confiteatur, requiritur contritio sal„tem existimata; neque sufficit attritio (1). Ordinarie „autem, nisi obstet causa rationabilis (v. gr. si ob vo„mitum communicare non possit), præmittenda est con„fessio et communio, ob ecclesiæ consuetudinem, quæ „unctionem tanquam minus necessariam ad salutem post„ponit (2)." (*In rituali Romano sic habetur:* „*Ex generali ecclesiæ consuetudine observandum est, ut, si tempus et infirmi conditio permittat, ante extremam-unctionem pœnitentiæ et eucharistiæ sacramenta infirmis præbeantur.*" *Suscipere autem extremam-unctionem ante viaticum aut nullum erit peccatum, aut vix veniale, ut dicunt Suarez* (3) *et Croix* (4), *nec improbat Benedictus XIV.* (5), *quia consuetudo præmittendi viaticum non est recepta saltem sub gravi obligatione.*) „Licet „autem per se loquendo confessio non necessario præ„mittatur, cum per contritionem se disponere possit, per „accidens tamen requiri potest, v. gr. si post viaticum „peccasset mortaliter, et timeretur, post unctionem de„futurum tempus confessioni: tunc enim prius audien„dus et absolvendus esset, quia sacramenta magis ne„cessaria tali casu prius sumenda sunt (6).

717. — „7. Pueris habentibus sufficientem rationis „usum ad peccandum, tametsi sacram eucharistiam non „accipiant, non recte negatur extrema unctio, cum inde „nonnunquam salus ipsorum dependere possit. *Suar.* (7), „*Graff.*, *Angl.*, *Zamb. apud Laym.* (8), qui parochos quo„rumdam locorum excusat, per consuetudinem toleratam „ab episcopis, si non dent pueris ante annum 14. vel 15., „excepto casu necessitatis, quo puer, quem rationis usum „consecutum esse constet, aliud sacramentum ante mor„tem suscipere non possit (9). Ac licet parochus in con„fessione cognoverit, puerum nunquam actualiter pec-

(1) *Bonac. d. 7. q. un. p. 5. n. 2. ex Reg. l. 28. c. ult. art. 73.;* (*vide dicta n. 86. et antea n. 33.*) — (2) *vide Bon. l. c. n. 13.* — (3) *d. 44. sect. 1. n. 2.* — (4) *n. 2120.* — (5) *de syn. l. 8. c. 8. n. 2.* — (6) *Fill., Barbosa, Diana p. 5. t. 3. r. 92.* — (7) *3. p. t. 3. d. 70. s. 1.* — (8) *l. 5. t. 8. c. 4. n. 2.* — (9) *vide Chapeauville c. 5. q. 17.*

„casse, debere tamen illum inungere, contra *Nugn. et* „*Sanc.* docent *Suarez*, *Reg.*, *Fill.*, *Coninch. etc. cum* „*Diana* (1). Si vero dubium sit, an puer usum rationis „habeat, ungendus est sub conditione (2).

718. — *Dubitatur 1.*, an infantes sint capaces hujus sacramenti.

Prima sententia affirmat, quam tenent *Major et Possev.* (3). Ratio, quia hoc sacramentum non solum datur ad delenda peccata actualia, sed etiam ad tollendas reliquias peccati originalis, ad recuperandam sanitatem ac ad augmentum gratiæ acquirendum.

Secunda sententia vero communis et vera negat, et hanc tenent *s. Thomas* (4), *Bellarm.* (5), *Suar.* (6), *Palaus* (7), *Laym.* (8), *Bonac.* (9), *Sporer* (10), *Holzm.* (11) *et Escob. cum Soto*, *Nav.*, *Tol.*, *Fill.*, *Seg. etc.* ex rituali Romano, ubi: *Debet autem hoc sacramentum infirmis præberi, qui ad usum rationis pervenerint.* Ratio, quia (ut ait *d. Thomas*) *pueris non compelit forma hujus sacramenti, eo quod non peccaverunt per visum et auditum, ut in forma exprimitur.* Ad rationem autem oppositam respondet idem s. Doctor, quod extrema-unctio non datur ad reliquias peccati originalis, sed actualis auferendas. Quoad autem effectum sanitatis respondetur, quod, cum hic sit effectus tantum secundarius hujus sacramenti, ipse cessat cessante primario. Quoad augmentum vero gratiæ, cum hoc non detur nisi ut conjunctum proprio effectui sacramenti, quando subjectum non est capax effectus proprii, neque est capax augmenti. Neque obstat, quod olim, ut asserunt *Maldonatus et Cornelius a Lapide*, infantes ungebantur oleo infirmorum; nam respondet Papa *Benedictus XIV.* (12), quod forte, si ungebantur, tunc unctio illa potius erat benedictio sacramentalis; ut dictum est de unctione Græcorum *n. 713.*

719 — *Dubitatur 2.*, an hoc sacramentum conferri possit pueris, de quorum usu rationis dubium vertit.

(1) *p. 3. t. 4. r. 181.* — (2) *Diana p. 5. t. 3. r. 85. et Sanch., Zamb. et C. de Lugo.* — (3) *apud Escob. l. 22. n. 109.* — (4) *suppl. q. 32. art. 4.* — (5) *de extr. unct. c. 9.* — (6) *d. 42. sect. 1. n. 3.* — (7) *p. 6. n. 3.* — (8) *c. 4. n. 2.* — (9) *p. 5. n. 1.* — (10) *n. 94.* — (11) *n. 26.* — (12) *de synod. l. 8. c. 6. n. 2.*

Prima sententia negat,, et hanc tenent *Sotus*, *Aureol.* *et Zambranus* (1); quia, si vere puer usu rationis caret, frustratur sacramentum, et cum hoc non sit necessarium ad salutem, non debet tali periculo exponi.

Secunda sententia affirmat, quam tenent *Sporer* (2) *et Croix* (3) *cum Raynaud*, *Schildere etc.*, qui dicunt, in in dubio pueros absolute ungendos esse, quia saltem sunt capaces effectus sanitatis corporis.

Tertia sententia vero probabilior, quam (præter *Dian.*, *Sancium et Lugo ap. Bus.*) tenent *Renzi* (4) *et Escob.* (5) *cum Dic. et Leand.*, dicit, tales pueros ungendos esse sub conditione; quia per conditionem jam salvatur reverentia sacramenti, et aliunde justa assistit causa illud ministrandi sub conditione, ne priventur pueri fructu tam salutari hujus sacramenti (6).

720. — *Dubitatur 3.*, an possit dari extrema-unctio puero, qui jam sit doli capax, sed non adhuc sit capax communionis.

Prima sententia negat, quam tenent *Sotus*, *Vivald.*, *Aureol.*, *Nald. etc.* (7), cum quadam synodo hispalensi; et videtur favere *d. Thom.* (8), ubi dicit: *Sicut eucharistia non debet dari pueris, ita nec hoc sacramentum.* Ratio, tum quia hoc fert communis ecclesiæ consuetudo; tum quia indecens videtur, hoc sacramentum dari puero, qui in illo statu vix potest instrui de illius effectu.

Secunda sententia vero communior et probabilior affirmat, eamque tenent *Laym.* (9), *Sporer* (10) *cum Nav.*, *Suarez*, *Aversa etc. et Escob.* (11) *cum Sa*, *Val.*, *Angl.*, *Durando*, *Sancio et Zambr.* Et idem docet Papa *Benedictus XIV.* (12), qui dicit, minime approbandam esse quamdam synodum, in qua statutum fuerat, non dandum hoc sacramentum pueris, qui non communicarunt; et approbat, quod tradit rituale Argentinense, nempe, non denegandam extremam-unctionem pueris septennibus ac iis, in quibus malitia supplet ætatem, etsi ad septennium non pervenerint. Nec obstat textus allatus *d. Thomæ;* nam

(1) *apud Escob. n. 112.* — (2) *n. 94.* — (3) *n. 2111.* — (4) *de extr. unct. c. 2. q. 3.* — (5) *n. 114.* — (6) *juxta dicta n. 718.* — (7) *apud. Escob. n. 115.* — (8) *suppl. q. 32. a. 4.* — (9) *c. 4. n. 2.* — (10) *n. 94.* — (11) *n. 107.* — (12) *de syn. l. 8. c. 6. n. 2.*

ibi (1) ab hoc sacramento excludit tantum pueros impotes rationis, qui immunes sunt a peccatis actualibus.

721. — *Dubitatur 4.*, an possit dari extrema-unctio infirmo adulto statim post baptismum. Negat *Sanctius* (7), quia huic per baptismum omnes reliquiæ peccatorum jam fuerint abstersæ; sed communiter et recte affirmant (3). Ratio, tum quia verius per baptismum non absterguntur reliquiæ culparum actualium commissarum ante baptismum, prout sunt torpor ad bonum ac pronitas ad malum; tum quia primarius effectus hujus sacramenti non tam est remissio culparum, quam corroboratio infirmi contra dæmonis tentationes (4); idque inferunt ex verbis Apostoli: *Alleviabit eum Dominus.*

722. — „8. Minister est solus sacerdos proprius sive „pastor: sine cujus venia, si extra necessitatem alius „det, validum est, sed graviter peccat (5)" *(Est commune* (6). *An autem quivis sacerdos possit hoc sacramentum ministrare ob consensum probabiliter præsumptum parochi vel ejus ratihabitionem? Negat Viva* (7) *cum Laym., Diana etc.: sed probabiliter affirmant* (8), „et religiosus incurrit excommunicationem papalem (9). „Posse tamen regulares hoc sacramentum, uti et viati„cum in articulo mortis suis familiaribus ministrare, do„cet *Diana* (10) *ex Marchino etc.*" *(De hoc adest bulla* (11), *quæ incipit: Immarcescibilem, edita anno 1567, ubi s. Pius V. concessit Theatinis conferre extremam-unctionem non solum fratribus et clericis ipsius congregationis, sed etiam mercenariis, operariis, servis ac famulis ejusdem congregationis, ac quibusvis hospitibus, etiam sæcularibus et extraneis, quos in locis vel habitationibus*

(1) *ut ait ad 2.* — (2) *ap. Escob. n. 121.* — (3) *Laym. c. 8. n. 3., Suar. d. 42. sect. 3. n. 9., Renzi c. 2. q. 2., Diana p. 5. tr. 3. r. 82. cum Vega, Led., Sylvest., Fill., Palud., Hurt. etc., ac Escob. n. 123. cum Molf., Præp. et Naldo.* — (4) *ut dicunt Suarez d. 41. sect. 1. n. 1., Laym. c. 5. n. 2., Palaus p. 5. n. 5., Mazzotta p. 221. et alii.* — (5) *Sylv., Sot., Coninch. d. 9. n. 28.* — (6) *ut Suar., Pal., Bonac. etc., Salm. tr. 7. c. 5. p. 1. n. 3.* — (7) *de sacr. q. 6. a. 2. n. 3.* — (8) *Palaus p. 7. n. 4. cum Val. et Sa, ac Salm. ibid. n. 4. cum Bon. et Dic.; vide dicta de euch. n. 235.* — (9) *Suarez, Reg. l. 18. n. 49.* (*ex clementina 1. de privileg.* §. *1.*) — (10) *p. 5. t. 3. r. 52.* — (11) *ap. Spor n. 81.*

dictæ congregationis tunc reperiri contigerit in mortis articulo, et quoties de illo dubitari contigerit, etiam licentia minime petita nec obtenta parochorum. Item Sixtus IV. (1) *concessit regularibus dare eucharistiam et extremam-unctionem suis pœnitentibus, si parochus injuste ea negaverit vel malitiose distulerit.)*

723. — „In necessitate vero, ut si pastor absit vel „dare nolit, nec superior possit adiri pro petenda licen„tia, licite ministrat quivis non excommunicatus aut su„spensus, etiam regularis: ut contra *Gavantum* docent „*Præpos.*, *Henriq.*, *Fern.*, *Gran.*, *Diana* (2): censetur „enim tunc Papa dare licentiam (3)." *(Et idem docuit s. Carolus Borromæus* (4), *ubi concessit cuilibet sacerdoti dare hoc sacramentum deficiente parocho. An autem pastor excommunicatus possit extremam-unctionem ministrare? Affirmant Possev., Diana, Victorell. et Leand. ap. Escob.* (5), *ac probabile putant ib. Fill. et Villalobos: sed probabilius negant Suar.* (6), *Bon.* (7) *cum Henriquez et Escob.* (8), *qui secus ait de pastore suspenso: et quidem probabiliter, si alius desit.)*

724. — „9. Sufficit sacerdos sine ministro in neces„sitate, nec in ea fœmina adhibenda est; quod si tamen „fiat, veniale esse docet *Quintanadvenas* (9)" *(prout etiam dicit Escobar* (10). *Ministrare autem sine ministro nullum esse peccatum, etiam remota necessitate, dicunt Bon.* (11) *et Escob.* (12) *cum Host. et Poss. etc. Sed probabilius non excusant a veniali Diana* (13), *Toletus* (14) *et Graff., Dic.* (15) *ex rituali Romano, ubi dicitur:* Convocatis clericis, saltem uno etc.) „In ea pos„set etiam unus unam, alius aliam partem inungere, pro-

(1) *ap. Pitton. de conf. n. 78.* — (2) *p. 4. t. 3. r. 82.* — (3) *Laym., Reg., Suar. etc. l. c., Diana r. 176.* (*ita etiam communiter Suar. d. 44. sect. 3. n. 3., Bon. p. 4. n. 6., Salm. tr. 7. c. 5. p. 1. n. 5., Conc. p. 17. n. 3., Holzm. n. 20., Elbel n. 43., Fill. n. 90., Escob. n. 192., Pal. p. 7. n. 5. cum Val., Coninch. etc.; item Benedictus XIV. de syn. l. 8. c. 4. n. 7. cum Tourn. de extr. unct. q. 2. a. 4. v. quær. 2., Juenin., Nat. Alex. contra Sylv., Arm. et Vivald. ap. Escob. n. 160.*) — (4) *act. Mediol. p. 4.* — (5) *n. 163.* (6) *d. 44. sect. 3. n. 6.* — (7) *p. 4. n. 4.* — (8) *n. 165.* (9) *t. 5. sect. 6.* — (10) *n. 211.* — (11) *p. 6. n. 6.* — (12) *n. 208.* — (13) *p. 9. t. 6. r. 46.* — (14) *l. 7. c. 2.* — (15) *ap. Escob. n. 106.*

„nuntiando tamen formam illi unctioni respondentem (1). *(Hoc tamen intelligendum cum AA. citatis, licere in solo casu necessitatis, scilicet si timetur infirmus decessurus, antequam omnes unctiones ab eodem ministro perficiantur; alias esset mortale, quia contra usum ecclesiæ, ut recte advertit Bon.* (2) *cum communi. Certum est autem, sufficere unum sacerdotem ad ministrandum hoc sacramentum, ut docet d. Thom. et alii communiter ap. Croix* (3)*, et patet ex c. Quæsivit de verb. sign., ubi:* „*Sacerdos uno præsente clerico, et etiam solus potest infirmum ungere.*" *Græci autem adhibent septem sacerdotes, ut ait Arcudius; sed Benedictus XIII. concessit eis anno 1724, posse ungere unum, si 7 vel 3 haberi non possint).* „Non tamen potest unus inungere aliquem „sensum, et alius formam pronuntiare" *(ut etiam Salmant.* (4) *cum Dic. et communi)*; „neque unus unum „oculum, et alter alterum (5). Quod si sacerdos non pos„sit progredi, supplenda erunt per alium, quæ restant. „*Tanner, Præp., Meratus*, qui apud *Diana* (6) notat, „licere etiam alteri unctiones ab initio repetere, perinde „ac si prior nullam earum inchoasset." *(Sed melius: Quando sacerdos inter unctiones deficit, si statim alius eas suppleat, non sunt iterandæ prius factæ* (7). *Secus, si unctiones ab alio suppleantur post aliquam notabilem moram (puta post quadrantem); tunc enim omnes unctiones sub conditione repeti debent; ita recte ait Croix cum Aversa, Merato et Nugno.)*

725. — *Dubitatur* hic, an sacerdos incurrat irregularitatem, si ægrotus decedat, dum sacerdos curat eum revolvi ad inungendum. Recte negant *Bon.* (8) *cum Possev., Soto etc.;* et huic congruit id, quod dicunt *Salm.* (9) *cum Cornejo* (10), nempe quod irregularitas non incur-

(1) *Bon. l. c. etc. communiter. (ita etiam Salm. tr. 7. c. 5. p. 1. n. 6. cum communi, Suar. d. 43. sect. 2. n. 4., Pal. p. 7. n. 7. cum Coninch., et Sporer n. 82.)* — (2) *p. 4. n. 8.* — (3) *n. 2100.* — (4) *tr. 7. c. 5. p. 1. n. 6.* — (5) *vide Diana p. 9. t. 7. r. 56.* — (6) *p. 5. t. 3. r. 87.* — (7) *ut Bon. p. 4. n. 9. cum d. Thoma, Poss., Filt., Molf. et s. Carolo Borrom. act. Mediol. p. 4.* — (8) *p. 4. n. 10.* — (9) *de censur. c. 8. p. 3. n. 33.* — (10) *ex eod. Bon. de irreg. d. 7. q. 4. p. 7. n. 12. cum Suar, Ugolino et communi.*

ratur nisi per delictum, a quo est immunis, qui officium charitatis exercet.

726. — „10. Etsi in administratione hujus sacramenti „servanda sint omnia præscripta in rituali, agenda vel „manuali; mortale tamen non esse administrare in ne„cessitate sine superpelliceo vel stola, docent *Quintanadv.* „*et Leander*, conceditque *Amicus*, et *Diana* (1) id excu„sat ab omni peccato, si infirmus non sit capax alterius „sacramenti, et ista haberi non possint, contra *Suar.*, „*Regin. etc.*

Quæritur, an peccet mortaliter sacerdos, ministrando extremam-unctionem sine vestibus præscriptis, nempe superpelliceo et stola. Si non urgeat necessitas, certum est, graviter peccare; dubium est, quando urget necessitas.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Suarez* (2), *Palaus* (3), *Sporer* (4), *Elbel* (5) *et Bon.* (6) *cum Naldo et aliis;* quia reverentia sacramenti præferenda est cuilibet utilitati privatæ.

Secunda sententia vero etiam probabilis negat, et hanc tenent *Croix* (7), *Diana* (8) *cum Leandro et Escobar* (9) *cum Possev. et Quintanadv.*, casu quo vestes deessent, et infirmus decederet sine sacramento; quia, licet sacramentum hoc non sit necessarium, est tamen valde utile; unde non præsumitur Christus, qui illud instituit ad subsidium infirmorum in ultimo agone pugnantium, voluisse eos, ne vestes omittantur, tanto bono privari (10).

727. — „Imo etiam extra necessitatem non esse mor„tale: 1) omittere psalmos pœnitentiales, litanias et cæ„teras preces, docent *Palaus et Granadus.* Dico: *extra;* „quia in necessitate gravi, v. gr. tempore pestis vel „morte imminente, statim ungendus est sine præmissis „orationibus; quæ tamen postea supplendæ sunt, si su„pervivat infirmus (11).

Hic distinguendum: Omittere orationes in rituali præscriptas extra casum necessitatis sine dubio est mortale,

(1) *p. 8. t. 1. r. 79.* — (2) *d. 44. sect. 2. n. 7.* — (3) *p. 8. n. 11.* — (4) *n. 120.* — (5) *n. 46.* — (6) *p. 6. n. 9.* — (7) *n. 2116.* — (8) *p. 9. t. 6. r. 46.* — (9) *n. 220.* — (10) *vide dicta in simili casu de euchar. n. 241. v. ministrari.* — (11) *Bon. d. 7. p. 6. n. 8.*

ut recte dicunt *Tamburini* (1), *Palaus* (2), *Elbel* (3) *ac Bonacina* (4). Dixi: *extra necessitatem;* nam si periculum mortis immineat infirmo, jam præscribit rituale, quod infirmus *cito ungatur, et deinde* (*si supervivat*) *dicantur orationes prætermissæ.* Idem probabiliter dicunt (5), si sacerdoti immineat periculum contagii. Omittere autem psalmos pœnitentiales et litanias, dicunt *Bon. l. c., Pal.* (6) *et Escobar* (7), non esse peccatum mortale, et *Elbel* (8) expresse dicit, esse veniale. Sed probabilius puto cum *Tamburini*, præfatas preces esse tantum de consilio, dum nullibi habetur de ipsis præceptum. In rituali de eis sic tantum dicitur: *Dum infirmi sacro liniuntur oleo, dicuntur flexis genibus ab adstantibus.*

728. — „2) Deferre ad ægrum vel administrare sine „lumine (9)." (*Ita etiam Diana* (10) *et Escob.* (11) *probabiliter dicunt, esse tantum veniale*). 3) „Si solus sine „ministro administret: imo hoc in necessitate permittunt „*Tol., Sa etc.* (12). 4) Si ungat aliter quam in formam „crucis (13)." (*Commune est, esse tantum veniale, omittere signum crucis inter ungendum* (14). *Imo Escobar putat, nec etiam esse veniale: sed huic non consentio, nisi necessitas urgeat. Hic etiam advertendum id, quod præscribit rituale, videlicet:* „*Si alius presbyter vel diaconus haberi possit, qui oleum sanctum deferat, per ipsum deferatur: qui superpelliceo indutus cum oleo sacro occulte delato sequatur sacerdotem viaticum portantem, et postquam infirmus viaticum sumpserit, inungatur a sacerdote.*" *Præterea Laym. et Tamb. ap. Benedictum XIV.* (15), *quibus ipse adhæret, permittunt sacerdoti interrumpere missam ad dandam extremam unctionem, si infirmo nullum aliud sacramentum conferri*

(1) *de sacr. l. 6. §. 4. n. 1.* — (2) *p. 8. n. 15.* — (3) *n. 46.* — (4) *p. ult. n. 7.* — (5) *Salm. tr. 7. c. 5. p. 1. n. 12. cum Palao, Suarez, Dicast. et communi.* — (6) *p. 8. n. 14.* — (7) *n. 217.* — (8) *n. 46.* — (9) *Leand. citans Possev., Quintanadv. t. 5. s. 13., Barbosa de offic. paroch. c. 22.* — (10) *p. 9. tr. 6. r. 46.* — (11) *214.* — (12) *vide Diana p. 9. tr. 6. r. 36.* (*vide dicta n. 724.*) — (13) *Suar., Bec., Laym.; vide Diana p. 3. tr. 4. res. 178.* — (14) *ita Laym. c. 3. in fine, Suar. d. 40. s. 2. n. 3., Pal. p. 3. n. 2, Bon. p. 2. in fine, Viva art. 1. n. 3., Holzm. n. 12., Salm. tr. 7. c. 2. p. 2. n. 14. et Escob. n. 90. cum Coninch. et Zambr.* — (15) *de syn. l. 8. c. 6. n. 5.*

potest: quia, si ille est sufficienter attritus, primam gratiam obtinere potest.)

729. — „11. Pastor ratione officii tenetur sub mor-„tali dare iis, qui petunt, nisi justa causa excuset: etiam „tempore pestis, modo possit absque periculo vitæ; cum „eo enim non teneri docent *Tanner*, *Diana* (1). Si „peste infecti sint confessi, posse sine peccato omitti „absolute, docet idem *Diana* (2) *ex Villal.*, *Tanner*, „*Amic.*, *Franc. Lugo etc.*, *Suar.*, *Fill.*, *Coninch.*, *Bo-*„*nac.*, *Laym. ll. cc.*" *(Regulariter igitur non tenetur pastor cum periculo vitæ dare hoc sacramentum, nisi infirmus a longo tempore sit confessus, et verosimiliter censeatur esse in mortali; ita communiter* (3). *Salm.* (4) *vero dicunt: nisi parochus certe sciat, ægrotum esse in mortali: sed melius alii dicunt, nisi probabilius id sciat, juxta dicta n. 624.)*

„12. Sacerdos curatus peccat mortaliter, si petentem „negligat inungere, vel differat cum probabili periculo, „ne sine unctione moriatur æger, nisi justa causa ex-„cuset; quia in re gravi non præstat id, ad quod tene-„tur ex justitia." *(Ita communiter Salm.* (5) *et Viva* (6). „Alius vero sacerdos, si absente parocho licite et facile „possit, tenetur ex charitate, sed sub veniali tantum." *(Ita etiam communiter Laym.* (7), *Palaus* (8), *Sporer* (9) *cum Mastrio et Salm.* (10) *cum Diana contra Aversa, qui putat, teneri sub gravi).* „Nisi tamen ægrotus valde „indigeret, v. gr. si alioqui sine omnibus sacramentis „esset moriturus, quod aliud nullum suscipere posset; „tunc enim quidam graviorem obligationem agnoscere „videntur (11)." *(Ita pariter cum communi Salm.* (12). *contra Hurt. ap. Viva* (13).

730. — „13. Parocho vesperi timenti, ne noctu vo-„cetur ad ægrum, non licet retinere domi sacrum oleum, „ut vocatus possit venire expeditius, licet venialem cul-

(1) *p. 5. tr. 3. res. 93.* — (2) *p. 3. tr. 4. r. 174. et p. 5. tr. 3. res. 83. et 93. et p. 8. tr. 1. res. 21.* — (3) *Suar. d. 44. sect. 3. n. 20., Conc. p. 17. n. 4., Pal. p. 8. n. 5., Holzm. n. 21., Spor. n. 86. et alii passim.* — (4) *tr. 7. c. 5. p. 2. n. 8. in fine.* — (5) *ibid. n. 7.* — (6) *art. 2. n. 4.* — (7) *c. 7. n. 3.* — (8) *p. 8. n. 6.* — (9) *n. 85.* — (10) *ibid. n. 9. in fine.* — (11) *vide Diana p. 3. tr. 4. r. 170., Laym. l. 5. t. 8. c. 7. n. 3.* — (12) *cit. n. 9.* — (13) *n. 4.*

„pam in eo tantum agnoscat *Barbosa* (1)" *(Ita etiam Escob.* (2), *si parochus oleum servet, ut commodius illud deferat ad infirmum. Sed probabiliter dicit Croix* (3) *cum Arriaga et Gobat, in hoc non peccare parochum, si crederet, noctu se vocandum, et periculum foret, ne vocatus serio veniret)*, „item *Quintanadv.* (4); ubi „tamen a mortali non audet excusare eum, qui semper domi retineret (5).

„14. Decens est, ut stuppa comburatur: quia ad sin„gulas unctiones nova adhibenda est, nisi aliud habea„tur in agenda (6)." *(In rituali sic habetur: Minister, si est in sacris, vel ipse sacerdos post quamlibet unctionem tergat loca inuncta novo globulo bombacis vel rei similis, eaque in vase mundo reponat et ad ecclesiam postea deferat, comburat, cineresque projiciat in sacrario).*

731. — „*Resp. II.* Effectus ejus principalis est, ro„borare animam contra tentationes dæmonis in morte. „Secundarius est: 1. delere reliquias peccatorum" *(seu partem juxta dispositionem suscipientes)*; „2. tollere pœ„nas restantes" *(non vero omnes* (7); „3. aliquando etiam „sanitatem corporis conferre, si expediat (8)" *(ut in Trid.* (9), *ubi: Et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animæ expedierit, consequitur).*

Commune est inter DD., per hoc sacramentum remitti peccata tam venialia quam mortalia, si hæc infirmus invincibiliter ignoret, habeatque attritionem, qua auferatur obex peccati; ita *s. Thomas* (10), ubi ait: *Sed quia hoc robur gratia facit, quæ secum non compatitur peccatum, ideo ex consequenti, si invenit peccatum aliquod vel mortale vel veniale, quoad culpam tollit ipsum, dummodo non ponatur obex ex parte recipientis; sicut de eucharistia et confirmatione supra dictum est.* Sequuntur s. Doctorem *Bellarm.* (11), *Pal.* (12), *Holzm.* (13), *Maz-*

(1) *de par. c. 22. ex Possev.* — (2) *n. 226.* — (3) *n. 2114.* (4) *tr. 5. l. 10.* — (5) *cum Escobar d. n. 226.* — (6) *Laym. l. c., Sa.* — (7) *ut d. Thom. suppl. q. 30. art. 1., Laym. c. 5. n. 3., Pal. p. 5. n. 9., et Salm. tr. 7. c. 3. p. 1. n. 5.* (8) *s. Thomas, Sylv., Suar. d. 41. sect. 1.* — (9) *sess. 14. c. 2.* — (10) *suppl. q. 30. art. 1.* — (11) *de extr. unct. c. 8.* (12) *p. 5. n. 4.* — (13) *n. 36.*

zotta (1), *Salm.* (2) *cum Suarez*, *Val.*, *Laym.*, *Coninch.*, *Bon. etc.*, *ac Croix* (3) *cum Arcudio et Aversa contra aliquos.* Idque clare colligitur ex verbis *d. Jacobi: Et si in peccatis sit, remittentur ei;* ac ex Tridentino (4), ubi: *Cujus unctio delicta, si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit.*

Utrum autem peccata mortalia huic infirmo remittantur per se vel per accidens?

Prima sententia, quam tenent *Gonet* (5), *Petroc.* (6), *Holzm. l. c.*, *Sporer* (7), *Mazzotta* (8) *et Soto* (9), dicit, remitti per accidens; quia, cum hoc sit sacramentum vivorum, non potest nisi per accidens mortalia delere. Et huic sententiæ videtur favere *d. Thom. l. c.*, dicendo, quod hoc sacramentum remittat peccata, sicut eucharistia et confirmatio, quæ certe per accidens remittunt.

Secunda sententia vero probabilior et communior (10) dicit, extremam unctionem remittere mortalia per se, etsi consequenter. Ratio est, quia, licet hoc sacramentum sit vivorum, tamen ex institutione divina peccata remittit, ut patet ex verbis Apostoli ut supra; et confirmatur ex Tridentino (11), ubi: *Si quis dixerit, sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam nec remittere peccata nec alleviare infirmos..., anathema sit.* Et improbabiliter, ait *Bellarm. cum d. Thoma et aliis communiter*, aliquos nomine *peccatorum* intelligere sola venialia. In hoc autem differunt baptismus et pœnitentia ab extrema-unctione, quia illa principaliter instituta sunt ad delendum peccatum actuale vel originale: extrema vero unctio, ut docet *d. Thomas*, principaliter est instituta ad tollendas reliquias peccatorum, nempe debilitatem et ineptitudinem, quæ ex peccato actuali relinquuntur; sed quia, cum in anima reperitur peccatum, non possunt tolli reliquiæ, nisi prius tollatur peccatum, ideo ex consequenti hoc sacramentum peccatum aufert.

(1) *t. 3. p. 221.* — (2) *ibid. n. 2.* — (3) *n. 2119.* — (4) *sess. 14. c. 2.* — (5) *t. 6. p. 479.* — (6) *t. 4. p. 198.* — (7) *n. 104.* — (8) *p. 221.* — (9) *ap. Tourn. de extr. unct. quæst. ult. v. quær. 1.* — (10) *quam tenent Tourn. l. c.. Merbes. q. 23., Habert t. 6. p. 525., Salm. tr. 7. c. 3. p. 1. n. 3. cum Suar., Pal., Coninch., Val. etc.* — (11) *sess. 14. can. 2.*

An autem principalis effectus hujus sacramenti sit remissio peccatorum, saltem venialium? Affirmant *Holzmann* (1) *cum s. Bonav.*, *Scoto et aliis Scotistis communiter;* item *Navar.*, *Vasq.*, *Sa et Major* (2). Sed alii communissime et probabilius dicunt, principalem effectum hujus sacramenti esse, remittere reliquias peccatorum ut supra; nam alias, quia non haberet actualia peccata, non esset capax principalis effectus illius, quod est falsum. Ita *s. Thom. l. c.*, quem sequuntur *Gonet* (3), *Pal.* (4) *cum communi*, ut asserit, *et Escobar* (5) *cum Suarez*, *Soto*, *Palud.*, *Filliuc. etc.*

732. — „Hujus sacramenti non sunt capaces: 1. pueri „ante usum rationis; etsi sufficiat ea ætas, qua possunt „peccare (6); 2. perpetuo amentes; aliis vero delirantibus, si ante petiverint aut petituri fuissent, si cogitassent aut ostenderint signum doloris, dari potest et „debet (7). *(Et sic habetur in rituali, ubi dicitur:* „*Infirmis autem, qui, dum sana mente et integris sensibus essent, illud petierunt seu verisimiliter petiissent, seu dederint signa contritionis, etiamsi deinde loquelam amiserint vel amentes effecti sint, vel delirent aut non sentiant, nihilominus præbeatur.*" *Amentes autem bene ungi possunt, si habent lucidum intervallum, ut d. Thomas* (8). *In dubio autem, an æger habuerit unquam usum rationis, etiam ungendus est* (*intellige sub conditione*), *ut recte ait Croix* (9) *cum Rayn., Diana, Aversa etc. Et sic dicendum de ebriis deficientibus, nisi constet, eos esse in mortali, ut Croix* (10) *cum Gobat et Lohner ex rituali, ubi:* „*Inpœnitentibus, et qui in manifesto peccato mortali moriuntur, et excommunicatis penitus* (sacramentum) *denegetur.*" *Possunt etiam ungi* (11) *vulnerati in rixa, quia præsumuntur se conteri in illo extremo statu. Tempore autem interdicti vetitum est ministrari hoc sacramentum* (12). „Et si tales unctioni „resistant, ligandos esse vel fortiter tenendos, ait *Tamb.*

(1) *n. 36.* — (2) *ap. Escob. n. 170.* — (3) *p. 475.* — (4) *p. 5. n. 3.* — (5) *n. 178.* — (6) *Navar., Suar. l. c.* — (7) *Sylvest., Henr., Laym.* — (8) *q. 32. a. 9.* — (9) *n. 2111.* — (10) *n. 2110.* — (11) *ait Croix d. n. 2110. cum Coninch., Tamb. et Lohner.* — (12) *ex c. Quod in te., de pœn. et remiss.*

„*ap. Diana* (1), qui cum *Barbosa* (2) dicit, esse neces-„sarium, quando phreneticus non potest aliud sacramen-„tum suscipere." *(Et huic congruit id, quod addit ri-tuale, dicens: Si infirmus, dum phrenesi aut amentia laborat, verosimiliter posset quidquam facere contra re-verentiam sacramenti, non inungatur, nisi periculum tollatur omnino).*

„3. Muti, surdi et cæci a nativitate sunt capaces, at-„que adeo debent inungi prope organa sensuum, quibus „carent: etsi exterius per illa non peccarint, potuerunt „tamen peccare per interiores potentias, quibus illa re-„spondent (3)." *(Ita etiam s. Thom.* (4) *et Salm.* (5) *cum communi contra Croix* (6) *cum Gobat etc.; et idem do-cuit s. Carolus Borromæus* (7).

733. — „4. Non suscipere hoc sacramentum, per se „loquendo, seclusoque scandalo et contemptu, non est „peccatum mortale (8): (multo minus peccant mortali-„ter domestici, si id non procurent): veniale tamen esse „docent *Coninch.* (9) *contra Nugnum. Vide Diana* (10), „ubi notat ex *Tanner*, non censeri contemnere, qui sci-„ens prudens omittit tempore apto et oblata commodi-„tate. Contrarium tamen vult *Toletus*, præsertim si pro-„babiliter deinceps non sit futura commoditas.

Quæritur, an sit obligatio sub gravi suscipiendi hoc sacramentum.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Conc.* (11), *Merbes.* (12), *Habert* (13), *Ronc.* (14), item *s. Bonav. et P. Soto* (15). Diversa tamen hi AA. ratione utuntur; *Ronc.*, quia videtur talis infirmus graviter delinquere contra charitatem sui ipsius: alii vero, quia verba Apostoli: *Inducat presbyteros*, præceptum inducunt.

Secunda sententia vero communis (ut fatetur ipse *Mer-besius*) et satis probabilis negat, eamque tenent *Suar.* (16),

(1) *p. 5. tr. 3. res. 84.* — (2) *de offic. paroch. c. 22.* — (3) *Possev., Nald., Præpos., Diana p. 5. t. 6. r. 11.* — (4) *q. 32. art. 7.* — (5) *tr. 7. c. 2. p. 3. n. 23. et 24.* — (6) *n. 1875.* — (7) *act. Med. p. 4.* — (8) *ita Suar., Laym., Tanner, Escob. etc.* — (9) *d. 19. dub. 10.* — (10) *p. 3. t. 4. r. 170. et p. 8. t. 1. r. 58, et p. 5. t. 3 r. 97.* — (11) *p. 20. n. 7.* — (12) *p. 260. q. 10.* — (13) *t. 6. p. 541.* — (14) *p. 122. q. 7.* — (15) *apud Escob. n. 55.* — (16) *dist. 42. sect. 1. n. 2.*

Nav. (1), *Bonac.* (2), *Holzmann* (3), *Viva* (4), *Croix* (5), *Sporer* (6), *Elbel* (7), *Palaus* (8) *cum Palud.*, *Cov. et Dominico Soto*, *Escobar* (9) *cum Caj.*, *Sylvest.*, *Vict.*, *Armilla et Gabr. ac Salm.* (10) *cum Coninchio*, *Sa*, *Val. et Henr.*; item *Estius*, *Sylvius et Sambov. ap. Habert l. c. ex d. Thoma* (11), ubi ait, sacramenta tam confirmationis quam extremæ-unctionis *non esse de necessitate salutis.* Ratio, quia talis obligatio non habetur neque ex vi institutionis hujus sacramenti, cum non sit necessarium ad salutem, sed tantum utile et ad melius esse; neque ex præcepto divino, cum communiter theologi verba Apostoli non interpretentur de præcepto, sed de consilio. Unde, cum hoc sacramentum sit tantum ad majorem utilitatem institutum, non videtur charitas erga seipsum ad illud obligare sub gravi; charitas enim non obligat sub gravi præcepto ad id, quod melius est. — Hoc tamen non obstante prima sententia etiam probabilis et omnino suadenda mihi apparet, non tam ratione præcepti, quia de eo saltem non constat, quam ratione charitatis erga seipsum; nam licet moribundus possit aliis præsidiis se roborare, tamen in tali statu constitutus ex una parte cum magna difficultate ad bonos actus se valet excitare, cum ob mentis oppressionem vires propriæ tunc sunt debiliores; et ex altera vehementiores sunt (ut ait Tridentinum) dæmonis insidiæ; unde ingenti periculo se exponere videtur tentationibus succumbendi, qui negligit se munire hoc sacramento a Christo Domino instituto tanquam firmissimo præsidio in tanto conflictu.

Omnes tamen conveniunt, quod per accidens posset infirmus peccare mortaliter, omittendo suscipere hoc sacramentum, scilicet, *primo*, si omitteret: habens conscientiam peccati mortalis, et non posset aliud sacramentum recipere (12); sed bene ajunt *Suar. et Palaus*, hunc casum vix accidere posse; *secundo*, si omittendo scandalum daret, puta si ratione circumstantiarum inducerem-

(1) *c. 22. n. 16.* — (2) *p. 5. n. 10.* — (3) *n. 31.* — (4) *art. 2. n. 4.* — (5) *n. 2113.* — (6) *n. 106.* — (7) *n. 51.* — (8) *part. 8. n. 1.* — (9) *n. 56.* — (10) *tr. 7. c. 4. p. 2. n. 10.* — (11) *in 4. dist. 23. q. 1. art. 1. q. 3. ad 1.* — (12) *ita communiter Palaus p. 8. n. 3. et Salmant. tr. 7. c. 4. p. 2. n. 13. cum Suar., Aversa et aliis passim.*

tur alii ad suspicandum, quod ipse sit hæreticus, vel ad nihili faciendum hoc sacramentum (1); *tertio* ratione contemptus, ut communiter DD. præfati, et patet ex Tridentino (2), ubi: *Nec vero tanti sacramenti contemptus absque ingenti scelere... esse potest.* Utrum autem, qui sciens et volens negligit hoc sacramentum suscipere, dicatur contemnere? Affirmant *Merbesius et alii;* sed negant communius et probabilius *Suarez* (3), *Salm.* (4), *Pal.* (5) *cum Sa etc.;* quia is tantum dicitur contemnere, qui illud negligit, quia parvi facit; non vero, qui non vult suscipere ob aliquam repugnantiam, vel quia putat, non esse in præcepto. Et huic congruit id, quod dixit *Martinus V.* in bulla Constantiæ edita (6), ubi: *Hoc sacramentum* (nempe extremæ-unctionis) *neque negligi sine culpa, neque contemni posse sine peccato mortali.* Unde videtur Pontifex satis expressisse, quod contemptus hujus sacramenti gravem quidem importet culpam, negligentia vero non plus quam levem. *Vide dicta de sacramento confirmationis n. 182.*, quæ huic sacramento etiam congruunt.

CAPUT II.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

DUBIUM I.

Quid sit ordo, quotuplex, et quæ ejus materia.

734. *Quid est sacramentum ordinis, et quot sunt ordines? et an prima tonsura sit ordo.*
735. *Quid sit ordinatio, et quid ordo. Et quinam sint effectus ordinis. Definitio cujusvis ordinis.*
736. *An singuli septem ordines sint sacramenta.*
737. *Sententia auctoris.*
738. *An episcopatus sit ordo distinctus a sacerdotio.*
739. *Quæ sit* materia remota, *et quæ* proxima *hujus sacramenti.*
740. *Dub. 1., an materia et forma ordinis sint a Christo in specie determinatæ.* (Remissive ad n. 12. *de sacramentis.*)

(1) *ita Salm. ibid. n. 12., Holzm. n. 31. et Pal. n. 3. cum Suar., Sa. Coninch., Laym., Bon. et communi.* — (2) *sess. 14. c. 3. in fine.* — (3) *n. 6.* — (4) *tr. 7. c. 4. p. 2. n. 11.* — (5) *n. 3.* — (6) *ut refert Merbes. d. q. 10.*

741. *Dub. 2., an valide ordinetur Latinus per materiam Græcis assignatam.*
742. *Dub. 3., an requiratur contactus instrumentorum.*
743. *Dub. 4., an contactus physicus.*
744. *An ab eodem episcopo debeat dici forma et tradi materia. Et an ab eodem, qui confert ordines, debeat missa celebrari.*
745. *De materia cujusque ordinis. An materia acolythatus sit traditio urceolorum vel candelabri.*
746. *Qu. I., quæ sit* materia *et* forma subdiaconatus. *Dub. 1., an sit calix cum patena vel liber epistolarum.*
747. *Dub. 2., an calix et patena debeant esse consecrata; et an peccet graviter subdiaconus ministrando in mortali.* (Remissive ad n. 38.)
748. *Qu. II., quæ sit* materia *et* forma diaconatus.
749. *Qu. III., quæ sit* materia *et* forma presbyteratus.
750. *Dub. 1., an requiratur ad valorem traditio utriusque speciei, nempe vini et hostiæ.*
751. *Dub. 2., an valide ordinetur, qui tangit hostiam, et non patenam.*
752. *Dub 3., an, qui tangit calicem et patenam, sed non hostiam.*
753. *Dub. 4., an, qui tangit solum calicem, sed non patenam.*
754. *Clericus exercens munus ordinis majoris, quem non habet, incurrit irregularitatem. Quid, si sit laicus?* (Remissive ad n. 116.)
755. *De* ordinatione episcoporum; *et an ad valorem requiratur trium episcoporum assistentia.*
756. *An episcopus possit conferre primam tonsuram extra suam diœcesim.*
757. *Quid agendum in dubio, an ordo sit collatus?*
758. *Quomodo supplendi sunt defectus in ordinatione commissi?*
759. *Et an supplendi tempore statuto ad ordinationes.*
760. *Quinam episcopus possit ordinare.*
761. *Quis sit* minister *ordinis.*
762. *Qu. 1., an possit esse minister quivis sacerdos ex concessione Papæ. An etiam ad conferendum presbyteratum; et an ad conferendum diaconatum et subdiaconatum.*
763. *Qu. 2., an* abbates *possint conferre tonsuram et ordines minores, aut litteras dimissorias concedere subditis suis non religiosis.*
764. *Dub. 1., an possint ordines conferre suis* novitiis.
765. *Et an novitii debeant ordinari ab episcopo loci novitiatus etc.*
766. *Dub. 2., an abbates ordinantes non subditos valide ordinent.*
767. *An conferens ordines minores in mortali graviter peccet.*
768. *A quo episcopo ordinari debeant* regulares.

769. *Ordinatio sæcularium fieri debet a* proprio episcopo, *alias etc.*
770. *Plura notanda ex bulla* Speculatores.
771. *Quid, si quis in una diœcesi habeat originem, in alia domicilium, et in alia beneficium?*
772. *Quid, si quis casu alicubi nascatur?*
773. *Quid, si quis habeat diversa domicilia?*
774. *Quando quis possit ordinari ab episcopo beneficii.*
775. *Dub. 1., an episcopus beneficii possit dispensare in interstitiis.*
776. *Dub. 2., an licite episcopus ordinet eum, cui confert beneficium, ut possit eum ordinare.*
777. *Quid, si quis in diversis diœcesibus beneficia habeat; et an studiosi contrahant domicilium.*
778. *Quid requiratur, ut quis ordinetur ratione domicilii.*
779. *An barones eorumque filii gaudeant domicilio feudorum. An officiales domicilio loci, ubi degunt.*
780. *Quomodo possit quis ordinari ratione familiaritatis; et an hoc titulo possint ordinari famuli famulorum.*

734. — „Resp. I. Ordo est sacramentum, quo tra„ditur potestas circa eucharistiam rite administrandam. „Ordines universim sunt septem: Ostiariatus, lectoratus, „exorcistatus, acolythatus, subdiaconatus, diaconatus et „sacerdotium. Quod rursus est duplex, minus et majus „sive episcopatus. Unde quidam octo numerant. Prima „vero tonsura non est ordo, nisi late, sed tantum dispo„sitio ad ordines, per quam quis fit clericus et capax „beneficii ecclesiastici ac privilegiorum clericalium." (*Ita s. Thom.* (1), *Bonac.* (2), *Pal.* (3), *Holzm.* (4) *cum Scoto et theologis communiter; Salmant.* (5) *cum Soto, Trull., Nugno etc., et Barb.* (6) *cum Vasq., Fill., Reg. et aliis contra Covarruv., Fagn. et alios canonistas. Ratio, quia Tridentinum* (7), *loquens de censura, ait:* „*Ut, qui jam tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent.*" *Ergo tonsuram inter ordines non enumerat. Præterea concilium* (8) *testatur, hos solos ordines ab initio fuisse in ecclesia, nempe a diaconatu ad ostiariatum.*) „Ex iis tres posteriores dicuntur majores sive sacri, ob „annexum votum solemne castitatis (etsi ordinatus per „gravem metum vel nimiis blanditiis et importunitate

(1) *suppl. quæst. 40. art. 2.* — (2) *qu. un. p. 1.* — (3) *p. 2. n. 2.* — (4) *n. 48.* — (5) *de ord. tr. 8. c. 1. d. 2. n. 26.* (6) *de potest. episcop. alleg. 2. n. 18.* — (7) *sess. 23. c. 2.* (8) *sess. 23. c. 17.*

„parentum probabiliter eo non teneatur, nisi sponte ra-„tificaverit (1): reliqui minores, quos cum *Vasquez* alii „sacramentum esse negant, alii cum *Bellarm.*, *Coninch.*, „*Fill. etc.* communius et probabilius affirmant. Et qui-„dem unum vel perfectione ac fine, vel unitate attribu-„tionis (2).

Quod ordo sit sacramentum, definitum habetur in *concilio Tridentino* (3), ubi: *Si quis dixerit ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum..*, *anathema sit.*

735. — *Quæritur*, quid sit ordinatio, et quid ordo.

Ordinatio est actio illa, per quam sacra potestas tribuitur; *ordo* autem melius definitur cum *s. Thoma: Est signaculum quoddam ecclesiæ*, *quo spiritualis potestas traditur ordinato* (adduntque communiter DD.) *in ordine ad eucharistiam.* Ordinatio autem est sacramentum; ordo vero effectus sacramenti.

Dicitur autem *ordo* ab effectu, quem causat; ordo enim constituit ministros, qui duplicem peculiarem potestatem habent: unam *ordinis* erga corpus Christi reale et mysticum simul, nempe conficiendi eucharistiam et absolvendi peccata; alteram *jurisdictionis* erga corpus Christi mysticum tantum.

Additur recte: *in ordine ad eucharistiam;* quia omnia alia ministeria non ad aliud communicantur, quam ad disponendos fideles, ut eucharistiam digne recipiant (4).

Patet autem, ordinem esse vere et proprie sacramentum, quia habentur in eo tria illa, quæ sacramenta constituunt: nempe 1. signum externum ex *act. 6.: Et orantes imposuerunt eis manus;* 2. promissio gratiæ ad ministerium, dum habetur *1. Tim. 4.: Noli negligere gratiam, quæ data est tibi cum impositione manuum presbyterii;* 3. habetur institutio Christi Domini *ex eodem Apostolo ad Ephes. 4.: Ipse dedit quosdam... apostolos..., alios autem pastores et doctores... in opus ministerii;* et ex *Lucæ 22.: Hoc facite in meam commemorationem.* Ubi,

(1) *Sanch. disp. 29., Azor, Fill. l. 10. c. 4. q. 3., Coninch. n. 158., Bon. de matr. q. 3. p. 9.* — (2) *vide Fill. tr. 9 d. 1., Bonac. d. 8. q. 1.* — (3) *sess. 23. can. 3.* — (4) *Salm. de sacram. ord. c. 1. p. 1. n. 8. in fine.*

licet tantum sacerdotium fuerit ordinatum, in ipso tamen eminenter contenta fuit ordinatio aliorum ministrorum, qui sacerdotibus inserviunt.

Effectus hujus sacramenti sunt: 1. gratia sanctificans; 2. gratia sacramentalis ad ministerium rite exercendum; 3. impressio characteris.

De fide est, in ecclesia plures ordines esse; ex *Tridentino* (1): *Si quis dixerit, præter sacerdotium non esse in ecclesia catholica alios ordines, et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tenditur, anathema sit.*

Singuli autem ordines sic definiuntur: Et *1. ostiariatus* est ordo, quo confertur alicui specialis potestas aperiendi et claudendi januam ecclesiæ ac admittendi dignos, excludendique indignos. *2. Lectoratus* est ordo, quo confertur alicui specialis potestas legendi psalmos et lectiones ex pulpito in ecclesia, ac populum catechizandi seu instruendi in rebus fidei. *3. Exorcistatus* est ordo, quo alicui confertur specialis potestas ejiciendi dæmonia. *4. Acolythatus* est ordo, quo confertur alicui specialis potestas in missa solemni subdiacono inserviendi, accendendo cereos, præparando et porrigendo illi ampullas vini et aquæ. *5. Subdiaconatus* est ordo, quo confertur alicui specialis potestas in missa solemni inserviendi diacono et solemniter canendi epistolam. *6. Diaconatus* est ordo, quo confertur alicui specialis potestas in missa solemni immediate assistendi presbytero et solemniter canendi evangelium. *7. Presbyteratus* sive *sacerdotium* est ordo, quo confertur alicui specialis potestas consecrandi corpus et sanguinem Christi, absolvendi quoque a peccatis, et pascendi subditos opere ac doctrina. *8. Episcopatus* est ordo, quo confertur alicui specialis potestas confirmandi fideles et ordinandi ministros sacramentorum (to *ministros* sumendo latius, id est non solum pro iis, qui sacramenta conficiunt, sed etiam pro iis, qui conficientibus ex officio ministrant), nec non consecrandi res ad divinum cultum pertinentes. *Prima* autem *tonsura* est ritus solemnis ecclesiasticus, consistens in levi detonsione capillorum cum

(1) *sess 23. can. 2.*

certis verbis, per ministrum idoneum celebratus, ex institutione ecclesiæ significans, masculum baptizatum a statu laicali in sortem Domini et statum clericalem transferri.

736. — Quæstio autem celebris est, an singuli septem ordines sint sacramenta. Adsunt quatuor sententiæ:

Prima sententia universe affirmat, et hanc docet *d. Thomas* (1), quem sequuntur *Sanch.* (2), *Bon.* (3), *Bellarm.* (4), *Gonet* (5) *et Salm.* (6) *cum Gabr., Gran., Lezana et aliis pluribus.*

Secunda sententia dicit, solum sacerdotium esse sacramentum, et sic tenent *Durandus*, *Cajetanus*, et probabilem putant *Sotus et Victor* (7).

Tertia sententia vero dicit, esse sacramenta tantum tres ordines majores; ita *Nav.* (8) *et Sotus ac Vasq.* (9), atque probabilem putat *Sanch.* (10).

Quarta sententia demum dicit, solum presbyteratum et diaconatum esse sacramenta, et hanc tenent *Tournely* (11), *Cabass.* (12) *et Habert* (13) *cum Gratiano*, *Magistro sententiarum et Estio*, ac probabilem vocant *Salmant.* (14) *cum Soto.*

737. — Circa has sententias meum proferam judicium.

Sententia I. est probabilis. Ratio, quia *Eugenius IV.* in decreto ad Armenos, quod affert *Croix* (15), dicit, materiam sacramenti ordinis esse illud, per cujus traditionem confertur ordo; et deinde explicat, calicem cum vino et patenam cum hostia esse materiam presbyteratus, librum evangeliorum diaconatus, calicem vacuum cum patena vacua subdiaconatus, et res alias assignatas aliorum quatuor ordinum. Quo decreto, cum prædictus Pontifex declaret, omnes ordines ultra sacros habere propriam materiam pro sacramento, consequenter declarat, omnes alios ordines esse sacramenta. Nec obstat, quod minister ordinationis sit solus episcopus, ut

(1) *3. p. q. 37. art. 2. ad 1. et art. 3.* — (2) *cons. l. 7. c. 1. d. 7. et 8.* — (3) *p. 1. n. 2.* — (4) *de ord. c. 8.* — (5) *d. 2. art. 1.* — (6) *de ord. c. 1. dub. 1. n. 14.* — (7) *ap. Salm. ib. n. 13.* — (8) *c. 22. n. 18.* — (9) *ap. Salm. cit. n. 13. in med.* — (10) *de matr. l. 7. d. 31. n. 27.* — (11) *de ord. quæst. 6. art. 2, 3 et 4.* — (12) *theoria juris l. 3. c. 16. n. 3.* — (13) *t. 7. p. 166. r. 3.* — (14) *de ord. c. 4. p. 2. n. 42.* — (15) *l. 6. p. 2. n. 2128.*

dicitur in *Tridentino* (1). Nam respondetur, quod hoc intelligatur de ministro ordinario, non autem extraordinario, quem Papa bene potest deputare ad hujusmodi ordines conferendos: ut dicunt *Salm.* (2) *cum Soto, Sanchez, Pal. et aliis communiter ex d. Thoma*, qui id expresse docet (3). Et de facto habetur ex eodem Tridentino (4), quod abbates possint ordines minores conferre; vide dicenda *n. 763.*

Sententia II., quæ dicit, solum sacerdotium esse sacramentum, non est mihi et aliis communissime satis probabilis ex iis, quæ mox dicam, loquendo de quarta sententia.

Sententia III. pariter ac prima est probabilis. Sed mihi probabilior est

Sententia IV., quæ docet, tantum sacerdotium et diaconatum esse sacramentum, non vero alios ordines.

Prima pars, quod non solum sacerdotium, sed etiam diaconatus sit sacramentum, probatur, quia in ordinatione diaconatus concurrunt tria, ut diximus, sufficientia ad sacramentum, nempe: 1. signum sensibile, scilicet impositio manuum; 2. institutio divina; nam *concilium Tridentinum* definivit: *Si quis dixerit, in ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit.* Per to *ministris* saltem diaconi intelligendi sunt divina ordinatione instituti. 3. Concurrit promissio gratiæ, quam significant verba episcopi: *Accipe Spiritum sanctum ad robur etc.* Quæ verba habent rationem formæ, et vere producunt gratiam, ut scripsit *Anastasius Papa II.*(5), utque clare infertur ex Tridentino (6), ubi habetur: *Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra dicere episcopos: Accipe Spiritum sanctum..: anathema sit.* Ergo, cum in ordinatione diaconatus jam dicat episcopus: *Accipe Spiritum sanctum etc.*, vere Spiritus sanctus datur, et per consequens verum confertur sacramentum.

Secunda autem pars, nempe quod alii ordines minores

(1) *sess. 23. c. 4. et 7.* — (2) *ibid. p. 1. n. 17. et 19.* — (3) *suppl. q. 38. art. 1. ad 3.* — (4) *sess. 23. c. 10.* — (5) *in epist. ad Anast. imper. c. 7. ad Cabussut. l. c.* — (6) *sess. 23. can. 4.*

et subdiaconatus non sint sacramenta, probatur, quia pro his deest materia et forma sacramenti ordinis; deest quidem materia, quia deest impositio manuum, quæ est sola materia hujus sacramenti, juxta probabiliorem sententiam, quam tenuimus *de sacramentis in gen. n. 12.*, et fusius probabimus hic *n. 749. qu. III.* Deest etiam forma sacramenti; in horum enim ordinum collatione nulla adest forma, quæ exprimat productionem gratiæ, sed tantum fit mentio potestatis, quæ traditur. Nec obstat dicere, quod nullus ex septem ordinibus iterari possit; ergo in singulis imprimitur character, quod imprimi non potest nisi per sacramentum. Nam respondetur: Nec consecrationes ecclesiarum iterantur, neque ideo characterem imprimunt, nec sunt sacramenta. Nec obstat, quod Clemens (1) dicat, in ordinatione subdiaconorum hanc fieri orationem: *Tribue eis, Domine, Spiritum sanctum, ut digne vasa Domini attrectare valeant.* Nam respondet *Tourn.*, quod idem *Clemens* antea retulisset, eamdem dici orationem super diaconissis, quæ certe sacramentum ordinis suscipere non poterant. Sed hodie hæc oratio neque dicitur.

738. — *Quæritur* deinde, an episcopatus sit ordo distinctus a presbyteratu.

Negant *s. Thomas, s. Bonav. et alii*, qui dicunt, esse extensionem ordinis presbyteratus. Sed communius affirmant *Bellarmin.*, *Tournely* (2), *Habert*, *Val.*, *Aversa etc.*; tum quia in ipso traditur distinctus character et specialis potestas ad eucharistiam, nempe constituendi hujus sacramenti ministros; tum quia ordo episcopatus confertur per manuum impositionem et per formam: *Accipe Spiritum sanctum etc.* Nec valet dicere, quod, si episcopatus esset distinctus ordo, posset episcopus valide saltem ordinare, licet non esset sacerdos; nam respondetur, quod hoc ordinatione divina requiratur, sicut requiritur, ut sit baptizatus, qui vult confirmari aut ordinari.

739. — „*Respondetur II.* Materia *remota* ordinum „est aliquod instrumentum traditum ordinandis in signum „potestatis spiritualis; *proxima* est ejusdem traditio et

(1) *l. 8. constit. c. 21.* — (2) *de ordin. quæst. 6. art. 1. concl. 1.*

„acceptio, cujus contactum physicum et immediatum, „etsi non esse essentialem aliqui probabiliter doceant „cum *Sa*, *Henr.*, *Reg.*, *Laym.*, *Diana* (1) *et aliis*, quos „citat: contrarium tamen communius est ac tutius, ut „altera saltem manu tangatur; imo ex præcepto ad scru„pulum vitandum, utraque manu; et quidem omnia, v. „gr. calix cum patena, hæc cum hostia, ut docet *Fill.*; „idque simul cum prolatione verborum episcopi (2).

740. — *Dubitatur hic 1.*, an materia et forma sacramenti ordinis fuerint a Christo Domino in specie determinatæ. Vide dicta *de sacramentis in genere n. 12.*, ubi diximus, probabilius esse, omnes materias sacramentorum, et quoad substantiam etiam formas fuisse a Christo in specie determinatas, cum *Juenino Petrocor.*, *Habert*, *Concina*, *Merbes.*, *Contin. Tourn.* (3) *et aliis pluribus ex d. Thoma.*

741. — *Dubitatur 2.*, an valide ordinaretur Latinus per materiam Græcis assignatam, nempe per solam manuum impositionem, et e converso.

Affirmant *Suar.*, *Vasq.*, *Dic.*, *Escobar apud Croix* (4); quia, cum ecclesia sit una, uniformia quoque debent esse sacramenta. Negat vero ipse *Croix cum Arriaga et aliis*, quia ex determinatione ecclesiæ materia Græcis assignata non habet vim significandi id, quod significat materia assignata Latinis. Utraque est probabilis, sed prima est probabilior juxta nostram sententiam allatam *eod. n. 12. de sacramentis in genere*, ubi diximus, solam manuum impositionem, quæ communis est tam Græcis quam Latinis, esse materiam essentialem sacramenti ordinis; traditionem autem instrumentorum esse tantum materiam integralem. Si autem Latinus ordinetur forma græce prolata, vel e converso, procul dubio valida est ordinatio, ut recte et communiter dicunt *Lugo* (5), *Coninch.* (6) *et Croix* (7) *cum Suar.*, *Cajet. et Dicast.*

742. — *Dubitatur 3.*, an attenta probabili sententia eorum, qui dicunt, ad valorem ordinationis requiri tra-

(1) *t. 4. de sacram. n. 185.* — (2) *vide Laym. l. 5. t. 9. c. 5., Bonac. d. 8. p. 1. punct. 3., Diana p. 8. t. 1. r. 40. et 42.* — (3) *de sacr. in gen. c. 2. art. 2. punct. 2.* — (4) *t. 6. p. 1. n. 16. v. inst.* — (5) *d. 2. n. 107.* — (6) *q. 68.* — (7) *n. 30.*

ditionem instrumentorum, omnino etiam requiratur illorum contactus ex parte suscipientis.

Prima sententia negat (1). Ratio, quia ad potestates et dominia rerum concedenda sufficit, ut minister aut dominus tradat, et alter præsens ea acceptet sine contactu rei traditæ.

Secunda sententia vero affirmat (2). Ratio, quia Christus sic instituit conferri ordinem, prout suadent praxis ecclesiæ et formæ verba, quæ, ut ait *d. Thomas*, *videntur ostendere*, *quod tactus materiæ sit de essentia sacramenti.* Et hæc sententia, cum sit satis probabilis, omnino in praxi sequenda est, saltem in ordine presbyteratus et diaconatus; nam quoad alios ordines probabile est, non esse sacramenta, ut diximus *n. 737.*

743. *Dubitatur 4.*, an ad valorem ordinationis requiratur contactus physicus instrumentorum.

Negant alii, quorum sententiam merito putant probabilem *Salm.* (3) *et Ronc.* (4). Ratio, quia humano modo loquendo hoc ipso, quod aliquis rem alteri offerat, et alter significet aliquo sensibili signo, acceptare illam, jam censetur acceptare, esto non tangat. Affirmant vero cum sententia communiori *Bonac.*, *Ronc. ll. cc.*, *Viva* (5), *Elbel* (6), *Mazzotta* (7) *et Salm.* (8) *cum Soto*, *Aversa et Trull. ac Escob.* (9) *cum Gran.*, *Marchino etc.* Ratio, quia, sicut in baptismo, confirmatione et extrema unctione requiritur, ut suscipiens physice contingat materiam, ita in ordinatione; tum quia talis est usus ecclesiæ, unde præsumitur sic Christus instituisse. Dices: Parvuli non possunt tangere materiam, saltem tactu voluntario, et tamen, si ordinentur, valide ordinantur, ut dicemus *n. 782.* Sed respondetur, quod parvuli nec etiam contactum moralem possint adhibere; unde recte dicunt *Salm.*, quod ipsi tantum valide ordinentur, in quantum

(1) *et hanc tenent Laym. c. 5. n. 4., Nav. man. c. 22. n. 17., Cajet. in summa v. ordinantium, Diana part. 3. tr. 4. r. 185., item Albertus Magnus, Arm., Vict., Henriq. et Vasq. apud Pal. p. 4. n. 21.* — (2) *et hanc tenent d. Thomas suppl. q. 34. art. 5. ad 3., Sanch. cons. l. 7. c. 1. dub. 2., Bonac. p. 3. n. 11. et Pal. n. 22. cum Val., Sa et Coninch.* — (3) *de ord. c. 2. p. 1. dub. unic. n. 12.* — (4) *p. 125. q. 5. r. 3.* — (5) *q. 7.* — (6) *n. 18.* — (7) *t. 3. p. 228.* — (8) *ibid. n. 14.* — (9) *n. 184.*

ordinatio ipsis est voluntaria voluntate ecclesiæ, sicut eisdem est ablutio in baptismo. Et cum hæc sententia sit etiam probabilis, recte dicunt DD. præfati omnino in praxi tenendam. Merito autem dicit *Escob.* (1), sufficere quoad valorem, quod materia una manu tangatur. Et pariter merito cum communi censent idem *Escob. l. c. ac Paluus* (2), *Croix* (3) *cum Gobat et Salm.* (4) *cum Vasq., Coninch., Bon. et Aversa*, sufficere tactum mediatum, nempe si contingatur calix, patena aut liber medio aliquo velo vel chirotheca; qui enim sic tangit, in omnium sensu vere tangere dicitur.

744. *Notandum* autem hic *I.*, quod in ordinibus sacris conferendis requiratur, ut ab eodem episcopo, qui formam profert, materia tradatur: quia, cum talis sit usus ecclesiæ, sic censetur Christus instituisse (5). Secus vero esset, docet *d. Thomas cum aliis cit.*, in collatione ordinum minorum. *Notandum II.*, quod, si conferantur ordines ab episcopo, alio tamen celebrante missam pro ipso, valida erit ordinatio, sed illicita: prout declaravit S. C. generalis habita anno 1715 coram *Clemente XI.*, et confirmavit *Innocentius XIII.* in congregatione habita die 5. Februarii anno 1722. Ita refert *N. P. Benedictus* (6).

745. — „*Resp. III.* Ostiarius ordinatur traditione „clavium ecclesiæ, lector libri lectionum, exorcista libri „exorcismorum, acolythus ampullarum vacuarum, vel „saltem unius, et candelabri cum cereo extincto, quia „ejus est præparare lumen, vinum et aquam ad missam" (*an autem materia acolythatus sit traditio urceolorum vel candelabri? Respondetur, esse utrumque, cum s. Thoma, Salm.* (7) *contra alios. Character vero, juxta sententiam affirmantium, omnes ordines esse sacramenta, probabilius imprimitur in porrectione urceolorum, prout proximius ad sacrificium deservientium* (8); „subdiaco- „nus traditione calicis vacui cum vacua patena super- „posita, quia illius est, hæc ad missam præparare: dia-

(1) *n. 184.* — (2) *p. 4. n. 20.* — (3) *n. 2157.* — (4) *ibid. n. 19.* — (5) *ita d. Thom. suppl. q. 38. art. 1. ad 2., Sanchez cons. l. 7. c. 3. dub. 5. et Salm. ibid. n. 22.* — (6) *de syn. l. 8. c. 11. n. 7.* — (7) *de ord. c. 3. p. 2. n. 17. etc.* (8) *ut Sanch. et Bon. cum Salm. ibid. in fine.*

„conus impositione manus et traditione libri evangelio-„rum, quia ejus est" *(ministrare ad altare, ut habetur in pontificali)* „catechizare, cantare evangelium, et cum „facultate parochi prædicare, baptizare, eucharistiam dare" *(in necessitate tamen* (1)*;* „sacerdos traditione calicis „cum vino et patenæ cum pane, addita forma, qua da-„tur potestas sacrificandi, deinde impositione manus, „addita alia forma, qua datur potestas remittendi aliis „peccata (2).

746. — *Quæritur 1.*, quænam autem sit materia et forma subdiaconatus.

Apud Græcos est manuum impositio; apud Latinos *dubitatur 1.*, an sit calix cum patena vel liber epistolarum. Alii dicunt, materiam proximam esse solam traditionem calicis vacui cum patena (3) cum sua forma: *Videte, cujus ministerium vobis traditur; ita vos admoneo, ut ita vos exhibeatis, quod Deo placere possitis.* Alii vero dicunt, materiam pariter essentialem esse traditionem libri epistolarum (4). Ratio istorum, quia adhuc speciale munus est subdiaconi, solemniter epistolas legere. Negant hoc tamen *Habert et Salm.* (5) *cum d. Thoma Magistro sententiarum*, *Vasq.*, *Gon.*, *Val.*, *Bon. et Pal.*, qui dicit, primam sententiam esse certam. Ratio, quia nullo judicio deprehenditur, ecclesiam instituisse ritum illum ut materiam necessariam hujus ordinis: jam enim dicunt, per traditionem calicis et patenæ sufficienter significari ministerium præcipuum subdiaconi, nimirum ministrandi diacono panem et vinum oblatum, ut sacerdoti tradat. His tamen non obstantibus censeo cum *Croix* (6), in praxi sententiam, nempe quod tam traditio calicis quam traditio libri epistolarum sit materia proxima subdiaconatus, sequendam esse utpote non improbabilem.

747. — *Dubitatur 2.*, an calix et patena in ordinatione subdiaconatus debeant esse consecrata. Nulli du-

(1) *juxta dicta n. 116. v. certum et n. 237. qu. 1.* — (2) *vide Fill. t. 9. c. 2., Reg., Bon., Diana p. 3. t. 4. r. 186. 187. et p. 8. l. c.* — (3) *ex concilio Carthaginensi IV. c. 5. et Florentino sess. ult. §. 6.* — (4) *ut dicunt Escob. l. 23. n. 170. et Fill., Dic., Aversa, Med., Tann. etc. apud Croix n. 2149.* — (5) *de ord. c. 3. p. 3. n. 19.* — (6) *n. 2149.*

bium ex necessitate præcepti, sed negant *Diana*, *Bon.*, *Henr.* ex necessitate sacramenti ad valorem. Sed affirmandum (1); quia ministerium subdiaconi totum est circa vasa; et ideo debent esse proprie ecclesiastica sive sacra, ad differentiam sacerdotis initiandi, cujus ministerium, cum non sit circa vasa, non requiritur, ut vasa sint consecrata, prout tenent *Salm.* (2) *cum Dicast.* Et hoc, *Tamb.* (3) dicit, esse moraliter certum. Sed huic pariter contradicit *Croix* (4) *cum Pal.*, *Dicast.*, *Sylvest*, quorum sententia in praxi etiam sequenda videtur.

Ex dictis sequitur, munus subdiaconi esse, tradere diacono calicem et patenam, item panem et vinum tanquam oblationes populi præsentare, deinde canere solemniter epistolam, etiam deferre crucem in processionibus.

An autem peccent graviter subdiaconi et diaconi solemniter ministrantes in mortali? Probabiliter negatur (5); quia neque rem sacram conficiunt, neque operationes eliciunt, quæ ex opere operato conferant gratiam, cui ipsi obicem per peccatum ponant; peccabunt tamen saltem venialiter (6).

748. — *Quæritur II.*, quænam sit materia et forma diaconatus.

Prima sententia dicit, esse solam traditionem libri evangeliorum cum sua forma: *Accipe Spiritum sanctum ad robur* (7). Atque hujus sententiæ videtur expresse esse *d. Thomas* (8), cum ibi dicat: *In ipsa libri datione imprimitur character.* Ratio, quia in concilio Florentino sola traditio libri evangeliorum assignatur pro materia diaconatus. Et licet manuum impositio sit necessaria ex præcepto ecclesiæ, tamen non est de essentia, cum sit ritus dumtaxat ab ipsa ecclesia sive ab apostolis introductus, ut loquitur *Gregorius IX.* in *cap. Presbyter de sacram. non iterand.*, ubi sic dicitur: *Presbyter et diaconus, cum ordinantur, manus impositionem tactu corporali* (*ritu ab apostolis introducto*) *recipiunt.*

(1) *cum Pal., Dicast., Sylv. et Salm. ibid. n. 22.* — (2) *ibid. in med.* — (3) *c. 3. §. 2.* — (4) *n. 2150.* — (5) *cum Vall., Vill., March., Diana et Salm. ibid. n. 23. contra alios.* — (6) *vide de hoc puncto fuse dicta de sacramentis in genere n. 38.* — (7) *et hunc tenent Palaus p. 4. n. 10., Bon. p. 3. n. 4. et Vasq., Val., Reg., Vill., Diana et Trull. ap. Escob. l. 23. n. 165.* — (8) *suppl. q. 37. art. 5. ad 5*

Secunda sententia vero dicit, esse solam impositionem manuum (1). *Probatur 1.* ex *act. 6.*, ubi, cum sermo habeatur de ordinatione primorum diaconorum, tantum impositionis manuum fit mentio: *Orantes imposuerunt eis manus. Probatur 2.* ex concilio Carthaginensi IV. *can. 5.*, ubi dicitur: *Cum diaconus ordinatur, solus episcopus manus super caput ejus ponat. Probatur 3.* ex ritu ecclesiæ græcæ, in qua diaconi per solam impositionem manuum ordinantur. *Probatur 4.* ratione, quia illa est materia sacramenti, in cujus applicatione traditur Spiritus sanctus, nempe gratia sacramenti; cum vero in impositione manuum tradatur diaconis Spiritus sanctus, ut patet ex forma: *Accipe Spiritum sanctum ad robur etc.*, ideo sola imposititio manuum est materia essentialis diaconatus; et quod revera in illis verbis: *Accipe etc.*, tradatur Spiritus sanctus, clare (ut diximus) ostendit Tridentinum (2), ubi: *Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra episcopos dicere: Accipe Spiritum sanctum, anathema sit.* Nec obstat textus oppositus in dicto *cap. Presbyter*; nam (3) hujusmodi impositio manuum dicitur ab apostolis introducta, non quia ipsi illam instituerint, sed quia acceptam a Domino primi executi sint.

Tertia sententia vero dicit, utramque (nempe traditionem libri et impositionem manuum) esse materiam essentialem (4). Ratio, quia ecclesia ex potestate a Christo sibi tradita quoad Græcos determinavit, materiam essentialem diaconatus esse solam impositionem manuum; quoad Latinos vero, præter impositionem, esse traditionem libri. His positis dico, primam sententiam esse probabilem, secundam probabiliorem, tertiam adhuc probabilem, et ideo omnino in praxi sequendam, utpote spectantem ad valorem sacramenti.

(1) *et hanc tenent Juenin t. 7. p. 589., Merbes. p. 293. q. 48., Tournely de ord. q. 6. a. 3. in fine., Habert. c. 7. q. 5. cum Morino et Becano, item Scotus, s. Bonav., Caj. et Durand. ap. Escob. n. 167.* — (2) *sess. 23. can. 4.* — (3) *ut respondet Bellarm. de ordine c. 9.* — (4) *ita Bellarm. d. c. 9., Lugo de sacram. d. 2. n. 101., Petroc. t. 4. p. 228. q. 4., Laym. c. 5. n. 2., Holzm. n. 70., Salm. de ord. c. 3. p. 4. n. 28. cum Dic., Gran. etc. ac Escob. n. 167. cum Coninch., Soto et Ledesma.*

749. — *Quæritur III.*, quænam sit materia et forma presbyteratus. Adsunt pariter tres sententiæ.

Prima sententia (1) dicit, materiam esse solam traditionem instrumentorum, et formam verba illa, quæ profert episcopus in traditione instrumentorum, nempe: *Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo missasque celebrandi tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Domini.* Et hac sola materia et forma, dicunt, tradi potestatem tam sacrificandi quam absolvendi peccata. Probant ex decreto *Eugenii IV.* ad Armenos (2), ubi dicitur: *Ordo presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenæ cum pane porrectionem.* Sed hæc sententia communiter a DD. non est recepta (3). Decretum autem *Eugenii*, quomodo intelligendum sit, infra explicabitur.

Secunda sententia (4) dicit, in ordinatione presbyteratus duplicem esse materiam essentialem, nempe traditionem instrumentorum, qua traditur potestas super corpus Christi reale, scilicet sacrificandi, cum forma: *Accipe potestatem etc.* ut supra; et impositionem manuum, qua traditur potestas super corpus Christi mysticum, id est absolvendi peccata, cum forma: *Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Quod requiratur traditio instrumentorum cum forma: *Accipe potestatem etc.*, probant ex decreto *Eugenii* supra relato et ex *d. Thoma* (5), ubi dicit: *In ipsa datione calicis sub forma verborum determinata character sacerdotalis imprimitur.* Quod autem requiratur etiam impositio manuum, probant ex scriptura *actor. 13, 3.*, ubi dicuntur Paulus et Barnabas ordinati fuisse sacerdotes per impositionem manuum: *Tunc jejunantes et orantes imponentesque eis manus dimiserunt illos.* Et quod forma hujus impositionis manuum sint verba: *Accipe Spiritum sanctum etc.*, probatur ex eodem Tridentino (6), ubi declaratur, per sacram ordinationem dari Spiritum sanctum,

(1) *quam tenent Fagnanus in cap. Presbyter de sacram. non iterand., Sotus in 4. d. 24. q. 1. a. 1., item Ang. et Nugnus ap. Salm. ibid. p. 5. n. 40.* — (2) *relato a Croix n. 2128.* — (3) *vide Salm. de ord. c. 3. p. 5. n. 41.* — (4) *quam tenent Bellarm. de ordine c. 9, Estius in 4 d. 24. §. 24., Laym. c. 5, Holzm. n. 70., Escob. n. 158. cum Scoto, Coninch. et Henr. ac Salm. ibid. n. 39. cum Vasquez, Led., Diana etc.* — (5) *q. 37. a. 5.* — (6) *sess. 22. can. 4.*

nec frustra episcopum dicere: Accipe Spiritum sanctum. Unde, cum in impositione manuum dicitur ab episcopo: *Accipe Spiritum sanctum etc.*, tunc perficitur sacramentum, et ejus gratia confertur

Tertia sententia vero probabilior (1) dicit, tradi utramque potestatem sacerdoti sacrificandi et absolvendi per solam secundam manuum impositionem. *) Dicitur: *secundam;* nam in ordinatione presbyteratus episcopus ter manus imponit: *Primo*, quando manus extendit nihil dicens: *secundo*, quando una cum presbyteris extendit manus super initiandos et fundit preces: *tertio*, quando post communionem dicit: *Accipe Spiritum sanctum etc.* Dicunt igitur, utramque potestatem tradi, non in prima (ut certum est apud omnes), neque in tertia; nam tertia jam supponit consecratos sacerdotes, dum ipsi cum episcopo jam consecrant eucharistiam; sed in secunda, quando episcopus extendit manus cum presbyteris, ut patet ex Tridentino (2), ubi: *Ministri extremæ unctionis sunt episcopi aut sacerdotes ab ipsis rite ordinati per impositionem* (nota) *manuum presbyterii*, hoc est, quæ fit ab episcopo cum presbyteris assistentibus. *Probatur 1.* hæc sententia ex scriptura ut supra, ubi de sola impositione manuum fit mentio. Dicit autem Tridentinum (3), quod sacræ litteræ gravissimis verbis docent ea, quæ *maxime* in diaconorum et sacerdotum *ordinatione attendenda sunt;* ergo, si sacræ litteræ tantum de impositione manuum verbum faciunt, dicere debemus, præter manuum impositionem nihil aliud esse in ordinatione essentialiter necessarium: et hoc denotat verbum illud *maxime:* alia vero solum requiri tanquam partes integrales, nempe ad clariorem acceptæ potestatis declarationem. *Probatur 2.*, quia Græci per solam impositionem manuum ordinantur; ergo, si valida est ordinatio Græcorum per solam manuum impositionem, ita etiam

(1) *quam tenent Juenin. t. 7. p. 589., Concina t. 10. p. 31. n. 4. et Petrocor. t. 4. p. 232. cum s. Bonav. et Arcud. ac Tourn. l. c. art. 2. concl. 2. cum Martene, Becano, Menardo etc.* — (2) *sess. 14. c. 3.* — (3) *sess. 23. c. 2.*

*) Sic textus convenit cum retractatione 65.

Editor.

valida habenda est ordinatio Latinorum, cum totus valor sacramentorum pendeat ab ipsorum materia et forma institutis a Christo Domino, qui, ut patet ex scriptura, pro materia ordinationis impositionem manuum instituit Accedit id, quod advertit *Benedictus XIV.* (1) ex doctissimo *Martene*, quod instrumentorum traditio non prius invecta sit quam a sæculo VIII. vel IX.; unde, si prius sacerdotes per solam impositionem manuum valide ordinabantur, cur non hodie?

Respondent AA. secundæ sententiæ, Christum instituisse materias et formas sacramentorum in genere, et reliquisse ecclesiæ potestatem eas determinandi in specie ac justis de causis mutandi; modo adhibeat res et verba exprimentia cujusque sacramenti effectum. Sed hanc sententiam in *tract. de sacram. in gen. n. 12.* asseruimus esse minus probabilem, et diximus, Christum in specie determinasse materias et formas (quoad substantiam) omnium sacramentorum; non enim habetur, ut dicit præfatus Papa *Benedictus XIV.* (2), unde sufficienter probetur, quod Christus hanc potestatem ab adversariis suppositam tradiderit ecclesiæ; imo oppositum potius eruitur ex Tridentino (3), ubi dicitur, ecclesiam nullam habere potestatem circa sacramentorum substantiam, ad quam certe pertinent materiæ et formæ, sed tantum circa eorum dispensationem. Nec obstat, quod *Eugenius IV.* ut supra assignaverit pro materia presbyteratus traditionem instrumentorum cum forma: *Accipe potestatem etc.* Nam sapienter respondet idem Papa *Benedictus XIV.* (4) *cum Morino*, *Becano et Menardo*, *Eugenium* tantum ibi locutum fuisse de materia et forma integrali, quam intendit tradere Armenis, qui optabant aggregari ecclesiæ latinæ; et ideo non fuit opus eis assignare impositionem manuum, cum illi juxta ritum Græcorum, quo prius ordinabantur, jam eam adhibebant. Unde dicimus, *Eugenium* non quidem mutasse materiam et formam hujus sacramenti, sed tantum impositioni manuum superaddidisse traditionem instrumentorum tanquam partem integralem, ut diximus.

Juxta autem hanc tertiam sententiam, quæ ex intrin-

(1) *de synod. l. 8. c. 10. n. 5.* — (2) *l. c. n. 10.* — (3) *sess. 21. c. 2.* — (4) *l. c. n. 8.*

secis fundamentis (speculative tamen loquendo) probabilior mihi videtur, discrepant præfati hujus sententiæ auctores in assignanda forma presbyteratus. Alii enim, ut *Petrocorensis* (cui in parte consentit *Lugo* (1) dicit, esse verba, quæ proferuntur in traditione calicis et patenæ: *Accipe potestatem etc.;* quia, ut ait, manet moralis connexio inter impositionem et prædictam formam in traditione instrumentorum. Verum *Morinus et Tournely l. c.* forte probabilius dicunt, formam esse orationem, quæ in ipsa impositione dicitur ab episcopo: verba autem: *Accipe Spiritum sanctum etc.*, quæ dicuntur in tertia impositione, inquiunt, esse tantum declarativa et confirmativa rei peractæ, nempe Spiritus sancti jam collati in secunda impositione. Dixi autem, *speculative loquendo* hanc sententiam esse probabiliorem; nam cum secunda sententia sit etiam probabilis, hæc in praxi omnino sequenda est. Quapropter bene advertit *Croix* (2), quod ordinatio facta sine secunda manuum impositione tota repetenda sit*), ut etiam declaravit S. C. apud *Benedictum XIV.* (3). Ratio, quia, qui non accepit potestatem supra corpus Christi verum, nec etiam potuit accipere potestatem super corpus Christi mysticum. Si vero ordinatio facta fuerit sine tertia manuum impositione, hæc tantum supplenda est.

750. — Sed hic, posita sententia in praxi tenenda, quod traditio instrumentorum sit etiam materia essentialis hujus sacramenti, *dubitatur 1.*, an sit de necessitate sacramenti, ut una cum calice et patena tradatur etiam utraque species, id est panis et vini.

Negant probabiliter *Bon.* (4), *Sanchez* (5); item *Fill.*, *Henriq.*, *Diana*, *Dic. etc.* (6), et dicunt, quod, licet ex præcepto utraque species tradenda sit, tamen sufficiat ad valorem sacramenti, ut una sola conferatur. Probabilius vero affirmant *Holzm. cum Tann.*, *Gob. ac Sporer*,

(1) *de sacram. dub. 2. n. 99.* — (2) *n. 1245.* — (3) *l. c. n. 13.* — (4) *p. 3. n. 3.* — (5) *l. 7. c. 3. d. 12. n. 17.* — (6) *apud Salm. de ord. c. 3. p. 5. n. 45.*

*) Sub conditione scilicet, ut declaravit S. C. apud *Benedictum XIV. l. c.* *Editor.*

et Salmant. (1) *cum Gran., Philib., Led., Vill., Aversa, Diana* (seipsum retractante) *etc.* Ratio, quia per traditionem unius speciei non datur potestas directa ad totum sacramentum; et cum potestas sacerdotalis ad sacrificandum sit indivisibilis (prout diximus de *eucharistia n. 306.*), et propterea non possit tradi nisi ad integrum sacrificium offerendum, sequitur, quod, si ad utramque speciem consecrandam non detur, ad nullam detur. Et cum hæc sententia sit probabilis, imo probabilior, omnino sequenda est in praxi. ut recte ait *Croix* (2).

751. — *Dubitatur 2.*, an valide ordinaretur, qui tangeret hostiam et non patenam.

Affirmant communiter *Sporer* (3), *Tamb.* (4), *Holzm.* (5) *cum aliis*; utque fere certum habent *Vasq.*, *Coninch.*, *Pal. et Schildere apud Croix* (6). Ratio, quia hostia et vinum sunt materia substantialis sacerdotii, quibus principaliter significatur potestas in corpus Christi, et propter solam decentiam ex præcepto ecclesiæ usurpatur calix et patena. Et idem consequenter dicunt *Sporer et Tamb. ll. cc.*, si tradatur călix cum vino et hostia ibi immixta vel imposita sine patena. Hæc sententia revera videtur probabilissima. Sed *Lacroix l. c.* refert, duos DD. a se consultos talem ordinationem judicasse dubiam; et idem videntur sensisse *Bassæus* (7) *et Bonac.* (8), ubi dixerunt, tutius esse *attingere immediate ipsam patenam et hostiam, juxta ritum ecclesiæ, ne ordinandus periculo se exponat non recipiendi ordines.* Etenim in decreto *Eugenii* assignatur pro materia presbyteratus *calix cum vino et patena cum hostia.* Et in pontificali dicitur. *Et cupam calicis et patenam simul tangunt.* Quapropter *Croix ib.* (cui adhæret *Mazzotta* (9) non immerito dicit, consultum esse, ut talis ordinatio repetatur sub conditione; quamvis enim prima sententia fere certa videatur, tamen *Lugo* (10), loquendo de sacramento baptismi, sic ait: *Licet sententia negans valorem sacramenti non æstimetur probabilis, nihilominus foret sufficiens motivum reiterandi, quia prudenter formidare possumus, ne forte sit*

(1) *ibid. n. 47.* — (2) *n. 2151.* — (3) *n. 23.* — (4) *l. 7. c. 5. §. 2. n. 5.* — (5) *n. 80.* — (6) *n. 2153.* — (7) *t. 1. v. ordo n. 2.* — (8) *p. 3. n. 11.* — (9) *t. 3. p. 229. v. quær. 2.* (10) *resp. mor. l. 1. d. 1.*

probabile, quod sit invalidum, aut saltem, ne accedente judicio plurium DD. id successu temporis fiat probabile. Atque (1) tractans de sacramento ordinis idem asserit, dicendo, quod, esto quis quiescere posset in prima ordinatione propter aliquam sententiam æstimatam moraliter certam, tamen non peccabit, si stante sententia opposita aliorum pro nullitate sacramenti, *ad majorem animi quietem, iterum sub conditione ordinetur, quod etiam episcopus licite in gratiam ejus poterit facere.* Et ratio videtur esse, quia ipsa anxietas de dubio, modo sit vehemens, justa est causa ordinationem sub conditione iterandi. Et idem sentit *Croix* (2) *cum Gobato*, qui ait, posse sacramentum baptismi iterari *propter dubium* non aperte vanum.

752. — *Dubitatur 3.*, an valide ordinetur sacerdos, qui tantum calicem et patenam tangit, non autem hostiam.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Habert* (3), item *Baucius atque Villal.* (4), item *Bernal, Faber et Fernandez* (5). Hi dicunt, hunc debere iterum sub conditione ordinari, ut a dubiis liberetur: et ab hac sententia non dissentiunt *Bon. et Bass.* allati in *dub. præced.*, dicendo, tutius esse, attingere patenam et hostiam, *ne ordinandus periculo se exponat.*

Secunda sententia vero communis et verior affirmat (6). Ratio, tum quia non præscribitur ab ecclesia tactus immediatus hostiæ, sed tantum patenæ, ut patet ex pontificali, ubi sic habetur: *Pontifex tradit cuilibet calicem cum vino et patenam suppositam cum hostia, et ipsi illam accipiunt inter indices et medios digitos; et cupam calicis et patenam simul tangunt.* Tum quia vinum in calice contentum certe non tangitur immediate; ergo nec requiritur, ut hostia immediate tangatur; unde tum ob has ra-

(1) *ib. dub. 33.* — (2) *n. 2145.* — (3) *t. 7. p. 172. q. 4.* — (4) *ap. Escob. n. 188. et 190.* — (5) *ap. Croix n. 2152.* — (6) *et hanc tenent Sanch. cons. l. 7. c. 1. dub. 2. n. 9., Wigandt. tr. 15. n. 11. et 43., Gonet et Isamb. apud Habert l. c., Mazzotta t. 3. p. 229., Diana p. 10. tr. 16. resol. 88., et Salm. de ord. c. 2. p. 1. dub. unic. n. 21. cum Vasq., Aversa, Trull. etc. ac Escob. cum Led., Vega, Marchino, Vict., Nugn., Dicast. etc., item Scotus, Val., Coninck., Spozer, Rodr. et Gob. ap. Croix dict. n. 2152.*

tiones , tum ob communem doctorum consensum, benedici potest hæc sententia moraliter certa. Cæterum recte advertunt *Salm.* (1), curandum esse ordinando, tam calicem quam patenam et hostiam (quo melius) contingere, ut ab omni scrupulo se eximat.

753. — *Dubitatur 4.*, an valide ordinetur, qui solum calicem immediate tangit, sed non patenam.

Prima sententia (2) dicit, hunc reordinandum sub conditione, tum quia in pontificali ut supra præscribitur tactus tam calicis quam patenæ, tum quia tactus patenæ alias tunc esset potius moralis quam physicus.

Secunda sententia (3) vero dicit, hunc esse valide ordinatum, quia calix et patena tunc moraliter faciunt unum. Et hanc sententiam *Præp. et Bosco* (4) vocant moraliter certam: ego tamen censeo eam tantum probabiliorem, sed primam non improbabilem, et ideo in praxi tenendam: quapropter dico, sub conditione talem clericum esse reordinandum.

754. — *Notandum*, quod carens ordine sacerdotii vel episcopatus invalide exerceret eorum munera. Carentes autem aliis ordinibus licite eos exercent, si ordines sint minores: illicite, si majores. Hinc graviter peccat clericus, qui sine ordine officium diaconi vel subdiaconi solemniter exercet, et incurrit ipso facto irregularitatem et excommunicationem, sed hanc ferendæ sententiæ (5). Utrum autem eamdem pœnam incurrant laici taliter ministrantes? *vide dicta de sacram. bapt. n. 116. v. sed dub. 1.*, ubi negativam sententiam tutati sumus.

755. — Hic aliqua libet adnotare de ordinatione episcopi. Et primo episcopus non potest valide ordinari nisi ab alio episcopo, ex Apostolo *ad Hebr. 8.: Major a minori non benedicitur* (6). Ad talem autem ordinationem plura concurrunt, nempe impositio libri evangelio-

(1) *l. c. in fine.* — (2) *quam tenent Roncaglia p. 125. q. 5. r. 3., Croix n. 2154., cum Pal, Dicast. de ord. n. 205. et Mazz. t. 3. p. 229.* — (3) *quam tennet Palaus p. 4. n. 20., Escob. n. 184., Diana p. 6. tr. 8. r. 19. cum Bauny et Joan. Petit., Tamb. l. 7. c. 5. §. 2 n. 6. cum Vasq., Val., Hurt. etc., item Coninch., Aversa et Trull. ap. Salm. de ord. c. 2. p. 1. dub. unic. n. 21.* — (4) *ap. Croix l. c.* — (5) *ex c. 1. et 2. de cleric. non ordin. min.; vide de hoc puncto dicenda l. 7. de irregul. n. 300.* — (6) *ita Pal., Sanch., Vasq. etc. communiter cum Salm. de ord. c. 4. dub. unic. n. 2.*

rum super scapulas ordinandi, unctio coronæ ordinati, et impositio manuum trium episcoporum: item traditio baculi et annuli (1).

Utrum vero ad valorem exigatur trium episcoporum assistentia extra casum necessitatis? Certum est 1., quod hæc requiratur ex necessitate præcepti (2). Certum 2. videtur, ex commissione Pontificis in casu necessitatis valide fieri ordinationem ab uno episcopo, ut asserunt *Croix* (3), *Salm.* (4) *cum aliis fere communiter contra Pal. et Aversa.* Sic enim communiter dicunt, fecisse apostolos, cum episcopos ordinabant; et sic fecisse plures Pontifices testatur *Cardenas* et plures apud *Croix* (5), ubi adest etiam decretum S. C., quo dicitur, talem ordinationem esse validam.

Ad quæsitum autem alii dicunt, tres omnino requiri (6). Sic enim scripsit *Damasus Papa* (7): *Quod enim episcopi non sint, qui minus quam a tribus sint ordinati episcopis, omnibus patet.* Alii tamen negant (8). Ratio, quia in pontificali Romano unus tantum episcoporum dicitur consecrator, alii vero assistentes; in aliis enim sacramentis unus tantum minister requiritur. Et probant ex can. 1. apostolorum apud *Clementem*, ubi ex decreto *Simonis* apostoli dicitur: *Si aliquis ab uno episcopo ordinatus fuerit, is, qui ordinatus est, deponatur.* Si deponendus est, ergo est vere ordinatus. Utraque sententia est probabilis, unde in praxi omnino prima sequenda est, ut patet ex prop. 1. damnata ab *Innocentio XI.* Et ratio est, quia, cum valde sit probabilis sententia (ut diximus *n. 738.*), episcopatum esse verum sacramentum distinctum a presbyteratu, tenemur utique in ejus ordinatione tutiorem partem sequi ad vitandum damnum commune; nam alias sacerdotes ab hoc episcopo ordinati manerent dubie ordinati.

756. — „1. Potest episcopus extra diœcesim suis sub„ditis conferre primam tonsuram; quia non est ordo (9).

(1) *ut Croix n. 2148.* — (2) *ex Nicæn. 1. c. 4. et Carthag. 2. c. 7.* — (3) *n. 2147.* — (4) *de ord. c. 4. dub. unic. n. 4.* — (5) *n. 2147.* — (6) *et ita sentiunt Tourn. de ord. quæst. 6. art. 1. de ministro etc. et Holzm. n. 76., item Bellarm., Vasq., Coninch., Pal., Barb. etc. apud Salm. ib. n. 6.* — (7) *in epist. 4. contra chorepisc.* — (8) *ut Sanch., s. Anton., Azor etc. cum Salm. ib. n. 8.* — (9) *Bonac. et alii cum Diana p. 4. t. 4. r. 143. contra Sanch., Barbosa etc.*

Sed hoc non est certum. *Quæritur* igitur, an episcopus possit conferre tonsuram in aliena diœcesi sine licentia episcopi loci. Negant *Sanch.* (1) *cum Salzedo et Barbosa* (2) *cum Garcia, Campanile, Acunna et Narbona;* quia in Tridentino *l. c.* vetitum est episcopis exercere pontificalia in aliena diœcesi sine licentia ejus ordinarii, et cum prima tonsura sit ordo, ut putant, non potest conferri sine pontificalibus. Affirmant vero cum *Busembaum* ut supra *Bon.* (3), *Toletus* (4) *et Azor, Henr., Vill., Molf. etc. ap. Barbos. et Lopez, Barbat. ac Rebuff. apud Sanch. ll. cc.* Ratio, quia, cum sit sententia communior et probablior inter theologos, quod tonsura non sit ordo, ideo bene potest et solet conferri privatim sine pontificalibus, ad quod non requiritur licentia episcopi loci.

757. — „2. Quando dubium occurrit, an ordo sit vere „collatus, v. gr. quia materia fuit dubia, iterari potest „et debet sub conditione. Quando vero sunt rationes „utrinque probabiles pro nullitate et validitate, ait *Di-* „*ana* (5) *ex Granado*, posse iterari sub conditione; imo „debere, si sit episcopalis vel sacerdotalis: v. gr. si sa- „cerdos vel episcopus non tetigisset vasa sacra aut il- „lud instrumentum, in cujus porrectione imprimitur cha- „racter. Excipit tamen sacerdotem, qui immediate teti- „git patenam, sed non hostiam. Eum vero, qui non te- „tigit calicem et patenam, dum forma proferebatur, sed „paulo post, posse quidem ad majorem animi sui quie- „tem sub conditione iterum ordinari, non tamen esse „necessarium, docet *Lugo* (6). Recte autem notat *Diana* „*l. c.*, etiamsi quis timeat, ne invalide ordinatus sit, „aut non recordetur, se tetigisse sacra vasa, aut se non „tetigisse imaginetur, non illico iterandum esse ordinem, „cum sola oblivio vel timor non sufficiat ad prudens ac „rationabile dubium vel probabilitatem.

758. — *Quæritur*, quomodo supplendi sint defectus commissi in ordinatione.

Distinguendum: Si defectus est circa *accidentalia*, nempe si defuerit unctio manuum presbyteri initiandi,

(1) *cons. l. 7. c. 1. d. 50. n. 2.* — (2) *in Trid. sess. 6. c. 5. de reform.* — (3) *p. 2. n. 3.* — (4) *l. 1. c. 48. n. 6., alias c. 49. n. 4.* — (5) *p. 5. t. 3. r. 47. ex Gran.* — (6) *resolut. mor. lib. 1. p. 33.*

tunc quamprimum suppleri debet ab eodem episcopo, si fieri potest (1): alias taliter ordinatus, si non curaret hujusmodi defectum suppleri, vel ante suppletionem in ordine susceptō ministraret, peccaret graviter; non vero incurreret irregularitatem, ut recte advertunt *Salm.* (2) *et Sanch.* (3) *cum Sylv.*, *Soto*, *Tamb.*, *Ang. et Armilla*; quia est irregularis, qui ministrat in ordine, quem non habet; sed hic vere ordinem habet. An autem, qui ministraret ante suppletionem, quæ fieri deberet, alicujus defectus dubie essentialis circa valorem ordinationis incurreret irregularitatem? Videtur negandum; nam qui est dubie ordinatus, non potest dici absolute non ordinatus. *Notandum* autem hic *primo* (4), hoc non intelligi, quando defectus esset in re levi, sed tantum in gravi, nempe si defuisset unctio manuum, aut etiam (addunt *Salm. ibid.*, citantes *Sanch*, si presbyterandus non protulisset verba consecrationis cum episcopo, sed hoc non dicit *Sanchez*: imo tantum dicit, (5) quod, si initiandus non dixerit canonem, talis cæremonia non esset repetenda. *Notandum* 2. cum *Croix* (6) *et Aversa*, quod, si defectus fuerit occultus, occulte supplendus est, ad vitandum scandalum et turbationem aliorum.

Si vero defectus est circa *essentialia*, nempe circa materiam et formam, tanto magis est supplendus. Sed hic *quæres*, an totum sacramentum sit tunc supplendum.

Resp. 1.: Si sacramentum constet duplici materia et forma, ut in ordinatione sacerdotii (juxta probabilem plurium sententiam), nempe calice cum vino, ac patena cum hostia, atque impositione manuum; tunc, si defectus est, in parte antecedenti, nimirum in traditione calicis et patenæ, utique totum sacramentum est iterandum, quia potestas supra corpus Christi mysticum fundatur in potestate supra corpus Christi reale; secus vero, si defectus est in parte posteriori, quia potestas ad corpus Christi verum jam tradita est independenter a parte subsequenti (7).

(1) *ita Sanch. cons. l. 7. c. 1. d. 13. n. 4., Elbel. n. 28., Croix n. 2200. et 2201. ac Salm. de ord. c. 2. p. 2. n. 25. cum Soto, Trull. et Aversa.* — (2) *de ord. c. 2. p. 2. n. 25. in fine.* — (3) *n. 5.* — (4) *cum Salm. ib. n. 26. Sanch. et Soto.* — (5) *l. c. n. 5.* — (6) *n. 2200.* — (7) *ita Salm. ibid. n. 31. et Croix n. 2204. et alii passim.*

Resp. 2.: Si tantum pars materiæ fuerit vel dubitetur, an fuerit omissa in ordinatione sacerdotis et episcopi, totum equidem sacramentum est iterandum; hinc, si tradita sit patena cum hostia et calix sine vino, ordinatio tota repeti debet, tradendo utramque materiam (1); sic omnino tenendum juxta dicta *n. 750.* Dicunt autem *Salm.* (2), hoc quidem tenendum in ordinatione presbyteratus et episcopatus, non autem aliorum ordinum; quia in eis, si adest probabilitas pro valore ordinis suscepti, non requiritur suppleri defectum, cum in sacerdotio postea suscipiendo omnis illorum potestas recipiatur. Sed hoc non admittendum saltem pro ordine diaconatus; nam in *cap. Presbyter de sacrament. non iterandis*, loquens Pontifex de ordinatione diaconorum, dicit, quod, si impositio manuum sit omissa, omnino sit repetenda; etsi probabile sit, solam traditionem libri esse de essentia.

759. — An autem hujusmodi defectus, tam essentiales quam accidentales, debeant suppleri tempore designato ad collationem ordinum?

Salm. (3) *cum Granado etc.* dicunt, posse suppleri quocumque anni tempore: communius vero affirmant *Croix* (4) *et Sanchez* (5) *cum Innoc., Panorm. et Arm. ex cit. c. Presbyter*, ubi, cum fiat sermo de impositione manus in ordinatione presbyteri vel diaconi, sic dicitur: *Quod si omissum fuerit, non est aliquatenus iterandum, sed statuto tempore ad hujusmodi ordines conferendos caute supplendum, quod per errorem extitit prætermissum.* Mihi autem videtur sic distinguendum: Si defectus sit circa valorem sacramenti, tunc supplendus est tempore ab ecclesia statuto, ut censet secunda sententia, et hoc videtur non posse negari ex textu mox allato. Secus vero dicendum, si esset defectus accidentalis. Probabiliter vero dicit *Tamb.* (6) *cum Gran. et Quintanadv. et Croix* (7) *cum Aversa et Gobat et aliis universim*, ut asserit, quod, si ob solum dubium iteretur ordo sub conditione, vel cæremonia aliqua, poterit iterari quovis die et a quovis episcopo, eodemque die poterunt simul conferri ordines tam

(1) *ut dicunt Elbel n. 28. et Croix n. 2005. cum Aversa et aliis pluribus.* — (2) *de ord. c. 2. p. 2. n. 32.* — (3) *de ord. c. 4. p. 5. n. 79.* — (4) *n. 2200.* — (5) *l. c. n. 7.* — (6) *l. 7. c. 5. §. 2. n. 13.* — (7) *d. n. 2200.*

majores quam minores, adhibitis solis solemnitatibus probabiliter necessariis ad valorem.

760. — „*Resp. IV.* Episcopus non potest ordinare nisi „subditos, vel ratione originis (si scilicet in ejus diœ„cesi sint nati), vel ratione domicilii, ex voluntate istic „perpetuo habitandi; vel ratione beneficii in sua diœcesi „existentis (1)." (*Vel, adde, ratione familiaritatis seu famulatus* (2). *Ordinans autem non subditum sine licentia sui ordinarii suspenditur per annum a collatione ordinum* (3). „Quocumque antem horum modorum sint subditi, licite „eos ordinat. ut habetur in *c. Cum nullus de tempore* „*ordin. in 6.*, et ex communi (4)."

761. — *Notandum* autem est *I.* ex Tridentino (5), definitum esse, solos episcopos esse ordinarios sacramenti ordinis ministros: episcopus vero tantum electus et confirmatus, licet possit præbere licentiam subditis, ut ab alio episcopo ordinentur, nequit tamen ordinare, nisi sit etiam consecratus; episcopus autem consecratus, etiamsi sit degradatus et episcopatum renuntiaverit, valide ordinare potest; est commune cum *s. Thoma* (6), *Salm.* (7). Sed hic plura sunt discutienda.

762. — *Quæritur I.*, an Pontifex possit præbere simplici sacerdoti facultatem ad conferendos ordines.

Distingue: Quod tonsura et ordines minores a quolibet sacerdote conferri possint ex commissione Pontificis, est commune cum *s. Thoma*, *Soto*, *Sanchez* (8). Negant tamen hoc communiter de presbyteratu, tanquam de ministerio excellentissimo, qui a solo principe ecclesiæ supremam facultatem habente, prout est episcopus, debet impertiri. Ita *s. Thomas* (9) *ac Palaus*, *Aversa*, *Nugn. et Granad. cum Salmant.* (10) *contra Escobar.* (11) *cum Innoc. IV.*, *Vasq.*, *Angl.*, *Hurt. etc.*, qui dicunt, nihil obstare, quin Papa possit simplici sacerdoti facultatem tribuere ordinandi etiam sacerdotes; et probant ex concilio Antiocheno *can. 10.*, ubi, postquam dictum fuit, chorepiscopos posse

(1) *Diana p. 8. t. 2. res. 8.*, *Laym. Præp. etc. communiter.* (2) *ex Trid. sess. 23. c. 9., de quo vide dicenda n. 780.* — (3) *ut habetur in c. Nullus, et cap. Eos, qui, de temp. ordin. in 6.* — (4) *Henriq., Less. l. 2. c. 34. d. 19.* — (5) *sess. 23. can. 7.* — (6) *suppl. q. 3. ar. 2.* — (7) *de ord. c. 4. p. 1. n. 13. 14. et 15.* — (8) *vide Salm. ibid. n. 19.* — (9) *d. q. 38. ar. 1.* — (10) *ibid. n. 25.* — (11) *n. 228.*

ordinare subdiaconos, statim additur: *Nec presbyterum vero, neque diaconum audeant ordinare, præter conscientiam episcopi*, id est ipso ignorante; ergo poterant ipso sciente et consentiente. Dicunt autem, chorepiscopos esse simplices sacerdotes, in quo consentiunt *Morinus et Thomassinus* (1). Sed recte respondent idem *Tourn. ib.*, *Bonac.* (2) *et Pal.* (3) *cum Bellarmino, Coninch. et Laym.*, chorepiscopos fuisse vere episcopos, sed suffraganeos, qui non poterant ordinare sine consensu episcopi civitatis; et probant ex eodem concilio Antiocheno (4), relato a *Tournely l. c.*, ubi ante verba supra relata dicitur: *Qui chorepiscopi nominantur, quamvis ut episcopi consecrati sint etc.*

Quæstio igitur est de diaconatu et subdiaconatu.

Alii affirmant (5), et probant ex indulto concesso abbatibus Cisterciensibus ab *Innocentio VIII.* anno 1489, cujus bullam testantur observasse *Victor.*, *Vasq. et Rodr. apud Frassen*, qui refert verba bullæ, nimirum: *Ne monachi pro suscipiendis subdiaconatus et diaconatus ordinibus extra claustrum discurrere cogantur, tibi et successoribus, ut religiosis subdiaconatus et diaconatus ordines conferre possitis, auctoritate apostolica indulgemus.* Alii vero negant, ut *Soto*, *Bell.*, *Gon. etc. cum s. Thoma*, qui expresse docet (6), Papam non posse committere simplici sacerdoti, ut majores ordines conferat. Alii demum probabiliter (7) negant de diaconatu, cujus ministerium est immediate ad corpus Christi tangendum, illud fidelibus distribuendo; affirmant vero de subdiaconatu, quia ejus munus non habet relationem tam immediatam ad Christi corpus. Neque huic obstare dicunt *Salm.* doctrinam *d. Thomæ*; nam, ut ajunt, s. Doctor tantum ibi exclusit ordines majores, qui semper in ecclesia pro sacris habiti sunt, ut infertur ex verbis ipsius *Angelici*, qui loquitur de ordinibus, qui habent immediatam relationem ad corpus Christi; sed

(1) *apud Tournely de ord. quæst. 6. art. 1. de choreepisc. v. una.* — (2) *p. 4. n. 3.* — (3) *p. 14. n. 9.* — (4) *d. can. 10.* (5) *ut Croix n. 2212., Holzmann n. 85. v. dices 3. cum Vasq., Tann., Henno et Herinx, Ronc. p. 125. c. 2. q. 1. cum Diana, Pal. p. 14. n. 10. cum Victor. et Major. et Escob. n. 225. cum Rodr., Trull., Hurt., Gabr., Aversa, Ang. etc.* — (6) *3. part. q. 3. art. 1. ad 5.* — (7) *cum Salm. de ord. c. 4. p. 1. n. 28., Led., Gran., Aversa, Suar. etc.*

notum est (1), quod ordo subdiaconatus non fuerit computatus inter sacros, nisi sæculo XI. ab *Urbano II.* (2), neque subdiaconatus immediatam habet relationem ad corpus Christi, ut loquitur *d. Thomas;* soli enim sacerdotes possunt eucharistiam conficere, soli diaconi eam deferre aut ministrare. De indulto autem concesso Cisterciensibus conferendi etiam diaconatum dubitant *Salm.* (3) cum pluribus aliis;*) vel censendum dicunt, in hoc Papam secutum fuisse probabilem opinionem eorum, qui dicunt, in hoc bene posse Pontifices dispensare.

763. — *Quæritur 2.*, an abbates possint conferre tonsuram et ordines minores aliis, quam sibi subditis regularibus. Olim bene poterant ex privilegio eis concesso in VII. synodo (4). Attamen Tridentinum (5) sic sancivit: *Abbatibus... non liceat in posterum... cuiquam, qui regularis subditus sibi non sit, tonsuram vel minores ordines conferre..., non obstantibus quibusvis privilegiis..., consuetudinibus etc.* Hoc tamen decreto non obstante, dicunt *Escob.* (6), *Sanch.* (7) *cum Cov., Archid., Felino etc. ac Salm.* (8) *cum Molf., Leand. et Aversa*, probabilissimum esse, abbates (saltem primates, qui episcopalem habent jurisdictionem, ut limitant iidem *Sanch.* (9) *et Salm. l. c. cum Molfes., Aversa etc. contra alios*, qui cum *Escobar.* omnibus abbatibus id concedunt) posse etiam hodie ordines minores conferre, non solum sibi subditis, sed adhuc sæcularibus, qui litteras dimissoriales a suis prælatis acceperint. Admittunt vero *Salm.* (10) *cum Laym., Azor, Tamb., Leand. etc.*, quod abbates mitrati et ab episcopo benedicti, vel potestatem habentes pontificalia exercendi (11), possint ordinare sæculares sibi subditos vel

(1) *ut ostendit Tourn. l. c. quæst. 6. art. 4. atque diximus l. 4. n. 831.* — (2) *ut habetur in cap. A multis, de ætate, et qualit. præfic.* — (3) *n. 29.* — (4) *ut habetur in cap. Quoniam dist. 69.* — (5) *sess. 23. c. 10.* — (6) *n. 210.* — (7) *cons. l. 7. c. 1. dub. 19. n. 20.* — (8) *de ord. c. 4. p. 2. n. 35.* — (9) *n. 23.* — (10) *ib. n. 38.* — (11) *ut ait Philib. ap. Salm. de ord. c. 4. p. 2. n. 32.*

*) Inter recentes auctores doctissimus *Philipps* in suo jure canonico l. 1. p. 1. §. 38. cum *Barbosa* et aliis de hoc privilegio ex pluribus rationibus, tum intrinsecis, tum extrinsecis, dubitat: nec constare, inquit, Cistercienses vel semel hoc indulto usos esse. *Editor.*

alios habentes litteras dimissorias a suis prælatis; quia hi ratione licentiæ suorum prælatorum jam fiunt subditi prædictorum abbatum. Et sic testantur pluries decisum fuisse a S. C. *Barbosa*, *Diana et alii* (1). Sed omnes istæ opiniones hodie non sunt amplius probabiles, dum in decreto S. C. concilii, edito 17 Januarii anno 1642 (2), approbante *Urbano VIII.* et inviolabiliter observari jubente, statutum fuit, reprobata omni contraria opinione, abbates Benedictinos congregationis Cassinensis seu alterius congregationis vel ordinis aut instituti, habentes etiam jura episcopalia et facultatem ordines minores conferendi, non posse ordinare præter suos subditos regulares alios sive regulares sive sæculares, etiam habentes dimissorias a suis ordinariis. Et ibi imponitur suspensio tam ordinantibus, quam concedentibus dimissorias, si aliter egerint. Item hic notandum, quod eadem S. C. die 17 Decembris 1718 (3) declaraverit in quadam causa abbatis s. Rufilli, quod, etiamsi constaret de territorio separato, in quo prædictus abbas habebat jurisdictionem quasi episcopalem, non posset concedere litteras dimissorias suis subditis, eo quod obstabat Tridentinum (4), ubi dictum fuit: *Nec ipsi abbates et alii exempti aut collegia vel capitula quæcumque, etiam ecclesiarum cathedralium, litteras dimissorias... clericis sæcularibus, ut ab aliis ordinentur, concedant, sed harum... ordinatio ad episcopos, intra quorum diœcesis fines existant, pertineat.* Sunt tamen excipiendi, ut advertit præfatus *Benedictus XIV.* (5), aliqui abbates, qui ex privilegio speciali post Tridentinum obtento possunt suis subditis sæcularibus litteras dimissorias concedere, ut sunt abbas Cassinensis ex privilegio *Sixti V.* et abbas Cavensis ex privilegio *Pauli V.*, et alii, qui sunt adnotati in cancellaria cardinalis Urbis vicarii.

An autem abbates, non existentes in aliena diœcesi, sed habentes propriam et omnem jurisdictionem episcopalem, possint dare dimissorias suis subditis sæculari-

(1) *ap. Salm. ibid. n. 38. in fine.* — (2) *quod referunt in extensum Croix n. 2190. et Fagn. in c. Aqua de consecr. eccl. a n. 8. ad 19. et de quo etiam mentionem facit Benedictus XIV. de synod. l. 2. c. 11. n. 12.* — (3) *ut refert idem Benedictus XIV. n. 15.* — (4) *sess. 23. c. 10.* — (5) *n. 16.*

bus ? Affirmant ap. *Croix* (1) *Aversa cum Molfes.*, qui affert declarationem S. C., et *Marchin.*, qui affert decisionem rotæ. Sed *P. Zacharia ib.* refert, oppositum sancitum fuisse alias tam a S. C. quam a s. rota. Cæterum abbates, qui possunt ordines minores conferre ex privilegio, bene etiam possunt dare dimissorias, ut de mandato *Clement. VIII.* censuit S. C. (2).

764. — Hic *dubitatur 1.*, an abbates, qui possunt suos subditos regulares et professos ordinare, possint etiam ordinare novitios suos. Negant *Palaus* (3) *et Barbosa*, *Sayr.*, *Rodr. etc.* (4), quia novitii non possunt dici proprie regulares et subditi, dum ad sæculum libere possunt redire. Sed probabilius affirmant *Laym.* (5), *Sanchez* (6), *Escob.* (7) *cum Suar. et Salm.* (8) *cum Leand. et Pelliz.*, et probabile putat *Croix* (9), quia nomine regularium in favorabilibus veniunt etiam novitii.

765, — An autem tales novitii debeant ordinari ab episcopo loci novitiatus, an vero originis aut domicilii? *Suarez et Henr.* (10) tenent, ordinandos esse ab episcopo originis vel domicilii: sed *Sanch.* (11), *Pal.* (12) *et Delbene* (13), et idem tenet *Fagnan.* (14) *cum aliis* censent, bene posse ordinari ab episcopo loci, ubi est novitiatus, quia novitii ibi degentes jam habent animum ibi perpetuo manendi. Utraque sententia est probabilis, ut recte dicunt *Croix l. c. et Mazzotta* (15): modo (omnino addendum dico) novitius per notabile tempus jam manserit in novitiatu, et juramentum præstet, ibi (quantum in se est) perpetuo manendi, juxta dicenda *n. 770. ad V.*

766. *Dubitatur 2.*, an abbates ordinantes non subditos valide ordinent. Negant *Suar.*, *Aversa cum Croix* (16): sed verius affirmant *Sanch.*, *Pell.*, *Tamb. etc. cum Salm.* (17), quia talis facultas jam invenitur abbatibus concessa in corpore juris (18). Concilium autem Tridentinum et decretum S. C. supra relatum videntur interdixisse tantum exerci-

(1) *l. 6. p. 2 n. 2234.* — (2) *ap. eumd. Croix l. c. n. 2236.* (3) *n. 14.* — (4) *apud Escobar n. 211.* — (5) *c. 9. n. 2.* — (6) *dec. l. 6. c. 10. n. 22.* — (7) *n. 213* — (8) *de ord. c. 4. p. 2. n. 39.* — (9) *n. 2199.* — (10) *ap. Croix n. 2199.* — (11) *dec. l. 4. c. 39. n. 20.* — (12) *p. 11. n. 8.* — (13) *dub. 3. sect. 8. n. 7.* — (14) *in c. Cum inter vos de sent. et re jud. n. 8.* — (15) *t. 3. p. 242.* — (16) *n. 2191.* — (17) *de ord. c. 4. p. 2. n. 40.* — (18) *ex d. c. Quoniam dist. 69.*

tium talis facultatis; qua de re abbates illicite ordinant, sed non invalide. Et sic (1) declaratum fuit a S. C. die 23 Nov. 1641. et confirmatum die 16 Martii 1726., ubi dictum fuit, hujusmodi ordinatos ab abbatibus privilegium habentibus indigere tantum absolutione et rehabilitatione a sede apostolica, sed non reordinatione tanquam valide ordinatos. Idque magis patet ex decreto approbato ut supra ab *Urbano VIII.*, ubi imponitur suspensio ordinatis ab hujusmodi abbatibus; ergo ipsi jam habentur pro valide ordinatis.

767. — *Notandum II.*, probabile esse, ministrum conferentem in mortali ordines minores non peccare mortaliter, quandoquidem satis probabile est, quod tales ordines non sint sacramenta juxta dicta *n. 736.* Certum est autem, quod tam conferens (etiam ordines minores) innodatus aliqua censura graviter peccabit, et incurret irregularitatem exercens actum ordinationis, quam suscipiens cum censura pariter peccabit et incurret suspensionem ab ordine suscepto (2).

768. — *Notandum III.*, regulares debere suscipere ordines ab episcopo, in cujus diœcesi est monasterium, ubi tunc commorantur (3). Et quamvis *s. Pius V.* concesserit privilegium religiosis, ut possent ordinari ab alio quam ab episcopo loci, ubi degunt; attamen (4) *Gregorius XV.* hoc privilegium revocavit; hancque revocationem confirmarunt *Clemens VIII.* et *Benedictus XIII.* in bulla: *In suprema*, edita 23. Septembris 1724. et novissime *N. P. Benedictus XIV.* in bulla, quæ incipit; *Impositi nobis*, anno 1747. Item notandum, quod S. C. (5) de mandato *Clementis VIII.* edidit decretum, ubi declaratum fuit, quod, si ille episcopus non habeat ordinationem, tunc superior poterit subditis dimissorias dare ad quemcumque alium episcopum: præcipitur tamen ibi regularibus, ne ex industria differant ordinationes suorum subditorum in id tempus, quo episcopus diœcesanus non est habiturus ordinationem vel abfuturus est, contra id, quod ait *Gobat* (6).

(1) *ut refert Benedictus XIV. de synodo l. 2. c. 11. n. 13* (2) *vide Salm. de ord. c. 4. p. 5. n 71.* — (3) *ex c. Cum Nullus §. fin. de temp. ord. in 6.* — (4) *ut refert Conc. p. 35. n. 10.* — (5) *ut refert Ronc. c. 2. quæst. 3.* — (6) *ap. Croix n. 2193.*

Et præcipitur observantia hujus decreti sub pœna privationis vocis et officii. Hæc omnia confirmavit *Benedictus XIV.* in mox citata bulla, et insuper statuit, quod, si episcopus diœcesanus fuerit absens vel non habuerit ordinationem, non possit religiosus ab alio ordinari, nisi ostendat attestationem vicarii generalis, cancellarii aut secretarii ejusdem episcopi; alias tam ordinans quam sic ordinatus incurrunt censuras et pœnas, quas incurrunt, qui ab aliquo episcopo ordinantur sine dimissoriis. Item statuit, quod talis regularis examinari debeat ab episcopo ordinante. Item, quod privilegia alicujus ordinis, ut ejus religiosi ordinentur a quocumque episcopo, debeant esse nominatim, non vero per communicationem. Item quod regulares nequeant alio discedere, ut ordinentur, et postea redire ad pristinum domicilium ad hoc, ut examinentur ab episcopo loci. Dicit autem *Ronc. cum Fag. et Passer.*, quod, si monasterium sit in loco nullius diœcesis, possint ejus religiosi ordinari ab episcopo viciniore. Omnes autem regulares exempti a prælatis suis dimissorias accipiunt (1).

769. — *Notandum IV.* Ad licite ordines suscipiendos requiritur ex *Tridentino* (2), ut initiandus (etiam prima tonsura, ut DD. communiter intelligunt cum *Salm.* (3) ordinetur a proprio episcopo vel ab alieno, sed de ejus licentia. Sin autem, ipse peccat graviter et suspenditur ab exercitio ordinis suscepti, donec proprius episcopus voluerit; et ordinans incurrit suspensionem a collatione ordinum per annum: et interim, si suspensio sit notoria, sive de facto sive de jure, sui subditi clerici (non autem laici) possunt ordinari sine ejus licentia ab episcopis vicinis, ut expressum habetur in *c. 2. de temp. ord. in 6.*

770. — Hic autem maxime advertere oportet ea, quæ statuuntur super hac materia in bulla *Speculatores*, edita anno 1694. ab *Innocentio XII.*, quam in extensum affert *Croix* (4), et sunt sequentia:

I. Non sufficit, quod quis statim ab aliquo episcopo beneficium sit accepturus, ut ab eo ordinari possit vel primam tonsuram accipere.

(1) *vide dicenda n. 790.* — (2) *sess. 23. c. 3. et 8.* — (3) *de ord. c. 4. p. 3. n. 43.* — (4) *n. 2165.*

II. Initiatus tonsura vel minoribus a proprio episcopo non potest ulterius ordinari ab alio titulo beneficii, nisi exhibitis prius litteris testimonialibus episcopi tam originis quam domicilii super suis natalibus, ætate et moribus.

III. Nulli episcopo, etsi cardinali, liceat, externum, sibi non subditum ratione originis vel domicilii ad clericalem tonsuram promovere prætextu cujusvis beneficii ecclesiastici ei statim conferendi, seu ad quod a patronis præsentatus seu nominatus fuerit. Præterea, ut quis possit ordinari titulo beneficii ab episcopo non proprio, requiritur, ut beneficium actu possideatur, et de se sufficiat ad congruam sustentationem sine supplemento patrimonii. Quare non bene *Salm.* (1) *cum aliis* dicunt, sufficere beneficium etiam tenue pro titulo ad suscipiendos ordines. Quamvis (ut recte notat *Croix* (2) *cum Bonav.*, *Barbosa et communi*, *contra Less. etc.)* quoad alios effectus sufficiat quodcumque tenue beneficium, ut quis subditus fiat. Unde autem desumatur congruitas beneficii quoad effectum ordinationis, *vide dicenda n. 815. v. n. 1.*

IV. Qui fortuito nascitur alicubi, debet ordinari ab episcopo loci, ubi pater natus est (nisi pater postea ibidem, ubi natus est initiandus, contraxerit domicilium). Debet tamen obtinere litteras testimoniales, si illic, ubi natus est, tamdiu moratus sit, ut ibi potuerit contrahere impedimentum. Sicut pariter indiget testimonialibus episcopi originis, qui in loco suæ originis similiter impedimentum contrahere potuerit.

V. Ille tantum censendus est subditus ratione domicilii, qui aliquo venit animo perpetuo ibi manendi, et hunc animum probet vel per habitationem decenii, vel per ædificationem domus cum asportatione majoris partis bonorum, manendo simul ibi per aliquod notabile tempus; debetque jurare, se hunc animum tunc habere.

VI. Ut episcopus possit aliquem ordinare titulo familiaritatis, oportet, ut per triennium eum aluerit secum in suo actuali servitio, eidemque intra mensem conferat beneficium sufficiens ad congruam sustentationem, cum testimonialibus episcopi originis et domicilii.

(1) *de ord. c. 4. p. 3. n. 51.* — (2) *n. 2177.*

VII. Episcopus originis sive domicilii potest a suis subditis, etiam cum sua dimissoria ab alieno episcopo ordinatis, petere, ut intra aliquod tempus exhibeant ordinum susceptorum testimoniales, in quibus inseratur observata esse, quæ in hac bulla præscribuntur; alias potest eos suspendere ab exercitio suscepti ordinis.

771. — „Qui in una diœcesi est natus, in altera habet „domicilium, in tertia beneficium, a quovis trium illorum „episcoporum potest ordines vel dimissorias accipere. „*Præp.* (1), *Laym.* (2), *Diana* (3), ubi cum *Aversa et aliis* „*3. contra Barb.* dicit, etsi ab uno eorum acceperit ordinem unum, posse alterum ab alio accipere (4)."

772. — „2. Potest quis ordinari, ut originarius, ubi ipse „vel pater ejus est natus (5). Non tamen ordinari ab episcopo, in cujus diœcesi natus est fortuito: v. gr. quia mater „ibi itineris vel negotiorum causa degebat, quia non contrahit ibi jus originis, sed ubi parentes domicilium habent: ibi enim natus esse censetur (6).

773. — „3. Qui in diversis episcopatibus habet duo domicilia, in quibus æqualiter, etsi non mathematice, habitat, potest ab utriuslibet loci episcopo ordinari, quia „utrique est subditus ratione domicilii (7): ejus tamen filius ab illo tantum, in cujus diœcesi est natus. Quod „si fortuito extra utriusque diœcesim sit natus, ab utrovis potest ordinari; quia uterque censetur ejus episcopus originis, cum non sit potior ratio de uno quam de „alio (8). Natus autem ex fornicatione, matris potius quam „patris domicilum sequitur (9).

774. — Potest quis ordinari ab episcopo beneficii, licet beneficium sit simplex, modo sit perpetuum, et initiandus illud jam possideat. Et idem dicitur de habente commendam perpetuam, quæ transeat in titulum (10). Dicunt *Tamb.* (11) *cum Diana et Bord. ac Salm.* (12) cum iisdem

(1) *q. 1. d. 14.* — (2) *l. 5. t. 9. c. 9.* — (3) *p. 8. t. 2. r. 8. et 9.* — (4) *vide dicta n. præced. v. II.* — (5) *Barb., Zerola, Aversa et alii novem cum Diana p. 8. t. 2. r. 12.* — (6) *Sanch. et alii octo cum Diana p. 8. t. 2. r. 11. contra Hurtado; vide n. præc. v. IV.* — (7) *Præpos. l. c., Sanch., Aversa etc. cum Diana p. 8. t. 2. r. 10.* — (8) *Præp. Diana l. c.* — (9) *Præpos., Diana l. c. r. 18.* — (10) *ita Sanch., Trull., Avila, Phil. etc. cum Salm. de ord. c. 4. p. 3. n. 51. et 52. communiter.* — (11) *de ord. c. 8. n. 21.* — (12) *cit. n. 51.*

auctoribus, quod sufficiat beneficium etiam tenue: sed hoc expresse reprobatur in dicta bulla *Speculatores* (1), ex qua requiritur beneficium sufficiens ad sustentationem de se, sine supplemento patrimonii (2). Et hic notandum cum *Croix* (3), non sufficere titulum servitii mensæ vel ecclesiæ aut missarum; quia revera hæc non sunt beneficia. An autem ex beneficio detrahenda sint onera missarum; S. C. (4) die 17 Julii anno 1723 respondit, id relinquendum arbitrio et conscientiæ episcopi. Nota vero, quod in nostro regno beneficium, ut quis possit cum eo ordinari, debeat ascendere, detractis oneribus, saltem ad medietatem taxæ statutæ pro patrimonio (5).

775. — Sed *dubitatur 1.*, an episcopus beneficii possit dispensare in interstitiis cum aliquo, eodem modo, quo posset dispensare cum eo episcopus domicilii. Negant *Nav. et alii;* sed verius affirmant *Barb.* (6) *et Salm.* (7) *cum Garc. et Trull.*, quia, cum talis ordinandus jam fiat subditus episcopi beneficii quoad ordines, fit etiam subditus quoad omnia concernentia ordines; modo, intelligendum, accedat necessitas vel utilitas (respective ad ordinem, qui confertur) ecclesiæ, cui ordinandus adscribitur, juxta dicenda *n. 795.*

776. — *Dubitatur 2.*, an rite episcopus ordinet aliquem, cui ideo contulit beneficium, ut possit eum ordinare. Negant *Quaranta*, *Barb. etc.* (8), quia talis collatio esset in fraudem. At valde probabile est, quod possit, ut tenent *Tamb.* (9) *cum Leandr.*, *Bord.*, *Diana et aliis;* et huic sententiæ favent *Salm.* (10) *cum Trull.* Ratio, quia nullo modo fraudat legem, qui utitur jure suo, ex regula juris in 6.: *Non censetur dolo facere, qui utitur jure suo.* Habetur autem in *c. Cum nullus de temp. ord.*, quod indistincte concessum sit episcopis ordinare alienos ratione beneficii.

777. — „4. Qui plura habet in diversis diœcesibus be„neficia, potest a quolibet illorum episcoporum ordinari (11).

(1) *n. 770. ad v. III.* — (2) *vide apud Croix n. 2168.* — (3) *n. 2178.* — (4) *ut refert Benedictus XIV. notif. 26. n. 6.* (5) *vide infra n. 830.* — (6) *alleg. 4. n. 54.* — (7) *ib. n. 53.* (8) *apud Salm. de ord. c. 4. p. 3. n. 54.* — (9) *de sacr. ord. c. 8 n. 21.* — (10) *c. n. 54.* — (11) *Garc. Præp. l. c. etc., Diana p. 8. t. 2. r. 25.*

Idem dicunt Salm. (1) *cum Pal., Trull. etc. In expositis autem spectatur locus, in quo expositi sunt.* (2).

„5. Studiosi, qui in universitate habitant, etiam ultra „decennium, animo redeundi in patriam, non contrahunt „ibi domicilium, atque adeo ab ejus loci episcopo ordi„nari non possunt. Imo si isthic ducant uxorem, nec filii „eorum; sicut enim is non dicitur episcopus domicilii re„spectu patris; ita nec episcopus originis respectu pro„lis, quæ nata fingitur in domicilio patris (3).

778. — *Notandum 1.*, quod, licet ad alios effectus, etiam ad suscipienda sacramenta, ut domicilium acquiratur, sufficiat, quod quis incipiat alicubi habitare animo ibi perpetuo manendi; ad effectum tamen suscipiendi ordines ultra prædictum animum requiruntur alia in bulla *Speculatores* enumerata *d. n. 770. v. V.*, et præcipue juramentum de ipso animo perpetuo ibi manendi.

Notandum insuper, quod, ut quis ordinari possit ratione domicilii, requiratur, ut præstet juramentum de domicilio ibi contracto, ex declaratione S. C., quam refert *P. Zachar.* (4). Adhuc autem filiusfamilias vivens seorsum a patre potest domicilium acquirere (5). Idemque decrevit S. C. (6) de infante seu impubere. Bene tamen advertunt (7), quod, si quis post domicilium contractum habeat animum alio se transferendi, bene posset ordinari ab episcopo loci, in quo commoratur: ad domicilium enim perdendum non solum requiritur animus discedendi ab illo, sed etiam actualis recessus; ut patet ex pluribus declarationibus S. C. (8).

779. — *Notandum 2.*, quod barones eorumque filii gaudeant domicilio suorum feudorum, etsi ibi non habitent, ac propterea ordinari possunt ab illorum episcopo (9). Idem dicunt *Salm.* (10) *cum Sanch., Trull., Gob., Barb., Rebuff.*

(1) *ib. n. 45.* — (2) *Salm. ib. n. 47.* — (3) *Diana p. 8. t. 2. r. 15. et 17.* — (4) *ap. Croix l. 6. p. 2. n. 2176.* — (5) *ex d. Placet, et l. Non utique, B. ad munif.* — (6) *ut testatur P. Zachar. n. 2180.* — (7) *Sanch. de matr. l. 3. d. 23. n. 1. et 2., Bonac. p. 4. n. 11. et 12., Pal. p. 15. et Salm. de ord. c. 4. p. 3. n. 48. cum Aversa, Trull., Dic. et Philib.* (8) *ut refert P. Zachar. ap. Croix l. 6. c. 2. n. c. 2176.* — (9) *ita Barb., Aversa ap. Croix n. 2180.* — (10) *ib. n. 50. circa med.*

ap. Croix ib. de senatoribus et officialibus perpetuis alicujus loci eorumque filiis; sed merito hæc ait *Croix ib.*, non esse conformia intentioni bullæ *Speculatores* relatæ, ubi, ut vidimus, requiritur, ut ordinandus ratione domicilii per notabile tempus ibi permanserit, et habeat animum ac juret, ibi perpetuo manendi.

780. — Fit etiam aliquis subditus episcopi quoad ordines suscipiendos ratione *familiaritatis* seu famulatus: modo, ut sancivit *Tridentinum* (1), *per triennium secum fuerit commoratus, et beneficium, quacumque fraude cessante, statim reipsa illi conferatur.* Putat hic *Vasquez* sufficere, si episcopus animum habeat conferendi beneficium quamprimum vacaturum; sed communiter dicunt (2), beneficium debere esse jam vacans; licet ante ordinationem non conferatur (3). Per relatam tamen bullam *Speculatores* sufficit, si beneficium conferatur intra mensem (4). Declaravit autem S. C., non posse episcopum titulo familiaritatis aliquem ordinare, etiamsi det ei pensionem aut patrimonium (5). Nomine autem *familiarium* intelliguntur omnes, qui episcopo famulantur et vivunt ejus expensis, etsi in ejus ædibus non habitent, modo degant in loco, ubi est episcopus, vel prope: secus si distent per decem leucas, ut dicunt aliqui; vel duas dietas juxta alios (6).

Dicit autem *Barb.* (7) *cum Garc. et Armendario*, qui hoc referunt decisum a S. C. *(contra Escob.* (8), qui citat pro se *Marchin. et Leand.)*, episcopum posse ordinare suum familiarem triennalem etiam ad titulum patrimonii vel pensionis pro necessitate vel utilitate ecclesiæ, cui ille est adscribendus; imo *Vasq. et Gabr.* censent, posse eum ordinare, etiamsi non habeat patrimonium; sed hanc opinionem *Barb. ib.* merito falsam vocat. Præterea *Renzi* (9) *et Barb.* (10) *cum Garc., Riccio et Molfesio*, qui etiam decisum a S. C. asserunt, sufficere ajunt triennium adhuc incœptum, antequam fuisset episcopus. Ad-

(1) *sess. 23. c. 9.* — (2) *Aversa, Phil. aliique cum Salm. ib. n. 55.* — (3) *ut Sanch., Led. cum Salm. ib. n. 56.* — (4) *vide n. 770. ad v. VI.* — (5) *vide P. Zachar. ap. Croix l. 6. p. 2. n. 2174.* — (6) *apud Salm. de ord. c. 4. p. 3. n. 56. in fine.* — (7) *de offic. episc. alleg. 5. n. 12. et 13.* — (8) *n. 350.* (9) *de ord. c. 1. sect. 3. q. 13.* — (10) *n. 8.*

vertunt tamen communiter (1), tempus triennale debere esse continuum; hoc vero intelligendum moraliter; unde censet *Renzi ib.*, non interrumpi triennium, si familiaris per aliquod tempus alio discedat; idque probat ex *c. fin. de verb. sign. in 6.*, ubi interrogatus Papa, quis veniret nomine clericorum suorum, respondit, venire clericos familiares continuo domesticos commensales, etiamsi aliquando pro suis negotiis abesse contingat. Item advertunt (2), non posse episcopum dispensare super interstitiis cum familiari ordinando ad titulum beneficii statim conferendi, quia hic nondum est subditus, et ita refert decisum a S. C. (3). Bene tamen poterit dispensare post collatum beneficium, quia ratione beneficii collati jam fit subditus, ut dicunt *Piasec. et Campanile* (4), et pariter id a S. C. decisum refert *Pitton.* (5), die 26 Maji 1594. Sed intelligendum (ut diximus *n. 775.*), si adsit necessitas vel utilitas ecclesiæ.

Quæritur, an famuli famulorum episcopi possint ex hoc eodem titulo ab illo ordinari. Affirmant *Sanch.* (6), *Diana* (7), *Salm.* (8), *Aversa*, *Henr.*; modo absit fraus, nempe si ad hoc episcopus permittat familiares suos plures famulos habere, ut possit eos ordinare; et modo omnes expensis episcopi alantur, ut advertunt *ib. Salm. cum Henriq.* Ratio, quia hi omnes revera tunc tanquam famuli ipsius episcopi reputantur.

DUBIUM II.

Quæ requirantur in ordinando.

781. *Quinam valide aut invalide ordinentur.*
782. *An valide ordinentur infantes.*
783. *Quæ requirantur, ut quis licite ordinetur. Apud* Busembaum.
784. *I. Ut sit viator, non neophytus, non infamis, hermaphroditus, irregularis etc. An autem remaneant ordi-*

(1) *Renzi l. c. cum Pal., Tamb., Marchino et Leand. ac Barb. n. 9. cum Molf. et aliis.* — (2) *Renzi q. 12., Sanch. l. 7. c. 1. dub. 27. n. 3. et Barb. n. 14. cum Nav., Sayro, Ugol. et aliis pluribus.* — (3) *Garcia ap. Renzi l. c.* — (4) *ap. Barb. n. 15.* — (5) *de episc. n. 292.* — (6) *cons. l. 7. c. 1. d. 20. n. 24.* — (7) *p. 4. tr. 4. r. 145.* — (8) *de ord. c. 4. p. 3. n. 57.*

nati irregulares etc., quos episcopus protestatur, se non intendere ordinare.

785. *II. Animus clericandi. Dub. 1., an peccet suscipiens ordinem, nolens ascendere ad superiorem. Dub. 2., an peccet clericus in minoribus, si uxorem ducat. Dub. 3., an peccet suscipiens tonsuram ad effugiendum forum.*

786. *III. Ut sit confirmatus.*

787. *IV. Ut habeat litteras dimissorias. Not. 1. Episcopi regulariter tenentur per seipsos ordinare. Not. 2. Licentia data non expirat morte concedentis. Not. 3. Episcopus confirmatus potest dimissorias concedere, non vero suspensus etc. Not. 4. Potest episcopus eas dare etiam in aliena diœcesi existens. Not. 5. Non potest vero vicarius generalis.*

788. *Not. 6. Quid de capitulo sede vacante? Not. 7. Quid de abbatibus? Not. 8. A quibus debeant habere dimissorias regulares. Not. 9. Quid, si Papa det licentiam cum clausula, ut quis ordinetur a suo ordinario tantum. Not. 10. Potest episcopus ordinare habentem dimissorias. Not. 11. An ordinatio debeat fieri a certo episcopo designato. Not. 12. Sufficit licentia oretenus.*

789. *Dub. 1., an episcopus possit ordinare alienum sub spe ratihabitionis. Dub. 2., an episcopus ordinans possit dispensare cum alieno super irregularitate etc.*

790. *V. Examen de scientia juxta qualitatem ordinis suscipiendi.*

791. *Qu. 1., quæ debeat scire sacerdos, præsertim circa sacramentum pœnitentiæ. Qu. 2., an illitterati sint irregulares. Qu. 3., an in regularibus minor scientia requiratur.*

792. *Quid ultra notandum circa examen?*
VI. Titulus sustentationis, de quo infra n. 813.

793. *VII. Ut ordines gradatim suscipiantur.*

794. *VIII. Ut ordines suscipiantur tempore debito. Utrum in festis liceat ordinare in minoribus plus quam duos.*

795. *IX. Ut serventur interstitia.*

796. *An, qui eadem die suscipit duos ordines sacros, incurrat suspensionem. Quid, si in sabbato suscipit unum, alium in dominica? Dub. 1., an hæc suspensio sit latæ sententiæ. Dub. 2., an incurrat suspensionem, qui suscipit duos ordines sacros non servatis interstitiis.*

797. *An liceat eadem die suscipere quatuor ordines minores cum subdiaconatu. Dub. 1., an excuset consuetudo contraria. Dub. 2., an taliter ordinatus incurrat suspensionem. Dub. 3.. an regulares possint ordinari extra tempora. Dub. 4., an ipsi possint ordinari in quovis festo duplici. Quid de initiandis in tribus diebus festivis?*

798. *X. Ut servetur locus debitus et existentia episcopi in propria diœcesi.*

799. *XI. Aetas debita; alias incurritur suspensio. Dub. 1., an*

eam incurrat, qui ordinatur ante ætatem ex ignorantia crassa. Dub. 2., an mala fide ordinatus ante ætatem possit ea completa ordinem exercere. Dub. 3., an incurrat irregularitatem suscipiens sacerdotium ante ætatem. An autem irregularitatem incurrat, qui ordinatur irretitus censura.

800. *Quomodo computanda ætas? Dub. 1., an possit ordinari mane, qui vespere complet ætatem. Dub. 2., an computandus annus bissextilis.*

801. *XII. Exercitium ordinis suscepti.*
XIII. Sumptio eucharistiæ.
XIV. Probitas vitæ.

802. *XV. Vocatio divina: quæ sint ejus signa.*

803. *An peccet graviter, qui sine vocatione ordinatur. An peccet episcopus hunc ordinans.*

804. *Hæc vocatio tanto magis requiritur ad episcopatum et parochiam suscipiendam.*

805. *Quæ sint officia ordinatorum.*

781. — „**Resp.** I. Ad validam ordinationem requiritur „et sufficit, ut mas sit baptizatus (1).

Unde resolves:

„1. Incapax ordinum est, et quidem jure divino, 1. fœ„mina (2)." *(Ita s. Thomas* (3), *Salm.* (4) *et alii communiter, estque de fide definitum in c. Nova de pœn. et rem.)* „2. hermaphroditus, in quo sexus fœmineus prævalet (5); „Quod si autem in eo incipiat prævalere post ordinatio„nem validam, non potest valide consecrare vel absol„vere, licet characterem sacramentalem retineat (6); 3. non „baptizatus. *Ib.*

„2. Valide ordinantur 1. perpetuo amentes, cæci, muti, „privati manibus, etsi jure naturali sint inhabiles; 2. irre„gulares, etsi jure ecclesiastico sint inhabiles, maneantque „ab eorum usu suspensi; 3. pueri in cunis, qui tamen ad ca„stitatem non tenebuntur vi voti, nisi id ratificaverint (7).

782. — *Quæritur*, an valide ordinentur infantes. Negant *Pal.*, *Dur. et Petroc.*, *Soto* (8): sed verius affirmat *d. Thom.* (9), ubi docet, quod omnia sacramenta, quæ non requirunt actum proprium suscipientis, sed in eis datur

(1) *s. Thom. suppl. q. 39., a. 1. Coninch. d. 20. d. 10., Vasq., Fill. t. 9. c. 4. quæst. 2.* — (2) *Vasq., Reg., Fill. l. c.* (3) *suppl. q. 39. a. 1.* — (4) *de ord. tr. 8. c. 5. dub. 1. n. 6.* (5) *Fill. l. c.* — (6) *Lugo resp. mor. l. 1. d. 31.* — (7) *Tol., Henr., Azor l. 13. c. 14., Bon. l. c.* — (8) *ap. Salm. de ord. c. 5. d. 2. n. 21.* — (9) *suppl. q. 39. a. 2.*

aliqua spiritualis potestas (ut sunt baptismus, confirmatio et ordo) valide suscipiantur ante usum rationis; imo ordo etiam licite suscipitur (loquendo de ordinibus minoribus), si adsit necessitas et spes profectus. S. Doctorem sequuntur communiter *Sanch.* (1), *Renzi* (2) *et Salmant.* (3) *cum s. Bonav., Scoto, Dom. Soto, Gonet, Vasq., Val. et aliis;* et hoc communi sensu DD. definitum testatur *Benedictus XIV.* in bulla *Inter sollicitas*, edita 4. Maji 1745. Idque probat *d. Thomas* ex *c. un. de clerico per saltum promoto*, ubi dicitur, quod, si aliquis subdiaconatum receperit ante usum rationis, debet ordinari ante diaconatum, si non constet de illius susceptione; secus si constet. Dicit tamen *ib.* idem *Angelicus*, quod pueri ante usum rationis non possunt valide suscipere episcopatum.

783. — „*Resp. II.*, Ut ordo licite, et secundum jura „ecclesiæ rite sumatur, aut non incurratur censura, re„quiritur in recipiente præter statum gratiæ, 1) *ut non sit „neophytus*," (*Qui autem non esset baptizatus, certo ordinem non reciperet, ut constat ex conc. Nicæno can. 19. et ex c. Veniens, de presb. non baptiz.*) „vel infamis, „vel hermaphroditus, vel irregularis, suspensus, excom„municatus.

„2) *Animus clericandi* (4); sine quo, si primam tonsu„ram vel ordines minores accipiat, videtur peccare sal„tem venialiter (nisi justa causa excuset), quia fraus est „levis (5). Similiter venialis inconstantia videtur, sine „justa causa statum clericalem deserere. 3) *Ut sit con„firmatus* (6), et quidem secundum *Bonac.* (7) sub mor„tali: secundum *Sotum* et *Coninch.* sub veniali. 4) *Lit„teræ dimissoriæ*, etiam pro prima tonsura, episcopi pro„prii sive originis sive beneficii sive domicilii (8). 5) *Exa„men* coram episcopo *de scientia* necessaria ad usum „cujusque ordinis, nam *Trid.* (9) pro prima tonsura re„quirit, ut sciant fidei rudimenta, item legere et scri„bere: et de quibus probabilis sit conjectura, quod cle„ricatum elegerint non sæcularis judicii fugiendi fraude,

(1) *cons. l. 7. c. 3. dub. 32. n. 2.* — (2) *p. 344. q. 2.* — (3) *ibid. n. 23.* — (4) *Trident. sess. 23. c. 4.* — (5) *vide supra l. 5. c. 2. d. 1. a. 3.* — (6) *Trid. sess. 23. c. 4.* — (7) *d. 8. p. 5. n. 10.* — (8) *vide Diana p. 3. t. 4. r. 194.* — (9) *sess. 23. c. 4.*

„sed ut Deo fidelem cultum præstent: pro minoribus, „ut linguam latinam intelligant; pro subdiaconatu et „diaconatu cognitionem eorum, quæ ad istos ordines „spectant; pro sacerdotio tantam scientiam, ut populum „docere possint necessaria ad salutem et administrare „sacramenta. 6) Titulus sustentationis, ut beneficii vel „patrimonii vel paupertatis, ut in regularibus (1). 7) *Ordo* „inter receptionem unius et alterius; cujus inversio, v. „gr. suscipere diaconatum ante subdiaconatum, erit mor„tale: episcopatus ante sacerdotium erit etiam invalidus. „8) *Tempus;* sic minores conferuntur quavis dominica „vel festo quidem tali, quod ex præcepto ecclesiæ ce„lebretur etiam in foro, ut *Sylvest.*, *Azor*, *Barb. etc.* „*communiter* docent. Ac licet *Præpos.*, *Faq.*, *Tanner*, „*Gavant. etc.* putent, sufficere quodvis festum duplex „in ecclesia, eamque sententiam *Diana* (2) vocet tutam „in praxi, eam tamen ex decreto *Urbani VIII.* rejectam „esse monet *C. de Lugo* (3). Eosdem autem posse ex „recepta episcoporum consuetudine, etiam feria 6. ves„pere ante sabbatum, quo omnes ordines jure conferri „possunt, notat *Diana* (4) *ex Henr.*, *Regin. etc.* Majo„res vero sabbatis quatuor temporum et dominicæ pas„sionis ac hebdomadæ sanctæ. 9) *Interstitia temporum.* „Sic majores nonnisi post annum ab alterius susceptione „conferri possunt (5); in quo tamen episcopus ob neces„sitatem vel utilitatem ecclesiæ potest dispensare. Eo„dem tamen die non nisi de licentia Papæ duo ordines „majores possunt dari; minores vero omnes dispensante „episcopo possunt dari eodem die, et si consuetudo sit, „simul cum subdiaconatu (6). 10) *Locus*, scilicet pro „solemni collatione ecclesia, pro privata sacellum. 11) *Ae„tas*, in qua ordinarie episcopus non potest dispensare; „et sic pro prima tonsura et minoribus requiritur sal„tem septennium completum (licet *Quintanadv.* (7) *con„tra Sanch. etc.* putet, sufficere inchoatum): pro acoly„tho annus 12. completus (8), pro subdiaconatu vigesi-

(1) *Trid. sess. 21. c. 2.; vide Bonac.* — (2) *p. 3. t. 13. res. 47.* — (3) *l. 1. resp. mor. d. 43.* — (4) *p. 2. t. 6. r. 18.* — (5) *ex Trid. sess. 23. c. 11. 13. et 14.* — (6) *Nav. c. 25., Henriq. l. 10. c. 11., Vasq., Suar., Sa v. ordo, Laym. l. 5. t. 9. c. 8.* — (7) *t. 6. sect. 21.* — (8) *Fill. t. 9. c. 4. n. 28.*

„mus secundus, pro diaconatu vigesimus tertius, pro sa-
„cerdotio, vigesimus quintus, omnes incœpti; pro epis-
„copatu trigesimus completus (1). Si autem dubium sit,
„an quis ætatem requisitam habeat, v. gr. pro sacerdo-
„tio, an annum 25 ingressus sit, ordinari non potest (2).
„Peccat autem tam ordinans quam ordinatus, si ordine-
„tur, qui non habet qualitates requisitas.

784. — Omnia tamen hæc fusius discutienda. Ut quis igitur rite ordines suscipiat, *requiritur I.*, *ut sit viator*, quia sacerdos vita functus non valide consecraretur: item, ut non sit neophytus, nec infamis, nec hermaphroditus, qui non est capax ordinis, nisi in eo prævaleat sexus masculinus, alias non potest vere appellari homo; unde nec licite nec valide consecraretur, imo nec licite, etiamsi sexus masculinus prævaleret, quia esset monstrum, et ideo egeret dispensatione pontificia (3). Item requiritur, ut non sit irregularis, suspensus vel excommunicatus.

Quæritur hic, an, cum episcopus ante ordinationem protestatur, se non intendere ordinare irregulares, excommunicatos aut alio modo indignos, utrum isti irregulares remaneant ordinati. Negat *Molfesius* (4): affirmant vero communius *Cabass.* (5), *Ludov. Bail et Escob.* (6) *cum Nav.*, *Sa*, *Rodriq.*, *Graffio etc.*; quia verba illa dicuntur ad terrorem; quod arguitur ex eo, quod idem episcopus post hanc protestationem ante ordinationem initiandos absolvit a quacumque excommunicatione, irregularitate etc. Sed melius docet *noster ss. P. Benedictus XIV.* in celeberrimo opere *de sacrificio missæ sect. 2. §. 70*, ubi ex decreto S. C. concilii dicit, in hoc casu interrogandum esse episcopum ordinantem de sua intentione, et si ipse asserat, suam intentionem protestationi alligasse, ordinationem absolute iterandam esse; si vero episcopi intentio sit dubia, ordinatio est sub conditione repetenda. Et sic pluries S. C. censuisse faciendum refert *P. Zacharia* (7), ubi tamen affert alias oppositas declarationes S. C., quibus dixit, validam esse

(1) *vide Bon. d. 8. q. 1., Fill. tr. 9. c. 4., Laym. l. 5. tr. 9. c. 6. et Diana p. 3. t. 4. r. 162.* — (2) *Sanch., Laym., Bard. d. 6. c. 11. p. 6. §. 2.* — (3) *vide Salm. de ord. c. 5. dub. 1. n. 14.* — (4) *ap. Escob. l. 23. n. 198.* — (5) *theor. jur. l. 3. c. 16. n. 15.* — (6) *n. 200.* — (7) *ap. Croix l. 6. p. 2. n. 2231.*

ordinationem quorumdam ordinatorum cum falsis dimissoriis, etsi præmissa fuerit protestatio episcopi excludens voluntatem ordinandi eos, qui essent destituti conciliaribus requisitis.

785. — *Requiritur II. animus clericandi* (1). Hic *dubitatur 1.*, an peccet, qui suscipit aliquem ordinem sine animo ascendendi ad superiores. Certum et commune est, non peccare graviter, etiamsi quis suscipiat ordines majores et non intendat suscipere sacerdotium, ut recte dicunt *Laym.* (2), *Salm.* (3) *et Escob.* (4) *et alii passim contra Bannez; Marchin. et alios paucos ap. Escob.* (5), qui improbabiliter asserunt, esse mortale. Imo idem *Escob.* (6) *et Pal.* (7) *cum Coninch. et Bon.* probabiliter putant, nullum esse peccatum, quia nullo jure præscribitur alicui ad superiores ordines ascendere; nisi quis acceptet beneficium requirens sucerdotium vel ordinem sacrum, prout sunt beneficia curata, seu ea, quibus sunt annexa onera cantandi missam, evangelium vel epistolam, ut habetur ex *Tridentino* (8). Cæterum idem concilium (9) solum requirit in ordinando intentionem præstandi Deo fidelem cultum. Idque confirmatur ex *cap. 1. de filiis presbyter.*, ubi dicitur, episcopos posse dispensare cum illegitimo ad suscipiendos ordines minores, non ad majores; ergo licitum est suscipere unum ordinem sine animo ascendendi ad superiores. Ratio est, quia quilibet ordo confertur ad hoc, ut ordinatus inserviat Deo, proprium munus exercendo: sufficit igitur munus illud acceptare sine intentione ulterius progrediendi. Aliter vero dicendum esset de novitio, qui religionem intraret animo non perseverandi; hic enim difficulter excusari potest a culpa gravi, propter damna temporalia et incommoda, quæ religioni tunc frustra afferet, et etiam propter scandalum, quod aliis novitiis præberet; exemplum enim socii magnam alteri tentationem ingerit.

Dubitatur 2., an peccet clericus, qui initiatus in minoribus uxorem ducit. Per se loquendo certum est, non peccare graviter, imo nec etiam leviter, si ob justam

(1) *ex Trid. sess. 23. c. 4.* — (2) *de ord. c. 7. sub finem.* (3) *de ord. c. 5. p. 3. n. 52.* — (4) *n. 304.* — (5) *n. 363.* — (6) *n. 305.* — (7) *p. 8. n. 8.* — (8) *sess. 22. c. 4.* — (9) *sess. 23. c. 4.*

causam hoc facit, puta ad sedandas inimicitias aut tentationes carnis, ad subveniendum fœminæ pauperi etc.: alias non excusabitur a veniali; ita *Bonac.* (1), *Pal.* (2), *Escob.* (3) *cum Tol., Azor, Val., Ang., Rodr. etc. ac Salm.* (4), qui dicunt, hanc sententiam esse omnium, uno *Cajetano* excepto, qui voluit, esse mortale. Dixi: *per se loquendo;* nam utrum graviter peccet, qui certus de sua vocatione ad statum ecclesiasticum ab ea recedit, ut sæculo fruatur: *vide dicta l. 5, 78.*, ubi diximus, de hoc metuendum, ne forte existat in malo statu.

Dubitatur 3., an peccet, qui minores ordines aut primam tonsuram accipit animo effugiendi forum laicale et postea redeundi ad sæculum. Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia (5) dicit, nullo modo peccare, quia utitur jure suo.

Secunda sententia vero (6) dicit, peccare mortaliter, quia in Tridentino (7) sic habetur: *Prima tonsura non initientur..., de quibus probabilis conjectura non sit, eos non sæcularis judicii fugiendi fraude, sed ut Deo fidelem cultum præstent, hoc vitæ genus elegisse.* Cum ergo hoc crimen concilium *fraudem* appellet, ideo nequit excusari a gravi culpa, qui sic ordinatur, quia graviter defraudat ecclesiam, abutendo suis sacris ministeriis ad fines temporales.

Tertia sententia demum (8) dicit, hunc non peccare mortaliter, quia ex Tridentino tunc intelligitur aliquis fraudem committere, quando suscipit ordines, ut aliquod sæculare judicium jam incœptum effugiat, et hoc quidem erit mortale; alioquin erit tantum veniale, ratione deordinationis finis ab ecclesia intenti. Primam sententiam non satis probabilem puto, tertiam probabilem, secundam vero probabiliorem, quia æque videtur fraudem committere, qui ordinatur, ut effugiat judicium sæculare in casu par-

(1) *de matr. q. 3. p. 9. n. 2.* — (2) *de ord. p. 8. n. 9.* — — (3) *n, 311.* — (4) *de ord. c. 5. p. 3. n. 51.* — (5) *quam tenent Palaus p. 8. n. 7. et Escob. n. 308.* — (6) *quam tenent Salm. ib. n. 57., Led. et Vict. ap. Sanchez. de matr. l. 7. dist. 31. n. 17., item Marchin., Molf., Leand. et Trull. ap. Escob. n. 306.* — (7) *sess. 23. c. 4.* — (8) *quam tenent Laym. c. 7. n. 2., Sanch. l. c. cum Navar., Bon. p. ultim. n. 10. cum Val. et Coninch., Diana p. 10. tr. 16. r. 61. cum Vill. et March., item Hurt., Aversa, Nald., Homob. etc. ap. Escob. n. 307.*

ticulari, quam qui in genere pro omnibus casibus occurrentibus. Quomodo autem peccet, qui accipit beneficium animo illud dimittendi, *vide dicta l. 5, 113. qu. 1.*, ubi diximus, hunc non peccare mortaliter (nisi beneficium habet annexum ordinem sacrum); quia non constat, hujusmodi deordinationem esse gravem.

786. — *Requiritur III., ut sit confirmatus.* An autem id requiratur sub præcepto gravi? Affirmat *Bonac.* (1), cui consentiunt *Tol.*, *Tanner et Aversa* (2), quia hic peccaret in re gravi, tum contra usum ecclesiæ, tum contra præscriptum Tridentini (3), ubi dicitur: *Prima tonsura non initientur, qui sacramentum confirmationis non susceperint.* Alii vero (4) censent, hoc non esse de præcepto, sed de consilio. Alii tandem communiter (5) probabilius dicunt, confirmationem non requiri sub obligatione gravi, sed requiri quidem sub levi; quia, licet verba Tridentini potius indicent decentiam quam præceptum, tamen in hoc contraire non excusatur a levi saltem deordinatione.

787. — *Requiritur IV., ut habeat litteras dimissorias proprii episcopi.* Super hoc requisito plura sunt adnotanda.

Notandum 1. id, quod præscribit Tridentinum (6), ubi dicitur: *Episcopi per semetipsos ordines conferant; quod si ægritudine fuerint impediti, subditos suos non aliter quam... probatos et examinatos ad alium episcopum ordinandos dimittant.* Inde regulariter episcopus tenetur ipse suos subditos ordinare, nisi sit impeditus ex infirmitate, ut dicit concilium, vel ex alia justa causa, ut recte ajunt *Salm.* (7) *et Barb.* (8) *cum Led.*, *Salcedo*, *Piasec. etc.*; quia causa infirmitatis ibi exprimitur exemplificative, non taxative. Hinc probabiliter *Croix* (9) id etiam admittit, si ordinandus alibi esset, aut ei incommodum foret ad suam diœcesim accedere. Debet autem episcopus proprius suum subditum examinare ex concilio ut supra;

(1) *d. 8. p. 5. n. 10.* — (2) *ap. Mazzotta t. 3. p. 244.* — (3) *sess. 23. c. 4.* — (4) *ut Holzm. n. 218. cum Tamb. etc.* (5) *ut Suar. t. 3. d. 38. sect. 1., Navar. c. 22. n. 9., Laym. tr. 3. c. 5. q. 4., Pal. de confirm. p. 8. n. 6., Mazzotta l. c., Salm. de ord. c. 4. p. 5. n. 73. cum Vict. et Philib. ac Barb. de potest. episc. alleg. 2. n. 15. cum Azor, Val., Reg., Molf., Vivald. etc.* — (6) *sess. 23. c. 3.* — (7) *ibid. p. 4. n 58.* — (8) *in Trident. l. c.* — (9) *n. 2243.*

quamvis, sicut potest examen alteri committere, sic etiam poterit eum mittere ad alienum episcopum, ut ille examinet. Episcopus vero, ad quem ordinandus mittitur, potest quidem eum ordinare sine examine, sed potest etiam examinare, si velit, ut bene ajunt *Salm. l. c. et Croix* (1) *cum aliis.* Et hoc utique erit tutius, ut ait *Barbosa* (2) *cum Bonac., Piasec. et Campanile*, qui imo censent, teneri examinare ex *eodem Tridentino* (3), ubi dicitur, quod nemo ab extraneo ordinetur nisi prævio examine.

Notandum 2. Licentia data alicui, ut ordinetur apud alienum episcopum, non expirat morte concedentis, nisi a successore revocetur (4), quia gratia semel facta morte concedentis non expirat (5).

Notandum 3. Episcopus propriam diœcesim habens, si est jam confirmatus, esto nondum consecratus, bene potest dimissorias concedere; quia hic est actus jurisdictionis, quam confirmatus secuta possessione jam habet (6). An autem episcopus suspensus aut excommunicatus jam declaratus possit dimissorias concedere vel confessarios approbare et similia? Affirmant *Led. et Trull.*, sed probabilius negant *Barb.* (7) *et Salm.* (8); quia excommunicati omni jurisdictione carent. Hinc bene ait *Barb. l. c.*, casu quo ordinandi probent, suum episcopum esse excommunicatum vel suspensum, rite possunt ordinari ab episcopo viciniori (9).

Notandum 4. Episcopus existens in aliena diœcesi bene potest ibi dimissorias concedere, cum hic non sit actus jurisdictionis contentiosæ: ita *Salmant.* (10) *cum Gav. et Barb.* (11) *cum Armendario*, qui id decisum refert.

Notandum 5. Vicarius generalis nequit dimissorias concedere, nisi expressam de hoc facultatem habeat ab episcopo, vel nisi episcopus sit extra provinciam, aut di-

(1) *n. 2245.* — (2) *alleg. 7. n. 22.* — (3) *sess. 7. c. 11.* — (4) *ita communiter Sanch. de matr. l. 8. d. 28. n. 83., Barb. alleg. 7. n. 24. cum Suar., Salm. c. n. 58. cum Bonac. et Escob. n. 418. cum Henr., Quaranta, Rodr. et communi.* — (5) *ex c. Si super gratia de offic. deleg. in 6.* — (6) *ita Sanch. cons. l. 7. c. 3. dub. 20. n. 31. et Salm. de ord. c. 4. p. 4, n. 59.* — (7) *alleg. 7. n. 4.* — (8) *l. c. circa fin.* — (9) *ex cap. 2. de temp. ord. in 6.* — (10) *ib. n. 60.* — (11) *de alleg. 7. n. 29.*

stans per duas vel saltem unam dietam sive diem itineris a propria diœcesi (1), *ex c. Cum nullus de temp. ord. in 6.*, ubi dicitur: *Episcopo autem in remotis agente ipsius vicarius generalis, sede vacante capitulum, seu is, ad quem tunc temporis administratio spiritualium noscitur pertinere, dare possunt licentiam ordinandi.* Probabiliter vero dicit *Escob.* (2) *cum Joanne Andrea, Molf., March. et Leand.*, bene posse vicarium (ut diximus) ex peculiari licentia episcopi, expressa vel tacita, dimissorias concedere; quod confirmatur ex glossa *in d. c.*, quæ ait: *Nisi habeant* (ab episcopo) *speciale mandatum ad hoc.*

788. — *Notandum 6.* Capitulum sede vacante olim poterat dimissorias concedere, ut patet ex dicto c. *Cum nullus;* sed hoc limitatum postea fuit a Tridentino (3), ubi habetur: *Non liceat capitulis sede vacante, infra annum... ordinandi licentiam aut litteras dimissorias... concedere;* nisi quis (ut ibi additur) sit arctatus ad ordines intra annum illum suscipiendos ob beneficium requirens obsequium personale. Aliter capitulum incurrit interdictum, et vicarius illius suspensionem ab officio et beneficio per annum; necnon sic ordinatus, si fuerit in sacris, incurrit suspensionem ab exercitio ordinis suscepti ad arbitrium episcopi futuri; si vero in minoribus, privatur privilegiis clericalibus, sed hoc non ante judicis sententiam (4). Dicit autem *Croix* (5), non posse dici *arctatum*, qui tantum est præsentatus ad beneficium, nisi quis beneficium jam habeat, vel jus habeat ad illud seu vocatus sit; sed contradicunt *Salm.* (6) et consentit *Barbosa* (7) *cum Moneta, Riccio et Garcia*, asserens, recte dici etiam *arctatum*, qui ordinatus prima tonsura est præsentatus ad beneficium: et *Merola ap. Renzi* id refert decisum a S. C. etiam pro non adhuc tonsurato, his verbis: *Vicarius capitularis sede vacante infra annum potest concedere litteras dimissorias ad primam tonsuram ei, qui est præsentatus a personis laicis ad beneficium ecclesiasticum juris patronatus ipsorum, ut ille*

(1) *ut dicunt Salm. ib. n. 62. cum communi, et Pal p. 15. n. 8. ac Barbosa all. 7. n. 9. cum Azor, Rebuffo, Gutt., Molf. etc.* — (2) *n. 402.* (3) *sess. 7. c. 10.* — (4) *ita Salm. de ord. c. 4. p. 4. n. 65. cum Sanch, Philib., Aversa et Trull.* (5) *n. 2258.* — (6) *c. n. 65.* — (7) *alleg. 7. n. 11.*

obtinere valeat. Recte tamen dicit *Croix l. c. cum Garcia, Ugolino et Riccio*, non dici *arctatum eum*, cui aliquis vult resignare beneficium requirens ordinem, quo ille caret. Hicque præterea notandum id, quod habetur in concordato nostri regni *c. 4. n. 9. Ibi I.*; *Vicari capitolari non potranno senza il voto del pieno capitolo, da darsi per maggioranza de' voti segreti, concedere le lettere dimissoriali a' laici, artati per ragion di beneficio o cappellania, o pure a coloro, che avendo già la prima tonsura, sono presentati a qualche beneficio o capellania, che* actu requirat certum ordinem: *coll' espressa condizione, che così nell' uno come nell' altro caso colui, che chiede d' esser promosso, non sia stato altre volte rigettato dal vescovo antecessore* *) *Vide alia præscripta in dicto concordato n. 830.*

Bene potest tamen capitulum sede vacante etiam intra annum dare litteras testimoniales alicui, qui aliunde licentiam habet ad ordines suscipiendos (1); probabiliter etiam potest dare alicui licentiam, ut initietur prima tonsura, eo quod tonsura non est ordo: *Garcia et Gallemarte ap. Croix* (2), qui eis adhæret ex declaratione S. C. Id autem, quod potest capitulum sede vacante, non potest per seipsum facere, sed per suum vicarium electum (3). Et sic refert decisum a S. C. die 3 Febr. 1604 *Pitton* (4). Item hic notandum, quod sede vacante bene possit ordinari intra annum, qui habet dimissorias episcopi defuncti, ut communiter dicunt *Barbosa* (5) *cum Nav., Gonzalez et Henr. ac Croix* (6) *cum Sanch., Laym., Tamb. etc.*, ex declaratione S. C. Idem dicitur de regularibus intra

(1) *Salm. de ord. c. 4. p. 4. n. 66. cum Sanch., Palao, Dic. etc.* — (2) *n. 2261.* — (3) *Croix n. 2266.* — (4) *de canon. n. 171.* — (5) *alleg. 7. n. 23.* — (6) *n. 2259.*

*) Id est: Non poterunt vicarii capitulares absque consensu pleni capituli, qui obtinetur per vota secreta majoris partis, concedere litteras dimissorias laicis, ratione beneficii vel capellaniæ arctatis, neque iis, qui jam tonsurati ad beneficium vel capellaniam præsentantur, quæ actu requirat certum ordinem; hac expressa conditione, ut, qui promoveri petit, in nullo casu ab episcopo antecessore rejectus sit.

Editor.

annum afferentibus dimissorias suorum superiorum; his enim bene potest capitulum licentiam concedere, ut ordinentur ab aliquo episcopo. Et sic etiam valent dimissoriæ concessæ a capitulo sede vacante post annum, etiamsi sit jam ingressus novus episcopus (1). Præterea notandum, quod, licet in concilio Romano sub *Benedicto XIII.* permissum fuerit vicario capitulari, post annum luctus ecclesiæ concedere dimissorias, tamen in concordato nostri regni facultas est ei sublata, nisi habeat expressam licentiam S. C. concilii.

Quamvis autem capitulum non possit intra annum dimissorias concedere, dicunt tamen (2), bene posse dare alieno episcopo licentiam pontificalium, et pariter conferendi ordines clericis subditis ipsi episcopo, vel subditis eidem sedi vacanti, qui non a metropolitano, nec ab episcopo viciniori, sed a Papa debent habere licentiam ordinandi, ut refert decisum *Garcia* (3). Sed huic opinioni se opponit *Croix* (4), dicens, obstare verba Tridentini ut supra: *Non liceat infra annum ordinandi licentiam aut litteras dimissorias... concedere;* gerundium enim ordinandi, dicit *Croix*, esse activum, unde non debere applicari ordinandis, sed episcopo. At venia *P. Croisii* docetur a pluribus grammaticæ peritis, hujusmodi gerundia modo sumi active, modo passive. Et ipsummet concilium pluries usurpavit gerundium in passiva significatione, ut *sess. 7. c. 11. et 12. de reform.: Facultates de promovendo a quocumque.* Et hic juxta proprium sensum Tridentini to *ordinandi* verius intelligendum passive, dum concilium post verba: *non liceat capitulis ordinandi licentiam aut litteras dimissorias.... concedere*, *addit: alicui, qui beneficii occasione arctatus fuerit.* Unde illud *concedere* refert tam *licentiam ordinandi*, quam litteras dimissorias subjecto *alicui*, nempe ordinando.

Notandum 7. Hodie non amplius locum habet id, quod dicunt *Salm.* (5) *cum Molf. et Philib.*, nempe quod abba-

(1) *Barbosa n. 24. cum Mol., Gonzal., Fag., Led., Quaranta etc.* — (2) *Sanch. l. 7. c. 1. dub. 26. n. 2., Tamb. de ord. c. 9. §. 2. n. 9. et Barb. alleg. 7. n. 17. in Trident. sess. 7. c. 10. n. 5. cum Henr., Quaranta. Molf., Piasec., Fornar. etc.* — (3) *ap. Barbosam l. c. in Trident.* — (4) *n. 2257.* — (5) *de ord. c. 4. p. 4. n. 67.*

tes, qui possunt suos subditos ordinare (juxta dicta *n. 763.*), possint etiam eis concedere dimissorias ad suscipiendos ordines a quocumque episcopo vel abbate mitrato. Neque enim abbates mitrati, adhuc si habeant jurisdictionem quasi episcopalem, possunt alienos subditos ordinare, ex decreto S. C. relato *n. 766.* Neque alii episcopi quam diœcesani (ut mox videbimus) possunt regulares ordinare.

Notandum 8. Regulares exempti debent habere dimissorias a prælatis suis, scilicet generalibus aut provincialibus (1): alias peccant mortaliter et suspensionem incurrunt. Præterea ex decreto *Clementis VIII.*, relato in extensum apud *Croix* (2), dimissoriæ sunt dirigendæ ad episcopum diœcesanum, nisi is sit absens aut non teneat ordinationem. Nec valet dicere (3), posse dari regularibus dimissorias ad quemcumque episcopum, eo quod mandatum *Clementis* non fuit receptum, ut asserit *Pal.*, quia (ut putat *Sanch.*) decretum illud valet tantum pro regularibus eidem episcopo loci subjectis. Nam in *c. 3. de temp. ord. in 6.* generaliter id vetatur, et præfatum decretum fuit novissime confirmatum et innovatum a *Benedicto XIII.* et *XIV. Vide dicta n. 768.* A quo autem possint ordinari novitii? *Vide dicta n. 764. et 765.*

Notandum 9. Si quis obtineat facultatem a Pontifice, suscipiendi ordines extra tempora, sed cum clausula, *a suo ordinario tantum*, bene potest cum istius dimissoriis ab alio ordinari (4). Ratio, quia apponitur illa particula *tantum*, ne præjudicium inferatur proprio episcopo; sed minime ipse præjudicatur, quando ipsemet concedit dimissorias.

Notandum 10. Probabiliter episcopus potest confirmare eum, qui adducit dimissorias sui proprii episcopi pro tonsura; ita *Croix* (5). Et idem ait *Croix ib. cum Gobat*, si quis est dimissus ad suscipiendum subdiaconatum, cum non adhuc susceperit ordines minores, quia tunc censetur dimissus etiam pro minoribus.

Notandum 11. Quamvis die 22. Junii 1623 (6) s. con-

(1) *ut dicunt Salm. ib. n. 68. cum Sanch., Diana, Philib. et aliis communiter.* — (2) *n. 2236.* — (3) *cum Sanch., Laym., Pal. etc. apud Croix l. c.* — (4) *ita Sanch. l. 7. c. 1. dub. 25. n. 2. cum Navar., Mazzotta p. 250. et Croix n 2242. cum Gobat.* — (5) *n. 2239. cum Rebuffo.* — (6) *apud Pitton. de episc. n. 800.*

gregatio, præposita negotiis regni neapolitani, statuerit, nullas esse dimissorias non directas certo ordinario; tamen anno sequenti die 16. Martii contrarium fuit statutum per S. C. episcoporum, nempe quod episcopi regni neapolitani rite possint extraneos ordinare cum dimissoriis proprii ordinarii, licet non sint directæ ad certum episcopum. Hinc probabiliter dicunt *Mazz.* (1) *et Croix* (2) *cum Gobat et Quintanadv.*, quod, si quis est dimissus ad certum episcopum, qui sit designatus in gratiam ipsius ordinandi, bene poterit ab alio ordines suscipere, ex regula juris 61. in 6., ubi: *Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum.*

Notandum 12. Ut quis ordinetur ab alieno episcopo non requiritur, ut obtineat a proprio licentiam in scriptis, sed satis est, si constet de illa per testes vel aliter (3).

789. — Sed *dubitatur 1.*, an aliquis episcopus possit ordinare alterius subditum sine illius expressa licentia, sub spe ratihabitionis de futuro. Affirmant *Paludanus*, *Vill.*, *Diana et Ledesma* (4): idque admittunt *Trull. et alii plures* (5), si inter episcopum ordinantem, vel inter initiandum et episcopum proprium singularis amicitia intercedit. Sed verius negant *Sanch.* (6), *Bonac.* (7), *Croix* (8) *et Salm* (9) *cum Aversa*, *Philib. et aliis pluribus.* Ratio, quia a Tridentino ad tollendos errores et dissidia exigitur licentia expressa proprii ordinarii: *Nisi de loci ordinarii expressa licentia*, ut dicit concilium *sess. 14. c. 2.* Episcopus autem bene poterit ratam habere talem ordinationem, nec opus est recurri ad summum Pontificem, quia ipse potest ordinatum absolvere a suspensione ordinis suscepti, ut concedit Tridentinum (10). An autem sufficiat ratihabitio sive licentia præsumpta de præsenti ad ordinandum clericum alienum? Probabile mihi et aliis videtur, id posse admitti, saltem sine culpa gravi.

Dubitatur 2., an episcopus, cui dimissoriæ diriguntur, possit dispensare cum ordinando super irregularitate aut

(1) *p. 250.* — (2) *n. 2241.* — (3) *ita Sanch. c. 3. d. 20. n. 4., Salm. de ord. c. 4. p. 4. n. 61.* — (4) *ap. Salm. ib. n. 63.* — (5) *apud Sanch. l. 7. c. 3. d. 20. n. 12.* — (6) *n. 13.* (7) *p. 5. n. 28.* — (8) *n. 2238.* — (9) *ibid. n. 64.* — (10) *ita Sanch. n. 15., Salm. l. c. in fine cum Aversa et Croix n. 2248. cum Delbene et aliis contra Rebuff.*

alio impedimento canonico, super quo proprius episcopus potest dispensare.

Prima sententia affirmat (1): quia, ut ajunt, eo ipso, quod episcopus dat licentiam alieno ordinandi, dat etiam dispensandi, cum dispensatio præmittenda sit ordinationi suscipientis; idque colligunt ex *cap. Præterea de offic. jud. deleg.*, ubi dicitur: *Ex eo, quod causa sibi committitur, super omnibus, quæ ad causam ipsam spectare noscuntur, plenariam recipit potestatem.*

Secunda sententia vero probabilior negat (2). Ratio, tum quia privilegia non extenduntur ultra casum expressum; tum quia in disparatis non fit illatio, quando facultas data non est cum alia necessario connexa; prout (sapienter dicit *Sanchez*) si episcopus dat licentiam parocho assistendi alicui matrimonio, non ideo intelligitur dare facultatem dispensandi in impedimento, in quo ipse potest. Idque tanto magis valeret, si in dimissoriis adderetur clausula: *Si tamen alias nullum tibi obsistat impedimentum canonicum.* Ad textum autem supra allatum respondetur, quod ibi agebatur de facultate necessaria cum data connexa, ut legenti patet.

Notandum, quod ordinandus debeat semper habere litteras testimoniales ab episcopo originis, etiamsi in ætate infantili ab illius diœcesi discesserit, saltem ad testificandum de natalibus ac ætate, prout a S. C. resolutum refert *P. Zacharia* (3).

790. — *Requiritur V. examen de scientia.* In hoc advertendum 1), quod Tridentinum pro initiandis ad ordines minores requirat, ut saltem linguam latinam intelligant; ita in *sess. 23. c. 11.*, ubi dicitur: *Minores ordines iis, qui saltem latinam linguam intelligant, per temporum interstitia, nisi aliud episcopo expedire magis videretur, conferantur.* Utrum autem episcopus possit ordinare in minoribus clericum, qui ignorat linguam latinam, si spes sit, fore, ut postea addiscat? Affirmant *In-*

(1) *quam tenent Sylvest. v. dispensatio q. 9. n. 11. in fine, et Ang., Arm. ac Henr. apud Palaum de censur. d. 6. art. 7. n. 21.* — (2) *et hanc tenent Palaus l. c., Mazz. t. 3. p. 250., Sanch. l. 7. c. 1. d. 27. n. 2. cum Nav. et de matr. l. 8. d. 1. n. 24. cum Sa, et Croix n. 2240. cum Diana.* — (3) *cap. Croix l. 6. p. 2. n. 2251.*

noc., *Menoch.*, *Turrecr. etc. apud Sanch.* (1): sed merito negant *Salm.* (2) et ipse *Sanch.* (3) *cum Nav. et Salcedo.* Ratio, quia illud: *nisi aliud episcopo videretur*, verius et communiter a DD. intelligitur tantum quoad interstitia, non autem quoad scientiam. Verum non videtur improbabile cum *Sanchez et Rebuffo ib.*, quod, si ordinandus non adhuc sciat linguam latinam, quantum oportet, sed de brevi certo speretur fore, ut addiscat, tunc poterit episcopus eum ordinare; sed melius quidem meo judicio faciet, si non ordinabit. 2) Pro initiandis ad subdiaconatum et diaconatum requirit concilium *c. 13.*, ut sint *litteris et iis, quæ ad ordinem exercendum pertinent, instructi.* Utrum autem licite possit ordinari subdiaconus, vel admitti ad beneficium, qui adhuc nescit ordinare officium divinum, sed probabiliter de brevi præsumitur instructum iri, ut promittit? Recte affirmant *Sanchez* (4) *et Salm.* (5): modo (intellige) interim ab alio adjuvetur ad recitandum. 3) Pro initiandis demum ad sacerdotium vult concilium *c. 14. et 25.*, ut ipsi *ad populum docendum ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem ac ad ministranda sacramenta, diligenti examine præcedente, idonei comprobentur.*

791. — Sed hic *quæritur I.*, quomodo intelligenda verba illa: *ad ministranda sacramenta. Pal.* (6) *cum Vasq. et Coninchio* censet intelligi, ut presbyterandi sciant ea, quæ requiruntur ad bene ministranda, non jam pœnitentiæ, sed baptismi et eucharistiæ sacramenta. *Sanchez* (7) autem cum *Ledesma* intelligit, ut sciant, quæ sit materia et forma cujusque sacramenti. Sed melius ajunt *Laymann* (8) *et Salm.* (9) *cum Aversa, Rodr. et Philib.*, presbyterandum debere quidem scire ea, quæ spectant ad sacrificium et sacramenta baptismi ac extremæ-unctionis, quorum est minister: circa vero sacramentum pœnitentiæ non requiri in eo tantam scientiam, quanta est necessaria confessario approbato. Unde infero, quod quilibet simplex sacerdos debeat habere aliqualem scientiam circa materias magis obvias, quæ pertinent ad sacramentum

(1) *d. 45. n. 10.* — (2) *de ord. c. 5. p. 2. n. 43. in fine.* — (3) *n. 14.* — (4) *c. 3. d. 45. n. 6.* — (5) *de ord. c. 5. p. 2. n. 44.* — (6) *p. 8. n. 13.* — (7) *l. 7. c. 1. d. 45. n. 16.* — (8) *tr. 9. c. 7. n. 1.* — (9) *c. n. 44.*

pœnitentiæ, saltem pro casibus necessitatis, in quibus confessiones excipere tenetur. Et hoc est juxta doctrinam *s. Caroli Borromæi* in *concilio Mediolanensi V.*; ubi dictum fuit, quod initiandus ad presbyteratum *circa sacramentum confessionis aliquam* (saltem) *peritiam habeat.* Alias non videtur posse a gravi culpa excusari; etenim *Innocentius XIII.* in bulla: *Apostolici ministerii*, confirmata a *Benedicto XIII.* (1), explicando præfatum textum concilii, ut ait præfatus *Benedictus XIV.*, nullam aliam benigniorem interpretationem potuit ei dare, quam illam reducendo ad studium theologiæ moralis. Et ratio est, quia, cum sit officium proprium cujusque sacerdotis, pœnitentiam ministrare in necessitate, quisque sacerdos debet scire ea, quæ ad tale officium rite peragendum spectant; ut clare infertur ex eo, quod docet *d. Thomas* (2), ubi ait: *Ad hoc, quod homo ordinis officium exequatur, oportet, quod habeat tantum de scientia, quod sufficiat ad hoc, quod dirigatur in actu ordinis illius... Ideo... talis scientia requiritur in eo, qui debet ad ordines promoveri.* Benignius quidem, ut notat *Natalis Alex.* (3), agendum cum iis, qui religionem professi sunt vitæ contemplativæ, ut sunt Camaldulenses, Carthusiani et similes: secus vero cum aliis, qui vitam activam profitentur; in his enim eadem scientia requiritur, qua egent alii sacerdotes: *Aliqui* (addit *d. Thom.* (4) *ad sacerdotium promoventur, quibus committitur primus actus tantum* (*supra corpus Christi verum*), *sicut religiosi, quibus cura animarum non committitur:... et talibus sufficit, si tantum de scientia habeant, quod ea, quæ ad sacramentum perficiendum spectant, rite servare possint. Alii autem promoventur ad alium — actum, qui est supra corpus Christi mysticum...: unde scientia legis in eis esse debet, non quidem, ut sciant omnes difficiles quæstiones..., sed ut sciant, quæ populus debet credere et observare de lege.* Et hoc quidem ex illo *Malach. 2, 7.*: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus.*

Unde concludo, quod promovendi ad sacerdotium non possint tuta conscientia ad ordinationem accedere, nisi

(1) *apud Benedictum XIV. notif. 16. et 32.* — (2) *suppl. quæst. 36. art. 2.* — (3) *de ord. reg. 22.* — (4) *l. c. ad 1.*

sciant saltem universaliora principia, quibus solvant dubia saltem communiter occurrentia proxime moribundis; necnon tenentur distincte scire, quomodo se gerere debeant circa moribundos, nempe quando possint eos absolvere; an in articulo vel periculo mortis, et quali periculo; an præsente confessario approbato; an absolute vel conditionate; quando moribundum possint censere dispositum ad absolutionem; quid debeant imponere illi, si habeat casus vel censuras reservatas. Hinc consequenter episcopus, ne communicet peccato illius, qui petit sine tali scientia ordinari, debet, antequam ordinet, certus fieri de tali ejus idoneitate, vel saltem quod de brevi ille addiscet; alias nescio, quomodo posset esse tutus in conscientia. Tanto magis, quod undique constat, hujusmodi ordinatos post acceptum presbyteratum omne studium abjicere, eo quod ad nullum aliud exponi debent examen, quod erat unicus omnium suorum studiorum scopus. Hic etiam advertendum id, quod habetur in concilio Lateranensi IV. (1), ubi dicitur: *Præcipimus, tam in cathedralibus quam in conventualibus ecclesiis viros idoneos ordinari, quos episcopi possint coadjutores habere, non solum in prædicationis officio, verum etiam in audiendis confessionibus et pœnitentiis injungendis, ac cæteris, quæ ad salutem pertinent animarum.*

Quæritur II., an illiterati sint omnino irregulares. *Nav.* (2) dicit, inferri ex Tridentino (3), esse irregulares, qui linguam latinam non intelligunt: *Garcia* autem et *Henriquez* (4) censent, illitteratos non esse irregulares, ita ut non peccent, si in ordinibus susceptis ministrent; sed hos non posse sine culpa gravi ordines suscipere. Alii vero cum sententia communi (5) probabilius docent, quod illi, qui sunt adeo rudes, ut ignorent etiam prima rudimenta grammaticæ, ita ut nesciant præstare ea, quæ pertinent ad ordinis exercitium, ad quod requiritur sane scientia linguæ latinæ, ipsi sunt prorsus irregulares, et

(1) *can. 10. et 11.* (*apud Habert t. 7. p. 484.*) — (2) *man. c. 27. n. 205.* — (3) *sess. 23. c. 4.* — (4) *ap. Bonac. de cens. d. 7. q. 2. punct. 1. n. 2.* — (5) *quam tenent Sanch. cons. l. 7. c. 1. dub. 45. n. 3., Bonac. l c., Tamb. eod. tit. tr. 4. c. 12. n. 1., Salm. de ord. c. 5. p. 2. n. 49. cum Reg., Homob. etc. ac Pal. de cens. d. 6. part. 10. n. 1. cum Suar., Tol., Fill., Sayro et Avila.*

graviter peccant tam ordines suscipiendo quam eos exercendo: et (1) nec etiam Papa posset cum eis dispensare, quia hæc irregularitas non solum est de jure humano, sed etiam divino et naturali; ipsum enim jus naturale dictat, non esse admittendos ad aliquod munus, qui nequeunt illud exercere. Probatur id ex *c. Illitteratos dist. 36.*, ubi illitteratus (intellige *omnino illitteratus*, ut ait ibi glossa, nimirum *qui numquam grammaticam audivit*) arcetur a suscipiendis ordinibus pari modo ac corpore vitiatus. Advertit autem *Palaus l. c.*, quod illa tantum ignorantia irregularitatem inducat, quæ exercitium suscepti ordinis omnino impedit: et sic pariter *Ronc.* (2) dicit, esse irregularem, qui debite et congrue nequit ordinem susceptum administrare. Advertunt etiam (3), quod hæc irregularitas, sublata causa ignorantiæ, de se tollatur sine dispensatione.

Quæritur III., an in regularibus ordinandis minor requiratur scientia quam in sæcularibus. Pro iis, qui sunt addicti ad vitam contemplativam, prout sunt Camaldulenses (ut diximus), Carthusiani et similes, commune est inter DD., sufficere, quod isti sciant legere et canere, ac ea, quæ pertinent ad sacrificium, ut docet *d. Thomas* loco supra cit., dicens, quod in religiosis, qui ordinantur ad altare, satis sit scientia, qua possint servare ea, quæ ad sacrificium spectant; et idem asserunt *Natalis Alex.* (4), *Escobar* (5) *et alii passim.* Difficultas est, an idem dici valeat pro religiosis aliorum ordinum, qui sunt ad vitam activam instituti. Negat *Ledesma* (6), ubi dicit, eamdem scientiam requiri in religiosis quam in sæcularibus; imo majorem, quia religiosi frequentius assumuntur ad ministeria proximorum; idque probabile putat *Escobar* (7). Sed communissime affirmant *Salm.* (8) *cum Scoto et Philib. ac Barbosa* (9) *cum Sylvest., Graff., Henr., Miranda etc.*, ac pariter probabile putant *Escobar* (10) *et Diana* (11). Ratio, tum quia regulares com-

(1) *ut dicunt Salmant. et Bonac. ll. cc. cum Azor, Suar., Fill. et Reg.* — (2) *de cens. c. ult. q. 6. a. 2.* — (3) *Anacl. de cens. q. 3. n. 26., Holzm. de pœn. eccl. tr. 2. n. 367. et Viva de irreg. q. 9. a. 4. n. 12.* — (4) *de ord. reg. 22.* — (5) *n. 289.* — (6) *de ord. c. 7. concl. 4.* — (7) *n. 294.* — (8) *c. 5. p. 2. n. 47.* — (9) *alleg. 46. n. 14.* — (10) *n. 296.* (11) *p. 2. tr. 16. r. 31.*

muniter ordinantur tantum ad chorum et altare; tum quia, si alia ignorent, possunt postea ex sociis ea addiscere: et ab hac sententia non dissentit (ut vidimus) *d. Thomas*, dum præfatam doctrinam tradens generaliter loquitur de religiosis. Id autem, quod ait *Barbosa* cum aliquibus, nempe quod possint ordinari regulares, etiamsi quodammodo deficiant in lingua latina, non audeo approbare: nam si in sæcularibus initiandis tantum ad ordines minores requirat Tridentinum, quod saltem linguam latinam intelligant, quomodo regulares ordinari poterunt ad sacerdotium, adhuc in lingua latina deficientes? Præterea addunt *Salm.* (1) *cum Rodr. et Henr.*, pariter ac pro religiosis sufficere pro regularibus sacristis, cantoribus et similibus, ut sciant tantum legere, canere et exequi ministeria ordinis. An autem hæc doctrina sit vere et generaliter probabilis, nec audeo asserere: sapientibus me remitto.

792. — Hic autem *advertendum 1.*, quod episcopus possit quidem sine examine religiosos ordinare, acquiescendo testimonio suorum prælatorum; sed bene etiam potest, si velit, eos examinare, ut recte dicunt *Escobar* (2), *Mazzotta* (3) *et Salm.* (4) *cum Aversa*, *Miranda*. Et de hoc non est amplius dubitandum post bullam *Benedicti XIV.* (allatam *n. 768.*), ubi statutum fuit, regulares examinandos esse ab episcopo ordinante.

Advertendum 2. pro omnibus initiandis, quod episcopus teneatur per se vel per alios eos examinare, nisi aliunde sit certus de ipsorum idoneitate per propriam notitiam vel per communem opinionem; ita recte etiam *Salm.* (5) *cum eisdem AA. cit.* Ex omnibus autem prædictis insuper advertendum, quod, esto episcopus licite possit petentes ordinare, si eam afferant scientiam, quam Tridentinum requirit; per hoc tamen non ideo ei prohibetur, quominus majorem exigat scientiam a suis subditis (nam pro alienis aliter sentiendum); maxime si illi ordinentur ad ecclesiam alicujus amplæ civitatis, quia concilium in iis, quæ circa scientiam præscripsit, tantum voluit modum ponere episcopis, ne promoverent aliquem scientia præscripta carentem, non vero prohibuit, quin

(1) *de ord. c. 5. p. 2. n. 47. in fine.* — (2) *n. 278.* — (3) *t. 3. p. 253.* — (4) *ibid. n. 46.* — (5) *c. n. 46.*

episcopi majorem scientiam requirant, nisi necessitas loci aliud omnino postularet. Hinc sapientissime *D. Fabritius de Capua*, archiepiscopus Salernitanus (dignus perpetua memoria ob zelum in clero reformando) nullum ad sacerdotium admittebat, nisi prius eum rigoroso examine, etiam ad confessiones audiendas, idoneum dignosceret. Utinam hujus præsulis exemplum omnes sectarentur! Non quidem invenirentur tot sacerdotes inutiles, imo et ecclesiæ perniciosi, quia ex eo, quod tales rudes sunt, studium fastidiunt, et ideo in otio marcescentes ad vitia relaxantur. Hic etiam obiter advertendum, quod ex pluribus decretis S. C. concilii (1) episcopus de novo assumptus ad episcopatum ex justa causa bene possit examinare parochos, etiam regulares; ex quo infertur, quod tanto magis possit examinare confessarios non curatos.

Requiritur VI. titulus sustentationis; sed de hoc vide dicenda n. 813.

793. — *Requiritur VII., ut inferior ordo ante superiorem suscipiatur*: et aliter faciens non solum graviter peccabit, sed etiam incurret suspensionem ab exercitio ordinis suscepti, quousque episcopus dispenset (2). Qui autem susciperet ordines minores ante tonsuram, peccabit etiam mortaliter, sed non incurret suspensionem (3).

Si vero quis susciperet episcopatum ante sacerdotium, invalide susciperet (4). Si autem quis susciperet sacerdotium ante alios ordines, posset quidem episcopus fieri et valide hic suum munus exerceret, non tamen licite ante susceptionem ordinis omissi.

794. — *Requiritur VIII.*, ut ordinetur *tempore debito.* Ordines majores conferri possunt tantum in sabbatis quatuor temporum, sabbato ante dominicam passionis, et sabbato sancto; ordines autem minores dari possunt in quolibet festo (modo sit de præcepto, ut explicavit pontificale Romanum), si conferantur uni vel duobus, ut habetur in *c. De eo, de temp. ordin.*, ubi dicitur: *Licitum est episcopis, dominicis et aliis festivis diebus unum aut duos ad minores ordines promovere.* Utrum autem liceat

(1) *apud Benedictum XIV. notif. 9. n. 16.* — (2) *ex c. un. de Clerico per salt. ord.* — (3) *ita Sanch. l. 7. c. 3. dub. 14. et Bon. part. 5. n. 11. c. 1. n. 37.* — (4) *ut docent Suar., Sanch. et alii communiter ap. Salm. de ord. c. 1. p. 2. n. 41.*

ordinare plures quam duos? Negat *Martinus a s. Josepho;* sed communiter affirmant DD., modo generalis ordinatio fieri non videatur; ita *Sanch.* (1) *cum Innoc., Tab., Arm., Henr., Rebuff., Præp., Turrecr. etc., Salm.* (2) *cum Gran., Renzi* (3) *cum Sylvest., Pal., Bass., Quintanadv. ac Diana* (4) *cum aliis* et glossa *in dicto c. De eo v. ad duos*, ubi dicit: *Numquid plures? utique, dummodo non videatur generalis ordinatio.* Ratio est, quia verba textus non sunt apposita taxative, sed exemplificative. Præterea dicunt *Fagnan.* (5) *cum Host., Barb.* (6), *Pal.* (7) *cum Henr., Salm.* (8) *cum Gran. et Laym.* (9) cum declaratione S. C. (10), ordines minores posse conferri etiam publice in feria VI. ante sabbatum generalis ordinationis (et etiam feria IV. quatuor temporum, ut addit *Laym.*); modo adsit consuetudo, quam testantur *Palaus, Salm. et Barbosa ll. cc. cum aliis*, jam esse receptam. Episcopi consecratio potest fieri quovis die dominico (11). Et *Diana* (12) addit ex pontificali, posse etiam in natalitiis apostolorum conferri. Prima autem tonsura quolibet die et loco conferri potest (13).

795. — *Requiritur IX.*, ut ordinetur per debita temporum *interstitia*, quæ sic servanda sunt: 1) Ut ascendatur ab uno ordine minore ad alium, requiritur aliquod tempus, quod autem a Tridentino non fuit determinatum: sed in hoc bene potest episcopus cum causa dispensare, dum in concilio (14) sic habetur. *Minores ordines... per temporum interstitia, nisi aliud episcopo expedire magis videretur, conferantur.* Justæ causæ dispensandi videntur esse (15) vita solitaria Carthusianorum ex declar. S. C.; item ætas ordinandi nimis provecta, causa studii et arctatio beneficii recepti vel recipiendi. Quale vero intervallum intercedere debeat inter unum et alterum ordinem minorem? *Majolus et Ugolinus*

(1) *v. 1. d. 52. n. 8.* — (2) *de ord. c. 4. p. 5. n. 78.* — (3) *p. 364. q. 8.* — (4) *p. 10. tr. 11. r. 66.* — (5) *in d. c. De eo, n. 36.* — (6) *alleg. 11. n. 21.* — (7) *part. 13. n. 2.* (8) *cit. n. 78.* — (9) *c. 8. n. 1.* — (10) *ap. P. Zachariam in adnot. ad Croix l. 6. p. 2. n. 2290.* — (11) *ex c. Ordinationes 1. et c. Quod die dist. 75.* — (12) *p. 12. tr. 1. r. 61.* (13. *Conc. t. 10. p. 39. n. 13. et Sanch. dub. 50. n. 1.* — (14) *sess. 23. c. 11.* — (15) *ut ait Escob. n. 443.*

ap. Barbosa (1) putant, sufficere intervallum de una ordinatione generali ad aliam: sed *Sorbo et Campanile ib.* dicunt, sufficere de uno festo ad aliud. Merito autem dicit *Barb.* (2) *cum Miranda etc.*, quod, licet episcopus possit dispensare in hoc ex quacumque causa, laudabilius tamen aget, si abstinebit a tali dispensatione. Præterea dicunt *Sylvest.* (3) *ac Rebuffus*, *Henriq.*, *Campanile ap. Barb.* (4), et decisum refert ib. *Armendarius*, non licere conferre tonsuram simul cum aliquo ordine minori (nisi adsit alicubi consuetudo); sed probabilius videtur oppositum, cum probabilius tonsura non sit ordo. 2) Ut a minoribus ascendatur ad subdiaconatum, requiritur spatium anni ex Tridentino (5), ubi: *Hi vero nonnisi post annum a susceptione postremi gradus minorum ordinum ad sacros ordines promoveantur, nisi necessitas aut ecclesiæ utilitas judicio episcopi aliud exposcat. Ecclesiæ*, id est ecclesiæ, cui adscribitur, ut patet ex Tridentino *c. 13.*; *utilitas* autem intelligitur illa, quæ quomodolibet conducit ad bonum ecclesiæ, ut ajunt *Salm.* (6). Qui autem susciperet subdiaconatum ante annum sine dispensatione, graviter peccaret, sed nullam incurreret censuram (7). 3) Ut autem ascendatur a subdiaconatu ad diaconatum, etiam requiritur spatium anni; ad quod tamen dispensandum, ut recte ait *Croix* (8), non requiritur necessitas vel utilitas ecclesiæ, sed sufficit quævis rationabilis causa juxta judicium episcopi, ut patet ex eodem Tridentino (9), ubi: *Promoti ad sacrum subdiaconatus ordinem, si per annum saltem in eo non sint versati, ad altiorem gradum, nisi aliud episcopo videatur, ascendere non permittantur.* 4) Ut demum ascendatur a diaconatu ad sacerdotium, ad minus requiritur spatium anni; adque hujus temporis dispensationem non sufficit ecclesiæ utilitas, sed etiam requiritur necessitas, ex eodem concilio (10), ubi: *Qui... ad presbyteratus ordinem assumuntur..., hi sint, qui.... in diaconatu ad minus annum integrum, nisi ob ecclesiæ utilitatem ac necessitatem* (nota) *aliud episcopo videretur, ministraverint.*

(1) *in l. c. Trid. n. 4.* — (2) *n. 5.* — (3) *v. ord. 2. n. 7.* (4) *n. 6.* — (5) *sess. 23. c. 11.* — (6) *de ord. c. 4. p. 5. n. 88.* — (7) *vide Salm. ibid. n. 87.* — (8) *n. 2297.* — (9) *dicto c. 13.* — (10) *sess. 23. c. 14.*

796. — Præterea *notandum*, quod ille, qui eodem die duos ordines sacros exciperet, non solum graviter peccaret contra præceptum Tridentini (1), ubi: *Duo sacri ordines non eodem die, etiam regularibus, conferantur, privilegiis ac indultis quibusvis concessis non obstantibus;* sed etiam incurreret suspensionem ab illorum exercitio, et in irregularitatem incideret, ut patet ex *c. Innotuit de eo, qui furtive etc.*, et *c. Litteras* ac *c. Dilectus de temp. ord.* Hinc dicitur in *cit. cap. Litteras*, quod, si quis in sabbato susciperet unum sacrum ordinem, et alium in dominica, continuato jejunio, id est nulla cœna facta, etiam suspensionem incurreret; tunc enim (ut ait textus) ex fictione canonica vespera sabbati et mane dominicæ pro uno die computantur; secus vero, si jejunium non fuerit continuatum. Ex quo probabilius infert *Renzi* (2) *cum Nicolio*, quod, si quis obtinuerit indultum suscipiendi ordines sacros in tribus diebus festivis, poterit, soluto jejunio in sabbato ordinationis, suscipere unum, et alium in dominica sequenti, idque decisum refert a S. C. die 25. Julii 1662. Præterea inferunt etiam probabiliter (3), quod, si episcopus propter infirmitatem vel aliam causam non possit ordinationem in sabbato exercere aut eam absolvere, poterit illam continuare in dominica; modo (ut ajunt) continuetur jejunium tam ex parte initiandi, quam ex parte Episcopi, ut recte addit *Sanchez*. Ad hoc autem non quidem requiritur jejunium naturale, ut aliqui improbabiliter sentiunt, sed sufficit ecclesiasticum, quia textus de hoc clare loquitur, ut recte dicunt *Sanch.* (4) *cum Sylv. et Tab. et Escob.* (5) *cum Marchino et Leand.*

Sed hic *dubitatur 1.*, an suspensio prædicta sit latæ sententiæ. Negant *Diana* (6) *et Villal.* (7): sed recte affirmant *Nav.* (8), *Bonac.* (9) *cum Suar.*, *Sayro*, *Molf.*, *Turriano*, *Marchino etc.* Idque patet *ex d. cap. Litteras*, ubi sic dicitur: *Ab executione officii sacerdotalis*

(1) *in dict. cap. 3.* — (2) *p. 363. q. 7.* — (3) *Sanch. l. 7. c. 1. d. 51. n. 4., Laym. c. 8. n. 9., Escobar n. 433. cum Suar., Majol., Villal. et Leand. ac Sylvest., Henriq. etc. apud Croix n. 2291.* — (4) *n. 5.* — (5) *n. 436.* — (6) *p. 5. tr. 10. r. 36.* — (7) *apud Escob. n. 448.* — (8) *c. 27. n. 241.* (9) *de cens. p. 1. §. 1. n. 450.*

tamdiu volumus manere suspensum, donec de illo disponatur. Hæc tamen suspensio incurritur tantum ab ultimo ordine suscepto, ut bene infert ex præfatis verbis *Escob.* (1) *cum Suar., Sayro et Molf.*

Dubitatur 2., an, qui suscipit duos ordines sacros non servatis interstitiis, suspensionem incurrat. Respondetur: Qui ordinatur continuatis diebus extra tempora, incurrit quidem suspensionem ex bullis *Sixti V. et Clementis VIII.*, prout incurrit etiam, qui ordinatur sine litteris dimissoriis vel ante legitimam ætatem (2). Qui vero ordinatur diversis diebus non servatis interstitiis, sed legitimis temporibus, peccaret quidem graviter, sed suspensionem probabilius non incurrit (3). Licet enim *Sixtus V.* in quadam extravagantia pœnam suspensionis imposuerit, tamen illa, respectu ad nostrum casum, sublata fuit a *Clemente VIII.*, ut refert *Tamburini l. c.*

797. — Qui autem eadem die susciperet quatuor ordines minores una cum subdiaconatu, etiam peccaret graviter, ut habetar ex *c. 2. de eo, qui furtive etc.*, ubi dicitur: *Quatuor minores ordines contulisti, quibus non contentus subdiaconatum etiam temerario ausu recepit... Mandamus, quatenus eum in minoribus dumtaxat celebrare permittas.* Dicit autem *Vasquez* (4), præfatum textum fuisse revocatum ex Tridentino (5), ubi concilium tantum inhibuit, duos sacros ordines simul conferri; sed hæc doctrina communiter non recipitur; nam concilium id præscribendo textum non revocavit, sed illum in suo vigore reliquit. At hic *dubitatur 1.*, an ab hac prohibitione excuset consuetudo contraria, si alicubi vigeret. Negant *Sylvest.*, *Tol.*, *Reg. etc.* (6): sed verius affirmant *Nav.* (7), *Suar.* (8), qui affert de hoc decr. S. C., *Holzmann* (9), *Salmant.* (10) *cum Vill.*, *Marchino, Leand. etc.*

(1) *n. 450.* — (2) *vide Tambur. l. 7. c. 11. §. 1. n. 3.* — (3) *ut dicunt Bonac. d. 8. p. 5. n. 35., Barbosa in Trid. sess. 23. c. 15. n. 11., Croix n. 2302., Renzi p. 360. q. 1. cum Suar., Tamb. l. c. cum Pal., Salm. de ord. c. 4. p. 5. n. 87. cum Turrecr. et Escob. n. 457. cum Nav., Villal., March. etc. et Cabassut. theor. jur. c. 16. n. 12. cum Navar. et Sayro contra Diana p. 4. tract. 2. resol. 55.* — (4) *ap. Salm. de ord. c. 4. p. 5. n. 80.* — (5) *sess. 23. c. 13.* (6) *ap. Escob. n. 444.* — (7) *c. 25. n. 71.* — (8) *de censur. dist. 31. sect. 1. n. 41.* — (9) *n. 86.* — (10) *c. n. 80.*

ac Escobar (1) *cum s. Antonino, Sayro, Molfes., Rodrig. et Miranda;* quia hujusmodi consuetudo nullibi videtur reprobata.

Dubitatur 2., utrum taliter ordinatus, ubi non adest contraria consuetudo, incurrat suspensionem. Affirmant *Bonac.* (2): sed probabilius negant *Escob.* (3) *et Suarez* (4), quia Pontifex in dicto *c. 2.* tantum præcipit episcopo, ne permittat ordinato ministrare, non autem eum suspendit. Merito tamen dicit *Navar.* (5) *contra Suarez*, hunc fieri irregularem quoad ordines superiores suscipiendos, dum ibi sic subditur: *Si vero* (ordinatus) *domum religiosam intravit, et mores ejus exegerint, abbas* (*si voluerit*) *in aliis poterit ordinibus dispensare.* Si igitur indiget dispensatione, erit hic quidem irregularis ad alios ordines recipiendos.

Dubitatur 3., an regulares possint ex licentia suorum prælatorum ordinari extra tempora. Negant *Vasq.*, *Suar.*, *Lezana*, *Peyrinus etc.* (6); quia, licet *Gregorius XIII.* hoc privilegium concesserit societati Jesu, tamen expresse prohibuit, quominus aliæ religiones in eo communicarent. Sed verius affirmant *Laym.* (7), *Barbosa* (8), *Escob.* (9) *cum Machado, Leand., Delacruæ, Diana etc. ac Salmant.* (10) *cum Aversa, Philib., Portel. et Rodr.* Ratio, quia post *Gregorium XIII. Clemens VIII.* absolute hoc privilegium concessit omnibus mendicantibus, et *Urbanus VIII.* concessit ordini Discalceatorum ss. Trinitatis, ut fert *Escobar* (11). Et novissime *Benedictus XIII.* (12) in concilio *Romano tit. 5. c. 2.* hoc privilegium confirmavit, dicens: *Quod vero ad regulares, privilegia a Pontificibus habentes, sive expresse sive per viam communicationis concessa, sacros videlicet ordines extra tempora suscipiendi; cum privilegia ipsa in suo robore persistant, nec iis derogatum fuisse constat, decernimus perinde, regulares eosdem absque novo indulto apostolico tute posse extra tempora ordinari.*

(1) *n. 445.* — (2) *de censur. d. 3. p. 5. §. 1. n. 4.* — (3) *n. 450.* — (4) *l. c. n. 40.* — (5) *man. c. 27. n. 241.* — (6) *ap. Escobar n. 464.* — (7) *c. 8. n. 2.* — (8) *alleg. 17. n. 6.* — (9) *n. 466.* — (10) *ib. n. 83. 84. et 85.* — (11) *n. 465.* — (12) *apud Benedictum XIV. notif. 23. n. 5.*

Dubitatur 4., an regulares, cum ordinantur extra tempora, possint ordinari in quovis festo duplici, esto non sit de præcepto. Affirmant *Diana* (1) *et Præpos.*, *Fagund.*, *Villal. et Homob.* (2): item *Suar.*, *Steph. et Manuel. ap. Barbosa* (3), qui id probabile putat. Et idem dicit *Croix* (4) *cum Gobat.*, *Tamb. etc.* de iis, qui ex indulto ordinantur extra tempora in tribus diebus festivis. Ratio, quia *Alexander VI.*, loquens de initiandis per hoc privilegium, dixit, posse ordinari *tribus diebus dominicis sive duplicibus:* non autem dixit de præcepto, sed tantum *duplicibus* (ad differentiam semiduplicium) diebus, qui ut plurimum non sunt de præcepto. Sed negant probabilius, ut videtur, *Escob.* (5), *Azor* (6) *et Lugo* (7), dicentes, non posse ordinari nisi in festo de præcepto, in quo populus vacat ab operibus servilibus. Ratio, tum quia *Gregorius XIII.*, loquendo de hoc eodem privilegio, dixit: *diebus dominicis et festivis diebus*, non *festivis duplicibus*; tum quia dies festivus in sua propria significatione denotat diem feriatum, ut explicat *Ambrosius Calepinus* verb. *festus dies.* Et licet in rubricis missalis et breviarii *festum* accipiatur, prout distinguitur a feriis, in jure tamen *festum* accipitur ut dies, in qua vacatur ab operibus laboriosis. Hæc quidem secunda sententia est tutior et videtur probabilior; sed primam non audeo reprobare, et dico, standum esse consuetudini, quæ est optima legum interpres.

Notandum autem hic, quod ii, qui obtinent a Papa licentiam suscipiendi ordines sacros extra tempora in tribus diebus festivis, non egeant dimissoriis sui ordinarii, sed tantum testimonialibus, sine quibus ordinans incurreret suspensionem per annum a collatione ordinum, et ordinatus suspensionem perpetuam ab exercitio ordinis suscepti; ita habetur in Tridentino (8). Ubi tamen notandum, quod hoc dicatur de eo, qui obtinet indultum suscipiendi ordinem a quocumque episcopo; alias etiam a proprio debet ordinari, vel ab eo dimissorias ad alium accipere. Licentia autem suscipiendi ordines sacros in tribus

(1) *p. 5. tr. 23. r. 97.* — (2) *ap. Escob. n. 470.* — (3) *alleg. 17. n. 7.* — (4) *n. 2293.* — (5) *n. 472.* — (6) *p. 2. l. 1. c. 27. q. 19.* — (7) *resp. mor. l. 1. d. 36.* — (8) *sess. 23. c. 8.*

diebus festivis intelligitur, ut dies sint interpolati, prout refert *Croix* (1) declaratum a S. C.

798. — *Requiritur X. locus* pro collatione ordinum, de quo in Tridentino (2) sic habetur: *Ordinationes sacrorum ordinum statutis a jure temporibus, ac in cathedrali ecclesia, vocatis præsentibusque ad id ecclesiæ canonicis, publice celebrentur. Sin autem in alio diœcesis loco, præsente clero loci, dignior* (*quantum fieri poterit*) *ecclesia semper adeatur.* Scio tamen, plures episcopos etiam ordines sacros solere in privato sacello conferre: forte hodie sic unus habet.

Adde, nomine *loci* etiam requiri existentiam episcopi in propria diœcesi; nam si ipse conferret ordines in diœcesi aliena, incurreret suspensionem ab exercitio pontificalium, et ordinatus ab exercitio ordinis suscepti (3). Hoc tamen, recte dicunt *Salm.* (4) *cum Bonac., Philib., Vill., Henr. etc.*, non intelligi de collatione primæ tonsuræ, cum hæc sine pontificalibus conferatur. Si autem episcopus rogatus ab alio in ejus diœcesi generalem ordinationem habeat, poterit ordinare non solum subditos suos, sed etiam aliarum diœcesium (5); quia Tridentinum *l. c.* hoc prohibuit casu tantum, quo aliquis episcopus prætextu cujusdam privilegii vellet in alterius diœcesi ordinare sine illius licentia. An autem ordinatio debeat fieri ab episcopo celebrante? *vide dicta n. 744. not. II.*

799. — *Requiritur XI. ætas.* In quo *notandum 1.*, quod pro prima tonsura requiratur, ut initiandus polleat usu rationis, et ideo saltem sit septennis, ut dicit *Benedictus XIV.* in bulla *Inter sollicitas* anno 1745. Sed in concordato nostri regni requiritur ætas saltem 10 annorum. Pro ordinibus minoribus nulla in jure assignatur ætas; solent tamen conferri (6) ab anno 7. ad 14. Pro subdiaconatu vero statuitur annus 22., pro diaconatu 23., pro sacerdotio 25. (7). Sufficit autem, ut annus præscriptus sit incœptus; ita communiter omnes (8). Idque col-

(1) *n. 2301.* — (2) *sess. 23. c. 8.* — (3) *ex Trid. sess. 6. c. 5.* — (4) *de ord. c. 4. p. 5. n. 75.* — (5) *ut Salmant. ib. n. 76 cum iisdem AA. et communi.* — (6) *ut ait idem Benedictus XIV. ibid.* — (7) *ita in Trident. sess. 23. c. 22.* — (8) *vide Salm. de ord. c. 5. p. 1. n. 30.*

ligitur ex ipso concilio (1). Præterea pro episcopatu requiritur annus 30.; et idem dicitur pro cardinalatu, quamvis ex concessione *Sixti V.* cardinales diaconi possint esse ætatis suæ anno 22. (2). Pro beneficiatis autem requiritur annus 14. (3); sed si beneficium sit curatum, requiritur annus 25., saltem incœptus (4). Pro canonicatu in cathedralibus requiritur annus 22. incœptus (5); in collegiatis vero sufficit annus 14., cum in jure nihil pro eo sit statutum (6).

Notandum 2., quod is, qui sine legitima ætate scienter ordinatur, incurrat suspensionem perpetuam ipso facto ab exercitio ordinis suscepti, et Papæ reservatam, ut habetur in extravag. *Pii II.*, quæ incipit: *Cum ex sacrorum*, et refertur in extensum a *Barbosa* (7). Eam autem *s. Pius V.* et *Sixtus V.* auxerunt, et *Clemens VIII.* confirmavit, ut refert *Escobar* (8). Si vero prædicta suspensio occulte sit contracta, tunc poterit episcopus delinquentem ab ea absolvere, ex concessione Tridentini (9), ut dicunt communiter *Bon.* (10) *et Salm.* (11) *cum communi.*

Sed hic *dubitatur 1.*, an incurrat præfatam suspensionem, qui ex ignorantia crassa (non tamen affectata) ordinatur ante legitimam ætatem. Affirmant *Laym.* (12) *et Bonac. l. c.;* sed communius et probabilius negant *Navar.* (13), *Suar.* (14), *Tol.* (15), *Barbosa* (16), *Escob.* (17) *cum Coninchio, Præp., Rodr. et Avila ac Salm.* (18) *cum Trull., Aversa, Diana, Vill. etc.* Ratio, quia talis suspensio imposita est a *Pio II.* in temerarios (dum utitur verbo *temeritatem*), quales non sunt, qui peccant ex sola ignorantia supina, ut dicemus *l. 7. de censuris n. 47. et 48.* Hinc dicunt præfati AA., quod taliter ordinatus completa ætate bene potest ordinem susceptum exercere; si vero ante illam exerceret, peccaret, sed non incurreret irregularitatem.

Dubitatur 2., an, qui mala fide susceperit ordinem ante

(1) *sess. 24. c. 12.* — (2) *vide Salm. l. c. in fine.* — (3) *ex Trid. sess. 23. c. 6.* — (4) *Trident. sess. 24. c. 12.* — (5) *Trident. sess. 22. c. 4.* — (6) *Salmant. ibid. n. 38.* — (7) *alleg. 17. p. 11.* — (8) *n. 265.* — (9) *sess. 24. c. 6.* — (10) *de censur. d. 3. p. 5. n. 2.* — (11) *ibid. n. 39.* — (12) *t. 9. c. 20. n. 2.* — (13) *man. c. 27. n. 156.* — (14) *de cens. d. 31. sect. 1.* (15) *l. 1. c. 48. n. 7.* — (16) *alleg. 16. n. 15.* — (17) *n. 270.* (18) *de ord. c. 5. p. 1. n. 39.*

ætatem, possit exercere ordinem, postquam ætatem compleverit, sine absolutione a suspensione incursa. Affirmant *Sotus*, *Corduba et Medina ap. Escobar*: sed verius id negant *Barbosa* (1) *cum Miranda et Escobar* (2) *cum Bon.*, *Henr.*, *Marchino*, *Rodr. et Diana*. Ratio, quia censura jam contracta non tollitur nisi per absolutionem.

Dubitatur 3., an incurrat irregularitatem, qui ante legitimam ætatem suscipit sacerdotium.

Prima sententia affirmat (3). Ratio, quia hic celebrando cum episcopo ordinante vere hostiam consecrat, ut docet *d. Thomas* (4), et ideo jam exercet ordinem cum suspensione susceptum.

Secunda sententia vero communior et valde probabilis negat (5). *Ratio 1.*, quia consecratio illa non censetur actus moraliter distinctus ab ipsa ordinatione; sicut enim tota ordinatio episcopi a principio usque ad finem est unus actus moralis, ita et ordinati; unde non videtur æquum, quod ipse una actione morali duplicem incurrat pœnam, nempe suspensionem et irregularitatem. *Ratio 2.*, quia in citata extravag. *Pii II.* (6) sic dicitur: *A suorum ordinum executione ipso jure suspensi sint; et si, hujusmodi suspensione durante, in eisdem ordinibus ministrare præsumpserint, eo ipso irregularitatem incurrant.* Quo verbo *durante* videtur Pontifex supponere, irregularitatem incurri tum solum, cum incursio suspensionis jam moraliter tempore præcesserit ordinis exercitium. Item, cum Pontifex imponat irregularitatem in præsumentes, minime videtur comprehendere hunc, qui non ex propria electione, sed ex necessitate ordinationis debet cum episcopo concelebrare. Referuntque *Suarez* (7) *et Escob. l. c.*, hujusmodi ordinatos ex stylo cancellariæ non reputari irregulares, cum ipsi tantum a suspensione

(1) *alleg. 16. n. 15.* — (2) *n. 236.* — (3) *quam tenent Bonac. disp. 8. de sacram. q. un. p. 5. n. 13. et Barb. alleg. 16. n. 16. cum Cov., Nav., Salcedo et Sorbo.* — (4) *3. p. q. 82. art. 2.* — (5) *et hanc tenent Suar. de censur. dist. 31. sect. 1. n. 71., Coninch. dist. 16. n. 36., Diana p. 5. tr. 10. r. 37., Escobar n. 283. cum Sylvest., Med., Ugolino, Quaranta, Naldo, Homob., Marchino; item Sayr., Avila, Henr. etc. ap. Barbos. l. c.* — (6) *apud Barbosa alleg. 17. n. 11.* (7) *n. 74.*

absolvantur. Et idem dicunt (1) de diacono vel subdiacono, qui cum tali suspensione in eadem ordinatione canit evangelium aut epistolam. Et idem dicendum de eo, qui suspensionem incurrit, cum ordinatur per saltum vel extra tempora vel sine dimissoriis proprii episcopi, vel eadem die suscipit duos ordines sacros, aut ordines minores cum subdiaconatu, juxta supra dicta.

Utrum autem incurrat irregularitatem, qui tantum ordinatur cum excommunicatione prius contracta? Affirmat *Bon.* (2) *cum Navar.*, *Tol.*, *Henr.*, *Sayr. etc.* (3). Sed probabilius negant *Suar.* (4) *et Benedictus XIV.* (5) *cum Tambur.*, *Diana*, *Lezana*, *Gibal etc.*, et ita refert sensisse S. C. Ratio, quia ex præfatis textibus non expresse colligitur, quod talis sit irregularis, sed tantum, quod sit suspensus; pro cujus tamen suspensionis absolutione etiam ad Papam debet recurri (6); intellige, si suspensio sit publica; nam alias potest absolvi ab episcopo (7). Tanto magis autem non incurret irregularitatem, qui suspensus vel interdictus suscipit sacrum ordinem; in hoc consentit etiam *Bon.* (8) *cum Sayro*, *Filliucio et aliis.* Hoc tamen intelligendum, si taliter ordinatus ordinem non exerceat in ipsa ordinatione; nam si v. gr. aliquis diaconus vel subdiaconus accedat ad ordinationem jam antecedenter aliqua irretitus censura, et in ordinatione susceptum ordinem exerceat canendo evangelium vel epistolam, irregularitatem non effugiet, ut recte ait *Cont. Tourn.* (9). Ratio, quia tunc jam exercet ordinem cum censura prius contracta. Idemque merito ait *Cont. Tourn. ib. cum Avila* procedere de sacerdote, qui concelebrat cum episcopo, contra *Sayr. et Laym.* (10).

800. — *Notandum 3.*, quod ætas computanda sit non a die baptismi, sed nativitatis (11). *Dubitatur* autem *1.*, an quis mane diei, in cujus vespera complet ætatem requisitam, possit ordinari? Affirmant *Diana* (12), *Sal-*

(1) *Suar. n. 72. ac Escob. et Diana ll. cc. cum aliis.* — (2) *de irreg. d. 7. q. 3. part. 4. n. 1.* — (3) *ex c. Cum illorum de sent. excomm. et c. 1. De eo qui furt.* — (4) *de cens. dist. 41. s. 3. n. 2.* (5) *de syn. l. 12. c. 3. n. 6.* — (6) *ut advertit Cont. Tourn. tr. de irregul. part. 3. c. 3. concl. 5. cum Gibert.* — (7) *juxta c. Liceat sess. 24. Trid.* — (8) *l. c. n. 2.* — (9) *l. c. v. si quis.* (10) *de irreg. c. 3. n. 5.* — (11) *ut constat ex c. 3. et aliis dist. 77.; vide Croix n. 2306.* — (12) *part. 9. tr. 9. r. 50.*

mant. (1) *cum Led., et Philiberto ac Escob.* (2) *cum Trull. et Marchino;* tum quia minimum pro nihilo reputatur; tum quia dies incœptus in favorabilibus habetur pro completo; tum etiam, quia vespera et mane moraliter sumuntur pro una die. Sed probabilius id negant *Croix* (3) *cum Nav. et Vill.;* item *March., Pasq. et Narbona* (4). Ratio, quia v. gr. pro subdiaconatu ætas debet esse annus 22. incœptus; unde, qui annum 21. non vere complevit, minime potest dici annum 22. attigisse.

Dubitatur 2., an dies anni bissextilis possit excludi in supputanda ætate ordinandorum. Affirmant *Barb., Henriq., Sylvest. etc.* (5); quia annus requisitus intelligitur per se annus ordinarius, nempe constans 365 diebus. Sed verius negant *Bon.* (6), *Sanch.* (7) *et Escob.* (8) *cum March., Molf., Dic. et Diana.* Ratio, quia ad ætatem requisitam anni sunt computandi juxta consuetudinem ecclesiæ, quæ recte statuit, de quatuor in quatuor annos addi unum diem, propter horas, quæ in quolibet anno supersunt.

Certum est autem, quod episcopi nullo modo possint in ætate dispensare; verumtamen dicit *Croix* (9), hodie ex speciali privilegio posse episcopos dispensare ad certum tempus, saltem pro beneficio curato, ubi est necessitas vel utilitas ecclesiæ.*)

801. — *Requiritur XII.* insuper ad suscipiendos ordines, *ut initiandus exercuerit ordinem prius susceptum in ecclesia, ubi est adscriptus* (10). Sed putant *Salm.* (11), hoc non esse de præcepto gravi, cum verba concilii magis sint consultiva quam præceptiva, nempe illa: *At in unoquoque ordine juxta præceptum episcopi se exerceant etc.*

(1) *c. 5. n. 31.* — (2) *n. 264.* — (3) *n. 2309.* — (4) *apud Escob. n. 261.* — (5) *ap. Salm. de ord. c. 5. p. 1. n. 33.* — (6) *d. 8. q. un. p. 5. n. 14.* — (7) *de matr. d. 24. n. 22.* — (8) *n. 286.* — (9) *n. 2314.* — (10) *ex Trid. sess. 23. c. 11. et 13.* (11) *de ord. c. 4. p. 5. n. 74.*

*) Episcopi Germaniæ per facultatem quinquennalem dispensare possunt *super defectu ætatis unius anni ob operariorum penuriam, ut promoveri possint ad sacerdotium, si alias idonei fuerint.* *Editor.*

Requiritur XIII., prout præscribit pontificale, *ut ordinandi eucharistiam accipiant;* sed hoc non sub mortali, ut ait *Croix* (1) *cum Gobat:* imo nec sub levi tenentur communicare initiandi ad ordines minores, ut dicit idem *Croix* cum communi, ut asserit. Presbyteri autem verius tenentur communicare sub mortali, cum ipsi vere celebrent cum episcopo, ut diximus ex *d. Thoma n. 799. dub. 3.*

Requiritur XIV. probitas vitæ: sed de hac jam locuti sumus in *tract. de sacramentis in genere n. 65.*, et iterum mox loquemur agendo de vocatione ad sacrum ministerium.

802. — *Requiritur XV. vocatio divina;* de qua, cum sit res tanti momenti, unde pendet æterna salus tam ordinandorum quam populi christiani, mirum est, quod tot morales scriptores nullum verbum faciant, præter paucos, inter quos fuse et egregie signanter scripserunt de hoc puncto *Habert* (2) *et P. Concina* (3). Quam necessaria sit hujusmodi vocatio, patet ex ss. patribus et ex ipsis sacris scripturis, et præsertim ex illo *d. Pauli ad Hebr. 5, 4.*, ubi: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu.* Unde apostoli, ut in locum Judæ alium surrogarent, sic Deum deprecati sunt: *Tu, Domine, ostende, quem elegeris!* Et ipse Christus *Joan. 10, 1.* dixit: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium..., fur est et latro; qui autem intrat per ostium, pastor est ovium:* qualis est quidem quivis sacerdos, dum cuivis sacerdoti committitur incumbere saluti animarum. Et rursus *Joan. 15.: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.., ut fructum afferatis, et fructus vester maneat.* Rursus *Lucæ 10.: Rogate... Dominum messis, ut mittat operarios suos in messem suam.* Illi igitur, qui non vocati a Deo in sacra ministeria se intrudunt, ipsi sunt, de quibus per Jeremiam (23, 21.) inquit: *Non mittebam prophetas, et ipsi currebant.* Quo quidem hominum genere, ut ait catechismus, nihil infelicius ac miserius, nihil ecclesiæ calamitosius esse potest.

Præcipua autem signa divinæ vocationis ad statum ec-

(1) *n. 2225.* — (2) *t. 7. p. 433.* — (3) *t. 10. p. 42.*

clesiasticum sunt: *Primum scientia conveniens*, de qua jam egimus *n. 790*; *secundum probitas vitæ*, de qua loquens Tridentinum (1) sic ait: *Sciant... episcopi.., debere ad hos ordines assumi dignos dumtaxat, et quorum probata vita senectus sit;* juxta illud *Sap. 4, 9.: Aetas senectutis vita immaculata.* Hinc Apostolus *1. Tim. 3.* prohibet ordinari neophytos, id est (ut explicat in *d. loco d. Thomas*), *qui non solum ætate neophyti sunt, sed et qui neophyti sunt perfectione.* Quapropter idem *s. Doctor* (2) dicit: *Ordines sacri præexigunt sanctitatem.* Et *suppl. q. 35. art. 1. ad 3.* ait: *Ad idoneam executionem ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens.* Hanc rationem de hoc assignans: *Ut, sicut illi, qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis.* Unde sic concludit: *Et ideo præexigitur gratia, quæ sufficiat ad hoc, quod digne connumerentur in plebem Christi.* Idque prius dixit *s. Dionysius* (3): *In divino omni non audendum, aliis ducem fieri, nisi secundum omnem habitum suum factus sit deiformissimus et Deo simillimus.* Qui autem habet sanctitatem ordinariam, nempe solam gratiam habitualem, non potest quidem dici *secundum omnem habitum suum Deo simillimus.* Ad hoc facit etiam illud celebre *d. Augustini* dictum: *Aliquando bonus monachus vix bonum facit clericum.* Et illud alius *d. Hieronymi* ad Rusticum: *Sic vive in monasterio, ut clericus esse merearis!* Unde scripsit *s. Joannes Chrysostomus* (4): *Multo major vitæ integritas huic* (id est clerico), *quam illis* (nempe monachis) *necessaria. Tertium* signum est recta intentio, nimirum desiderium vacandi divinæ gloriæ, et saluti animarum, non autem (ut ait *d. Bernardus* (5) *honorem quærendi proprium aut corporis voluptatem, quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi.*

803. — Qui autem sine vocatione, ex talibus signis explorata, in sacrum ministerium se intrudit, non potest quidem a gravi præsumtione excusari. En quomodo *s. Anselmus* (6) super illud Apostoli: *Nec quisquam sumit*

(1) *sess. 23. c. 12.* — (2) *2. 2. q. 189. art. 1. ad 3.* — (3) *c. 3. de eccles. hierar.* — (4) *l. 2. de sacerdot. c. 2.* — (5) *declam. in evang. Ecce nos etc.* — (6) *in cap. 5. ad Hebr.*

etc., de hoc loquitur: *Qui enim se ingerit et propriam gloriam quærit, gratiæ Dei rapinam facit, et ideo non accipit benedictionem, sed maledictionem.* Et ratio hujus eruitur ex eo, quod docet *d. Thomas* (1), ubi: *Illos, quos Deus ad aliquid eligit, ita præparat et disponit, ut ad id, ad quod eliguntur, inveniantur idonei, secundum illud 2. Cor. 3.: Sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti.* Ergo ille, qui non ex Deo eligitur, sed ipse se ingerit, non erit idoneus minister; ideo sapienter ait *Habert* (2), quod iste *non sine magnis difficultatibus poterit saluti suæ consulere, manebitque in corpore ecclesiæ velut membrum in corpore humano suis sedibus motum, quod servire potest, sed ægre et cum deformitate.* Unde concludit: *Licet absolute loquendo salvari possit, difficulter tamen ingredietur viam et apprehendet media salutis.* Cum autem hic magno periculo damnationis se exponat, nescio, quomodo a culpa gravi excusetur, *qui sciens*, (ait doctissimus episcopus *Abelly* (3), *nulla divinæ vocationis habita ratione, se in sacerdotium intruderet, haud dubie seipsum in apertum salutis discrimen injiceret, peccando scilicet in Spiritum sanctum; quod quidem peccatum vix aut rarissime dimitti, ex evangelio discimus.*

Huic quidem discrimini tanto magis se committunt episcopi illi, qui non vocatos ad ordines sacros promovent, ex illo Apostoli *1. Tim. 5.: Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis.* Quæ verba exponens *s. Leo* (4) dicit: *Quid est communicare peccatis alienis, nisi talem effici ordinantem, qualis est ille, qui non meruit ordinari?* Hinc Tridentinum (5) præcipit episcopo, ut, antequam suos subditos ad ordines promoveat, *institutionem, mores, doctrinam... diligenter investiget et examinet.* Undique enim in jure canonico præscribitur, et signanter in *c. Nullus dist. 24.*, ut *nullus ordinetur, nisi probatus fuerit.* Unde sapienter advertit *d. Bernardus* ad ordines admittendos esse tantum *probatos, non probandos.* Ad hanc autem probationem ab episcopo exquirendam non quidem sufficit, quod ipse nihil

(1) *p. 3. q. 27. art. 4.* — (2) *de ord. c. 1. §. 2.* — (3) *in opusculo: Sacerdos christian. c. 4.* — (4) *epistol. 1., alias 87., ad African. 2.* — (5) *sess. 23. c. 7.*

mali noverit de ordinando, sed debet fieri certus de ejus positiva probitate, juxta sublimitatem gradus, ad quem ille inhiat ascendere: ut communiter dicunt *Sotus* (1), *Sanch.* (2), *Salm.* (3), *Holzm.* (4) et fusius *Hab.*, *Merbes.*, *Conc. et alii cum d. Thoma* (5), ubi dicit: *Ad minus* (id est *non solum*, ut bene explicat glossa) *hoc requiritur, quod nesciat ordinans aliquid contrarium sanctitati in ordinando esse, sed etiam exigitur amplius, ut secundum mensuram ordinis vel officii injungendi diligentior cura apponatur, ut habeatur certitudo de qualitate promovendorum, saltem ex testimonio aliorum.* Qualitas autem promovendorum est illa, quam expressit idem s. Doctor (6), ubi dixit: *Ordines sacri præexigunt sanctitatem...; unde pondus ordinum imponendum est parietibus jam per sanctitatem desiccatis* (nempe, ut addit) *ab humore vitiorum.* Et *noster ss. P. Benedictus XIV.* in bulla *Ubi primum* sapientissime sic episcopos alloquitur: *Studiosa et magna adhibita diligentia investigandum a vobis est, an eorum, qui priorum susceperint ministeria, talis fuerit vivendi ratio et in sacris scientiis progressio, ut vere digni judicandi sint, quibus dicatur: Ascende superius! cum alioquin expediat in inferiori potius aliquos manere gradu, quam cum suo majori periculo et aliorum scandolo ad altiorem provehi.*

De tali etiam probatione loquens *s. Joannes Chrysostomus* (7) dicit: *Quid est illud c i t o? Non ex prima probatione, nec secunda, nec tertia, sed ubi consideratio diuturna præcessit exactissimaque discussio, tunc imponito munus. Neque ea res periculo caret; eorum, quæ ille peccaverit, tu quoque pœnam dabis, qui initium dedisti etiam præcedentium delictorum.* Qua de re episcopi in hac probatione expetenda non debent esse contenti simplici attestatione parochorum, qui humanis ducti respectibus in hujusmodi attestationibus concedendis facile clericis indulgent, ne in se attrahant ipsorum odium eorumque propinquorum; sed insuper ab aliis fide dignis, capta secreta informatione, certi fieri debent, non

(1) *4. sent. dist. 25. q. 1. n. 3.* — (2) *conf. c. 1. dub. 46. n. 1.* — (3) *de ord. c. 5. p. 2. n. 41.* — (4) *eod. tit. n. 46.* (5) *suppl. q. 36. art. 4. ad 3.* — (6) *in 2. 2. q. 189. art. 1. ad 3.* — (7) *homil. 16. in Tim.*

solum, quod initiandus non fuerit malus, nempe quod non fuerit rixosus, non dederit scandalum frequentando ludos, pravas conversationes etc.; sed etiam, quod ille sit positive bonus, scilicet quod vitam agat spiritualem, sit assiduus in ecclesiis, sacramenta frequentet et orationem, vivat a sæcularibus segregatus, sociis morigeratis comitetur, studio vacet, modesta utatur veste etc. Quod si prælatus sciverit, clericum alicujus publici scandali nota intinctum fuisse, tunc non satis erit, communem probationem de eo exigere, sed opus erit, plurium annorum experientia emendationem ejus comprobare; juste enim tunc metuere debet, ne ille pietatem affectet, ut ad ordines perveniat, quibus susceptis ad pristinam redibit pravitatem. Dicet aliquis: Si hoc observaretur, deficerent utique in ecclesia ministri. Recte respondet ad hoc idem *Benedictus XIV.* in bulla supra citata ex concilio Lateranensi: *Melius est, pauciores habere ministros, sed probos atque utiles, quam plures, qui nequidquam sunt valituri.* Utrum autem sit semper deneganda a confessario absolutio clerico habituato in vitio turpi occulto, qui vult ad ordines sacros ascendere sine prævio continentiæ experimento? *Vide dissert. de hoc puncto positam l. 6, 63.*

804. — Si autem vocatio divina necessaria sit ad sacerdotium, magis erit necessaria ad officia episcoporum et parochorum, de quibus loquens *d. Thomas* (1) dicit: *Appetere... episcopatum ratione... circumstantium bonorum... est illicitum...; ad celsitudinem gradus appetere episcopatum est præsumptuosum...; sed appetere proximis prodesse, est secundum se laudabile. Verum, quia, prout est episcopalis actus, habet annexam gradus celsitudinem, præsumptuosum videtur, quod aliquis præesse appetat ad hoc, quod subditis prosit, nisi manifesta necessitate imminente.* Id confirmavit *noster ss. P. Benedictus XIV.* in bulla novissime edita die 12. Apr. 1753, quæ incipit: *Inclytum*, inquiens: *Nec unusquisque ignorare debet, a peccati culpa immune non esse desiderium ipsum episcopatus, quia, quamvis desiderium aliis juvandi laudabile est, tamen cum hoc adjumentum præ-*

(1) *2. 2. q. 185. art. 1.*

stari non valeat sine ipsa episcopatus sublimitate, ut plurimum ex vitio insitæ præsumptionis ortum habet.

805. — „*Quæres*, quæ sint officia ordinatorum?

„*Resp.* 1. Ostiarii est: claves templi servare, aperire et „claudere ejus januas; arcere eos, quibus non licet in„teresse sacris, campanas pulsare; quæ intra ecclesiam „sunt, custodire; ei, qui prædicat, aperire librum.

„2. Lectoris munus est, legere in ecclesia lectionis ve„teris et novi testamenti: item docere catechumenos ru„dimenta fidei christianæ." *(Item panem et novos fructus benedicere* (1). *Non autem prædicare, ut communiter Salm. ib. contra Vasq.)*

„3. Exorcistæ munus est, manus imponere supra vexatos „a spiritibus immundis, ad illos adjurandos et ejiciendos; „item ad exorcizandos catechumenos." *(Tenent Suar. et Sanch. contra Philib., omnes fideles posse exorcizare; quamvis hoc magis possint ordinati ad hujusmodi munus ab ecclesia: et ideo hi solum solemniter illud exercere valent* (2).

„4. Acolythi munus est, præparare ampullas vini et aquæ „ad sacrificium missæ et porrigere subdiacono, ferre ce„reos ad idem sacrificium, et illi ministrare, unde et „ceroferarius dicitur.

„5. Subdiaconi munus est, immediate subordinari dia„cono ad sacrificium missæ, calicem et patenam illi tra„dere, urceolum cum aqua præbere, aquam ad lavandas „manus infundere, epistolam ex officio et solemniter in „missa legere." *(Adde cum Habert, pallas, corporalia et purificatoria abluere, ut in pontificali præscribitur).*

„6. Diaconi munus est, cantare solemniter evangelium in „missa, ministrare immediate sacerdoti in omnibus, quæ „pertinent ad missæ sacrificium, vestire altaria, crucem „ferre, et denique ex commissione sacerdotis prædicare „et baptizare." *(Modo adsit justa causa, nempe si desit sacerdos, qui commode ministret, ut communiter dicunt DD. allati de euchar. n. 237. In necessitate vero extrema, nempe si absit alius sacerdos, potest diaconus et tenetur viaticum ministrare, etiam sine commissione pastoris; ita pariter commun. DD. ibid. Et idem cur-*

(1) *Salm. de ord. c. 3. p. 2. n. 14.* — (2) *vide dicta l. 4. de adjur. n. 193.*

rit in administratione baptismi (1). *Diaconus autem solemniter ministrans baptismum vel eucharistiam sine commissione, incurrit irregularitatem* (2).

„7. Presbyteri munus est, offerre sacrificium missæ, absolvere a peccatis, baptizare, benedictiones aquæ et si„miles facere, populum doctrina et exemplo pascere (3).

Quatuor autem sunt obligationes præcipuæ eorum, qui ad majores ordines provehuntur, nempe: 1. recitandi horas canonicas; 2. servandi cælibatum; 3. habendi titulum, scilicet paupertatis, beneficii vel patrimonii, quo ordinentur; 4. deferendi habitum et tonsuram. De prima obligatione officii divini jam fuse egimus in *l. 5, 140.* Restat hic agere de secunda, tertia et quarta.

§. 1.

De obligatione cælibatus.

806. *Quomodo hæc obligatio probetur.*
807. *Qu. 1., an ipsa sit de jure divino.*
808. *Qu. 2., an sit ex præcepto ecclesiæ vel ex voto.*
809. *Dub. 1., an ignorans tale votum teneatur ad castitatem. Dub. 2., an, qui expresse nollet castitatem vovere.*
810. *Quid, si quis ordinatus sit ante usum rationis; et quid, si ante pubertatem?*
811. *Quid, si ordinetur ob metum?*
812. *Qu. 3., quomodo conjugatus, constante matrimonio, possit in sacris ordinari. Dub. 1., an istius uxor teneatur religionem profiteri. Dub. 2., an talis uxor possit nubere.*

806. — Obligationem cælibatus inesse iis, qui ad sacros ordines ascendunt, habetur in pluribus canonibus, et signanter in *c. 1. d. 28.*, ubi *d. Gregorius* sic præscripsit: *Nullum facere subdiaconum præsumant episcopi, nisi qui victurum caste promiserit; quia nullus ad ministerium altaris accedere debet, nisi hujus castitas ante susceptum ministerium fuerit probata.* Et in Tridentino (4) sic definitum est: *Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos vel regulares castitatem solemniter professos posse matrimonium contrahere, con-*

(1) *vide de bapt. n. 116. v. certum.* — (2) *vide dict. n. 116. v. dub. 2. et n. 234.* — (3) *Escob. ex. 8. t. 7. c. 1.* — (4) *sess. 24. c. 9.*

tractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto..., anathema sit.

Ex quo habetur, quod per tale votum, *solemne* dictum, irritum reddatur matrimonium contractum post votum (1). Si vero conjugium est antecedenter contractum, ordinatus potest reddere, sed non petere. Et insuper, quoties castitatem violabit, toties quoque sacrilegium committet (2).

807. — *Quæritur 1.*, an hæc obligatio cælibatus sit de jure divino, ita ut Papa nequeat in ea dispensare? Affirmant *Major*, *Valdensis etc.* (3), et probabile putat *Azor*. Sed dicendum cum communi DD. (præciso voto), non esse de jure divino, sed tantum ecclesiastico, quod ministri ordinati in sacris obligentur ad castitatem, vel ab ecclesia, vel per votum ordinibus annexum; et ideo recte in hac obligatione potest ecclesia cum eis dispensare. Ita *s. Thomas* (4), *Cajet.*, *Sot.*, *Sanch.*, *Dic. etc. cum Salm.* (5), qui plura hujusmodi exempla adducunt. Ratio, quia etsi talis cælibatus ab apostolis ortum habuit, ut probant *Gon.*, *Val.*, *Soto etc.*, tamen tantum ex præcepto ecclesiæ sive apostolorum, ut probat *Bellarminus*, est introductus et firmatus, ut patet ex ipsis verbis *Tridentini* (6).

808. — *Quæritur 2.*, an hæc obligatio sit immediate ex præcepto ecclesiæ, vel mediate per votum ordinatorum. Utraque est probabilis ex eodem *c. 9. Tridentini.*

Prima sententia, quam tenent *Mastrius*, *Bosco*, *Herinx etc.* (7) *ac Scot.*, *Pal.*, *Val. et Aversa ap. Salm.* (8), qui cum *Sanch.* merito probabilem putant, dicit, quod non ex voto, sed ex sola ecclesiæ lege ordinati in sacris teneantur ad castitatem; tum quia, cum potuisset ecclesia per se adstringere ministros sacros ad castitatem servandam, cur dici debet, quod insuper votum sacris ordinibus annecti voluerit, dum hoc expressum in jure non habemus? Tum quia, si obligatio cælibatus esset ex voto, sequeretur, quod, qui tale votum invincibiliter ignoraret, vel qui expresse nollet illud emittere, non teneretur inde ad castitatem: quod quidem absurdum et perniciosum esset.

(1) *ex c. un. De voto et voti red. in 6.* — (2) *vide Salm. de ord. c. 6. d. 1. n. 2.* — (3) *apud Salm. de ord. c. 6. d. 1. n. 9.* — (4) *2. 2. q. 88. a. 11.* — (5) *ibid. n. 11.* — (6) *in cit. can. 9. ut supra.* — (7) *ap. Holzm. de extr. unct. et ord. tr. 1. n. 103.* — (8) *ibid. dub. 2. n. 18. et seqq.*

Nec obstat dicere, quod juxta sententiam hanc, si sacerdos peccaret contra castitatem, unum tantum peccatum committeret contra castitatem, quia lex ecclesiæ, cum sit circa eamdem materiam jure naturali prohibitam, non multiplicat speciem peccati; prout furtum vetitum a lege naturali non habet novam malitiam, si prohibeatur a lege humana; et hoc esset contra communem sententiam DD., qui docent, ordinatos in sacris lædentes castitatem etiam peccato sacrilegii peccare. Nam recte respondet *Aversa et Salm.* (1), quod præceptum humanum bene multiplicet specie, quando ex diverso motivo præcepto naturali superadditur; percussio enim clerici duplicem habet malitiam, unam contra justitiam ex lege naturali, alteram contra religionem ex lege ecclesiæ, quæ ex motivo religionis prohibet lædere personam Deo mancipatam. Quare procul dubio sacerdos lædens castitatem sacrilegium committit, quia ecclesia ex motivo religionis ob reverentiam ordinis sacri imponit suis ministris observantiam castitatis. Religiosus autem sacerdos, si peccat contra castitatem, præter peccatum contra castitatem unum tantum sacrilegii peccatum committit, quia eamdem virtutem religionis, non aliam lædit, ut bene notant *Salm.* (2) *cum Sanchez.*

Secunda sententia tamen probabilior et communior cum *s. Thoma* (3), quem sequuntur *Bellarm.* (4), *Sanch.* (5), *Pontius* (6), *Salm.* (7) *cum Vasq., Cajet. etc. ac Escob.* (8) *cum Azor, Nav. et Soto*, tenet, quod obligatio castitatis non oriatur immediate ex lege ecclesiæ, sed ex voto, quod in ipso facto ordinationis emittitur. Primo, quia hoc jam est expressum in jure, et præcise in *c. Cum olim de clericis conjug.*, ubi dicitur: *Non igitur attendentes, quod orientalis ecclesia votum continentiæ non admisit etc.* Ergo in ecclesia occidentali seu latina votum castitatis jam admittitur. Secundo, quia, si obligatio castitatis tota esset ex lege ecclesiæ, posset Pontifex omnes etiam sacerdotes ab illa absolvere; sed hoc esset contra communem sententiam DD., qui tantum in casu

(1) *de ord. c. 6. dub. 2. n. 28.* — (2) *ibid. n. 39.* — (3) *2. 2. q. 88. a. 11.* — (4) *t. 1. de matr. c. 21.* — (5) *eod. tit. l. 7. dist. 27. n. 10.* — (6) *l. 7. c. 27. n. 7.* — (7) *ibid. n. 23. et 26.* — (8) *n. 476.*

urgentissimo concedunt Pontifici in hoc dispensare cum solis ministris, ut dictum mox *n. 807.*, sed non cum sacerdotibus. *)

*) Attamen jam supra l. 4, 256. *s. Alphonsus cum s. Thoma* dixit, Papam bene probabiliter cum clericis in sacris in voto castitatis dispensare posse, cum satis probabiliter hoc votum sit jure ecclesiastico tantum sacris ordinibus annexum: quod non solum de diaconis, sed etiam de sacerdotibus valet; nam pro his eadem ratio militat, cum diaconus eodem modo voveat ac sacerdos. Quare doctissimus *Vasquez* (disp, 249. c. 3. in fine) non dubitat dicere: „Nullum firmum fundamentum habemus, sed valde futilia et inania, ut asseramus, *jure divino* interdictum esse sacris hominibus post ordinationem contrahere (matrimonium)." Cfr. infra hoc l. 6, 1059. In tantum juxta eundem *Vasquez* Pontifex dicitur dispensare non posse, in quantum non potest concedere, ut quis sacerdos simul altari et mulieri deserviat. Et ratio, quam affert, est: „*quia, quamvis summus Pontifex in lege ecclesiastica possit dispensare, tamen id sine causa rationi consentanea efficere nequit: nulla autem subesse potest, ut permittat cum usu matrimonii sacerdotem aut alium ministrum altari deservire: et ideo in lege ex hac parte non dispensat: non tamen, quia jure divino hæc duo inter se pugnent.* Hanc sententiam egregie probat celeber canonista *Vitus Schmalzgruber* in decretal. l. 4. tit. 6. tum ex rationibus, tum ex historia. *Pluries*, ait, *dispensavit Pontifex, videlicet cum Ramiro, rege Arragonum, prius religioso et episcopo, Cœlestinus III.; cum Nicolao Justiniano, sacerdote monacho in monasterio s. Nicolai, ordinis s. Benedicti, ad instantiam Vitalis, Venetorum ducis, Alexander III.; cum Cæsare Borgia cardinale diacono Alexander VI.; cum fratre cardinalis Joyosæ Galli, sacerdote professo et provinciali ordinis PP. Capucinorum, Gregorius XIII.; et alii cum aliis.* (uti cum Leopoldo, archiduce Austriæ, fratre Ferdinandi II. imperatoris, episcopo Passaviensi et Argentinensi, Urbanus VIII. 1625.) Imo notat hic *P. Heilig*, quod *Julius III.* sæc. 16. cardinali *Polo*, legato suo in Anglia sub Maria regina, facultatem concessit, dispensandi cum clericis sæcularibus tantum, presbyteris, diaconis et subdiaconis, qui tempore schismatis anglicani matrimonium de facto attrectaverant, ut, dummodo alter eorum superstes maneat, inter se legitimum matrimonium contraherent, de cætero sine spe conjugii, ac omni ordinum ipsorum exercitio sublato. *Pius VII.* quoque in constitutione confirmatoria concordati de 15. Augusti 1801 declarat, se per breve ejusdem diei vestigia fuisse secutum *Julii III.* circa ecclesiasticos viros, qui in sacris constituti tempore revolutionis gallicanæ matrimonia attrectaverant. Bene adhuc monet *Schmalzgruber* l. c.: *Hujusmodi dispensationes quidem super impedimento ordinis presbyteratus et diaconatus conceduntur solum ex*

809. — Sed hic *dubitatur 1.*, an teneretur ad servandam castitatem, qui invincibiliter ignoraret votum illius ordini annexum. *Salm.* (1) dicunt, teneri ex communi DD., vel ex vi voti impliciti, ut ipsi sentiunt cum *s. Thoma et Sanch.*, vel ex præcepto ecclesiæ, ut alii juxta primam sententiam probabiliter putant. Alii tamen (2) adhuc probabiliter censent, quod, si ignorantia omnino fuisset invincibilis, ordinatus non teneretur ad castitatem, neque ex voto, neque ex præcepto ecclesiæ, quia ecclesia non intenderet talem obligare; secus vero, si ignorantia fuisset culpabilis; vel si quis ordinem intenderet suscipere cum eadem obligatione, qua alii suscipiunt, ut infertur ex dictis *l. 4, 201. v. qu. 1.*

Dubitatur 2., an teneretur ad castitatem ordinem suscipiens, si expresse nollet castitatem vovere. Putat *Philib.*, quod etiam teneretur ex voto: hoc parum probabile videtur. Censent vero *Salm.* (3) *cum Dicast.*, quod tunc teneretur ad emittendum votum; et interim, dicunt, quod talis, si peccaret contra castitatem, non committeret sacrilegium; sed hoc ultimum, nempe quod hoc non esset sacrilegium, nec satis probabile videtur, et est contra communem, ut ipsi fatentur *Salm.* (4). Hinc probabilius dicunt *Sanch.* (5) *cum aliis et Holzm.* (6) *cum Amico, Sayr. etc.*, quod in tali casu is teneretur ad castitatem, non ex voto, sed ex præcepto ecclesiæ, quæ ex religionis motivo (ut diximus) eum ad castitatem, deficiente voto, adstringeret.

810. — Notandum autem, certum esse, quod ille, qui est ordinatus ante usum rationis, quamvis valida sit ordinatio (ut probatum est *n. 782. cum d. Thoma et aliis communiter* (7)), non tenetur tamen ad castitatem; unde valide ac licite potest inire matrimonium (8). An autem

1) *ibid. n. 35.* — (2) *ut Croix l. 6. p. 2. n. 2162. cum Pal. et Coninch.* — (3) *de ord. c. 6. d. 2. n. 37.* — (4) *ib. n. 28.* (5) *de matr. t. 2 l. 7. d. 27. n. 12.* — (6) *part. 6. tr. 1. n. 103.* (7) *ex c. un. De clerico per saltum.* — (8) *ita Croix n. 2161. et Salm. ib. p. 1. n. 42. cum Sanch., Suar., Dic. et communi.*

---

causa publica; super impedimento tamen subdiaconatus probabilius dispensari potest etiam ex causa privata: cum enim ordo iste olim sacer non fuerit, neque habuerit annexum votum continentiæ, in eo dispensando Pontifices merito sunt proniores. *Editor.*

teneatur ad castitatem, qui post usum rationis, sed ante pubertatem ordinatur? Affirmant *Pont.* (1), *Bon.* (2) *et Escob.* (3) *cum Cajet.*, *Coninch. etc.*, quia de jure naturali jam adest obligatio hoc votum servandi; e converso nullum adest jus canonicum tale votum irritans. Hoc est quidem probabile, sed non improbabiliter id negant *Sanch.* (4), *Salm.* (5) *cum Dic.*, *Aversa*, *etc. ac Barb.* (6) *cum Abb.*, *Host.*, *Nav.*, *Soto et Henr.* Ratio, quia tale votum hominem constituit in statu irretractabili, in quo Pontifex nunquam aut raro dispensat, unde tale votum maturum et perfectum usum rationis efflagitat. Idem dicitur de eo, qui invalide ordinatur, vel ex defectu formæ aut materiæ vel intentionis; puta, si quis per vim aut metum ordines susciperet, sine animo se ordinandi (7). (Et hic notandum, quod, qui non obligatur ad castitatem, nec ad officium divinum teneatur; ut dictum est *l. 5, 144. v. quæritur*). In dubio tamen præsumendum est pro valore ordinationis (8).

811. — Sed *dubium* est, an teneatur ad castitatem, qui ordinatur ob metum gravem, sed cum animo se ordinandi. *Pontius* (9) *ac s. Antoninus*, *Soto*, *Palaus etc.* (10) dicunt, teneri, donec a Papa dispensetur; quia metus minuit, non vero tollit voluntarium. At probabilius *Sanch.* (11), *Bon.* (12), *Escob.* (13) *cum Sayro*, *Coninch. et Graff. ac Salm.* (14) *cum Azor*, *Dic. etc.* dicunt, non teneri, et valide posse matrimonium contrahere (non posse tamen in ordine ministrare constante matrimonio, neque privilegiis clericalibus gaudere (15). Ratio, quia jam ex probabiliori sententia, ut supra, ordinati non tenentur ad castitatem nisi ex voto, et verius est, quod votum metu gravi extortum irritum est (16). Limitant tamen hanc sententiam *Salm.* (17) *cum Nav. et Vega*, si hic postea, metu remoto, ordinatio-

(1) *l 7. de matr. c. 29. n. 15.* — (2) *eod. tit. q. 3. p. 9. n. 9.* — (3) *n. 487.* — (4) *de matr. l. 7. d. 3. n. 8.* — (5) *de ord. c. 6. p. 1. n. 43.* — (6) *alleg. 15. n 4.* — (7) *ut Salm. ib. n. 45. et 46. et Croix n. 2162. cum communi.* — (8) *ut Croix n. 2203. et 2230.* — (9) *de matr. l. 7. c. 29.* — (10) *ap. Croix n. 2163.* — (11) *de matr. l. 7. disp 19. n. 5.* — (12) *cit. q. 3. p. 2. n. 14.* — (13) *n. 483.* — (14) *ib. n. 46.* — (15) *vide Salm. ib. n. 50.* — (16) *ex c. Cum dilectus de iis, qui vi etc.; vide dicta l. 4, 197. v. sed quæstio.* — (17) *ib. n. 47.*

nem ratificaret aut verbis aut in ordine ministrando: modo sciat et advertat, per hujusmodi actum tali obligationi se subjicere. Cæterum consultum est, ut tales metu ordinati petant dispensationem, quam pluries concessit S. C., ubi solide metus probatus fuerit, prout refert *P. Zacharia* (1).

Quid, si metus ex justa causa sit inflictus, puta si episcopus ob inopiam ministrorum adstringeret metu aliquem ad se ordinandum? Probabile putant *Sanch.* (2) *et Dicast. ex Navar.* (3), non teneri hunc ad votum castitatis; quia probabiliter (ut dicunt) metus, sive sit justus sive injustus, et sive gravis sit vel levis, semper irritat votum. Sed melius oppositum tenent ipse *Sanch. l. c. et Salm.* (4) *cum Dic. et Philiberto*, quia eo casu esset ille irrationabiliter invitus; et ideo metus votum non irritat, sicut nec etiam irritat matrimonium, juxta dicenda de *matr. n. 1057.*

812. — *Quæritur 3.*, quandonam conjugatus, constante matrimonio, possit sacris ordinibus initiari. Certum est, quod sine licentia uxoris non liceat uxorato ordines sacros suscipere, nec etiam primam tonsuram (5). Imponitur imo irregularitas in eum, qui sine dicta licentia vel legitimo divortio in sacris ordinatur; etiamsi matrimonium non fuisset consummatum: quia hoc dirimitur tantum per professionem religionis, non vero per ordinationem (6).

Probabile tamen est cum *Sanch.*, *Aversa et Salm.* (7), quod, qui post matrimonium tantum ratum ordinaretur in sacris, non teneretur religionem profiteri (8). Quia majus onus est religionem profiteri, quam ad solam castitatem se adstringere.

Licite autem potest conjugatus ad sacros ordines promoveri ex licentia uxoris, modo ipsa castitatem voveat, ut habetur in *c. Conjugatus de convers. conjug.*, et modo licentia sit expressa et omnino spontanea (9). Sed hic

(1) *ap. Croix l. 6. p. 2. n. 2163.* — (2) *de matr. l. 7. d. 19. n. 8.* — (3) *ap. Salm. de ord. c. 6. p. 1. n. 48.* — (4) *ib. n. 47. in fine.* — (5) *ex c. ult. de temp. ord. in 6. et in extrav. Antiquæ de voto.* — (6) *ut in ead. extrav.; vide Salm. ib. p. 2. n. 51. et seq.* — (7) *ib. n. 56.* — (8) *ut dicunt ib. s. Antonin, Azor et Led.* — (9) *ex c. Consuluit eod. tit.*

dubitatur 1., an eo casu uxor ultra votum teneatur religionem profiteri. Affirmant *Sanch.* (1) *et Salmant.* (2) *cum Soto :* sed verius negant *Pontius* (3), *Diana* (4) *et Hurt. ex Nav. et Sa* (5). Idque clare probatur ex *cit. c. Conjugatus*, ubi dicitur: *Nullus conjugatorum est ad sacros ordines promovendus, nisi ab uxore continentiam profitente fuerit absolutus.* Non dicitur: religionem *profitente*, sed *continentiam.* Excipiendum tamen 1., si vir ad episcopatum assumatur; tunc enim uxor omnino debet religionem ingredi, ut statuitur in *c. Sane 6. de conv. conj.* Excipe 2., si vir fieret religiosus, et uxor esset juvenis, ex *c. Cum sis 4. eod. tit.*, ubi sic dicitur: *Prohibemus, ne virum vel uxorem, nisi uterque ad religionem migravit, transire permittas. Verum, si ita uxor senex est et sterilis, quod sine suspicione possit esse in sæculo, dissimulare poteris, ut, ea in sæculo remanente et castitatem promittente, ad religionem transeat vir ejusdem.*

Dubitatur 2., an mulier hujus viri ad ordines sacros promoti, si emiserit simplex votum castitatis, valide contrahat matrimonium post mortem viri.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Sanch.* (6), *Mazzotta* (7) *et Salm.* (8) *cum communi*, ut asserunt ex *c. Quia sunt 10. d. 28.*, ubi loquens *d. Gregorius* de secundo matrimonio inito cum hujusmodi uxore, dicit: *Qui male sociati sunt, disjungantur.* Et idem dicitur in *can. seq. 11. ib.* Et ratio est, quia ecclesia ob reverentiam ordinis a primo viro assumpti et ob licentiam uxoris voventis reddit eam inhabilem ad subsequens conjugium. Hæc sententia est quidem communior et valde probabilis; sed satis probabilis est etiam

Secunda sententia cum *Soto* (9) *et Pontio* (10), qui dicunt, præfatum matrimonium esse validum; licet enim in præfatis textibus præcipiatur separatio conjugum in pœnam secundi matrimonii contracti, non tamen declaratur,

(1) *de matr. d. 39. n. 6.* — (2) *ib. n. 58.* — (3) *de matr. l. 6. c. 25. n. 7.* — (4) *p. 4. tr. 4. r. 129.* — (5) *ap. Renzi p. 371. q. 3.* — (6) *de matr. l. 7. d. 40. n. 2.* — (7) *t. 4. p. 213.* — (8) *de ord. c. 6. p. 2. n. 59.* — (9) *de just. l. 7. q. 5. a. 3.* — (10) *l. 7. c. 25. n. 10.*

matrimonium esse nullum; tanto magis, quod hujusmodi pœna separationis etiam aliis criminalibus in jure imponitur (ut probat *Pontius* (1), absque eo, quod matrimonium sit nullum.

An autem vir, qui ex justa causa perpetuum fecerit divortium ab uxore, possit ea inscia vel invita ordines sacros suscipere? Vide dicenda *de matr. n. 965.*, ubi dicemus cum communi, quod bene possit.

§. 2.

De obligatione habendi titulum.

813. *Pœna in contravenientes.*
814. *De* titulo paupertatis.
815. *De* titulo beneficii. *Not. 1. Juxta cujus diœcesis taxam desumenda sit sufficientia beneficii. Not. 2. Quid, si defectus sit modicus? Not. 3. Quid veniat nomine beneficii. An stipendia missarum.*
816. *Et an sufficiat beneficium de futuro.*
817. *De* titulo patrimonii.
818. *Qu. I., an quis possit ordinari ad titulum suæ industriæ.*
819. *Qu. II., an pater teneatur assignare matrimonium filio volenti ordinari.*
820. *Qu. III., an incurrat suspensionem, qui ordinatur sine titulo.*
821. *Dub. 1., an, qui ordinatur cum patrimonio ficto.*
822. *Dub. 2., an, qui ordinatur data fide de reddendo illud donanti.*
823. *Dub. 3., an, qui post diaconatum illud donanti renuntiat.*
824. *Dub. 4., an ordinatus possit patrimoninm renuntiare, si habeat aliunde sustentationem.*

813. — Certum est ex *Tridentino* (2), quod episcopus neminem ad sacros ordines admittere possit, nisi ille titulum habeat sustentationis; aliter episcopus ordinans vel dimissorias concedens tenetur ipse eum alere, usque dum ille titulum habeat (3). Si vero episcopus rem examinatoribus remiserit, et ipsi mala fide titulum approbaverint, ipsi pro rata tenentur ad ordinati sustentationem; at si ipsi non habeant, unde alimenta præstare possint, actio datur contra episcopum (4). Item, si ordines sacri

(1) *c. 20. n. 6.* — (2) *s. 21. c. 2.* — (3) *ex c. Cum secundum de præb. et c. Accepimus de ætate et qualit. ordin.* — (4) *ut glossa in d. c. Cum secundum.*

a diversis episcopis sint collati, quisque episcopus, qui ordinavit, tenetur pro rata ad alimenta (1).

Ad nihil tamen tenetur episcopus (vel ii supra): 1) si debita diligentia jam adhibita curaverit, ut patrimonium esset verum, et casu illud esset distractum vel fictitium inventum; 2) si clericus possit aliunde vivere, etiam ex suis honestis laboribus, vel si habeat patrem divitem, quia pater ex jure naturali tenetur alere (2).

Deinde hic notandum, quod, si titulus, quo suscepit subdiaconatum, casu pereat, non potest is ad superiorem ordinem ascendere sine novo titulo (3).

Titulus autem sustentationis potest esse vel paupertatis, vel sufficientiæ, nempe beneficii aut patrimonii, de quibus singulatim hic agendum.

814. — Et I., quoad titulum *paupertátis:* hoc titulo soli regulares professi ordinantur, non autem novitii, qui ex constitutione 75. *s. Pii V. Romanus* non possunt sacros ordines suscipere sub pœna suspensionis, nisi patrimonium habeant, exceptis religiosis soc. Jesu, qui post vota simplicia ordinari possunt: et, si inde a religione ejiciantur, teneri superiores eos alere, usque dum habeant, unde vivant, dicit *Philib.* (4), afferens decisionem S. C. Sed *Croix* (5) absolute hoc negat, referens plures alias declarationes S. C. in contrarium. Imo *P. Zacharia* (6) addit, quod *Benedictus XIII. motu proprio*, edito anno 1724 die 14. Junii, declaraverit in perpetuum: *societatem non teneri ad ullam subministrationem congruæ sustentationis vel alimentorum illis, qui post biennium probationis a suis superioribus ejiciuntur, tametsi, dum in ea permanebant, ad sacros etiam presbyteratus ordines ad titulum paupertatis promoti fuerint.* Et hanc rationem Pontifex ad talem sanctionem præmittit: *ne, qui dimissioni causam præbuerint, utilitatem ex sua culpa reportent.*

815. — II. Quoad titulum *beneficii* ante omnia hic prænotandum est decretum *Tridentini* (7), ubi: *Cum non deceat, eos, qui divino ministerio adscripti sunt, cum ordinis dedecore mendicare...; compertumque sit, quamplu-*

(1) *ex c. 4. de præb.* — (2) *Salm. de ord. c. 6. p. 3. n. 63. cum Barb.* — (3) *Croix n. 2284. cum Pal. et Gob.* — (4) *ap. Salm. ib. n. 64.* — (5) *n. 2188. et n. 2196.* — (6) *ap. Croix ad cit. n. 2196.* — (7) *sess. 21. c. 2. de ref.*

res plerisque in locis ad sacros ordines nullo fere delectu admitti, qui variis artibus ac fallaciis confingunt, se beneficium ecclesiasticum aut etiam idoneas facultates obtinere: statuit s. synodus, ne quis deinceps clericus sæcularis, quamvis alias sit idoneus moribus etc., ad sacros ordines promoveatur, nisi prius legitime constet, eum beneficium ecclesiasticum, quod sibi ad victum honeste sufficiat, pacifice possidere. Id vero beneficium resignare non possit, nisi facta mentione, quod ad illius beneficii titulum sit promotus; neque ea resignatio admittatur, nisi constito, quod aliunde vivere commode possit, et aliter facta resignatio nulla sit. Patrimonium vero vel pensionem obtinentes ordinari posthac non possint, nisi illi, quos episcopus judicaverit assumendos pro necessitate vel commoditate ecclesiarum suarum; eo quoque prius perspecto, patrimonium illud vel pensionem vere ab eis obtineri, taliaque esse, quæ eis ad vitam sustentandam satis sint; atque illa deinceps sine licentia episcopi alienari aut extingui vel remitti nullatenus possint, donec beneficium ecclesiasticum sufficiens sint adepti, vel aliunde habeant, unde vivere possint, antiquorum canonum pœnas super his innovando.

Notandum 1., sufficientiam beneficii desumendam esse juxta taxam diœcesis, ubi est beneficium, si ipsum requirit perpetuam residentiam; si vero non requirit, juxta taxam originis, ut pluries declaravit S. C. annis 1701, 1708 et 1713 apud *Benedictum XIV.* (1), ubi refert, idem corroboratum fuisse ab *Innocentio XII.* in constit. *Apostolici ministerii*, quæ deinde confirmata fuit et extensa per totum orbem a *Benedicto XIII.*

Notandum 2., quod, si defectus beneficii sit modicus, licite quis ordinatur; secus, si sit notabilis (2). Notabilem autem merito esse censet *Viva* (3) defectum quintæ partis.

Notandum 3., quod nomine beneficii possit etiam aliquis ordinari ad titulum coadjutoriæ perpetuæ (4), modo coadjutor ratione illius congruam habeat sustentationem (ut recte advertunt *Gonc. et Garc.* (5)), vel quotidianarum

(1) *de synod. l. 12. c. 9. n. 2.* — (2) *ut notat Viva ex Diana p. 4. tr. 4. r. 52. cum Sanch. et Nav.* — (3) *art. 4. n. 5.* — (4) *ut Sanch. et Nav. ap. Croix n. 2269.* — (5) *ap. Barb. alleg. 19. n. 23.*

distributionum vel capellaniæ vel pensionis vel præstimonii perpetui (præstimonia sunt quidam reditus abstracti ex reditibus beneficiorum (1); et hoc etiamsi officiatura aut capellania illa sit amovibilis, dummodo, qui habet jus nominandi, obligetur non removere ordinatum, usque dum hic sibi procuret beneficium aut patrimonium, ut sapienter advertit *Benedictus XIV.* (2).

Non sufficiunt autem ad titulum missarum stipendia aut eleemosynæ, cum sint incerta, nisi forte hæc communiter occurrant sufficienter ad sustentationem (3). Nec sufficit titulus mensæ episcopalis, nisi adsit consensus capituli, saltem tacitus, nempe si sciens non contradicat, ut *Croix* (4) probat ex praxi.

816. — *Quæritur*, an quis possit ordinari ad titulum beneficii certi de futuro. Affirmant *Sayr.*, *Campanile etc.* (5), et admittit *Jordan.* (6), si ex circumstantiis certe videatur non impedienda possessio. Sed verius negant *Barb.* (7) *cum Led.*, *Garcia*, *Salcedo et Ugol.*, *Bon.* (8) *cum Sayro et Cenedo*, *ac Salm. l. c. cum Philib. etc.* Quia Tridentinum *l. supra cit.* requirit omnino pacificam possessionem beneficii; quare is ordinari nequit, etiamsi injuste impediretur a possessione. Si quis tamen possidet beneficium, sed reditus exigere non possit, usque dum fiat sacerdos, bene posset ordinari subdiaconus et diaconus (9).

817. — III. Quoad titulum *patrimonii* pertinet, ad hunc titulum ex *Tridentino* (10) non possunt omnes ordinari, sed tantum ii, *quos episcopus judicaverit assumendos* (verba Trident.) *pro necessitate vel commoditate ecclesiarum suarum.* Patrimonium autem debet esse super re certa et immobili, ac de sua natura frugifera, pacifice possessa, nec ære alieno aut hypotheca gravata, ut communiter cum *Salm.* (11) *et Potesta* (12). Hinc non sufficit, si aliquis, etiam scripto, promittat ordinando alimenta; sufficit tamen census perpetuus adhuc redimibilis, quia hic de se fructificat; modo episcopus cautionem adhibeat,

(1) *ita Salm. de ord. c. 6. p. 4. n. 68. et 69. et Barb. l. c. n. 24., Campanile.* — (2) *notif. 26. n. 11.* — (3) *ut dicit Philib. ap. Salmant. d. n. 69. in fine; vide dicta n. 774.* — (4) *n. 2271.* — (5) *ap. Salm. ib. n. 70.* — (6) *ap. Croix n. 2273.* — (7) *alleg. 19. n. 28.* — (8) *p. 5. n. 29.* — (9) *ita Barb. n. 29. cum Armend. et Garc.* — (10) *de sess. 21. c. 2.* — (11) *de ord. c. 6. p. 5. n. 76.* — (12) *n. 54.*

ut, si redimatur, in aliam emptionem applicetur, ut notat *Croix*. Idque sic admittit etiam *Benedictus XIV.* (1) *et Escob.* (2) *cum Pal.*, *Marchino et Leand.* ac decisione rotæ Romanæ. Sufficit etiam, si quis de suis reditibus tot annuos aureos ad sustentationem sufficientes per instrumentum ordinando donet (3). Quod admittit *Barb.* (4) casu, quo urgeret penuria sacerdotum. Imo admittit *Benedictus XIV.* (5) ex decreto S. C. etiam, quando clericus assumitur pro necessitate vel commoditate ecclesiæ. Addit *Gob. ib.*, sufficere, ut aliquis comes aut communitas obliget sua bona ad clericum alendum: quod valde probabile mihi videtur, saltem quoad communitatem, sicut et aliis, quos consului, visum est (etsi *Croix l. c.* oppositum probabilius vocet). Tridentinum enim nequaquam limitat, ut patrimonium re stabili constituatur; tantum præscribit (6). quod sit verum et sufficiens ad clericum sustentandum; quia concilium id præcipue cavere intendit, ne ecclesiæ ministri ob inopiam emendicare cogantur. Tutior ideo ad hoc erit obligatio alicujus communitatis, quam assignatio alicujus rei stabilis, cum hæc facilius deficere possit, quam aliqua tota communitas. Notandum vero, quod in concordato nostri regni statutum sit, non posse in posterum patrimonia constitui nisi unice super bonis immobilibus aut super annuis reditibus fixis (7). Patrimonium autem computatur loco legitimæ, nisi aliud constet expresse ex voluntate patris (8).

818. — *Quæritur I.*, an quis ordinari possit sine patrimonio, sed ad titulum suæ industriæ, puta, si sit pictor, ludimagister vel alius professionis. Affirmant *Gonz.*, *Barb.*, *Cord.*, *Henriq.*, *Garcia etc.* (9); quia tunc prudenter judicatur, victum congruum ei non fore defecturum, juxta mentem concilii. Sed verius oppositum est tenendum cum *Croix* (10) *et Sa*, *Diana*, *Sanchez*, *Led. cum Salm.* (11). Et de hoc *Benedictus XIV.* (12) plures affert decisiones S. C., et signanter unam emanatam mense Octo-

(1) *notif. 26. n. 12.* — (2) *n. 378.* — (3) *ut dicunt Ugolin. et Philib. apud Salm. ib. n. 77. in fine.* — (4) *ap. Croix n. 2272.* — (5) *l. c. n. 16.* — (6) *d. sess. 21. c. 2.* — (7) *vide verba concordati infra n. 830. in fine.* — (8) *Potest. n. 55. cum Pal., Mol. et Croix n. 2277. contra Vivam art. 4. n. 6. in fine cum Garcia.* — (9) *ap. Salm. de ord. c. 6. p. 3. n. 65.* (10) *n. 2275.* — (11) *ib. n. 66.* — (12) *notif. 26. n. 7.*

bris 1589, in qua dictum fuit: *Si quis tantum habeat, quod ex industria vel honesto labore lucratur, puta quod sit musicus, magister grammaticæ, pictor, scriptor aut alterius professionis, non potest promoveri, etiamsi id sit sufficiens ad sustentationem vitæ.* Item die 23. Maji 1609 S. C. respondit: *Gradum doctoratus tam in theologia quam jure canonico non esse titulum, ad quem aliquis ad sacros ordines promoveri queat; sed requiri omnino vel beneficium vel patrimonium ad vitam promovendi honeste sustentandam sufficiens.* Ratio, quia Tridentinum statuit, quod ordinandus non solum habeat, unde vivat, sed etiam ad evitandas fraudes et errores præscribit, quod legitime constet, eum *beneficium* (sive patrimonium) *pacifice possidere.* Quibus verbis excludit quamcumque spem acquisitionis de futuro, cum hæc spes per infirmitatem vel aliud accidens deficere possit.

819. — *Quæritur II.*, an, si filius invito parente vellet sacerdotium suscipere, teneretur pater illi patrimonium assignare. Affirmandum est cum *Sanch.* (1), *Barb.* (2) *cum Campanile et Genuensi ac Salm.* (3), *Philib. etc.* Imo isti dicunt, ad hoc posse cogi a judice ecclesiastico; pariter ac pater cogi potest ad assignandam, prout tenetur, dotem filiæ, quæ dignum matrimonium contraxit, vel quæ cupit religionem ingredi (4).

820. — *Quæritur III.*, an incurrat pœnam suspensionis, qui ordinatur sine patrimonio aut beneficio.

Prima sententia negat (5). Hanc sententiam merito satis probabilem putant *Salm. l. c.*, quia, licet in *c. Neminem et c. Sanctorum dist. 70.* imponatur suspensio ipso facto ab exercitio ordinis suscepti illi, qui ficto titulo ordinatur: attamen in *cap. Cum secundum de præb. Innocentius III.* hanc pœnam ordinati commutavit in obligationem ordinantis ad eum alendum, ut ibi notat glossa, et dicunt *Sanch. et Aversa.* Cum igitur Tridentinum (6) innovaverit pœnas, intelligitur renovasse pœnas, quæ tunc

(1) *de matr. l. 4. d. 26. n. 4.* — (2) *alleg. 19. n. 63.* — (3) *ib. p. 5. n. 87.* — (4) *ut dicunt Lopez et Avend. ap. Salm. c. n. 87.* — (5) *cum Viva q. 7. a. 4. n. 6. et Tol., Coninch., Phil., Diana, Henriq. et aliis ap. Salm. de ord. c. 6. p. 4. n. 72. cum Sayro, March. et Gob. ap. Croix n. 2283.; item Escobar n. 366. cum Tol., Avila, Rodr., Henriq., Vivaldo, Diana et Marchino.* — (6) *sess. 21. c. 2.*

erant in robore apud sacros canones, nempe quod ordinans teneatur alere ordinatum sine titulo, non autem quoad ordinatum, cujus pœna jam erat revocata. Et de hoc *Escobar* (1) affert declarationem S. C., editam anno 1583 (quam referunt etiam *Barbosa*, *Garcia et Vivald.*), ubi sic dictum fuit: *Ordinatus contra formam hujus decreti* (id est concilii) *sine beneficio vel patrimonio, non est per hoc suspensus, nec aliquam pœnam incurrit, sed cogendus est ordinans illi providere, juxta cap. Secundum Apostolum de præbend., qui solus canon, non alii, a concilio innovatur.* Nec obstat bulla *s. Pii V. Romanus*, edita 14. Octobris 1568, ut opponit *Bonac.* (2), ubi statutum fuit, incurrere suspensionem religiosos, qui sine patrimonio ordinantur ante professionem; idemque dictum fuit de clericis in communi viventibus. Nam id specialiter pro istis decretum fuit, nec ad alios extendendum. Quod autem moraliter peccet, qui sic ordinatur, non revocatur in dubium, ut recte ait *Viva l. c.*

Secunda sententia tamen probabilior (3) contradicit; concilium enim dixit: *Antiquorum canonum pœnas super his innovando.* Dixit: *innovando;* ergo etiam pœnas revocatas renovavit. Dixit: *pœnas*, non pœnam; ergo non solum pœnam ordinantis, sed etiam ordinati renovare intellexit. Dixit: *canonum;* ergo innovavit pœnas non solius canonis *Innocentii III.*, sed omnium; et ideo addidit: *antiquorum.* Nihilominus *Salm.* (4) *advertunt 1.* cum *Sanch.*, quod, cum in dictis canonibus non requiratur possessio, si quis ordinaretur cum vero titulo, sed sine illius possessione, peccaret quidem contra præceptum Tridentini, sed non incurreret suspensionem. *Advertunt 2.*, quod, cum antiquitus non requirebatur titulus sufficiens ad sustentationem, sed quicumque titulus sufficiebat, ut dicunt *ib. Nav. et Manuel*, valde probabile est, excusari a pœna, qui ordinatur cum titulo insufficienti, quamvis non excusetur a peccato. *Advertendum* autem *3.* cum *Viva l. c.*, quod in synodo diœcesis neapolitanæ imponatur suspensio ipso facto, archiepiscopo reservata, iis, qui ficto titulo

(1) *d. n. 366.* — (2) *p. 5. n. 17.* — (3) *quam tenent Suar. de censur. d. 31. s. 1. n. 35., Sanch. cons. l 7. c. 1. d. 35. n. 12., Bonac. d. 8. q. unic. p. 5. n. 25. et Salm. de ord. c. 6. p. 4. n. 73. cum Aversa.* — (4) *ib. n. 75.*

etiam primam tonsuram suscipiunt; et omnes ad id concurrentes incurrunt pariter ipso facto excommunicationem reservatam.

821. — Sed juxta hanc secundam sententiam, scilicet quod ordinatus sine patrimonio incurrat suspensionem,

Dubitatur 1., an aliis in locis quam Neapoli incurrat eam, qui ordinatur cum patrimonio ficto.

Prima sententia (1) negat, quia Tridentinum innovat pœnam suspensionis, sed sub clausula: *nisi prius legitime constet, eum beneficium sive patrimonium pacifice possidere.* Dicunt autem, quod, quando quis ordinatur cum patrimonio ficto, jam externe de ipso constet: ergo, quamvis hic peccet, in quantum facit testes jurare falsum, non incurrit tamen suspensionem.

Secunda sententia affirmat; et posita tanquam vera sententia ut supra, quod incurrat suspensionem ordinatus sine patrimonio, hanc sequendam censeo cum *Sanch.* (2), *Suar.* (3), *Bonac.* (4), *Barbosa* (5) *et Salm.* (6), qui eam certam vocant cum *Fagn.*, *Leand.*, *Bonac.*, *Led.*, *Rodríq.*, *Potesta* (7). Isti enim dicunt, quod ordinatus cum patrimonio ficto non solum peccet testes mendaces adhibendo et ecclesiam decipiendo, sed incurrat suspensionem. Ratio, quia is, qui ordinatur cum patrimonio ficto, revera sine patrimonio ordinatur, juxta mentem concilii et canonum, qui requirunt titulum, ne clericus cogatur emendicare; et ideo dixit concilium: *nisi prius legitime constet etc.* Illud *legitime* significat, etiam documenta tituli legitima esse debere. Alia urget ratio, quia, cum quis ordinatur sine patrimonio, tenetur episcopus ordinans eum alere; sed non tenetur, si ipso inscio ordinatur ille cum patrimonio ficto: et sic decisum refert a S. C. *Benedictus XIV.* (8) die 27. Nov. 1710. Idem dicendum merito putant *Salm.* (9) *cum Nav.*, *Rodriq. etc.*, si patrimonium constitutum fuerit in sola apparentia, quin translatum fuerit rei dominium in clericum; quia tunc idem esset, ac si non esset constitutum.

(1) *quam tenent Escob. n. 366. cum Tol. et Avila, item Palaus, Diana, Gobat etc. ap. Potest. de exam. ord. n. 64.* (2) *de matrim. dist. 32. n. 8.* — (3) *de censur. d. 31. s. 1. n. 35.* — (4) *l. c. p. 5. n. 21.* — (5) *alleg. 19. n. 57.* — (6) *de ord. c. 6. p. 5. n. 78.* — (7) *ib. n. 65.* — (8) *notif. 26. n. 16.* (9) *c. n. 78. et 79.*

822. — *Dubitatur 2.*, an incurrat suspensionem, qui ordinatur cum patrimonio donato, sed data antapoca vel fide de reddendo illud donanti post ordinationem. Dicitur: *post ordinationem;* nam si renuntiatio ante eam fieret, certum est, renuntiationem esse validam, et tunc sine dubio (juxta eamdem secundam sententiam allatam *n. 820.*) ordinatus suspensionem incurreret, ut bene notat *Bon.* (1). Dubium igitur est, si pactum sit de restituendo patrimonio post ordinationem.

Prima sententia dicit, non teneri clericum tale pactum exequi, et ideo non incurrere suspensionem (2). Ratio, tum quia eo casu episcopus acquirit jus supra patrimonium illud, cum alias ipse tenetur alere ordinatum; tum quia in Trid. (3) dicitur, quod titulus ordinationis (sive sit patrimonium, sive beneficium sive pensio) *sine licentia episcopi alienari aut extingui vel remitti nullatenus possit.* Et pactum illud, cum sit contrarium dispositioni concilii, tanquam turpe rejicitur; et ideo, cum clericus ille sit vero titulo ordinatus, suspensionem non incurrit.

Secunda sententia autem dicit, clericum teneri patrimonium restituere et suspensionem incurrere, eamque tenent *Avila*, *Corduba*, *Lopez et Delacrux ap. Dianam l. c.* Ratio, quia tale pactum, esto sit illicitum, non tamen reprobatur in jure; unde clericus sic ordinatus tenetur in conscientia reddere patrimonium cum ea conditione donatum. Sed omnino distinguendum cum *Palao* (4) et dicendum, quod, si donans *verum habuerit animum donandi*, tunc, licet clericus peccaverit acceptando donationem sub tali pacto, post ordinationem tamen non tenetur patrimonium restituere, propter rationem supra a prima sententia allatam; quia pactum rejicitur, utpote oppositum Tridentino prohibenti alienationem patrimonii sine licentia episcopi; et ideo suspensionem non incurrit. Ita sentiunt præter AA. ibi citatos *Tolet.* (5) *et Barb.* (6) *cum Garcia*, *Manuel et aliis;* et sic declaravit S. C. die 6. Martii 1638 (7), dicens: *S. C. censuit, eum, qui de facto alie-*

(1) *d. 8. q. un. p. 5. n. 23.* — (2) *hanc sententiam tenent Diana 3. p. tr. 4. r. 184. cum P. Led. et Vill. ac Escob. n. 369. cum Sa et Leand.* — (3) *sess. 21. c. 2.* — (4) *p. 11. n. 15.* — (5) *l. 1. c. 48. n. 5.* — (6) *alleg. 20. n. 30.* — (7) *ap. Bened. XIV. notif. 26. n. 28.*

navit patrimonium, ad cujus titulum fuerat ordinatus, nulla facta mentione, quod ad illius titulum promotus fuisset, in censuras non incidisse, sed alienationem factam esse ipso jure nullam. Et sic pariter S. C. pluries declaravit (1), omnem permutationem, hypothecationem aut fidejussionem patrimonii seu tituli sine licentia episcopi esse invalidam, etiamsi ordinandus habeat, unde vivat. Si vero donans *non habuerit veram intentionem donandi*, tunc quidem ordinatus tenetur patrimonium restituere; quia tunc nunquam acquisivit illius dominium, cum illa non fuerit vera donatio, sed fictio donationis, ac propterea talis suspensionem incurrit (2). Neque hic obstat Tridentinum; quia concilium prohibendo alienationem patrimonii loquitur de clericis, qui illud vere adepti sunt, ut patet ex ipsius verbis: *patrimonium vero vel pensionem obtinentes.* Neque episcopus ullum jus acquirit super re ficte donata, cum episcopus ordinans bona fide ad nihil tenetur, ut recte ait *Sanch. l. c. cum Navarro et Decio.* Advertendum tamen hic, quod, esto clericus teneatur eo casu in conscientia reddere patrimonium ante judicis sententiam, attamen donans (ut bene etiam ajunt idem *Sanch. l. c. cum Corduba et Salm.* (3) *cum communi*) in foro externo nullam habet actionem contra clericum ad repetendam rem donatam, imo meretur illa spoliari in pœnam sui criminis; quapropter videtur talis clericus, si statim sit petiturus in judicio rem sibi adjudicari, posse interim rem retinere (licet suspensionem jam contraxerit), juxta dicta *l. 4, 890.* Et *Monacel.* refert, ita decisum fuisse per S. C. episcoporum, nempe ficte donantem teneri liberum derelinquere patrimonium ordinato.

823. — *Dubitatur 3.*, an suspensionem incurrat, qui post diaconatum vel subdiaconatum susceptum cum patrimonio vero donato illud donanti renuntiat (sine ullo prævio pacto), et deinde sacerdos ordinatur, occultando renuntiationem. Affirmat *Potesta* (4): sed verius negant

(1) *ut refert P. Zacharia ap. Croix l. 6. p. 2. ad n. 2286.* (2) *ita Nav. man. c. 27. n. 58., Bonac. l. c., qui id ut certum habet, Sanch. de matr. l. 6. d. 32. n. 8. cum Majol., Met. etc., Roncaglia p. 130. q. 3. r. 1. cum Tamb., et Salm. de ord. c. 6. p. 5. n. 82. cum Philib., Gabr. etc., item Marchant., Garcia, Turrebl., Lop. etc. ap. Escob. n. 367.* — (3) *c. n. 82.* — (4) *de exam. ord. n. 77.*

Bonac. (1) *cum Nav., Henriq., Avila, Sayro, Mol. etc. et Salm.* (2) *cum Sanch., Diana et Philib.* Ratio, quia talis renuntiatio est omnino nulla, ut supra vidimus; unde talis sacerdos dicitur cum vero titulo ordinatus; pœna autem canonum per Tridentinum innovata non imponitur eis, qui patrimonium alienant, sed qui sine eo ordinantur. Nec obstat, quod talis ordinatus de facto non percipiat fructus patrimonii; nam sufficit, quod ipse possit fructus percipere, si velit. Idque confirmatur ex decreto S. C. supra citato *n. præc.*

824. — *Dubitatur 4.*, an clericus possit renuntiare patrimonium sine licentia episcopi, si habeat aliunde sustentationem. Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia affirmat, quam tenent *Azor* (3), *Pal.* (4) *cum Steph., Gratiano, Flaminio et communiori*, ut asserit; item *Garcia et Molfes.* (5), et probabilem putant *Tamb.* (6), *Diana* (7) *et Barb.* (8) *cum Menoch., Surdo, Cevallo et Cassiano;* et expresse huic sententiæ consentiunt *Sanchez* (9) *et Viva* (10). Eam probant ex Tridentino (11), ubi dicitur: *Atque illa* (nempe patrimonia, beneficia etc.) *deinceps sine licentia episcopi alienari nullatenus possint, donec beneficium sufficiens sint adepti, vel aliunde habeant, unde vivere possint.* Si igitur (ajunt) non potest clericus sine licentia episcopi alienare patrimonium, donec aliunde habeat, unde vivat; ergo bene potest, si habet, unde vivat, etiam sine licentia episcopi; qui cæterum in aliquo casu, puta ad redimendos parentes captivos, et simili, potest dare licentiam alienandi patrimonium, quamvis clericus non habeat, unde vivat.

Secunda sententia, quam tenent *Led. et alii* (12), dicit, talem alienationem esse illicitam, sed non invalidam; imo *Suar.* (13) dicit, esse validam, etiamsi clericus non habeat, unde vivat.

(1) *p. 5. n. 125.* — (2) *ib. n. 83.* — (3) *p. 2. l. 3. c. 4. q. 3.* (4) *p. 11. n. 13.* — (5) *ap. Salm. de ord. c. 6. p. 5. n. 84.* (6) *de ord. l. 7. c. 6. §. 4. n. 19.* — (7) *p. 9. tr. 8. r. 23.* (8) *n. 90.* — (9) *cons. l. 7. c. 1. dub. 43.* — (10) *q. 8. art. ult. n. 6. v. circa.* — (11) *sess. 21. c. 2.* — (12) *ap. Vivam q. 7. art. 9. n. 6.* — (13) *de censur. d. 31. s. 1. n. 38.*

Tertia sententia vero (1) dicit, hujusmodi alienationem esse invalidam et illicitam. Ratio, tum quia, si clericus non habet aliunde sustentationem, nec etiam episcopus (ordinarie loquendo, ut intelligendum est concilium) potest licentiam alienandi concedere; hoc enim significat particula illa *donec*, nempe quod episcopus tum solum licentiam dare potest, cum clericus habet, unde vivat; tum quia patrimonium connumeratur inter bona ecclesiastica et gaudet eodem privilegio, ita ut nequeat a principe sæculari subjici collectis, prout habetur in *cap. Quamquam de censib. in 6.* Ergo tale patrimonium sine licentia episcopi est inalienabile. Et huic tertiæ sententiæ mihi magis lubet adhærere, ob decretum S. C., quæ die 4. Februar. 1652 (2) sic respondit: *Renuntiationem patrimonii, ad cujus titulum clericus simpliciter sacris ordinibus fuit initiatus, absque licentia episcopi factam, non sustineri, etiam post assecurationem beneficii ad ejus vitam sustentandam sufficientis.* Adverte hic aliud decretum emanatum a S. C. concilii 5. Febr. 1604, ubi decisum fuit, non esse vetitum clerico hypothecare patrimonium, quoad eam tamen partem fructuum, quæ supersit ad ejus sustentationem, non laute, sed tenuiter vivendo, juxta judicis ecclesiastici arbitratum.

§. 3.

De obligatione deferendi habitum et tonsuram.

825. *Qu. 1., an peccent graviter clerici non deferentes habitum.*
826. *Qu. 2., an non deferentes tonsuram.*
827. *Quando isti ob habitum et tonsuram dimissam amittant privilegium fori et canonis.*
828. *Ad quid teneantur sacerdotes vi* obedientiæ, *quam promittunt episcopo. An possint religionem ingredi episcopo contradicente.*
829. *Quæ obligatio sit de missis et precibus, quæ ab episcopo imponuntur ordinatis.*
830. *De statutis in concordato nostri regni.*

825. — Patet ex universo jure canonico, clericos

(1) *quam tenent Croix n. 2286, Barb. alleg. 19. n. 90. cum Quintanadv., Campanile et Ugol., Escob. n. 382. cum Marchino, Cenedo etc. ac Salm. ib. 85. cum Vasq., Philib. et Leand.* — (2) *ap. Bened. XIV. notif. 26. n. 9.*

teneri deferre habitum et tonsuram clericalem; unde ex Tridentino (1) possunt suspendi habitum et tonsuram non deferentes.

Sed quæritur I., an peccet mortaliter clericus, qui habitum non deferat. Affirmat *Panormit.* (2), etiamsi ille sit tantum in minoribus constitutus, et probat ex *cap. penult. de vita et honest. cleric.* Alii, ut *Salmant.*, dicunt, hunc non peccare graviter (ut revera sentit communis sententia), sed non excusari a culpa veniali, eo quod ipsi quoque tenentur suo statui se conformare. Alii vero communius dicunt, hujusmodi clericum nullam habere obligationem deferendi habitum (3). Et huic opinioni favet constitutio *Sixti V. Pastoralis*, edita die 31. Januarii 1588, ubi declaratum fuit, habitum clericalem non teneri deferre clericos non recipientes pensionem, fructus aut bona ecclesiastica sibi in una vel pluribus vicibus reservata et concessa, non excedentia valorem annuum 60 ducatorum aureorum de camera. Id autem certum est de clericis conjugatis, ut habetur in *cap. Joannes de cleric. conjug.* Imo, si sint bigami, non solum non tenentur, sed etiam non possunt habitum deferre (4). Majus dubium est de clericis beneficiatis vel in sacris constitutis, an hi peccent graviter, si habitum non deferant. Per se loquendo, non dubitandum, hos graviter peccare, cum ipsi temeritatis arguantur in Tridentino (5), his verbis: *Tanta.... hodie aliquorum inolevit temeritas religionisque contemptus, ut, propriam dignitatem et honorem clericalem parvipendentes, vestes etiam deferant publice laicales.... Propterea omnes ecclesiasticæ personæ...., quæ aut in sacris fuerint, aut dignitates, personatus, officia aut beneficia.... ecclesiastica obtinuerint, si, postquam ab episcopo suo.... moniti fuerint, honestum habitum clericalem.... non detulerint, per suspensionem ab ordinibus ac officio et beneficio ac fructibus....; necnon, si semel correpti denuo in hoc deliquerint, etiam per privationem officiorum et beneficiorum coerceri.... debeant.* Et hic insuper notandum, quod *Sixtus V.* in

(1) *sess. 14. c. 6. de ref.* — (2) *ap. Pal. p. 18. n. 3.* — (3) *ita Escob. n. 488., Navar. c. 25. n. 110., Holzm. n. 103. et Pal. l. c. cum Arm., Sylvest., Soto et Aug.* — (4) *ex cap. Altercationis de bigam. in 6.* — (5) *sess. 14. c. 6. de reform.*

bulla *Cum sacrosancta*, edita die 9. Januarii 1588 (1), declaravit, beneficiatos non deferentes habitum in Urbe, mandatisque super his editis sub certo termino non obedierint, præter alias pœnas ipso facto sine ulla alia monitione privatos esse quibuscumque dignitatibus, administrationibus, officiis, canonicatibus, præbendis, beneficiis et præstimoniis. Dicit autem *Cajetanus* (2), tales non peccare mortaliter, nisi adsit contumacia aut contemptus; et adhærent *Escobar* (3) *et Gobat* (4), dicentes, non esse mortale, nisi sit periculum causandi contemptum. Sed oppositum omnino tenendum, quia ex concilio patet, ipsam delationem habitus laicalis esse parvipensionem honoris clericalis (5).

Limitant vero *1.* omnes præfati AA., et quidem probabilissime, si id fiat ad breve tempus: nisi (ajunt *Salmant.* (6) *cum Bonnez*) quis habitum dimitteret vel occultaret, ut alios deciperet, vel ut libere per plateas deambularet, vel ut aliquod malum committeret. Et sic pariter probant *Diana* (7) *et Burghaber* (8), non excusari a mortali clericum, qui in bacchanalibus excurreret per urbem larvatus. *Limitant 2. Holzm.* (9) *et Pal.*, *Laym. ap. Salm. ll. cc.*, si adsit aliqua justa causa se occultandi, nempe ad vitandum periculum mortis vel damni gravis.

826. — *Quæritur 2.*, an peccent graviter clerici non deferentes tonsuram sive coronam (licet corona revera differat a tonsura, sed DD. confundunt). Alii (10) affirmant de omnibus clericis ex *c. Clerici 15. de vita et hon. cleric.*, ubi dicitur: *Coronam et tonsuram habeant congruentem.* Alii (11) dicunt, hoc secluso contemptu non esse peccatum mortale, etiam in beneficiatis et clericis in sacris con-

(1) *ap. Barbos. in Triã. l. c. n. 4.* — (2) *summ. 2. cleric. peccata.* — (3) *n. 491.* — (4) *in exp tr. 8. n. 769.* — (5) *ita communiter Sanch. l. 7. c. 1. d. 49., Renzi p. 346. q. 5, Laymann c. 12. n. 2. cum Arm., Sylvest. et Vasq, Pal. p. 18. n. 3. cum Vill., Salm. de ord. c 3. p. 1. n. 7. cum Bann. et Led., Barb. alleg. 9. n. 11. cum Abb. et Henr., Escob. n. 491. cum Reg. et Hurt. ac Bon. p. ult. n. 2. cum Nugno et communi.* — (6) *ib. n. 9.* — (7) *p. 10. tr. 13. res. 29.* — (8) *centur. 2. cas. 59.* — (9) *n. 103.* — (10) *ut Panor., Sot., Sylv. etc. ap Tamb. de ord. c. 2. §. 6. n. 16.* — (11) *ut ipse Tamb. cum Marchino, Pal. p. 18. n. 3. et Renzi p. 376. q. 5. cum Henriquez.*

stitutis; quia (ut ajunt) ex nullo textu arguitur, esse de hoc grave præceptum. Alii tamen (1) dicunt, clericos in sacris constitutos et beneficiatos graviter peccare, si tonsuram seu coronam non deferant; idque confirmatum potest alicui videri ex concilio Lateranensi sub *Leone X. sess. 9.* (2), ubi sic habetur: *Clerici in sacris constituti barbam nec comam nutriant, sed tonsuram ferant; si quis contra fecerit, excommunicationem incurrat.* Sed huic responderi posset, quod hoc concilium præcipiendo tonsuram non sit locutum proprie de corona, sed potius de abrasione comæ, innovando canones conciliorum Romanorum sub *Zacharia* Papa et *Gregorio XI.* (3), ubi dicebatur: *Si quis ex clericis comam relaxaverit, anathema sit.* Unde saltem non est certum, quod excommunicatio fuerit imposita in non deferentes coronam; et etiam quoad comam deferentes hodie propter usum plurimorum, adhuc Romæ degentium, (modo coma sit moderata) non videtur pœna illa excommunicationis vigere. Cæterum quoad qualitatem peccati pertinet, *Laymann et Escobar ll. cc.* pari modo loquuntur de non deferente coronam ac de non deferente habitum. Probabiliter tamen ait *Croix* (4), facilius mortaliter peccari non deferendo habitum, quam coronam; quis enim (dicit) arguet sacerdotem de mortali, si per 6 vel 8 hebdomadas coronam non deferat, etiamsi nullum de ea vestigium appareat?

827. — Plura autem hic sunt notanda pro complemento hujus materiæ. Notandum, quod clericus non deferens habitum et tonsuram, si tertio admonitus ab episcopo non emendatur, amittat privilegium non solum fori, sed etiam canonis (5). Idemque dicitur de clerico se immiscente in negotiationibus sæcularibus, omissis divinis officiis (6). Idem de gestante arma militaria in habitu laicali, si post tertiam monitionem clericalem non resumat. Quod si talis clericus armis militaribus indutus insuper enormitates committat, privatur privilegio canonis (7). Dubitatur autem,

(1) *ut Sanch. l. 7. c. 1. n. 49., Laym. c. 12. n. 3., Escob. n. 491. et Vasq., Leand. ac Hurt. ap. eumdem Tamb. l. c.* (2) *ap. Merb. p. 279, q. 15.* — (3) *ap. eumdem Merb. ib.* — (4) *l. 4. n. 1372.* — (5) *ex cap. Contingit 45. de sent. excom.* — (6) *ex cap. Ex litteris 16. de vita et honest. cleric.* (7) *ut habetur ex cap. Si quis suadente caus. 17. q. 4.*

an hic amittat ipso facto etiam privilegium fori. Affirmant aliqui apud *Fagnan.* (1): sed ipse *Fagnanus cum Alexandro*, *Joan. Andrea et Petro de Ancharano etc.* dicit et probat ex pluribus juribus, non amittere privilegium fori nisi post trinam monitionem. Hoc tamen intelligitur de beneficiatis et constitutis in sacris; nam de clerico in minoribus statutum est in Tridentino (2), quod *is privilegio fori non gaudeat, nisi... clericalem habitum et tonsuram deferens, alicui ecclesiæ de mandato episcopi inserviat, vel in seminario... aut in aliqua schola... de licentia episcopi... versetur.* Dicunt autem hic *Salm.* (3) *cum Farinac. et Philib.*, quod particula illa *et* valet pro *vel.* Sed probabilius tenent oppositum *Palaus* (4) *et Barbosa* (5) *cum Riccio, Armendario et Bellet.*, dicentes, quod clericus in minoribus, ut gaudeat privilegio fori, teneatur deferre simul habitum et tonsuram et ecclesiæ deservire. Sufficit vero, quod inserviat alicui ecclesiæ, etiamsi non sit illa, cui de mandato episcopi fuerit adscriptus, ut declaravit S. C. die 23. Januarii 1603 (6). Idque tanto magis currit, si nulli ecclesiæ sit adscriptus, ex alio decreto *ib.* edito 1. Februarii 1614. Pro his autem minoristis non deferentibus habitum et tonsuram nulla præexigitur monitio, ut priventur privilegio fori, prout docet *Benedictus XIV.* (7) *et Fagnan.* (8). Diximus: *privilegio fori;* nam secus dicendum de privilegio canonis, ut tenent *Gonzal.*, *Garcia et Comitol. ap. eumdem Benedictum l. c.*, qui testatur, hanc fuisse constantem sententiam S. C. concilii, afferens plures ejusdem decisiones, contra *de Luca.* Casu vero, quo clericus hic, non adimpletis conditionibus Tridentini, commiserit aliquod crimen, licet ipse nequeat allegare privilegium fori, potest tamen episcopus eum sibi vindicare a judice sæculari, juxta decretum S. C. approbatum a Pontifice, ut refert *Benedictus.* Si tamen quis habitum dimissum reassumit, dummodo non sit in fraudem, ad pristina restituitur privile-

(1) *in d. c. Contingit. n. 14.* — (2) *sess. 23. c. 6. de ref.* — (3) *de ord. c. 7. p. 5. n. 64.* — (4) *part. 2. n. 7.* — (5) *in Trident. l. c. n. 21. et alleg 12. n. 19.* — (6) *ap. Bened. XIV. de synodo l. 12. c. 6. n. 5.* — (7) *l. c. c. 2. n. 1.* — (8) *in cap. Si quis, de foro compet.*

gia, ut docet idem *Benedictus* (1) *cum communi DD.* (2) et pluribus decretis S. C. Tunc autem præsumitur in fraudem reassumere, si in causa criminali jam sit in carcerem conjectus aut dimissus sub fidejussione (3); in causa vero civili, si habitum reassumat, postquam fuerit citatus ad forum sæculare (4).

Eodem privilegio fori gaudent clerici conjugati, habitum vel tonsuram deferentes et alicui ecclesiæ de mandato episcopi deservientes, si unam solam virginem duxerint (5). Sed notandum, quod in *cap. ultim. de temp. ord. in 6.* prohibeatur conjugatis conferri tonsura, nisi velint ipsi religionem profiteri, vel sacros ordines suscipere, quod autem non licet eis sine uxoris licentia.

828. — *Notandum I.* Sacerdos in sua ordinatione promittat *obedientiam* episcopo. Hinc quæritur, ad quid teneantur sacerdotes vi hujus obedientiæ. Noster *ss. P. Benedictus XIV.* in constitutione *Ex quo dilectus*, emanata die 14. Januarii anno 1747 *), sic explicat: *Agnoscimus, presbyterum hujusmodi promissionis vigore ea lege inter alias adstrictum teneri, ut a servitio ecclesiæ, cui addictus fuerit, discedere nequeat sine licentia episcopi.* Hoc tamen intelligendum, nisi presbyter, etiam parochus, velit transire ad aliquod monasterium vel regularem canonicam, ut habetur in *can. Duæ sunt. causa 19. q. 2.* Tunc enim, ut ibi statuit *Urbanus II*, potest libere discedere, etiam contradicente episcopo. Poterit tamen episcopus, ut ait Papa *Benedictus* in præfata bulla, clericum suum revocare ex justis causis, etiam post professionem, nempe si ecclesia ex illius absentia gravem jacturam pateretur, ut ibi dicit *Innocentius IV.* (6). Per to autem *jacturam* intelligit Pontifex læsionem sive damnum ecclesiæ, dum affert doctrinam Abbatis Panormitani, qui sic ait: *Sed si ecclesia graviter læderetur, esset*

(1) *l. c. c. 2. n. 1.* — (2) *in cap. un. de cleric. conjug. in 6.* (3) *ut Fagnan in c. Magnus de obligat. cum decr. S. C. et idem Benedictus l. c.* — (4) *Bened. ib. cum decr. S. C. edito die 30. Martii 1686.* — (5) *ex c. 2. De foro compet.; vide Salm. de ord. c. 7. p. 5. n. 69.* — (6) *vide dicta l. 5, 75.*

*) Vide supra lib. 5. post n. 82.

Editor.

revocandus. Unde concludit idem Pontifex *Benedictus: Et sic satis provisum est etiam episcopo, qui factum clerici sui ad regularia claustra se invito impugnare velit.*

829. — *Notandum II.* aliquid circa missas et preces, quæ in ordinatione imponuntur ordinatis ab episcopo. Quoad obligationem pertinet, alii (1) putant, persolvendas esse sub mortali: alii tamen ibi (2) dicunt, probabiliter hujusmodi obligationem esse decentiæ, non autem sub peccato; saltem tenet *Croix*, non esse sub gravi, cum id episcopi haud declararint. Quoad applicandas autem dictas missas sedulo consideranda sunt verba, quæ dicit episcopus, videlicet: *Post primam missam tres missas dicite, unam de Spiritu sancto, aliam de beata Virgine, et tertiam pro defunctis; et etiam Deum pro me orate.* Ex quibus verbis recte infert *P. Mazzotta* (3), non esse obligationem applicandi prædictas missas juxta intentionem episcopi, dum ibi præscribitur tantum, ut initiati pro eo orent; ideoque ipsi bene possunt missas pro aliis applicare etiam cum stipendio. Patet autem, quod hujusmodi missæ non prius dicendæ sunt, quam adveniant dies non impediti.

An autem neopresbyter pro missa, quam celebrat cum episcopo, possit stipendium accipere? Negat *La Croix* (4), eo quod petens missam videatur requirere missam cum omnibus cæremoniis et actionibus, quæ peraguntur a sacerdote in altari. Sed aliter opinatur *Benedictus XIV.* (5), urgens exemplum sacerdotum græcorum cum episcopo celebrantium, qui alias plerumque carere deberent eleemosyna.

830. — *Notandum III.* id, quod habetur statutum anno 1741 circa ordinationem promovendorum in concordato inito inter sanctam sedem et Majestatem nostri regnantis Caroli III. (quem Deus sospitet!), ubi sic habetur: *I. Niuno potra esser da ora innanzi promosso alla prima tonsura, se non che à titolo di beneficio o capellania perpetua, le di cui rendite, detratti i pesi, ascendano almeno*

(1) *ut Suar., Less. et Laym. ap. Croix n. 2319.* — (2) *ut Sot., Val., Diana, Pal., Pell., Gob. etc.* — (3) *de sacrif. miss. c. 4. §. 3.* — (4) *l. 6. p. 2. n. 2323.* — (5) *de sacrific. missæ l. 3. c. 16. n. 10.*

alla metà della tassa stabilita pel patrimonio sacro nella diocesi del promovendo. II. Giudicando qualche vescovo veramente utile o necessario alla chiesa conferir la prima tonsura à qualche giovane, benchè non abbia verun beneficio, potrà farlo; ma nel solo caso, che abbia il medesimo una pensione ecclesiastica perpetua della rendita, che ascenda almeno alla metà della tassa stabilita pel patrimonio sacro nella sua diocesi, o l'intiero patrimonio: il quale, per evitare qualunque frode o inganno, non potrà costituirsi da ora innanzi, che unicamente sopra beni stabili, e sopra annue rendite fisse, e dovrà regolarsi à tenore della tassa synodale di ciascuna diocesi, purchè non sia esso patrimonio nè in minor summa di ventiquattro ducati, nè in maggiore di quaranta. III. Oltre al requisito del beneficio, capellania perpetua, o pensione ecclesiastica perpetua, nella maniera spiegata di sopra, o dell' intiero patrimonio, à niuno potrà conferirsi la prima tonsura, il quale dopo aver terminati dieci anni di sua età, non sia andato à dimorar almeno per un triennio in qualche seminario o convitto ecclesiastico; e dove ciò non possa farsi, non abbia almeno portato per tre anni l'abito clericale con licenza del proprio ordinario, ed in tutto il triennio, o almeno per la maggior parte delle feste di precetto di ciascun de' tre anni non abbia servito a qualche chiesa, nella maniera che gli sarà dal proprio vescovo prescritta, computando questo servizio colla dimora, che avrebbe dovuto fare in qualche seminario o convitto ecclesiastico etc. Ac ultimo loco dicitur: *Chiunque sara promosso alla prima tonsura, agli ordini minori, o agli ordini sacri contro la forma prescritta nel presente regolamento, oltre alle pene di sopra accennate rimarrà perpetuamente sospeso dall' esercizio dell' ordine già conferitogli. E chi l'avrà così ordinato, o pure gli avrà a tal effetto concedute le dimissorie, se sarà vescovo, sarà sospeso per un anno dalla collazione degli ordini e dall' escercizio de pontificali: e non essendo vescovo, ma prelato inferiore coll' uso de' pontificali, sara sospeso per sempre dall' escercizio de medesimi; e non avendo l'uso di essi, come pure qualunque altra persona costituita in dignità, per sempre sarà sospeso dall' escercizio dell' offcio, e de' suoi or-*

dini. *) An autem hæc suspensio sit latæ vel ferendæ sententiæ: *vide dicenda de censuris l. 7, S.*

---

*) *Id est:* I. Nullus in posterum ad primam tonsuram promoveri poterit nisi titulo beneficii aut capellaniæ perpetuæ, cujus reditus, deductis expensis, saltem ad dimidium summæ, quæ in diœcesi promovendi pro patrimonio requiritur, pertingant. II. Si quis episcopus vere utile vel ecclesiæ necessarium judicaverit, alicui juveni primam conferre tonsuram, id facere poterit, quamvis nullum habeat beneficium, dummodo pensionem ecclesiasticam in perpetuum, cujus reditus saltem ad dimidium summæ pro patrimonio in diœcesi requisitæ pertingunt, vel integrum patrimonium possideat. Ad vitandam autem omnem fraudem aut deceptionem patrimonium in futurum constitui non poterit nisi de bonis stabilibus et reditibus annuis fixis, componendumque est juxta taxationem synodalem cujusvis diœceseos, dummodo idem patrimonium nec minus viginti quatuor, nec majus quadraginta ducatis sit. III. Præter beneficium, capellaniam perpetuam aut perpetuam pensionem ecclesiasticam (quæ dicto modo requiruntur) aut patrimonium integrum, prima tonsura nemini conferri poterit, qui post decimum suæ ætatis annum non triennium saltem in seminario quodam aut convictu ecclesiastico habitaverit, vel, si hocce fieri non potuit, tres saltem annos vestem clericalem cum licentia ordinarii sui non gestaverit, ac toto triennio aut hujus saltem plerisque festis de præcepto alicui ecclesiæ, modo ab episcopo præscripto, inservierit, compensando hoc cum ministerio habitationem, quam forte in seminario aut convictu ecclesiastico instituisset etc. *Ac ultimo loco dicitur:* Quisquis ad primam tonsuram, ordines minores aut majores contra hujus legis rationem promotus fuerit, præter pœnas supradictas, suspensus erit in perpetuum ab exercitio ordinis suscepti; qui vero ipsum sic ordinavit vel litteras dimissorias ad hunc effectum concessit, si episcopus est, per annum a collatione ordinum et exercitio pontificalium suspensus erit; si non est episcopus, sed prælatus inferior cum jure pontificalium, in perpetuum ab horum exercitio suspensus erit; si vero usum pontificalium non habens, in dignitate aliqua constitutus sit, in perpetuum ab officio et ordine suspensus erit.

Editor.

TRACTATUS SEXTUS.

DE MATRIMONIO.

CAPUT I.

DE SPONSALIBUS.

DUBIUM I.

Quid sint sponsalia.

831. Promissio sponsalitia, ut sit valida, debet esse voluntaria et deliberata.
832. *An teneatur ad matrimonium ficte promittens sponsalia alteri repromittenti.*
833. *Quid, si quis voluit promittere, sed non se obligare?*
834. *Quando obligentur pueri.*
835. *An sint valida sponsalia contracta per dolum.*
836. Promissio debet esse mutua. *Q. 1., an acceptans sponsalia intelligatur repromittere.*
837. *Qu. 2., an quis possit se obligare ad nuptias vi gratuitæ promissionis; et an hæc obliget sub gravi.*
838. Promissio debet esse expressa signo. *Quid, si parentes contrahant pro filiis tacentibus?*
839. *Dub. 1. Quid, si extranei? Dub. 2, an sufficiat, si parentes promittant pro filiis absentibus.*
840. Sponsalia debent fieri inter habiles. *Quid, si verba vel signa sint dubia?*
841. *Verba de præsenti apta ad matrimonium inter impuberes habent vim sponsalium. An idem valeat inter puberes in matrimonio clandestine contracto.*
842. *An sufficiat ad sponsalia dicere:* Non ducam aliam quam te.
843. *An dicere:* Contraham, si Papa dispensaverit. *An sufficiat subarrhatio annuli et missio munerum. Quid, si parentes annulum mittant.*
844. *Qu. 1., an sponsalia contracta per metum gravem sint per se nulla. Qu. 2. Quid, si per metum levem? Qu. 3., an, qui contraxit ex metu levi, possit sponsalia rescindere.*

831. — „Resp. Sunt promissio voluntaria, deliberata „et mutua, signo sensibili expressa, futuri matrimonii „inter personas jure habiles.

„Dicitur 1.: *promissio;* **quia propositum non sufficit,**

„cum non inducat obligationem. Unde, qui diceret: *Volo „te accipere, habere aut ducere in uxorem*, non contra„heret sponsalia, ut *Bonac.* (1) docet ex aliis; quia hæc „verba non promissionem, sed propositum promissionis „tantum significant, nisi tamen ex circumstantiis aliud „colligatur.

„Dicitur 2.: *voluntaria* et *deliberata*, scilicet delibera„tione sufficiente ad peccatum mortale, cum sponsalia „sub mortali obligent (2): etsi *Bon.* (3) plus requirat. Unde „regulariter non sunt valida ante septennium completum (4), „nisi malitia et prudentia suppleant ætatem (5) (quod ta„men quidam negant sufficere, cum jus determinarit æta„tem); imo nec post septennium, si de usu rationis suf„ficienti non constet; uti neque si vi, dolo, errore vel igno„rantia circa substantiam aut notabilem conditionem sub„stantialem fiant, secundum dicta de voto et contractibus.

832. — *Quæritur*, an teneatur matrimonium contrahere, qui ficte promisit sponsalia alteri vere repromittenti. Fictio hæc diversimode potest contingere: 1. Si is non habuit animum contrahendi; 2. si non habuit animum se obligandi; 3. si non habuit animum adimplendi. In *primo* casu certe non tenetur stare promissis, cum omnino defuerit promittendi voluntas. (6) Contra vero in *tertio* casu certum est teneri, quia jam contraxit obligationem. *Vide Salm.* (7) et *Viva* (8), ubi bene advertunt, quod, si quis sciret, oriri obligationem ex promissione, sed ad eam non adverteret, nihilominus teneretur ad promissum, quia jam habuit virtualem voluntatem se obligandi.

833. — Quæstio tantum est de *secundo* casu, quando is voluit promittere, sed noluit se obligare; et respondetur: Si ipse ignoravit, ex promissione illa oriri obligationem exequendi matrimonium, certum est, non teneri, ut dicunt *Salm.* (9) *cum communi* (quidquid aliqui aliter sentiant); quia, qui ignorat naturam promissionis, non habet veram promittendi voluntatem. Dubium igitur est,

(1) *q. 1. p. 1.* — (2) *Diana p. 3. t. 4. r. 273. ex Sanchez, Pont. etc.* — (3) *q. 1. p. 4. n. 4.* — (4) *ut docent Coninch. d. 22. a. 5., Sanch. l. 1. d. 16.* — (5) *Diana t. 4. p. 5. r. 274., Pont. etc.* — (6) *ita Viva de matr. q. 1. a. 1. n. 1. et Salm. eod. tit. c. 1. p. 3. n. 25. de contract. c. 1. p. 1. n. 7. cum Sanch., Lugo, Sylv. etc. communiter.* — (7) *de matrim. c. n. 25.* — (8) *n. 3. et 7.* — (9) *ib. n. 26.*

an teneatur ad matrimonium, qui sciens naturam promissionis ficte promiserit sponsalia, nolens revera ad matrimonium se obligare.

Prima sententia dicit, quod iste non solum peccet mortaliter contra justitiam, sed etiam ex justitia teneatur ad contrahendum matrimonium; nec excusatur, si damnum alio modo velit resarcire. Ratio, quia in ipsa promissione, quando est vera, necessario est insita obligatio ipsi competens: cum autem quis minime vult promittere, minime quidem obligatur, sed quando vere promittit, non potest nolle obligari juxta conditionem contractus; nequit enim a promissione obligationem illi propriam separare; ita probabiliter *Pont.* (1) *cum Vasq.*, *Viva* (2); item *Soto*, *Lop.*, *Led.*, *Arag.*, *Gutt. etc. ap. Sanchez.*

Secunda sententia vero probabilior, cui subscribimus (3), negat, esse obligationem contrahendi. Ratio præcipua est, quia omnis obligatio, quæ non habetur ex lege, oritur ex privata hominis voluntate; ergo, ubi deest voluntas se obligandi, deficit obligatio. Et hoc, etiamsi promissio fuerit juramento firmata, ut docent *Sanch.* (4) *cum s. Bonav.*, *s. Antonino*, *Medina*, *Pal. et pluribus*, *Escob.* (5) *cum Richardo*, *Gabr. ac Salm.* (6) *cum Bonac. et Aversa*, *ex d. Thom.*, qui (7) docet, juramentum non obligare, ubi deest animus se obligandi; juramentum enim sequitur naturam promissionis. Nec obstat ratio contraria supra allata; quia, esto ficte promittens peccarit contra justitiam, alteram partem decipiendo, non tenebatur tamen ex justitia ponere verum consensum, cum nulla ei aderat obligatio contractum ineundi, et contra alter nullum acquisierit jus in eum ex suo consensu; ideo tenetur quidem postea ratione deceptionis damna resarcire, sed non tenetur ratione promissionis verum consensum ponere et matrimonium contrahere. Secus vero dicendum, si intervenerit deflo-

(1) *de matr. l. 12. c. 2. n. 7.* — (2) *l. c. n. 2. v. dico 3.* — (3) *et quam tenent Sanch. de matr. l. 1. disp. 9. n. 5. et disp. 10. n. 25., Pal. p. 2. n. 2., Laym. c. 1. n. 10., Less. c. 18. n. 62., Holzm. c. 1. n. 117., Spor. c. 1. n. 154., Escob. l. 24. n. 92., Renzi de matr. c. 1. sect. 1. q. 3., Tamb. eod. tit. l. 8. c. 1. §. 4. n. 5., Mazz. c. 2. §. 1. et Salm. l. c. n. 28 cum Bon., Bec., Aversa, Vill., Cornejo et Diana.* — (4) *d. disp. 9. n. 9.* (5) *n. 95.* — (6) *de matr. c. 1. p. 3. n. 29.* — (7) *in 3. dist. 39. q. 1. a. 3. q. 3.*

ratio; quia tunc deflorans omnino tenetur ad matrimonium, cum non possit tunc alia via sat æquivalenter damnum resarcire, ut diximus *l. 4, 642.*

834. — Sufficit autem ad validitatem sponsaliorum inter pueros, ut in ipsis probabiliter agnoscatur rationis usus. Hoc putant probabilius cum communi *Salm.* (1) *cum Sanch., Coninch., Dic., Bonac. et aliis contra Pal., Aversa etc.*, qui dicunt, pueros ante septennium non obligari. Non peccant autem graviter pueri vel parentes pro eis sponsalia promittentes (2).

835. — An vero sint irrita sponsalia contracta per dolum dantem causam contractui, etsi versantem tantum circa qualitatem? Affirmat *Sanch.* (3) *cum Mol., Covarr. etc.*, et idem sentiunt *P. Conc. et alii*, quos citavimus *l. 4, 715. de contract.* Sed ibi diximus, probabilius eo casu contractum non irritari, neque de jure naturali, cum jam adsit consensus quoad substantiam, neque de jure civili, ut patet ex *instit. l. 4. tit. 13. de excep.*, cujus verba attulimus *dicto n. 715.* Habet vero tunc deceptus actionem irritandi contractum propter injuriam et defectum consensus, idque currit, etiamsi deceptio provenerit ab alio tertio, parte ignorante (4). Cæterum satis probabile est cum *Lessio, Laym. et Sporer*, relatis *eod. n. 715.*, et cum *Viva* (5), quod deceptus non teneatur in conscientia stare contractui, si suus error vere fuerit invincibilis.

An autem stando primæ sententiæ, nempe quod sponsalia sint per se irrita, etiam decipiens liber remaneat? Affirmant idem *Sanch. l. c. et Pontius* (6) *cum Coninch., Val., Reb. etc.:* sed oppositum est probabilius, ut fuse probavimus *l. 4, 715.*, cum *Lugo, Less., Laym., Pal. etc.*

836. — „Dicitur 3.: *mutua.* Unde, si Titius promittat „nuptias Cajæ, et hæc acceptet sine repromissione, neuter „obligatur; quia, cum contractus sponsalium sit onero„sus et reciprocus, non potest claudicare; involvit enim „conditionem: *Si tu repromiseris.* Quod si tamen Titii „promissio fuisset absoluta ac gratuita et acceptata a Caja,

(1) *ib. p. 6. n. 74.* — (2) *ut dicunt Salm. ib. n. 77. cum Coninch., Sanch. etc. contra Bonac. et Henr.* — (3) *de matr. l. 1. d. 64. n. 3.* — (4) *ut docent Sanch. cum Cov. et aliis cit. d. 64. n. 4. et 5.* — (5) *de matr. q. 2. art. 8. n. 2.* — (6) *l. 4. c. 21. n. 7.*

„solus Titius obligaretur, non vi sponsalium, sed simplicis promissionis (1).

Quæritur hic 1., an hoc ipso, quod aliquis acceptet sponsalia, simul repromittere intelligatur.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Pont.* (2) *cum s. Antonino*, *Palud.*, *Sylvio etc.*, ac probabilem putant *Salm.* (3) *cum Vasq.*, *Henr.*, *Leand. et Gabr. a s. Vincentio.* Ratio, quia, sicut acceptatio matrimonii de præsenti includit virtualem repromissionem seu voluntatem ad illud se obligandi, cum matrimonium valere non possit, si utraque pars non obligetur; ita etiam acceptatio sponsaliorum, quæ matrimonii naturam sequuntur. Hinc deducunt hi AA. cum *Molina et Busemb.*, quod casu, quo uterque sponsorum non obligatur, neuter remaneat obligatus.

Secunda sententia vero probabilior negat, et hanc tenent *Bon.* (4), *Conc.* (5), *Sanch.* (6), *Laym.* (7), *Sporer* (8), *Escob.* (9) *cum Soto ac Salm.* (10) *cum Dic.*, *Pal. etc.*, qui dicunt, bene posse stare promissionem unius de futuro matrimonio et acceptatam obligare, sine repromissione alterius; neque acceptationem includere repromissionem, quia potest quisque acceptare obligationem alterius, quin seipsum obliget. Advertunt tamen *Salm.* (11), hoc intelligi, si promittens voluit sponte se obligare independenter ab alterius repromissione, atque hoc sit certum; nam in dubio, ut dicunt, censendum est, noluisse sine repromissione obligari. Et in tali casu notandum, quod promissio illa non essent sponsalia, ideoque non induceret impedimentum publicæ honestatis, sed esset mera promissio gratuita, unam tantum partem obligans, non vi quidem sponsalium, sed vi meræ fidelitatis.

837. — *Quæritur 2.*, an quis possit se obligare ad contrahendum matrimonium vi gratuitæ promissionis, libera remanente altera parte.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Pont.* (12) *cum Vasquez*, *Conc.* (13), et probabilem vocat *Diana* (14). Ratio,

(1) *ita Sanch. l. 3. d. 5. contra Pont. ap. Diana p. 3. tr. 4. res. 244.* — (2) *l. 12. c. 4. n. 10.* — (3) *de ord. c. 1. p. 2. n. 16.* — (4) *q. 1. p. 1. n. 7.* — (5) *t. 10. p. 258. n. 5.* — (6) *l. 1. d. 5. n. 15.* — (7) *c. 1. n. 2.* — (8) *n. 151.* — (9) *n. 68.* (10) *de matr. c. 1. p. 2. n. 18.* — (11) *ib. n. 21.* — (12) *l. 12. c. 4. n. 2.* — (13) *p. 259. n. 6.* — (14) *3. p. tr. 4. r. 244.*

quia contractus sponsaliorum est instar contractus cujusdam permutationis; unde in eo nemo potest se obligare, nisi sub conditione, ut alter mutuo se obliget.

Secunda sententia vero communior et probabilior affirmat (1). Ratio, quia, licet vi promissionis sponsalitiæ non possit unus remanere obligatus altero manente libero; tamen bene potest aliquis vi simplicis promissionis gratuitæ se obstringere independenter a contractu sponsalium. An autem hæc promissio obliget sub gravi? Id pendet ab alia quæstione allata *l. 4, 720.*, ubi diximus cum *Cajet.*, *Bann.*, *Led.*, *Henr. et Salm.* ex auctoritate *d. Thomæ*, satis esse probabilem sententiam negativam. Recte vero advertunt *Sporer l. c. et Tamb.* (2), quod regulariter nunquam sponsi intendant gratis se obligare sine conditione, quod alter etiam se obliget.

838. — „Dicitur 4.: *signo expressa;* quia contractus „inter homines non fit nisi signo externo. Unde non „sufficit ad sponsalia taciturnitas Cajæ, etiam cum con„sensu interno in promissionem matrimonii, quod Titius „ei promittit. Si tamen pater vel mater pro filio aut „filia, aut curator pro eo, cujus curam habet, præsente „et non contradicente, dummodo metus absit, contrahat, „valida erunt; quia in hoc casu jus accipit taciturnita„tem pro expressione consensus (3): imo etiamsi pro ab„sente: saltem si is resciens id expresse vel tacite signo „aliquo sufficienti ratificat: *Sanch.*, *Pont.*, *Diana* (4), con„tra quos *Sotus et Henr.* ne hoc quidem requirunt, sed „tantum, ut resciens non contradicat. Quod *Coninch.* „admittit, si per ipsos tutores vel parentes iis proponatur; tunc enim si taceant, censeri consentire.

Si parentes contrahant sponsalia præsente filio, qui taceat et non contradicat, ipsa utique sunt valida, ut communiter docent (5). Et patet ex *cap. un.* §. *fin. de despons. impub. in 6.*, ubi *Bonifacius VIII.* sic declara-

(1) *eamque tenent Busemb. ut supra et Sanch l. 1. d. 5. n. 12., Laym. c. 1. n. 2., Bon. q. 1. p. 1. n. 8.. Escob. l. 24. n. 71., Spor. n. 152. et Salm ib. n. 20. cum Coninch., Dic. et Aversa.* — (2) *de matr. tr. 3. c. 1. §. 1. n. 4.* — (3) *Sanch. l. 1. d. 22., Diana p. 3. t. 4. r. 170.* — (4) *p. 3. t. 4. r. 171.* (5) *Laym. c. 1. n. 13., Palaus p. 4 n. 12., Ronc. p. 133. q. 5. r. 1, Sanch. l. 1. c. 23. n. 5. et alii passim.*

vit: *Porro ex sponsalibus, quæ parentes pro filiis puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi filii, si expresse consenserint vel tacite, ut si præsentes fuerint nec contradixerint, obligantur.* Idemque dicendum non solum, si pater, sed etiam, si mater contrahat pro filio, ut recte etiam communiter docent (1); idque infertur ex dicto textu, ubi non dicitur *patres*, sed *parentes;* et ratio est, quia in hoc non habetur respectus ad patriam potestatem, sed ad affectum parentum erga filios: matres autem non minus quam patres filios diligunt. Idem dicunt *Busemb. ut supra et Sporer l. c.* de tutoribus et curatoribus promittentibus pro pupillis et minoribus. Sed probabilius id negant *Salm.* (2) *cum Sanch. et Guttier.*, quia hoc tantum de parentibus dispositum est.

Id tamen procedit duntaxat pro foro externo, ut bene advertunt *Bonac. et Roncagl. ll. cc. ac Holzm.* (3) *cum Anacleto.* Nam in foro interno, si filius dissenserit, certe ad sponsalia illa a parentibus contracta non obligatur. Et idem omnino dicendum puto, si filius negative se habuerit, non dissentiendo neque consentiendo; ad contrahendam enim quamcumque obligationem positivus requiritur consensus. Nec obstat præfatus textus, cum ibi dicatur *obligantur;* nam ad matrimonium, et sic pariter ad sponsalia, quæ matrimonii naturam sequuntur, non sufficit consensus internus contrahentium, sed requiritur consensus externe expressus aut verbis aut signis, ut habetur in can. *Sufficiat causa 27. q. 2.* Quamvis autem sponsalia contracta per solum consensum internum non valeant, valent tamen in hoc casu speciali, ut *Bonifacius* decernit, nempe si pater contrahat pro filio tacente et non contradicente; sed utique intelligendus Pontifex loqui, modo filius interne et positive consentiat. Et sic revera mecum sentiunt *Bon.* (4) *et Salm.* (5), dum dicunt, tunc solum taciturnitatem filii valida reddere sponsalia, quando filius interne consentit.

839. — *Dubitatur 1.*, an sit speciale, quod sufficiat præsentia et taciturnitas filiorum, si parentes pro eis

(1) *Sanch. n. 9., Pont. l. 2. c. 14. n. 2., Pal. p. 4. n. 12., Boss. c. 3. n. 159. cum Abb. et Salm. de matr. c. 1. p. 4. n. 47.* — (2) *de matr. c. 1. p. 4. n. 48.* — (3) *de matr. n. 149.* (4) *q. 1. p. 1. n. 11.* — (5) *ib. n. 46.*

contrahant. Negant *Hostiensis*, *Manuel et Anchar.* (1), qui dicunt, id procedere, etiamsi extraneus contrahat sponsalia pro alio præsente et tacente; quia (ut ajunt), cum hic agatur de re appetibili, quisque tacens consentire videtur. Idque confirmant ex *c. 1. de matr. contr. contra eccles. etc.*, ubi judicantur valida sponsalia inita a fratre pro sorore præsente et tacita consentiente, dum textus ponderat ibi aliqua signa taciti consensus. Et huic sententiæ consentiunt etiam (2) *Vict.*, *Henr.*, *Led. et Sotus*, loquendo tamen pro solo foro externo. Sed communissime et *verius*, id in utroque foro esse speciale pro sponsalibus contractis a parentibus, affirmant *Escob.* (3), *Pal.* (4), *Boss.* (5) *et Sanch.* (6) *cum s. Antonino*, *Palud.*, *Innoc.*, *Abb.*, *Gabr.*, *Covar.*, *Tab. et aliis plurimis ex d. Thoma* (7). Ratio, quia, licet matrimonium sit per se appetibile, tamen obligatio ad illud est onerosa; cum autem parentes præ magno amore erga filios præsumantur ipsis bene consulere, merito censentur filii consentire ipsorum promissioni: sed hæc ratio non militat pro aliis. Nec obstat regula juris 43. in 6.: *Qui tacet, consentire videtur.* Nam bene respondent *Salm.* (8), *Bonac. et Ronc. ll. cc.*, hoc procedere in favorabilibus, non autem in obligatoriis; ubi verius oppositum præsumitur: et maxime in sponsalibus, ubi (ut diximus) positivus requiritur consensus. Neque obstat textus supra oppositus; nam respondet *Escobar l. c.* cum glossa, ibi bene adfuisse expressum consensum, et textum exprimere alia signa tacita, ut confirmet, adfuisse verum consensum per illa signa externatum. Recte tamen *Sanch.* (9) *cum aliis* primam sententiam admittit, si alicubi (prout est apud Indos) esset consuetudo, ut consensus per alios exprimatur.

Dubitatur 2., an, cum parentes contrahunt sponsalia pro filiis absentibus, sufficiat ad eorum valorem, si filii certiores facti non contradicant.

Prima sententia negat, dicitque requiri, ut ipsi sponsalia ratificent aliquo alio speciali signo expresso vel tacito: ita *Sanch.* (10), *Pont.* (11), *Ronc.* (12), *Escobar* (13)

(1) *ap. Sanch. l. 1. d. 23. n. 6.* — (2) *ap. Sanch. l. c.* — (3) *n. 169.* — (4) *p. 4. n. 17.* — (5) *c. 3. n. 165.* — (6) *n. 7.* — (7) *in 4. d. 27. q. 1. a. 2.* — (8) *de matr. c. 1. p. 4. n. 45.* — (9) *n. 14.* — (10) *l. 2. d. 23. n. 17.* — (11) *l. 2. c. 14. n. 14. et l. 10. c. 9. n. 9.* — (12) *p. 133. q. 5. r. 2.* — (13) *n. 172.*

cum Vega et Corduba ac Boss. (1) *cum Molina, Fill., Barbosa, Gutt. etc.* Et probant ex *eod. cap. unic. de desp. in 6.*, ubi sic dicitur: *Et est idem, si filii tempore sponsaliorum absentes et etiam ignorantes, eadem sponsalia post scientes ratificaverunt tacite vel expresse.* Ergo (ut arguunt) bene ibi constituitur differentia inter sponsalia contracta præsentibus filiis, ubi sufficit taciturnitas, et filiis absentibus, ubi amplius requiritur ratificatio expressa vel tacita.

Secunda sententia vero dicit, sufficere ad contrahendum, quod taceant et non contradicant; hanc tenent *Bonac.* (2), *Sporer* (3) *cum Coninch. et Tambur., Pal.* (4) *cum Palud. et Henr. ac Salm.* (5) *cum Soto, Dic. etc.;* hujusque sententiæ est quidem etiam *d. Thomas* (6), dum ibi ait: *Robur habent* (sponsalia), *in quantum illi, inter quos contrahuntur, ad ætatem debitam venientes non reclamant, et intelliguntur consentire, quæ per alios facta sunt.* Ratio, quia ex præfato textu sufficit, ut filii expresse vel tacite sponsalia ratificent: *expresse* ergo intelligatur consentiendo, *tacite* non contradicendo; et ideo Pontifex dicit: *Et idem est;* et in tantum ibi ait: *ratificaverunt*, quia agitur de re per alios jam peracta. Utraque sententia est probabilis, sed secunda probabilior. Bene tamen advertit *Pal.* (7) *cum Coninch.*, non sufficere, quod filius casu resciat sponsalia a parente contracta et non contradicat; sed insuper requiri, ut parens vel per se vel per epistolam aut nuntium filium certiorem faciat.

840. — „Dicitur 5.: *inter habiles*, id est, qui et ætate a jure præscriptam habent, et nullo impedimento „prohibentur.

Unde resolves:

„1. Quando verba vel signa sunt dubia, in foro con„scientiæ standum est intentioni contrahentium, si de illa „constet; in externo autem communi intelligentiæ et sen„sui verborum, ita tamen, ut potius inclinetur in favo-

(1) *c. 3. n. 188.* — (2) *q. 1. p. 1. n. 11.* — (3) *n. 191.* — (4) *p. 4. n. 14.* — (5) *de matr. c. 1. p. 4. n. 47.* — (6) *4. d. 27. q. 2. art. 2. ad 1.* — (7) *n. 15*

„rem matrimonii (1)." *(Sed probabilius est, ut ait Viva, inclinandum esse in favorem libertatis.)*

841. — „2. Verba de præsenti inter impuberes apta „ad matrimonium, cum hoc ex jure positivo sit nullum, „habent vim sponsalium. Ratio est ex interpretativa in„tentione contrahentium, qui actus, quando non valent, „eo pacto, quo fiunt, valent meliori modo, quo possunt; „sponsalia autem virtute continentur in matrimonio (2).

Hæc doctrina est communis apud omnes; ita enim docent *Sanchez* (3), *Pontius* (4), *Pal.* (5) *et Salm.* (6) *ac alii universe, ex c. un.* §. *Idem de despons. impub.*, ubi id expressum habetur; modo (intelligendum) impubes interius non expresse dissentiat. An autem idem valeat inter puberes, si matrimonium clandestine, id est sine parocho et testibus, contrahatur? Affirmant *Laym.* (7), *Coninch., Reb. ac Vega* (8), item *Avila, Henr., Led. etc.* (9), probabile putat *Escob.* (10). Ratio, quia, ut dicitur in dicto §. *Idem*, actus, qui non valet, ut fit, valet tamen, ut fieri potest. Sed communissime et probabilius negant *Sanchez* (11), *Barb.* (12), *Bon.* (13), *Conc.* (14), *Escob.* (15) *cum Nav., Led., Manuel et Palac., Boss.* (16) *cum aliis pluribus, et Salm* (17) *cum Becano, Diana et Vill.*, qui affert declarationem cardinalium. Ratio, quia, cum actus est nullus non jam ex parte contrahentium, sed ex parte sui ipsius, eo quod est contra bonos mores, et jus illi resistit (prout huic resistit Tridentinum (18), declarans matrimonium clandestinum omnino irritum et insuper personas omnino inhabiles ad sic contrahendum), tunc talis actus nullam parit obligationem (19).

842. — „3. Ad sponsalia non sufficit: 1) Si dicas: „*Non ducam aliam quam te;* quia sunt verba mere ne„gativa, et potest ducere nullam (20).

(1) *vide Diana p. 3. t. 4. res. 205., Bonac. q. 1. p. 1.* — (2) *Laym. l. 3. n. 17.* — (3) *l. 1. d. 2. n. 2.* — (4) *l. 12. c. 5. n. 4.* — (5) *p. 4. n. 3.* — (6) *de matr. c. 1. p. 4. n. 51.* (7) *c. 1. n. 18* — (8) *ap. Barb. in Trid. sess. 24. c. 1. n. 130.* — (9) *ap. Salm. ib. n. 52.* — (10) *n. 128.* — (11) *l. 1. d. 20. n. 3.* — (12) *alleg. 32. n. 143.* — (13) *p. 8. n. 48.* — (14) *p. 262. n. 14.* — (15) *n. 128.* — (16) *c. 1. n. 12.* — (17) *n. 54.* — (18) *sess. 24. c. 1* — (19) *ex l. Non dubium c. de leg.* — (20) *Bon. q. 1. p. 7. n 13.*

Idem recte tenent *Laymann* (1), *Palaus* (2), *Escobar* (3), *Salm.* (4), *Boss.* (5) *Holzm.* (6) *cum Anacl. et communi*, ut asserit, ac *Sanch.* (7) *cum Henr., Ang., Man., Vega, Ledesma etc. contra Ang., Sylv., Adrianum, Villal. etc.* (8). Ratio, quia talia verba, licet importent, quod, si ille velit uxorem ducere, non posset aliam accipere, ut bene advertunt *Laym., Pal., Bonac., Salm.* (9) *et alii communiter*, tamen per se non important, quod illam ducere teneatur. Dicimus: *per se;* nam aliter dicendum cum *Bon., Escob. et Salm.* (10), si ex circumstantiis colligatur, talem vere voluisse sponsalia contrahere. Probabilissime autem dicunt (11), quod, si verba sint de præsenti, nempe: *Nullam volo nisi te*, tunc vere contrahit sponsalia.

843. — „2) Non sufficit ad contrahenda sponsalia dicere: *Contraham tecum, si Papa dispensaverit* (12). Ac proinde licitum est utrique contrahenti, ante et post impetratam a Pontifice dispensationem, altero invito resilire. Si tamen impensæ magnæ factæ sint causa dispensationis, eas tenebitur refundere resiliens." *(Hujusmodi tamen sponsalia, impleta conditione, probabilius sunt valida, juxta dicenda n. 859. Et interim, licet non valeant ad inducendum impedimentum publicæ honestatis, obligant tamen ad petendam dispensationem, si Papa in tali impedimento soleat dispensare; secus, si non soleat; vide dicta lib. 4, 650.)*

„3) Subarrhatio annuli et missio munerum jocalium; nisi consuetudo patriæ aliud habeat. Ratio est, quia potest fieri ex aliis causis (13). Quod si tamen verba unius præcesserint, tunc immissio annuli et verbum: *Recipio*, operatur sponsalia, vel etiam matrimonium, pro ratione promissionis, ut docet *Fill.*, quia recipiendo sic annulum tacite consentit: itemque, si habito inter amicos tractatu de matrimonio, sponsus misit arrhas et

(1) *c. 2. n. 2.* — (2) *p. 3. n. 13.* — (3) *n. 148.* — (4) *c. 1. n. 44.* — (5) *c. 3. n 215. et 224.* — (6) *n. 148.* — (7) *l. 1. d. 19. n. 5.* — (8) *ib n. 3.* — (9) *ib. n. 44.* — (10) *c. n. 44.* — (11) *Pont. l. 2. c. 10. n. 7., Viva q 1. art. 4. n. 2. cum Perez et alii ap. Boss. n. 221.* — (12) *Barb. et alii 10. cum Diana p. 3. t. 4. r. 290. contra Sanch., Coninch. et Pont.* — (13) *ita etiam Sanch. l. 1. d. 22. n. 2., Boss. c. 3. n. 120., Pal. p. 4. n. 19., Conc. p. 262. n. 13. et alii passim.*

„munera jocalia, eaque sponsa acceptavit(1).“ *(Et hoc, etiamsi*(2) *non adsit verbum: recipio, ut vult Busemb.; sufficit enim sola acceptatio. Si autem parentes annulum mittant ad sponsam, non præsumitur filius contraxisse sponsalia, nisi annulus ex suo consensu missus fuerit, ut recte sentiunt Palaus l. c., Sanch.*(3) *et Boss.*(4) *cum Mol., Gutt., Menoch. etc.)*

„4. Sponsalia metu gravi contracta, licet juramento „firmata, sunt invalida: quia juramentum metu extortum „non firmat contractum; imo probabiliter nec obligat, adeo„que relaxatione non indiget(5).“

844. — *Quæritur I.*, utrum sponsalia per metum gravem injustum*) contracta sint ipso jure invalida.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Sanch.*(6), *Pontius*(7), *Laym.*(8), *Bon.*(9), *Salm.*(10) *cum Bec., Cov., Diana et Aversa ac Boss.*(11) *cum Panorm., Azor, Sa, Rodr. etc.* Et probant ex *c. Ex litteris 11. de despons. impub.*, ubi, cum quædam puella contraxisset sponsalia cum juramento, postea *dolens* (ut ait textus) *et invita, minis parentum impulsa*, adducta fuit in domum sponsi; ideo Pontifex declaravit, eam liberam esse ab illis sponsalibus. Nec obstat dicere, quod talis puella non contraxerit sponsalia per metum, sed per metum domum sponsi adiverit. Nam communiter supponunt DD. cum glossa, hanc puellam desponsatam fuisse per metum; idque, recte ait *Sanchez*, certe supponi in eodem textu; alias enim

(1) *Laym. l. 5. t. 180. c. 2. (ita pariter Pal. p. 4. n. 10., Escob. n. 164., Boss. c. 3. n. 123, Holzm. n. 146., et Sanch. l. 1. d. 22. n. 3. cum Abbate, Sylv., Angl., Tab., Arm., Covar. et aliis).* — (2) *ut hi dicunt.* — (3) *n. 7.* — (4) *n. 125.* (5) *Sanchez, Barb, Diana p. 3. t. 4. resol. 278; (vide supra l. 4. t. 2. c. 2.)* — (6) *de matr. l. 4. d. 21. n. 3.* — (7) *l. 4. c. 6. n. 12.* — (8) *l. 3. tr. 4. c. 6. n. 3.* — (9) *p. 7. n. 6.* — (10) *de matr. c. 1. p. 5. n. 62.* — (11) *c. 12. n. 143.*

*) Addit *s. Alphonsus* in eadem quæstione hom. ap. tr. 18. n. 3. „*et ab extrinseco;*“ quia, ait, si fuisset ab *intrinseco* (v. gr. si quis promitteret, timens, ne cogeretur ad solvendum debitum, aut ne in carceres conjiceretur), tunc iste tenetur ad sponsalia.

Editor.

Pontifex eam ab obligatione sponsalium non absolvisset. Dicitur autem: *per metum gravem*; nam si esset levis, aliter dicendum, ut mox videbimus in *quæstione II.* Item dicitur: *per metum injustum;* quia, si esset justus, valida quidem essent sponsalia; tunc enim pars, quæ ea contraxit, esset irrationabiliter invita, si nollet contrahere, ut recte dicunt *Salm.* (1), *juxta dicenda n. 1057.*

Secunda sententia vero (2) tenet, hujusmodi sponsalia ex metu gravi contracta posse quidem irritari a metum passo, sed non esse per se irrita; ideoque dicit, quod, si adfuit juramentum, debet ipsum servari, donec relaxetur. Ratio, quia omnes contractus, præter solum matrimonium, per metum initi per se validi sunt, juxta dicta *lib. 4, 717.* Respondent autem ad textum allatum in *dicto c. Ex litteris*, quod ibi ageretur de puella, quæ omnino invita contraxerat, et ideo ejus promissio fuerit irrita declarata. Utraque sententia est probabilis, sed prima mihi videtur probabilior; licet enim, loquendo de contractibus in genere, oppositum tenui (ut dixi), nempe quod contractus metu initi sint de se validi, circa sponsalia vero diversa occurrit ratio; nam in aliis contractibus, cum ipsi non sint per se nulli, nec eis resistat jus, bene potest metum passus, nisi velit contractum rescindere, manere obstrictus ad illum exequendum; at nemo potest obligari ad exequendum actum per se nullum, et cui jus resistit, qualis esset matrimonium durante tali metu contrahendum; unde, sicut non potest aliquis esse obligatus ad tale matrimonium, ita nec ad ejus media sive dispositionem, prout sunt sponsalia; dispositiones enim induunt eamdem naturam actus, et ideo passim doctores asserunt, sponsalia naturam matrimonii sequi. Adde, quod connexorum idem debet esse judicium, ut infertur ex *cap. Translato de constitut.* Quapropter, sicut matrimonium ex metu est irritum, idem dicendum de sponsalibus. Ex his infertur, quod ex hujusmodi sponsalibus minime oriatur impedimentum publicæ honestatis.

Quæritur II., an sint valida sponsalia contracta per metum levem, qui dederit causam contractui.

(1) *ib. n. 66.* — (2) *quam tenent Coninch. d. 28. n 7., Viva q. 2. a. 8. n. 9., item Hurtad., Dic. et Trull. ap. Salm. ib. n. 61.*

Prima sententia negat (1). Ratio, quia is, qui per metum (etsi levem) extorquet consensum alterius, adhuc injuriam ei irrogat; unde indignus est, ut ex sua malitia commodum reportet.

Secunda sententia vero communior et probabilior affirmat (2). Ratio, quia non censetur alter veram injuriam tibi intulisse, cum facile poteras tu metum illum repellere; quare, si non repulisti, censeris sponte voluisse talem injuriam pati.

Quæritur III., an, qui contraxit sponsalia ex metu levi, dante causam contractui, possit illa in conscientia rescindere.

Prima sententia negat (3). Et ratio est eadem, quæ mox supra adducta est pro secunda sententia in quæstione præcedenti. Hæc sententia est satis probabilis; sed communior est et probabilior videtur

Secunda sententia affirmans (4). Ratio, quia, cum metus dederit causam contractui, ita ut alias initus non fuisset, incutiens metum tenetur contractum rescindere; unde, sicut ille tenetur relaxare fidem injuste per talem metum extortam, ita metum passus potest fidem datam revocare. Idque tanto magis procederet, si hic apprehendisset metum illum ut gravem, licet in se fuisset levis; quia eo casu talem metum non facile repellere poterat, sicut poterat, quando novisset ut levem. Quid autem dicendum, si metus fuerit justus vel ab intrinseco? *Vide dicenda n. 1053.*

(1) *et hanc tenent Nav. c. 22. n. 51., Less. c. 17. dub. 6. n. 46., Ronc. p. 132. q. 4. r. 2., et Boss. c. 12. n. 288. cum Rebello, Comit., Sylv. etc.* — (2) *et hanc tenent Bon. p. 9. n. 6., Pont. l. 4. c. 10. n. 5. cum Med., Salm. de matr. c. 1. p. 5. n. 60. cum Aversa, Croix l. 6. p. 3. n. 105., Viva de matrim. q. 4. art. 3. n. 6 et Mazz. t. 4. p. 142.* — (3) *et hanc tenent Pon. l. 4. c. 10. n. 6. et 10. et Viva q. 4. art. 3. n. 6. cum Perez, Med. etc.* — (4) *quam tenent Laym. l. 3. tr. 4. c. 6. n. 4., Sanchez l. 4. d. 19. n. 6., Wigandt tr. 3. n. 19., Bon. p. 9. n. 8., Salm. de matr. c. 1. p. 5. n. 60., Mazzotta t. 4. p. 142., Croix n. 105. cum Becano et Lugo de contr. d. 22. n. 138. cum Azor, Reg., Lop., Led. etc., et probabilem putat Viva q. 4. art. 3. n. 6.*

DUBIUM II.

Quæ et quanta sit obligatio sponsalium.

845, *Sponsalia obligant sub gravi. An autem obligent ad statim ineundum matrimonium.*
846. *An judex possit et debeat cogere nolentes ad matrimonium.*
847. *An fornicatio sponsæ vel sponsi cum alia sit specie diversa. Ficte promittens non tenetur ad nuptias, nisi copulam extorserit a virgine.*
848. *Si quis cum duabus sponsalia contraxit, et cum secunda coierit, quam ducere debet?*
849. *De filiis nuptias contrahentibus insciis parentibus. An tales nuptiæ sint validæ. Qu. 1., an et qualiter peccent filii nubentes parentibus insciis vel inconsultis. Quid, si sponsalia fuerint jurata? Quid, si sponsus post illa virginem defloraverit? An prælati teneantur has nuptias impedire. Ex quibus autem causis excusentur filii contrahentes sine consensu parentum.*
850. *Qu. 2., an teneatur filius obedire patri præcipienti matrimonium.*
851. *Qu. 3., an notabilis disparitas conditionis aut status inter contrahentes irritet sponsalia.*
852. *Resiliens perdit arrhas etc. Not. I. Quid, si mulier promittit aliquid viro, ut eam ducat, et quid e converso?*
853. *Not. II. De pœna apposita in resilientem. Qu. 1., an liceat adjicere pœnam in resilientem injuste. Qu. 2., an juste resiliens teneatur ad pœnam promissam cum juramento. Qu. 3., an soluta pœna teneatur recipiens eam restituere. Qu. 4. Quid, si relinquatur legatum puellæ, ut nubat cum aliquo, et illa cum alio nuptias contrahat? Qu. 5. Quid, si legatum relinquatur, in non nubat, et illa nubat?*
854. *An liceant tactus et oscula inter sponsos.*

845. — „**Respondeo** I. Obligant ad ineundum matri-„monium sub peccato mortali:" *(ita communiter omnes* (1)*; et patet ex c. Ex litteris de sponsal. Ratio, quia, licet promissio simplex, juxta probabilem sententiam, non inducat gravem obligationem, secus vero est de promissione mutua, quæ perfectum constituit contractum ex utraque parte obligatorium.)* „si tamen terminus non sit præfixus, „sufficiet, si promittens impleat, quando a promissario re-„quiretur vel pro more regionis. Ratio prioris patet ex

(1) *vide Salm. de matr. c. 1. p. 7. n. 81.*

„natura contractus onerosi in re gravi. Ratio posterio-„ris est, quia id est commune omni debito (1). *Pontius* (2) „tamen vult, obligari statim post contractum.

Quæritur igitur, an, qui sponsalia contraxit sine tempore præfixo ad matrimonium contrahendum, teneatur illud inire, statim ac commode possit.

Prima sententia negat, et dicit, tum solum teneri, cum altera pars requirit (3). Ratio, quia sic habetur in *l. Debitores præsentes c. de pignor.*, ubi dicitur: *Debitores prius denuntiationibus conveniendi sunt.*

Secunda sententia tamen verior affirmat (4). Ratio, quia sic habetur expressum in *l. In omnibus ff. de reg. jur.*, ubi sic dicitur: *In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsenti die debetur;* et in *l. Eum, qui* §. *Quoties ff. de verb. obl.*, ubi: *Quod sine termino præfixo debetur, statim debetur.* Respondetur autem ad textum oppositum, quod illud tantum statuatur pro debitoribus, qui dederint pignora, quæ jure merito non sunt distrahenda a creditoribus, nisi prius debitores moneantur. Sed notandum, quod DD. primæ sententiæ (ut *Sanchez* et alii) dicunt, quod, si altera pars ex oblivione, timore, verecundia vel simili causa non peteret, ut præcipue in fœminis evenit, tenetur tunc sponsus de se sine petitione matrimonium contrahere, cum commode possit. E converso DD. secundæ sententiæ (5) dicunt, quod, si altera pars, cum possit commode petere, tacet, tunc ipsa videtur dilationi assentire; et sic præfatæ sententiæ satis conciliantur. Quid autem, si in sponsalibus appositus sit terminus præfixus ad nuptias ineundas? *Vide dicenda n. 867.*

846. — „1. Resiliens cogi potest ad matrimonium etiam „a judice per censuras: quod tamen raro expedit ob pe-„riculum infelicis exitus.

Nulli dubium, ut diximus, quod in foro conscientiæ

(1) *Sanch. l. 1. d. 28., Coninch. d. 22. dub. 1. ap. Diana p. 3. t. 4. r. 245.* — (2) *ibid.* — (3) *ita Bus. ut supra, Sanch. l. 1. d. 28. n. 2., Nav. c. 17. n. 79., Holzm. n. 177. cum Abb. et Pirhing., ac Escob. n. 178. cum Pal., Sylv. etc.* — (4) *et hanc tenent Pontius l. 12. c. 6. n. 1., Pal p. 7. n. 2., Conc. p. 266. n. 26., Ronc. p. 134. q. 2. r. 2. et Salm. de matr. c. 1. p. 7. n. 85. cum Coninch., Led. et Aversa.* — (5) *ut Pal. l. c. et Salm. c. n. 85. cum Coninch. etc.*

nolens implere sponsalia sine causa graviter peccaret. Dubium est, an judex possit nolentem cogere. Alii affirmant; alii negant, nisi promissio juramento firmata fuerit; alii negant, etiamsi adfuerit juramentum. Et has sententias omnes probabiles putant *Salm.* (1). Attamen verius et communiter dicunt (2), quod, si ex tali matrimonio timeantur rixæ aut scandala, non debeat judex ad illud ineundum cogere partem invitam; secus, si scandala non timeantur; et ita habetur expressum in *cap. Ex litteris 10. de sponsal.*, ubi dicitur: *Ecclesiastica censura compellas, nisi rationabilis causa obstiterit.* Et sic censuit S. C., abstinendam a coactione, suffragante aliqua probabili causa: secus vero sanxit alias, ut refert *P. Zacharia* (3). Recte autem advertunt *Busemb. et Tambur.*, raro expedire, ut partes ad tale matrimonium cogantur: huic consentit *P. Concina*, dicens, semper minus malum esse, ut pars innocens ab hujusmodi matrimonio abstineat. Item recte advertit *Tamb.*, quod, si pars renitens fuerit excommunicata et persistat, judex debeat eam absolvere; quia tunc non speratur profectus, et contra, si tale matrimonium contraheretur, prudenter malus exitus timendus esset. Notant etiam *Salm.* (4) *cum Sanchez, Pont., Pal. etc.*, quod, si constet de sponsalibus, tam judex ecclesiasticus quam sæcularis habent jus cogendi sponsos ad matrimonium.

„2. Si judex secundum allegata et probata cogat ad „matrimonium, licet a parte rei revera coactio sit in„justa, valet matrimonium (5).

847. — „3. Fornicatio sponsæ est circumstantia in con„fessione exprimenda, quia mutat speciem et constituit „injustitiam, quæ in sponsa gravis est, ideoque morta„lis habetur, ut si quis rem alteri promissam notabiliter „corrumpat: quod tamen sponsus non censetur facere „fornicando, cum in viro fornicatio non tanti æstimetur,

(1) *de matr. c. 1. p. 7. n. 88.* — (2) *Pal. p. 8. n. 2., Conc. p. 266. n. 27., Tamb. c. 1. §. 1. n. 10., Holzm. n. 178., Pont. l. 12. c. 6. n. 2., Salm. ib. n. 89. cum Coninch., Becano, Dic. etc. et Sanch. l. 1. d. 29. n. 4. cum s. Bonav., s. Antonino, Nav., Palud. et aliis innumeris.* — (3) *ap. Croix l. 6. p. 3. ad n. 62.* — (4) *ib. n. 92.* — (5) *Sanch. et M. Perez contra Texed. ap. Diana p. 9. t. 8. r. 26.*

„nisi aliud accedat. *Sanch.* (1), *Coninch.*, *Fagund.*, *Fill.* „*etc.* probabiliter contra *Laym.*, *Azor etc.* (2).

Circa hanc quæstionem adest triplex sententia probabilis.

Prima sententia dicit, quod fornicatio tam sponsæ quam sponsi induat malitiam specie diversam (3), quia ex parte utriusque injuria irrogatur juri, quod unus acquisivit ad rem sive ad corpus alterius.

Secunda sententia dicit, quod peccet specie diversa tantum sponsa, non autem sponsus, qui fornicando levem injuriam videtur afferre sponsæ (4).

Tertia sententia demum adhuc satis probabilis (5) dicit, neutrum fornicando committere injustitiam, quia neuter sponsorum jus acquisivit in corpus alterius, cum neuter adhuc corpus suum tradiderit. Id igitur currit tam pro sponso quam pro sponsa; si enim hæc committeret injustitiam fornicando, non posset deinde matrimonium cum sponso contrahere, nisi manifestaret vitium occultum sui corporis, quia tunc adesset inæqualitas; sed ad hoc non tenetur, ut ait *Pontius cum aliis* (6): ergo adest æqualitas, et per consequens non committit injustitiam.

„4. Qui simulato animo promisit, per se loquendo non „obligatur ad nuptias, tametsi damnum creatum debeat „resarcire. Dixi: *per se;* quia, si facta promissione puel„lam induxit ad copulam, tenetur illam ducere. *Bonaci„na* (7): ubi excipit, si puella esset longe inferioris con„ditionis, v. gr. quoad nobilitatem vel divitias; tunc enim „non teneri ducere, v. gr. virum nobilem filiam agricolæ, „præsertim si illa fuerit conscia disparis status seu con„ditionis, eo quod tum decipi potius voluerit, quam de„cepta sit; unde nec teneri eo casu illam dotare: secus „tamen, si ipsa inæqualitatem status ignorarit, aut si „ipse non ficte, sed ex animo matrimonium promise-

(1) *l. 1. disp. 2.* — (2) *vide Lugo d. 16. n. 176.* — (3) *et ita tenent Pal. p. 7. n. 5., Laym. c. 1. n. 6., Holzm. n. 184., Azor ap Fill. c. 2. n. 53., et Salm. de matr. cum Coninch., Dicast. et aliis c. 1. p. 1. n. 11.* — (4) *ita Sanch. l. 1. d. 2. n. 6., Bon. q. 1. p. 10. n. 62., item Fill. et alii ap. Salm. ib. n. 6.* — (5) *quam tenent Pontius l. 21. c. 6. n. 8. et Trull., Covarr., Diana ac Vivald. ap. Salm. ib. n. 7., et probabilem putant Sanch. n. 7., Laym. c. 1. n. 6., Lugo de pæn. d. 16. n. 17. cum Led. et Megala, Salm. l. c. ac Elbel n. 59.* — (6) *vide dicenda n. 865. ad II.* — (7) *l. c. p. 2.*

„rit (1)." *(De omnibus his vide ea, quæ fuse notavimus de restit. l. 4, 642).*

848. — „5. Sponsalia posteriora contra priorem fidem „inita, tametsi jurata sint, aut copula etiam accesserit, „sunt invalida (2): contrarium tamen tenent *Coninch. et „Pont. cum Diana* (3). Matrimonium tamen post sponsa„lia contractum cum altera est validum, licet injustum (4).

Certum est, quod, si secunda sponsa fuerit conscia priorum sponsalium, matrimonium cum prima debet contrahi; quia tunc secunda non fuit decepta, sed ipsa voluit decipi (5). Dubium est, si illa fuerit ignara.

Prima sententia dicit, sponsum teneri contrahere cum secunda, si cum hac copulam habuit (6). Ratio, tum quia ex *cap. Is, qui fidem de sponsalibus* olim per copulam animo maritali factam sponsalia transibant in matrimonium; licet hoc matrimonium hodie ex jure novo Tridentini (7) non amplius subsistat, tamen textus ille bene fundat jus in re, quod acquiritur a secunda sponsa per corporis traditionem, quæ olim matrimonium constituebat: tum quia, quando unus agit de lucro acquirendo, et alter de damno vitando, huic potius favendum est quam primo.

Secunda sententia vero communior et probabilior dicit, sponsum teneri contrahere cum prima, etiamsi adfuerit copula cum secunda (8). Ratio, quia promissio facta secundæ sponsæ semper est nulla, utpote de re illicita, cum fuerit priori sponsæ promissa: nec injuria illata alteri jus huic adimit. Et hoc, etiamsi secunda promissio fuerit juramento firmata (9); quia juramentum non potest esse

(1) *ita Bonac. q. 1. p. 3. n. 7. et seq. ex Vasq., Mol. d. 106., Sanch. l. 1. d. 10.; vide Less. l. 2. c. 10. d. 3., Laym. c. 1. n. 10. et M. Perez d. 2. s. 3.* — (2) *Sanch. et Vill.* — (3) *p. 3. t. 4. r. 210.* — (4) *Bon. p. 5. n. 7., Laym. c. 1. n. 5.* (5) *ita communiter Bossius c. 3. n. 90., Salm. de matr. c. 2. p. 3. n. 42., Viva q. 2. art. 7. n. 3., Holzm. n. 217. et alii passim.* — (6) *ita Pal. p. 22. n. 6., Viva l. c., Pont. l. 12. c. 14. n. 4. cum Major, Boss. l. c. cum Diana et Salm. ib. n. 44. cum Coninch., Reb. et Leand.* — (7) *sess. 24. c. 1.* — (8) *ita Sanch. l. 1. d. 49. n. 5. cum Led., Henriq., Man. et Lop.; item Nav. c. 22. n. 26., Bon. p. 5. n. 7., Ronc. p. 370. q. 6. r. 2., Elbel de matr. conf. 1. n. 17. cum communi, ut asserit Escob. n. 245., Laym. c. 1. n. 5. cum Soto et Rodr., Holzm. n. 117. cum Mastr. et Anacl., ac Croix n. 73. cum Hurt. et Aversa.* — (9) *ut dicunt Holzm. n. 116., Sanchez disp. 50. n. 248., Laym. l. c. et alii.*

vinculum iniquitatis. Nec obstat prima ratio sententiæ oppositæ; nam textus ille (ut recte dicunt *Navar.*, *Sanch. ll. cc. cum Soto et Led.*) intelligendus est loqui de copula affectu maritali habita, non autem de habita affectu fornicario, ut esset in nostro casu. Neque valet secunda ratio; nam hic revera non agitur de contractu lucrativo, sed potius oneroso, cum sit ultro citroque obligatorius. Dicunt tamen *Sporer l. c.*, *Sanch.* (1), *Elbel* (2) *et Bon. cum Reg. ac Mol. ac Croix cum Aversa*, *et Ronc. ll. cc.*, quod ex æquitate teneatur prima sponsa cedere juri suo, si altera ex defloratione grave damnum pateretur; quia charitas obligat ad leve nocumentum patiendum, ne proximus gravissimum subeat; unde ajunt *Henriquez* (3) *et Croix cum aliis*, quod judex eo casu bene possit cogere sponsum ad ducendam secundam: sed non improbabiliter *Holzmann* (4) *cum Anacl.*, *Gutt. et Pichler* sentiunt, ad hoc illam non teneri, quia secunda debet suo crimini imputare, quod tale damnum patiatur.

849. — „6. Liberi, qui parentibus insciis contraxerunt „sponsalia, etiam cum iis, qui imparis sunt conditionis, „v. gr. nobilis cum ignobili, licet peccarint, tamen obli„gantur; nec a parentibus possunt impediri, quominus „servent fidem datam (5): nisi scandalum magnum ex matrimonio timeretur (6).

Certum est, matrimonia filiorumfamilias contracta sine consensu parentum esse valida, contra Lutherum, Bucerum et Erasmum (7), qui invalida asserebant; id patet ex Tridentino (8), ubi sic dicitur: *Quique falso affirmant, matrimonia a filiisfamilias sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse.* Unde non satis videtur probabilis opinio *Pontii* (9) *et Tourn.* (10), quod olim hujusmodi matrimonia sine consensu parentum inita essent invalida; nam obstat communis sententia omnium scholasticorum, ut ipse *Pontius* fatetur, et videtur certum esse ex præfato textu concilii.

(1) *n. 6.* — (2) *de matr. conf. 1. n. 19.* — (3) *ap. Sanch. l. c.* — (4) *l. n. 117.* — (5) *Laym. l. c. n. 12. ex s. Thoma etc.* — (6) *Diana p. 9. t. 7. resol. 71. ex Mol., Sanch. etc.* (7) *ap. Bellarm. de matr. c. 19.* — (8) *sess. 24. c. 1. de ref.* (9) *l. 2. c. 1. n. 5.* — (10) *de matr. q. 6. a. 3. concl. 1.*

Ex hoc inferunt (1), quod, sicut tale matrimonium est validum, ita et sponsalia. Nec officere, ait *Holzm.*, textum in *l. 7 ff. de sponsal.*, ubi ad valorem sponsalium videtur requiri consensus parentum, pari modo ac requiritur in matrimonio (2). Respondet enim, quod lex, tametsi prohibeat hujusmodi sponsalia, non tamen illa invalidet.

Hæc quoad validitatem; sed *quæritur I.*, an et quando et qualiter peccent filiifamilias nuptias contrahentes sine consensu parentum. Quatuor adsunt sententiæ.

Prima sententia, et quidem communior, docet universe, eos peccare lethaliter, si matrimonium ineant, parentibus sive inconsultis sive invitis; ita *Pontius* (3), *Mol.* (4), *Sylvius* (5), *Navarrus* (6), *Petrocor.* (7), *Abelly* (8), *Roncagl.* (9), *Concina* (10); et pro hac sententia fusam edidit dissertationem illustrissimus *d. Franciscus Muscettola*, episcopus Rossanensis, cui novissime doctas addidit adnotationes eruditissimus canonicus Neapolitanus *Alexius Mazzochius;* ubi citantur pro eadem sententia *Albertus Magnus*, *Estius*, *Merbes.*, *Megala*, *Fag.*, *Nald.*, *Turrecrem.*, *Bellarm.*, *Amic.*, *Mastr.*, *Martin.*, *Leand.*, *Marchant.*, *Vidal*, *Platel*, *Isamb.*, *Genet*, *Natal. Alex.*, *Juenin*, *Cabassutius et alii:* sed notandum, quod ex his plures (ut observavi), prout *Bellarm.*, *Albertus M.*, *Estius*, *Turrecrem.*, *Juenin et Cabassutius*, dicunt quidem, hæc matrimonia esse illicita (quod revera omnes DD. concedunt), sed non explicant, an sub culpa gravi vel levi. *Probatur* hæc sententia *1.* ex *c. Aliter causa 30. q. 5.*, ubi legitur decretum illud *Evaristo Papæ* tributum, quo dictum fuit, præsumi *non conjugia*, *sed adulteria* illa, quæ fiunt sine consensu parentum et sine præviis precibus, sine benedictione sacerdotis et custodia paranympharum etc.; *ex c. Honoratur 32.*, ubi dicitur, non esse virginalis pudoris maritum eligere, sed judicium parentum expectare. Item probatur ex Trid. (11), ubi, cum sermo habeatur de matrimoniis clandestinis, et simul sermo de

(1) *Laym. c. 1. n. 14.*, *Spor. c. 5. n. 202. et Holzm. n. 167. cum Anacl. et aliis communiter.* — (2) *juxta l. Si ut proponis 7. c. de nupt.* — (3) *l. 2. c. 1. n. 26.* — (4) *t. 1. tr. 2. d. 176.* — (5) *suppl. q. 47. art. 6. concl. 4.* — (6) *c. 14. n. 15.* — (7) *t. 4. p. 413.* — (8) *de matr. sect. 3. n. 3.* — (9) *p. 269. q. 3.* — (10) *p. 281. n. 4.* — (11) *dict. c. 1. sess. 24.*

matrimoniis contractis a filiisfamilias sine consensu parentum, dicitur: *Sancta Dei ecclesia ex justissimis causis illa semper detestata est atque prohibuit. Probatur 2.* ex jure civili, quo irritæ declarantur nuptiæ sine consensu parentum contractæ, ut videtur expressum in *l. 2. ff. de rit. nupt. l. Si ut proponis c. de nupt.* et aliis, ac signanter in *institut. d. nupt.*, ubi: *Si filii sint, consensum habeant parentum; nam hoc fieri debere et civilis et naturalis ratio suadet;* et infra: *Si adversus ea aliqui coierint, nec vir, nec uxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligatur.* Et licet hæ leges a jure canonico sint correctæ (1), tamen ex illis deducitur, ex ipso lumine naturali deprehendi deformitatem talium nuptiarum. *Probatur 3.* ratione, tum quia ex hujusmodi nuptiis gravia incommoda et scandala oriuntur; tum quia hoc requirit obedientia parentibus debita; tum quia iidem graviter offenduntur, si filii, ipsis insciis vel invitis, matrimonium contrahant.

Secunda sententia dicit, teneri quidem filios sub mortali parentum consilium petere, non vero illud sequi; ita *Sanch.* (2), *Laym.* (3), *Barb.* (4), *Viva* (5), *Bon.* (6), item *Vasq.*, *Fill.*, *Vill. etc.* (7). Probatur prima pars, quia censetur gravis contemptus, in re tam gravi non consulere parentes, quibus incumbit prospicere bono filiorum; poterit enim pater, qui majori prudentia ac experientia pollet, aliqua aperire filio, per quæ hic mutet voluntatem. Secunda autem pars (quam præter AA. mox citatos tenent etiam *Tolet.*, *Burgh. etc.* (8) atque *Viguer.*, *Led. et Riminald. ap. Sanch. l. c.*, et videntur ib. expresse etiam tenere *Host.*, *Suar.*, *Lupus et Covarr.*; saltem dicunt ibi, non esse mortale, *Victor. et Henriq.*), probatur, inquam, hæc secunda pars ex *d. Thoma* (9), ubi ait: *Non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo vel virginitate servanda.* Et licet s. Doctor ibi non loquatur de filio

(1) *ut habetur in c. Tua de sponsal. et c. Cum causa de raptor. ac in Tridentino d. c. 1.* — (2) *l. 4. d. 23. n. 10.* — (3) *c. 2. n. 14.* — (4) *in Trid. sess. 24. c. 1. n. 2.* — (5) *de matr. q. 4. art. 2. n. 5.* — (6) *eod. tit. q. 4. p. 17. n. 25.* — (7) *ap. Boss. de matr. c. 11. n. 81.* — (8) *ap. Croix l. 6. p. 3. n. 570.* — (9) *2. 2. q. 104. art. 5.*

contrahente sine consensu patris, sed de patre cogente filium ad matrimonium, ratio tamen, quam ibi præmittit, est generalis, et pro utroque casu concludit, dum dicit: *Tenetur autem homo homini obedire in his, quæ exterius per corpus sunt agenda; in quibus tamen, secundum ea, quæ ad naturam corporis pertinent, homo homini obedire non tenetur, sed solum Deo; quia omnes homines natura sunt pares, puta in his, quæ pertinent ad corporis sustentationem et prolis generationem. Unde non tenentur nec servi....* et sequitur ut supra. Fundamentum intrinsecum hujus sententiæ est, quia, cum per matrimonium homo perpetuæ servituti obligetur, ratio exposcit, ut sit omnino liber in eo contrahendo. Et quamvis sit de jure naturæ, ut filii obsequium parentibus præstent, tamen de jure etiam naturali et potiori est, ut in nuptiis omnimoda servetur libertas. Nec obstant textus supra allati, consensum parentum exquirentes; ipsi enim tantum probant, illum requiri de decentia et honestate, non vero de præcepto: ut ajunt *Salm.* (1), *Boss.* (2) *et Sanch. l. c. cum Host., Suar. etc.*, ex glossa *in c. fin. causa 30. q. 2. v. parentum*, ubi: *Hoc tantum ad honestatem referas.* Textum autem Tridentini non est certum, referri ad matrimonia contracta sine consensu parentum, quia verba illa: *Dei ecclesia illa semper detestata est*, potius referri possunt ad matrimonia clandestina, ut colligi videtur ex verbis subsequentibus, ubi dicitur, quod, cum matrimonia illa prohibita homines improbi etiam contraherent, ideo declarantur irrita: ergo Tridentinum declarat hic, ecclesiam tantum *detestatam* fuisse matrimonia, quæ prohibuit, et nunc concilium reddit invalida. Ob eamdem rationem ut supra tanto minus obstant leges civiles; quæ autem (3) non invalidabant tales nuptias, sed tantum eas reddebant civiliter irritas; nempe quoad solos effectus contractus civilis, prout declaravit *Ludovicus XIII.* in regno Galliarum (4).

Tertia sententia dicit, quod, si filiifamilias matrimonium contrahunt, sive inconsultis parentibus sive invi-

(1) *de matr. c. 6. p. 2. n. 24.* — (2) *c. 11. n. 87.* — (3) *ut sentiunt Cujacius et Gothofred. ad l. Filius ff. de ritu nupt. et Holzm. n. 168. ac Gonzal. in d. c. Tua n. 8.* — (4) *ap. Tourn. de matr. q. 6. a. 3. versus fin.*

tis, illicite quidem contrahant, at per se loquendo non peccant mortaliter, sed tantum venialiter (1). Ratio, quia, licet filii teneantur hoc obsequium præstare parentibus, nempe eos consulendi in re tam gravi, hæc tamen obligatio non potest esse gravis, quando filii eorum consilio stare non obstringuntur; satis autem vel per se vel per alios viros prudentes aliunde valent cognoscere, quæ circa id occurrere possunt; e converso parentes nequeunt esse rationabiliter graviter inviti, quod eorum consilium non exquiratur in re, quæ absolute pendet ab electione liberorum. Si autem filii non tenentur (saltem sub gravi) parentum consilium sequi, ut concedunt DD. secundæ sententiæ, non adest ratio, cur sub gravi teneantur eos consulere; tanto magis, quia parentes magis se existimant offensos, si filii nuptias ineant ipsis invitis post consilium datum, quam ipsis inconsultis. Idque tanto magis valet, si filius judicet, parentes non graviter laturos, matrimonium illud contrahi ipsis insciis. Imo minime peccabit filius, si reputet parentes in eo libenter consensuros, vel ipsos injuste impedituros, si consulantur (2). Idque satis probatur ex eodem Tridentino (3), ubi conceditur matrimonium contrahi omissis denuntiationibus: *Si fuerit probabilis suspicio, matrimonium malitiose impediri posse.* Communiter tamen præfati AA. tam secundæ quam tertiæ sententiæ (4) dicunt, non excusari a culpa mortali filios matrimonium contrahentes, si parentes juste contradicant, vel si censeantur rationabiliter inviti, puta si tales nuptiæ redundarent in dedecus familiæ, vel si ex eis sint oritura gravia scandala aut dissensiones.

Quarta sententia demum (5) distinguit et dicit, quod,

(1) *ita Palaus p. 12. n. 11., Boss. c. 11. n. 87., Elbel de matr conf. 1. n. 9., Tamb. dec. l. 5. c. 2. §. 3. n. 6., Renzi p. 204 q. 2., Holzm. n. 172. cum Pichler, Sporer n. 206. cum Henr., Led. et Gob., ac Salm. de matr. c. 6 p. 2. n. 22. cum Covar., Victor., Aversa, Dic. et Henriq.* — (2) *ut dicit Barb. l. c. cum Coninch., Sanch. et Vasq. ac Boss. c. 11. n. 82, cum Bellarm., Nav, Sayr., Gutt. etc.* — (3) *de cap. 1. sess. 24.* — (4) *ut Sanch. n. 11., Pal. n. 9., Holzm. l. c, Croix n. 570. et Salm. de matr. c. 6. p. 2. n. 19. in fine et alii passim.* — (5) *quam tenent Laym. c. 1. n. 14. et Delbene ac Aversa ap. Croix l. 6. p. 3. n. 570.*

si parentes ab omni matrimonio filium avertere conantur cum periculo incontinentiæ, filius non teneatur obedire; si vero impedire velint aliquod certum matrimonium, tunc videndum: Si parentes injuste impediant, tunc filius nec tenetur obedire; secus, si parentes juste impediant; nempe si ex tali matrimonio oriatur dedecus aut scandalum familiæ; tunc enim filius graviter peccat, si non obedit et matrimonium contrahit.

Casu autem, quo filius non posset sine peccato tale matrimonium inire, dicunt DD., quod ad illud non obligetur, etiamsi cum juramento sponsalia contraxisset; quia, cum hæc promissio esset de re illicita, juramentum non potest esse vinculum iniquitatis; ita *Rebellius* (1), *Pignat.* (2), *Salm.* (3) *Boss.* (4) *cum Menochio*, item *cardinalis de Lauræa*, *Gabr. a s. Vincentio et Opatov.* (5), ex *c. Quanto de jurejur.*, ubi: *Juramentum fuisse illicitum et nullatenus observandum etc.* Et clarius ex responso *Alexandri II.* (6), ubi: *Peccator iste notatur perjurio, quia, quod observare legaliter non potuit sine judicio parentum, temere jurare præsumpsit.* Et ait *d. Thomas* (7), id esse verum perjurium, nempe jurare illicitum: *Quocumque enim modo quis jurat illicitum, ex hoc ipso falsitatem incurrit, quia obligatus est ad hoc, quod contrarium faciat.* Hocque verum esse dicunt (8), etiamsi res juramento promissa esset venialiter mala; et merito, quia iniquitas, levis etiam est vera iniquitas, cujus juramentum non potest esse vinculum.

Idem dicendum putant communiter AA., scilicet non teneri sponsum ad implenda hujusmodi sponsalia cum gravi parentum injuria, etiamsi virginem defloravit, sed sufficere, quod eam dotet (9). Ratio, quia virtus justitiæ

(1) *p. 2. l. 2. q. 14. sect. 1. n. 9.* — (2) *t. 4. cons. 11. n. 1.* (3) *eod. tr. c. 2. p. 6. n. 85. circa finem.* — (4) *c. 11. n. 93.* (5) *ap. Mazzoch. p. 90. in cit. diss.* — (6) *ap. eumd. Mazzoch. p. 99. n. 186.* — (7) *2. 2. q. 98. art 1. ad 1.* — (8) *Tolet l. 4. c. 22. n. 2., Sanch. l. 1. d 32. n. 1 cum Abb., Cov. et Mol.; item Suar. et Graff. ap. Mazzoch. p. 99. n. 187. ex d. Bonav. et d. Thom. 2. 2. q. 89. art. 7.* — (9) *ita Valent. t. 3. d. 3., Marchant. t. 2 tr 7. tit. 1. q. 2. §. 3. dub. 2. r. 2., Sanch. l. 1. d. 14. n. 3., qui id verissimum censet cum Navar., Lop., Cordùba, Gutt. etc. item Reg., Trull., Tamb., Serius, Graff. et Gob. apud Mazzoch. (contra Boss. c. 11 n. 90.*

nequit obligare ad actum, qui sine peccato impleri non potest. Ex qua probabiliter videtur inferri, quod, si talis sponsus non possit defloratam dotare, nec etiam tenetur eam ducere: quia non potest damnum illius reparare cum gravi injuria parentum. Præterquam quod posito, quod ipse non teneatur vi promissionis, nec etiam videatur teneri ratione defforationis ad reparandum damnum illatum, cum nemo teneatur reparare damnum cum excedenti suo detrimento.

Et quoties filius peccaret in contrahendo matrimonio indigno, ex quo dedecus familiæ vel scandala et infelices exitus prudenter timeri possent, tunc dicunt (1), quod parentes implorare possint auctoritatem prælati ad tales nuptias impediendas, et prælatus teneatur impedire; ideo (2) mortaliter peccaret prælatus, si filio faveret vel dispensaret in denuntiationibus ad matrimonium præmittendis.

Conveniunt autem DD., ut notat Auctor prædictæ dissertationis (3), filios excusari saltem a mortali, si absque consensu parentum nuptias contrahunt ex justis causis, et præcipue: 1) si pater injuste prohibeat filium a conjugio (4); 2) si causa majoris dotis indignam mulierem ei dare velit (5); 3) si pater velit tradere filio uxorem ægram aut duræ conditionis (6); 4) quando filius a parentibus injuste opprimeretur (7); 5) si pater procul distet, et filius non posset commode eum certiorem facere, credatque, patrem libenter consensurum (8); 6) si pater ideo prohibeat justum patrimonium, quia vult filium ducere aliquam contra ejus voluntatem (9); 7) si pater impediat filium ab aliquo matrimonio sine justa causa; tunc enim filius non tenetur obedire, et pater graviter peccat impediendo, ut communiter dicunt (10). An autem pater

(1) *Laym. c. 1. n. 14., Bonac. q. 4 p. 17. n. 26., Dicast. d. 4. dub. 18, Delbene de immun p. 1. c. 8. dub. 19. sect. 9. n. 43. ac Boss. c. 11. n 89. cum Pontio et Rebell.* — (2) *ut Bossius ibid.* — (3) *p. 36. dub. 1 n. 41.* — (4) *ita Bellarm. d. c. 19., Laym. c. 1. n. 14., Mol. t. 5. d. 51. n. 2.. Elbel de 4. præc. n. 538. cum Spor. et communi.* — (5) *Bellarm.* (6) *Guttier. c. 79. n. 19.* — (7) *Guttier. ib.* — (8) *Gonet c. 8. q 1.* — (9) *ita auctor præfatæ diss. l. c.* — (10) *Viva de matr. q. 4. art. 2. n 2., Boss. c. 11. n. 69. cum Guttier., Rebell. etc. ac Sanch. l. 4. d. 22. n. 6. cum P. Soto, Corduba, Lop. et Vega.*

injuste impediens nuptias filii incurrat excommunicationem? Affirmat *Lopez* (1) ex Tridentino (2), ubi dicitur: *Sub anathematis pœna, quam ipso facto incurrant, ne quovis modo directe vel indirecte subditos suos vel quoscumque alios cogant, quominus libere matrimonia contrahant.* Sed verius negant *Sanch. ib. cum Mol., Henr., Gutt., Man. et communi;* nam, ut patet ex contextu, concilium tantum ibi loquitur de dominis et magistratibus, qui cogunt alios ad nuptias. Præterquam quod probabilius dicat *Barb.* (3) *cum Nav., Mol., Pont., Bonac., Coninch., Menoch., Henr. etc.*, præfatam excommunicationem infligi a concilio non contra impedientes a matrimoniis, sed tantum contra cogentes ad illa.

An vero dissensus parentum sit per se justa causa solvendi sponsalia: *vide dicenda n. 877.*; et an parentes possint exhæredare filios nubentes contra ipsorum voluntatem vel nubentes cum indignis: *vide dicta lib. 4, 948. et 949.*

850. — *Quæritur 2.*, an teneatur filius obedire patri præcipienti, ut matrimonium contrahat, vel ut aliquam ducat mulierem, a qua filius abhorret. Communis est sententia negans (4) ex *d. Thoma* (5), ubi: *Non tenentur filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo*; *et d. Bonav.* (6): *Per præceptum non potest pater ad contrahendum cum hac vel illa obligare.* Communiter tamen dicunt (7), teneri filium obedire, si matrimonium illud valde referat ad tollenda gravia dissidia, vel ad sublevandam gravem necessitaem parentum, non jam vigore præcepti, sed ex virtute pietatis, quia filius tenetur subvenire parentibus in necessitate. Et huic consentit *d. Thomas* (8), ubi docet: *Pater non potest cogere filium ad matrimonium per præceptum, sed potest eum inducere ex rationabili causa; et tunc, sicut se habet filius*

(1) *ap. Sanch. l. c. n. 9.* — (2) *sess. 24. c 9.* — (3) *in Trid. l. c. n. 9.* — (4) *quam tenent Sanch. l. 4. d. 23. n. 3. cum Scoto, Host., Sylv., Soto, Tambur., Ang., Ledesm. etc.; item Croix l. 6. p. 3. n. 570. cum Aversa et aliis passim.* — (5) *2. 2. q. 104. art. 5.* — (6) *in 4. d. 29. n. 10.* — (7) *Petrocor. t. 4. p. 414. q. 5., Laym. c. 1. n. 14. cum Sylvest., Croix l. c. cum Toleto, Sanch. n. 4. cum s. Bonav., Bellarm., Nav., Soto, Henr. etc., et Bossius c. 11. n. 77. cum Lop. et Led* (8) *in 4. d. 29. q. 1. art. 4.*

ad causam illam, ita se habet ad præceptum patris; at si illa causa cogat de necessitate vel de honestate, et præceptum similiter cogat: alias non. Sed hoc intelligendum (1) ex suppositione, quod filius velit statum conjugalem eligere; nisi (excipit *Sanchez cum Led.*) matrimonium aliquod locuples esset necessarium ad subveniendum necessitati parentum; sed hoc etiam cum grano salis intelligendum.*)

Dicit autem *Bossius* (2) *cum Menoch. et Salon.*, quod præcisis his causis poterit pater moderata et levi coactione, scilicet paterna increpatione et suasionibus, cogere filium ad aliquod matrimonium. Sed melius ait *Spor.* (3) *cum Bellarm. et aliis*, tantum permissum esse patri, filium ad nuptias invitare ob aliquam justam causam, puta familiam propagandi, facultates ampliandi, aut nobilitatem augendi. Ait tamen idem *Bossius l. c.*, nullo modo posse patrem cogere filium ad nuptias, si hic velit meliorem statum eligere, nempe religionis aut cælibatus; item addit (4) *cum Sanch.*, *Gutt. etc.*, quod, si filius jam sponsalia contraxerit, a quibus non possit juste recedere, non poterit pater eum cogere ad aliam ducendam.

851. — *Quæritur 3.*, an notabilis disparitas conditionis aut status inter contrahentes irritet sponsalia contracta. Sedulo hæc quæstio discutienda est, cum hic casus frequenter occurrat. Certum est, quod, si contrahentes tempore sponsalium non fuerint disparitatis conscii, sponsalia sunt nulla, dummodo ignorantia fuerit antecedens; valida tamen, si fuerit concomitans (5). Dubium est, si jam conscii fuerint. Communiter DD. infra citandi dicunt, teneri ad matrimonium; nisi (excipiunt) ex illo eveniat dedecus aut scandalum propinquorum, in hoc indistincte loquentes. Sed hic necessario distingui debet dedecus a scandalo. Nam si matrimonium non posset con-

(1) *ait Sanch. n. 5. cum Palac., Led. etc.* — (2) *n. 70.* (3) *de 4. præc. c. 5. n. 22.* — (4) *n. 71.* — (5) *vide Vivam. de matr. q. 1. art. 5. n. 7.*

*) „Intelligi etiam debet, quoties illi non esset horror valde in„tolerabilis erga illam mulierem; charitas enim neminem po„test obligare ad tantum, ut ei vivendum esset per totam „vitam suam cum uxore, quam notabiliter horreret." Sic *s. Alphonsus* in hom. ap. tr. 18, 10. *Editor.*

trahi nisi cum dedecore familiæ, non dubitandum, quin sponsi non teneantur matrimonium contrahere. Ratio, quia promissio tunc est nulla, cum sit de re graviter illicita, utpote quæ impleri non potest nisi cum magno familiæ detrimento (1). Et licet *Laym. et Sanch.* (2) dicant, quod sponsalia contracta cum persona disparis conditionis per se valeant, addunt tamen, quod, si matrimonium non possit iniri sine familiæ dedecore vel magno scandalo inter consanguineos, talis promissio non obliget, utpote versans circa rem illicitam, ad quam nemo potest se obligare. Notandum autem hic, quod non sufficiat qualiscumque disparitas ad liberandum sponsum a matrimonio promisso, sed requiratur notabilis, puta si vir nobilis desponsaverit filiam artificis mechanici, ut ait *Navar.* (3), vel agricolæ, ut *Busemb. n. 847, 4.* (4).

Sed quid dicendum, si matrimonium contrahi posset sine familiæ dedecore, nempe si disparitas non sit in nobilitate, sed tantum in divitiis? Eo casu, duo (ut in principio diximus) DD. asserunt: primo, quod per se teneatur promittens ad matrimonium; secundo, quod non teneatur, imo non possit promittens matrimonium contrahere, si adsit probabilis timor magni damni vel odii capitalis inter consanguineos (5). Ratio primæ partis, nempe quod sponsus teneatur ad matrimonium, est, quia promittens, licet peccaverit ejusmodi prodigam promissionem faciens, tamen tenetur ad illam; quia promisit, quod suum est, et cum jam cognitam habuerit suam meliorem conditionem, censetur excessum illum donasse; prodiga enim promissio (ut dicunt), quamvis illicite fiat, facta tamen et ab altero acceptata valet et obligationem parit. Hoc est totum fundamentum istius sententiæ.

Cum autem ratio hæc pendeat a quæstione, nimirum

(1) *ita communiter Laym. de matr. l. c. tr. 10. p. 1. c. 1. n. 14. cum Nav. et Gutt., item Sporer de matr. c. 1. n. 203., Roncagl. d. 4. præc. c. 1. q. 3. cum Menoch. et Gobat, ac Sanch. l. 1. d. 14. n. 3. cum Panorm., Præpos., Cord, Felino, Lopez etc.* — (2) *n. 2.* — (3) *c. 26 n. 18.* — (4) *vide dicta l. 4, 643.* — (5) *ita communiter Sanch. de matr. l. 1. d. 14. n 1. cum Mol. et Cord., Bonac. de matr. q. 1. p. 2. n. 2., Lessius l. 2. c. 18. n. 9., Laym. de spons. p. 1. n. 14., Sporer de matr. c. 3. n. 198., Salm. de matr. c. 1. p. 7. n. 82. cum Azor, Viva dict. n. 7. et aliis.*

an promissio prodiga acceptata obliget, hæc prius hic disserenda. Adsunt in ea tres sententiæ.

Prima sententia tenet, obligare ad totum (1). Ratio, quia, licet promissio fuerit facta cum peccato, tamen, cum is, cui facta est promissio, jam acquisierit jus ad rem promissam, illius executio ad satisfaciendum juri alterius evadit licita et debita.

Secunda sententia, quam probabilem putat *Tamb.* (2), *cum Tancredi*, dicit, hujusmodi promissionem ad nihil obligare, nec etiam ad partem, quæ licite dari potuit; quia, cum promissio sit indivisibiliter facta, tota materia evadit inhonesta.

Tertia sententia, cui subscribimus, verior et communis, ut fatetur ipse *Lugo*, docet, promissionem prodigam obligare ad partem, quæ non est prodiga, non vero ad excessum (3). Ratio, cur obliget ad partem, quia utile per inutile non vitiatur; et sic respondetur secundæ sententiæ *Tamb.* Ratio autem, cur non obliget promissio ad excessum, est, quia malitia prodigalitatis principaliter consistit in præstatione, minus vero principaliter in promissione; ideo enim non licet prodige promittere, quia illicitum est prodige dare. Posito igitur, quod actus prodigæ præstationis sit per se principaliter malus, minime unquam poterit ipse impleri sine peccato; neque executio poterit cohonestari ab obligatione promissionis factæ, quia nemo se potest obligare ad rem illicitam exequendam, ut habetur ex *reg. juris 69. in 6.*, ubi: *In malis promissis fidem non expedit servari.* Et consequenter pars acceptans ex promissione ipsi facta nullum potest jus acquirere ad id, quod altera pars nequit sine peccato præstare. Et sic respondetur ad rationem primæ sententiæ. *Hinc infertur primo* (4), quod, si quis prodige aliquid promiserit meretrici pro usu corporis, non teneatur sol-

(1) *hanc tenent Lugo de just. d. 18. n. 61., Sanch. l. c. n. 5., Croix l. 3. p. 2. n. 795., Sporer de matr. c. 3. n 198., Fill. t. 2. d. 271., item Mol., Cajet. et Val. ap. Sanch. in dec. l. 3. c. 9. n. 27., qui etiam huic sententiæ inclinat.* — (2) *dec. l. 3. c. 3. §. 5. n. 20.* — (3) *ita Salm. de rest. c. 1. p. 6. n. 167. cum Soto, Bann., Prado, Serra, item Suar., Led., Palac., Salon, Manuel et Arag. ap. Sanch. l. c. in dec. d. n. 27., qui æque probabilem putat, et Croix l. 3. p. 1. n. 319. etiam probabilem censet.* — (4) *Sot. de just. l. 3. q. 7. a. 1. ad 2. et Led., Bann., Sa, Machado, Palac. ac Manuel ap. Sanch. l. c. de matr. d. 14. n. 1.*

vere excessum; quia, cum sit promissa res illicita ratione prodigalitatis, promissio nulla est. *Recte infertur secundo* (1), quod, si res promissa sit impartibilis, ad nihil teneatur promittens, quia tunc vere tota materia evadit illicita.

Juxta igitur hanc tertiam sententiam, ut ad casum nostrum veniamus, sponsus prodige promittens matrimonium, cum res sit indivisibilis, et promissio tota per se illicita evadat, non tenebitur utique ad illam. Nec obstat, quod culpa prodigalitatis non excedat veniale peccatum; quia promissio rei qualitercumque malæ, adhuc venialiter, puta mentiendi etc., nec etiam potest ullam parere obligationem, ut notant *Salm. ib.*, et certum est. Pro conclusione igitur hujus puncti mihi et aliis doctis junioribus (salvo sapientiorum judicio) videtur *dicendum I.*, sponsum, qui antecellit divitiis, in casu proposito non teneri ad matrimonium; necnon venialiter peccare ratione prodigalitatis, si illud contrahat. *Dicendum II.*, hoc procedere, stando in terminis veræ prodigalitatis: verumtamen, cum culpa prodigalitatis non sit plus quam venialis, quævis mediocris justa causa vitium prodigalitatis auferre potest. Hinc satis excusabitur sponsus, fœminam disparem ducens, si noverit in ea aliquam specialem prærogativam, nimirum providentiæ, devotionis, magnæ honestatis, vel etiam alicujus dotis naturalis, propter quam putet sponsus cum illa quietam ducturum vitam. Hinc infertur, vix casum accidere posse, quod sponsus eam ducere non teneatur; quia rarissime deerit aliqua ex his causis, quæ culpam prodigalitatis excusabit. *Dicendum III.*, quod casu, quo sponsus vi promissionis copulam extorserit a virgine vel a fœmina honesta, tunc omnino tenetur eam ducere: quia perditio virginitatis aut bonæ famæ est res pretio inæstimabilis, quæ prævalet aut saltem æquivalet excessui disparitatis sponsi; et ideo in eo casu promissio facta bene est valida, cum jam adfuerit æqualitas in contractu sine vitio prodigalitatis. Et hoc procederet (juxta id, quod ait *Lugo* (2) non solum, cum fœmina amiserit, sed etiam, cum se exposuerit periculo famæ amittendæ. Hoc tamen currit, si

(1) *Salm. l. c. cum aliis a se citatis.* — (2) *de just. d. 12. n. 34.*

disparitas sit tantum in divitiis; nam si sit in nobilitate, tunc, etiamsi intercesserit defloratio, non tenetur vir ad matrimonium cum dedecore familiæ, imo probabiliter nec etiam ad damnum illatum, ut diximus *l. 4, 643.*

Ad id autem, quod DD. dicunt, ut supra diximus, scilicet quod talis sponsus non possit illud dispar matrimonium inire (intellige *dispar* tantum ratione divitiarum, non autem nobilitatis cum dedecore familiæ, ut jam distinximus), si probabiliter timeantur damna aut odia propinquorum; rationem afferentes, quia eo casu graviter peccaret sponsus contra charitatem, et ideo, cum matrimonium illud contrahere tunc esset res illicita, non potest promissio facta ad illam obligare. Et ob eamdem rationem dicit *Sanch.* (1) *cum Navar., Corduba, Lop. et Gutt.*, hoc dicendum, etiamsi sponsa deflorationem passa fuerit; etiamsi, ut addit *Sanchez ib. cum Lopez*, nulla sit inter contrahentes disparitas. Fateor quidem, hanc esse communem sententiam et per se loquendo veram, quando filius commode hujusmodi scandala vitare posset; sed si non posset sine gravi suo incommodo, rationi adductæ videtur obstare, quod charitas non obliget cum gravi incommodo. Hinc puella ad vitanda scandala virorum non tenetur perpetuo domi manere, ne diu sua libertate privetur; quia grave incommodum hoc ipsi esset (2). Si ergo mulier, ne sua libertate diu privetur, non tenetur longo tempore abstinere ab egrediendo, etiamsi alii scandalum sint passuri; quomodo filius tenebitur sub mortali, ne parentes scandalum patiantur (sine tamen eorum dedecore, ut supponimus), a matrimonio desiderato abstinere? Fortene sponsus non videtur grave incommodum subiturus, si omittere cogatur matrimonium cum puella, quacum credit quietam se ducturum vitam, ob vehementem amoris passionem, qua se sentit affectum erga illam? Grave quidem incommodum existimant hoc omnes DD. illi, quos in præcedenti quæstione retulimus, qui ideo excusant a culpa gravi filios matrimonium ineuntes invitis parentibus; quia, ut dicunt (3), per matri-

(1) *l. c. n. 3.* — (2) *ut dictum est l. 3, 53. cum Cajet., Sanch., Pal., Less., Nav., Azor, Salm., Spor. et aliis.* — (3) *Sanch. d. l. 4. d. 23. n. 10., Escob. de matr. dub. 175. n. 723. et Salm. de matr. c. 6. p. 2. n. 23.*

monium quisque perpetuæ obligatur servituti, maxima secum afferenti onera, quæ nisi ex omnino spontanea voluntate suscipiantur, difficillime perferri poterunt. Si igitur ob hoc motivum excusantur filii ab obsequio parentibus debito, cur non ob eamdem rationem excusabuntur a præcepto charitatis, quod cum gravi incommodo non obligat? Quapropter melius dicendum mihi et aliis doctis junioribus videbatur cum *Palao* (1), tunc filios teneri sub mortali obedire parentibus, ab hujusmodi matrimonio abstinendo, quando possunt sine gravi suo incommodo. Tanto magis, quod, ut dicunt ipse *Sanchez* (2) *et Holzm.* (3), hujusmodi scandala, quamvis antea jactentur, inito tamen matrimonio facile evanescunt, et animi concilientur. Cæterum, cum hoc sit contra communem, propterea sapientibus discutiendum relinquo. *)

852. — 7. Resiliens culpabiliter a sponsalibus perdit „suas arrhas et tenetur ad alterius partis reddendas ac „ad restitutionem, quanti ejus intererat talem contractum „impleri.

Hinc autem *notandum I.*, quod, si a muliere promittatur aliquid viro, ut eam ducat, valet quidem promissio (4); quia tunc promissio præsumitur facta causa dotis. Secus, si vir promittat aliquid mulieri, si secum nupserit; quia tunc promissio præsumitur facta ob causam turpem, nempe libidinis explendæ; ita communiter *Sanch.* (5) *et Salm.* (6) *cum aliis passim*, ex *l. Si stipulatus* §. *Si tibi ff. de verborum obligat.*, ubi id expresse habetur. Ex-

(1) *d. 2. p. 12. n. 9.* — (2) *l. 1. d. 14. n. 3.* — (3) *n. 266.* — (4) *prout habetur ex c. De illis de condit. appos.* — (5) *l. 1. d. 33. n. 3.* — (6) *tr. cit. c. 1. p. 8. n. 108.*

*) Bene ait *s. Auctor* in hom. ap. tr. 18, 16 : „Dicunt DD, „quod, licet matrimonium non sit familiæ opprobrio, nec li„ceret illud contrahere, cum timerentur damna aut odia inter „parentes. Sed considerando, quod obligatio hæc matrimo„nium non contrahendi in hoc casu non esset nisi charitatis „actus, nescio, quomodo posset obligari sponsus cum suo da„mno aut incommodo ad tale matrimonium non contrahendum, „ut vitet odia inter parentes; nisi esset, quod ex tali matri„monio orituræ essent communes perturbationes apud plures „familias in oppido parvo, adeo ut posset aliquo modo judi„cari, esse malum commune toti regioni.

Editor.

cipiunt tamen, si vir sit ignobilis aut senex, et mulier sit nobilis aut juvenis; quia tunc promissio juste fit in compensationem nobilitatis aut juventutis (1).

853. — *Notandum II.*, quod promissio pœnæ appositæ in sponsalibus in resilientem est illicita et invalida (2), quia per hujusmodi pœnam matrimonii libertas læderetur. Ita in textu præfato: *Cum itaque libera matrimonia esse debeant, et ideo talis stipulatio propter pœnæ interpositionem sit merito improbanda.* Hinc communissime dicunt doctores, peccare, qui sponsalia cum hac pœna contrahunt. Alii vero dicunt, id esse mortale (3): alii autem censent, esse veniale (4). Hoc autem procedit, si pœna apponatur a sponsis vel ab eorum consanguineis aut amicis (5): non vero, si apponatur ab extraneo (6). Ratio, quia in primo casu etiam minuetur libertas matrimonii, eo quod sponsi illud possunt inire, ne propinqui vel amici talem pœnam solvant: secus tamen accidit, cum pœna motu proprio ab extraneis apponitur. Præterea advertendum, id procedere, si pœna generaliter apponatur etiam in eum, qui juste resiliat; tunc enim certum est apud omnes, promissionem pœnæ non obligare.

Sed *quæritur 1.*, an promissio talis pœnæ sit valida et licita, si adjiciatur in injuste resilientem.

Prima sententia satis probabilis negat, et hanc tenent *Sanch.* (7), *Bonac.* (8), *Boss.* (9), *Conc.* (10) *et Aversa*, *Becan. et Dic.* (11). Et probant ex *l. Titia 134. ff. de verb. oblig.*, ubi dicitur: *Inhonestum enim visum est, vinculo pœnæ matrimonia obstringi, sive futura sive jam contracta*; item ex *l. Mulier* §. *fin. c. de sponsal.*, ubi: *Si cautio pœnam stipulationis continens fuerit interposita ex utraque parte, nullas vires habebit, cum in contrahendis nuptiis libera potestas esse debeat.* Probant etiam ratione, quia adhuc libertas læderetur; posset enim ac-

(1) *ex Mulieres c. de dignit.* — (2) *ex c. Gemma de sponsal.* — (3) *ut Bonac. q. 1. p. ult. n. 3. et Salm. de matr. c. 1. p. 8. n. 94.* — (4) *ut Sanch. l. 1. d. 30. n. 2., Boss. c. 11. n. 415. cum Cajet., Arm., Gutt. et Reb.* — (5) *ut communiter tenent Pal. p. 9. n. 1., Sanch. n. 11., et Salm. ib. n. 95. cum Aversa, Lop. et Cornejo.* — (6) *ut iidem AA. ex l. Quæ omnia c. de spons.* — (7) *l. 1. d. 30. n. 2.* — (8) *p. ult. n. 1.* — (9) *c. 11. n. 420.* — (10) *p. 267. n. 30.* — (11) *ap. Salm. ib. n. 96.*

cidere, quod pars, quæ juste posset resilire, nequiret suam causam in judicio probare, et sic invita nuptias iniret.

Secunda sententia vero probabilior affirmat (1). Ratio, quia talis adjectio pœnæ non est neque contra jus naturale neque positivum. Non contra naturale, quia per se rationabile est, pœnam imponi culpabiliter resilienti; nec est contra libertatem ad matrimonium requisitam, impedire sponsos ab injuste resiliendo; licet enim jure in matrimonio approbent libertatem rationabilem, reprobant tamen irrationabilem; et ideo non officit libertati matrimonii, quod judex cogat sponsos ad contrahendum per censuras, carcerem aut pœnam pecuniariam, cum talis metus juste incutiatur. Quod autem aliquando posset aliquis juste resilire, et non posset probare, hoc per accidens se habet, et fundamentum nostræ sententiæ non elidit. Neque obstant leges supra allatæ; nam in tantum hæ leges promissionem pœnæ in sponsalibus irritabant, in quantum olim ex jure civili ad sponsalia solvenda sufficiebat voluntas unius partis, sive cum causa sive sine causa resiliebat, ut patet ex *l. 1. c. de spons.* et glossa ibi; sed de jure canonico *c. Præterea 2. de spons.* omnino requiritur consensus utriusque. Cæterum in *l. fin. ibid.* approbatur tamquam valida et licita pœna solvendi duplum, triplum vel quadruplum pro arrhis, quas injuste resiliens acceperit. Imo *Leo* imperator in *novella 18.* (ut videre potes apud *Pontium*) expresse approbat adjectionem pœnæ in sponsalibus contra inconstantes sive injuste resilientes, addens, id esse jam consuetudine firmatum.

Quæritur 2., an juste resiliens a sponsalibus teneatur solvere pœnam promissam, si promissionem juramento firmaverit,

Prima sententia affirmat (2). Ratio, quia, licet sit vetita promissio pœnæ, non tamen est vetita ejus solutio, quæ aut vi obligationis naturalis aut saltem juramenti

(1) *et hanc tenent Pontius l. 12. c. 19. n. 8., Laym. c. 1. n. 8., Ronc. p. 135. q. 3. r. 2., Holzm. n. 203. cum Anacl. et Haunold, Palaus d. 1. p. 9. n. 3. cum Suar., Vasq. et Coninch. ac Salm. cum Leand. et Diana.* — (2) *et hanc tenent Lessius l. 2. c. 17. n. 56. v. ubi, Mol. tr. 2. d. 151., Suar. de relig. l. 2. c. 23., et Coninch. d. 22. dub. 5. n. 25.*

debetur, juxta dicta *l. 4, 177.*, ubi dictum est ex *cap. Debitores de jurejur.*, juramentum obligare, esto promissio facta irritetur a jure in odium iniqui creditoris, prout est promissio solvendi usuras.

Secunda sententia vero probabilior negat (1). Ratio, tum quia, cum adjectio pœnæ contra juste resilientem sit iniqua et ideo illicita, non obligat juramentum, quod non potest esse vinculum iniquitatis; tum quia jus prohibens promissionem pœnæ non tam promissionem interdicit, quam solutionem; non tam enim promissio quam solutio matrimonii libertatem lædit. In contractu vero usurario irrita est promissio, non autem solutio usurarum, et ideo promittens tenetur ad juramentum.

Quæritur 3., an, si pœna in sponsalibus adjecta solvatur, teneatur recipiens illam restituere.

Prima sententia negat (2). Ratio, quia jura solam promissionem irritant, non vero solutionem. Et confirmant ex simili, nempe quod recipiens pecuniam victam in ludo vetito non tenetur restituere, licet victus non tenebatur eam solvere.

Secunda sententia tamen probabilior affirmat (3). Ratio, quia recipiens non habet titulum retinendi, cum jus omnino talem promissionem irritet, ut patet ex *l. Mulier* §. *fin. c. de spons.*, ubi dicitur, quod talis adjectio pœnæ *ex utraque parte nullas vires habebit.* Unde deficiente titulo nequit ille dominium soluti acquirere. Nec obstat paritas ludi; nam ibi ideo victor pecuniam recipiens non tenetur restituere, quia contractus per se est validus, et jura tantum præbent actionem victo repetendi solutum, ut diximus *l. 4, 887.*, ac ideo potest victor retinere illud, usquedum in judicio repetatur. Bene tamen *Palaus cum Guttierez* hanc secundam sententiam limi-

(1) *et hanc tenent Sanch. l. 1. d. 31. n. 21., Pontius l. 12. c. 19. n. 7., Bossius c. 11. n 443. cum Barb., Bonac., Filliuc. et Vill., Pal. p. 9. n. 6. cum Gomez, Covarr. et Gutt., Escobar n. 195. cum Bartolo, Ang. et Præpos. ac Salm. cum Aversa, Trull., Cornejo et Dic.* — (2) *et hanc tenent Sanch. l. 1. d. 31. n. 2., Less. c. 17. n. 56. et Escobar n. 292. cum Mol., Henr., Vega, Lop. etc.* — (3) *et hanc tenent Salm. de matr. c. 1. p. 8. n. 106. cum Dicast., Boss. c. 11. n. 449. cum Hurt., Gutt. et Mascard., ac Pal. p. 9. n. 9. cum Soto, Med., Lop. etc.*

tat, nisi, qui solverit pœnam, jam noverit, se non esse obligatum; quia tunc recte censetur donasse. In dubio autem hæc donatio non præsumitur, ut recte ait *Boss.* (1).

Quæritur 4., an debeatur legatum relictum puellæ sub conditione nubendi cum aliquo viro, si illa cum alio nubat. Per se loquendo certum est, non deberi (2); quia, cum libere possit puella tales nuptias acceptare vel respuere, hic non læditur libertas ad matrimonium requisita. Excipiendum tamen, nisi alioquin a patre gravetur legitima filiæ debita, vel nisi ipsa inducatur ad nubendum cum indigno; quia tunc conditio illa rejicitur tanquam turpis, et debetur ei legatum, si ipsa nubet cum alio (3). Ita communiter (4). Item ait *Boss.* (5), si puella, ut obediat patri, alium ducat; quia, adhuc admissa sententia, quam tenet et objicit *Pontius*, quod filia non peccet, si nubat personæ dignæ sine consensu patris, tamen (ut vidimus *n. 849.*) commune est inter DD., esse contra honestatem, non expectare in nuptiis patris consensum; et ideo, cum puella non possit honeste nubere, patre non consentiente, non debet legato privari. Sed huic responderi potest, quod ex hac eadem justa causa, nempe ne illa legatum amittat, satis ab hujusmodi dehonestate excusaretur, si cum persona designata digna ipsa nuberet.

Quæritur 5., an legatum relictum mulieri, ut non nubat, debeatur ei, si nubat. *Vide dicta l. 4, 930. v. dub. 7.*, ubi diximus, deberi, si mulier esset virgo; secus, si vidua.

„*Resp. II.* Ubi Tridentinum non est receptum, spon„salia jure antiquo transeunt in matrimonium per quævis „signa externa, maritali affectu exhibita, v. gr. per co„pulam. Dico: *ubi Trident. etc.*; quia, ubi hoc receptum „est, hæc signa non tenent, si sint clandestina; ideoque „graviter in iis peccari potest.

(1) *ex Gutt. n. 454. juxta l. Campanus ff. oper. libertor.* (2) *ex l. Titio §. 1. ff. de condit. et demonst.* — (3) *ex l. Cum ita §. Videamus ff. eod. tit.* — (4) *Salm. de matr. c. 1. p. 8. n. 107. et Boss. c. 11. n. 468. cum rota Romana, Mol., Gutt., Villal., Laym., Pontio, Vasq. etc.* — (5) *n. 469. cum Cov., Sanch., Gutt., Mol., Vill. etc. contra Pontium et alios ibid.*

Unde sequitur:

854. — „Sponsis non licent tactus impudici, cum pro„xime disponant ad copulam et pollutionem, etsi liceant „amplexus et oscula in signum amoris (1).

Quæritur, an inter sponsos sint peccata mortalia oscula et tactus pudici, si fiant ad captandam voluptatem. (Dicitur: *pudici;* nam certum est, impudicos esse lethalia). Duplex est sententia.

Prima sententia (2) dicit, esse tantum venialia, licet intendatur delectatio carnis, et adsit commotio spirituum genitalium, dummodo non sit magna, et absit periculum pollutionis vel consensus in copulam. Ratio, quia, sicut matrimonium cohonestat copulam, sic sponsalia, quæ sunt quædam inchoatio matrimonii, cohonestant tales actus, qui sunt copulæ inchoatio. Eo magis, quia per illos plus fovetur amor ad matrimonium contrahendum. Adduntque *Salm. ib.*, prædictos actus excusari etiam a veniali, si adsit causa justa, v. gr. ostendendi amorem, captandi benevolentiam, effugiendi inurbanitatem, vel servandi morem patriæ.

Secunda sententia longe probabilior et omnino sequenda (3) docet, tales actus prohibitos esse sponsis eodem modo, quo vetantur omnino solutis. Ratio, quia sponsus ratione sponsalium nullum acquirit jus ad corpus sponsæ; et si forte aliquale jus acquirit per sponsalia, quia tamen non adhuc est perfecte dominus rei, non potest re illa uti ne imperfecte quidem: sicuti ille, cui promissa est venditio vineæ, nequit illa uti ne imperfecte quidem, donec vinea de facto ei vendatur et tradatur. Præterea, cum sponsis non liceat copula, nec licent tales actus, qui tantum ad copulam sunt ordinati. Concedunt tamen *Croix et Viva l. c. cum aliis AA.* ab ipsis adductis, quod oscula et amplexus juxta morem

(1) *Sanch. l. 9. d. 47.; vide Diana p. 2. t. 17. r. 6. et t. 1. misc. r. 31. et p. 4. r. 131.* — (2) *quam tenent Sanchez de matr. l. 9. d. 46. n. 37. ac Salm. de matr. c. 15. p. 6. n. 91. cum Aversa, Diana et Azor.* — (3) *quam tenent Less. t. 14. n. 59., Mazzotta t. 4. p. 169., Roncaglia p. 299. q. 6. r. 1., Conc. t. 10. p. 359. n. 9., Bon. de matr. q. 4. p. 9. prop. 1. n. 6. cum Henriq. et Rebello, Croix l. 6. p. 3. n. 151. cum Mendo et aliis, ac Viva de matr. q. 1. art. 7. n. 6. et 7. cum Suar., Perez et Hurt.*

patriæ aliquando sponsis permitti possint: sed non aliter quam solutis permittuntur. Et hoc est probabile, modo tales actus non sint pressi et per aliquod tempus protracti, ut bene advertit *Roncagl. l. c.*, qui etiam eos admittit ad benevolentiæ demonstrationem: sed ego non admitterem, nisi ubi talis vigeret usus, ut etiam ait *Mazzotta l. c.* Id autem, quod dicunt *Busembaum* (1) *et Lessius* (2) *cum Nav., Tol., Cajet. etc.*, nempe quod sponsis liceant tactus pudici, si intendant delectationem tantum sensitivam, secus vero, si veneream, recte ajunt *Ronc. ib. et Croix* (3), non esse practice probabile, quia ordinarie semper aderit certum periculum consentiendi in delectationem veneream, cum sensitiva tam conjunctam. Qua ratione spectata prima etiam sententia nec practice probabilis est; quia in materia tam labili moraliter est impossibile, in talibus actibus, causa voluptatis habitis, se continere a non labendo in pollutionem vel copulæ consensum. An autem sponsis liceat delectari de copula futura? *Vide dicta l. 2, 24.*, ubi sententiam negativam (*contra Bonac., Salm. etc.*) omnino tenendam diximus cum *Holzm., Pal., Laym., Sanch., Ronc. etc.*, quibus adde *Lessium* (4) *et Mazzottam.*

DUBIUM III.

Quomodo dissolvantur sponsalia.

855. *Solvuntur sponsalia: I.* Per matrimonium cum alia; *II.* per mutuum consensum inter puberes. *Quid, si sponsalia fuerint jurata?*

856. *Quomodo autem solvantur inter impuberes. Quid, si ipsi juramento promiserint nuptias?*

857. *III.* Per impedimentum dirimens supervenions. *Dub. 1., an tunc sponsalia dirimantur etiam ex parte nocentis.*

858. *Dub. 2., an nocens teneatur petere dispensationem.*

859. *Dub. 3., an contractis sponsalibus cum impedimento sub conditione dispensationis, ea obtenta per se valeant.*

860. *IV.* Per crimen alterius.

861. *An solvantur sponsalia per fornicationem alterutrius sponsi. Dub. 1. Quid, si sponsa fuerit per vim oppressa?*

(1) *l. 4, 431.* — (2) *ib. n. 58. et 59.* — (3) *d. n. 151. in fine.* — (4) *l. 4. n. 120.*

862. *Dub. 2. Quid, si uterque sponsus fornicetur?*
863. *V.* Per mutationem notabilem, *nempe 1., si timeantur odia etc.; 2. si superveniat defectus noxius; 3. si superveniat paupertas.*
864. *An liceat contrahere cum defectu occulto pernicioso.*
865. *An cum defectu non pernicioso; et quid, si sponsa interrogetur, an sit virgo?*
866. *VI.* Per discessum alterius in longinquum. *Quid, si in propinquum animo redeundi?*
867. *VII.* Per lapsum temporis præfixi. *Dub. 1. Quid, si dubium sit, an terminus fuerit assignatus ad finiendam obligationem?*
868. *Dub. 2. Quid, si alter fuerit juste impeditus? Dub. 3., an elapso termino etiam pars nocens liberetur.*
869. *VIII.* Per susceptionem ordinis sacri et ingressum in religionem.
IX. Per votum castitatis.
870. *Distinctius de his agitur et 1)* de professione religiosa. *Dub. 1., an per ingressum in religionem solvantur sponsalia ante professionem. Dub. 2., an, si sponsalia fuerint jurata, teneatur sponsus ante ingressum nuptias inire.*
871. *2)* De susceptione ordinum. *Dub. 1., an peccet sponsus suscipiens ordines sacros invita sponsa.*
872. *Dub. 2., an per susceptionem ordinum minorum solvantur sponsalia.*
873. *3)* De voto ingrediendi religionem, suscipiendi ordines sacros aut servandæ castitatis. *Dub. 1., an per votum castitatis aut suscipiendi ordines sacros solvantur sponsalia etiam ex parte voventis.*
874. *Dub. 2. Quid, si sponsus post votum copulam extorsit?*
875. *X. Rursus agitur de solutione sponsalium per* matrimonium validum cum alia; *et quæritur, an per illud solvantur sponsalia etiam* mortuo conjuge.
876. *XI. An per* hæreditatem novam supervenientem; *et quid, si offeratur conjugium notabiliter melius.*
877. *An dissensus parentum sit causa solvendi sponsalia.*
878. *Dub. 1., an ad solvenda sponsalia semper requiratur auctoritas judicis. Dub. 2., quæ probatio sufficiat in foro externo, et quæ in interno.*

„**Resp. I. Dissolvuntur sequentibus casibus: 1. Per „*matrimonium validum* cum alia initum** (1)." (*An autem mortuo conjuge obligent: vide infra n. 875.*).

„**2) Per *mutuum consensum*, sicut quivis contractus** (2).

855. — Inter puberes per mutuum consensum solvuntur sponsalia, etiam juramento firmata, non solum va-

(1) *Bon. part. 7.* — (2) *Laym. c. 2. n. 8.*

lide, sed etiam licite, si adsit rationabilis causa: nam alias esset saltem veniale: ita communiter (1). Idque probabiliter dicunt (2) procedere, etiamsi sponsalia sint jurata principaliter propter Deum; quia juramentum in favorem tertii, quamvis principaliter fiat in honorem Dei, semper conditionem includit, si alter acceptet vel si non remittat, juxta dicta *de juramento l. 4, 193. ex d. Thoma* (3), ubi dicit, quod juramentum factum in utilitatem proximi bene possit ab eo remitti. Casu autem, quo una sola pars consentiat in solutionem sponsalium, sponsalia non solvuntur absolute, sed tantum datur jus resiliendi alteri parti, juxta communem (4).

856. — Inter impuberes vero non solvuntur sponsalia, nisi ipsi fiant puberes, ex *c. De illis de despons. impub.*, ubi dicitur: *Si, cum ad annos pubertatis pervenerit, reclamaverit, judicio ecclesiæ poterunt ab invicem separari.* Perveniendo autem ad pubertatem, quæque pars potest resilire, reclamando statim, scilicet post triduum coram judice vel testibus; alias præsumitur consensisse. Tempus tamen hoc trium dierum incipit currere a tempore non jam pubertatis adeptæ, sed adeptæ cognitionis privilegii resiliendi; tempus enim utile datum a lege ad utendum privilegio non currit, nisi postquam privilegium agnoscitur. Quod si impubes sciens et advertens suum privilegium, volensque resilire, statim non resilit, jam sponsalibus censetur consentire. Quod impubes factus pubes debet statim reclamare, infertur ex cit *cap. De illis:* ex verbis: *Si, cum ad annos pubertatis pervenerit, reclamaverit etc.* Ubi enim non apponitur tempus, intelligitur statim, ut communiter hic intelligunt DD., utque diximus *n. 845.*, ubi probatum est, statim deberi id, quod debetur. Quod autem illud *statim* intelligatur intra triduum, probatur ex *l. fin. c. de errore advoc.*, ibi:

(1) *Viva de matr. q. 2. a. 1. n. 1., Holzmann part. 6. de matr. tr. 2. n. 208., Pal. p. 17. n. 4. cum Coninch. et Guttier., Sanch. l. 1. d. 42. n. 8. cum Nav., Henr. et Lop., Pontius l. 12. c. 9. n. 2. cum Mol. et Reb., ac Escob. n. 264. cum Vivald., Philiarch. contra Sotum, Sylvest., Ang. etc. ib. n. 262.* — (2) *Ronc. c. 3. q. 1. r. 1. et Pal., Viva ac Holzm. ll. cc. et Salmant. de matrim. c. 2. p. 1. n. 5. et 14. cum Sanch.* — (3) *2. 2. q. 89. art. 9. ad 2.* — (4) *vide Salm. l. c. n. 4.*

ex continenti, id est, triduo. Ita communiter (1). Dicunt autem (2), quod, si alter sponsorum ante pubertatem dissenserit et in tali dissensu perseveraverit, solvantur sponsalia, cum ille ad pubertatem pervenit. Si tamen interne tantum dissenserit, censent *Sanchez l. c. et Bonacina* (3) *cum Coninchio etc.*, posse etiam resilire in conscientia; sed probabilius id negant *Concina* (4) *et Pontius ac Pal. ll. cc. cum Gutt. etc.;* tum quia hoc beneficium resiliendi non conceditur a jure nisi reclamantibus, quod certe intelligitur externe; tum quia, sicut ad ineundum contractum non sufficit solus consensus internus, ita ad contractum solvendum nec sufficit solus internus dissensus.

Quæritur autem, an casu, quo impuberes juramento sponsalia firmaverint, possint invita parte resilire in pubertate. Negant *Bonacina* (5), *Ronc.* (6) *et Salmant.* (7) *cum Aversa, Becano, Dicastillo et Sanchez* (8). Id *probant 1.* ex *c. Litteris de sponsal.*, ubi dicunt, id expressum haberi. *Probant 2. ratione*, quia sponsalia impuberum, secluso juramento, valida sunt, quamvis dissolubilia; ergo juramento firmantur. Sed affirmant *Pontius* (9), *Conc.* (10), *Viva* (11) *cum Perez, ac Pal.* (12) *cum Palud., Henriq. etc.* Et merito *Salm. l. c.* id probabile putant, quia juramentum sortitur legem contractus seu sponsasalium, quæ (ut vidimus) inter impuberes sunt revocabilia. Nec obstat textus in *cit. c. Ex litteris;* nam ut advertunt *Pont., Pal. et Viva*, ibi sermo erat tantum de *impubescentibus* (ut exprimit textus), id est de pubertati proximis, qui, malitia ætatem supplente, jure merito ut puberes habentur; et huic sententiæ etiam adhæret *Sanchez* (13) *cum Covarruv., Lop. etc.*

857. — „3. *Si superveniat impedimentum dirimens „matrimonium* (14)."

Dubitatur 1., an per impedimentum superveniens sponsalia dissolvantur. Hic distinguendum: Si impedimentum

(1) *Sanch l. 1. d. 51. n. 14., Pont. l 10. c. 1. n. 4, Salm. ib. n. 9., Viva l. c., Pal. p. 17. n. 5 cum Guttier. et Felino ac Holzm. n. 213 cum Pichler.* — (2) *Sanch. n. 16., Pontius n. 5.* — (3) *q. 1. p 6 n. 3.* — (4) *p. 268. n. 3.* — (5) *n. 4.* (6) *p. 136. q. 1. r. 2.* — (7) *de matr. c. 2. p. 1. n. 15.* — (8) *l 1. d. 51 n. 22. (ut citant).* — (9) *l. 12. c. 9. n. 8.* — (10) *p. 368. n. 3.* — (11) *q 2. a. 1 n. 3* — (12) *p. 17. n. 9.* — (13) *l. c. n. 24.* — (14) *Bonac. p. 8. n. 5.*

sit *impediens*, communissime et probabilius (1) negant, sponsalia dissolvi, nisi impedimentum proveniat ex voto religionis, et valde probabiliter etiam castitatis, juxta dicenda *n. 873. dub. I.* Ratio, quia alia impedimenta hodie non vigent nec indigent dispensatione. Si vero impedimentum sit *dirimens*, certum est apud omnes (2), dissolvi ex parte innocentis, ita ut iste non teneatur admittere dispensationem. Sufficit autem ad solvenda sponsalia sola fama hujusmodi impedimenti, ut bene advertit *Viva* (3) ex *c. Cum in tua 27. de spons. etc. Super eo 2. de consang.*, ubi: *Si non est manifestum, fama tamen loci hoc habet etc.* Ad hoc tamen requiritur fama, non sufficit rumor: *fama* est, quando adest opinio impedimenti apud majorem partem viciniæ, *rumor*, apud minorem (4). Sed dubium est, an tunc sponsalia solvantur etiam ex parte nocentis? Affirmat *Dic.* (5), et probabile putant *Salm.* (6); quia supposito tali impedimento jam factum est impossibile matrimonium. Negant vero communius et probabilius *Sanchez* (7) *et Palaus* (8) *cum Coninch. et Guttierez*, qui dicunt, tunc suspendi obligationem sponsalium, donec tollatur impedimentum; quia æquum non est, ut delinquens commodum ex suo crimine reportet (9). Sed

858. — *Dubitatur 2.*, an, qui impedimentum apposuit, teneatur dispensationem obtinere vel ipsam oblatam acceptare. Alii (10) dicunt, non teneri, etiamsi sponsalia fuerint jurata, nisi ad hoc obligetur ratione damni illati, nempe defiorationis vel famæ deturpatæ; tum quia promissio intelligitur facta rebus in eodem statu manentibus (11); tum quia nemo tenetur a lege se extrahere per dispensationem. Alii vero (12) dicunt, teneri, adhuc præciso damno illato, ad procurandam dispensationem, una

(1) *Sanch. l. 1. d 56. n. 3., Pal. p. 26. n. 1., Escobar n. 185. cum Palud., Bonac. p. 7. n. 8. cum Reg. et Salm. cum Coninch. contra Sotum, Aversa et Led.* — (2) *vide Salm. de matr. c. 2. p. 5 n. 70.* — (3) *q. 2. art. 7. n. 4.* — (4) *Viva l. c.* — (5) *tr. 10. d. 1. dub. 38.* — (6) *l. c. in fine.* — (7) *l. 1. d. 56. in fine.* — (8) *p. 26. n. 2.* — (9) *ex c. 2. de translat. prælat.* — (10) *ut Fill., Coninch. et Aversa ap. Salm. ib. n. 72.* — (11) *ex c. Quemadmodum de jurejur.* — (12) *ut Roncagl. p. 140. q. 10. r. 2., Pal. p. 26. n. 4. cum Ochag., ac Salm. ib. n. 73. cum Led. etc.*

cum diligentia et expensis, quæ communiter pro tali dispensatione fieri solent, etiamsi essent magnæ. Ratio, quia tenetur quisque modo, quo potest, resarcire jus alterius, quod ipse injuste læsit apponendo impedimentum. Alii demum probabilius (1) dicunt, teneri quidem, etiam secluso damno illato, si dispensatio facile possit impetrari; secus, si ad eam requirerentur magnæ expensæ et longa mora; quia obligatio orta ex sponsalibus urget sponsum ad apponenda media tantum ordinaria et facilia, non autem difficilia et extraordinaria. Excipit tamen *Sporer l. c. cum Tamb.*, nisi esset reparandum damnum defloralionis vel famæ ut supra: quia tunc teneretur etiam magnam expensam erogare; sed non tantam, ut cogeretur a suo statu decidere. An autem habens votum castitatis teneatur ducere virginem defloratam sub promissione matrimonii? Et an teneatur petere dispensationem, qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam? *Vide dicta l. 4, 649. et 650.*

859. — *Dubitatur 3.* Si sponsalia sint contracta inter habentes impedimentum dirimens, sub conditione, expressa, si Papa dispensaverit, utrum, impleta conditione, valida sint sine novo consensu? *Vide dicta l. 4, 650.*, ubi sententiam tenuimus affirmativam cum *Lugo, Laym., Sanchez., Pal., Salm. etc.*, quibus adde *Pontium* (2) *et Bon.* (3). Licet enim sponsalia ante conditionem impletam vera sponsalia non sint, inducunt tamen absolutam obligationem expectandi eventum conditionis; ergo consensus perseverat usque ad impletionem conditionis. Unde infertur, quod, esto ante conditionis verificationem hæc sponsalia non inducant impedimentum publicæ honestatis, peccaret tamen sponsus, si cum sorore sponsæ matrimonium contraheret; et hæc secunda sponsalia essent nulla, cum esset promissio de re injusta, quæ non obligat, ut recte dicunt *Sporer* (4) *et Pont.* (5) cum decreto S. C.

860. — „4. Per *atrox crimen alterius sponsi* solvun-„tur ex parte innocentis: quale censetur 1) fornicatio,

(1) *ut Sanch. l. 1. d. 56. n. 4., Viva q. 2. a. 7. n. 3., Wigant tr. 16. n. 22., Bonac. p. 7. n. 9. cum Gutt. et Sporer n. 277. cum communi, ut asserit.* — (2) *l. 12. c. 7. n. 1.* — (3) *d. 1. p. 7. n. 10.* — (4) *n. 211.* — (5) *l. 7. c. 36. n. 7.*

„sive spiritualis, ut hæresis: sive corporalis, tam sponsi „quam sponsæ post sponsalia, et sponsæ etiam ante illa, „sed a sponso ignorata, licet per vim facta (1). Imo si „sponsa permittat se tangi impudice ab alio per oscula „et amplexus, potest sponsus resilire a sponsalibus; sed „non vice versa; quia, etsi sponsus id faciat, non est „dedecus sponsæ, nec mutatio alicujus momenti (2). Li„mitant tamen (3), nisi talia oscula et tactus sint ita „frequentes, ut indicent valde propensum sponsi animum „in alteram, ut merito timeri possit, ne sponsæ non sit „fidem servaturus. Si autem uterque sponsus fornicetur „post sponsalia, neutrum posse resilire docent *Pal. et „Bonac. contra Coninch.*, *Regin.*, *Sanch.*, *Laym. et Pont.*, „qui soli viro id eo casu permittunt, eo quod delicta sint „imparia, et longe gravius damnum immineat ipsi pro„pter incertitudinem prolis (4). 2) Furtum grave, homi„cidium etc. vel simile, quod grave damnum vel infa„miam pariat (5).

861. — Si fornicatio fuerit *ante* sponsalia, certum est apud omnes, posse virum, cognita fornicatione sponsæ post sponsalia, eam relinquere. E converso non potest mulier rescindere sponsalia ob fornicationem sponsi cum alia ante habitam, ut communiter docent (6): nisi, limitant *Sanchez* (7), *Pont. l. c.*, *Tambur.* (8) *et Ronc.* (9) *cum Coninch. et Pal.*, vir insuper prolem ex alia habuerit, vel etiam, nisi ipse noscatur fuisse deditus huic vitio, cum pluribus fœminis se commiscendo.

Si vero fornicatio fuerit *post* sponsalia, certum est, posse sponsum mulierem relinquere, si ipsa voluntarie fornicata sit. *Sed dubitatur 1.*, an vir possit a sponsalibus resilire, si sponsa violenter fuerit fornicationem passa. Negant *Armilla*, *Tabiena*, *Rosella etc.* (10): quia, ut ajunt, cum ipsa culpa vacaverit, non est suo jure privanda.

(1) *Bonac. part. 8. — (2) Reg., Diana p. 3. t. 4. r. 283. (ita etiam Sanch. l 1. d. 55. n. 5. et Salm. de matr. c. 2. p. 5. n. 80. cum Coninch., Dic. etc.) — (3) (ut etiam Sanch. et Salm. ll. cc. cum aliis citatis.) — (4) Diana l. c. r. 284. (5) Bonac. p. 8. n. 12. — (6) Sanch. l. 1. d. 63. n. 9., Pont. l. 12. c. 18. n. 2. et Salm. ib. p. 6. n. 88. cum Pal. et Dic. contra Holzm. n. 265. — (7) n. 10. — (8) de matr. c. 5. §. 9. n. 6. — (9) p. 139. q. 7. r. 2. — (10) ap. Escob. n. 273.*

Sed communiter et verius affirmant(1) ex *c. Raptor. 33. caus. 27. q. 2.*, ubi expresse permittitur sponso repudiare sponsam violenter raptam. Et ratio est, quia sponsa per talem oppressionem, licet sine sua culpa, notabiliter vilior redditur; unde notabiliter mutantur circumstantiæ, juxta mox dicenda *n. 863.*

862. — *Dubitatur 2.*, an, utroque sponso fornicante, utrique liceat resilire. Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia (2) affirmat; nam esto fornicatio sponsæ turpior sit, tamen sponsus, cum etiam per suam fornicationem violet fidem datam, jam tribuit sponsæ justam causam resiliendi.

Secunda sententia (3) dicit, neutrum posse resilire, sed dari compensationem, ita ut neuter queat a sponsalibus recedere. Ratio, quia, sicut post matrimonium contractum, si uterque conjux adulteretur, neuter potest petere divortium (4); ita, si post sponsalia uterque sponsus fornicetur, neuter potest resilire.

Tertia sententia vero probabilior et communis, ut fatetur ipse *Palaus* (5), docet, sponsum bene posse resilire, non vero sponsam. Ratio, quia in hoc non daretur æqua compensatio, cum longe turpior sit fornicatio sponsæ quam sponsi. Dispar autem est ratio divortii propter adulterium; quia obligatio matrimonii quoad torum difficilius solvitur quam sponsalium obligatio, quæ solvi potest ex quacumque rerum notabili mutatione (sicut esset hæc) superveniente, ut mox dicetur *n. seq.*

863. — „5. Si *notabilis mutatio accidat* vel *detegatur*, „quæ, si a principio cognita fuisset, a sponsalibus de-

(1) *Sanch. l. 1. d. 55. n. 7., Nav. c. 22. n. 27., Conc. p. 276. n. 25., Sporer n. 272., Holzmann n. 254., Pont. l. 12. c. 17. n. 3., Pal. p. 26. n. 5., Laym. c. 2. n. 11. cum Sylv. et Cov., Escob. n. 175. cum s. Antonino, Palud., Soto et Led., ac Bon. p. 8. n. 3. cum Coninch., Fill., Henr., Gutt. et Reg.* — (2) *quam tenet Pal. p. 2. n. 10.* — (3) *quam tenent Viva q. 2. art. 2. n. 2., Bonac. d. 1. p. 8. n. 6. cum Palud., Holzmann n. 258. cum Babenst., item Aversa et Perez ap. Salm. de matr. c. 2. p. 5. n. 83.* — (4) *ex c. 6. de adulter.* — (5) *quam tenent Pont. l. 12. c. 17. n. 3., Sanch. l. 1 d. 55. n. 9., Laymann c. 2. n. 12., Conc. p. 276. n. 26., Escob. n. 181., Spor. n. 271., Renzi p. 435. q. 3., Salm. ib. n. 84. cum Coninch., Henr., Diana, Leand., Dic. etc.*

„terruisset (1)." *(Et hoc procedere, ait Viva (2), etiamsi intervenerit copula; tunc enim sufficit damnum compensare)* „Qualis esset v. gr. 1) inimicitia vel odium grave „inter sponsos; quo refertur morum asperitas vel sæ„vitia post sponsalia primum cognita: item justus timor, „ne ex matrimonio scandala et gravia odia nascantur inter „parentes vel consanguineos (3). 2) Si alteruter incidat „in lepram, paralysim, morbum gallicum etc.; si gravi„ter mutiletur, ut amissione oculi, nasi, vel aliter gra„viter deformetur, præsertim sponsa; vel sponsus red„datur ineptus ad opificium exercendum vel acquiren„dum officium ad sustentationem familiæ necessarium (4)." *(Ita communiter omnes cum d. Thoma (5); et hoc etiamsi non adsit certitudo de tali defectu, sed sola (vehemens tamen sive prudens) suspicio (6).* „Non tamen tenetur „sponte aperire tales defectus, qui reddant nuptias mi„nus quidem appetibiles, non tamen pernisiosas, præ„sertim si aliquam infamiam habeant adjunctam (v. gr. „si sponsa vi vel sponte fuisset corrupta); dummodo ta„men contrarium positive verbo factove non simulet; po„testque interrogatus licite dissimulare et contrahere ma„trimonium. Si vero defectus sint perniciosi, v. gr. mor„bus contagiosus, gravis infamia, sive personalis sive „generis aut familiæ, non licet, etiamsi post sponsalia „contracta in eos inciderit, contrahere cum eorum ignaro, „nisi similes defectus ipse patiatur. *Coninch.*, *Pont.*, „*Diana* (7), ubi ex *Coninch. et Salm. contra Pont.*, *Nav.* „*etc.* infert, sponsam post sponsalia corruptam posse spon„sum defectus istius occulti ignarum cogere ad standum „sponsalibus et contrahendum matrimonium. 3) Si magna „alterius debita detegantur, vel grave sit periculum for„tunarum, famæ, morbi, paupertatis etc., vel sponsa do„tem promissam afferre nequeat, vel denique, si sponsus

(1) *(ita communiter Sanch. l. 1. d. 63. n. 2., Pont. l. 12. c. 6. n. 18., Pal. p. 29., Salm. de matr. c. 2. p. 5. n. 66. et 67. et alii passim.)* — (2) *q. 2. art. 6. n. 4.* — (3) *Laymann c. 1. n. 18., Bon. p. 8. n. 8. etc.* — (4) *Diana p. 3. tr. 4. r. 85., Sanch. l. 1. d. 57., Coninch. dist. 13. dub. 8., Laym. et Bonac. ll. cit.* — (5) *suppl. q. 43. art. 3. ad 3.* — (6) *ut Pontius l. 12. c. 17. n. 4. et Palaus p. 27. n. 3.* — (7) *p. 5. t. 4. res. 28.*

„incipiat vagari cum incommodo sponsæ (1)," *(sive dos, ut ajunt, sit promissa, sive non. Et idem dicunt* (2), *si timeatur pater filium exhæredaturus.)* „Quod si autem „defectu sponsæ detecto dubitet sponsus, an, si eum ab „initio cognovisset, contracturus fuisset, tunc, si defe„ctus ille censeatur gravis ac notabilis, præsumetur pro „sponso, cui liberum erit resilire (3); secus, si defectus „sit levis (4).

864. — *Quæritur*, an pars laborans occulto defectu sufficienti ad solvenda sponsalia teneatur illum manifestare ante sponsalia, vel eis contractis, ante matrimonium. Distinguendum cum communi: Si defectus redderet nuptias perniciosas, ut esset infamia, lepra, morbus gallicus aut alius contagiosus, tenetur manifestare vel a nuptiis desistere, nisi altera pars eodem defectu laboret; ita *Pont.* (5), *Ronc.* (6), *Pal.* (7) *cum Salm.* (8) *cum Diana* (9), *Sporer* (10) *cum Perez et Gob.* (quidquid dicant *Sanch.* (11) *et alii apud Salm.*) Ratio, quia, sicut peccat contra justitiam, qui alteri vendit merces noxias credenti bonas, ita a fortiori, qui cum pernicioso defectu vult matrimonium contrahere.

865. — Si vero defectus non redderet nuptias noxias, sed tantum minus appetibiles, nempe si sponsa esset pauper, quæ reputatur dives; ignobilis, quæ nobilis; deformis, quæ pulchra; corrupta, quæ virgo: tunc, esto ipsa non possit virum decipere fingendo se immunem a tali defectu, tamen non tenetur defectum manifestare, sed potest etiam interrogata dissimulare æquivoce respondendo; tunc enim non fingit, sed occultat vitium occultum (12). Ratio, tum quia est consuetudine jam receptum, ut non

(1) *Bonac. l. c. (item Spor. n. 282., Sanch. l. 1. dist. 59. n. 2. et 4. ac Pont. l. 12. c. 17. n. 8. cum Coninch., Reb. et Tol.)* — (2) *Spor. et Pont. ll. cc.* — (3) *Sanch., Bon., Tanner t. 1. l. 1. dist. 65.* — (4) *Bard. l. 9. c. 11. p. 7.* — (5) *l. 12. c. 18. n. 6.* — (6) *p. 140. q. 12.* — (7) *p. 30. n. 5.* — (8) *de matr. c. 2. p. 6. n. 99.* — (9) *3. p. tr. 4. r. 287.* — (10) *n. 286.* (11) *l. 1. d. 68. n. 8.* — (12) *ita Sanch. l. 6. d. 27. n. 9., Pont., Spor., Diana ll. cc., Ronc. l. c., et Reg. in prax. 7., Renzi p. 437. q. 10., Croix n. 182., Pal. p. 30. n. 2. cum Coninch. et Turr., Salm. de matr. c. 2. n. 6. n 97. cum Dic. et Aversa, Escob. n. 324. cum Hurt. et Leand. (contra Ochag. ib. n. 322. et Conc. p. 278. n. 31).*

sit obligatio tales defectus manifestandi; tum quia nemo tenetur propalare suum defectum cum propria infamia, si non lædat jus alterius; licet enim sponsus, cognito defectu, habeat jus resiliendi a sponsalibus, opponendo exceptionem propter talem defectum, tamen, usquedum ipse exceptionem non opponit, potest cogi a sponsa ad matrimonium: sicut adultera, usquedum vir non opponit exceptionem propter cognitum adulterium, potest ab eo debitum petere. Unde dicunt præfati AA., quod sponsa ab alio corrupta, etiamsi interrogetur a sponso, an fuerit ab alio cognita, poterit dissimulare et negare per restrictionem non pure mentalem, respondendo, non esse corruptam, subintelligens, in communi æstimatione aut ad aperiendum tibi; additque *Diana*, posse illam sine peccato, aut saltem sine mortali, uti aliquo artificio, quo impediat, ne vir deprehendat esse corruptam.

Excipiunt tamen primo (1), si sponsa ex concubitu habito cum alio sit prægnans; quia tunc adest periculum damni sponsi, nempe quod deberet alere prolem alienam.

Excipiunt secundo (2), si non manifestato defectu prudenter timeatur, ne ille propaletur post nuptias initas, et graves inde discordiæ sint proventuræ; tunc enim dicunt, teneri sponsam vel suam violationem passam propalare, vel a matrimonio desistere, quia tenetur ex charitate erga sponsum et etiam erga seipsam talia damna præcavere; sed huic objici posset, quod charitas non videatur obligare cum tanto incommodo, nimirum vel se infamandi vel remanendi semper innuptam (3).

Ad videndum autem, quænam causæ sufficiant ad solvendam obligationem sponsalium, attende has duas regulas.

Prima regula: Pro causis supervenientibus ad sponsalia sufficit illa causa, quæ, si esset prævisa, sponsalia non fuissent contracta: tunc enim ab eis libera manet pars, quæ de novo has causas non dedit; ita com-

(1) *Sporer n. 286., Pal. p. 30. n. 5., Pont. d. n. 6. et Croix n. 183. cum Coninch. et Perez.* — (2) *Sanch. n. 11., Pont. ib., Salm. ib. n. 98. in fine, Ronc. de reg. 7., Croix n. 184. et Pal. n. 3. cum Nav., Coninch. et Turriano.* — (3) *vide dicta n. 851. v. ad id autem.*

muniter(1). Ratio, quia sponsi sub hac conditione censentur obligari, nisi accedat notabilis mutatio, qua prævisa minime contraxissent.

Secunda regula: Pro causis ignotis anterioribus ad sponsalia illa sufficit, quæ si superveniret, jam esset sufficiens ad illa rescindenda(2); quia in tali casu etiam adest notabilis mutatio, quæ, si ab initio fuisset cognita, jam sponsalia impediisset. Quapropter, si ignorantia non dedisset causam contractui, sed fuisset concomitans, nempe si sponsus, adhuc cognita prius causa, etiam contraxisset, minime poterit a sponsalibus deinde resilire, quia tunc non advenit illa notabilis mutatio(3).

866. — „6. *Si alter sine alterius licentia proficiscatur in terram longinquam;* quia censetur renuntiare „suo juri(4).

Certum est, quod, si sponsus alio transfert suum domicilium, vel si in longinquam regionem abeat, etsi cum animo redeundi, poterit sponsa statim ad alias nuptias transire. Hoc est expressum in *c. De illis 5. de spons.*, ubi dicitur: *Qui præstito juramento promittunt, se aliquas mulieres ducturos, et postea, eis incognitis, dimittunt terram, se ad partes alias transferentes, liberum erit mulieribus, se ad alia vota transferre.* Si vero sponsus discessit in propinquum locum cum animo redeundi, tunc, si discessus fuerit ex causa necessaria, puta infirmitatis aut alterius gravis negotii, statutum est in *l. Sæpe ff. de spons.*, expectandum esse negotii finem; si autem ex causa voluntaria, quando discessus fuerit intra provinciam, dicitur in *l. 2. c. eod. tit.*, expectandum esse ad biennium; quando extra provinciam, ad triennium ex *l. 1. c. de repud.* Dicunt autem fere communiter(5), jus civile in hoc correctum fuisse a jure ca-

(1) *Sanch. l. 1. d. 62. n. 3., Pal. p. 28. n. 8. et Salm. de matr. c. 2. p. 5. n. 63. cum Aversa, Led., Henriq, Dic. et aliis.* — (2) *ita Pontius l. 12 c. 18., Sanchez l. 1. d. 63. n. 2., Pal. p. 29. et Salm. ib. p. 6 n. 87. cum Dic., Aversa, Leand. et communi.* — (3) *ita Pontius l. c. n. 4., Sanchez disp. 65. n. 2., Pal. n. 2. et Salm. ib. n. 93. cum Dic., Coninch., Leand. et Trull.* — (4) *Laym. l. c., Bon. p. 6.* — (5) *Sanch. l. 1. disp. 54. n. 6., Bonac. p. 6. n. 8., Sporer n. 244, Viva q. 2. art. 3. n. 2, Ronc. p. 137. q. 2., Holzm. n. 250., Escobar n. 270. cum Soto, Armilla etc. ac Salm. de matr. c. 2. p. 4. n. 61. cum Dic., Gonet et Aversa.*

nonico in *citato cap. De illis.* Et hoc dicendum (ut ajunt *Sanchez* (1), *Ronc. et Viva ll. cc. cum Perez contra Bonac.*), etiamsi discessus fuerit ex causa necessaria. Sed melius dicunt *Palaus* (2), *Pontius* (3) *cum Canisio*, in hoc minime correctum fuisse jus civile a canonico; nam in *dicto c. De illis* sermo fit tantum de eo, qui domicilium mutavit, non autem de illo, qui discessit reversurus. Verum addunt, neque in hoc standum esse juri civili; quia præfatæ leges terminum statuunt, non ut sponsa possit sponsalia dissolvere, cum (ut diximus *n. 853. q. 1.*) ex jure civili olim sufficiebat unius sponsi voluntas ad solvenda sponsalia, sed ut possit sponsa resilire lucratis arrhis. Unde concludendum (4), quod, semper ac sponsus discessit in propinquum locum, expectandum sit, donec redeat: vel requiri debet sponsus, ut intra certum tempus accedat ad contrahendum matrimonium: quod si ille requisitus reditum justa ex causa differat, vel erit expectandum ad prudentis arbitrium (5), vel (quod securius est) causa est remittenda arbitrio judicis, qui inspectis circumstantiis vel admonebit sponsum, ut redeat infra certum tempus, vel terminum determinabit (præsertim si ille longe abierit), post quem sponsa libera remaneat (6). Et idem docet *Benedictus XIV.* (7) *cum Anacl., Cleric., Perez etc.* ac declaratione S. C. die 2. Octobr. 1723, quæ pariter sic agendum respondit. Hæc autem procedunt, si in sponsalibus nullum fuerit tempus præfixum ad nuptias ineundas; nam si fuerit terminus assignatus, vide dicenda *n. seq.*

867. — „7. *Si sint inita cum conditione, certo tem-*
„*pore contrahendi matrimonium, liberatur obligatione is,*
„*per quem non stetit, quominus sit contractum* (8)."

Cum terminus sponsalibus apponitur, spectandum est, an apponatur ad sollicitandam sive ad non differendam obligationem contrahendi matrimonium, vel an ad obligationem finiendam. Tunc apponitur ad sollicitandum,

(1) *n. 6.* — (2) *p. 23. n. 2.* — (3) *l. 12. c. 15. n. 4.* — (4) *cum s. Antonino 3. p. tit. 1. c. 18. §. 1., Pontio l. c., Sanch. n. 10. et Salm. ib. n. 62. cum Coninch.. Reb. et Dic.* — (5) *ut dicunt Ronc., Sporer l. c., Conc. p. 374. n. 17. et Salm l. c. cum Coninch., Reb. et Dic.* — (6) *ut dicunt Pontius et Ronc. ll. cc., Pal. n. 3. ac Salm. cum eisdem AA.* — (7) *notif. 46. n. 5.* — (8) *Laym. n. 16.*

quando partes ideo præfigunt terminum, ut neutra ante illum possit alteram cogere ad implendum contractum. Tunc autem ad finiendum, quando terminus apponitur, ut eo elapso nulla remaneat obligatio. Et hæc ita servanda sunt, si expressis verbis partes ita conveniant. Sed

Dubitatur 1., si verba sint ambigua, quando terminus censeri debeat appositus ad sollicitandam obligationem, et quando ad finiendam. Respondetur cum communi sententia, duas regulas in tali dubio assignari.

Prima regula : Si terminus ab una tantum parte præfigitur, altera negative se habente, tunc censetur appositus ad sollicitandum; si vero ab utraque, ad finiendum.

Secunda regula : Si terminus apponitur, antequam sponsalia contrahantur, censetur ad finiendum; secus, si post sponsalia contracta (1): quamvis *Pontius* (2) dicat, præfatas duas regulas non esse generice veras. Casu autem, quo terminus est appositus ad finiendam obligationem, elapso tempore ex culpa unius partis altera innocens liberatur, etiamsi sponsalia fuerint jurata: ut commune est apud omnes cum *d. Thoma* (3), et patet ex *c. Sicut 22. de sponsal.*, ubi Pontifex præcipit, imponi pœnitentiam cuidam sponso, qui recessit a sponsalibus cum quadam contractis et nuptias cum alia inivit: *Nisi* (addidit) *juramento suo certum terminum præfixit, intra quem dictam P. duceret in uxorem, et per eum non stetit* (nota), *quin ad statutum terminum matrimonium consummaverit.* Ergo, si per eum non stetit, licite recessisset.

868. — *Dubitatur 2.*, an, elapso termino ex defectu v. gr. sponsi, possit sponsa resilire a sponsalibus, si inculpabiliter omiserit ille nuptias inire, justo detentus impedimento.

Prima sententia negat (4). Ratio, quia non est æquum, ut privetur jure suo, qui ex justa causa impeditur a promissis adimplendis, ex *l. 1. c. de annal. except.*, ubi:

(1) *ita Sanchez l. 1. d. 53. n. 3., Roncaglia p. 137. q. 3. r. 2., Renzi p. 435. q. 3. et Salm. de matr. c. 2. p. 4. n. 51. cum Coninch., Becan., Dic. etc.* — (2) *l. 12. c. 16. n. 3.* — (3) *in 4. d. 27. quæst. 2. art. 3. ad 2.* — (4) *et hanc tenent Pontius l. 12. c. 16. n. 4., Bonac. p. 6. n. 6. cum Reg., Viva q. 2. a. 3. n. 3. et Sanch. l. 1. d. 53. n. 7. cum Palud, Gomez etc. ib. n. 16., item Guttier. ap. Pal. p. 24. n. 7., Trullench. ap. Salm. de matr. c. 2. p. 4. n. 56.*

Legitime impedito non currit tempus, ut jure privetur. Id probant etiam ex citato *cap. Sicut;* sed præfatus textus verius probat oppositum, ut mox videbimus. Notant vero (1), quod, ut pars innocens liberetur a sponsalibus, mora alterius debet esse tanta, ut inspectis circumstantiis prudenter ipsa censeatur rea culpæ mortalis. Item advertit *Pontius*, quod, si ob tale impedimentum unius partis diutius differatur matrimonium, bene poterit altera adire judicem, ut monita parte impedita alium terminum præfigat, quo elapso ipsa omnino libera remaneat.

Secunda sententia vero communior et probabilior affirmat (2). Ratio, quia terminus ad hoc apponitur, ne pars parata diu maneat sine nuptiis, alias frustra tempus præfigeretur. Hæc autem sententia clare probatur ex prædicto textu *in c. Sicut*, quem perperam ad suam sententiam adversarii detorquent; casus enim (ut diximus) ibi fuit, quod vir quidam post sponsalia contracta cum una contraxisset matrimonium cum alia; hinc Pontifex decrevit, quod, si per ipsum stetit, quominus cum prima nuptiæ initæ fuissent intra terminum præfixum, debuisset agere pœnitentiam. Unde ex textu consequenter declaratum fuit, quod, si per ipsum non stetit (intellige quidem culpabiliter; nam alias, si culpa defuisset, nulla ei fuisset imponenda pœnitentia), quin matrimonium intra definitum tempus contractum fuisset, licite potuerit elapso termino cum alia contrahere. Ergo, si licite ille potuit matrimonium inire cum secunda, cum per ipsum culpabiliter non steterit, quin statuto tempore cum prima nuptiæ fuissent contractæ, supponit Pontifex, quod ipse elapso termino liber omnino remanserit ab obligatione sponsalium. Hinc concluditur, quod, cum terminus præfixus elabitur, omnino cesset obligatio sponsalium ex parte illa, quæ jam parata erat ad nuptias. Sed

Dubitatur 3., an, elapso termino in sponsalibus apposito, remaneat libera ab eorum obligatione etiam pars, quæ culpabilem apposuit dilationem.

(1) *Bonac. et Viva ll. cc. cum aliis.* — (2) *et hanc tenent Laym. c. 2. n. 17., Palaus p. 24. n. 8., Navar. c. 22. n. 27. casu 11., Coninch d. 27. d. 6. n. 47., Salm. ib. n. 57., Conc. p. 273. n. 16., Ronc. c. 3. q. 3. r. 2.*

Prima sententia communior negat et dicit, remanere liberam tantum partem, per quam non stetit (1). Ratio, quia nemo debet ex suo crimine commodum reportare. Certum est autem apud omnes (2), quod, si per utramque partem stetit, ne matrimonium intra tempus præfixum celebratum esset, ex utraque parte sponsalia solvantur.

Secunda sententia vero affirmat, quod elapso termino utraque pars remanet libera, etiam illa, quæ in culpa fuit: sic tenent *Ronc.* (3), *Concina* (4); et hanc expresse etiam tenet *d. Thomas* (5), ubi ait: *Si per eum stetit, quod matrimonium non est completum, debet agere pœnitentiam de peccato fractæ promissionis aut juramenti, et contrahere cum alia, si vult, judicio ecclesiæ.* Ratio videtur esse, quia, cum terminus sit appositus ad obligationem finiendam, illo elapso cessat obligatio; cum enim terminus sit conditio intrinsece apposita contractui, ea deficiente, esto per culpam unius contrahentis, ipse liber manet; nec obstat, quod tunc ex sua culpa commodum reportet; quia lex contractus non culpam, sed conditionis defectum respicit, ex 85. regula juris in 6., ubi: *Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur*, Prima sententia est quidem longe communior et mihi longe probabilior; sed hæc secunda sua probabilitate non caret, maxime ex auctoritate *d. Thomæ*.

869. — „8. Solvuntur, licet sint jurata, *per susceptio-*„*nem ordinis sacri* vel ingressum alterius in religionem „aut votum eam ingrediendi (6). Nec obstat, si hic postea „ad sæculum redeat, ut docet *Sanchez* (7): licet *Præp.*, „*Fill. et alii* putent, talem ex parte sua prioribus spon-„salibus teneri, uti etiam ad damna resarcienda sponsæ, „si quæ passa esset. Unde non posset ingredi religio-„nem, si sponsam deflorasset, nec aliter quam per ma-„trimonium posset resarcire damnum (8).

„9. Probabile est, solvi etiam *per votum simplex ca-*„*stitatis*, ut docent *Suarez*, *Azor aliique*, cum hoc sit

(1) *ita Pont. l. 12. c. 16. n. 4., Laym. c. 2. n 17., Pal. p. 24. n 8., Nav. c. 22 n. 27., Coninch. d. 6. n. 47., Salm. de matr. c. 2. p. 4. n. 55. et Sanch. l. 1. d. 53. n. 7. cum Palud. etc.* — (2) *cum Pont. l. c. et Sanch. n. 6.* — (3) *p. 137. q. 3. r. 2. in fine.* — (4) *p. 273. n. 16.* — (5) *in 4. d 27. q. 2. art. 3. ad 2.* - (6) *Laym. l. c., Bonac. p. 5.* — (7) *l. 1. d. 25.* — (8) *vide Diana p. 3. t. 4. r. 207., Bon. l. c.*

„de meliore bono: etsi contrarium doceant *Fill.*, *Sanch.*, „*Coninch. et alii*, eo quod Deus non acceptet promis- „sionem rei alteri promissæ et in alterius præjudicium. „Unde etiam in foro externo talis solet compelli, ut vel „fidem servet vel intret religionem. Interim post tale „votum alteri parti datur jus sponsalia solvendi, eo quod „vovens resilierit et censeatur juri suo renuntiasse (1).

870. — Hinc distinguendum inter professionem religiosam, susceptionem ordinum sacrorum, et votum religionis vel ordinum vel castitatis.

Et 1. quoad *professionem religiosam*, *dubitatur 1.*, utrum per ingressum in religionem unius sponsi solvantur sponsalia contracta ante professionem. Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia asserit, per ingressum ex neutra parte dissolvi sponsalia (2). Ratio, quia, sicut matrimonium ratum non per ingressum, sed tantum per professionem dissolvitur (3), ita dicendum est etiam de sponsalibus; sed hæc sententia non videtur satis probabilis.

Secunda sententia communior, cui adhæreo (4), dicit, tunc dissolvi sponsalia tantum ex parte manentis in sæculo; tum quia alter ingrediendo religionem censetur cessisse juri suo; tum quia ex ejus parte tunc accedit notabilis mutatio, cum dedecori æstimetur nubere cum eo, qui religionem deseruit: non autem dissolvi ex parte ingredientis, si postea ad sæculum redeat; quia per ingressum ipse non redditur inhabilis ad contrahendum matrimonium, sicut redderetur per professionem.

Tertia sententia (5) dicit, dissolvi sponsalia ex parte utriusque. *Ratio 1.* est, quia, sicut novitiatus se habet ad professionem, ita se habent sponsalia ad matrimonium: quemadmodum igitur matrimonium ratum dissolvitur ex parte utriusque per professionem, ut declaratur

(1) *vide Bon. p. 6. n 13.* — (2) *ita Cov., Durand., Armilla etc. ap. Salm de matr. c. 2. p. 2. n. 19.* — (3) *ut ex c. 2. de convers. conjug.* — (4) *et quam tenent Laym. c. 2. n. 2., Sporer n. 148. cum commu i, ut asserit, Croix n. 187., Pal. p. 18. n. 3., Pontius l. 22. c. 10. n. 4. cum Reb. et Gabr, Viva q 2. art. 4. n. 4. cum Coninch, Perez et Henr. ac Salm. de matr. c. 2. p. 2. n. 21. cum Gonet, Vill. et Led.* — (5) *quam tenent Bus. n. ant., Sanch. l 1. d. 42. n. 2. et 5., Tol. l. 7. c. 21., Bonac. p. 5. n. 2. cum Coninch., Fill., Henriq. etc., item Becan. et Dic. ap. Salm. ib. n. 20.*

in *c. 2. de conversione conjug.*, ita sponsalia per ingressum. Sed huic rationi respondetur, quod tale privilegium ex jure divino (ut declaratum est ab ecclesia) concedatur tantum professioni religiosæ tanquam statui perfectionis; sed quod per ingressum sponsalia solvantur, nullo jure habetur: et revera æquum non esset, ut gauderet privilegio concesso statui religioso, qui ab eo viliter retrocedit. *Ratio 2.* hujus sententiæ est, quia ingressus in religionem cum animo perseverandi jam solvit voventem a voto religionis, ita ut, si postea egrediatur, experiendo, religionem imparem suis viribus esse, jam liber maneat a voto: ergo a fortiori solvit obligationem sponsalium, quæ sunt minoris obligationis voto religionis. Sed hæc ratio neque suadet; nam vovens ideo per ingressum liberatur a voto, quia jam implet suam obligationem; votum enim intelligitur emissum sub conditione, si religio sibi conveniat: contra vero sponsus per ingressum in religionem nullo modo implet obligationem sponsalium; et ideo, si ab illa egreditur, merito manet eadem obligatione obstrictus. Hinc secunda sententia absolute probabilior mihi videtur.

Dubitatur 2., an, si sponsalia sint juramento firmata, teneatur sponsus ante ingressum in religionem matrimonium celebrare.

Prima sententia affirmat (1). Id probant ex *c. Commissum 16. de spons.*, ubi dicitur, tutius esse, quod eo casu sponsus prius nuptias ineat, et deinde ante consummationem ingrediatur religionem, si velit. En verba textus: *Tutius est ei* (*religione juramenti servata*) *prius contrahere, et postea, si elegerit, ad religionem migrare*,

Secunda sententia tamen communissima et per se loquendo verior, negat (2). Ratio, tum quia juramentum semper censetur emissum sub conditione, nisi status perfectior eligatur; tum quia juramentum sequitur naturam contractus, ex *c. Quemadmodum 25. de jurejurando*, ubi

(1) *et hanc tenent Scot., Nav. et Led. ap. Pont. l. 12. c. 10. n. 10., ab Reb. et Vega ap. Salm. de matr. c. 2. p. 2. n. 17.* — (2) *eamque tenent Pontius n. 13., Sanch. l. 1. d. 43. n. 3., Palaus p. 16. n 2, Bonac. p. 5. n. 4., Petroc. t. 4. p. 279., Viva q. 2. art. 4. n. 5., Spor. n. 246., Holzm. n. 240. et Salm. ib. n. 18. cum Dicast.*

dicitur, quod, qui juravit, se cum muliere contracturum, propter supervenientem fornicationem vel deformitatem repellere potest; si ergo sponsalia nuda non obligant ad matrimonium contrahendum ante ingressum in religionem, nec etiam obligant jurata. Recte autem respondent præfati AA. ad textum oppositum, quod ibi, cum sponsus non erat certo determinatus ad ingrediendum, sed tantum aspirabat, ut ibi exprimitur, ideo Pontifex, ne illi fieret reus perjurii non ingrediendo religionem, nec celebrando matrimonium tempore statuto, dixit, tutius ei esse nuptias contrahere, et deinde, si voluerit, religionem intrare; unde, si sponsus, antequam terminasset tempus præfixum, religionem ingressus esset, vel deliberate statuisset ingredi, utique non tenebatur; imo nec poterat matrimonium sine gravi culpa inire, ut bene advertunt (1), quia gravem injuriam irrogasset sponsæ, eam cogendo per annum suam professionem expectare. Dixi: *per se loquendo;* nam recte addunt *Bon., Spor. et Holzm. ll. cc., ac Pont.* (2) *cum Suarez*, quod teneretur sponsus ante ingressum nuptias celebrare, si hoc necessarium esset ad prolem legitimandam, scandalum reparandum, vel honori sponsæ providendum, si alio modo non posset occurri. Et hoc casu nec etiam permittitur sponso post celebrationem matrimonii ingredi religionem, illudque non consummatum relinquere; nequit enim tunc deserere uxorem, quæ propter infamiam non posset alias nuptias invenire, ut recte notavit *Busembaum* (3).

871. — II. Per *susceptionem ordinum sacrorum* certum est etiam dissolvi sponsalia, non autem matrimonium ratum; ita omnes cum *Sanchez* (4), *Pont.* (5), *Conc.* (6) *et aliis passim;* et patet ex *extrav. Antiquæ de voto*, ubi dicitur: *Licet votum solemnizatum per sacri susceptionem ordinis, quantum ad impediendum matrimonium, sit efficax reputandum etc.*

Sed *dubi atur 1.*, utrum peccet, qui ordines sacros suscipit inscia vel invita sponsa.

(1) *Sanchez l. 7., Spor. l. c., Pont. l. 12. c. 2. n. 2. cum Soto et Bon. p. 5. n. 11. cum Sylv., Coninch., Gutt et Rodr. contra Cajet. et Led.* — (2) *d. c. 10. n. 13.* — (3) *l. 5. n. 65. v unde.* — (4) *l. 1. disp. 47. n. 1.* — (5) *l. 1. c. 11. n. 2.* — (6) *p. 270. n. 6.*

Prima sententia affirmat, peccare graviter (1). Ratio, quia nullo jure concessum est ordini sacro sponsalia dirimere, sicut est datum statui religioso; imo ipsum jus prohibet ordinari in præjudicium alterius, ut habetur ex *c. un. de obligatis ad ratiocinia non ordinandis.*

Secunda sententia vero non minus probabilis negat (2). Ratio, quia in promissione sponsalium imbibita semper est conditio, nisi melior status eligatur; æquum enim non est, ut ad serviendum creaturæ impediatur status Creatori se dicandi. Nec obstat textus oppositus; nam ibi non tam consideratur præjudicium tertii, quam infamia ecclesiæ, ut ibidem exprimitur, præterquam quod in nostro casu nulli infertur præjudicium, cum sponsus utatur jure suo. Idque videtur confirmari ex *eadem extravag.* supra citata, ubi tantum prohibetur suscipere ordines sacros post matrimonium contractum, non autem post sponsalia.

872. — *Dubitatur 2.*, utrum per susceptionem ordinum minorum dissolvantur sponsalia.

Prima sententia affirmat (3): tum quia talis est mutatio sponsi, dum minoribus initiatur, ut merito judicetur noluisse sponsa se obligare ad nuptias cum eo contrahendas; tum quia censetur sponsus cedere juri suo, cum suscipiat statum, qui ordinatur ad ordines majores incompossibiles cum matrimonio.

Secunda sententia tamen communior et verior negat (4). Ratio, quia revera status ordinum minorum per se non est incompossibilis cum matrimonio, cum quis bene possit fieri clericus conjugatus (5).

873. — III. Quoad *votum* ingrediendi religionem vel suscipiendi ordines sacros vel castitatis servandæ *cer-*

(1) *et hanc tenent Sanchez l. c. n. 3., Palaus p. 19. n. 2., Ronc. c. 3. q. 5. r. 2. et Croix l. 6. p. 3. n. 200. cum Coninch. et Perez.* — (2) *eamque tenent Pont. l. 12. c. 11. n. 3, Nav. c. 22. n. 25, Coninch. d 260. n. 6., Bon. p. 5. n. 20. cum Gutt. et Cord., Salm. de matr. c. 2. p. 2. n. 26 cum Aversa, Diana et Henriq. ac Escob. n. 237. cum Soto, Sylv. et Vega.* — (3) *quam tenent Ronc. p. 138. q. 5. r. 1., Spor. n. 256. cum Tanner et Gob.* — (4) *et hanc tenent Sanchez l. 1. disp. 47. n. 3. cum Palud., Wigandt tr. 16. n. 29., Pont. l. 12. c. 11. n. 1., Salm. de matr. c. 2. p. 2. n 25. et Escob. n. 234.* — (5) *ut patet ex c. 1. et 2. de cler. conjug.*

tum est primo, quod vovens ingredi religionem licite voveat et debeat ingredi, nec teneatur stare sponsalibus, si vere vult fieri religiosus; nam si egreditur, tenetur, ut diximus supra *num. 870. Certum est secundo* (1), quod per hujusmodi tria vota solvuntur sponsalia ex parte non voventis, cum merito judicetur per ipsa vovens sponsalibus renuntiare. *Certum est tertio*, quod, si quis post sponsalia emittit votum non solum ingrediendi, sed etiam profitendi religionem, tunc sponsalia ex parte utriusque dissolvantur; quia vovens tunc fit omnino inhabilis ad matrimonium contrahendum, ut recte dicunt *Salm.* (2) *et Viva* (3).

Sed *dubitatur 1.*, an per votum servandæ castitatis vel suscipiendi ordines sacros solvantur sponsalia etiam ex parte voventis. Si votum antecedat sponsalia, certum est, ipsa esse irrita; quia ipsorum promissio, cum sit de re illicita, non obligat. Dubium igitur est, si subsequatur.

Prima sententia negat (4). Ratio, quia Deus non acceptat promissionem rei alteri promissæ et ab eo acceptatæ, nec ullo jure habetur, quod sponsalia per hæc vota dirimantur. Neque obstare, ajunt, textum in *c. Veniens, qui clerici vel vov.*, ubi casus fuit, quod quædam mulier sponsalia contraxerit cum certo, cujus sævitia (ut narrabatur) postea deterrita votum emiserit castitatis; quo audito vir matrimonium cum alia inivit. Consultus autem *Alexander III.* respondit: *Mandamus, quatenus* (mulier, quæ licentiam nubendi petierat) *si plus non processit, sibi de fide mentita, et voto violato congruam satisfactionem indicas, et ei, cui vult, nubendi in Domino licentiam tribuere non postponas.* Hunc textum doctores utriusque sententiæ pro se adducunt, sed revera ille pro neutra parte concludit. Auctores secundæ sententiæ, quos mox recen-

(1) *cum Sanch. l. 1. d. 46. n. 5. et d. 47. n. 4., Pont. l. 12. c. 12. n. 4., Ronc. p. 138. q. 5. r. 3. 4. et 5., Viva q. 2. art. 4. n. 8., Salm. ib. n. 29. et 31. ac aliis passim.* — (2) *c. n. 29.* — (3) *d. a. 4. in fine.* (4) *et hanc tenent Nav. c. 22. n. 27., Laym. c. 2. n. 6., Pal. p. 20. n. 6., Cabass. t. 1. l. 3. c. 17. n. 20, Ronc. p. 138. q. 5. r. 4. et 5., Holzm. n. 236., Sporer n. 258., Viva q. 2. a. 4. n. 8., et Sanchez l. 1. d. 46. n. 9. et d. 47. n. 3. cum s. Anton., Arm., Sylvest., Cord. etc.; item Tol., Coninch., Hurt., Fill., Bec., Reb. etc. ap. Escobar n. 232. et 235.*

sebimus, ex verbis illis: *De voto violato... et licentiam tribuere etc.*, inferunt, prædictum votum validum fuisse, et proinde dispensatione indiguisse; ergo, ut dicunt, per simplex votum castitatis, cum sit validum, jam sponsalia dirimuntur. Sed huic recte respondent *Pal.*, *Laym. et Holzm.* (1), quod hoc nihil aliud probet, nisi quod votum satis esset validum respectu ad nuptias cum alio contrahendas, quas mulier intentabat; et ideo Pontifex ipsam declaravit ream de voto violato; sed minime probat, validum fuisse respectu ad virum, quocum prius sponsalia contraxerat.

Secunda sententia vero affirmat (2), eamque absolute docet *d. Thomas* (3): *Propter votum simplex sunt sponsalia dirimenda.* Ratio s. Doctoris est, quia, ubi duæ concurrunt obligationes, potior est præferenda. Ratio alia, quam communius tradunt, est, quia promissio sponsalium censetur semper facta sub conditione, nisi melior status eligatur. Idque valere dicunt, etiamsi sponsalia fuerint jurata; quia (ut pluries supra dictum est) juramentum sequitur naturam contractus. Et adest etiam de hoc decisio S. C. concilii (4), edita 5. Martii anno 1701, ubi dictum fuit, votum castitatis aut suscipiendi sacros ordines per electionem melioris status irritare sponsalia etiam juramento firmata. Nec officere ajunt præfatum textum in *cap. Veniens*, ubi dicitur: *de fide mentita;* ex quo adversarii arguunt, illicite mulierem vovisse castitatem post sponsalia contracta; nam probabiliter respondet *Pont.* (5), Papam sic dixisse, quia agebatur de foro externo; cum enim votum fuisset secretum et sponsalia publica, de his quidem constabat, non autem de voto; unde de foro

(1) *cum glossa ib. verb. vota violata.* — (2) *et hanc tenent Pontius l. 12. c. 11. n. 3. et c. 12. n. 4., Petrocor. t. 4. p. 280. v. instabit, Suar. l. 2. de voto c. 4. n. 13., Conc. p. 270. n. 7. et 9. cum Gonet et Ledesma, Azor l. 11. c. 21. q. 10. cum Rich., Ang. et Major, Escobar n. 233. et 237. cum Vasq., Diana et Bonac. p. 5. n. 13. cum Soto, Nald., Gutt., Henr. et Rodr., item Cajet., Turr., Præpos., Lop., Veracr., Manuel etc. ap. Sanch. l. 1. d. 46. n. 7., qui vocat probabilissimam, et communiter probabilem vocant et tutam Salm. de matr. c. 2. p. 2. n. 33., Pal. p. 20. n. 3. et 6., Cabass. l. c. et Laym. n. 7.* — (3) *suppl. q. 52. art. 1. ad 1.* — (4) *ap. Pitton. de matr. n. 2513.* — (5) *l. c. n. 5.*

externo merito censendum erat, fidem fuisse violatam. Idem respondent *Petrocor. et Concina*, et forte melius, quod ideo Pontifex fœminam ream dixerit de fide mentita, non quia voverat in præjudicium sponsalium, sed quia in fraudem ipsorum, nempe ut sponsum eluderet et deinde nuberet alteri per dispensationem voti, quam jam petebat. *Utraque sententia est probabilis.* Recte autem inquit *Concina* (1), quod, si sponsus votum ederet, ut sponsam eluderet, scilicet petendo dispensationem post votum, ut alteri nuberet, tunc graviter peccaret et priora sponsalia deberet implere. Item probabilius dicunt *Salm.* (2) *cum Rebello et Aversa*, quod, etiamsi sine animo eludendi sponsus voverit castitatem, si postea obtineat dispensationem voti, non poterit aliam ducere; quia prior obligatio non omnino extinguitur, sed tantum suspenditur, donec castitas servatur; sed non omnino improbabiliter *Bonac.* (3) *et Sanch.* (4) id negant, quia per votum priora sponsalia omnino solvuntur; unde, cum obligatio illa omnino sit extincta, per dispensationem voti non reviviscit; et huic consentit etiam *Conc. l. c.*, quamvis addat, teneri de honestate sponsum dŭcere desponsatam, ut scandala et murmura vitentur.

874. — *Dubitatur 2.*, ad quid teneatur vir, qui vovit religionem, ordines vel castitatem, et postea mulierem cognovit sub promissione matrimonii. *Vide dicta l. 4, 649*, ubi tenuimus (5), quod, si mulier fuerit inscia voti, non obstante voto ille tenetur ad matrimonium, sive ejus promissio fuerit vera sive ficta; et etiamsi mulier fuerit conscia voti, probabiliter tenetur petere dispensationem. Utrum autem casu, quo mulier fuerit inscia voti, possit sponsus eam ducere sine dispensatione? Negant *Salm.* (6), *Lugo* (7) *et Pont.* (8), quia, cum de facili possit, tenetur utrique obligationi satisfacere. Sed negant *Tamb.* (9) *et Sporer* (10), item *Less.*, *Trull. et Candidus* (11), quia tunc cessat sive omnino suspenditur obligatio voti, cum revera

(1) *n. 10.* — (2) *de matr. c. 2. p. 2. n. 35.* — (3) *n. 16.* — (4) *d. 56. n. 8.* — (5) *cum Less., Sanch., Lugo, Vasq., Coninch. etc. (contra Laym., Salm. etc.)* — (6) *de rest. c. 3. d. 1. §. 1. n. 22.* — (7) *de just. disp. 12. n. 41.* — (8) *l. 6. c. 12. n. 8.* — (9) *dec. l. 5. n. 36.* — (10) *de matr. c. 3. n. 601.* (11) *ap. Salm. l. c.*

non possit tunc utrique obligationi satisfieri, et prævaleat (ut diximus) obligatio matrimonii ineundi. Contracto tamen matrimonio eo casu non poterit vir petere debitum; et ideo recte subdit *Tamb. cum Less.*, adeoque dispensationem obtinendam esse, ut etiam petere valeat.

875. — „10. Per *matrimonium validum* sponsalia dis-„solvuntur, saltem quoad eum, qui non contraxit matri-„monium; quoad eum vero, qui contraxit, non extingui „obligationem, si alter expectet, sed suspendi, et matri-„monio isto soluto teneri ad implenda sponsalia priora, „docet *Pont. contra Sanch.*, qui vult omnino dissolvi (1).

Quæritur, an per matrimonium subsequens omnino dissolvantur sponsalia antecedentia. Certum est, quod, durante matrimonio post sponsalia cum alia contracto, cessat illorum obligatio (2). *Dubium est*, an illo soluto per mortem conjugis urgeat obligatio priorum sponsalium.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Bon.* (3), *Laymann* (4), *Wigandt* (5), *Conc.* (6), qui huic inclinat, *Escob.* (7) *cum Bec.*, *Fill.*, *Henriq.*, *Rodriq.*, *Vill.*, *Machado ac Sanchez* (8) *cum Palud.*, *Manuel*, *Gabr. etc. cum s. Bonav.*, qui sic ait: *Jurantem sponsalia aliudque ineuntem matrimonium amplius non obligari.* Ratio, quia obligatio semel extincta numquam reviviscit (9).

Secunda sententia vero mihi absolute probabilior affirmat, et hanc tenent *Pont.* (10), *Ronc.* (11), *Pal.* (12) *cum Coninch.*, *Led.*, *Adriano etc. ac Salm.* (13), qui, licet contrariam probabilem vocent, hanc tamen veriorem putant cum *Gonet*, *Sylvio*, *Leand.*, *Vega et aliis.* Ratio, quia nullo jure probatur, quod sponsalia per matrimonium subsequens omnino irritentur: non jure positivo, quia nullibi hoc habetur; non naturali, quia obligatio sponsalium durante matrimonio cum illa persona inito utique pro illo tunc non obstringit, et ideo suspenditur quidem, sed non extinguitur; prout patet in eo, qui post votum religionis matrimonium consummaret; hic enim mortuo conjuge te-

(1) *vide Diana p. 3. t. 4. r. 209.* — (2) *ex c. Si inter de spons. et c. 1. de spons. duor.* — (3) *p. 2. n. 1.* — (4) *c. 2. in fine.* — (5) *tr. 16. n. 25.* — (6) *p. 272. n. 13.* — (7) *n. 241.* (8) *l. 1. d. 48. n. 3.* — (9) *ex c. Quæris de consecr. dist. 4.* (10) *l. 12. c. 13. n. 4.* — (11) *p. 138. q. 6. r. 1.* — (12) *p. 21. n. 4.* — (13) *de matr. c. 2. p. 3. n. 39.*

neretur quidem votum adimplere. Nec valet dicere cum *Sanchez*, quod hoc procedat, quando vinculum superveniens sit diversæ rationis, non vero, si vincula sint ejusdem, ut sunt matrimonium et sponsalia; nam respondetur, nihil referre, quod obligatio subsequens sit ejusdem vel diversæ rationis, semper ac possit primæ obligationi satisfieri; tantummodo attendenda est conditio vinculi subsequentis: si illud est perpetuum, utique extinguitur prima obligatio; si vero est temporale, illa suspenditur, donec impleri possit vinculo cessante: prout, si quis venderet equum uni, et deinde venderet et traderet illum alteri, casu, quo rediret equus in dominium ipsius, certe tenetur eum tradere primo emptori, ut colligitur ex *l. 13. cod. de rei vend.*

876. — „11. *Si sponso nova superveniat hæreditas*, „ita ut illi sponsa jam sit inæqualis, non habet ideo jus „resiliendi; quia non est deceptus in conditione sponsæ, „in qua nulla facta est mutatio. Idem est de sponsa, si „ipsi hæreditas nova superveniat (1).

Ita cum *Busemb.* sentiunt communissime *Pal.* (2), *Sanchez* (3), *Conc.* (4), *Ronc.* (5) *et Escob.* (6) *cum Gutlierez* Sed contradicunt *Hurt.*, *Trull.*, *Leand. et Ochagav. apud eumdem Escob.* (7), qui probabile putat, eo quod in tali casu jam accedit notabilis rerum mutatio. Juxta autem primam sententiam dicit *Croix* (8), quod, si quis contraxerit sponsalia cum una, et postea offeratur ei conjugium cum altera ditiore, non poterit primam relinquere, quia tunc nulla in ea facta est mutatio. Sed si qualitas secundæ sponsæ esset excedenter melior, ego non auderem sponsum omnino damnare, si cum illa contrahere vellet; licet enim in hoc casu non mutetur status sponsæ sive sponsalium, tamen (ut communiter dicunt DD.) sponsalia non obligant nisi rebus in eodem statu manentibus: unde, sicut non teneretur sponsus illa exequi cum magno suo damno, ita nec teneri, alicui videri posset, cum amissione magni lucri; talis enim amissio gravi damno æquiparatur (9). Et sic invenio in vita s. Joannis

(1) *Sanch., Coninch., Regin., Diana p. 3. t. 4. r. 286.* — (2) *p. 28. n. 5.* — (3) *l. 1. d. 59. n. 7.* — (4) *p. 276. n. 23.* — (5) *p. 139. q. 8. v. aliqui.* — (6) *n. 306.* — (7) *n. 304.* — (8) *n. 160.* — (9) *ex l. un. c. de sent. quæ pro eo etc., juxta dict. l. 4, 301.*

a Capistrano c. 9., sensisse plures theologos in hujusmodi casu, quamvis ipse s. Joannes contrariæ fuerit sententiæ, a qua revera abscedere nec unquam ego consulere auderem.

877. — *Quæritur* pro complemento hujus puncti, an dissensus parentum sit causa solvendi sponsalia. Affirmat *Menochius* (1): et sic etiam sentire debent omnes illi, qui dicunt, Tridentinum (2) jam declarasse, quod hujusmodi matrimonia sine consensu parentum celebrata ab ecclesia sint prohibita; ita enim dicunt *Petrocor.* (3), *Roncaglia* (4) atque *Fagnan.*, *Gonet*, *Sayr. et Marchant. ap. episcopum Muscettola* (5), qui proinde ex præfato textu infert, dissensum parentum esse verum impedimentum impediens matrimonium. Sed communiter id negant ipse *Croix l. c. cum Gab.*, *Sanch.* (6), *Laymann* (7), *Holzm.* (8) *cum communi*, ut testantur *Elbel* (9) etiam cum communi, *Sporer* (10) *et Bossius* (11). Hi dicunt, quod sponsalia filiorum ex hoc solo capite, quod sint inita sine consensu parentum, nequeant irritari, quia eorum consensus non de necessitate, sed tantum de honestate a jure canonico requiritur. Excipiunt tamen, nisi magnum scandalum ex tali matrimonio timeatur, eo quod virtus justitiæ non post obligare ad actum, qui sine peccato impleri nequit (12). Et hoc, addit *Sanch. ib. cum Lop.*, valere, etiamsi nulla sit disparitas inter contrahentes. Advertunt tamen ipsi *Sanchez et Holzm.*, caute considerandum esse hoc scandalum; sæpe enim, ut dicunt, minæ et discordiarum pericula jactantur, quæ postea, teste experientia, ubi nuptiæ contractæ sunt, facile cessant, et animi conciliantur. Sed redeundo ad quæsitum ego censeo dicendum cum *Ronc.* (13), qui citat *Laym. et Gutt.*, quod, si pater injuste dissentiat a tali matrimonio, filius non possit a sponsalibus recedere, et tam ipse quam pater peccarent, si vellent ea dissolvere. Secus vero, si pater juste contradicat, nempe si matrimonium vergeret in dedecus familiæ;

(1) *ap. Croix n. 101.* — (2) *sess. 24. c. 1.* — (3) *t. 4. p. 413.* (4) *p. 269. q. 3.* — (5) *in sua dissert. de filiis etc. p. 10. n. 11.* — (6) *l. 1. d. 14. n. 2.* — (7) *c. 1. n. 14.* — (8) *n. 167. et 287.* — (9) *de matr. conf. 1. n. 9.* — (10) *n. 202.* — (11) *c. 11. n. 106.* — (12) *ita Laymann l. c. v. enim vero, Nav. c. 16. n. 18., Holzm. n. 167. et 266., ac Sanchez l. c. n. 3. cum Cord., Gutt. et Lop.* — (13) *p. 140. q. 9. r. 1.*

tunc enim sponsalia illa non obligant, cum nemo possit obligari ad exequendam rem injustam. Et idem dicunt *Laym. et Sanch. l. c. cum aliis communiter*, si ex tali matrimonio magna scandala sint oritura inter propinquos. Posse etiam, addit *Ronc.* (1), filium solvere sponsalia, si pater juste minetur exhæredationem, et ego subdo, etiam si injuste; quia omnia sponsalia intelliguntur contrahi (ut diximus *n. 863.*) sub hac conditione, si non accedat talis mutatio, unde grave sit contrahere matrimonium. Excipe, nisi hæc exhæredatio jam fuerit prævisa; quia tunc contrahens merito censetur juri suo cessisse.

878. — „*Resp. II.* In supradictis causis, quando ma„nifestæ sunt, non requiritur auctoritas judicis ad dis„solvenda sponsalia, alioqui requiritur. Quod si sponsus, „cognito suo jure resiliendi, nihilominus carnaliter co„gnoverit sponsam, censetur tacite suo juri renuntiasse „et sponsalia ratificasse (2).

Dubitatur 1., an ad sponsalia solvenda semper requiratur auctoritas judicis. Respondetur: *Certum est 1.*, quod, si sponsalia sint publica, et causa publica ac certa, non requiritur auctoritas judicis; et idem dicendum, si sponsalia sint occulta et causa occulta (3). *Certum est 2.*, quod, si causa sit dubia jure vel facto, omnino requiritur auctoritas judicis (4). Quando autem sponsalia sunt publica, et causa occulta, tunc etiam requiritur auctoritas judicis; sed non sub culpa gravi, nisi inde grave scandalum timeatur (5). Si vero causa illa non possit coram judice probari, nec etiam sub levi auctoritas judicis exigitur (6). Casu autem, quo defectus alterius partis jam probari possit, sed sit occultus, debet pars innocens alteram commonere et minari, quod manifestabit defectum; et si ipsa non acquiescit solutioni sponsalium, licite poterit defectum ad judicium deferre (7).

(1) *r. 2.* — (2) *Laymann c. 1. n. 23.* — (3) *ita Sanch. l. 1. d. 69. n. 3., Pont. l. 12. c. 18. in fine, Nav. c. 22. n. 28., Holzmann n. 277. et Pal. p. 31. n. 1. cum Sylv., Val., Gutt. et Reb.* — (4) *Sanch. n. 8., Holzm. et Palud. cum Gutt. l. c.* (5) *Pontius c. 18. n. 8., Holzm. l. c., Pal. n. 2. cum Nav., Lop. et Gutt., ac Sanch. n. 6. cum Sylv., Ang. et Vega.* — (6) *ut ait Sanch. n. 7. cum Palud. et Henr.* — (7) *ut ajunt Laym. c. 2. n. 12., Pont. n. 8., Sanchez l. 1. d. 70. n. 2. et Pal. n. 4., Coninch. et Reb.*

Dubitatur 2., quænam probatio requiratur ad solvenda sponsalia. Distinguendum: Si agitur *de probando impedimento*, sive dirimente sive impediente, tam in foro interno quam externo sufficit unus testis juratus (1), etiamsi testis ille sit criminosus et non citatus, sed a parte productus; et etiamsi clam deponat et sine manifestatione sui nominis (2). Et hoc, etiamsi sponsalia fuerint jurata, ut verius tenent *Sanch.* (3), *Salmant.* (4) *cum Cov.*, *Gutt.*, *Trull.*, *Aversa et Gabr.*, *ac Palaus* (5) *contra Palud. et Lop.* (6); quia testis oculatus et juratus magis probat quam fama, quæ certe sufficit ad solvenda sponsalia etiam jurata (7).

Si vero agitur *de probanda alia causa*, quæ non sit impedimentum, sed tantum, quæ det alteri jus resiliendi, ut deformitas, fornicatio sponsæ etc., quoad *forum externum* requiruntur saltem duo testes fide digni deponentes sub juramento, ut alii dicunt et communius (8): quia (ut ajunt) in *c. Veniens et c. In omni de testib.* dicitur, duos testes requiri, ubi agitur de præjudicio tertii. Verum sufficere unum testem fide dignum dicunt, *Palud. et Aversa ap. Salm.* (9), qui cum *Trull.* horum sententiam probabilem putant; quia durum est, compellere virum ad ducendam sponsam, quam ab aliquo fide digno audit et prudenter jam suspicari potest, fuisse fornicatam. Et revera hæc sententia satis probabilis mihi videtur, loquendo de fornicatione sponsæ, cum agatur de vinculo perpetuo matrimonii, et ideo ob talem suspicionem viri prudenter judex timere potest infelicem exitum ex hoc conjugio proventurum. Et huic sententiæ reipsa expresse consentiunt ipsi *Laymann et Pal. ll. cc.*, dum ajunt, quod, stante probabili timore infelicis exitus, licite potest vir a sponsalibus recedere. — Quoad *forum* autem *internum*, conveniunt DD. (10), sufficere ad solvenda sponsalia unum

(1) *ex c. Super eod. de test. et attest.* — (2) *ita Sanch. l. 1. d. 71. n. 2. 3. et 4., Holzm. n. 277., Viva q. 2. art. 9. n. 1., Croix n. 215. et 217., Pal. p. 32. n. 3. cum Gutt., et Salm. de matr. n. 2. p. 7. n. 110. cum Aversa et Coninch.* (3) *n. 8.* — (4) *ib. n. 111* — (5) *n. 6.* — (6) *ib. n. 5.* — (7) *vide dicenda n. 997. dub. 2.* — (8) *prout Sanch. n. 7., Pal. n. 8., Laym. c. 2. n. 12. et Salm. ib. n. 114. cum Coninch., Gutt., Trull. et Gabr.* — (9) *ib. n. 115.* — (10) *cum Sanchez l. 1. d. 73. n. 2., Pal. n. 8., Croix n. 215. cum Gobat, et Salm. de matr. c. 2. p. 7. n. 108. cum Coninch., Aversa et Dic.*

testem fide dignum, minime de mendacio suspectum et testantem de certa scientia; vel etiam opinionem probabilem de causa sufficienti ad solutionem (1). Hinc subdunt (2), quod, si vir doctus affirmet, causam esse sufficientem, licite poterit pars innocens resilire.

CAPUT II.

DE MATRIMONIO SECUNDUM SE.

DUBIUM I.

Quid sit, et quæ ejus materia, forma et minister.

879. *Quid sit matrimonium; et in quo consistat ejus essentia*
880. *Quæ sit materia sacramenti matrimonii.*
881. *Ob quem finem liceat nubere.*
882. *Distinguuntur tres fines. Dub. 1., an liceat nubere principaliter in remedium concupiscentiæ.*
883. *Dub. 2, an ob fines extrinsecos.*
884. *Quomodo peccent contrahentes in mortali.*
885. *Quæ requirantur ad contrahendum matrimonium per procuratorem.*
886. *Quid, si, qui dedit mandatum sine animo contrahendi, antequam matrimonium contrahatur, mandatum ratificaverit?*
887. *Qualis consensus sufficiat ad contrahendum. Quid, si quis ficte contrahit? An verba sint necessaria ad valorem.*
888. *An sint necessaria de præcepto.*
889. *An sufficiat ad contrahendum donatio annuli vel traductio sponsæ.*
890. *An sufficiat consensus conditionatus.*
891. *Quid, si conditio sit necessaria aut turpis aut contra substantiam matrimonii?*
892. *Quid, si apponatur conditio: si pater consenserit? Dub. 1 Quid, si pater taceat?*
893. *Dub. 2. Quid, si pater primo dissentit et postea consentit?*
894. *Dub. 3. Quid, si tempore conditionis pater erat mortuus?*
895. *An impleta conditione requiratur novus consensus.*
896. *In quo differat conditio a demonstratione, causa, modo et die.*

(1) *ut idem Sanch. l. 1. d. 69. n. 9., Croix n. 217. et Viva q. 2. a. 9. n. 1.* — (2) *Viva et Sanch. cum Lopez ib.*

897. Dissertatio *de ministro et forma matrimonii.*
898. *Solvuntur objectiones.*
899. *Illationes ex nostra sententia.*

879. — „Resp. Est sacramentum inter baptizatos, quo „vir et mulier sibi mutuo legitime corpora sua tradunt „ad perpetuam vitæ societatem, usum prolis suscipiendæ „et remedium concupiscentiæ. *Materia* ex qua et pro„xima est mutuus consensus externis signis expressus, „quatenus habet rationem traditionis. *Forma* autem est „idem consensus, quatenus habet rationem acceptatio„nis (1). *Minister* non est sacerdos, sed ipsi contrahen„tes, quia hi ponunt materiam et formam. Porro matri„monium dicitur *ratum*, quando contractus est factus, „etsi non sit secuta copula carnalis; *consummatum* vero „dicitur, quando ea secuta est.

Matrimonium dicitur a *matris munere*, ut ait *d. Thomas*, sive *ut mater fiat*, ut *d. Augustinus*. Ante Christi adventum matrimonium tantum habebat vim contractus, sed a Christo fuit postea evectum ad rationem sacramenti. De fide autem est, matrimonium esse sacramentum, ut definivit Tridentinum (2) ex illo Apostoli *ad Eph. 5.: Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico: in Christo et ecclesia.* Unde matrimonium ut sacramentum significat conjunctionem spiritualem inter Christum et ecclesiam.

In matrimonio, ut habente rationem tam contractus quam sacramenti, tria considerantur, nempe: ratio contractus, vinculum perpetuum animorum cum obligatione reddendi debitum, et copula carnalis. Hoc vero tertium, licet alia duo ad ipsum ordinem dicunt, tamen non est essentialis pars matrimonii; nam sine copula matrimonium bene consistere potest. Essentia igitur matrimonii in ratione sacramenti consistit in contractu inito per mutuum consensum, quia sacramentum, cum contractus perficitur, tum gratiam producit. In ratione vero matrimonii proprie dicti ejus essentia consistit in vinculo conjugali, quod nunquam per se solvi potest.

880. — *Quæritur*, quæ sit materia et forma, et quis minister sacramenti matrimonii. Communis est sententia, *ministros* hujus sacramenti esse ipsos contrahentes, et

(1) *Suar. tr. 3. d. 2. s. 1. a. 1., Sanch., Vasq.* — (2) *sess. 24. c. 1.*

formam ipsorum verba consensum exprimentia, ut probabimus in brevi dissertatione, quam afferemus in fine hujus dubii ex *n. 897.* Quod vero ad *materiam* magis DD. discrepant. Sex sententias enumerat *Sanchez* (1), septem *Pontius* (2): duæ tamen sunt plus receptæ.

Prima sententia (3) dicit: Verba sponsorum, quatenus exprimunt traditionem corporum, sunt materia; quatenus vero exprimunt acceptationem, sunt forma.

Secunda sententia autem, cui magis adhæreo (4), dicit: *materiam remotam* hujus sacramenti esse corpora contrahentium mutuo tradenda, sive jus mutuum in corpus alterius; *materiam proximam* esse ipsam traditionem juris in corpora, factam per verba seu signa consensum exprimentia; *formam* vero esse mutuam acceptationem verbis aut signis expressam. De forma infra loquemur, ut diximus supra. Quod autem materia remota sint corpora contrahentium, et proxima sit ipsa mutua corporum traditio, sic probatur. Hoc sacramentum juxta communem sententiam habet rationem contractus: sicut igitur in aliis contractibus res sunt materia remota, consensus expressus per verba est forma, et traditio rei est materia proxima contractus, nempe applicatio formæ ad materiam remotam: ita in matrimonio corpora (sive jus in corpora) sunt materia remota; consensus expressus per verba est forma; ipsa autem traditio juris in corpora est materia proxima, quæ fit per applicationem formæ ad materiam remotam, nempe ad jus, quod transfertur. Contractus autem matrimonii ad sacramenti rationem elevatus id habet speciale, quod ad hoc, ut transferatur dominium juris in corpora contrahentium, non requiritur realis traditio rei, ut exigitur in aliis contractibus, sed sufficit sola voluntas externe expressa, ut docent *s. Ambrosius* (5), ubi: *Non defloratio virginitatis facit conjugium, sed passio*

(1) *de matr. l. 2. d. 5.* — (2) *eod. tit. l. 1. c. 7.* — (3) *quam tenent Busemb. ut supra et Sanch. l. c. n. 6., Salm tr. 9. c. 3. p. 3. dub. 2. n. 63., Ronc. p. 143. q. 4. r. 1. et alii plurimi apud ipsos.* — (4) *et quam tradunt s. Anton. 3. p. tit. 1. c. 2. §. ante, Petroc. l. 4. p. 303. q. 2., Frassen t. 12. p. 139. concl. 1., Abelly de matr. sect. 1. 3. q. 1., Holzm. part. 6. tr. 2. c. 2. n. 316., Laym. de matr. c. 2. n. 3. cum Palud. et P. Soto, ac Pont. l. 1. c. 7. cum s. Bonavent., Gerson., Vasq., Adriano, Comit. et aliis.* — (5) *de instit. virg. c. 6.*

conjugalis; et *s. Joannes Chrysostomus* (1): *Matrimonium non facit coitus, sed voluntas.*

Unde resolves:

881. — „1. Valide et licite contrahi potest cum pacto „continentiæ sine intentione prolis et remedii concupi„scentiæ. Ratio est, quia non pugnat cum essentia ma„trimonii. Et patet exemplo beatæ Virginis et s. Josephi.

„2. Non videtur licitum, contrahere tantum propter vo„luntatem carnis vel vanitatem: quia finis debet esse „saltem honestus (2).

„3. Licite contrahitur in remedium concupiscentiæ, nihil „aliud intendendo, modo proles positive non impediatur: „hoc enim sub mortali non licet (3). Hinc etiam conjuges „possunt abstinere ab usu conjugii, et optare, ne plures „accipiant liberos, quam possint alere, dummodo, ut dixi, „positive non impediant nec abortum procurent (4).

„4. Licite etiam contrahitur ob fines honestos extrin„secos, fini intrinseco sacramenti (qui est mutua animo„rum conjunctio et conjugum sanctificatio) non contra„rios, v. gr. ad pacem inter regna vel illustres familias „componendam, vel splendorem familiæ conservandum (5). „Vide *Perez* (6), ubi cum *Diana l. c.* etiam permittit ob „divitias et nobilitatem.

„5. Valide, sed illicite contrahitur cum intentione ne„gandi debitum, vitandi prolem, vel etiam non educandi, „mœchandi etc., nisi tamen talis intentio in pactum de„ducatur, id est, nisi adjiciatur tanquam conditio obli„gans ad aliquid contrarium essentiæ matrimonii. Unde „invalide contrahit, qui vinculum matrimonii vult tantum „durare per annum, vel reservat sibi potestatem adul„terandi, vel non reddendi debitum debite exigenti (7).

882. — *Tres fines* in matrimonio considerari possunt, fines intrinseci essentiales, intrinseci accidentales, et fines accidentales extrinseci. Fines *intrinseci essentiales* sunt

(1) *hom. 32. in Matthæum.* — (2) *Nav. c. 22. n. 79., Sanchez l. 2. d. 29. q. 3.* — (3) *Coninch. d. 25. d. 2. n. 16., Pont. l. 1. c. 21., Hurtad., Perez d. 18. s. 7. n. 6. ex 1. Cor. 7.* — (4) *Perez l. c., Bon. q. 4. p. 1. n. 12., Navar. c. 16. etc.* — (5) *ita contra Sanch et Sylv. docent Præp., Pont., Gasp. Hurt., Diana p. 3. t. 4. r. 219.* — (6) *dist. 18. s. 6. n. 7.* — (7) *vide Perez s. 6. etc. ll. cc.*

duo: traditio mutua cum obligatione reddendi debitum, et vinculum indissolubile. Fines *intrinseci accidentales* pariter sunt duo: procreatio prolis et remedium concupiscentiæ. Fines autem *accidentales extrinseci* plurimi esse possunt, ut pax concilianda, voluptas captanda etc.

His positis *certum est 1.*, quod, si quis contraheret, positive excludendo fines intrinsecos substantiales matrimonii, nempe animo non reddendi debitum vel contrahendi ad tempus, non solum peccaret, sed nullum iniret matrimonium; ita communiter omnes cum *d. Thoma* (1). *Certum est 2.*, quod, si quis excluderet duos fines intrinsecos accidentales, non solum valide, sed etiam licite posset quandoque contrahere: prout si esset senex et nuberet sine spe procreandi prolem, nec intenderet remedium concupiscentiæ; sufficit enim, ut salventur fines substantiales ut supra; et sic contraxerunt b. Virgo cum s. Joseph, qui utique non intenderunt procreationem prolis nec remedium concupiscentiæ, et tamen validum quidem et licitum conjugium inierunt, ex *Matth. 1, 20.*, ubi: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam.*

Dubitatur 1., an venialiter peccet, qui nubit principaliter ob remedium concupiscentiæ.

Prima sententia affirmat, et hanc tenet *s. Thom.* (2), quem sequuntur *Nav.* (3), *Natal. Alex.* (4), *Conc.* (5), *Bossius* (6) *cum Sylv., Henr. et Led., ac Sanch.* (7). Id probant ex auctoritate plurimorum ss. Patrum. Item probant ratione, quia, licet remedium concupiscentiæ sit etiam finis honestus matrimonii, finis tamen primarius est procreatio prolis; unde contra rationis ordinem est, ut finis secundarius præ primario eligatur.

Secunda sententia vero non minus communis nec minus probabilis negat, ullo modo peccare, modo contrahens non excludat finem procreandæ prolis (8). Et id,

(1) *in 4. d. 31. q. 1. a. 3.* — (2) *suppl. q. 49. a. 5. ad 2.* — (3) *c. 22. n. 9.* — (4) *a 3. reg. 3.* — (5) *t. 10. de matr. p. 393. n. 5.* — (6) *c. 10. n. 263.* — (7) *l. 1. d. 29. n 26.* — (8) *ita tenent Pal. p. 10. n. 3., Ronc. p. 144. q. 2. r. 2., Croix l. 6. p. 3. n. 236., Holzm. n. 180., Boss. t. 2. c. 7. n. 43., Salm. de matr. c. 3. p. 3. n. 28. cum Coninch. et Dic., Pont. l. 1. c. 21. n. 4. cum P. Soto, Gabr., Almain., Cov. etc.; item Cajet., Major, Durand, Rich., Palac., Sa, Med., Philiarch., Angles, Perez, Ugolin. etc. ap. Sanch. l. 9. d. 9. n. 3.*

quod dicunt de sponsis, idem asserunt de conjugibus, qui copulam habent principaliter ad concupiscentiam sedandam. Ratio hujus sententiæ est, quia matrimonium est a Deo institutum non solum ad prolem procreandam, sed etiam in remedium concupiscentiæ, ut probatur ex Apostoli *1. Cor. 7, 2.*, ubi: *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat.* Huic tamen textui respondet *s. Thomas l. c.*, sic dicens: *Si aliquis per actum matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non est aliquod peccatum, quia hæc est quædam redditio debiti....; sed si intendat vitare fornicationem in se, sic est ibi aliqua infirmitas; et secundum hoc est peccatum veniale; nec ad hoc est matrimonium institutum nisi secundum indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus.* Sed venia tanti Doctoris (cujus sententiis universe obsequi in cæteris ego studui) magis propria videtur interpretatio *s. Joannis Chrysostomi*, cujus verba mox infra afferam, et quem sunt secuti *Estius, Salmeron et Cornelius*, nempe quod illud: *propter fornicationem*, non intelligatur de vitanda fornicatione conjugis, sed propria: idque videtur patere ex contextu ejusdem Apostoli in dicto *c. 7.*, ubi dicitur: *Bonum est, hominem mulierem non tangere: propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat.* En quomodo Apostolus viris consilium præbet, ut abstineant a tactu mulierum; si vero ipsi in periculo sint incontinentiæ, ne incidant in fornicationem, remedium non solum permittit, sed suadet, dicendo: *Unusquisque suam uxorem habeat.* Et quamvis addat: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium:* id tamen profert pro iis, qui non sunt incontinentes, quibus tantum permittit nubere, sed suadet a nuptiis abstinere, dum ait: *Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego.* Neque hic *indulgentia* importat permissionem culpæ venialis; verius enim (ut ait *Pontius cum Estio, Salmerone et Cornelio*) *indulgere* non est veniam dare ad leviter peccandum, sed permittere ut licitum. Dum autem d. Paulus sermonem revocat ad eos, qui sunt in periculo incontinentiæ, non solnm permittit, sed etiam ipsos ad nubendum absolute hortatur, dicens (*vers. 9.*)

Quod si non se continent, nubant; melius est enim nubere, quam uri. To *nubant* verius hortationem quam permissionem importat. Id bene confirmatur ab eo, quod dicit Apostolus eodem loco (*1. Cor. 7, 6.*), ubi loquens de conjugibus scribit: *Nolite fraudare invicem; nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram.* Si licet ergo conjugibus debitum petere tantum ad vitandam incontinentiam, licebit etiam ob eumdem finem matrimonium inire. Hinc *s. Joannes Chrysostomus*, explicans textum Apostoli, inquit, unam ex causis, cur Deus instituerit matrimonium, esse, ut vitetur incontinentia. En ejus verba: *Quæ igitur fuit causa conjugii, et cur illud datum est divinitus? Audi Paulum dicentem: „Ad vitandas scortationes quisque suam uxorem habeat etc." Ut scortationem vitemus, ut moderemus concupiscentiam, contenti uxore propria, hoc nobis affert conjugium, hic ejus fructus, hoc inde lucrum est, in hoc quærendæ nuptiæ, ut ad vitam pudice degendam nos adjuvent.* Ita s. Doctor (1). Ad auctoritates ss. Patrum, quæ opponuntur, respondet *auctor Petrocorensis* (2), quod ideo Patres conjuges damnent, quia eos libidinis impetum sequi supponunt. Ad rationem autem contrariæ sententiæ, nempe quod sit deordinatio eligere finem secundarium præ primario, respondetur, quod deordinatio quidem esset, si ordinaretur finis primarius ad secundarium, sed non, si ex duobus finibus licitis secundarius præ primario eligatur. Hujusmodi tamen fines intrinseci accidentales vel procreandæ prolis vel vitandæ incontinentiæ, ut honesti sint, oportet, ut referantur ad Deum, si non actualiter, saltem virtualiter et habitualiter (3).

883. — *Dubitatur 2.*, an sit licitum, contrahere matrimonium principaliter ob fines accidentales extrinsecos, nempe ob voluptatem captandam, pacem familiarum conciliandam et similia.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Pont.* (4),

(1) *hom. 9. t. 6. col. 19.* — (2) *t. 1. p. 442 v. sed quia.* — (3) *ut communiter tradunt Sanch. l. 8. d. 9. n. 3., Pont. l. 10. c. 8. n. 2. et Boss. t. 2. c. 7. n. 17. cum Reg., Vill., Fill. etc.* — (4) *l. 1. c. 21. n. 13.*

Pal. (1) *et Salm.* (2) *cum Cajet., Coninch. et Gabr.*, ac probabilem putat *Sporer* (3) *cum Tamb.*, modo non excludatur finis debitus intrinsecus ut supra. Ratio, quia, semper ac finis debitus retinetur, non est illicitum, nuptias ad fines indifferentes ordinare; tunc enim finis (v. gr. voluptatis) non est principalis, sed tantum impellens ad contrahendum matrimonium, quo jam cohonestatur voluptas.

Secunda sententia negat (4). Ratio, quia non potest esse immune ab aliqua deordinatione, velle ordinare rem sacram ad profanam, et matrimonium contrahere ob fines alienos ab illis, per quos nuptiæ sunt licitæ. Ego puto distinguendum: Si finis sit per se honestus, nimirum pax populi, amor inter consanguineos, honoris familiæ conservatio, sanitatis tuendæ et similia, tunc puto dicendum cum *Busemb.* (5), *Pont. l. c.*, *Coninch.* (6) *et Pal.* (7), qui id habent ut certum, contra *Sanch.*, licite matrimonium contrahi; quia hæc non est deordinatio, ut mox supra diximus, eligere aliquem ex finibus secundariis honestis præfine primario, modo iste non excludatur. Secus vero, si finis non sit honestus, nempe si sit voluptatis vel cupiditatis divitiarum aut vani honoris (8).

884. — „6. Contrahentes, ut non peccent, debent esse „in gratia, etiam tunc, quando per procuratorem contra„hunt: quia verum sacramentum suscipiunt, licet dor„miant. Secus est de procuratore, per quem contrahunt, „uti et de sacerdote copulante; quia nec suscipit nec „administrat sacramentum, sed tantum ut testis assistit (9). (*Peccaret autem mandans, si tunc esset in mortali, eodem modo ac si per se contraheret* (10). *Et peccaret qui-*

(1) *p. 10. n. 3.* — (2) *de matr. c. 3. p. 3. n. 30.* — (3) *n. 298.* (4) *et hanc tenent d. Thom. in 4. d. 31. q. 2. art. 3., Sporer n 297, Tamb. tr. 4. c. 2. §. 3. n. 11., Ronc. p. 144. q. 2. r. 2. in fine, et Sanchez l. 6. d. 11. n. 4. citans s. August. et s. Anselm.* — (5) *ut supra n. 4.* — (6) *d. 25. dub. 1. n. 14.* — (7) *d. n. 3.* — (8) *ut tenent Busemb. n. 2. cum Nav. et Sanchez et Vasquez q. 3. art. 2. n. 4. cum communi.* — (9) *C. de Lugo de sacr. dub. 8. s. 9. n. 155. (ita Salm de matr. c. 3. p. 1. n. 10. et p. 3. dub. 4. n. 89. et 92. cum Sanch. et communi)* — (10) *Ronc. p. 143. q. 6. et Bon. p. 5. n. 12. cum Reb., Coninch., Gutt. etc.*

dem duplici peccato sacrilegii: primo quia, indigne susciperet sacramentum; secundo, quia, indigne ministraret (1). *Sed hoc ultimum probabiliter non est mortale* (2), *cum sponsi non sint ministri ad tale sacramentum consecrati.)*

885. — Notandum hic, quod, ut procurator contrahat matrimonium nomine alterius, plura requiruntur; scilicet *primo* speciale mandatum; ad quod autem non requiritur scriptura, sed sufficit, si detur oretenus (3). Nec requiritur diversitas sexus, unde bene hoc officium gerere possunt duo mares vel duæ fœminæ (4). *Secundo*, ut mandatum sit de contrahendo cum determinata persona (5). *Tertio*, ut procurator per se contrahat; non potest enim ipse alium delegare, nisi habeat expressam et specialem a mandante licentiam. Et hæc tria habentur expresse in *c. final. de procurat. in 6*. *Quarto*, ut mandatum non sit revocatum (nec etiam mentaliter) a mandante, antequam matrimonium celebretur (6). Et hoc currit, etiamsi revocatio fiat tacite, nempe si quis mandatum dederit contrahendi cum una, et postea celebret sponsalia cum alia (7). *Quinto*, ut procurator ostendat mandatum parocho et testibus, et coram eis contrahat matrimonium juxta formam Tridentini. Non requiritur autem, ut coram eisdem tradatur mandatum procuratoris ex parte mandantis (8). *Sexto*, ut procurator limites mandati non excedat. In hoc tamen advertendum, quod, si conditio sit requisita a mandante, scilicet ut contrahatur cum tali dote, tali tempore etc., si non servatur conditio, matrimonium erit nullum (9). Si vero conditio sit requisita a jure, nempe ut contrahatur præmissis denuntiationibus, obtenta licentia episcopi etc., tunc validum erit matrimonium sine ipsis initum, ut communiter dicunt (10): quia matrimonium sine

(1) *ut dicemus n. 897. et seq.* — (2) *juxta dicta de sacr. in gen. n. 32.* — (3) *ut dicunt Sanch. l. 2. d. 11. n. 5. et 14., Salm. de matr. c. 3. p. 4. n. 97. in fine, et Pal. part. 9. n. 2. cum Gutt. et Perez.* — (4) *ut Sanch. n. 15. et Palaus ib. cum Guttier.* — (5) *vide Salm. l. c.* — (6) *Sanch. n 6., Pal. n. 2. et Salm. ib. n. 98. cum Pont. et Bon.* — (7) *Sanch. n. 10. et Pal. d. n. 2. cum Cov., Coninch. et Gutt.* — (8) *Sanch. n. 23. et Salmant. ib. n. 102. cum Pontio, Bonac. etc.* — (9) *Sanch. n. 17., Ronc. p. 143. q. 6. et Coninch. d. 24. dub. 9. n. 67.* — (10) *Bon. p. 5. n. 8., Sanch. n. 18., Nav. c. 27. n. 78., et Salm. ib. n. 101, cum Pal., Trull., Reg., Diana etc.*

illis per se est validum, quamvis illicitum: ergo sic etiam, cum celebratur per procuratorem; talis enim forma apponitur ad rite faciendum actum, sed non ut conditio, sine qua mandatum sit invalidum.

886. — *Quæritur hic*, an, si quis dederit mandatum sine animo contrahendi, sed ante celebrationem matrimonii mandatum ratificavit, tunc valide matrimonium contrahatur. Negant *Palaus* (1) *et Coninch.* (2), quia mandatum illud, deficiente animo contrahendi, fuit nullum, et ideo non potuit solo consensu reconvalidari, sed oportet, ut denuo consensu expresso constituatur. Sed affirmant *Sanchez* (3), *Bonac.* (4), *Ronc.* (5) *et Salm.* (6) *cum Trull.* Ratio, quia procurator ideo valide contrahit, in quantum suis verbis significat voluntatem non jam præteritam, sed præsentem mandantis; sufficit igitur, ut tempore, quo contrahit, adsit voluntas mandantis, ut valeat actus. *Hæc videtur probabilior, sed primam non censeo improbabilem.* In talibus autem nuptiis parochus interrogare debet procuratorem: *Vis in uxorem Luciam, nomine NN.?* Et fœminam: *Vis in maritum Franciscum, mediante præsente suo procuratare?* (7) Matrimonium autem per epistolam contrahitur, quando unus, v. gr. sponsus, scribit ad sponsam, se illi tradere in maritum, et ex tunc eam acceptare in uxorem; et sponsa idem rescribit viro, et uterque postea epistolas legit coram parocho et testibus. Sed quando vir scribit fœminæ, se illi in virum tradere et acceptare illius consensum ex tunc, quo illa præstiterit, tunc, licet fœmina non rescribat, sufficit, ut matrimonium contrahatur, si fœmina coram parocho et testibus litteras aperiat et consensum præstet (8).

„7. Conjux habet potestatem in alterius corpus, sed „non ad exercendam libidinem generationi adversantem.

887. — „8. Requiritur consensus de præsenti, verbo, „scripto aut nutibus expressus. Sufficit tamen 1) expri„mere per alium, ut si parentes pro filiis contrahant, „his tacentibus (9)." (*Id, quod dictum est de sponsalibus*

(1) *p. 9. n. 2.* — (2) *d. 27. dub. 7. n. 72.* — (3) *l. 2. d. 11. n. 13.* — (4) *p. 5. n. 6.* — (5) *p. 143. q. 6.* — (6) *de matr. c. 3. p. 4. n. 104.* — (7) *vide Salm. ib. n. 107.* — (8) *ita Sanchez l. 2. d. 12. n. 3., Salmant. ib. n. 108. cum Diana et Vill., ac Pal. p. 9. n. 11. cum Nav., Mol., Coninch., Henr. et Gutt.* (9) *vide Diana p. 3. t. 4. r. 272.*

filiorum, quæ ipsis tacentibus a parentibus contrahuntur (vide n. 138.), idem dicitur de ipsorum matrimonio tali modo inito (1). „Sufficit etiam 2), si alterius consen„sui præcedenti et non revocato alterius accedat. Unde, „si quis coram parocho non vere consenserit, satisfacit „consentiendo postea (2)." *(Vir autem ficte matrimonium contrahens tenetur ducere* (3), *etiamsi adsit disparitas, quæ, ut ait Lugo, raro excusat. Excipitur tantum 1., si fraus mulieris intercesserit, ut declaravit S. C.* (4). *Excipitur 2., si nullum damnum sit puellæ obventurum* (5).

Certum est apud omnes (exceptis paucis, quos refert *Bossius* (6), ad contrahendum *valide* matrimonium verba non esse necessaria (7). Probatur ex *c. 23. de sponsal.*, ubi muti et surdi valide quidem nubunt; et ex *c. unic. §. fin. de despons. impub. in 6.*, ubi dicitur, ad matrimonium filiæ sufficere consensum parentum, si ipsa taceat; item ex *c. Is, qui fidem de sponsal.*, ubi olim sponsalia per copulam in matrimonium transibant. Ex quibus canonibus infertur, verba non esse necessaria, cum ibi sufficiat ad contrahendum consensus signis tantum expressus, et etiam præsumptus. Clarius id probatur ex *c. Tuæ fraternitati 25. de spons.*, ubi ad quæsitum: *Utrum ex solis verbis matrimonium contrahatur, Innocentius III.* sic respondit: *Matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum, sed necessaria sunt, quantum ad ecclesiam, verba consensum exprimentia de præsenti; nam surdi et muti possunt contrahere matrimonium per consensum sine verbis.*

888. — An autem verba sint *necessaria de præcepto?* Alii affirmant (8): et probant ex verbis mox supra relatis (in *cit. c. Tuæ fraternitati*): Sunt *necessaria, quantum ad ecclesiam, verba etc.* Et ideo sentiunt, peccare

(1) *vide Salm. de matr. c. 6. p. 4. n. 61. cum d. Thom., Sanch., Bonac., Coninch. etc.* — (2) *vide Diana l. c. r. 292.* (3) *ut docent Lugo de just. d. 12. n. 48. et Croix l. 6. part. 3. n. 258. cum Sanch. l. 1. dub. 11.* — (4) *vide P. Zach. ap. Croix l. c.* — (5) *ut ajunt Sanch. l. c. n. 5. et Croix dicto n. 258. cum Palao et Krimer.* — (6) *c. 3. n. 41.* — (7) *ut docent d. Thom. in 4. d. 27. q. 1. art. 2., q. 2. ad 2. et 3., Bellarm. de matr. c. 8., Sanch. l. 2. d. 31. n. 5., Ronc. p. 144. q. 1. et Bossius n. 44. cum Panorm., Nav., Cov. et alii passim.* — (8) *ut Aversa, Cornejo et Rodrig. ap. Salmant. de matr. c. 6. p. 3. n. 52.*

graviter sponsos, qui signis tantum consensum exprimunt, cum possint verbis. Alii autem negant, verba esse de præcepto (1); quia (ut ajunt) nullibi patet, tale adesse præceptum. Respondent ad præfatum textum, Pontificem ibi minime intendisse excludere alia signa consensum exprimentia, et dixisse, necessaria esse verba *quantum ad ecclesiam*, non quoad substantiam actus, sed quoad faciliorem conjugii probationem. Et sic sentit etiam glossa *ibid. v. verba*, dicens: *Non contrahitur sine verbis, vel per aliquod aliud, per quod intelliguntur consentire.* Ac ideo ait *Pontius*, Tridentinum (2) nihil aliud requirere, nisi quod *parochus, viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, dicat: Ego vos conjungo etc.* Alii vero probabilius dicunt, verba requiri, sed tantum sub culpa veniali (3), quia alias ageretur contra consuetudinem ecclesiæ. Sed a tali culpa bene excusaret verecundia aut alia rationabilis causa.

889. — Certum est, quod donatio annuli vel traductio sponsæ in domum sponsi de se non sint signa sufficientia ad contrahendum matrimonium, nisi hæc ex consuetudine loci habeant consensum significare (4). Sufficiens vero est signum, si viro exprimenti consensum fœmina manum porrigat, ut communiter AA. citati. An autem sufficiat, si manum non retrahat a viro manum porrigente? Pariter affirmant *Pont.* (5) *et Viva* (6): sed verius huiccontradicit *Sanch.* (7) *ex c. 1. de spons. duor.*, ubi sic dicitur: *Fides autem consensus est, quando, etsi non stringit manum, corde tamen et ore consentit ducere.* Unde non sufficit ad contrahendum, quod alter manum non retrahat, quando fides datur, sed insuper requiritur, ut ille ore consensum exprimat; ita etiam glossa *v. stringit.*

890. — „*Quæritur*, an sufficiat consensus conditionatus. „*Respondetur 1.* Sufficit conditionatus sub conditione „de præterito vel præsenti, stante conditione: quia tunc „contractus non suspenditur." *(Et hoc currit, etiamsi*

(1) *ita Pontius l. 2. c. 7. n. 14., Palaus p. 7. n. 7., Viva q. 4. art. 2. n. 1. et Diana p. 3. tr. 4. r. 248.* — (2) *sess. 24. c. 1.* — (3) *ita Sanch. l. 2. d. 31. n. 10., Ronc. p. 144. q. 1. r. 2. et Boss. c. 3. n. 48. cum Coninch., Fill. et Henr.* — (4) *ita communiter Sanch. l. 1. d. 22. n. 1. et 3., Pon. l. 2. c. 1. n. 3. et Salm. ib. p. 4. n. 60. et alii passim.* — (5) *n. 8.* (6) *q. 4. art. 2. n. 1.* — (7) *l. c. n. 6.*

conditio esset turpis, scilicet: „Te volo, si fornicata fueris; si odio habeas inimicum meum." Tunc enim non verificata conditione matrimonium est nullum, quia omnino ibi deest consensus.)

„*Resp. 2.* Sufficit sub conditione necessaria de futuro, „dummodo contrahentes non intendant suspendere tan„tisper consensum, v. gr.: *Duco te, si cras sol oriatur.* „Item sub conditione de futuro impossibili, v. gr.: *si cœ„lum tetigeris;* vel de futuro turpi, modo non repugnet „substantiæ matrimonii, et consensus sit absolutus, v. gr.: „*si patrem occideris.* Ratio est, quia tales conditiones „habentur pro non adjectis (1).

„*Resp. 3.* Non sufficit sub conditione de futuro, quæ „sit contra substantiam obligationis matrimonialis, v. gr.: „*si prolis generationem impedire velis maleficio, vel victum „comparare adulterio.* Patet ex *c. fin. de cond.* (2).

891. — Si igitur conditio de futuro est necessaria, nempe: *si pater tuus morietur; si cras sol occidet etc.*, de se non suspendit matrimonium (3). Dicitur: *de se;* nam si contrahens sic dicens intendat velle expectare tempus talis conditionis, tunc matrimonium suspenditur usque ad illius eventum (4). Si vero conditio esset turpis, tunc distinguendum: Si illa sit contra substantiam matrimonii, nempe contra bonum sacramenti, fidei vel prolis, tunc utique nullum reddit matrimonium: secus vero, si conditio esset alio modo turpis (vel si esset impossibilis); hæc enim, licet in aliis contractibus nullum contractum redderet, saltem ante impletionem ipsius (5), tamen in matrimonio habetur pro non adjecta; ita expressum est in *c. finali de condit. appos. etc.*, ubi: *Si conditiones contra substantiam conjugii inserantur, puta si alter dicat alteri: „Contraho tecum, si generationem prolis evites;* vel: *donec inveniam aliam honore vel facultatibus dignio-*

(1) *Sanch. l. 5. dub. 15., Mol., Fill., Lessius l. 2. c. 18. dub. 15., Luym., Bonac.* — (2) *vide Sanch. l. 5. d. 10., Coninch. d. 29. dub. 3., Fill. etc.* — (3) *ut communiter dicunt s. Thomas in 4. d. 29. q. 2. art. 3. q. 3., Ronc. p. 145. q. 4. r. 1., Holzm. n. 341. et Salm. de matr. c. 7. p. 2. n. 9. et 10. cum aliis.* — (4) *Ronc. et Holzm. l. c. et Salm. de matr. c. 7. p. 2. n. 12. et Conc. p. 207. n. 30.* — (5) *ut dicunt Holzmann n. 344. et Viva q. 4. art. 6. n. 5. ex institut. §. 11. de inutili stipul.*

rem; aut: *si pro quæstu adulterandam te tradas;" matrimonialis contractus, quantumque sit favorabilis, caret effectu. Licet aliæ conditiones appositæ in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter ejus favorem pro non adjectis haberi.* Ratio est, quia, quando conditio est turpis vel impossibilis, tunc præsumit ecclesia, adesse absolutum consensum contrahentium. Unde bene advertunt (1), quod, si partes nollent vere contrahere, nisi verificatis his conditionibus, tunc matrimonium esset quidem invalidum. In dubio tamen præsumendum est, illas appositas esse joco et non animo suspendendi consensum, ut ajunt *Sanchez* (2), *Pont.* (3), *Roncagl.* (4), *Holzm. et Viva l. c.* ex *c. fin. de condit. app.*, ubi in dubio semper judicandum pro valore matrimonii.

892. — *Quæritur* autem hic, quid dicendum, cum matrimonium celebratur sub conditione: *si pater meus consenserit.* Respondetur: Si conditio sit de præsenti vel præterito, stante consensu patris jam valet matrimonium, etiamsi contrahentes illum ignorent. Quando vero conditio est de futuro, tunc omnino suspenditur matrimonium usque ad eventum conditionis; hæc certa sunt apud omnes (5).

Sed *dubitatur 1.*, quid dicendum, si pater taceat. Respondetur: Tunc pensandæ sunt circumstantiæ; nam si conjectura sit talis, quod pater taceat, quia dissentit: puta si pater taceat, ne forte domino vel amico displiceat: tunc taciturnitas habenda est pro dissensu; secus, si conjectura sit, quod ideo taceat, quia sibi placet (6). In dubio autem de consensu vel dissensu patris standum est intentioni contrahentium, an ipsi contenti fuerint vel ne, quod pater positive non contradicat (7). Sed quid, si dubium sit de hac intentione nubentium? *Angel.*, *Led. et Dicast.* (8) dicunt, tunc requiri positivum consensum patris; et merito id probabile *Salm.* putant, quia conditio debet impleri in specifica forma (9). At communius et

(1) *Pont. l. 3. c. 4. n. 9., Boss. c. 10. n. 123., Salm. ib. p. 1. n. 2. et Viva q. 4. art. 6. n. 5.* — (2) *l. 5. d. 3. n. 15.* — (3) *d. n. 9.* — (4) *p. 145. q. 5. r. 2.* — (5) *vide Sanchez l. 5. d. 7. n. 3. et Pont. l. 3. c. 13. n. 23.* — (6) *ita Sanch. l. c. n. 11. et Conc. p. 210. n. 34.* — (7) *ut ait Bonac. q. 2. p. 10. n. 20.* — (8) *ap. Salm. de matr. c. 7. p. 5. n. 58.* — (9) *ex l. Qui hæredi §. 1. et l. Mævius ff. de condit. et demonstr.*

etiam probabiliter ajunt(1), hujusmodi taciturnitatem habendam pro consensu, quia talis conditio: *si pater consentiet*, juxta communem sensum intelligitur, si positive non dissentiet. Idque tanto magis locum habebit, si pater moriatur, antequam dissentiat, ut recte inquit *Viva l. c. contra Pontium*(2). Bene autem advertit *Ronc.*(3), quod parochi sine urgentissima causa nunquam admittere debent hæc matrimonia conditionalia, propter plura inconvenientia et difficultates, quæ deinde occurrere possunt contra ipsorum validitatem.

893. — *Dubitatur 2.*, quid, si pater certior factus primo dissentit, et postea consentit, an tunc censeatur impleta conditio. Negant *Sanch.* (4), *Pont.* (5), *Ronc.* (6) *et Salm.* (7) *cum Soto, Coninch., Perez, Dic. etc.*, quia posito dissensu patris jam deficit conditio apposita pro matrimonio, et ideo possunt contrahentes ab eo recedere, etiamsi pater postea consentiat: obligatio enim semel extincta amplius non reviviscit. Oppositum vero tenent *Sylvest., Lopez, Tab. ap. Sanchez* (8), quia, ut ajunt, tunc contrahentes adhuc perseverant in eodem proposito et animo se obligandi. Hæc ratio, per se loquendo, mihi non probatur; sed valde probabilis videtur hæc secunda sententia, si pater post breve intervallum consenserit (9). Ex communi etiam intelligentia verba talis conditionis morali modo accipiuntur, id est, si pater acquiescat intra aliquod breve tempus juxta arbitrium prudentium. Sicut e converso matrimonium probabilius dicendum est invalidum, si pater post consensum mox dissentit (10). Et huic sententiæ adhæret *Croix* (11), recte dicens, quod tum sponsalia dissolvantur, cum pater ita firmiter dissentit, ut nulla sit spes fore, ut intra breve tempus consentiat.

894. — *Dubitatur 3.* Quid, si tempore conditionis positæ de consensu patris pater erat jam vita functus?

(1) *Ronc. p. 147. q. 7. r. 1., Bon. l. c., Viva q. 4. art. 6. n. 7. cum communi, ut asserit, Sporer n. 326., Sanch. l. 5. d. 7. n. 12. cum Adr., Præp., Nav., Lop. etc., ac Salm. ib. n. 59. cum Henr., Sylvest., Cornejo, Leand., etc.* — (2) *l. 4. c. 17. n. 15.* — (3) *l. c. reg. in prax. 2.* — (4) *l. 5. d. 7. n 10.* (5) *l. 4. c. 17. n. 15.* — (6) *p. 146. q. 7. r. 1.* — (7) *ib. n. 57.* (8) *n. 9.* — (9) *ut dicunt Palaus p. 11. § 2. n. 7., Navarr. c. 22. n. 61. et Viva q. 4. art. 6. n. 7. cum Hurt. et Coninch.* (10) *ut Viva l. c, Conc. p. 210. n. 34.* — (11) *l. 6. p. 3. n. 86.*

Respondetur: Si contrahentes jam conscii erant de morte patris, tunc conditio illa habetur ut non adjecta, tamquam impossibilis (1). Majus dubium est, si tunc inscii erant, an valeat matrimonium. Negant *Nav.* (2) *ac Sylv.*, *Præp. et alii ap. Sanch.*, quia conditio consensus, quæ possibilis reputabatur, non potest amplius verificari. Sed probabilius *Sanch.* (3), *Pal. l. c. cum Coninch. et Salmant.* (4) *cum Henr.* affirmant; quia conditio illa intelligitur apposita, ne contra voluntatem patris matrimonium fieret; quæ ratio, patre defuncto, jam cessat.

An autem valeat contractus matrimonii aut sponsalium inter impeditos aliquo impedimento dirimente, initus sub conditione: *Si Papa dispensaverit?* Vide super hoc dicta *l. 4, 650. et hoc l. 6, 859.*

„*Resp. 4.* Consensus sub conditione honesta de futuro „est contractus sponsalium tantum, et non matrimonii, „quia hic debet esse de præsenti. Ob quam rationem non „incipiet validari matrimonium sine novo consensu, post„quam conditio impleta fuerit, ut docet *s. Thomas cum* „*aliis ap. Sanchez:* etsi *Fill.*, *Laym. et alii quidam* putent, „contrarium esse probabile, eo quod contractus celebra„tus sub conditione honesta futura hac impleta purifi„cetur. Quod concedit *Bonac.* (5), si contrahentes in eo„dem consensu manserint, saltem virtualiter.

895. — *Quæritur*, an impleta conditione in matrimonio requiratur novus consensus.

Prima sententia affirmat (6): et huic videtur favere *d. Thomas* (7), ubi ait: *Aut* (conditio) *est contingens, ut datio pecuniæ vel acceptatio parentum, et tunc idem est judicium de tali consensu, sicut de consensu, qui fit per verba de futuro, unde non facit matrimonium. Ratio 1.* est, quia, cum matrimonium non solum sit contractus,

(1) *ita communiter Pal. p. 11. §. 2. n. 9., Salm. de matr. c. 7. p. 5. n. 59. cum Henriq., Bonac. p. 10. n. 20. cum Coninch., Gutt. et Fill., ac Sanch. l. 5. d. 7. n. 19. cum Nav., Sylvest., Lop., Ledesma et Præpos.* — (2) *c. 22. n. 64.* — (3) *n. 19.* — (4) *dict. n. 59.* — (5) *q. 2. p. 10. n. 20.* — (6) *quam tenent Suar. de rel. l. 7. c. 12. n. 18., Conc. p. 208. n. 28., Pont. l. 3. c. 14. n. 5. cum Soto, Val., Cov. et Led., item Trull., Villal., Coninch. etc. ap. Salm. de matr. c. 7. p. 5. dub. 1. n. 64 — 66., qui cum Sanch. probabilem vocant.* — (7) *suppl. q. 47. a. 5.*

sed etiam sacramentum, non potest pendere a futura conditione; nam omnia sacramenta statim aut valida aut nulla esse debent. *Ratio 2.*, quia, licet in aliis contractibus possit transferri dominium ad tempus, in matrimonio tamen dominium corporum debet tradi in perpetuum; et ideo oportet, quod impleta conditione novus apponatur consensus.

Secunda sententia vero negat (1). Ratio, quia, matrimonium, esto sit etiam sacramentum, habet tamen rationem contractus; omnes autem contractus, impleta conditione, sine novo consensu perficiuntur (2). Et sic respondetur 1. rationi. Respondetur ad 2., quod dominium non tradatur pendente conditione, sed ea verificata; tunc enim, cum consensus præcedens virtualiter perseveret, matrimonium de conditionato fit absolutum. Nec revera huic sententiæ contradicit *d. Thomas*, dum s. Doctor *l. c.* tantum loquitur independenter ab implemento conditionis, et ideo merito dicit, quod pendente conditione non possit illud dici verum matrimonium, sed quod interim æquiparetur sponsalibus, ita ut non liceat nuptias inire cum alio. Utraque sententia est probabilis, at hæc secunda videtur probabilior. Cæterum recte dicunt *Viva* (3) *et Croix* (4), consultius esse, eo casu iterum contrahi matrimonium.

Quid, si inter sponsos sit impedimentum contrahendi, et ipsi spoponderint sub conditione: *si cessabit impedimentum?* Sentiunt pariter *Sanchez* (5) *et Croix* (6) *cum Ang., Cov. et Krimer*, nec requiri novum consensum, si impedimentum cesset: attamen *Victoria* (7) censet, requiri; hocque mihi videtur probabilius, dum consensus, tempore impedimenti præstitus, non videtur satis validus; et sic, refert *P. Zacharia* (8), in simili casu S. C. declarasse.

896. — Notandum hic, quod differat conditio a demonstratione, causa, modo, die; quia *demonstratio* sive *causa*

(1) *et hanc tenent Laym. c. 7. n. 2., Bonac. p. 10. n. 20., Pal. p. 11. §. 2. n. 5., Nav. c. 22. n. 63., Ronc. p. 147. q. 7. r. 2., Sanch. l. 5. d. 8. n. 5. cum Palud., P. Soto et Henr. ac Salm. ib. n. 67. cum Coninch., Perez, Dicastillo, Aversa, Gabr., Reb. et Corn.* — (2) *ex l. Hæc venditio. 7. ff. de contrahenda emption.* — (3) *q. 4. art. 6. n. 4.* — (4) *l. 6. p. 3. n. 762.* — (5) *de matr. l. 5. d. 8 n. 10.* — (6) *l. 6. p. 3. n. 85.* (7) *ap. eumd. Croix.* — (8) *ap. Croix l. c.*

adjecta (puta, si quis dicat: *Duco te, quæ es virgo*, vel *quia es virgo*) non vitiat nec suspendit matrimonium, esto causa sit falsa aut turpis, etiam contra substantiam matrimonii (1). Nam licet ille non contraheret, si sciret, eam non esse virginem, præbet tamen tunc absolute consensum, qui non impeditur nisi ab errore circa substantiam sive circa conditiones substantiales matrimonii; sed vide *n. 1012*. Neque suspendit *modus*, si dicatur v. gr.: *Duco te, ut mihi inservias* (2): etiamsi modus sit de re turpi aut impossibili: *Duco te, ut occidas etc.* Ratio, quia consensus non pendet a modo, sicut pendet a conditione. Et etiamsi (3) modus sit contra substantiam matrimonii, scilicet: *Duco te, ut adulterium facias etc.* Sed probabilius contradicunt huic *Salm.* (4) *cum Sanch.*, quia non videtur habere animum contrahendi, qui intentionem habet contractui oppositam.

Utrum *dies* appositus suspendat contractum, puta, si dicatur: *Duco te post tres dies?* Negat *Sanch.* (5): sed probabilius affirmat *Viva cum Coninch.*, *Hurt.*, *Perez et Salm.* (6), quia contrahens tunc non intendit ponere perfectum consensum nisi post tertium diem.

DISSERTATIO

De ministro et forma sacramenti matrimonii.

897. — Alii dicunt, ministrum matrimonii esse sacerdotem assistentem, et formam ipsius verba: *Ego vos in matrimonium conjungo etc.* Ita *Canus* (7), *Juenin.* (8), *Conc.* (9), *Tournely* (10): idque probabile putant *Estius* (11) *et Habert* (12), citans pro hac sententia *Toletum* (13), sed non bene; *Toletus* enim (14) expresse dicit, formam sacramenti matrimonii esse consensum contrahentium; si igitur consensus nubentium sit forma, ipsi necessario sunt

(1) *ut Sanch. l. 5. d. 19. n. 2.* — (2) *ita Salm. de matr. c. 7. p. 1. n. 5. et Viva q. 4. art. 6. n. 2.* — (3) *ait Viva cum Pal.* — (4) *de matr. c. 7. p. 1. n. 6.* — (5) *ib. n. 11.* — (6) *ib. n. 3.* — (7) *de locis theol. l. 8. c. 8.* — (8) *instit. theol. de matr. q. 2. c. 2.* — (9) *t. 10. p. 191. n. 5.* — (10) *de matrim. quæst. 3. art. 2.* — (11) *l. 4. d. 26. §. 10.* — (12) *de matrim. c. 4.* — (13) *l. 7. de matrim.* — (14) *ibi c. 2.*

ministri; nam, ut recte ajunt *Bellarm.* (1) *et Frassen.* (2), qui in sacramento formam applicat materiæ, ille utique est sacramenti minister. Momenta autem hujus *primæ sententiæ* afferentur infra in objectionibus, quibus respondebimus.

Secunda sententia vero communis, quæ videtur moraliter certa, dicit, ipsos contrahentes esse ministros hujus sacramenti, et formam esse verba, quibus ipsi consensum exprimunt; ita *Bellarminus*, qui vocat sententiam nostram communem in scholis (ut fatetur etiam ipse *Canus*), et contrariam novam ac falsam; *Gonet* (3), *Frassen.* (4), *Cabass.* (5) cum communi omnium theologorum, *Laym.* (6), *Abelly* (7), *Wigandt* (8), *Holzmann* (9), *Barbosa* (10), *Suar.* (11), *Bon.* (12) *cum Coninch.*, *Reb.*, *Gutt.*, *Fill.*, *Reg.*, *Rodriquez etc. communiter*, *Pontius* (13) *cum Vasq. et Ledesma*, *S. P. Benedictus XIV.* (14) *cum Gotti*, *Raynaud. et C. de Laurœa*, *card. Bellarm.* (15), ubi vocat falsam sententiam *Cani* et nostram communem; *Fagnan.* (16), ubi ait, opinionem contrariam esse periculosam in fide; *Sanch.* (17) *cum Lopez*, *Vega*, *Henr. et Manuel*, qui vocant oppositam temerariam; *Merbesius* (18), qui testatur, omnes theologos asserere, opinionem *Cani* numquam fuisse probabilem, refertque, *Vasquez et Led.* asserere, eam non posse defendi sine nota, et *Sotum ac Vivald.* vocare temerariam. Nostram sententiam tenent quoque expresse *d. Thomas* (19), cujus verba referemus in responso ad 1. objectionem, et *Scotus* (20).

Probatur 1., quia Tridentinum (21) declaravit, olim omnia conjugia clandestina, scilicet sine assistentia parochi celebrata, esse vera et rata, idque negantem de anathemate damnavit. Matrimonia autem fidelium non possunt dici rata, nisi sint sacramenta, ut mox infra pro-

(1) *de matr. c. 7.* — (2) *q. 3. art. 3.* — (3) *man. de matr. c. 7.* — (4) *eod. tit. q. 3. art. 1.* — (5) *l. 3. c. 18. n. 1.* — (6) *c. 2. n. 2.* — (7) *de matrim. s. 1. q. 1. et 2.* — (8) *tr. 16. n. 10.* — (9) *part. 6. n. 320.* — (10) *alleg. 32. n. 169.* — (11) *de sacram. q. 64. d. 10. sect. 1.* — (12) *p. 4. n. 5.* — (13) *l. 1. c. 8. n. 3.* — (14) *de synodo l. 8. c. 12.* — (15) *controv. t. 3. de sacr. matrim. c. 7. et 8.* — (16) *t. 4. in cap. Quod nob. de clandest. desp. n. 51.* — (17) *l. 2. d. 6.* — (18) *de matr. q. 6.* — (19) *in 4. d. 26. q. 2. art. 1. ad 1. et dist. 28. q. 1. art. 3.* — (20) *in 4. d. 26. q. 4. n. 14.* — (21) *sess. 24. c. 1.*

babitur. Si ergo matrimonia clandestina olim fuerunt rata ac propterea sacramenta, dicendum, quod non parochus sit minister, sed ipsi contrahentes. Quod autem matrimonia ideo sint rata, quia sint sacramenta, probatur ex *d. Augustino* (1), ubi: *Bonum nuptiarum per omnes gentes in causa generandi est; quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti.* Item (2): *Sed in nostrarum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti quam fœcunditas uteri.* Et inde nascitur (3) vinculum indissolubile: sine enim sacramenti ratione fidelium nuptiæ tantam firmitatem non haberent. *Quod nequaquam puto tantum valere potuisse, nisi quoddam sacramentum adhiberetur. Nec tamen nisi in civitate Dei nostri ejus talis est causa cum uxore, scilicet indissolubilitatis sacramenti.* Et clarius probatur ex *c. Quanto de divort.*, ubi *Innocentius III.* sic ait: *Etsi matrimonium infidelium verum existat, non tamen est ratum. Inter fideles autem verum et ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, numquam amittitur, sed ratum efficit conjugii sacramentum* (nota), *ut ipsum in conjugibus illo durante perduret.* Ergo, si ante concilium matrimonium fidelium sine parocho initum erat sacramentum, necessario dicendum, tunc sponsos ministros tantum de illo fuisse. Nec dicas, illud *conjugii sacramentum* non intelligi de sacramento matrimonii, sed de ejus vinculo, utpote symbolice significante conjunctionem Christi cum ecclesia, adeo ut matrimonia per solum baptismum (dictum *sacramentum fidei*) evadant rata, cum infideles convertuntur ad fidem, esto non fiant sacramenta. Nam respondetur: non esse verum, quod matrimonia infidelium per solum baptismum fiant rata, id est omnimode indissolubilia; licet enim conjugia infidelium natura sua etiam indissolubilia sint, tamen, accedente aliqua urgenti causa, adhuc post conversionem ad fidem aliquando solvi possunt (modo non fuerint consummata post conversionem); prout refert *Cardenas* (4), *Urbanum VIII.* declarasse die 20. Octobris anno 1626 et rursus 7. Sept. 1627, his verbis: *Nos attendentes, hu-*

(1) *l. de bono conjug. c. 24.* — (2) *c. 8.* — (3) *ut dicit c. 7.* (4) *in prop. Innoc. XI. diss. 2. n. 550.*

jusmodi infidelium matrimonia non ita censeri, quia suadente necessitate solvi possunt. Et *S. P. Benedictus XIV.* (1) refert, sanctum *Pium V.* et *Gregorium XIII.* solvisse post conversionem ad fidem quædam matrimonia in infidelitate contracta. Si ergo matrimonia clandestina fidelium ante concilium, id est sine assistentia parochi celebrata, ideo fuerint rata, quia sacramenta, ergo non parochus, sed ipsi contrahentes sunt hujus sacramenti ministri.

Probatur 2. ex Florentino, ubi: *Septimum est sacramentum matrimonii, ut quod est signum conjunctionis Christi et ecclesiæ secundum Apostolum. Causa efficiens matrimonii regulariter est mutuus consensus per verba de præsenti expressus.* Si igitur contrahentes per consensum verbis expressum sunt causa efficiens matrimonii, ipsi ergo sunt ministri, non solum contractus (ut aliqui perperam explicant), sed etiam sacramenti; nam concilium suscipit explicandum non quidem contractum, sed sacramentum, dicens: *Septimum est sacramentum matrimonii.*

Probatur 3. ex eodem Tridentino (2), ubi in clausula irritante matrimonium dicitur: *Qui aliter quam præsente parocho... contrahere attentabunt..., inhabiles reddit, et hujusmodi contractus nullos esse decernit.* Non dicitur: *Qui aliter quam præsente parocho et verba proferente*, sed tantum: *Qui aliter quam præsente parocho;* si igitur non irritatur matrimonium tacente parocho, sed tantum absente, ergo verba parochi non sunt de essentia matrimonii, et consequenter ipse non est ejus minister. Sed dices: ex hoc inferri quidem, quod absente parocho matrimonium sit nullum, etiam quoad contractum, sed non deduci, quod præsente parocho et tacente validus sit non solum contractus, sed etiam sacramentum. At respondetur, quod ratio sacramenti non distinguatur a ratione contractus, dum communiter dicunt theologi, contractum matrimonii fuisse a Christo evectum ad rationem sacramenti. Et quod nostram sententiam tenuerint patres concilii, censendum est ex eo, quod communiter theologi (quorum judicium, debet credi, patres concilii sectatos

(1) *de synodo l. 13. c. 21. n. 3.* — (2) *d. sess. 24. c. 1.*

fuisse) ante concilium asserebant, ministros sacramenti matrimonii esse ipsos contrahentes, ut testantur *Bellarminus*(1) *et Pontius*(2), atque fatetur ipse *Canus*, asserens, ut diximus, hanc sententiam esse communem scholarum; et *Dom. Sotus*(3) scripsit, nullum suo tempore ausum fuisse oppositum scribere: et licet *Canus* citet pro se *Guillielmum Parisiensem*, tamen *Bellarm. et Petroc.* explicant, illam nuptiarum benedictionem, quam requirit *Guillielmus*, esse conditionem, non tamen formam sacramentum matrimonii constituentem. Item *Bellarminus* ait, alios AA., quos affert *Canus*, non loqui de benedictione, quam dat sacerdos, dum assistit et dicit: *Ego vos conjungo etc.*, sed de benedictione, quam dat sacerdos in missa, de qua loqui, ait idem *Bellarminus*, pariter Pontifices a *Cano* adductos, et quæ (ut patet) non potest esse forma sacramenti, cum ibi nulla sint verba, quæ forma sacramenti videantur.

Probatur 4. ex eodem Tridentino, ex eo, quod concilium, dum nuptiæ ineuntur, imponit parocho, ut dicat: *Ego vos in matrimonium conjungo etc.*, ac deinde subjungit: *vel aliis utatur verbis juxta receptum uniuscujusque provinciæ ritum.* Si autem concilium reputasset, parochum esse matrimonii ministrum, quomodo ei potuisset præscribere pro forma quæcumque verba, quæ sunt juxta ritum receptum uniuscujusque provinciæ? Hoc argumentum *cardinali Pallavicino*(4) visum est evidens ad probandum, quod non sacerdos, sed sponsi nuptiarum ministri sint.

Probatur 5. Benedictus XIV. in laudato opere *de synodo*(5) sic ratiocinatur: In locis, ubi Tridentinum promulgatum est, non raro contingit, aliquos matrimonium contrahere testibus fortuito astantibus et parocho reluctante, quin ipse verbum ullum proferat. Hujusmodi conjugium in sententia *Cani* esset validum in ratione contractus, sed non sacramentum ob sacerdotalis benedictionis defectum. Si ecclesia sententiam *Cani* haberet pro vera (imo addo, si haberet tantum pro probabili), deberet ecclesia contrahentes compellere aut saltem hortari ad

(1) *d. c. 7.* — (2) *l. c. n. 7.* — (3) *in 4. d. 26. q. 2. art. 3.* (4) *istor. del concil. l. 23. c. 14.* — (5) *t. 8. c. 13. n. 8.*

suum contractum renovandum coram eodem parocho, ut ejus verbis fiat sacramentum, ne ejus gratia illi perpetuo carerent. Deinde subdit, quod ob eamdem rationem ecclesia curare deberet instaurari clandestina conjugia inita in locis, ubi Tridentini decretum non est receptum. Sed cum in neutro casu renovationem ab ecclesia urgeri videamus, conjiciendum, quod uterque contractus, licet sacerdotis benedictione careat, ab ecclesia pro sacramento habeatur. Respondere possunt adversarii, ideo ecclesiam non curare de prædictis conjugiis instaurandis, quia contractus matrimonii semel valide initus nequit deinceps effici sacramentum, ut tenent *Vasquez*, *Durandus*, *Pont. et alii*. Sed respondet *Benedictus l. c.*, quod longe communior sit sententia aliorum DD., quos sequitur *Sanch.* (1), quæ docet, bene posse matrimonium, antea validum in sola ratione contractus, denique renovari et assequi virtutem sacramenti. Unde difficultas proposita non solvitur; in hoc enim dubio ecclesia non negligeret urgere fideles, ut in illis casibus conjugia renovarent, ne carerent saltem spe consequendi gratiam, quam juxta communiorem sententiam ipsi ex iteratione contractus obtinerent. His tamen non obstantibus laudatus *Benedictus* ait, sententiam *Cani*, tot doctorum suffragiis communitam, esse probabilem, cuique liberum, eam amplecti absque ulla erroris nota. Adde praxim ecclesiæ in reconvalidandis conjugiis jam coram parocho et testibus prius initis, sed invalide propter occultum impedimentum, in quibus s. pœnitentiaria ex oraculo *s. Pii V.* dispensando minime requirit, imo expresse dicit, illa reconvalidanda secreto sine assistentia parochi et testium; et sic communiter docent contra paucos *Nat. Alexand.*, *Tournely*, *Habert* et idem *Benedictus XIV. cum Van-Espen*, *Pontas* et pluribus declarationibus S. C. et decisionibus rotæ Romanæ et aliis AA. innumeris (2). His positis valde miror, quod laudatus *Benedictus*, postquam contenderit rationibus tam urgentibus contra sententiam *Cani*, illam *n. 4.* appellet probabilem, quamvis non intrinsece, sed tantum extrinsece eam probabilem eam censere videatur, eo quod (ut ait) est ipsa *Doctorum suffragiis communita*. Verumtamen magis oportet

(1) *de matr. l. 2. disp. 9.* — (2) *vide dicenda n. 1110.*

attendere ea, quæ scribit *Benedictus* in decretali sive epistola ad archiepiscopum Goanum, quæ incipit: *Paucis abhinc hebdomadis*, ubi scribit ut Pontifex, quam ea, quæ profert ut doctor privatus in præfato opere de *synodo;* in prædicta enim decretali expresse docet, ministros sacramenti matrimonii esse ipsos contrahentes, non vero sacerdotem, dum ait, quod *materia sit mutua corporum traditio*, *verbis ac nutibus assensum exprimentibus*, *et mutua corporum acceptatio forma.*

898. — Objiciunt I., solos sacerdotes esse legitimos sacramentorum ministros, ex illo Apostoli 1. Cor. 4.: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.* Et ideo, dicunt, statutam esse formam, ut habetur ex rituali, quam parochus super nubentes proferre debet, dicens: *Ego conjungo vos in matrimonium.* Ideoque addunt, aliquos ss. Patres, quos refert *Bellarminus c. S.*, dixisse, quod matrimonia per sacerdotes sanctificentur. Sed respondetur cum *s. Thoma* (1), qui sic docet: *Verba*, *quibus consensus matrimonialis exprimitur*, *sunt forma hujus sacramenti*, *non autem benedictio sacerdotis*, *quæ est quoddam sacramentale. Sacramentale*, id est quædam solemnis cæremonia, quæ ex præcepto ecclesiæ requiritur. Et hoc est, quod ss. Patres intelligere volunt. Id clarius patet ex eodem Trid. (2), ubi non dicitur, quod sacerdos absolute proferre debeat formulam prædictam: *Ego conjungo etc.*, sed quod *vel eam dicat*, *vel aliis utatur verbis*, *juxta receptum uniuscujusque provinciæ ritum.* Formula vero illa alium sensum non præ se fert, quam si sacerdos diceret (ut dicunt *Frassen et Sanch.*): *Ego approbo et benedico nuptias vestras in faciem ecclesiæ.* Verum autem non est, quod omnia sacramenta non per alios quam per sacerdotes ministranda sint, cum laici etiam quandoque sint legitimi ministri sacramenti baptismi; Christus enim constituit ministros sacramentorum, juxta uniuscujusque sacramenti naturam; et quia contractuum natura est, ut per solum consensum nubentium ineantur, ideo in matrimonio, quod consistit in contractu ad sacramentum elevato,

(1) *dist. 26. q. 2.* — (2) *c. c. 6. sess. 14.*

non alios ministros Christus constituit, quam ipsos nubentes, qui per eorum consensum formam sacramenti ministrarent.

Objiciunt II. concilium Coloniense anno 1536, ubi(1) sic habetur: *Quod sacramentum* (scilicet matrimonii) *si quis, sicut decet, acceperit, accedente sacerdotali precatione, confert donum Spiritus, quo vir diligat uxorem, sicut Christus dilexit ecclesiam.* Ex quo inferunt, quod, si per benedictionem sacerdotis donum Spiritus confertur, ergo per illam conficitur sacramentum. Sed recte respondent *Frassen et Bellarm. ll. cc.*, quod ex verbi istius concilii potius deducitur oppositum; nam illa ex suo sensu non significant, quod per precationem sacerdotalem conficiatur sacramentum, sed potius, quod sacramento jam confecto precatio illa accedat, qua donum conferatur Spiritus sancti, preces sacerdotis exaudientis. Tanto magis, quod enchiridion, ejusdem concilii nomine deinde vulgatum, expresse dixit: *Verba conjugum, quibus ipsi mutuo dant sibi fidem, esse verbum* (id est formam), *quo fit sacramentum.*

Objicit III. *Canus* testimonium *Evaristi Papæ* in *c. Aliter causa 30. quæst. 5.*, ubi dicuntur matrimonia contracta sine benedictione sacerdotis præsumi adulteria vel fornicationes potius, quam legitima conjugia. Sed bene respondet *Bellarm.*(2), hic loqui Pontificem de probatione matrimonii quoad forum externum, eo quod ecclesia in foro externo non judicat legitima conjugia illa, quæ non probantur per sacerdotis testimonium, præsumendo tunc defuisse mutuum consensum; nisi (ut subditur in eodem textu) voluntas propria suffragaverit; ergo, ubi adest voluntas contrahentium, legitimum initur matrimonium, licet in foro externo aliud præsumatur. Quod autem *Evaristus* certe ibi loquatur de foro externo, sapienter ait *Bellarm.*, ipsum *Canum* negare non posse; nam Trident. expresse declaravit, conjugia clandestina esse vera matrimonia, dum e converso *Evaristus* non jam dicit, ea non esse sacramenta, sed vocat adulteria et fornicationes; unde, ne dicatur Tridentinum contradixisse testimonio *Evaristi*, id, quod *Evaristus* dicit, necessario de

(1) *p. 7. c. 4.* — (2) *l. cit. c. 8.*

foro externo intelligendum. Alia objicit *Canus*, quibus facilius respondetur, ut videre poteris apud *Bellarm.* (1).

899. — Ex nostra autem sententia *infertur 1.*, quod matrimonia, quæ per procuratorem celebrantur, quia sunt legitimi contractus, ideo vera etiam sunt sacramenta, nec opus est, ut contrahentes postea coram parocho se sistant ad matrimonium ratificandum (2). *Infertur 2.*, quod conjugia malitiose contracta coram parocho reluctante et benedictionem denegante sunt quidem graviter illicita, sed valida et vera sacramenta, ut dicunt omnes pro nostra sententia allati; et hoc, etiamsi parochus affectet nolle intelligere, nempe oculos et aures claudendo (3), ex decreto S. C. concilii apud *Farinac.*, ubi ad quæsitum: *Et quid, si parochus adfuisset, nihil tamen eorum, quæ agebantur, vidit vel audivit, utrum tale matrimonium sit nullum?* Sacra congregatio concilii respondit: *Matrimonium non valere, si non intellexisset, nisi ipse parochus affectasset non intelligere. Infertur 3.*, quod matrimonia coram parocho et testibus semel celebrata cum occulto impedimento dirimente, sublato impedimento per dispensationem, vera evadant sacramenta per consensum absente parocho præstitum; vide dicenda *n. 1110.* Et hoc argumentum, ut ait *Benedictus XIV. l. c.*, valde probat, ministrum matrimonii non esse sacerdotem, sed ipsos sponsos; alias recte dicit, quod ecclesia, nisi id haberet pro certo, numquam permitteret, sponsos relinqui in periculo, quod remaneant sine gratia sacramenti. Adest tamen decretum S. C. sub die 8. Junii anni 1619 (4), quod, si matrimonium esset nullum ex causa publica, scilicet ob defectum ætatis, tunc reconvalidandum est ante parochum et testes. *Infertur 4.*, quod parochus, si assistat matrimonio existens in mortali, non peccet graviter, quia non conficit nec ministrat sacramentum (5). Utrum autem requirantur de præcepto gravi verba parochi: *Ego conjungo*

(1) *c. c. 8.* — (2) *Sanch. l. 2. d. 11. n. 27. et Bellarmin. c. 7. n. 8. cum Navar., Soto et aliis contra Canum.* — (3) *ut sentiunt Pontius l. 5. c. 29. n. 22. et Salm. de matr. c. 8. p. 5. n. 67. cum Led. et Leand. (contra Bonac. et Trull. ac Sanch. l. 3. d. 39. n. 6.)* — (4) *ap. Ferrar. biblioth. t. 5. v. matrimonium n. 19.* — (5) *ita Sanch. l. 2. d. 6. n. 2. et Bon. p. 4. n. 5. cum Suar., Coninch., Henr., Gutt. et Reg.*

vos etc., vel alia juxta receptum uniuscujusque provinciæ ritum, ut dicitur in Tridentino (1)? Negat *Bonac.* (2), qui citat *Sanch.*, *Coninch.*, *Gutt. et alios*, putantes, earum omissionem esse tantum venialem ob parvitatem materiæ; sed affirmant *Barbosa* (3) *cum Reb.*, *Henriq. et Salcedo*, et hoc mihi magis placet.

Fit autem *quæstio*, an a sponsis, qui matrimonium ineunt, possit valide separari ratio contractus a ratione sacramenti. Negant *Suarez* (4), *Pont.* (5) *et alii*, dicentes, non posse hominem separare, quod Deus conjunxit. Sed affirmant *Vasq.*, *Coj.*, *Durand.*, *Victoria et alii* (6), qui tenent, bene posse contractum sine sacramento validum remanere. Sed hic notandum, omnes asserere, quod hoc agere non careret gravi culpa. Unde infertur, quod ecclesia nunquam permitteret reconvalidari matrimonium sine assistentia parochi (ut passim ecclesia admittit), tolerando, quod matrimonium persisteret tanquam contractus et non sacramentum, si non haberet pro certo, quod sponsi sint veri sacramenti ministri.

DUBIUM II.

DE USU MATRIMONII.

ARTICULUS I.

An usus matrimonii sive actus conjugalis sit licitus.

900. *Actus conjugalis illicitus est:* I. si matrimonium est nullum; II. si matrimonium est dubium.

901. *Qu. 1., an liceat contrahere cum dubio de impedimento.*

902. *Qu. 2., an cum opinione probabili de insubsistentia impedimenti. Qu. 3., an cum opinione probabili probabilitate facti.*

903. *Qu. 4., an in dubio de valore matrimonii jam contracti liceat petere et reddere; et signanter, an uxor non certa de morte primi viri teneatur reddere secundo.*

904. *Dub. 1., an, contracto matrimonio bona fide, subveniente dubio, liceat petere post diligentiam.*

(1) *c. sess. 24. c. 1.* — (2) *p. 8. n. 4.* — (3) *de potest. episcop. alleg. 32. n. 180.* — (4) *in 3. p. de matr. d. 7. sect. 1.* (5) *l. 7. c. 9. n. 3.* — (6) *ap. Spor. de matr. c. 1. n. 359.*

905. *Dub. 2. Quid, si adsit opinio probabilis tantum pro nullitate matrimonii?*
906. *Dub. 3., an nuptiis initis cum dubia fide dubitans post diligentiam possit petere.*
907. *Dub. 4., an in dubio positivo judicandum sit in favorem matrimonii contracti.*
908. *An conjux teneatur credere alteri asserenti, se ficte consensisse. Quid, si audiat impedimentum a testibus fide non dignis? Quid, si audiat ab uno fide digno?*
909. III. Illicita est copula, si fiat cum periculo sanitatis. *Dub. 1., an liceat petere, si alteruter conjugum laborat lepra, morbo gallico et simili.*
910. *An liceat petere post balnea aut sectionem venæ vel cum febri; vel an statim post prandium.*
911. *Dub. 2., an tempore lactationis.*
912. IV. Si fiat ob voluptatem.
913. V. Si fiat mente adultera. *Quid, si conjux ad se excitandum delectetur de pulchritudine alterius personæ?*
914. *Quid, si delectetur de copula aliena?*
915. VI. Si fiat modo indebito.
916. *Qu. 1., an sit mortale, inchoare copulam in vase præpostero.*
917. *Qu. 2., an coire situ innaturali.*
918. *Qu. 3., an cohibere seminationem post copulam incœptam.*
919. *An autem uxor, viro se retrahente post seminationem, possit ipsa statim tactibus se excitare ad seminandum.*
920. VII. Si fiat in loco indebito. (Remissive ad l. 4, 458.)
921. VIII. Si fiat tempore indebito.
922. *Qu. 1., an liceat conjugi coire die communionis.* (Remiss. ad n. 273. et 274. in hoc lib. 6.)
923. *Qu. 2., an in diebus festivis.*
924. *Qu. 3., an tempore prægnationis. An autem, secluso periculo abortus, sit venialis coitus cum prægnante.*
925. *Qu. 4., an liceat coire tempore menstrui.*
926. *Qu. 5., an tempore purgationis post partum.*
927. *Licitus est autem usus matrimonii: 1. propter prolem; 2. ad vitandam incontinentiam; 3. propter alios fines honestos.*
928. *Qu. 1., an aliquando vir teneatur petere.*
929. *Qu. 2., an aliquando uxor.*
930. *Qu. 3., an conjux prohibitus petere ob votum vel affinitatem contractam possit aliquando petere.*
931. *Qu. 4., an liceat petere excommunicato, et an ab excommunicato.*
932. *An et quando liceant tactus, aspectus et verba turpia inter conjuges.*
933. *Qu. 1., an sint mortales inter ipsos tactus et aspectus turpes secluso periculo pollutionis.*
934. *Qu. 2. Quid, si periculum pollutionis jam prævideatur?*

935. *Perpenduntur quidam tactus enormiter turpes.*
936. *Qu. 3., an peccet graviter conjux turpiter seipsum tangens altero absente.*
937. *Qu. 4., an, si morose delectetur de copula habita vel habenda.*

900. — „Resp. Per se est licitus et honestus. Quod „est de fide et patet ex *1. Corinth. 7, 3.: Uxori vir „debitum reddat.* Per accidens est illicitus in sequenti„bus casibus:

„I. Si matrimonium a parte rei sit nullum: „quod tamen, si uterque ignorat, non peccat nisi mate„rialiter. Si uterque vel alter id certo sciat, non potest, „quocumque etiam periculo proposito, uti matrimonio. „Unde, si non potest sine periculo vitæ aut famæ dete„gere impedimentum, nec sperare dispensationem, debet „vel ingredi religionem (si necdum consummavit), vel „fugere, vel petere divortium (ob conjugis sævitiam v. „gr. vel adulterium, si tale sit), vel certe omnia incom„moda patienter sustinere (1).

„II. Si matrimonium sit dubium. Et quidem, „si alter tantum dubitet, is non potest petere debitum; „reddere tamen tenetur, cum alter habeat jus petendi. „Si uterque dubia fide contraxit, vel dubitat de ejus va„lore, neutri petere aut reddere licet ante veritatis in„dagationem (2): secus post eam (3).

Piget me de hac materia, quæ tantam præ se fert fœditatem, ut castas mentes ipso solo nomine perturbet, longiorem habere sermonem: sed utinam non esset hæc materia tam frequens in confessionibus excipiendis, ut non oporteret omnino confessarium plena tractatione, sed sufficeret compendio instructum esse! Ignoscat mihi propterea castus lector, si fuse de ea hic loquar et ad casus particulares, qui deformiorem exhibent turpitudinem, descendam. Quod si cui mirum videatur, auctores cæteroqui prudentes ac pios de hac re fusius pertractasse, et minutas etiam variorum casuum circumstantias descripsisse, audiat clarissimum virum *Ludovicum Bail*, qui ab hac censura doctissimi *Thomæ Sanchez* egregium opus de matrimonio vindicat, his verbis: *Licet quædam de*

(1) *Bon. q. 8. p. 8. n. 10.* — (2) *Vasquez, Sanch., Diana, Barb. d. 6. tr. 11. p. 7. §. 3.* — (3) *Bonac. q. 4. p. 4.*

materia fœdorum actuum tangat, turpior est infernus: et si fœdus est sermo, fœdius est in peccato putrescere, ut ait Petrus Blessensis. Ille auctor aliquas spurcitias movet, sed ad ægrotantium curationem. Si angeli essent homines, talibus non indigerent.

901. — *Quæritur 1.*, an liceat matrimonium contrahere cum dubio de impedimento dirimente. Antequam diligentia adhibeatur ad veritatem assequendam, certum est non licere: post vero diligentiam adhibitam communiter docent DD., posse contrahi matrimonium cum opinione probabili probabilitate juris de carentia impedimenti, modo opinio illa sit universe vel certe ab AA. recepta ut probabilis(1): hancque sententiam vocant tutam et moraliter certam *Card.*(2), *Holzm.*(3), *Viva*(4) *et Croix*(5) *cum aliis.* Nec obstat dicere, quod cum opinione probabili non liceat sponsis administrare sacramentum matrimonii. Nam respondetur, quod eo casu non ministratur sacramentum cum sola opinione probabili, sed cum morali certitudine; quando enim adest opinio probabilis de jure, quod non subsit impedimentum, tunc ecclesia ex antiquissima consuetudine præsumitur contractum matrimonii approbare et omne removere impedimentum, ut communiter dicunt præfati AA. cum aliis, et fuse probant *Cardenas*(6) pluribus decisionibus rotæ Romanæ, ac quædam declarationes *Urbani VIII.*

Advertendum tamen 1., quod, si dubium vertat circa mortem prioris conjugis, tunc, sive sit negativum sive positivum, non licet matrimonium contrahere (quidquid dicant *Boss.*(7) *et Vidal*(8)); quia, cum possideat prius conjugium, non potest secundum iniri cum præjudicio prioris, nisi constet (saltem moraliter) de morte prioris conjugis, ut expressum habetur in *c. Dominus de secundis nuptiis. Advertendum 2.* cum *Pal.*(9), quod, si constet de impe-

(1) *ita Sanch. de matr. l. 1. d. 6. n. 18., Pal. tr. 28. d. 3. p. 4. §. 9. n. 4., Card. in prop. 1. Innoc. XI. diss. 2. n. 525. et 528., Viva in eamd. prop. n. 29. in fine, Suar. 3. p. t. 3. q. 67. art. 8. dub. ult., Croix l. 6. p. 1. n. 117. et p. 3. n. 527. ac 538., et Boss. t. 1. mor. tit. 1. §. 51. n. 1928., et Mazz. t. 4. p. 220. et Holzm. part. 6. tr. 2. n. 491. cum communi.* (2) *l. c.* — (3) *n. 492.* — (4) *d. n. 29.* — (5) *d. n. 117.* — (6) *l. c. n. 542.* — (7) *t. 2. c. 2. n. 41.* — (8) *ap. Wigandt tr. 16. casu post n. 52.* — (9) *p. 4. §. 9. n. 4.*

dimento et non constet de ipsius dispensatione, tunc non possit matrimonium contrahi, neque post contractum peti debitum; tunc enim pariter possidet impedimentum. Secus vero, si constet de dispensatione, et dubitetur de ejus valore; quia tunc possessio stat pro valore dispensationis. Hoc tamen valet, si impedimentum sit de jure ecclesiastico.

902. — Sed *quæritur 2.*, an stante impedimento probabili de jure naturali liceat contrahere matrimonium cum opinione pariter probabili de insubsistentia impedimenti. Respondeo: Per se loquendo non licet, quia illicitum est ministrare sacramentum matrimonii cum opinione tantum probabili de illius valore (ut patet ex prop. 1. damnata ab *Innocentio XI.*), quando contra adsit etiam probabilitas impedimenti etiam de jure naturali, nempe si dubium vertat de solutione prioris matrimonii; tunc enim ecclesia nequit dispensare, ut potest et præsumitur jam dispensare, cum adest dubium positivum (ut diximus) de impedimento juris tantum ecclesiastici. Dixi: *per se loquendo;* nam urgente gravissima causa poterit matrimonium contrahi, modo accedat declaratio summi Pontificis tanquam unici interpretis legis divinæ. Et sic refert *Cardenas* (1), olim declarasse *Urbanum VIII.* Delato enim ad ipsum dubio per *Joannem de Lugo*, postmodum cardinalem, an matrimonia quorumdam infidelium Indorum in regno Paraquariæ in infidelitate contracta essent valida; et an ipsi post baptismum tenebantur accipere primam uxorem ex pluribus, quas habuerant, vel an poterant eligere, quam malebant, Pontifex indicto consulto dixit, quod, ubi doctorum sententiæ utrinque probabiles intercederent, sequeretur opiniones pro conditione locorum ac hominum barbaris favorabiliores (2).

Quæritur 3., an liceat matrimonium contrahere cum opinione probabili non solum juris, id est ex doctorum auctoritate, sed etiam facti, nempe cum ex utraque parte adest facti probabilitas pro existentia et pro carentia impedimenti. Affirmant *Tambur.* (3) *ac Bonac. et alii apud Croix* (4): sed recte negant *Cardenas* (5), *Viva* (6) *et Croix*

(1) *in prop. 1. diss. 2. n. 553.* — (2) *vide d. n. 897. v. prob. 1.* (4) *dec. l. 1. c. 3. §. 3. n. 27.* — (4) *l. 6. p. 1. n. 118.* — (5) *in prop. 1. Innoc. XI. diss. 2. n. 524. et 629.* — (6) *in eamd. prop. n. 29.*

l. c. cum Gormaz ac Aversa. Ratio, quia, licet ecclesia præsumatur supplere sive dispensare in impedimento, quando adest probabilitas orta ex jure, ut mox supra diximus, attamen hoc non procedit, quando habetur probabilitas tantum orta ex facto, quæ non fundat nisi semiplenam probationem, ut explicat *Cardenas* (1). Quo supposito non licet in matrimonio contrahendo uti prima sententia; nam quamvis probabilis esset prima opinio, quod cum sola probabilitate facti pro carentia impedimenti præsumatur ecclesia etiam dispensare; tamen, cum hæc opinio non sit communiter aut certe recepta tanquam probabilis (prout quidem esse debet ad præsumendum, quod ecclesia suppleat, ut recte dicunt *Cardenas* (2) *et Croix* (3) *cum Aversa et Gorm.*), et cum agatur de valore sacramenti, non possumus opinionem illam tuto sequi.

Dicunt autem *Sanch.* (4), *Cardenas* (5), *Viva* (6) *et Tambur.* (7) *cum Merolla*, idque probabile putat *Croix* (8) *cum Sporer*, *Gob.*, *Krimer etc.*, quod in quæstione facti, si adsint utrinque conjecturæ, istæ non constituant nisi merum dubium negativum, et ideo, si dubium de impedimento non possit vinci, licite contrahatur matrimonium, quia tunc standum est pro libertate. Sed huic opinioni contradicunt *Palaus* (9), *Less.* (10), *Cont. Tourn.* (11), *Roncaglia* (12), *Renzi* (13) *cum Vidal, et Laym.* (14) *cum Hurt. et Veracr.*, meritoque non approbant rationem ab adversariis adductam; quamvis enim in aliis contractibus, non obstante dubio negativo de inhonestate contractus, licitum sit, illum inire, si dubium vinci non possit, quia tunc standum est pro libertate; matrimonium tamen, quia non solum habet rationem contractus, sed etiam sacramenti, non potest contrahi cum materia dubia; sicut et in aliis sacramentis non licet uti materia dubia extra casum necessitatis, ne sacramentum exponatur periculo frustrationis, juxta prop. 1. damnatam ab *Innocentio XI.* Tantum igitur prima sententia posset dici probabilis, si pro-

(1) *n. 629.* — (2) *n. 624.* — (3) *l. 6. p. 1. n. 117.* — (4) *l. 8. d. 6. n. 18.* — (5) *n. 527.* — (6) *ind. prop. 1. n. 31.* — (7) *dec. 1. 1. c. 3. v. matrimonium n. 1.* — (8) *l. 6. p. 3. n. 533.* — (9) *tr. 1. d. 3. p. 8. n. 10.* — (10) *auctar. v. matr. cas. 10.* — (11) *tr. de dispens. p. 1. c. 17. a. 3.* — (12) *p. 152. q. 5. in fine.* — (13) *t. 1. p. 45. q. 4.* — (14) *l. 1. tr. 1. c. 5. n. 23.*

babilis esset opinio eorum, quos retulimus *l. 1, 51.*, dicentium, præfatam propositionem fuisse proscriptam non ratione periculi frustrationis sacramenti, sed ratione charitatis erga suscipientem, ne privetur fructu sacramenti, si forte opinio de ejus valore non sit vera. Et eo casu advertit *Croix* (1) *cum aliis*, partem dubitantem teneri ad monendam alteram de tali dubio, ne hæc exponatur periculo gravium incommodorum. Quod si vero, addunt *Sanch. et Card.* (2), in tali dubio præsumptio urgeret pro impedimento, et nulla esset præsumptio pro illius carentia, v. gr. si vir coierit et postea dubitet, an seminarit, vel an intra vas aut extra, tunc præsumptio orta ex communiter contingentibus est pro impedimento, et impediendum est matrimonium. Secus autem, si adsit præsumptio in contrarium, ut si vir seminaverit prope vas; tunc enim, ut ait *Sanch.* (3), procul dubio nuptiæ contrahi possunt.

Cæterum probabiliter dicunt *Emmanuel Sa* (4), *Merbes* (5) *et Contin. Tournely* (6), *cum Pichler*, ac probabile putat *Diana* (7) (*contra Sanch. de matr. l. 1. d. 6. n. 18.*, quamvis in *dec. l. 4. c. 40. n. 26.* videtur se retractasse), quod in impedimentis dubiis bene potest episcopus dispensare. Et idem dicun communissime DD. generice loquendo de omnibus casibus sive impedimentis Pontifici reservatis, quando dubitatur, an indigeant dispensatione (8). Ratio, quia ex una parte, licet dispensatio hujusmodi impedimentorum sit Papæ reservata, tamen, cum reservatio sit odiosa, stricte est interpretanda et restringenda tantum ad casus certos, prout diximus in simili *n. 600.* Ex alia parte sat probabiliter potest episcopus dispensare in tali dubio: tum ex *c. Nuper. 29. de sent. excomm.*, ubi: *Quia tamen conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi;* ibique sic addit glossa: *Et hoc est argumentum, episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispen-*

(1) *d. n. 533.* — (2) *n. 528.* — (3) *d. n. 18.* — (4) *v. dispensatio n. 1.* — (5) *t. 1. p. 406. n. 8. vers. quartus.* — (6) *l. c. v. existimat.* — (7) *p. 4. tr. 3. r. 17.* — (8) *ut Palaus p. 1. tr. 3. d. 6. p. 5. n. 10., Cabass. t. 1. l. 1. c. 8. n. 5., Barbosa alleg. 35. n. 19., Ronc. p. 54. q. 6., Holzm. part. 6. tr. 2. n. 491., Elbel de lege conf. 16. n. 442., et Salm. de leg. c. 5. p. 4. §. 4. n. 45., ac probabile putat Bonac. eod. tit. d. 1. q. 2. p. 2. n. 18.*

satio non est inhibita, et concessum videtur, quod non est prohibitum (1); et hoc approbant etiam *Sporer* (2), *Elbel* (3) *et Roncaglia* (4): tum quia, cum in casibus, qui frequenter occurrunt, possit inferior dispensare in lege superioris (ut diximus cum communi *l. 1. n. 190.*), bene poterit episcopus in impedimentis dubiis dispensare, eo quod in iis frequenter contingit dubitare de indigentia dispensationis.

903. — *Quæritur 4.*, an matrimonio jam inito liceat contrahentibus petere aut reddere in dubio de ejus valore. — Certum est, quod durante dubio, sive dubium antecesserit matrimonium sive ei supervenerit, conjux dubitans ante diligentiam adhibendam ad dubium vincendum non potest petere, sed potest et tenetur reddere alteri petenti in bona fide. Id patet ex *c. Dominus de secundis nuptiis*, ubi dicitur: *Sane super matrimoniis, quæ quidem ex vobis* (*nondum habita obeuntis conjugis certitudine*) *contraxerunt, id vobis respondemus, ut nullus amodo ad secundas nuptias migrare præsumat, donec ei constet, quod ab hac vita migraverit conjux ejus. Si vero aliquis hoc non servavit, et de morte conjugis adhuc existimat sibi dubitandum, ei, quæ sibi nupsit, debitum non deneget postulanti, quod a se tamen noverit nullatenus exigendum.* Et hujus ratio patens est, quia in dubio nemo privandus est suo jure certo, quod bona fide possidet, ut communiter docent DD. (5). Idem ait *Pontius* (6), sed hic diversam assignat rationem, dicens, ideo teneri dubitantem reddere debitum petenti, quia de duobus malis minus est eligendum (7). Minus autem malum est in dubio reddere, quam non reddere; quia non reddendo est periculum injustitiæ, reddendo vero tantum fornicationis, quæ est minus malum quam injustitia. Sed hæc ratio non subsistit; nam si possessio secundi viri non præberet ipsi jus petendi, non evitaretur majus malum injustitiæ, quam *Pontius* supponit, dum adhuc mu-

(1) *vide dicta l. 1, 191. et infra hoc l. 6, 980. v. sed dub.* (2) *p. 4. c. 4. n. 22.* — (3) *de matr. n. 474.* — (4) *de 5. præc. c. 2. q. 61.* — (5) *cum Sanch. l. 2. d. 42. n. 112., Salm. de matr. c. 15. p. 4. n. 48. circa fin., Conc. p. 383. n. 5. et alii passim.* — (6) *l. 10. c. 15. n. 8.* — (7) *juxta c. Duo mala dist. 13.*

lier illa se committeret periculo injustitiæ, nempe irrogandi injuriam primo viro, si forte vivat. Unde necessario recurrendum ad primam rationem, nempe ad jus certum possessionis, quod habet secundus vir, quodque præferri debet juri incerto primi viri, cum de ejus morte dubitetur.

Semper igitur, ac mulier non est certa de vita primi viri, tenetur reddere secundo viro petenti; et hoc, etiamsi adsit opinio probabilis pro invaliditate secundi matrimonii et nulla pro valore; quia secundus vir non potest expoliari suo jure certo, nisi habeatur certitudo de vita primi viri, ut recte docent *s. Antoninus* (1), *Croix* (2) *cum Card., Merolla et Bressero, ac Sanch.* (3) *cum Soto, Nav., Palud., Sylv., Ang., Ledesma, Corrado, Henr., Man. etc.* Idem clare probatur ex *c. Inquisitioni de sent. excomm.*, ubi sic habetur: *Inquisitioni tuæ respondentes credimus distinguendum, utrum alter conjugum pro certo sciat impedimentum conjugii, an non sciat pro certo, sed credat. In primo casu debet potius excommunicationis sententiam humiliter sustinere, quam per carnale commercium peccatum operari mortale. In secundo distinguimus, utrum habeat conscientiam hujusmodi ex credulitate levi et temeraria, an probabili et discreta. Et quidem ad sui pastoris consilium* (*conscientia levis et temerariæ credulitatis explosa*) *licite potest non solum reddere, sed exigere debitum conjugale. Verum cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili et discreta, quamvis non evidenti et manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet, ne in ulterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conscientiæ committat offensam.* Nota illud *certo sciat:* ergo si certo non scit, tenetur reddere. Confirmatur ex *c. Si virgo causa 34. q. 2.*, ubi: *Si virgo nupserit nesciens viro alieno, si semper nesciat, nunquam ex hoc adultera erit; si autem sciat* (nota), *jam adultera esse incipit.* Ubi recte notat *Sanchez l. c. cum Sylvestro*, to *sciat* sumi pro certitudine. Idem docet *d. Thomas* (4). Ibi: *Aut habet certam scientiam de impedimento matrimonii, aut opinionem; si primo modo, nec*

(1) *3. p. tit. 1. c. 3. §. 3.* — (2) *l. 6. part. 3. n. 300.* — (3) *l. 2. d. 44. n. 3.* — (4) *in 4. d. 41. q. unic. art. 5. q. 1. ad 3.*

exigere nec reddere debet; si secundo, debet reddere, sed non exigere. Idem dicit *s. Bonaventura* (1): *Si certificatur de vita primi viri, nec petere debet nec reddere.*

904. — Sed *dubitatur 1.*, an contracto matrimonio in bona fide, si dubium superveniat et adhibita diligentia illud vinci non possit, liceat dubitanti non solum reddere, sed etiam petere.

Prima sententia negat (2): et hujus sententiæ videtur certo etiam esse *d. Thomas in 4. d. 38. in expos. litteræ.* Ibi: *Si oriatur dubitatio de vita prioris viri, ex aliqua causa, quæ etiam certitudinem facere possit, non debet reddere nec exigere debitum; si autem illa causa fecit probabilem dubitationem, debet reddere, sed non exigere.* Idem sentit *s. Bonaventura* (3), dicens: *Si probabiliter dubitat, debet debitum reddere, sed non exigere.* Id probant ex dicto *c. Inquisitioni* mox supra allato; ibi: *Verum cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili et discreta, quamvis non evidenti et manifesta, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet.*

Secunda sententia vero longe communior et probabilior affirmat (4). Ratio, quia, qui matrimonium bona fide contraxit, non est privandus suo jure, quod possidet petendi, donec constet de impedimento; licet enim superveniente dubio suspendatur jus possessionis, usquedum veritas inquiratur, dubio tamen remanente post diligentiam, cum ignorantia sit tunc invincibilis, manet possessio pro valore matrimonii et consequenter pro illius usu: possessor enim bonæ fidei, sicut post diligentiam potest rem retinere, sic etiam potest illa uti. Hæcque ratio

(1) *in 4. d. 38. sub finem.* — (2) *et hanc tenent Navar. c. 12. n. 54., Conc. p. 382. n. 3., item P. Soto, Medina, Sylvest. et Corrad. ap. Sanch. l. 2. d. 42. n. 45.* — (3) *in dict. d. 38. sub finem.* — (4) *et hanc tenent Sotus de just. l. 4. d. 5. art. ult. in fine, Lugo eod. tit. d. 17. n. 88., Palaus de sponsal. d. 3. p. 4. §. 9. n. 6., Laymann de consc. c. 5. §. 3. n. 24., Wigandt tr. 16. n 59., Coninch. d. 34. d. 10. n. 105., Holzm. n. 466., Ronc. p. 185. q. 6. r. 2., Fill. tr. 10. c. 9. n. 343., Habert t. 7. p. 827. q. 4., Diana p. 3. tr. 4. r. 295. cum Valent. et Vill, Salm. de matr. c. 15. p. 4. n. 46. cum Reg. et Henriq., Bon. p. 4. n. 5. cum Rodr., Croix l. 6. p. 3. n. 302. cum Suar., Less. et Boss., ac Sanch. l. 2. d. 41. n. 46. cum Led., Lop., Bann., Veracr., et probabilem tenent ib. Canus, Victor. et Manuel.*

bene confirmatur ex *c. Laudabilem de frigid. et malef.*, ubi in dubio de valore matrimonii, propter dubietatem impotentiæ conjugum ad copulam, conceditur eis spatium triennii ad debitum petendum; in tantum igitur conceditur eis licentia petendi in tali dubio, in quantum conjuges bona fide contraxerunt, et ideo possident jus petendi, donec per experimentum triennii fiat certum impedimentum impotentiæ. Ad textum autem citatum in *cap. Inquisitioni* præfati AA. multipliciter respondent: *Lugo* (1) dicit, quod Pontifex ibi loquatur de casu, quo conjux habeat probabilitatem tantum de invaliditate matrimonii et nullam pro valore: alii vero communius et rectius (2) respondent, quod textus intelligatur vetare petitionem, antequam diligentia adhibeatur; secus vero post diligentiam; tunc enim (ut supra jam dictum est) conjux manet in possessione sui juris, practice deposito dubio per principium illud reflexum, quod in dubio melior sit conditio possidentis. Et revera textus, dicendo, non posse conjugem opinantem petere, supponit, eum non adhuc sibi efformasse judicium practicum conscientiæ, dubium deponendo, cum subdat, non posse petere: *Ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra judicium conscientiæ committat offensam.* Hinc apparet, quam necessarium sit in moralibus admittere, quod liceat deponere dubia per principia reflexa; his enim negatis nulla apparet ratio, cur licitum sit (ut licitum jam ibi declarat Pontifex) conjugi dubitanti de morte prioris conjugis debitum reddere postulanti. Recte autem advertit *Sanch.* (3), non posse dubitantem reddere debitum in primo bimestri ante præmissam diligentiam, etiamsi petens sit in bona fide; quia eo tempore alter non habet jus petendi. Et idem dicendum, si alter petens per incestum vel adulterium sit privatus jure petendi.

905. — *Dubitatur 2.*, an contracto matrimonio in bona fide conjux, habens rationem probabilem pro invaliditate matrimonii et nullam pro valore, possit petere post adhibitam diligentiam.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Sanchez* (4),

(1) *de just. d. 17. n. 88.* — (2) *ut Sotus l. c., Sanch. n. 53. et Pal. n. 6. cum Coninchio.* — (3) *n. 48.* — (4) *l. 2. d. 44. n. 2. et 4.*

Lugo (1), *Salm.* (2), *Sporer* (3), *Bon.* (4), *Reg. et Gutt. ac Viva* (5), qui vocat eam communem. Hi dicunt, conjugem taliter opinantem teneri ad reddendum alteri, qui bona fide contraxit, sed petere non posse. Ratio, quia possessio suffragatur dubitanti, non autem habenti assensum opinativum tantum pro nullitate matrimonii.

Secunda sententia vero satis probabilis affirmat, et hanc tenent *Pal.* (6) *cum Coninch. et Croix* (7). Hi enim dicunt, conjugem non interdici a petendo post diligentiam, dubium deponendo et conscientiam sibi formando ex eadem regula dicta ut supra, nempe quod nemo sit privandus jure suo certo, quod possidet bona fide, nisi certo probetur, quod nullum jus habeat; ut dicunt in terminis de matrimonio *Anaclet.* (8) *cum Henriq. et Cardenas*, *Merolla et Bresser* (9), atque fatetur ipse *Sanch.* (10). In hoc enim differre videtur, qui bona fide, ab eo, qui mala fide contraxit; nam possessor malæ fidei non potest petere (11), nisi habeat certitudinem vel saltem probabilitatem pro valore matrimonii (quamvis non desint DD., qui tuentur, tunc etiam sufficere, si post diligentiam dubium deponatur, ut videbimus in dubio sequenti); possessor autem bonæ fidei post diligentiam factam petere potest, semper ac non constet de nullitate matrimonii, quia possessio præbet ei jus certum petendi, quod prævalet cuicumque probabilitati oppositæ: probabilitas enim, cum sit opinativa et consequenter semper includat formidinem in opinione contentam, auferre nequit legitimam præsumptionem validitatis matrimonii, ortam ex ipsa possessione conjugii bona fide contracti. Vide, quæ in simili casu diximus *l. 1, 36.* Id confirmatur ex *cap. Laudabilem de frigid. et malef.*, ubi in dubio de impotentia conceditur conjugibus usque ad triennium experiri; etenim peto, si post biennium conjux non adhuc potuerit consummare, num est probabile, matrimonium esse validum? Certe quidem est improbabilissimum; et

(1) *de just. d. 17. n. 88.* — (2) *de matr. c. 15. p. 4. n. 49.* (3) *de consc. n. 77.*, — (4) *q. 4. p. 5 n. 13.* — (5) *q. 7. art. 3. n. 11.* — (6) *de spons. d. 3. p. 4. §. 9. n. 6.* — (7) *l. 6. p. 3. n. 302.* — (8) *de matrim. d. 13. q. 6. n. 85.* — (9) *ap. Croix n. 300.* — (10) *l. c. n. 3.* — (11) *ut dicunt Sanch. l. 2. d. 42. n. 2., Sporer d. n. 77. et Salm. ib. n. 48.*

e converso probabilissimum est, tunc esse nullum: et tamen, hoc non obstante, possunt conjuges pergere ad experiendum usque ad finem triennii; rogo, qua ratione? non utique alia, nisi quia matrimonium non est adhuc certe nullum, neque illi sua possessione adhuc sunt expoliandi. Præterea ipsimet adversarii concedunt, conjugem opinantem teneri ad reddendum, etiamsi adsit probabilitas tantum de nullitate matrimonii; nec id negare possunt, cum id expressum sit in *c. Inquisitioni supra citato.* Et ratio est quidem, quia nemo expoliandus est sua legitima possessione, donec constet de nullitate sui juris. Sicut ergo, non obstante unico illo assensu opinativo pro nullitate, non potest conjux dubitans alteri debitum negare, ne privet eum sua certa possessione; ita post diligentiam non tenetur ipse ex illa sua conscientia tantum opinativa se expoliare certa sua possessione, nisi certus sit, quod nullum jus sibi competat. Dicitur autem: *ex conscientia tantum opinativa*, quæ formidinem includat et ad certitudinem non pertingat; nam si conjux dubitans habeat rationes ita convincentes de nullitate matrimonii, ut fundent de ea moralem certitudinem, tunc certe nec petere nec reddere potest. Idem recte advertit *Croix* (1) *cum Card.*, quod dubitans, si adhuc spem prudentem habet inveniendi majorem certitudinem, tunc nequeat petere, quia, cum dubium adhuc est vincibile, non potest uti jure petendi.

906. — *Dubitatur 3.*, an, contracto matrimonio cum dubia fide de impedimento, possit dubitans post diligentiam petere debitum, dubio adhuc perseverante.

Prima sententia communior negat (2). *Probatur 1.* ex *c. Dominus de secundis nuptiis*, ubi dicitur contrahens in mala fide minime posse petere. *Probatur 2.* ratione, quia nemo potest uti re, quam mala fide incœpit possidere; unde, si non potest dubium deponere, nunquam petere potest.

Secunda sententia vero satis probabilis affirmat (3).

(1) *n. 301. etc.* — (2) *et hanc tenent Pal. d. 3. p 4. n. 6., Ronc. p. 185. q. 6. r. 2., Salm. de matr. c. 15. p. 4. n. 48., Bon. p. 4. n. 10. cum Coninch., Fill. etc. ac Sanchez l. 2. d. 42. n. 2. cum Navar., Sylvest. etc.* — (3) *eamque tenent Holzm. p. 6. tr. 2. n. 466., Elbel conf. 6. n. 146.*

Ratio, quia, esto dubitans non possit deponere dubium ex titulo possessionis, potest tamen deponere ex aliis principiis, nempe: *primo*, quia in dubio standum est pro valore actus (1); *secundo*, quia, cum matrimonium sit causa favorabilis, in dubio standum pro ejus valore, ut probat ipse *Sanch.* (2) *cum Cov., Lopez et Menoch.*, eo quod, sicut in foro externo in dubio judicandum est pro valore matrimonii, juxta communem sententiam (3), ita etiam judicandum in foro interno, quod conformari debet externo, quando hoc non innititur falsa præsumptione. Nec obstat textus oppositus in *d. cap. Dominus;* quia ibi sermo fit de contrahente cum dubio de morte prioris conjugis, quo casu certum est, dubitantem non posse petere, donec constet de illius morte; nam alias potius est jus prioris matrimonii. Hoc tamen procedit respectu ad conjugem, qui contraxit cum dubia fide; secus vero quoad conjugem, qui contraxit cum bona fide, ut diximus *n. 904.* Communiter autem dicunt (4), quod etiam contracto matrimonio cum dubia fide possit dubitans petere, si matrimonium reputetur probabiliter validum, etiamsi probabilius sit, esse nullum, ut dicunt *Sanchez et Sporer.* At hoc minime admittendum; nam in dubio de morte prioris conjugis, sive nuptiæ sint initæ cum bona fide sive cum dubia fide, nunquam conjux dubitans petere poterit, nisi de morte prioris conjugis habeatur certitudo, aut saltem tanta præsumptio, quæ moralem certitudinem statuat. Alias, si tantum probabilitas de morte habeatur, nequit unquam conjux ille dubitans petere: tum quia tunc remanet probabile periculum injuriæ prioris conjugis, juxta dicta in tractatu de conscientia, quem ipse condidi; tum quia eo casu possidet prius matrimonium, donec constet fuisse solutum.

907. — *Dubitatur 4.*, an in dubio positivo de valore matrimonii, puta si dubitetur de impedimento vel de consensu præstito et simili, judicandum sit in favorem ma-

(1) *ut habetur in l. Quoties ff. de reb. dub.* — (2) *l. 1. d. 18. n. 6.* — (3) *ibi ex c. fin. de sent. et re judic.* — (4) *Sanch. l. 1. d. 42. n. 8., Bonac. p. 4. n. 10., Boss. t. 2. c. 2. n. 41., Sporer de consc. n. 77., Ronc. l. c., et Salm. ib. n. 51. cum Dic. et Croix n. 299. cum Schildere, Aversa etc.*

trimonii contracti. In foro externo procul dubio affirmandum, ut communiter docent DD. (1). Sed in foro conscientiæ negant aliqui, eo quod in dubio possidet libertas ab onere matrimonii. Sed verius est oppositum (2). Ratio, quia, licet matrimonium sit tantum probabiliter validum, tamen certa est ejus possessio, donec non constet de nullitate, cum in dubio (ut diximus) semper judicandum sit pro validitate actus (3).

908. — Ad dignoscendum autem, quomodo quis possit esse certus, vel probabiliter dubitare de nullitate matrimonii, tres regulæ dantur:

Prima regula est, quod ordinarie loquendo non tenetur conjux credere alteri asserenti, se ficte consensisse, etiamsi id affirmet cum juramento, ex *c. Per tuas de probationibus*, et *c. Cum a nobis de testib. et attest.*, ubi: *Nimis indignum est, ut, quod quisque sua voce protestatus est, valeat proprio testimonio infirmare.* Dicitur: *ordinarie loquendo;* nam aliter dicendum, si ex circumstantiis aliter censendum esset, puta si conjux ille sit in articulo mortis, si non soleat pejerare, vel si sit persona pia, et vellet separari aut religionem ingredi etc.; tunc enim alter habet sufficiens motivum prudenter dubitandi (4).

Secunda regula est, quod, si quis audiat a personis non fide dignis, vel ex fama a nullo auctore certo exorta, adesse impedimentum, licite potest matrimonium contrahere aut post contractum reddere et petere debitum; quia talis fama aut dictum non habetur ut ratio prudens dubitandi (5).

Tertia regula est, quod dictum unius testis fide digni de impedimento aut fama publica ex certo auctore (6) suf-

(1) *vide Sanch. l. 1. disp. 18. n. 5.* — (2) *ut tenent Sanch. n. 6., Pontius l. 8. c. 2. n. 6., Elbel n. 146. et Tamb. dec. l. 1. c. 3. v. matrim. cum Covar., Menoch. et communi.* — (3) *ut dicunt Palaus tr. 28. d. 3. p. 4. §. 9. n. 4., Busemb., Elbel l. c. et Croix l. 6. p. 3. n. 298. ex l. Quoties ff. de reb. dub.* — (4) *ita Bonac. p. 4. n. 19., Diana 3. p. tr. 4. r. 2., Sanch. l. 2. d. 45. n. 3. cum Soto, Adriano, Palud., Sylvest., Nav., Ang. etc. ac Salm. de matr. c. 15. p. 4. n. 52. cum Val., Dic., Veracr. et Led.* — (5) *Sanch. n. 29. et 32. ex c. Si duo 35. q. 6., item Salm. ib. n. 53. cum Sylv. et Bonac. l. c. n. 20.* — (6) *ut dicunt Sanch. n. 25., Dic., Sylv. et Salm. n. 54.*

ficit, ut quis teneatur veritatem inquirere et interim abstinere a petendo debito; quia, cum talis ignorantia tunc sit vincibilis, in dubio non potest operari. Non sufficit tamen hoc, ut teneatur debitum negare; quia, licet possit, nemo tamen tenetur credere uni testi, quantumvis fide digno, qui non inducit necessitatem credendi, maxime in sui præjudicium (1). Post autem adhibitam diligentiam bene potest reddere et petere (2).

909. — „III. Si fiat cum gravi periculo vitæ „aut sanitatis: nisi tamen sit causa gravis, cui da„mnum corporale videatur postponendum, v. gr. pericu„lum incontinentiæ in se vel comparte (3).

Dubitatur 1., an liceat petere cum periculo sanitatis, nempe si alteruter conjugum laboret lepra, morbo gallico, phthisi aut alio morbo contagioso. Per se loquendo non licet, cum nemo sit dominus suæ vitæ aut salutis; attamen probabiliter dicunt (4), quod, si morbus esset diuturnus et non proxime tendens ad mortem, nempe quod non soleat de brevi et facili mortem inferre, ut esset pestis aut lepra leonina (qua frustratim membra decidunt): tunc non erit illicitum sano petere, si aderit justa causa, nimirum fovendi amorem conjugalem aut vitandi incontinentiam in se vel in altero; quia alias esset valde onerosum tamdiu abstinere ab usu conjugii, quod vix poterit esse sine periculo incontinentiæ. Advertendum tamen, quod conjux infectus morbo gallico aut simili contagioso non poterit petere ab altero inscio, nisi vitium suum illi manifestet, et manifestando possit alter remediis occurrere morbo; imo nec etiam poterit reddere nisi certiore facto sano. Hinc bene ait *Bossius* (5), quod dupliciter peccaret, qui laborans morbo gallico fornicationem committeret; et insuper teneretur compensare expensas pro curatione. Probabiliter tamen ab hac compensatione excusat fœminas, nisi ipsæ requisitæ fraudulenter suum mor-

(1) *ex cap. Cum a nobis de testib. etc., Salm. dict. n. 54.* (2) *ut dicunt iidem Salm. ib. n. 48. cum Nav., Sylv., Ang. et Lopez.* — (3) *Bon. p. 6. n. 8., Perez d. 50. s. 4. n. 5.* — (4) *Busemb. ut supra, cum Bonac. et Perez ac Sanch. l. 9. d. 24. n. 23. cum Cajet., P. Soto, Graff., item Boss. c. 1. n. 195. et 209. cum Pont., Laym. et Reg.* — (5) *c. 1. n. 180.*

bum tegerent. Non potest igitur conjux infectus tunc reddere, nisi morbum manifestat. Cæterum vero non tenetur manifestare, quia non tenetur cum tanto detrimento suæ famæ conjugale debitum præstare: in omnibus enim contractibus gravissimum incommodum in solutione excusat a debito reddendo (1), juxta dicenda in simili casu *n. 944.*

910. — Non licet autem petere statim a balneis vel a sectione venæ; nam (2) coitus eo tempore est notabiliter periculosus. Idem dicunt (3) de laborante febri. Idem ait *Croix* de viro coeunte cum uxore laborante gonorrhœa, scilicet profluvio seminis, dicto *fluxo albo*; sed quidam medicus mihi asseruit, minime nocere talem copulam neque viro neque mulieri. Præterquam quod non videtur copula tunc prohiberi, cum hujusmodi fluxus soleant esse fere perpetui; unde grave incommodum esset conjugibus tamdiu abstinere ab usu matrimonii, prout dictum est de muliere laborante menstruo innaturali; vide dicenda *n. 925.* Excipiendum tamen, nisi fluxus sit maleficus; et tunc etiam excusatur coitus, si adsit periculum incontinentiæ tam in petente quam in reddente, juxta mox dicta *n. præcendenti.* Vir autem laborans fluxu seminis semper licite potest petere, quia coitus nullum affert damnum nec ipsi nec uxori nec proli (4).

Videtur etiam non licere petere statim post prandium (dum inquiunt *Pontius* (5), *Bonac.* (6), *Boss.* (7) *cum Palud. et Sanchez* (8) *cum Vega*, conjuges sæpe excusari a reddendo in tali tempore), eo quod coitus soleat tunc afferre grave damnum ob ciborum cruditatem vel corruptionem, quam causat: refertque *s. Antoninus* (9), quemdam propter hoc in phthisim incidisse. Sed dico, quod, si hoc esset verum, omnes fere conjuges phthisici evaderent. Medici autem, quos consului, et experientia negant, in hoc grave damnum adesse. Hinc non auderem

(1) *ut ait Tamb. l. 7. decision. c. 3. §. 5. n. 23. cum Soto,* (2) *ut dicunt Sanch. l. 9. d. 24. n. 5., Bon. q. 4. p. 1. n. 4., et Boss. c. 1. n. 171. cum s. Antonino et Fill.* — (3) *Bonac. l. c., Pont. l. 10. c. 14. n. 3., Sanchez n. 3., Boss. n. 170. cum aliis.* — (4) *ita Sanchez l. 9. d. 11. n. 9.* — (5) *l. 11. c. 14. n. 3.* — (6) *quæst. 4. p. 1. n. 6.* — (7) *c. 1. n. 171.* — (8) *l 9. d. 24. n. 4.* — (9) *p. 1. tit. 1. l. 16. §. 10.*

damnare conjugem post prandium petentem, cum isti communiter post prandium vel cœnam soleant coire. Neque contra excusarem hac ratione conjugem a reddendo, nisi experientia constaret, quod tali coitu ipsi vel alteri notabile damnum provenerit; alias certum est, ipsos teneri ad reddendum etiam cum aliquali seu levi impedimento, juxta dicenda *n. 950. v. quæritur.*

911. — *Dubitatur 2.*, an liceat debitum petere tempore lactationis. Alii negant, *ut Butrius et Alex. de Nevo* (1): imo *Tiraquellus* et alius auctor *ap. Sanchez* (2) dicunt, esse mortale; tum quia in *can. fin. dist. 5. d. Gregorius* dicit: *Ad ejus vero concubitum vir accedere non debet* (*debet*, non autem *decet*, ut refert *Sanch.*), *quousque*, *qui gignitur*, *ablactetur;* tum quia in tali coitu est timor nocumenti prolis, si uxor concipiat. Communissime vero affirmant licere (3). Ratio, quia non extat lex prohibens; textum enim *d. Gregorii*, ajunt *Sanchez* (4), *Holzm. l. c. et Boss.* (5), esse solum de consilio; item, quia periculum inficiendi lac, teste experientia, rarum est; saltem non tantum, ut teneantur conjuges tanto tempore abstinere ab usu conjugii cum continuo periculo peccandi. Excipiunt tamen *Pontius l. c. et Bossius* (6), si conjuges sint valde pauperes, et prudens adsit timor de gravi damno prolis; tunc enim (ut dicunt) neuter tenetur reddere, imo nec potest petere, etiamsi sit periculum incontinentiæ, quia non licet sibi consulere cum damno innocentis, cum alia suppetant media ad incontinentiam sedandam. Verum *Sanchez* (7) eo casu excusat quidem conjuges a reddendo (ut excusat etiam *Bonacina* (8)), sed non audet damnare exigentem, dicens, quod tunc vel alia via ipse poterit proli consulere, vel erit justa causa ipsam periculo exponendi, ne tamdiu conjuges cogantur abstinere cum tanta difficultate. An autem conjuges peccent respectu prolis, petendo tempore prægnationis vel men-

(1) *ap. Boss. c. 1. n. 213.* — (2) *l. 9. d. 22. n. 13.* — (3) *Pal. p. 4. n. 14., Bon. p. 1. n. 11., Pont. l. 10. c. 14. n. 9., Salm. de matr. c. 15. p. 6. n. 79., Croix n. 326., Holzm. n. 465., Elbel n. 390., Sanch. l. c. n. 14. cum Rich., Turrecr., Rosella etc. ac Boss. c. 1. n. 214. cum Coninch., Fill., Hurt., Leand., Vill. etc.* — (4) *n. 16.* — (5) *n. 215.* — (6) *n. 215.* — (7) *n. 15.* — (8) *d. n. 11.*

strui aut purgationis post partum: vide dicenda *n. 924, 925 et 926.* Et quid, si conjuges laborent lepra? Vide *n. 950.* An autem liceat coire tempore menstrui: vide *n. 925.*

912. — „IV. Si fiat pravo fine, v. gr. tantum vo„luptatis causa; quod tamen DD. communiter (1) censent „esse tantum veniale, contra *Pontium*, qui vult, esse „nullum; nullum autem erit, si delectatio non quæsita „sentiatur, vel ad eam se excitent, quando copula de„bita redditur (2).

Certum est, esse illicitum habere copulam propter solam voluptatem, ut patet ex prop. 9. damnata ab *Innocentio XI.*, quæ dicebat: *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.* Commune tamen est apud omnes, id non esse mortale, sed tantum veniale peccatum (3) ex *d. Thoma* (4), ubi expresse id docet. Et ratio, cur non sit mortale, est, quia delectatio de aliquo objecto ex duplici tantum capite potest esse mortalis: vel quia objectum ipsum est graviter vetitum, vel quia homo delectatur de illo tanquam ultimo fine; sed in hac delectatione neutrum intervenit: non primum, ut patet; non secundum, ut supponitur. Non excusatur autem a veniali, quia est perversio quædam ordinis, cum delectatio, quæ intenta est a natura ut medium ad generationem, fit finis habendæ copulæ. Nullum autem erit peccatum, ut recte ajunt *Croix* (5) *et Viva* (6), si conjux principaliter intendat procreationem prolis, et utatur voluptate (eam moderate intendens), ut se excitet ad copulam; sicut pariter minime peccat, qui intendit moderatam delectationem in comedendo, ad præstandum corpori conveniens alimentum.

913. — „V. Si exerceatur mente adultera: „ut si, dum accedit ad suam, imaginetur aliam, ut ani„mum pascat, quod est mortale (7).

Excusant autem a mortali *Sanch.* (8) *et Sporer* (9) con-

(1) *ut Sanch. l. 9. n. 11., Bon. q. 4. p. 6.* — (2) *Sanch. l. 9. d. 11. etc.: vide etiam Diana p. 3. t. 4. r. 216., Bon. p. 6., M. Perez d. 49. s. 2. n. 6.* — (3) *ita Sanch. l. 9. d. 11. n. 4., Pont. l. 1. c. 21. n. 6. et 11., Boss c. 7. n. 63. et alii passim.* (4) *suppl. q. 64. a. 6.* — (5) *n. 296.* — (6) *de matr. q. 3. a. 2. n. 4.* — (7) *Sanch., Bonac. p. 6. n. 7.* — (8) *l. 9. d. 16. n. 16.* (9) *n. 505.*

jugem, qui se excitaret ad copulam, delectando de pulchritudine alterius personæ, sed absque affectu turpi; at merito dicunt, hoc esse valde periculosum et non permittendum. Sicut nec etiam permittendum puto cum *Diana* (1), se excitare ad coitum, respiciendo ad imagines diversi sexus: maxime si essent sacræ, quod recte ajunt *Croix* (2) *et Sporer*, esse mortale propter gravem irreverentiam.

914. — An autem liceat marito delectari de copula aliena cogitata, ut se excitet ad coitum cum uxore. Ex una parte videtur negandum, cum objectum, de quo delectatur, sit per se turpe. Ex alia non videtur, damnandum talem conjugem, cum ideo solutis est illicita spectatio concubitus humani, quia in tali visu vel delectatione adest proximum periculum commotionis spirituum generationi deservientium; et cum ipsis copula sit prohibita, consequenter etiam est vetita commotio spirituum; conjugatis autem, cum eis jam permissa sit copula, non videtur vetita saltem sub gravi talis commotio spirituum, quamvis ipsa ex delectatione illa oriatur. Hanc tamen cogitationem, si esset de copula inter personas determinatas, non excusarem a mortali, ob facile periculum consentiendi in delectationem de copula cum conjuge aliena. Cæterum, quia hoc dubium apud nullum inveni discussum, sapientibus remitto decernendum. Illud autem, quod probabile putat *Arriaga* (3), nempe licitum esse marito delectari de copula cogitata inter ipsum et alienam, dico cum *Croix* (4), omnino rejiciendum, cum talis delectatio sit de objecto intrinsece malo et ipsi conjugi omnino vetito.

915. — „VI. Si fiat modo indebito: v. gr. 1. si „non servetur vas naturale: quod multi docent, esse ve„ram sodomiam; alii, esse grave peccatum contra natu„ram (5); 2. si sine justa causa situs sit innaturalis, præ„posterus etc.: quod aliqui dicunt esse mortale, alii, se„cluso periculo effusionis seminis, veniale tantum, etsi „grave et graviter increpandum (6); 3. si alter conjugum „ex morositate vel alia ratione seminationem cohibeat; „quod quidam generatim dicunt esse mortale, quia finis

(1) *ap. Spor. l. c.* — (2) *n. 329.* — (3) *de peccat. d. 47. n. 16.* — (4) *n. 331.* — (5) *vide 6. præcept.* — (6) *Diana p. 3. t. 4. res. 204.*

„actus conjugalis, scilicet generatio, impeditur; quidam „tamen, ut *Præp. et Sanch.*, dicunt, in fœmina nullum „esse (1).

916. — *Quæritur 1.*, an peccet mortaliter vir inchoando copulam in vase præpostero, ut postea in vase debito eam consummet. Negant *Nav.* (2) *ac Ang.*, *Zerola*, *Greff.*, *Zanard. et Gom.* (3), modo absit periculum pollutionis; quia alias (ut ajunt) omnes tactus, etiam venerei, non sunt graviter illiciti inter conjugatos. Sed communiter et verius affirmant (4). Ratio, quia ipse hujusmodi coitus (etsi absque seminatione) est vera sodomia, quamvis non consummata; sicut ipsa copula in vase naturali mulieris alienæ est vera fornicatio, licet non adsit seminatio. An autem sit mortale viro perfricare virilia circa vas præposterum uxoris? Negant *Sanch.* (5) *et Boss.* (6) *cum Fill. et Perez*, quia tangere os vasis præposteri non est ordinatum ad copulam sodomiticam. Sed verius pariter affirmant *Pont. l. c.*, *Pal.* (7), *Diana* (8); item *Fag.*, *Leand. etc.* (9) *atque Tamb.* (10), qui testatur, ab aliquibus codicibus sententiam *Thomæ Sanch.* esse deletam: imo *Moya* asserit, ipsum *Sanch.* se retractasse in editione Antverpiensi anni 1614. Ratio est, quia saltem talis tactus non potest moraliter fieri sine affectu sodomitico.

917. — *Quæritur 2.*, an et quomodo peccent conjuges coeundo situ innaturali. Situs naturalis est, ut mulier sit succuba et vir incubus; hic enim modus aptior est effusioni seminis virilis et receptioni in vas fœmineum ad prolem procreandam. Situs autem innaturalis est, si coitus aliter fiat, nempe sedendo, stando, de latere vel præpostere more pecudum, vel si vir sit succubus et mulier incuba. Coitum hunc, præter situm naturalem, alii apud *Sanch.* (11) generice damnant de mortali; alii vero dicunt, esse mortale ultimos duos modos, dicentes, ab his ipsam naturam abhorrere. Sed communiter dicunt

(1) *vide Bon. p. 6. n. 15. et p. 1.* — (2) *l. 5. consil. de pœnit. cons. 7.* — (3) *ap. Diana p. 2. t. 17. r. 37.* — (4) *Sanch. l. 9. d. 17. n. 5., Pont. l. 10. c. 11. n. 5., Pal. p. 4. §. 2. n. 6., Bon. p. 11. n. 12., Spor. n. 497., Tamb. l. 7. c. 3. §. 5. n. 31., et Boss. c. 7. n. 174. cum Fill., Perez, Aversa, Fagund. et Leand.* — (5) *n. 5.* — (6) *n. 175.* — (7) *n. 6.* — (8) *p. 4. tr. 4. r. 104. et p. 5. tr. 7. r. 7.* — (9) *ap. Boss. l. c.* — (10) *n. 32.* (11) *l. 9. d. 16. n. 2.*

alii, omnes istos modos non excedere culpam venialem. Ratio, quia ex una parte, licet adsit aliqua inordinatio, ipsa tamen non est tanta, ut pertingat ad mortale, cum solum versetur circa accidentalia copulæ; ex alia parte mutatio situs generationem non impedit, cum semen viri non recipiatur in matricem mulieris per infusionem seu descensum, sed per attractionem, dum matrix ex se naturaliter virile semen attrahat; ita *s. Antoninus* (1) *cum Alberto Magno*, *Nav.* (2), *Pont.* (3), *Petrocor.* (4), *Salm.* (5), *Boss.* (6), *Holzm.* (7), *Sporer* (8), *Roncagl.* (9), *Croix* (10), *Palaus* (11) *cum Sa*, *Tolet.*, *Hurt.*, *Coninch. et Henriq.*, *ac Sanch.* (12) *cum Gerson.*, *Caj.*, *P. Soto*, *Dom. Soto*, *Sylv.*, *Arm.*, *Vict. etc.* Et aperte favet *d. Thomas* (13), ubi sic ait: *Sed in secundo modo* (nempe mutando situm naturalem) *non semper est peccatum mortale, ut quidam dicunt, sed potest esse signum mortalis concupiscentiæ.* Ergo ex *d. Thoma* mutatio situs per se non est mortalis, sed potest esse mortalis ex prava *concupiscentia*, puta ex affectu bestialitatis vel sodomiæ, vel si hujusmodi voluptas habeatur ut finis ultimus. Hinc communiter dicunt præfati AA. cum *Concina* (14), conjuges minime peccare, si mutent situm ex justa causa, nempe ob ægritudinem vel pinguedinem viri, vel ob periculum abortus aut scandali aliorum; idque expresse dicit *Angelicus l. c.*, ubi subdit: *Quandoque sine peccato esse potest, quando dispositio corporis alium modum non patitur; alias tanto est gravius, quanto magis a naturali modo receditur.* E converso conveniunt omnes (15), quod, si experientia constaret, quod mutato naturali situ nihil seminis fœmina retineret ob nimiam vasis laxitatem vel humiditatem, vel propter aliquam infirmitatem naturalem, ut ait *Palaus*, tunc esset mortale: secus vero, dicit *Sanch.*, si non ex situ, sed ex aliquo morbo mulieris talis effusio provenit.

(1) *3. p. tit. 2. c. 2. §. 3. in fine.* — (2) *c. 16. n. 42.* — (3) *l. 10. c. 11. n. 1.* — (4) *t. 4. p. 445. v. tertius casus.* — (5) *de matr. c. 14. p. 5. n. 73.* — (6) *c. 7. n. 68.* — (7) *n. 458.* (8) *n. 493.* — (9) *p. 184. q. 4.* — (10) *n. 332.* — (11) *de sponsal. d. 3. p. 4. §. 3. n. 1.* — (12) *l. 9. d. 16. n. 3.* — (13) *in 4. d. 31. in fin. in exp. litt.* — (14) *p. 403. n. 2.* — (15) *ut asserunt Sanch. n. 5., Pal. l. c., Boss. n. 171. etc.*

Dicunt autem (1), non esse mortale, si ob variationem situs pars tantum seminis decidat, reliquo intra vas retento sufficiente ad generationem; quod dicunt *Sanch. et Bossius* aliquando evenire; imo fere semper evenire ajunt *Pal. et Pontius*, qui testatur, sic medicos asserere. Verum *Salm.* (2) hanc opinionem vocant nimis laxam, quia, ut inquiunt, prodigere semen humanum sine rationabili causa non potest excusari a mortali; cæterum dicunt ipsi *Salm. l. c. ac Sanchez* (3) *et Sporer* (4) *cum Aversa*, non teneri confessarium interrogare conjugem de hoc se accusantem, an semen effusum sit vel non; quia raro (ut ajunt) accidit semen effundi; et sic etiam ego pluries audivi ab eis, qui apud me in confessione se accusabant, præpostere coivisse. Eos vero, qui coeunt stando vel sedendo vel muliere incuba, puto, esse in majori periculo semen effundendi. Sed per hoc non audeo damnare sententiam *Sanchez*, *Pontii*, *Palai* et aliorum ut supra*); nam possent ipsi *Salmanticensibus* respondere, quod sine justa causa prodigere semen, sive (ut melius *Salm.* dicere debebant) permittere, ut semen prodigatur, nunquam liceat, quando semen extra vas uxoris effunditur; non vero, quando intra immittitur, et per accidens, non autem ex ipso actu prodigitur; quia tunc matrix, ut dicunt AA. præfati, jam attrahit, quod est sufficiens ad generationem, et reliquum tanquam superfluum expellit. Utrum autem teneatur conjux reddere alteri petenti debitum situ innaturali sine justa causa: vide dicenda *n. 946.*

918. — *Quæritur 3.*, an peccent mortaliter conjuges, si incœpta copula cohibeant seminationem. Respondetur: Si conjuges ambo in hoc consentiunt, nec adsit periculum seminandi extra vas, id per se loquendo non est mortale; illa enim penetratio vasis fœminei tunc repu-

(1) *Sanch. d. n. 5., Pont. d. c. 11. n. 3., Pal. d. n. 1. et Boss. n. 171. cum Perez, Hurt. et Aversa.* — (2) *de matr. c. 15. p. 5. n. 74.* — (3) *n. 5.* — (4) *n. 493.*

*) Imo in hom. ap. tr. 18, 39. *s. Alphonsus* sententiam *Sanchez, Pontii* et aliorum contra *Salm.* communiorem vocat. *Editor.*

tatur instar tactus verendorum, qui inter conjuges permittitur, vel saltem non est mortalis, secluso periculo pollutionis; ita communiter (1). Dixi 1.: *si ambo consentiunt;* nam si alter se retrahit sine alterius consensu, certe graviter peccat, ut dicunt omnes AA. præfati. Dixi 2.: *per se loquendo;* nam sapienter advertit *Sanch. l. c. cum Veracruæ*, id ordinarie esse mortale, quia ordinarie adest periculum ex tali retractatione effundendi semen, nisi conjuges experti sint oppositum: quo casu tamen puto, nullo modo posse eos excusari saltem a veniali, quidquid dicat *Sanchez ib. cum aliis.*

Si vero fœmina jam seminaverit vel sit in probabili periculo seminandi, non potest quidem vir data opera a seminatione se retrahere sine gravi culpa; quia tunc ipse est causa, ut semen uxoris prodigatur, communiter dicunt *s. Anton. l. c.*, *Salm.* (2), *Holzm.* (3) *et Sanch.* (4) *cum Palud., Caj., Ang., Sa et alii passim.* Hoc tamen non erit ita intrinsece malum, ut aliquo casu permitti non possit, puta si vir desisteret a copula ob periculum mortis vel scandali aliorum; tunc enim licite potest se retrahere etiam cum periculo pollutionis, quia hæc per accidens et præter intentionem eveniret, et contra non tenetur cum periculo tanti damni generationem procurare (5). Hæc sunt certa apud omnes.

Si autem vir jam seminaverit, dubium fit, an fœmina lethaliter peccet, si se retrahat a seminando, aut peccet lethaliter vir non expectando seminationem uxoris.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Aversa*, *Hurt. et Ochagav.* (6), et probabilem putat *Diana* (7), atque videntur cohærere *Tab. et Arm.* (8), dum indistincte dicunt,

(1) *s. Anton. 3. p. tit. 1. c. 20.* §. *6., Pontius l. 10. c. 11. n. 9, Pal. p. 4.* §. *3. n. 3., Laym. l. 6. sect. 4. n. 19., Bonac. quæst. 4. p. 6. n. 15., Less. l. 4. c. 3. n. 55., Sporer n. 490., Salm. de matr. c. 15. p. 6. n. 82. cum Aversa et Dic., Boss. c. 9. n. 58. cum Fill., Hurt. et Perez, ac Sanch. l. 9. d. 19. n. 3. cum Palud., Caj., Ang., Sa, Arm., Tasi etc.* — (2) *de matr. c. 15. p. 6. n. 81.* — (3) *n. 451.* — (4) *n. 4.* — (5) *ita communiter Sanchez d. n. 4., Pal. n. 5., Diana 3. p. tr. 4. r. 204., Boss. n. 60. cum Less., Aversa et Perez, ac Salm. dict. n. 81. cum Caj., Dicast., Henr. etc.* — (6) *ap. Boss. c. 9. n. 51.* — (7) *p. 5. tr. 14. r. 37.* — (8) *ap. Sanch. l. 9. d. 19. n. 5.*

esse mortale, si altero seminante conjux a seminatione se retrahat. Ratio, quia (ut ajunt) etiam semen mulieris active concurrit ad generationem: prout censent ex medicis *Hippocrates*, *Galenus*, *Valesius et Petrus Matha* (1), et ex theologis *Suarez* (2), ubi ait: *Semen maternum simpliciter necessarium est ad concipiendum filium*; item *d. Bonav. et Major ap. Boss.* (3) *ac Caj.*, *Abul. et plures alii ap. Sanch. l. c.*; et ipsi *Sanch. et Boss.* hanc opinionem satis probabilem putant; saltem (ait *Boss.*) semen mulieris juxta omnes valde confert prolis perfectioni, cum ad hoc saltem fuerit a natura institutum.

Secunda sententia vero communior negat, et hanc tenent *Sanchez* (4), *Pont.* (5), *Bon.* (6) *et Salm.* (7) *cum Caj.*, *Henr.*, *Dic.*, *Veracr. etc.* Hi contrario nituntur fundamento, nempe quod semen mulieris non sit necessarium ad generationem, ut asserunt *Aristoteles*, *Avicenna*, *Galenus* sibi contrarius, ac *Hugo Senensis et Albertus Magnus ap. Sanch.* (8), qui ait, hanc esse sententiam communem theologorum exceptis Scotistis. Nec obstare, dicunt AA. hujus secundæ sententiæ, quod semen fœminæ conferat perfectioni prolis; nam respondent, quod non teneantur conjuges ad convenientiorem modum generandi, sed satis est, si generationi non obstent. Quamvis autem dicant præfati AA., non teneri virum expectare seminationem mulieris, si ipse jam seminaverit; concedunt tamen ei, posse continuare copulam, usque dum seminet fœmina, quia hoc pertinet ad complementum copulæ uxoris: ut censent *Pontius et Diana ll. cc.*, *Bonac.* (9) *cum Cajet. et Sanch.* (10) *cum Tab. et Graff. contra Henr.* (*ap. Bon. l. c.*), qui sentit, virum non teneri expectare seminationem fœminæ, quia periculum est, ut hoc pacto impediatur generatio, quod non videtur satis probabile nec cohærens; nam si adesset tale periculum, non debuisset dicere, non teneri, sed non posse, quod nemo asserit; nemo enim hoc periculum supponit.

Sed redeundo ad primam quæstionem, esto secunda sententia sit quidem communior et probabilior, ut vide-

(1) *ap. Sanch. l. 2. d. 21. n. 11.* — (2) *t. 2. in 3. p. d. 10. sect. 1. v. secundo infertur.* — (3) *d. n. 60.* - (4) *l. 9. d. 19. n. 9.* — (5) *l. 10. c. 11. n. 2.* — (6) *p. 6. n. 14.* — (7) *ib. n. 80.* (8) *l. 9. d. 17. n. 9.* — (9) *n. 14.* — (10) *d. 17. n. 11.*

tur, censeo tamen cum *Boss.* (1), primam sententiam esse satis probabilem, et ideo in praxi tenendam. Ratio, quia non licet sequi opinionem probabilem cum damno tertii; cum autem hic agatur de damno prolis sive generationis adversus naturam, quæ jus habet, ut non impediatur generatio, cum ad hoc instituerit actum conjugalem, propterea, ubi est periculum impediendi gerationem, non licet uti opinione probabili; ubi enim (ut diximus *l. 1, 42.*) agitur non de honestate actionis, sed de veritate rei, illicitum est sequi, ut omnes fatentur, opinionem probabilem pro libertate adversus aliam stantem pro lege. Hinc neque practice probabile puto id, quod dicunt *Sanch.* (2) *et Spor.* (3) *cum Perez, Escob., Dic. et Gobat*, nimirum posse mulierem in actu coitus animum ad alia divertere, ne concitetur ad seminationem.

919. — An autem, si vir se retrahat post seminationem, sed ante seminationem mulieris, possit ipsa statim tactibus se excitare, ut seminet? Negant *Auctor additionum ad Wigandt* (4) *ac Diana et Rodr.* (5), adhæretque *Pal.* (6) dicens, id non esse licitum, si mulier posset se continere. Ratio, quia semen mulieris non est necessarium ad generationem; item quia effusio illa mulieris, utpote separata, non fit una caro cum viro. Communius vero affirmant (7), et non reprobat *Conc.* (8). Ratio, tum quia seminatio mulieris pertinet ad complendum actum conjugalem, qui consistit in seminatione utriusque conjugis; unde, sicut potest uxor tactibus se præparare ad copulam, ita etiam potest actum copulæ perficere: tum quia, si mulieres post talem irritationem tenerentur naturam compescere, essent ipsæ jugiter magno periculo expositæ mortaliter peccandi, cum frequentius viri, quia calidiores, prius seminent (sed hæc ratio non suadet; nam si hoc permitteretur uxoribus, deberet permitti etiam vi-

(1) *l. c. n 52.* — (2) *n. 5.* — (3) *n. 491.* — (4) *tr. 16. post n. 106.* — (5) *ap. Boss. l. 9. n. 54.* — (6) *p. 4. §. 3. n. 6* — (7) *Wigandt tr. 16. n. 103. v. solve, Less. l. 4. c. 3. n. 94., Bon. q. 4. p. 6. n. 15. in fine cum Sanch. l. 9. d. 17. n. 10., Pot. t. 1. c. 4. n 4310., Tambur dec. l. 1. c. 3. §. 5. n. 18., Salm. c. 15. n. 80. in fine cum Dic., Fill. tr. 10 n. 330., Spor. n. 491., Boss. c. 9. n. 55. cum Aversa, Perez, Fag. et Leand. ac Elbel conf. 17. n. 425. cum Cleric., Homob., Diana, Gob. et Bosco.* — (8) *p. 406. n. 11.*

ris, casu quo mulier post suam seminationem se retraheret, et vir maneret irritatus; at DD. communiter dicunt, id vetitum esse viris, ut *Sanchez* (1), *Wigandt et Bon. l. c.*); tum quia, ut plures sentiunt, seminatio mulieris est necessaria vel saltem multum confert ad generationem; nihil enim a natura frustraneum agitur. Omnes autem concedunt uxoribus, quæ frigidioris sunt naturæ, posse tactibus se excitare ante copulam, ut seminent in congressu maritali statim habendo (2).

920. — „VII. Si in loco indebito, v. gr. sacro, qui „inde violetur, vel in loco publico." *(Vide dicta de hoc puncto l. 4, 458., ubi diximus cum Nav., Vasquez, Tol., Azor, Coninch., Pont. etc., quod, licet probabile sit, per copulam conjugalem occultam in ecclesia non committi sacrilegium, neque ecclesiam pollui, probabilius tamen est oppositum, nisi adsit necessitas, cum Suar., Sanch., Less., Bonac., Holzm., Croix, Salm. etc. Etsi eo casu non tenentur clerici ibi abstinere a divinis officiis celebrandis, nisi concubitus ille habitus publicetur: ut dicunt iidem AA. et probatur in hoc l. 6, 364, quia ecclesia non censetur polluta quoad celebrationem officiorum, nisi crimen sit notorium notorietate facti.)*

921. — „VIII. Si absque urgente causa fiat „tempore indebito: 1) in magna solemnitate, ut pa„schæ vel pridie communionis (3); 2) quando uxor est gra„vida, saltem si sit periculum abortus (4): hoc enim si non „sit, non erit saltem mortale: quod enim tunc fine suo „frustretur semen, non sequitur per se ex actu. Unde „*Diana* (5) *et Coninchius* (6) nullum peccatum agnoscunt. „3) Quando uxor laborat fluxu menstruo: quod tamen non „esse mortale contra *Azor* docet *Sanch.* (7): imo aliqui „apud *Diana l. c., ut Pont.* (8), docent, nec veniale esse, „si periculum urgeat: quod *Sanch. l. c.* docet esse pro„babile, additque *M. Perez*, si ob finem honestum fiat, „nullum esse; et teneri reddere debitum uxorem, si ma„ritus exigat (9).

922. — *Quæritur 1.*, an liceat conjugi coire die com-

(1) *n. 10.* — (2) *vide Conc. n. 13.* — (3) *vide Perez d. 49. s. 3.* — (4) *Nav., Sylv., Sanch., Coninch., Fill. n. 337.* — (5) *p. 3. tr. 1. r. 204.* — (6) *d. 34. d. 9.* — (7) *l. 9. d. 21. n. 2.* (8) *l. 10. c. 11. et c. 14. n. 5. et 6.* — (9) *vide dist. 49. s. 3.*

munionis. Vide, quæ fusius diximus *hoc l. 6, 273.* et *274.*, ubi tenuimus, esse veniale, accedere ad eucharistiam die copulæ habitæ ob voluptatem, nisi excusat aliqua rationabilis causa. Si vero copula est habita causa procreandæ prolis vel etiam incontinentiæ vitandæ, tunc est solum consilii, a s. communione abstinere (1). Et sic pariter est consilii, abstinere die, quo conjux reddidit debitum: a quo autem reddendo ordinarie loquendo propter communionem non potest eximi; nam aliquando potest honestis precibus resistere. Quid autem debeat confessarius respondere conjugi interroganti, an teneatur reddere die communionis: vide *d. n. 274. v. quid.* Post vero communionem sumptam nullum est peccatum reddere. An autem petere? Alii dicunt, esse veniale; alii, nullum. Vide *ib. v. die autem.*

923. — *Quæritur 2.*, an in diebus festivis vel jejunii aut rogationum sit illicitus actus conjugalis. Commune est, non esse vetitum tunc debitum reddere cum *d. Thoma* (2), ubi dicit: *Cum mulier habeat potestatem in corpore viri, et e converso tenetur unus alteri debitum reddere quocumque tempore et quacumque hora...* An autem sit vetitum petere?

Prima sententia affirmat (3). Hoc tamen sub culpa veniali, ut ait *d. Thomas cum aliis:* non vero sub mortali, ut aliqui improbabiliter tenent *ap. Sanch.*, quia tempus sacrum *non est circumstantia* (ratio *s. Doctoris*) *trahens in aliam speciem peccati; unde non potest in infinitum aggravare.* Rationem autem, cur sit veniale, assignat idem *Angelicus*, dicens: *Actus matrimonialis, quamvis culpa careat, tamen, quia rationem deprimit propter carnalem delectationem, hominem reddit ineptum ad spiritualia. Et ideo in diebus, in quibus præcipue spiritualibus est vacandum, non licet petere debitum.*

Secunda sententia vero communior negat, esse illici-

(1) *ex c. Si vir 7. causa 33. q. 7.* — (2) *suppl. q. 64. art. 7.* (3) *et hanc tenent d. Thom. l. c. a. 1., s. Anton. 3. p. tit. 1. c. 20. §. 11., Conc. t. 10. p. 395. n. 10., item Magister sententiarum, Albertus Magnus, Palud., Gers., Sylv., Tab. etc. ap. Sanch. l. 9. d. 12. n. 3.*

tum (1). Ratio, quia id non habetur vetitum ullo jure: non divino, quia in festis sola opera servilia prohibentur; non ecclesiastico, quia diebus festivis et jejunii, non obstante congressu maritali, bene possunt conjuges servare ea, quæ sunt de præcepto. Quod si canones et ss. Patres videantur iis diebus expresse prohibere usum conjugii, dicunt præfati AA., id intelligi de consilio, non de præcepto, ut multis nititur probare *Sanch.* cum glossa in canones et aliis interpretibus.

924. — *Quæritur 3.*, an liceat coire conjugibus tempore prægnationis. Commune est, id non esse mortale, nisi adsit periculum abortus; ita omnes (2) ex *d. Augustino* (3), ubi: *Conjugalis enim concubitus generandi gratiæ non habet culpam: concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum conjuge propter fidem tori, venialem habet culpam.* Idem docet *d. Ambrosius in Luc. c. 1.* Ibi: *At vero homines nec conceptis ipsis nec Deo parcunt; illos contaminant, hunc exasperant.* Nota to *contaminant*; ergo supponit s. Doctor periculum abortus. Item *d. Hieronymus* (4): *Postquam venter intumuerit, non perdant filios.* Item *d. Thomas* (5), ibi: *Ideo Hieronymus vituperat accessum viri ad uxorem imprægnatam, non tamen ita, quod semper sit peccatum mortale, nisi forte, quando probabiliter timetur de periculo abortus.*

Censent autem *Sylvest.*, *Ang. et Tab.* (6), adesse periculum abortus, si copula habeatur circa initium conceptionis, quia ex novo coitu materia illa nondum plene formata facile dispergitur: nam licet matrix post conceptionem statim claudatur, tamen (ut ait *Avicenna*) ex vehementi delectatione coitus' irritata aliquando aperitur, et materia effunditur. Hoc tamen non obstante dicunt

(1) *et hanc tenent Sanchez l. 9. d. 12. n. 5. cum s. Bon., Scoto, Cajet., Arm., Soto, Angel., Valent. etc.; item Pont. l. 10. c. 9. per totum, Pal. p. 4. §. 4. n. 5., Bon. q. 4. p. 6. n. 28., Salm. de matr. c 15. p. 5. n. 58. cum Henr., Dic., Coninch., Aversa, Led. etc., ac Boss. c. 7. n. 84. cum Azor, Reg., Fill, Perez etc.* — (2) *cum Sanch. l. 9. d. 22. n. 3., Pont. l. 10. c. 14. n. 7., Pal. p. 4. §. 4. n. 12., Salmant. de matr. c. 1. p 6. n. 78., Ronc. p. 184. q. 3. r 2. et Boss. c. 9. n. 33.* — (3) *de bono conjug c. 6.* — (4) *in can. Origo causa 32 quæst. 4.* — (5) *in 4. dist. 81. in fine in expos. litt.* — (6) *ap. Sanch. l. c. n. 1.*

Pontius (1), *Palaus* (2), *Sanchez* (3) *cum Ang. et Sylvest.* (*contra Tabiena*) *ac Boss.* (4) *cum Fill., Hurt., Perez et Raynaud.*, quod coire cum tali periculo non reputetur mortale, quia (5), cum materia non sit adhuc formata, et conjuges dent operam rei licitæ, utendo jure suo, modo abortum non intendant, damnum illud non est tantum, ut lethalem constituat culpam. Sed hæc ratio mihi non probatur; quia, cum per copulam noceatur vitæ vel formationi prolis, conjux tunc non habet jus ad copulam. Potius videtur dicendum, non adesse tale periculum, quia (6) communiter non adest tale periculum, dum matrix recepto semine arctissime constringitur, nec ordinarie reseratur per coitum, ut tradunt ipse *Avicenna* et *Valverdus apud Boss. l. c.*, cum conjuges indiscriminatim accedant, et tamen abortus non succedunt; unde ait *Boss.*, quod, usquedum non constet experientia, aliquam uxorem ex coitu pluries fœtum emisisse, non est præsumendum periculum abortus. Tanto minus autem aderit tale periculum, si habeatur copula tempore proximo partui, ut perperam aliqui dixerunt, putantes, tunc exponi prolem discrimini suffocationis; nam verius (7) fœtus humanus ita secundinis involvitur, ut eum non possit semen contingere. Hinc ait *Petroc.* (8), periculum abortus non ita facile præsumendum; et ideo non esse vexandos conjuges importunis interrogationibus, ut abstineant tempore prægnationis: *Quæ enim* (ait) *spes eos a concubitu avocandi? et quale non timendum periculum, si a sua bona fide perturbentur?*

Utrum autem, secluso periculo abortus, sit culpa venialis habere coitum cum prægnante? Affirmant *d. Antoninus* (9), item *Sotus*, *Palud.*, *Alens.*, *Palac.* (10); quia stante fœtu concepto frustratur semen suo fine generationis: idque confirmant ex auctoritate plurium ss. Patrum. Negant vero *Sanch.* (11) *cum Gabr., et Henr.*, *Bon.* (12)

(1) *d. n. 7.* — (2) *n. 11.* — (3) *d. n. 1.* — (4) *n. 18.* — (5) *ut ajunt Sanch. et Bossius.* — (6) *ut dicunt idem Sanch. n 7., Pal. d. n. 11., Boss. d. n. 18., Holzm n. 463. cum Illsung. et Bon. q. 6. p. 6. n. 12. cum Coninch. et Reg.* — (7) *ut ait Boss. n. 30. cum Raynaudo.* — (8) *t. 4. p. 447.* — (9) *3. p. tit. 1. c. 20. §. 4.* — (10) *ap. Sanch. d. d. 22. n. 4.* — (11) *l. c. n. 6.* — (11) *p. 6. n. 11.*

cum Fill., *Palao* (1), *Roncagl.* (2), *Holzm.* (3), *Elbel* (4) *et Salm.* (5) *cum Dic.*, *Aversa et Diana :* tum quia nullibi habetur, id per se esse vetitum; tum quia esset onus gravissimum, et res exposita innumeris periculis peccandi venialiter, si conjuges tenerentur tamdiu abstinere ab usu conjugii, manendo in eodem toro. Respondent autem ad rationem oppositam, quod, ut coitus sit licitus in matrimonio, sufficiat, ut per se actus sit ad generationem idoneus; quod autem ipsa non eveniat, per accidens se habet. Cæterum mihi arridet sententia (6), nempe quod coitus cum prægnante non possit excusari a culpa veniali, nisi adsit periculum incontinentiæ vel alia honesta causa, juxta dicta *n. 882. dub. 1. etc.*

925. — *Quæritur 4.*, an licitum sit conjugibus coire tempore menstrui. Hic prænotandum, quod fluxus mulieris alius sit naturalis et ordinarius, et iste proprie dicitur menstruus, quia communiter singulis mensibus solet in fœminis accidere, et durat ut plurimum per duos vel tres dies; alius extraordiarius proveniens ex aliquo morbo diuturno, qui aliquando durat usque ad 12 dies et ultra. Tempore fluxus extraordinarii certum est, licere tam reddere quam petere: ita communiter (7) ex *d. Thoma* (8), ubi expresse hoc docet; et rationem adducit, dicens: *In fluxu menstruorum innaturali non est prohibitum ad menstruatam accedere in lege nova, tum propter infirmitatem, quia mulier in tali statu concipere non potest; tum quia talis fluxus est perpetuus et diuturnus, unde oportet, quod vir perpetuo abstineret.* Tempore autem fluxus naturalis, adsunt tres sententiæ.

Prima sententia damnat coitum de mortali, et hanc tenet idem *d. Thomas* (9), ubi dicit, tempore hujus menstrui peccare mortaliter tam virum voluntarie petentem

(1) *p. 4. §. 4. n. 12.* — (2) *p. 154. q. 3. r. 2.* — (3) *n. 463.* (4) *n. 390.* — (5) *de matrim. c. 15. p. 6. n. 78.* — (6) *quam tenent Pont. l. 10. c. 14. n. 7., Azor t. 3. c. 31. quæst. 14., Bossius c. 9. n. 36. cum Guillielmo, Paris., Perez, Coninch., Barbosa, Fill., Hurtado, Aversa etc., et huic se adnectunt etiam Palaus et Roncaglia ll. cc.* — (7) *Sanchez l. 9. d. 21. n. 1., Pontius l. 10. c. 14. n. 5., Holzmann n. 462., Salm. de matr. c. 15. p. 6. n. 76. et Boss. c. 9. n. 13. cum Azor, Reb., Fill., Hurt. etc.* — (8) *in 4. d. 32. quæst. un. art. 2.* (9) *l. c. q. 3. ad 1.*

quam uxorem voluntarie reddentem; excipit, si mulier quasi coacta debitum redderet. Eamdem sententiam tuentur *s. Bonav.*, *Alensis*, *Scotus*, *Tab.*, *Palac. etc.* (1). *Probatur 1.* ex *Levit. 20, 18.*, ubi dicitur: *Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo et revelaverit turpitudinem ejus, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo.* Objiciunt huic *Sanch.* (2) *et Boss.* (3), quod lex illa fuit cæremonialis, et ideo non obligat in lege evangelica. Sed respondet *d. Thomas* (4), quod, licet illud præceptum fuerit cæremoniale quoad immunditiam, fuit tamen morale quantum ad *nocumentum* (verba s. Doctoris), *quod in prole ex hujusmodi commixtione frequenter sequebatur. Probatur 2.* ex *can. fin. dist. 5.*, ubi *Gregorius Papa: Cum et sine partus causa, cum* (uxores) *in consuetis menstruis detinentur, viris suis misceri prohibeantur. Probatur 3.* ratione, tum quia proles eo tempore nascitura exponitur periculo nascendi leprosa et monstruosa; tum, quia adest periculum semen frustra effundendi, cum raro vel nunquam eo tempore mater sit apta conceptioni.

Secunda sententia totaliter opposita dicit, accessum ad menstruatam omni culpa carere; hanc tenent glossa *in can. Si causa v. conceptus 33. q. 14.*; item *Perez*, *Fill. et Hurt.* (5), eamque *Sanch.* (6) putat æque probabilem ac tertiam, quam mox referemus. Ratio, quia hodie id nullo jure prohibetur; non divino, cum lex Levitici adveniente lege nova jam cessaverit. Nec obstare dicunt, quod prohibitio illa non cessavit, quatenus fuit moralis propter vitandum damnum prolis; nam respondent, quod testetur *s. Hieronymus* (7), rationem prohibitionis in Levitico fuisse, quia illo tempore, ob sanguinem fœmineum infectum ex coitu fœtus leprosi et elephantiaci nascebantur; sed hodie incertum est, adesse tale damnum, et multo certius est, mulierem tempore menstrui non concipere (8); ac demum, etiamsi concipiat cum aliquo damno prolis, dicunt *Sanchez* (9) *et Boss.* (10), id non obstare, quia melius est prolem sic nasci quam non nasci; forte enim postmodum

(1) *ap. Boss. c. 9. n. 16.* — (2) *l. c. n. 2.* — (3) *n. 16.* — (4) *dict. quæst. 2.* — (5) *ap. Boss. n. 20.* — (6) *l. 9. d. 21. n. 7.* — (7) *in c. 18. Ezech.* — (8) *ut dicunt Sanch., Pal., Boss. et Salm. ll. cc.* — (9) *l. 9. d. 21. n. 7.* — (10) *c. 9. n. 22.*

non gigneretur, vel non esset eadem proles, unde proles beneficium recipit, non damnum; nec valet dicere, quod, si non proli, saltem sic infertur damnum naturæ, quæ postulat, ut proles modo convenientiori generetur: nam respondent, quod, si non infertur damnum proli, neque infertur naturæ. Non prohibetur igitur jure divino. — Non jure ecclesiastico; nam ad textum *Gregorii* respondet *Pontius*(1), prohibitionem illam ecclesiasticam hodie exolevisse; imo verbum illud Pontificis: *prohibeantur*, explicatur ab aliis, ut dicit ibi glossa: *prohibeantur, id est, sub forma prohibitionis dissuadeantur.* Nec jure naturali; quia, licet sit facile periculum eo tempore frustrandi semen, tamen ad coitum cohonestandum non requiritur, ut ex eo sequatur generatio, sed sufficit, quod coitus ille per se sit aptus generationi, esto per accidens semen dispergatur, ut accidit in accessu ad mulierem prægnantem aut sterilem. Neque (ajunt) in tali coitu adest indecentia culpabilis; nam (ut dicit *Perez*) illa est potius materialis. Hinc concludunt, nullo modo peccare conjuges, si eo tempore coeant; non jam ex affectu libidinis (quod non posset excusari a veniali), sed ut utantur jure suo cum moderata delectatione.

Tertia sententia demum communissima et probabilior dicit, coitum tempore menstrui non esse mortale, sed non excusari a veniali(2). Quod non sit mortale, probat ratio adducta mox supra pro secunda sententia. Quod autem sit veniale, probatur, quia talis concubitus, nolendo conjuges expectare tempus generationi aptius et jam brevi adventurum, involvit quamdam turpitudinem et deordinationem; cum fœmina tunc sit inepta commodæ receptioni et retentioni seminis, et ideo coitus tunc minus convenit fini generationis. Conveniunt autem *Nav.*, *Pal.*, *Sanchez*, *Salm. ll. cc. et Boss.*(3) *cum Hurt.*, quod nullum sit peccatum coire tali tempore, si adsit aliqua causa turpi-

(1) *l. 10. c. 14. n. 6.* — (2) *ita s. Antonin. 3. part. tit. 1. c. 20. §. 3., Nav. c. 16. n. 32., Conc. p. 398. n. 20., Pontius l. 10. c. 14. n. 6., Pal. p. 4. §. 4. n. 8., Roncagl. p. 184. q. 3. r. 3, Holzm. n. 462., Bonac. p. 6. n. 9. cum Henr., Led. et Rodr., Salm. de matr. c. 15. p. 6. n. 76. cum Aversa, Vivald., Cornejo et Soto, Boss. c. 9. n. 22. cum Sa, Coninch., Pal., Reg., Vill., Vega, Graff. etc. ac Sanch. dict. d. 21. n. 5. cum Cajet., Abul., Arm, Vict. et Lopez.* — (3) *n. 15.*

tudinem illam cohonestans, nempe ad vitanda dissidia aut incontinentiam in se vel in altero aut alia similia.

An autem casu, quo nulla adsit causa, uxor menstruata possit et teneatur debitum reddere, si maritus monitus nolit desistere? Affirmant *Pal.* (1) *cum Coninch.*, *Salm.* (2) *et Sanch.* (3) *cum Palud.*, *Soto*, *Led. etc.*, qui citat pro se etiam *d. Thom.* (4), sed non bene, ut mox videbimus. Verum probabilius negandum cum *Pontio* (5) *et Bon.* (6), qui citat *Sylv.*, *Reb. et Henr.* Ratio, quia, cum culpa, etiamsi venialis, se teneat ex parte actus, probabilius non tenetur conjux, neque potest licite debitum reddere: vide dicenda *n. 946.* Nec contrarius est nostræ sententiæ *d. Thom.*; nam dicit (7), tunc uxorem posse et teneri ad reddendum, *quando majus periculum timeretur in non reddendo.* Sed hoc non supponitur in nostro casu.

926. — *Quæritur 5.*, an sit illicitum, coire tempore purgationis post partum. Certum est, non teneri conjuges hodie observare tempus purgationis præscriptum in *Lev. 12.*, ubi, cum mulier arcebatur ab ingressu templi per 40 dies in partu masculi, et 80 fœminæ, videtur eo tempore fuisse ei etiam interdictus conjugii usus. Sed hoc præceptum jam cessavit; et sicut hodie puerperæ non tenentur abstinere ab ingressu ecclesiæ, ut dicitur in *c. un. de purif. post part.*, ita nec a conjugii usu, ut communiter dicunt *Sanch.* (8), *Boss.* (9) *et alii passim cum s. Antonino* (10), qui tamen addit, hoc non obstante bene posse mulierem abstinere ab ecclesia et omittere audire missam, ubi talis est consuetudo, toto eo tempore vel saltem per sex hebdomadas; ut testantur esse communem usum *Sporer et Elbel* (11). Circa autem quæsitum triplex adest sententia.

Prima sententia dicit, esse mortale (12). Ratio, tum quia in *cit. c. fin. dist. 5. d. Gregorius* id expresse vetitum declaravit, dicens: *Nisi purgationis tempus prius*

(1) *p. 4. §. 4. n. 9.* — (2) *de matr. c. 15. p. 6. n. 77.* — (3) *d. 21. n. 96.* — (4) *d. 32. art. 2. q. 3.* — (5) *c. 14. n. 5.* — (6) *p. 6. n. 10.* — (7) *l. c. in resp. ad 3.* — (8) *l. 9. d. 22. n. 8.* — (9) *c. 7. n. 130.* — (10) *3. p. t. 1. c. 20. §. 4. in fine.* (11) *vide dicta l. 4. n. 330. v. bene.* — (12) *et hanc tenent Butrius et Alexander de Nevo ap. Sanch. l. c. d. 22. n. 9.*

transierit, viris suis non debent admisceri; tum quia damnum infertur proli, si eo tempore concipiatur, u ait *Galenus* (1).

Secunda sententia dicit, nullum esse peccatum (2): quia, ut ajunt, hujusmodi immunditia est tantum materialis, non moralis.

Tertia sententia probabilior et communior (3) dicit, esse veniale, quia talis coitus continet aliquam indecentiam; unde, nisi excuset causa honesta, nempe periculum incontinentiæ vel dissidii vel alia similis, nequit ab omni culpa excusari. Non autem est mortale per se loquendo, quia talis indecentia non videtur tanta, ut mortalem culpam inducat. Ad prohibitionem vero *d. Gregorii* respondet *Pontius*, illam hodie exolevisse; at *d. Antoninus cum Guillielmo* respondet, eam fuisse de congruitate, non de præcepto. Ad rationem autem nocumenti prolis respondetur, quod tale damnum vel non accidet, cum difficile sit, eo tempore mulierem concipere; vel non erit grave. Dicitur autem: *per se loquendo;* nam poterit aliquando esse mortale, si ex concubitu gravis morbus vel notabilis aggravatio morbi immineret, ut dicunt *s. Anton. et Sanch.* (4) *cum Palud., Sylvest., Angel. etc.* Hujusmodi periculum etiam prudenter timeri potest, ut ait *Ronc.*, si coitus habeatur statim post partum; nempe eodem die vel sequenti, ut medicus valde peritus mihi asseruit.

927. — „Ex dictis casibus consequenter resolvitur, li„citum esse uti matrimonio: 1) prolis causa, etsi hæc „non necessario debeat intendi, dum exercetur, dummodo „positive non impediatur; imo etiam aliquando simplici „affectu licite excludatur, v. gr. a paupere, ne nimium „prolibus gravetur; 2) ad vitandum periculum incontinentiæ in se vel comparte; *Mart. Perez* (5) *ex Co„ninch., Pont., Hurt. etc. contra Sanchez*, qui vult, esse „veniale, nisi tamen stimuli carnis aliter sedari non pos„sint" *(vide dicta n. 882. dub. 1. Iidem enim fines*,

(1) *ap. Pontium l. 10. c. 14. n. 8.* — (2) *ita Sanchez n. 11. cum Ang., Henr., Palac., Turrecr., Holzm. n. 464. ac Fill., Perez, Vill. et Hurt. ap. Boss. c. 9. n. 42.* — (3) *quam tenent s. Anton. l. c. cum Rich. et Pet. de Palude, Pont. d. n. 8., Pal. p. 4. §. 4. n. 16., Ronc. p. 184. q. 3. r. 3., Boss. n. 44. cum Azor, Ochag. et Led., item Soto, Palud., Tab., Lop. etc. ap. Sanch. n. 10.* — (4) *n. 11.* — (5) *d. 40. s. 2.*

quos habere licet ad matrimonium contrahendum, cohonestant etiam petitionem copulæ); „3) valetudinis causa „vel propter alios fines extrinsecos: quia honestum ex „natura sua et relatum ad unum finem licite refertur „ad alium isti non repugnantem (1). Solius tamen sani„tatis causa uti, probabile est, esse veniale (2)."

928. — Hic *quæritur 1.*, an aliquando vir teneatur petere. Per se loquendo non tenetur petere; tenetur vero per accidens, nimirum si uxor tacite exigat; puta si ostendat aliquod indicium, quo tacitam petitionem significet; quia in mulieribus ob innatam etiam verecundiam talia signa habentur pro vera petitione: ita communiter *Sanchez* (3) *et alii universe ex d. Thoma* (4), ubi: *Quando vir percipit per aliqua signa, quod uxor vellet sibi debitum reddi, sed propter verecundiam tacet..., tenetur reddere.* E converso recte dicit *Sanchez* (5) *cum Soto et Palacio* ex eodem *d. Thoma* (6), non teneri mulierem reddere viro, nisi hic expresse petat; cum enim non pudeat viros expresse exigere, bene possunt uxores præsumere, quod viri expresse non petentes nolint ipsas obligare ad petendum; imo ego sentio nec posse, quia nequit maritus obstringere mulierem, ut cum tanta sua erubescentia debitum petat. Recte tamen excipit *Sanch. l. c. cum s. Anton.*, *Nav.*, *Sylv. et Manuel*, nisi talis erubescentia potius præsumatur aliquando (quod cæterum raro accidit) esse ex parte viri quam fœminæ; puta si illa esset maximæ auctoritatis aut feræ conditionis, et vir valde pusillanimis ac verecundus. Regulariter tamen (bene subdit *Sanchez*) non tenetur uxor reddere, nisi evidenter ei constet de hac pusillanimitate et pudore mariti.

929. — *Quæritur 2.*, an uxor teneatur aliquando petere debitum. Certum est primo, ordinarie non teneri uxorem ad petendum, quia hoc est mulieribus notabiliter inverecundum. Certum secundo, quod, cum alter conjux sit in periculo incontinentiæ, tam vir quam uxor teneatur petere, ad liberandum alterum a periculo; ita commu-

(1) *ut docent Sa, Coninch., Laym. l. 5. t. 10. p 3. c. 4., Mart. Perez d. 49. s. 2. n 4.; vide Diana p. 2. t. 4. r. 218.* (2) *ut docent s. Thom., Laym. l. c. contra Mart. Perez etc. ll. cc.* (*vide n. 883. dub. 2.*) —(3) *l. 9. d 2. n. 3.* —(4) *suppl. 3. p. q. 44. art. 2.* —(5) *n. 5.* —(6) *in 4. d. 32. q. un. art. 3. ad 2.*

niter (7). Sed *dubium* fit, an teneatur uxor tunc petere ex charitate vel ex justitia.

Prima sententia (2) dicit, teneri ex justitia. Ratio, quia, cum teneantur conjuges servare bonum fidei, quando alter est in periculo incontinentiæ, tunc, esto non petat alter, ipsa tamen necessitas petit, ut bonum fidei servetur vitando alterius incontinentiam; ideoque tunc potius est redditio, quam petitio debiti. Confirmatur exemplo; si enim medicus teneatur ex contractu mederi ægroto, tenetur ex justitia exhibere ei medicinam, quamvis ille non petat. Et huic sententiæ videtur adhærere *d. Thomas* (3), ubi dicit: *Si aliquis per actum matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non est aliquod peccatum, quia hæc est quædam redditio debiti, quæ ad bonum fidei pertinet.*

Secunda sententia vero, quæ videtur probabilior (4), dicit, teneri tantum ex charitate. Ratio, quia, ubi nulla est petitio alterius conjugis expressa vel tacita, nulla adest obligatio justitiæ ad reddendum. Ad bonum autem fidei matrimonii spectat quidem, ut conjux non adulteretur, non vero, ut avertat alterum ab adulterio; licet enim hoc etiam quodammodo pertineat ad bonum fidei, non tamen ita pertinet, ut stricte obliget ex justitia ad petendum; ideo a *d. Thoma* hujusmodi petitio non dicitur absolute redditio, sed *quædam redditio debiti;* et hoc adducit s. *Doctor* tantum ad excusandum petentem, si petat ad vitandam incontinentiam in altero, non vero ad obligandum, ut petat. Nec obstat exemplum medici: medicus enim tenetur utique præbere medicinam infirmo non petenti, quia ex contractu se obligavit ad eum curandum; conjux autem se obligavit ad non frangendam fidem, non vero ad impediendum alterum, quominus fidem frangat. Ex hac sententia infertur, quod conjux, cum non teneatur ex justitia, sed tantum ex charitate eo casu ad petendum, non teneatur petere cum magno incommodo;

(1) *Pontius l. 10. c. 2. n. 3., Sanch. l. 9. d. 2. n. 9. cum Soto, Adr. etc. ac Boss. c. 1. n. 17. cum Fill., Henr. etc.* (2) *quam tenent Pontius l. c. et Boss. n. 21. cum Ledesma, Henr., Diana et P. Soto.* — (3) *suppl. q. 49. art. 5. ad 2.* (4) *et quam tenent Sanchez dict. d. 2. n. 7. cum Palud. et Durando ac Coninch. ap. Boss. n. 22.*

hinc probabiliter tunc excusatur uxor a petendo, si in hoc magnam verecundiam subire deberet.

930. — *Quæritur 3.*, an conjux prohibitus a petendo ratione voti vel affinitatis aut cognationis spiritualis post matrimonium contractæ possit quandoque licite exigere debitum. Id admittunt communiter DD. cum *Sanch.* (1) (qui citat *Joan. Andr.*, *Præpos.*, *Adrian.*, *Vict. etc.*), si adsit periculum incontinentiæ in altero conjuge: imo dicunt *Boss.* (2) et idem *Sanch.* (3) *cum Pet. Soto*, *Henr.*, *Palac.*, *Angles*, tunc teneri petere, quia hæc obligatio oritur ex ipsa institutione matrimonii. Item admittunt etiam communiter *s. Thomas* (4), *Boss.* (5) *et Sanch.* (6) *cum Sa*, *Sylv.*, *Angl.*, *Turrecr.*, *Henr.*, *Led. etc.*, posse conjugem impeditum petere, si alter interpretative exigat, nempe quando *mulier* (ut ait *d. Thom.*) *verecunda est*, *et vir sentit ejus voluntatem de debiti redditione.* Tunc enim potest conjux impeditus se offerre, quia tunc potius est reddere quam petere. Quoties autem liceat ei se offerre? *Ledesma ap. Sanch.* dicit, hoc licere quater in mense; sed melius *Boss.* (7) et idem *Sanch. cum Victoria* dicunt, id ex circumstantiis esse pensandum, nempe ex majori vel minori propensione alterius ad venerem. Censent autem idem *Boss.* (8) *et Sanch.* (9) *cum Ang.*, non licere marito voto impedito se ad coitum offerre, quando uxor ei concessit licentiam vovendi castitatem; quia tunc censetur ipsa cessisse juri suo, nempe quod vir in ejus gratiam debitum petat; nisi (excipiunt *Sanchez et Bossius contra Coninch. et Pal.*) uxor esset in periculo incontinentiæ, quo casu dicunt, quod vovens teneatur petere ex obligatione orta, ut supra dictum est, ex ipsa institutione matrimonii.

An autem liceat petere conjugi impedito, si ipse sit in periculo incontinentiæ? Affirmant *Viguerius et Quintanadv.* (10), maxime si ille esset impeditus ratione affinitatis vel cognationis spiritualis, et commode non posset haberi dispensatio, essetque periculum in mora; quia lex ecclesiastica in tanto discrimine non obligat. Ne-

(1) *l. 9. d. 7. n. 5.* — (2) *cap. 1. n. 261.* — (3) *n. 11.* — (4) *in 4. d. 38. q. 1. a. 3.* — (5) *c. 1. n. 261.* — (6) *d. 8. n. 1.* (7) *n. 260.* — (8) *n. 263.* — (9) *n. 2.* — (10) *ap. Boss. n. 262.*

gant vero *Sanch.* (1) *cum Guttierez et Cov.*, *Boss.* (2) *cum Coninch. etc.*, quia periculum incontinentiæ quidem est justa causa dispensandi, non autem coeundi. Sed prima sententia respectu ad impedimentum ab ecclesia impositum mihi non videtur improbabilis, si revera dispensatio brevi obtineri nequeat, et magnum periculum sit in mora; idque magis firmatur ex quæstione sequenti.

931. — *Quæritur 4.*, an liceat conjugi excommunicato petere debitum, et an petere ab excommunicato. Quod liceat conjugi petere ab excommunicato, certum est ex *c. Quoniam multos causa 11. q. 3.*, ubi *d. Gregorius VII.* expresse id concedit. An autem liceat excommunicato etiam petere? Negat glossa in *c. cit. v. uxores;* et aperte videntur consentire *Archid.*, *Sylv.*, *Lop. et Tab.* (3), quia in bulla *Martini V. Ad evitanda* excommunicatis quoad communicationem cum fidelibus nullum privilegium conceditur. Sed communiter et verius affirmant *Suar.* (4), *Bon.* (5), *Sanch.* (6) *cum Henriq. et Ugol. ac Boss.* (7) *cum Palud.*, *Sayro*, *Coninch.*, *Avila*, *Fill.*, *Bordon. etc.* Ratio, quia lex ecclesiastica non obligat cum tanto periculo, in quo esset quidem excommunicatus, si ipse non posset separari ab altero conjuge (ut revera non potest), et non posset petere.

932. — „*Quæres*, an et quando liceant tactus, aspe„ctus et verba turpia inter conjuges.

„*Resp.* Tales actus per se iis licent; quia, cui licitus „est finis, etiam licent media; et cui licet consummatio „etiam licet inchoatio. Unde licite talibus naturam exci„tant ad copulam. Quod si vero separatim et sine ordine „ad copulam, v. gr. voluptatis causa tantum fiant, sunt „venialia peccata, eo quod ratione status, qui illos actus „cohonestat, habeant jus ad illos: nisi tamen, ut sæpe „contingit, sint conjuncti cum periculo pollutionis, aut „conjuges habeant votum castitatis; tunc enim sunt mor„talia (8).

(1) *n. 7.* — (2) *n. 262.* — (3) *ap. Sanch. l. 9. d. 14. n. 19.* (4) *de censur. d. 15. sect. 4. n. 9.* — (5) *eod. tit. 2. d. 2. p. 6. §. 2. n. 20.* — (6) *n. 20.* — (7) *c. 1. n. 282.* — (8) *ut dictum supra l. 4. t. 4. c. 2. d. 4.; Diana p. 3. t. 4. r. 204. et 216.*

Unde resolves:

„1. Conjux venialiter tantum peccat: 1) tangendo se„ipsum ex voluptate, et tactum non ita expresse refe„rendo ad copulam; ut contra *Vasq. et alios* probabili„ter docet *Sanch.* (1); 2) oblectando se veneree sine „periculo pollutionis de actu conjugali cogitato, dum ab„est compars, vel actus exerceri non potest (2).

„2. Peccat graviter: 1) vidua, quæ se veneree oblectat „de copula olim habita; quia est illi illicita per statum; „2) bigamus, qui in actu conjugali, cum secunda exer„cito, repræsentat sibi priorem, et de ea carnaliter de„lectatur; quia est permixtio cum aliena (3).". *(Et idem diximus l. 2, 24. de sponsis, quibus illicitum est delectari de futura, etiam ex appetitu rationali, etsi non carnali.)*

933 — *Quæritur 1.*, an sint mortales tactus et aspectus turpes inter conjuges propter solam voluptatem, sine ordine ad copulam, si non adsit periculum pollutionis. Affirmant *s. Antonin.*, *Sylv.*, *Margar. etc.* (4); quia, ut dicunt, omnis actus venereus, non relatus ad copulam conjugalem, est mortalis. Negat vero sententia communis et verior (5). Ratio, quia status conjugalis, sicut cohonestat copulam, ita etiam hujusmodi tactus et aspectus; alias enim, cum sit tanta inter conjuges societas, et ipsi multoties non possint coire, jugibus periculis essent expositi, si tales actus essent eis graviter illiciti. Sicut autem delectatio quæsita in copula culpam venialem non excedit, ita etiam in his tactibus et aspectibus. Et hoc etiamsi copula tunc ipsis esset vetita ob morbum, vel esset impossibilis ob impotentiam, quæ supervenisset (6);

(1) *l. 9. dub. 44.* — (2) *Fill., Laym., Tann., Malder. cum Diana p. 3. t. 4. res. 224. contra Nav., Azor etc.* — (3) *Laymann l. 1. tr. 9. c. 6.; vide supra l. 4. t. 4. c. 2. et l. 2. c. 1. d. 2. a. 2.* — (4) *ap. Sanch. l 9. d. 44. n. 11.* (5) *eumque tenent Laymann l. 3. s. 4. n. 12., Palaus p. 4. §. 2., Less l. 4. c. 3. n. 125., Bonac. q. 4. p. 8. n. 12, Sporer n. 502., Sanch. dict. d. 44. n. 12. cum Abul., Vict., Ang., Arm., Sa, Med., Led. etc., Salm. de matr. c. 15. p. 6. n. 84., cum Henr., Aversa, Perez et Diana, Boss. c. 7. n. 157. cum Vasq., Fagn., Vill. et Hurt. ac Croix n. 341. cum Soto, Tol., Cajet., Coninch., Fill. et pluribus aliis.* — (6) *ut dicunt Sanch. n. 20. et 22., Croix n. 339. et Boss. 199. cum Coninch., Fag., Aversa, Fill., Vill. etc.*

quia, cum copula sit licita inter conjuges, tactus inter ipsos non possunt esse graviter illiciti. Secus vero dicendum, si conjux esset ligatus voto castitatis, quia tale votum excludit omnem voluptatem veneream voluntarie captam; ita communiter (1). An autem idem procedat, si conjux sit impeditus a copula ob affinitatem vel cognationem spiritualem contractam? Affirmat *Aversa ap. Bossium* (2); quia, cui vetita est copula, vetiti etiam sunt tactus, qui sunt dispositiones ad copulam. Sed negat *Bossius ib. cum Fag., Fill. et Perez*, quia lex prohibens copulam, cum sit pœnalis aut inhibitiva, non est extendenda ad tactus. Cæterum in praxi impeditus ordinarie se debet abstinere ab hujusmodi tactibus, præsertim turpibus, ob periculum proximum vel pollutionis vel petitionis copulæ, contra prohibitionem petendo.

934. — *Quæritur 2.* Quid, si conjuges ex his turpibus actibus prævideant pollutionem secuturam in se vel in altero? Plures adsunt sententiæ.

Prima sententia (3) id excusat ab omni culpa etiam in petente, si pollutio non intendatur, nec adsit periculum consensus in eam, et modo tactus non sit adeo turpis, ut judicetur inchoata pollutio (prout esset digitum morose admovere intra vas fœmineum); ac præterea adsit aliqua gravis causa talem tactum adhibendi, nempe ad se præparandum ad copulam vel ad fovendum mutuum amorem. Ratio, quia tunc justa illa causa tales actus cohonestat, qui alioquin non sunt illiciti inter conjuges; et si pollutio obveniat, hoc erit per accidens. Dicitur: *si adsit gravis causa;* nam si non adsit, prædicti actus non excusantur a mortali.

Secunda sententia (4) distinguit et dicit, esse mortalia tactus impudicos, si prævideatur pollutio ex eis provenienda; quia, cum hi proxime influant ad pollutionem,

(1) *Sanch. d. d. 44. n. 26. et Boss. c. 7. n. 201. cum Vasq., Fill., Coninch. et aliis.* — (2) *n. 200.* — (3) *quam tenent Sanchez l. 9. d. 45. n. 34., Fill. tr. 3. c. 9. n. 356., Viva quæst. 7. a. 4. n. 4., Escob. l. 26. n. 207., Elbel n. 393. cum Herincx, et Sporer n. 500. cum Perez et Gob.* — (4) *quam tenent Pal. p. 4. § 2. n. 2., Boss. c. 7. n. 213. et Salm. de matr. c. 15. p. 6. n. 86. cum Soto, Cajet., Dec., Led., Hurt., Aversa et communi, ut asserit.*

et non sint per se instituti ad fovendum affectum conjugalem, censentur voluntarii in causa ; secus, si sint pudici, ut oscula et amplexus, quia actus isti per se inter conjuges sunt liciti, cum per se apti sint ad fovendum conjugalem amorem.

Tertia sententia (1) dicit, tactus tam impudicos quam pudicos esse mortalia, si prævideatur periculum pollutionis. Ratio, quia ideo tactus licent inter conjuges, in quantum quæruntur intra limites matrimonii, in quantum nihil sequitur repugnans fini et institutioni seminis ; cum autem prævidetur seminis dispersio, licet non intendatur, qualescumque tactus sunt illiciti.

His sententiis positis puto probabilius dicendum, quod actus turpes inter conjuges cum periculo pollutionis tam in petente quam in reddente sint mortalia: nisi habeantur, ut conjuges se excitent ad copulam proxime secuturam ; quia, cum ipsi ad copulam jus habeant, habent etiam jus ad tales tactus, tametsi pollutio per accidens copulam præveniat. Tactus vero pudicos etiam censeo esse mortalia, si fiant cum periculo pollutionis in se vel in altero, casu quo habeantur ob solam voluptatem vel etiam ob levem causam: secus, si ob causam gravem, puta si aliquando adsit urgens causa ostendendi indicia affectus ad fovendum mutuum amorem, vel ut conjux avertat suspicionem ab altero, quod ipse sit erga aliam personam propensus. Probabiliter dicunt (2), in reddente tactus etiam impudicos, nisi sint tales, ut videantur inchoata pollutio, esse licitos, quamvis adsit periculum pollutionis in alterutro ; quia tunc reddens dat operam rei, ad quam obligatur propter jus petentis, qui, tametsi peccet, non tamen jus amittit, cum culpa se teneat ex parte personæ juxta dicenda *n. 944.*

935. — An autem sit semper mortale, si vir immittat pudenda in os uxoris? Negant *Sanch.* (3) *et Boss.* (4) *cum Fill. ac Perez*, modo absit periculum pollutionis: sed verius affirmant *Sporer* (5), *Tamb.* (6) *et Diana* (7)

(1) *quam tenet Diana p. 6. tr. 7. r. 65. cum Præpos. et Vill.* — (2 *Sanch. d. d. 35. n. 34., Boss. d. n. 203. et Escob. n. 207.* — (3) *l. 9. d. 17. n. 5.* — (4) *c. 7. n. 175. et 193.* — (5) *de matrim. n. 498.* — (6) *l. 7. c. 3. §. 5. n. 33.* — (7) *p. 6. tr. 7. r. 7.*

cum Fagund., tum quia in hoc actu ob calorem oris adest proximum periculum pollutionis, tum quia hæc per se videtur nova species luxuriæ contra naturam (dicta ab aliquibus *irrumatio*); semper enim ac quæritur a viro aliud vas præter vas naturale ad copulam institutum, videtur nova species luxuriæ. Excipit tamen *Sporer l. c. cum Fill. et March.*, si id obiter fiat; et hoc revera sentire videtur etiam *Sanchez*, dum excusat actum illum a mortali, si cesset omne periculum pollutionis. Excipit etiam *Pal.* (1), si vir hoc faceret, ut se excitet ad copulam naturalem; sed ex prædictis neutrum admittendum puto. Eodem autem modo *Sanchez* (2) damnat virum de mortali, qui in actu copulæ immitteret digitum in vas præposterum uxoris, quia (ut ait) in hoc actu adest affectus ad sodomiam. Ego autem censeo, posse quidem reperiri talem affectum in actu, sed per se loquendo hunc affectum non agnosco in tali actu insitum. Cæterum graviter semper increpandos dico conjuges hujusmodi fœdum actum exercentes.

936. — *Quæritur 3.*, an sint mortalia tactus turpes, quos conjux habet cum seipso, altero absente et secluso periculo pollutionis.

Prima sententia negat (3). Ratio, quia hujusmodi tactus ab ipso statu conjugali cohonestantur, cum de natura sua ordinentur ad copulam; et ideo, secluso periculo pollutionis, non possunt esse in conjuge graviter illiciti, etsi copulam de præsenti ipse non posset consummare.

Secunda sententia vero probabilior et in praxi omnino suadenda affirmat, et hanc tenent *Laym.* (4), *Diana* (5), quamvis hic auctor sit valde benignus, *Sporer* (6) *cum Arm. et Vasq. ac Salm. l. c. cum Aversa, Sanctio, Salas, Montesino, Dic. et Anton. a Spiritu sancto.* Ratio, tum quia conjux non habet jus per se in proprium corpus, sed tantum per accidens, nempe tantum, ut possit

(1) *p. 4. §. 2. n. 6.* — (2) *l. c. n. 32. in fine.* — (3) *quam tenent Pal. p. 4. §. 2. n. 5., Escob. n. 201., Boss. c. 7. n. 205. et 207. cum Perez, Hurt., Ochag. ap. Sanchez l. 9. d. 44. n. 15. cum Palud. et Lopez, et pro hac sententia Salm. de matr. c. 15. p. 6. n. 87. citant etiam d. Thom. quæst. 6. de bon. matr. dub. 26. n. 188.* — (4) *tr. 3. c. 6. n. 12. in fine.* — (5) *p. 3. t. 4. r. 215.* — (6) *n. 503.*

se disponere ad copulam; unde, cum copula tunc non sit possibilis, tactus cum seipso omnino ei sunt illiciti; tum quia tactus pudendorum, quando fiunt morose et cum commotione spirituum, per se tendunt ad pollutionem; suntque proxime connexi cum ejus periculo.

937. — *Quæritur 4.*, an sit mortalis delectatio morosa in conjuge de copula habita vel habenda, quæ tamen non possit haberi de præsenti. Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Pont.* (1), *Wigandt* (2), *Sylv. ac Vega*, *Rodr. et Dic. ap. Salm.* (3), qui probabilem vocant. Ratio, quia talis delectatio est quasi inchoata pollutio, quæ, cum eo tempore non possit haberi modo debito, omnino fit illicita.

Secunda sententia vero communior negat, eamque tenent *Bon.* (4), *Escobar* (5), *Sporer* (6), *Croix* (7) *cum Suar. et Gers.*, *Boss.* (8) *cum Fill. et Perez et Sanchez* (9) *cum s. Anton.*, *Palud.*, *Arm.*, *Cajet.*, *Met.*, *Viguer.*, *Tab. et communi*, ut asserit, utque fatetur etiam *Pontius*, *item Coninch.*, *Aversa*, *Gabr. et Diana ap. Salm.* (10), qui etiam probabilem putant. Hæc sententia dicit, talem delectationem non esse mortalem, si absit periculum pollutionis, sed tantum venialem. Est venialis, quia ipsa caret debito fine, cum non possit ordinari ad copulam præsentem: non autem est mortalis, quia delectatio sumit suam bonitatem vel malitiam ab objecto; et cum copula sit licita conjugatis, non potest esse eis graviter illicita illius delectatio. Et huic expresse favet id, quod ait *d. Thomas* (11), ubi: *Sicut carnalis commixtio non est peccatum mortale conjugato, non potest esse gravius peccatum consensus in delectationem quam consensus in actum.* Idque admittit *Sporer*, etiamsi habeatur delectatio venerea orta ex commotione spirituum.

Tertia sententia demum, quam tenent *Salm.* (12), distinguit et dicit, quod, si delectatio sit absque commotione spirituum, non erit mortalis; secus, si cum commotione et titillatione partium.

(1) *l. 10. c. 16. n. 11.* — (2) *tr. 4. n. 59.* — (3) *ibid. n. 88.* (4) *p. 4. quæst. 8. n. 12* — (5) *n. 204.* — (6) *n. 505.* — (7) *n 337.* — (8) *c. 1. n. 215.* — (9) *l. 9. d. 44. n. 3.* — (10) *ib. n. 89.* — (11) *de malo quæst. 15. a. 2. ad 17.* — (12) *de matr. c. 15. p. 6. n. 90.*

Ego meum judicium proferam. Si delectatio habeatur non solum cum commotione spirituum, sed etiam cum titillatione seu voluptate venerea, sentio cum *Conc.* (1) (*contra Sporer ut supra*), eam non posse excusari a mortali, quia talis delectatio est proxime conjuncta cum periculo pollutionis. Secus vero puto dicendum, si absit illa voluptuosa titillatio, quia tunc non est delectationi proxime annexum periculum pollutionis, etiamsi adsit commotio spirituum; et sic revera sentit *Sanch.* (2) *cum Vasquez*, cum ibi non excuset delectationem cum voluptate venerea, sed tantum (ut ait) cum commotione et alteratione partium absque pollutionis periculo. At quia talis commotio propinqua est illi titillationi voluptuosæ, ideo maxime hortandi sunt conjuges, ut abstineant ab hujusmodi delectatione morosa. Item advertendum, eam esse omnino illicitam in conjuge, qui esset obstrictus voto castitatis, ut dicunt communiter *Sanchez* (3) *et Bossius* (4) *cum Vasq., Fill. et aliis.*

ARTICULUS II.

An actus conjugalis sit præceptus et debitus.

938. *Conjuges per se tenentur reddere, et quandoque etiam petere.*

939. *Tenentur etiam ad cohabitationem, nisi adsit justa causa excusans. Dub. 1., an possit vir expellere uxorem ob dotem non solutam. Dub. 2., an teneatur eam alere non soluta dote. Dub. 3., an, si ipsa adulterium commiserit.*

940. *De obligatione reddendi debitum. Qu. 1., an sit mortale, negare debitum semel vel bis. Quid, si alter remisse petat, vel si precibus cedat? Quid, si immoderate petat? Quid, si alter differat reddere ad breve tempus?*

941. *Qu. 2, an multiplicitas filiorum possit esse causa justa negandi debitum.*

942. *Peccat conjux reddens se impotentem.*

943. *Qu. 1., an conjux teneatur reddere alteri illicite petenti.*

944. *Dub. 1. Quid, si culpa se tenet ex parte petentis, nempe si ille habeat votum castitatis etc?*

945. *Dub. 2. Quid, si petens sit incestuosus?*

(1) *p. 408. n. 10.* — (2) *l. c. n. 4.* — (3) *d. d. 44. n. 26.* — (4) *c. 7. n. 201.*

946. *Qu. II., an conjux teneatur reddere petenti cum sola culpa veniali.*
947. *Qu. III., an liceat reddere vel petere a viro volente seminare extra vas post copulam incœptam.*
948. *An conjux teneatur et possit reddere, si mutuo cum altero voverit castitatem. Quid, si alter sit amens vel ebrius?*
949. *Incestuosus et vovens castitatem non potest petere, sed tenetur reddere.*
950. *Conjux non tenetur reddere cum gravi damno suo vel prolis. An teneatur reddere alteri laboranti morbo contagioso. Quid, si damnum sit leve, et alter sit leprosus? Quid, si damnum sit grave? An tunc possit reddere. Ex quibus causis possit conjux reddere cum gravi periculo salutis.*
951. *An conjux possit reddere cum periculo prolis.*
952. *An teneatur reddere uxor laborans febri vel tempore menstrui aut prægnationis, aut si alter petat modo innaturali.*
953. *Quid, si uxor experta sit in pariendo periculum mortis vel filios parere mortuos?*
954. *An aliquando liceat impedire generationem. Quando peccet uxor surgens aut mingens statim post copulam. Dub. 1., an puella oppressa possit statim expellere semen. Dub. 2., an liceat copulari senibus vel infirmis plerumque non valentibus seminare intra vas.*

938. — „Resp. I. Etsi conjuges nulla lege obligentur „ad usum matrimonii, tenentur tamen per se ex justitia „sibi reddere debitum, si alter ab altero expresse vel „tacite, verecundia scilicet obstante, petat. Ratio prioris „est, quia non tenentur uti suo jure. Ratio posterioris „sequitur ex natura contractus mutui. *S. Thomas* (1) *etc.* „*ex I. Cor. 7.*

Unde resolves:

„1. Neuter tenetur, per se loquendo ad petendum de„bitum, etsi per accidens aliquando teneatur, vel ex cha„ritate, v. gr. ad avertendum periculum incontinentiæ „imminens conjugi (2); vel ex justitia legali, eo quod „salus publica periclitetur, nisi proles nascatur.

939. — „2. Conjuges tenentur ad cohabitationem, nec „potest alter ab altero invito diutius abesse sine neces-

(1) *in 4. d. 32. q. 1. art. 2.* — (2) *vide Perez d. 50. s. 2. n. 4. et 5. (vide dicta n. 928. et 929.)*

„sitate; quia hæc obligatio sequitur ex obligatione red-„dendi debitum (1).

Certum est, conjuges teneri ex obligatione justitiæ ad cohabitandum in eadem domo, mensa ac toro (2). Hinc infertur, neminem conjugum posse alio discedere altero invito ad longum tempus (3), nisi adsint justæ causæ, nempe ob bonum publicum, vel ad alendam aut tuendam familiam, vel ad vitandum damnum ab inimicis (4). Dixit autem *Boss.* (5) *cum Toleto et Sayro*, quod, si vir diu deberet alibi manere, teneretur, si commode potest, uxorem eo adducere, ut secum cohabitet. An autem uxor teneatur sequi virum propter cohabitationem: vide dicenda *n. 977.*

Vir potest suscipere brevem peregrinationem devotionis causa, etiam invita uxore; hoc tamen non potest uxor sine consensu viri, cum ipsa sit subjecta illius voluntati, et non deceat statum mulierum peregrinari (6). Ex mutuo autem consensu bene possunt conjuges invicem separari, modo absit periculum incontinentiæ et nocumentum prolis educandæ (7): ex illo Apostoli *1. Cor. 7.: Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas.*

Dubitatur 1., an liceat viro non cohabitare cum uxore, eamque expellere a domo ob dotem promissam et non solutam. Affirmant *Panormit.*, *Armilla*, *Tab. et Gomez* (8), quia vir non tenetur alere uxorem, si dos non sit soluta: ergo neque tenetur cohabitare, quamvis tenetur reddere debitum: sed negant probabilius et communius *Sanch.* (9), *Mol.* (10), *Boss.* (11) *cum Reb.*, *Henr.*, *Reg.*, *Vill.*, *Fag. etc.* Ratio, quia obligatio cohabitandi non oritur ex solutione

(1) *Sanch. l. 9. d. 4.*, *Coninch. d. 34. d. 2. n. 19.*, *Perez d. 50. s. 3.* — (2) *vide Sanch. l. 9. d. 4. n. 2. et Boss. c. 6. §. 7. n. 2.* — (3) *ut habetur ex c. 1. de conjug. lepros.* — (4) *ut dicunt Sanch. n. 12.*, *Laym. c. 1. n. 3.*, *Pal. p. 5. §. 1. et Boss. n. 4. et 6. cum Aversa, Vill. et aliis.* — (5) *n. 12.* (6) *ita Sanch. n. 15.*, *Pal. n. 3. et Boss. n. 8. cum Laym.*, *Vill.*, *Fag. et Perez ex d. Thoma quodlib. 4. art. 11.* — (7) *Sanch. n. 5. et Boss. n. 18. cum Fill.*, *Vill.*, *Perez*, *Fag. et aliis.* — (8) *ap. Boss. c. 6. n. 26.* — (9) *l. 9. d. 5. n. 17.*, *Palaus §. 2. n. 5.* — (10) *de just. d. 245. §. si marito.* — (11) *c. 6. n. 28.*

dotis, sed ex ipsa lege naturali et divina, qua vir tenetur debitum reddere uxori, et ideo cum ea habitare; unde dicunt AA. præfati (contra tamen *Mol. et Reb.*), quod, etiamsi vir non adhuc uxorem traduxerit in domum suam, teneatur traducere, non obstante, quod dos non fuerit soluta.

Sed hic *dubitatur 2.*, an vir teneatur alere uxorem non soluta dote. Communiter negant DD., si culpa promittentis intervenit (1): ex *l. Pro oneribus c. de jure dotium*, ubi dicitur ideo constitui dos, ut ex ea vir uxorem alat. *Excipe tamen 1.*, nisi vir duxerit sine promissione dotis (2). *Excipe 2.*, si uxor sit in viri obsequio; tunc enim saltem ut famulam tenetur eam alere. *Salm. ib. cum Abb., Lupo etc. ap. Sanch.* (3), qui tamen cum *Surdo et aliis* id non admittit, quia, ut ait, uxor tenetur et dotem et obsequia præstare viro; unde non necessario alenda est, tantum obsequia præstando. Sed magis adhæreo oppositæ sententiæ, quia ipsum jus naturæ dictat, ut alas, qui ad tibi famulandum se occupat. *Excipe 3.*, si uxor ex sua culpa cum viro non cohabitet; secus, si ob justam causam (4). Cæterum, quando sive vir sive uxor est vere pauper, puta si dos fortuito periit, tenetur alter alterum alere (5); *ex l. Si cum dotem*, §. *Si maritus*, *ff. soluto matr.* Ibi: *Quid enim tam humanum est, quam fortuitis casibus mulieris maritum vel uxorem viri participem esse?* Hic autem *notandum 1.*, quod ob dotem non solutam nequeat vir debitum negare uxori (6). *Notandum 2.*, quod in extrema necessitate prius subveniendum sit parentibus, qui diligendi sunt ratione principii, quam conjugi (7): et prius etiam filiis, cum ipsi sint pars parentis (8). In necessitate vero gravi prius succurrendum con-

(1) *ita Sanch. l. 9. d. 5. n. 2., Bon. p. 7. n. 7., Boss. c. 6. n. 29. et Salm. de 4. præc. c. unic. p. 3. §. 1. n. 50. et 53. cum Fag. et Trull. ac alii passim.* — (2) *Sanch. n. 8. cum Host., Præp. et Sylv. ac Salm. c. n. 50. cum Abb., Mol., Bon. etc.* — (3) *n. 6.* — (4) *Salm. ib. n. 51. cum iisdem.* — (5) *Sanchez n. 10., Bon. n. 8., Salm. ib. n. 53. cum Mol., Trull. etc.* — (6) *Sanch. l. c. n. 1. et Salm. l. c. n. 52. in fine cum Mol., Sysvest. etc.* — (7) *ut d. Thom. 2. 2. q. 26. art. 11. et Salm. ib. n. 51. contra Laym., Bon., Pal. etc. ap. Boss. c. 22. n. 1235.* — (8) *Salm. ib. n. 51. in med. cum aliis.*

jugi, quam parentibus et filiis, quia quoad domesticam administrationem major est conjunctio inter conjuges, cum ipsi sint una caro (1).

Dubitatur 3., an vir teneatur alimenta præstare uxori adulteræ. Alii affirmant (2), quia uxor adultera non desinit esse uxor; alii (3) negant, si adulterium est publicum, quia tunc potest vir uxorem e domo expellere; secus, si occultum, tum enim expellere nequit: alii vero communius et probabilius (4) negant teneri, sive adulterium fuerit publicum sive occultum. Ratio, quia adhuc concesso, quod ob adulterium occultum uxor non posset expelli, ne ejus crimen prodatur, utque scandalum vitetur (in quo tamen quæstio est; vide dicenda *n. 968.*); nihilominus ratio hæc non militat in negatione alimentorum, quæ sine scandalo et infamia uxoris negari possunt. Idque dicunt esse probabile (5), etiamsi uxor admiserit tantum oscula ab alio, si sint notoria: vel si occulta, si sint nimis lasciva aut si uxor sit nobilis.

940. — „3. Peccat mortaliter, qui conjugi serio et in„stanter petenti debitum negat, quia est res gravis et „debetur ex justitia: intellige, nisi petens precibus aut „alia ratione honesta averti possit, et petitio non sit im„moderata (nam, si sæpe petenti semel vel bis nege„tur, citra periculum incontinentiæ, videtur esse tantum „veniale, ob levitatem materiæ: aliquando, si nimis im„moderate et justo sæpius petat, nullum, secundum *Pe„rez* (6), nec sit alia justa causa negandi (7). Justam au„tem, secluso periculo incontinentiæ utriusque, esse cen„set *M. Perez* (8), si plures nascantur filii, quam possint alere.

Quæritur 1., an peccet graviter conjux negans debitum una vel altera vice.

Prima sententia negat, modo absit periculum pollu-

(1) *Sanch. l. 9. d. 29. n. 4., Bon. p. 7. n. 19. et Salm. de 4. præc. c. unic. p. 3. §. 1. n. 51. in fine cum Toleto, Bann., Trull. et aliis.* — (2) *ut Clarus, et Ant. Gabr. ap. Salm. ib. n. 54.* — (3) *ut Sylvest. vers. dos. q. 14. dist. 9. et Aug. ac Surdus ap. Salm. ib.* — (4) *ut Sanch. l. 1. d. 8. n. 25. et Salm. ib. n. 55. cum Soto, Man., Fag et Trull.* — (5) *Salm. c. n. 55. in fine cum card. de Lauea et Surdo.* — (6) *d. 50. s. 4.* — (7) *Bon. q. 4. p. 1. ex Sanch., Fill. etc.* — (8) *l. c. n. 6.*

tionis (1), quia id non videtur materia tam gravis, ut culpam lethalem constituat.

Secunda sententia vero (2) dicit, etiam negare semel vel differre debitum serio et instanter petenti per se loquendo esse mortale, adhuc remoto periculo pollutionis. Ratio, quia hoc videtur materia satis gravis, tum ratione prolis, quæ ex unica copula bene gigni potest; tum ratione discordiæ et periculi incontinentiæ, quæ ex tali negatione potest sequi. His tamen non obstantibus prima sententia non videtur improbabilis, cum gravitas materiæ pendeat ab hominum æstimatione, et tot graves DD. censeant, hanc esse materiam levem: ipsimet autem id dicunt supponendo, quod absit periculum incontinentiæ vel magni dissidii; cæterum procreatio prolis pro illa vice est valde incerta. Conveniunt autem communiter, non peccare uxorem negando, si vir benevole aut remisse petat (3): item, si conjux petens, adhuc instanter, cedat precibus negantis, qui negat cum justa causa; alias enim venialiter saltem peccaret (4); nisi preces essent ita importunæ, ut alter quasi coactus videretur cedere; vel nisi adesset in altero periculum incontinentiæ; tunc enim nec etiam precibus, sine causa gravi, liceret eum avertere (5).

Præterea non peccat negans, quando alter immoderate petit, sine tamen periculo incontinentiæ; et in hoc etiam omnes conveniunt (6). Hinc dicunt (7), non esse mortale, post tertiam copulam in eadem nocte habitam negare quartam: imo addunt *Tamb.* (8), *Sporer l. c. et Sanch.* (9) *cum Ledesma*, nec esse mortale, petenti quinquies in mense negare semel; sed huic non acquiesco, cum ex

(1) *et hanc tenent Pont. l. 10. c. 2. n. 5. cum Sa, Sanch. l. 9. d. 2. n. 11. cum Bon. p. 1. ac Aversa, Hurt., Corn. et Ochag. ap. Boss. c. 1. n. 40.* — (2) *quam tenent Pal. p. 4. §. 1. n. 5., Tamb. l. 7. c. 3. §. 3. n. 20., Boss. c. 1. n. 41. cum Tanner et Croix n. 391. cum Gob.* — (3) *ita Pont. l. c. n. 4. et 5., Bon. d. n. 1., Croix n. 391., Ronc. p. 183. q. 2. r. 1., Tamb. n. 21. cum Corn. et Ochag., Laym. c. 1. n. 1., ac Boss. c. 1. n. 35. cum Soto, Reb., Rodr., Henriquez, Reg., Lop., Fag., Hurt., Vill., Aversa et Diana.* — (4) *ita Sanchez d. d. 2. n. 13. cum Navar., Sylv., Margar., Philiarch. etc.* — (5) *ita Sanch. l. c. cum Nav., Sylv., Lop., d. Thom. in 4. d. 32. q. 1. art. 2. ad 4.* — (6) *vide Boss. n. 18.* — (7) *Laym. c. 1. n. 1., Croix n. 396., Holzm. n. 468., Spor. n. 513. cum Rodr. et glossa.* — (8) *n. 22.* — (9) *n. 11.*

una parte petere quinquies in mense sit valde moderatum, et ex altera negare semel in mense videtur materia sat gravis. Item non videtur peccare uxor, si differat reddere ad breve tempus, nempe usque ad noctem (1): vel si a nocte differat ad mane (2), excluso tamen semper periculo incontinentiæ. Non potest autem post copulam habitam in die negare in nocte.

941. — *Quæritur 2.*, an sit justa causa negandi debitum, si plures nascantur filii, quam conjuges possint alere.

Prima sententia negat, et hanc tenent *Laym.* (3), *Roncaglia* (4), *Sporer* (5) (qui excipit solum casum, quo conjuges multiplicata prole ad extremam necessitatem redigerentur), item *Pal.* (6) *cum Sylv., Coninch., Nav., Ang., Reb., Margar., Lop. et Graffio.* Ratio, tum quia procreatio prolis spectat ad præcipuum finem matrimonii, cui postponendum quodvis incommodum; melius enim est, ut proles vivat inops, quam ut omnino non sit; tum quia aut conjux negaret diu aut aliquando: si diu, exponeret alterum periculo incontinentiæ: si aliquando, frustra negaret; nam conjuges rarius coeundo facilius concipiunt.

Secunda sententia vero affirmat (7). Ratio, tum quia multiplicitas prolium futurarum cederet in nocumentum filiorum jam genitorum, tum quia in omnibus debitis magna difficultas excusat a solutione. Conveniunt tamen omnes, esse obligationem reddendi, si adsit in altero periculum incontinentiæ: quod revera (ut bene advertit *Coninch.*) vix non aderit, si in eodem toro conjux habitet, et alter debitum petat; et ideo prima sententia magis mihi arridet.

942. — „4. Peccat graviter vir vel mulier, si se im-„potentem reddat, etiam mediis alias licitis, v. gr. jeju-„niis etc., invita comparte: imo si aliter non possit red-„dere debitum, licite non observat jejunia ecclesiæ *(vide*

(1) *ut Pont. c. 2. n. 5., Sanch. d. n. 11. cum Vict., Ronc. l. c., Spor. n. 513. cum communi, et Croix n. 391. cum Perez, Gob. et Diana.* — (2) *ut Boss. n. 37. cum Sanch., Pont., Vict., Hurt., Vill., Ledesma etc.* — (3) *tr. 16. c. 1. n. 16.* — (4) *p. 183. q. 2. r. 1.* — (5) *n. 516.* — (6) *p. 4. §. 10. n. 8.* — (7) *et hanc tenent Sanch. l. 9. d. 25. n. 3., Pont. l. 10. c. 3. n. 7., Diana p. 9. tr. 7. r. 3., Bonac. p. 1. n. 13. cum Led., Rodr. et Sa, ac Boss. c. 1. n. 220. cum Soto, Comit., Vill., Reg., Hurt. et Fag., et probabilem putant Tamb. l. 7. c. 3. §. 5. n. 3. et Sporer l. c.*

dicta l. 4, 1034. v. 3. excusantur, ubi diximus, id procedere de viro; nam uxorem, difficile videtur, per jejunia fieri impotentem ad reddendum (1); „sicut et uxor, si no„tabiliter iis fiat deformior (2).

943. — „5. Conjux tenetur reddere debitum quamvis „illicite petenti, si redditio hic et nunc non sit illicita, „v. gr. petenti voluptatis causa, vel ligato castitatis voto, „vel die festo etc. (3): quia malitia alterius non dat illi „jus negandi, quod suum est. Non tamen tenetur red„dere petenti sine gravi causa modo innaturali vel in „loco publico vel sacro etc.

Certum est, conjugem non teneri ad reddendum debitum cum peccato proprio, et etiam veniali, cum nemo possit esse obligatus ad peccandum; ita communiter (4).

Sed *quæritur 1.*, utrum liceat reddere illicite petenti cum peccato mortali. *Resp.* Si culpa se tenet *ex parte actus*, puta si alter petat in loco sacro vel publico, vel si cum periculo abortus vel sanitatis propriæ aut alterius, omnes conveniunt, non teneri conjugem nec posse reddere sine gravi culpa; quia tunc, cum actus sit per se malus, alter injuste petit, eo quod non habet jus petendi (5).

944. — Sed *dubitatur 1.*, si culpa se tenet *ex parte personæ* exigentis, nempe si ille sit obstrictus voto castitatis, aut petat ob pravum finem, an alter possit reddere.

Prima sententia communis dicit, non solum posse, sed etiam teneri (6). Ratio, quia conjux ille per votum non

(1) *ut Salm. de 4. præc. c. unic. p. 3. §. 1. n. 49.* — (2) *Bon. l. c., Sanch. l. 9. d. 3. n. 11., Reg., Coninch., Fill. n. 306. etc., Perez d. 50. s. 2.* — (3) *vide Sanch. l. 9. d. 6., Pont. l. 9. c. 3., Coninch. d. 34. d. 6., Perez d. 50. s. 5.* — (4) *Pal. p. 4. §. 11. n. 1., Bonac. p. 3. n. 3. et 4., Laym. c. 1. n. 17., Sporer n. 517., Boss. c. 1. n. 226. et alii passim.* — (5) *ita Sanch. l. 9. c. 6. d. 16. n. 8., Pont. l. 10. c. 3. n. 3., Salm. de matr. c. 15. p. 2. n. 21. cum d. Thoma, Coninch., Bonac., Henr. et aliis passim.* — (6) *et hanc sequuntur Suarez de censur. d. 15. s. 4. n. 9., Lugo de sacr. d. 8. n. 182., Contin. Tournely tr. de matrim. c. 7. n. 4. v. dico 1., Conc. p. 369. n. 2., Laym. l. 5. tr. 10. p. 3. c. 1. n. 17., Bonac. q. 4. p. 3. n. 3., Pal. p. 4. §. 11. n. 3., Sporer n. 517., Holzm. n. 467. v. tertio, Elbel n. 416., Escob. l. 25. n. 91. cum Sylv., Coninch., Cov. et Henr., Sanch. d. d. 6. n. 7. cum Ang., Led, Manuel, P. Soto, Veracr. et Met., Boss. c. 1. n. 241. cum Perez, Diana, Vill. et Fill., ac Salm. de matr. c. 15. p. 2. n. 18. cum Aversa, Reb., Dic. etc.*

amisit jus petendi; unde, quamvis illicite, non tamen injuste debitum exigit.

Secunda sententia vero (1) dicit, quod, sive culpa se teneat ex parte actus sive ex parte personæ petentis, non licet ei reddere (nisi sit in potestate petentis, ab illa prava circumstantia se liberare, puta si exigeret ob malum finem). Ratio, quia posito impedimento voti actus conjugalis necessario est illicitus petenti, cui cooperari alteri non licet. Nec petens eo casu habet dominium in corpus alterius, tum quia dominium tunc est impeditum a voto, tum quia conjux non habet jus nisi ad usum licitum matrimonii. Huic autem congruunt dicta de *rest. l. 4, 697*, ubi dicunt *Lugo* (2) *et Croix cum Less., Mol., Soto, Nav. etc.*, quod debitor non teneatur restituere domino rem, qua ille est abusurus ad peccandum; quod expresse etam tradidit *d. Thomas* (3), ubi: *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei, cui restitutio facienda est, non ei debet tunc restitui, quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur.* Dicit tamen *Lugo l. c.*, quod, cum hæc obligatio sit tantum charitatis, non obligatur debitor ad negandum, si non possit negare sine gravi incommodo. Hæc sententia est quidem probabilis, sed prima videtur probabilior, saltem extrinsece; gravi utique nititur ratione, quia obstrictus voto adhuc retinet jus ad petendum, et consequenter tenetur alter ei reddere: prout si quis votum emitteret non exigendi a te pecuniam debitam, si ille postea petit, teneris tu reddere, quia per votum creditor non amisit jus suum; et eo casu tu reddendo minime cooperaris formaliter ejus peccato, cum non sis causa, cur ille debitum exigat, sed tantum concurris ad materiale peccati, quod tu non potes impedire, cum debes rem suo domino reddere; ideo nec teneris impedire, quia impediendo actum injustitiæ committeres. Nec valet dicere, quod nemo habeat jus ad actum illicitum; nam respondetur, quod, esto conjux ille potens non habeat jus ad petendum cum peccato, habet tamen jus ad actum conjugalem, qui per se est honestus; unde alter reddendo non peccat, quia

(1) *quam tenent Pont. l. 10. c. 3. n. 3. et Croix l. 6. p. 3. n. 353. cum Sylvest., Comit. et aliis paucis.* — (2) *de just. d. 21. n. 62.* — (3) *2. 2. q. 26. art. 5. ad 1.*

dat operam non alterius peccato, sed actui licito et ex justitia debito. Hinc dicunt (1), quod, licet conjux voverit ex consensu alterius, si tamen expresse non cessit juri suo petendi, etiam tenetur alter debitum reddere. Imo etiamsi ad invicem voverint, non intendentes cedere juri suo, adhuc tenetur alter petenti reddere (2).

Bene tamen advertunt (3), quod eo casu tenetur conjux monere petentem ligatum voto, ut a petitione desistat, modo possit monere sine timore magni dissidii vel indignationis aut incontinentiæ alterius: quæ incommoda, dicunt *Sanchez et Bossius*, ut plurimum adesse. Quando autem conjux prævidet, quod alter impeditus voto vel alio impedimento illicite petet, tunc tutius erit, ut ipse præveniat; et si ille jam petierit, ipse tunc etiam petat, dicens: *Volo, ut tu mihi reddas:* sed ad hoc merito ait *Sanchez* (4) uxores raro obligari, quia magnum onus esset eis ob naturalem mulierum verecundiam, teneri ad semper petendum. Præterea advertendum cum *Bossio* (5), quod, si conjux impeditus petat infra primum bimestre, non teneatur nec possit alter ei reddere; cum eo tempore ille non habeat jus ad petendum.

945 — *Dubitatur 2.*, an conjux possit et teneatur reddere debitum incestuoso petenti. Adsunt tres sententiæ. Alii (6) dicunt, teneri: alii (7) dicunt, nec teneri nec posse; quia, cum incestuosus sit privatus jure petendi, alter reddendo illicite cooperaretur illius peccato: alii vero communius et probabilius dicunt, non teneri, sed posse (8). Ratio, quia, licet incestuosus sit privatus jure suo, conjux tamen innocens, cum habeat jus petendi, a fortiori habet jus reddendi; alioqui grave onus deberet subire (maxime uxor), si semper deberet petere; imo magnis scrupulis deberet angi, existimans, ne forte moveatur ad

(1) *Sanch. l. 9. d. 36. n. 11. cum Palud., Henr., Man. et Led., ac Salm. de matr. c. 15. p. 2. n. 20. cum Coninch. et Bon.* — (2) *ut dicunt idem Salm. l. c. in fin. cum Sanch., Less., Bon. et Henriq.* — (3) *Sanch. l. 9. d. 6. n. 5. cum Cov. et Adriano, ac Boss. c. 1. n. 248. cum Coninch., Reb. et Vill.* — (4) *d. n. 5.* — (5) *n. 252. et 273.* — (6) *ut Hostiensis et Lopez ap. Boss. c. 1. n. 249.* — (7) *ut Pontius l. 10. c. 3. n. 3. et Palac. ac P. Led. ap. Sanch. l. 9. d. 6. n. 11.* — (8) *ita Sanch. n. 12., Pal. p. 4. §. 6. n. 7., Bon. quæst. 4. p. 3. n. 3., Salm. de matr. c. 15. p. 2. n. 15., Boss. c. 1. n. 250. cum s. Anton., Palud., Sylv., Laym., Cov., Victor., Reg., Vill. etc.*

reddendum ex tacita petitione alterius; hoc autem onus satis excusat a cooperatione ad materiale peccati, quod committit incestuosus. Tutius autem erit (ut diximus), ut conjux innocens tunc ipse petat.

946. — *Quæritur II.*, an petenti cum sola culpa veniali teneatur alter reddere. Alii affirmant (1). Ratio, tum quia vinculum justitiæ, quo conjuges tenentur reddere, fortius stringit, quam vinculum charitatis, quo tenentur vitare peccatum alterius; tum quia semper, ut ajunt, adest justa causa reddendi, scilicet ne exigenti displiceat, vel saltem (ut dicit *Sanch.*) ne privetur jure suo reddendi. Alii tamen (2) dicunt, non teneri, nisi adsit justa causa ex parte petentis. Ego dico, omnino distinguendum: Si actus est illicitus *ex parte personæ petentis*, puta si petat ob voluptatem vel alium finem leviter malum, vel die, quo vult eucharistiam accipere, tunc tenetur reddere; quia, cum actus sit per se honestus, tenetur ex justitia ad reddendum, etiamsi exigens peccet graviter in petendo, ut diximus *n. 944. dub. 1.* Si vero actus est venialiter illicitus *ex parte ipsius actus* seu copulæ, ut si petatur situ innaturali vel tempore menstrui aut puerperii, tunc quando adest justa causa, potest quidem reddere, cum quælibet justa causa excuset a veniali. Justa autem causa erit, v. gr. ne incurrat indignationem alterius sive rancorem illius quodammodo notabilem, et non possit eum commode avertere. Causa vero, quam adducit *Sanchez*, nempe, ne conjux privetur suo jure reddendi, non videtur sufficiens; nam sicut petens tunc non habet jus ad sic petendum, ita nec alter jus habet ad sic reddendum. Dixi: *potest reddere*, sed non tenetur; quia, licet vinculum justitiæ fortius sit vinculo charitatis, attamen, cum actus sit tali modo per se illicitus, alter non habet jus ad illum; et sic respondetur ad rationem primæ sententiæ; ita *Bus.* (3) *ac Less.* (4); item *Palac. et Led.* (5), et probabilem putat *Croix* (6) *cum s. Antonin* (7), ubi ait,

(1) *ut Bossius c. 1. n. 230., Escobar l. 25. n. 93., Sporer n. 518., Sanch. l. 9. d. 6. n. 6. et d. 16. n. 8. cum Cajet. et P. Soto, Laymann c. 1. n. 18. cum Dom. Soto et Nav., ac Boss. c. 1. n. 230. cum Coninch. etc.* — (2) *ut Bon. quæst. 4. p. 3. n. 10. cum Armilla.* — (3) *ut supra n. 934.* — (4) *l. 3. c. 3. n. 89.* — (5) *ap. Sanch. d. d. 16. n. 8.* — (6) *n. 356.* — (7) *3. p. tit. 1. c. 2. §. 7.*

tunc teneri conjugem ad reddendum, quando alter petit modo naturali; ergo, si innaturali, non tenetur. Sane vero teneretur reddere, si petens haberet justam causam etiam ex sua parte sic petendi: puta si peteret copulam situ innaturali, eo quod uxor sit prægnans, aut ipse sit pinguis, vel alioquin immineret periculum scandali; vide dicta *n. 917.*: vel si petat tempore menstrui aut puerperii cum periculo incontinentiæ, juxta dicta *n. 925. circa finem.*

An autem conjux teneatur reddere petenti statim post prandium: vide dicta *n. 910. v. videtur.* An petenti die communionis: vide *n. 922. ac in tract. de euch. l. 6, 274.* An petenti in die festivo, jejunii et rogationum: vide *n. 923.*

947. — *Quæritur III.*, an liceat uxori reddere debitum vel petere a viro volente seminare extra vas post copulam incœptam.

Prima sententia affirmat (1); quia, ut ajunt, cum mulier reddit aut petit, dat operam rei licitæ, nec ipsa propter malitiam viri debet suo jure privari.

Secunda sententia (2) dicit, uxorem non posse nec petere nec reddere, nisi adsit gravis causa, quæ ipsam excuset in permittendo peccatum viri et in cooperando ad materiale peccati illius; alias tenetur ex charitate, cum possit sine gravi incommodo viri peccatum impedire.

Ego tamen distinguendum puto: Si agatur *de reddendo debito*, dico, uxorem probabiliter posse et teneri negare debitum, si possit sine gravi incommodo, juxta secundam sententiam allatam *n. 944.*, quia abusurus re sibi debita non habet jus ad rem sibi vindicandam; sed probabilius videtur uxor non solum posse reddere, ut dicit prima sententia, quam sequitur etiam *Sanch.* (3), sed etiam teneri. Ratio, quia (juxta dicta *c. n. 944.*), quando culpa se tenet ex parte personæ petentis, cum ipse habeat jus ad copulam, nequit alter sine injustitia debitum negare, si non possit monendo a tali culpa illum avertere: et tunc patet, quod reddens ne materialiter quidem cooperatur peccato illius, cum non cooperetur seminationi extra

(1) *et hanc tenent Pont. l. 10. c. 11. n. 8.. Tambur. dec. l. 7. c. 4. §. 5. n. 4. et Sporer p. 356. n. 490.* — (2) *quam tenent Roncaglia p. 187. quæst. 10. r. 2. et Elbel conf. 16. n. 394.* — (3) *l. 9. d. 16. n. 3.*

vas, sed tantum copulæ inceptæ, quæ per se omnino utrique est licita. Si vero agatur *de petitione debiti*, dico cum secunda sententia, uxorem non posse petere, si non adsit justa et gravis causa; tunc enim revera tenetur ex charitate impedire peccatum viri. Justam autem causam habebit petendi, si ipsa esset in periculo incontinentiæ, vel si deberet alias privari suo jure petendi plusquam semel vel bis, cum perpetuo scrupulo, an ei sit satis grave incommodum nel ne, tunc se continere. Vide dicta in pari casu *l. 3, 53. v. si vero.* *).

---

*) Hæc sententia *s. Alphonsi* plane confirmatur pluribus recentioribus s. pœnitentiariæ responsis, ex quibus sequentia adnotanda videbantur:

I. Quæstio: „*Berta virum habet, quem constanti experientia cognoscit esse onanistam. In vanum omnia tentavit media, ut illum a tam nefando crimine retraheret; quin imo gravissima aut saltem gravia mala ei imminent nunc probabiliter, ita ut hæc mala incurrere debeat vel fugere e domo mariti, nisi permittat saltem aliquando abusum matrimonii etc.*"

Sacra pœnitentiaria respondit:

„*Cum in proposito casu mulier a sua quidem parte „nihil contra naturam agat, detque operam rei licitæ, „tota autem actus inordinatio ex viri malitia procedat, „qui loco consummandi retrahit se et extra vas effun„dit: ideoque, si mulier post debitas admonitiones nihil „proficiat, vir autem instet minando verbera aut mor„tem aut alia gravissima mala, poterit ipsa (ut probati „theologi docent) citra peccatum permissive se habere, „cum in his rerum adjunctis ipsa viri sui peccatum sim„pliciter permittat, idque ex gravi causa, quæ eam ex„cusat; quoniam charitas, qua illud impedire tenetur, „cum tanto incommodo non obligat.*

„*Datum Romæ in s. pœnitentiaria die 1. Febr. 1823.*

„*J. B. Busis, S. C. Regens. Pio, secretarius.*"

Idem respondit anno 1822 die 22. Aprilis:

II. Eadem s. pœnitentiaria ad idem quæsitum: „*Probati „castigatique morales theologi in hoc consentiunt, ut „præfato in casu liceat uxori debitum reddere, si ex „ejus denegatione male habenda sit a viro suo, et grave „inde incommodum sibi timere possit: neque enim, ajunt, „hoc in casu censetur uxor viri sui peccato formaliter „cooperari, sed illud tantummodo ex justa et rationa„bili causa permittere. Moneat tamen orator hujusmodi*

948. — „6. Non tenetur reddere: 1) si alter alteri de„bitum remiserit, v. gr. si consensu mutuo voverint ca„stitatem" *(sed oppositum est probabile, si non intenderint cedere juri suo, juxta dicta n. 944. circa finem)*; „vel auctoritate publica celebrarint divortium; 2) si pe„tens sit amens; quia talis non est capax usus dominii, „nec petit cum ratione et humano modo. Quod etiam va„let in ebrio. Simpliciter tamen, uti petere, ita reddere „licet tam ebrio quam amenti; nisi esset periculum fœ„tus enecandi (1). 3) Si alter mœchatus sit, quia *fran„genti fidem fides frangatur eidem;* nisi tamen ipse quo„que sit adulter vel causa adulterii (2)."

Quæritur, an conjux teneatur reddere debitum amenti vel ebrio. Affirmant *Nav.* (3) *et Sylvest.*, *Ang.*, *Graff.*, *Ledesma etc.* (4), quia conjux ebrius vel factus amens adhuc retinet dominium acquisitum in corpus alterius; nec of-

(1) *Nav. c. 16.*, *Sylvest.*, *Laym. c. 1. n. 9.* — (2) *vide dicenda n. 966.* — (3) *c. 16. n. 26.* — (4) *ap. Boss. c. 1. n. 293.*

„*uxorem, ut non cesset prudenter commonere virum „suum, ut ab hac turpitudine desistat.*

„*Datum Romæ in s. pœnitentiaria die 15. Nov. 1816.*
„*Michael, Cardinalis de Petro, major pœnitentiarius.*
Drieina, secretarius."

Huic secundæ quæstioni adjectum erat aliud dubium, scilicet, an possit dari casus, quo in iisdem circumstantiis constituta, liceat ipsi etiam debitum a viro petere. Ad hoc quæsitum pœnitentiarius major litteris privatis oratori rescripsit:

„*Primæ quidem parti (an scilicet uxor possit reddere) „s. pœnitentiaria distincte respondit. Ast a data re„sponsione alteri etiam parti abstinuit, quoniam rem „non penitus exploratam credidit. Ipse igitur, ut ple„nius tibi satisfaciam, adjungam hic privatam meam „hac etiam de re sententiam. Sic ergo cum non pau„cis gravibus probatisque theologis sentio, in expositis „circumstantiis posse uxorem debitum a viro suo pe„tere, si ipsa in periculo incontinentiæ versetur. Etenim, „ut theologi isti dixerunt, hoc etiam in casu minime con„setur uxor viri sui peccato cooperari, cum ipsa tunc „debitum petens jure suo utatur atque utatur quidem „ex justa causa, ne videlicet in peccatum incontinentiæ „labendo grave malum animæ suæ conciscat. Habes „sententiam meam, qua, si tibi placet, utere in Domino.*

„*Romæ 15. Novembris 1816.*
Michael de Petro etc."

ficit amentia ad procurationem prolis. Negant vero communissime et probabilius cum *Bus.* ut supra (1). Ratio, quia, licet isti dominium retineant, sunt tamen incapaces usus dominii. *Excipe 1.*, si in eis sit periculum prodigendi semen; quia, tametsi ipsi non peccent, est tamen impeditus actus materialiter malus. *Excipe 2.*, si quis non esset universe amens, sed in una tantum vel altera materia (2); vel si ille esset tantum fatuus, non vero omnino mente captus; vel si petat, dum habet lucidum intervallum (3).

Quamvis autem non sit obligatio reddendi conjugi amenti vel ebrio, licitum est tamen ei reddere, ut communiter dicunt præfati AA., cum usus matrimonii per se sit licitus, et proles educari possit a conjuge sanæ mentis. Modo (intelligendum) absit periculum scandali vel abortus; unde bene addunt *Sanch.* (4) *et Boss.* (5), quod non liceat coire cum uxore amente furiosa, nisi ipsa experta sit sterilis. Peccaret etiam, qui conjungeret ad copulam conjuges ambos amentes, quia esset causa, ut filii carerent debita educatione (6).

949. — „7. Etsi is, qui matrimonio contracto sciens „prudens voluntarie cognovit consanguineam uxoris in „primo vel secundo gradu, non possit petere debitum (7), „tenetur tamen reddere. Idem est de eo, qui inscia com„parte vovit castitatem post matrimonium consummatum. „Si tamen ante vovisset, videtur obligari ad ingressum „religionis, saltem primo bimestri (nisi tamen matrimo„nium consummaverit); imo etiam post, si uxor consen„tiat, de quo plura vide apud *Laym.* (8).

950. — „*Resp. II.* Conjux non tenetur reddere debitum, „si inde grave damnum vel periculum sibi vel proli me„rito timeat (9). Unde non tenetur sequentibus casibus:

(1) *Laym. c. 1. n. 9., Pal. p. 4. §. 4. n. 19., Bonac. p. 1. n. 10., Sanchez l. 9. d 22. n. 9., Conc. p. 402. n. 31., Croix n. 394., et Boss. d. 294. cum Soto, Coninch., Fill., Vict., Lop., Henr., Reg., Aversa, Hurt. etc.* — (2) *Sanch. n. 6., Boss. n. 297.* — (3) *Boss. n. 298. et 299. cum Sanch., Ricc. et Coninch.* — (4) *n. 7.* — (5) *n. 302.* — (6) *Sanch. n. 5. cum Led. et Lop., et Boss. n. 303. cum Bonac., Coninch., Laym., P. Soto, Fill. etc.* — (7) (*ex cap. 1. de eo, qui cogn. etc.; vide dicenda n. 1070.*) — (8) *c. 11. n. 10.* — (9) *Perez dist. 50. sect. 4.*

„1. Si illud petat maritus morbo contagioso laborans, „v. gr. gallico, peste, lepra etc. (nisi tamen hæc ante ma„trimonium fuerit cognita, et non sit nimis gravis (1).

Quæritur, an conjux tenetur reddere debitum alteri laboranti aliquo morbo contagioso, puta lepra, peste, phthisi, morbo gallico et simili.

Certum est 1., conjuges teneri ad reddendum cum levi suo damno; huic enim præponderat lex justitiæ, obligans quidem sub gravi, cum redditio debiti gravis sit materia; ita communiter (2). Unde dicunt *d. Thomas* (3) *et d. Bonavent., Ricc. et alii* (4), uxorem teneri ad reddendum debitum viro leproso, ex *c. 2. de conjug. lepros.*, ubi: *Quod si virum sive uxorem leprosum fieri contigerit, et infirmus a sano carnale debitum exigat, generali præcepto Apostoli, quod exigitur, est solvendum; cui præcepto in hoc casu nulla exceptio invenitur.* Ratio, quia, cum copula brevi fit, non imminet ex ea periculum infectionis: et ideo ait *d. Thomas* (5): *Tenetur reddere..., non tamen... cohabitare..; quia non ita cito inficitur ex coitu, sicut ex frequenti cohabitatione.* Communiter tamen id *limitant 1.* DD., si ex tali coitu judicio medicorum adsit periculum infectionis notabiliter noxiæ (6). *Limitant 2.*, si conjux sanus tantum horroris habeat ad coeundum cum leproso, ut id sit ipsi moraliter impossibile; impossibilium enim nulla est obligatio ex *l. Impossibilium ff. de reg. jur.* (7).

Certum est 2., non teneri conjugem reddere debitum cum gravi periculo propriæ vitæ aut sanitatis; ita *d. Thomas* (8), ubi: *Vir tenetur uxori debitum reddere..., salva tamen prius personæ incolumitate.* Et ita communiter omnes (9). Ratio, *quia* (ut ait *d. Thomas*) *hic est ordo naturalis, ut prius aliquid in seipso perficiatur, et post-*

(1) *Bon. q. 4. p. 1 n. 8., Perez d. 50., Sanch. l. 9. d. 14., Laym. l. 5. tr. 10. p. 3. c. 1.* — (2) *Sanchez l. 9. d. 24. n. 2. cum Soto, Nav. etc., ac Boss. l. 2. c. 1. n. 168. in fine cum Bon., Reb. et Val.* — (3) *3. p. q. 64. art. 1. ad 4.* — (4) *ap. Sanchez l. c. n. 15.* — (5) *suppl. q. 64. a. 1. ad 4.* — (6) *ita Boss. c. 7. n. 181. cum Laym., et Sanch. d. d. 24. n. 17. cum s. Anton., Nav., Soto, Palud., Caj., Vict. et aliis.* — (7) *ita Sanch. n. 21. et Boss. n. 194. cum Host., Panorm., Sylv., Pont., Soto, Barbosa, Laym.,, Reg., Vill. etc.* — (8) *suppl. q. 64. art. 1.* — (9) *vide Sanch. d. d. 24. n. 2.*

modum alteri de perfectione sua communicet; et hic est etiam ordo charitatis, quæ naturam perficit.

Certum est 3., conjugem non solum non teneri, sed nec etiam posse reddere cum gravi periculo suæ salutis, quia nemo est dominus vitæ suæ; ita communiter (1). Et hoc, etiamsi illud grave damnum immineret soli petenti (2); eo enim casu reddens tantum excusari posset, si ab altero timeretur proximum periculum occisionis. Limitant vero *Sanch.* (3) *cum Led., Palac., Vega, Man. etc., ac Laymann, Azor, Fill.* (4), si conjux sanus ante matrimonium jam noverit alterius morbum contagiosum; quia, ut ajunt, in omnibus contractibus, quando detegitur vitium rei, non minus obligantur contrahentes, quam si res vitio careret. Sed merito hanc limitationem rejiciunt *Pal. l. c. et Ang. ac Vill.* (5), quia emens rem, quam scit vitiosam, cedit juri suo et bene cedere potest; sed conjux (ut diximus) non potest cedere juri servandæ suæ salutis.

Probabiliter tamen poterit conjux reddere alteri infecto, etiam cum periculo gravi propriæ sanitatis: 1) si proles sit necessaria ad bonum commune. *Sanchez* (6) *cum Ledesma*, nemine contradicente, ut asserit. 2) Si conjux infectus petens esset in probabili periculo incontinentiæ; nam licet sanus nec etiam eo casu teneatur reddere cum periculo suæ sanitatis (7), tum quia charitas non obligat cum tanto onere, tum quia alter non est in extrema necessitate, cum possit aliter sibi subvenire; attamen licite potest reddere et tale periculum subire ex motivo charitatis; quia, esto homo non sit dominus suæ vitæ, potest tamen propter charitatem illam exponere (8). 3) Si redderet ad vitanda magna dissidia vel ad fovendum amo-

(1) *Pal. p. 4. §. 10. n. 4., Pont. l. 10. c. 14. n. 3, Sanchez l. 9. d. 24. n. 8. cum Soto, Caj., Arm., Led. etc., ac Bossius c. 1. n. 199. cum Laym., Coninch. Fill. etc.* — (2) *ut dicunt Sanch. n. 9. et Boss. n. 209. cum Soto, Arag. etc.* — (3) *n. 22.* (4) *ap. Boss. c. 1 n. 189.* — (5) *ap. Boss. n. 189.* — (6) *d. d. 24. n. 11.* — (7) *ut dicunt Laym. c. 1. n. 5., Pont. l. 10. c. 14. n. 2., Sanch. d. 24. n. 12., Boss. n. 204. et 205. cum Major, Reg., Comit. et Vill., ac Pal. p. 5. §. 10. n. 4. cum Coninch. contra Gabr., Led. et Rodr.* — (8) *ut Pont. l. c. n. 4. etc. 2. n. 7., Sanch. n. 12., Bon. q. 4. p. 1. n. 3. et 4., et Boss. n. 294. cum Major, Vill., Coninch, Aversa, P. Soto, Laym., Hurt., Comit. et Reg.*

rem conjugalem; et etiam ad vitandum periculum incontinentiæ propriæ, et tunc potest etiam petere; quia vitatio incontinentiæ aut conservatio pacis familiæ ac amoris conjugalis prævalet obligationi vitandi infectionis periculum. Hæc tamen omnia intelligenda (ut diximus *n. 909.*), si morbus sit diuturnus et quasi habitualis, ut lepra, morbus gallicus, phthisis etc.; non vero, si sit de illis, qui de brevi et facili solent mortem afferre, ut est infectio pestis aut lepræ leoninæ. 4) Addo, si conjux sanus possit præservativis facile vitare contagium sive ejus periculum.

Sicut autem non potest conjux sanus reddere infirmo cum periculo propriæ salutis, sic etiam infectus nec potest reddere sano cum periculo salutis illius, etiamsi ille petat jam conscius sui periculi: prout non licet reddere gladium volenti se necare, cum nemo sit dominus suæ vitæ (1). Probabiliter tamen excipiunt (2), si reddat ad vitandum periculum incontinentiæ in se vel in altero, vel ad vitanda dissidia, aut ne diu privetur usu conjugii, quod vix esse potest sine periculo incontinentiæ. Hocque etiam intelligendum, si ejus morbus sit diuturnus et non proxime ad mortem tendens; itemque, si alter sanus petens jam ejus morbi sit conscius, juxta dicta *n. 909. dub. 1.*

951. — An autem conjux possit et teneatur reddere, quando timetur damnum prolis nascituræ? Negant *Medina et Palacius* (3), quia nemo tenetur nec potest reddere debitum cum damno innocentis. Sed communiter et verius affirmant (4). Ratio assignatur a *d. Thoma l. c.*, ubi: *Uxor tenetur viro leproso reddere debitum; et quamvis proles gignetur infirma, tamen melius est ei sic esse, quam penitus non esse.* An vero liceat reddere tempore

(1) *ita Sanchez l. 9. d. 6. n. 17., Pont. l. 10. n. 2. in fine, et Boss. c. 1. n. 209. cum Soto, Coninch., Azor etc. communiter.* — (2) *Busemb. n. 909. cum Perez, Bon. p. 6. n. 8., Sanch. d. 24. n. 23. cum Cajet., P. Soto et Crass., ac Boss. d. n. 209. in fine, se remittens ad n. 195., cum Laym., Pont., et Reg.* — (3) *ap. Sanch. l. 9. d. 24. n. 24.* — (4) *d. Thom. in 4. d 32. q. un. art. 1. ad 4., s. Anton. 3. p. tit. 1. c. 20. §. 10. circa finem, Sanchez n. 25. cum s. Bonav., Palud., Sylvest., Led. etc. ac Boss. c. 1. n. 136. cum Soto, Laym., Reb., Fill., Reg., Vill. etc.*

prægnationis vel menstrui aut purgationis post partum: vide dicta *n. 924, 925. et 926.*

952. — „2. Si petat ab uxore laborante febri vel alio „morbo, cui copula noceret (1)" *(sive post balnea aut sectionem venæ (2))*: „vel, ut quidam volunt, tempore men„strui (3): aut cum uxor est gravida, et ex redditione pe„riculum mortis (vel etiam abortus) probabile timetur proli „jam conceptæ: imo tunc non petere nec reddere licitum „est, ut per se patet, ait *Laym.* (4), et esse mortale dicit „*Perez* (5), addens ex *Sanchez*, *Coninch. et Hurt.*, ces„sante periculo prolis usum matrimonii licitum esse (6); „aut si non possit uxor edere fœtum, nisi mortuum (7) „(*Laym.* (8) tamen dicit, eo casu licere reddere, imo et „petere; quod *Bonacina l. c.* concedit, si fiat ob periculum „incontinentiæ); aut non possit edere, nisi cum præsenti „periculo vitæ (9). Quod tamen ad vitandam incontinen„tiam aut alia gravi ex causa eam posse permittere et „debitum reddere, insinuat *Laym. l. c. ex Sanchez* (10). „Denique propter grave periculum morbi (non tamen pro„pter ordinarios dolores partus) potest conjux negare de„bitum, etiamsi in altero esset periculum incontinentiæ (11). „3. Si alter debitum exigat innaturali modo, nisi ta„men ex negatione timeantur graviora mala, v. gr. rixæ, „odium, incontinentia (12)."

953. — Commune est, non teneri uxorem reddere debitum, si experta sit, se non posse parere sine probabili periculo mortis (13); quia solutio debiti non obligat cum tanto detrimento. Quid, si mater experta sit, se filios parere mortuos? Hoc casu *Laym.* (14) dicit, quod bene poterit uxor reddere, quia illa mors fœtus per accidens evenit; et præterea melius est puero esse cum culpa

(1) *Bon. q. 4. p. 1. n. 4. ex Sanch. etc., item Perez l. c.* (2) *vide dicta n. 910.* — (3) *Bonac. q. 4. p. 3. n. 11. et p. 6. n. 10. contra Sanch., Hurt., Perez d. 49. s. 3. (vide dicta n. 925.)* — (4) *c. 1. n. 7.* — (5) *dist. 49. s. 3.* — (6) *(vide dicta n. 924.)* — (7) *Bon. q. 4. p. 1. et 2. n. 14.* — (8) *c. 7. n. 7.* — (9) *Bon. l. c. n. 7., Laymann l. c. n. 6.* — (10) *l. 7. d. 102. n. 11. (vide dicenda n. seq. 953.)* — (11) *Sanch., Præp., Pal, Diana p. 6. tr. 7. r. 64. et p. 9. tr. 7. r. 4. (vide dicta mox sup. n. 950.)* — (12) *(vide dicta n. 946.)* — (13) *ita Laym. c. 1. n. 6.. Bon. p. 1. n. 7., Sanch. l. 7. d. 102. n. 9. et Boss. c. 1. n. 173. cum Coninch., Reg., Fill. et Rodr..* — (14) *n. 7.*

originali, quam omnino non esse; attamen *Boss. l. c. et Bon.* (1) *cum Rodr., Vict., Led. et Reg.* tenent, eam non posse reddere, quia mater ex morte prolis (ut ait etiam *Bossius*) exponitur magno periculo vitæ. Excipit tamen *Bon. l. c. cum aliis*, nisi adsit periculum incontinentiæ, et huic consentit *Sanch.* (2), addens, quod, si perpetuo propter hanc causam deberent conjuges ab usu matrimonii abstinere, essent ipsi in maximo incontinentiæ periculo. An autem uxor, quæ non possit reddere propter arctitudinem vasis, teneatur pati incisionem: vide dicenda *n. 1099.*

954. — „*Quæres*, an aliquando liceat impedire prolis „generationem.

„*Resp.* Possunt quidem conjuges ex gravi causa ali„quid facere, ex quo per accidens sequatur effusio se„minis: peccant tamen, si in usu matrimonii vel post „usum faciant aliquid, quo impediatur conceptio, aut se„men conceptum rejiciatur. Ratio prioris est, quia non „impeditur generatio, ne indirecte quidem, sed tantum „permittitur, ut non fiat, quod licet ex causa rationabili. „Ratio posterioris est, quia agunt contra fidem et finem „principalem matrimonii. Unde tales non excusat pau„pertas imminens aut periculum ex partu.

Unde resolves:

„1. Licite interrumpitur actus conjugalis, etsi ex na„turæ concitatione secutura sit pollutio, dummodo sit „justa causa interrumpendi, v. gr. si ex continuatione „immineat periculum morbi vel mortis ab hoste, vel ali„quis alius interveniat (3)."

„2. Peccat probabiliter fœmina, quæ in usu matrimo„nii alio animum distrahit, ne natura excitetur; venia„ter tamen, ut ex *Perez* (4) docet *Sanchez*." *(Sed verius est, id esse mortale, juxta dicta n. 918. v. sed redeundo.)*

(1) *n. 14.* — (2) *l. 7. d. 102. n. 8.* — (3) *vide Perez d. 49. s. 9. (ita etiam Sanch. l. 9. d. 19. n. 4., Pal. p. 4. §. 3. n. 3. et Boss. c. 9. n. 60. cum Less., Perez et Aversa, ac Salm. de matr. c. 15. p. 6. n. 81. cum Cajet., Dic. etc.* — (4) *l. c. n. 7.*

Dicunt *Sanchez* (1), *Pont.* (2), *Salm.* (3), *Bonac.* (4) *cum Reb., Hurt. et Reg., ac Boss.* (5) *cum Fill., Fag., Diana et Vill.*, quod uxor peccabit mortaliter, si statim post copulam mingit aut surgit vel aliud aliquid facit, animo, ut semen receptum expellat, quia frustrat finem, ad quem semen est a natura institutum; ita præfati AA. contra *Tamb.* (6), qui cum *Bellochio* id excusat a mortali, eo quod matrix mulieris, semine effuso, retinet id, quod necessarium est ad generationem. Dictum est autem: si mulier id facit *statim et animo expellendi semen;* nam si id faceret ex aliqua necessitate, puta ad vitandum periculum mortis aut scandalum aliorum, omnes dicunt, non peccare; sicut etiam conveniunt, non opus esse, ut uxor post copulam diu immota et resupina maneat, eo quod brevi tempore matrix semen attrahit et arctissime clauditur.

Dubitatur autem hic *1.*, an puella violenter oppressa possit licite expellere incontinenter semen viri immissum, ne concipiat. Affirmant *Sanch.* (7) *et Boss.* (8) *cum Raynaud., Marchant. ac Diana*, et non improbabile putat *Escob.* (9): quia, ut ajunt, tunc puella licite expellit semen tamquam sui honoris aggressorem, cum illud non adhuc sit in pacifica possessione uteri. Sed rectius id non admittunt *Pontius* (10), *Tambur.* (11), et hanc tenet etiam ut veriorem *Escob. l. c. cum Leand.* Huic ego etiam adhæsi *l. 4, 394. v. dicunt*, et hic quoque adhæreo, quamvis diversa ratione ductus. Ratio, cur hæc sententia mihi probatur, est, quia numquam licet ejicere semen effusum atque receptum in utero, ubi statim ac recipitur (quod puto quidem statim recipi), habet suam pacificam possessionem; unde non potest mulier ab eo expellere, quia injuriam irrogaret naturæ sive speciei humanæ, cujus propagatio impeditur. Merito tamen et communiter dicunt AA. tam primæ quam secundæ sententiæ, quod mulier vi oppressa bene possit se vertere (imo dico, tenetur) et coitum interrumpere, quamvis semen viri esset extra vas

(1) *l. 9. d. 20. n. 3.* — (2) *l. 10. c. 13. n. 1.* — (3) *ib. n. 75.* (4) *p. 6. n. 18.* — (5) *c. 9. n. 3.* — (6) *dec. l. 7. c. 3.* §. *5. n. 14.* — (7) *l. 2. d. 22. n. 17.* — (8) *c. 9. n. 5.* — (9) *l. 25. n. 301.* — (10) *l. 9. c. 10. n. 4.* — (11) *dec. l. 7. c. 3.* §. *5. n. 14.*

effundendum; tunc enim non expellitur semen immissum, sed impeditur, ne immittatur, et ideo tunc licite illud repellitur tamquam violentus honoris aggressor.

Dubitatur 2., an liceat conjugibus copulari, si ob senectutem vel aliam dispositionem plerumque accidat, quod semen extra vas effundatur. Affirmant probabiliter (1), modo adsit spes probabilis seminandi intra vas; quia, semper ac adest talis spes, jus habent ad copulam, et si semen effunditur, hoc per accidens evenit. Vide dicenda *n. 1066. in fine.*

DUBIUM III.

An et quibus ex causis possit fieri divortium.

955. Fit divortium quoad vinculum: *1. si habentur sufficientia indicia de morte conjugis; 2. si alter convertatur ad fidem; 3. si fit religiosus ante consummationem; 4. si Papa dispenset in matrimonio rato.*

956. *De indissolubilitate matrimonii.*

957. *An, si infidelis nolit converti, liceat fideli transire ad alias nuptias.*

958. *Inter fideles matrimonium ratum solvitur tantum per professionem religiosam.*

959. *An solvatur etiam per dispensationem Papæ.*

960. Permittitur autem divortium quoad torum: 1. ob adulterium conjugis.

961. *Qu. 1., an ad divortium sufficiat suspicio de adulterio.*

962. *Qu. 2., an liceat facere divortium ob sodomiam vel bestialitatem commissam a conjuge. Qu. 3., an ob copulam sine seminatione.*

963. *Qu. 4., an vir cognito adulterio uxoris teneatur eam dimittere.*

964. *Qu. 5., an uxor teneatur divertere a viro adultero.*

965. *Et an conjux innocens teneatur recipere alterum adulterum emendatum.*

966. *Qu. 6., in quibus casibus conjux nequeat divertere ab adultero. I. Casus, si uterque sit reus adulterii; II. si conjux consentiat in adulterium alterius; III. si adulterium accidat sine culpa; IV. si injuria remittatur.*

967. *Dub. 1., an facto divortio per sententiam judicis possit conjux innocens adulterum ad se revocare. Dub. 2. Quid, si facto divortio innocens etiam adulteretur?*

(1) *Boss. c. 7. n. 190., Bonac. p. 6. n. 17., Sporer n. 222., Laymanu l. 3. sect. 4. n. 19., Sanch. l. 9. d. 17. n. 24. cum Henr., et Croix n. 318. cum Gabr.*

968. *Dub. 3., an vir possit adulteram dimittere propria auctoritate.*
969. *Facta juridica separatione vir potest ingredi religionem aut fieri sacerdos invita adultera; adultera vero id non potest nisi de licentia alterius.*
970. Permittitur 2 divortium ob sævitiam alterius.
971. *Qu 1., an ob hanc causam possit conjux recedere propria auctoritate. Qu 2., an possit fieri religiosus altero invito. Qu. 3., qualis timor sufficiat ad faciendum divortium ob sævitiam.*
972. *Qu. 4., an sola verbera sint justa causa divortii.*
973. Permittitur 3. divortium conjugi, si alter trahat eum in peccatum.
974. Permittitur 4, imo aliquando præcipitur divortium ob hæresim alterius.
975. Permittitur 5. ob mutuum consensum.
976. *Facto divortio, apud quem sint filii educandi; et cujus conjugis expensis.*
977. *An uxor teneatur sequi virum ad cohabitationem.*

955. — „Resp. I. Etsi matrimonium consummatum „inter christianos nullo casu solvi possit quoad vinculum, „vivente utroque conjuge (1), divortium tamen seu potius „separatio quoad torum" *(Hic error irrepsit, nam proverbo* torum *debet dici* vinculum; *alias enim non congruunt ea, quæ sequuntur)* „fit sequentibus casibus:

„1. Si alter conjux moriatur: de quo si est certum, „rursus nubere potest; quod si interim alter mortuus non „sit, fama tamen et indicia sufficientia habeantur, excu„satur nubens, neque ex dubio superveniente, an prior „vivat, debent separari, cum forte non vivat, ideoque „matrimonium sit validum (2).

„2. Si ex conjugibus infidelibns, altero ad fidem con„verso, alter maneat infidelis (saltem nisi pacifice coha„bitare velit, sine contumelia Creatoris); idque ex dis„pensatione divina in favorem fidei, ut patet ex *1. Cor. 7, 15* (3).

„3. Si ante matrimonii consummationem (ad quam intra „primum bimestre, quod ad deliberationem datur, non „tenentur nec cogi possunt sine injuria) alter intret re„ligionem in eaque profiteatur (4).

„4. Si Papa ex alia justa causa dispenset ante con-

(1) *vide Sanch. et Perez d. 25. s. 9. et d. 55. s. 4.* — (2) *vide dicta n. 906. dub. 3.* — (3) *Perez d. 26. s. 4. etc. communiter.* — (4) *Perez l. c. etc. communiter.*

„summationem, sicuti eum posse probabilior sententia „affirmat (1).

956. — *Certum est 1.*, quod inter catholicos matrimonium est indissolubile, ut declaravit Tridentinum (2). Et hoc per se verum est, non solum de matrimonio consummato, sed etiam de tantum rato (3). Hæc autem indissolubilitas est ab ipso jure naturali, quia necessarium est ad prolis educationem, ut parentes perpetuo ejus bono incumbant; ita communissime *d. Thomas* (4), *Bellarm.* (5), *Pont.* (6), *Bon.* (7) *et Salm.* (8) *cum Pal., Becano, Led. etc. contra Sanch.* (9), qui cum aliis tenet (sed minus probabiliter), ex se præcise matrimonium non esse necessario indissolubile. Quamvis autem olim apud Judæos permissus erat libellus repudii, ex *Deut. 24*, in lege tamen nova interdictus fuit a Christo Domino *Matth. 19*, ubi: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur.* Ubi nota, quod to *nisi ob fornicationem* (ut communiter explicant interpretes; vide *Corn. a Lap.*) non intelligitur, quod fornicatione interveniente possit vir aliam ducere, sed tantum, quod possit ab ea separari. *Certum est 2.*, quod inter infideles validum est matrimonium, si fuerit legitimum, id est juxta leges celebratum, ut patet ex *c. De infidel. de consanguin. Certum est 3.*, quod, si uterque conjux ad fidem convertitur, matrimonium fit ratum, id est indissolubile, ex *c. Quanto de divort.*, modo sit consummatum post conversionem; alias Papa in aliquo casu ex urgentissima causa bene potest in eo dispensare, ut diximus *n. 797. vers. prob. 1.* ex decreto *Urbani VIII.*, et fuse defendit *Benedictus XIV.* in quadam dissertatione, quam innuit *de synodo* (10), ubi asserit, *s. Pium V. et Gregorium XIII.* id in praxim deduxisse. *Certum est 4.*, quod, si unus convertitur, et alter non vult cohabitare nisi cum injuria Creatoris sive cum blasphemia divini nominis, tunc fidelis libere potest alias nuptias inire, ut expressum est *in eod. c. Quanto*, ubi dicitur, ex triplici causa posse

(1) *Navar., Pell., Perez d. 20. sect. 7.* — (2) *sess. 24. in princ.* — (3) *vide Salm. de matr. c. 4. p. 1. dub. 1. n. 11.* — (4) *3. p. quæst. 67. a. 1.* — (5) *de matrim. l. 1. c. 12.* — (6) *l. 1. c. 12.* — (7) *p. 11. n. 2.* — (8) *ib. n. 16. et. 17.* — (9) *l. 2. d. 15. n. 7.* — (10) *l. 6. c. 4. n. 5.*

fidelis transire ad alias nuptias: 1. Si infidelis renuat cum eo cohabitare; 2. si velit habitare, sed nonnisi cum injuria Creatoris; 3. si eum vult pertrahere ad peccatum mortale.

957. — *Quæritur*, an, si infidelis nolit converti, sed tamen vult pacifice cohabitare sine injuria Creatoris, liceat fideli ab eo separari, non solum quoad torum, sed etiam quoad vinculum. Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia absolute negat, et hanc tenet *d. Thomas* (1), *Estius* (2), *Petroc.* (3), item *s. Bonav.*, *s. Antonin.*, *Palud.*, *Gabr. etc.*, (4): idque probant ex Apostoli *1. Cor. 7, 12.*, ubi: *Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam.*

Secunda sententia absolute affirmat, et hanc tenet *Bellarminus* (5). Ratio hujus mox adducetur in tertia sententia: dicit autem *Bellarm.*, textum mox relatum d. Pauli non continere præceptum, sed tantum consilium, cum Apostolus statim ad prædicta verba subdiderit: *Cæteris ego, non Dominus.*

Tertia sententia demum communior et probabilior (6) dicit, olim, si nullum aderat periculum perversionis, non potuisse fidelem transire ad alias nuptias, quia non aderat causa discedendi a conjuge infideli, cum per miracula, quæ frequentius tunc per fideles fiebant, plures infideles ad fidem convertebantur; sed hodie, cum cessaverint miracula tam frequentia, illicitum est cohabitare cum conjuge infideli ex recepta ecclesiæ consuetudine, quæ introducta est ex eo, quod experientia docuerit, non modicum perversionis periculum imminere ex consortio infidelis; nisi (excipiunt *Tourn.* (7) *et Sanch.* (8) episcopus dispenset ad cohabitandum propter probabilem spem conversionis illius. Verumtamen *advertendum 1.* (9), quod matrimonium illud non solvitur, donec fidelis ad alias nuptias transeat. *Advertendum 2.*, quod, antequam fidelis cum

(1) *in 4. d. 36. quæst. un. a. 5.* — (2) *in 4. d. 39. §. 6.* — (3) *t. 4. p. 331. reg. 4.* — (4) *ap. Sanch. l. 7. d. 74. n. 8.* — (5) *de matr. c. 12.* — (6) *quam tenent Sanch. l. c. n. 9., Conc. p. 224. n. 5., Pont. l. 9. c. 4. n. 22., Tourn. de matr. q. 8. de imped. disp. cultus quær. 3. r. 3. et alii ap. Salmant. de matr. c. 4. p. 2. n. 43.* — (7) *l. c. quær. 4. v. observat.* — (8) *d. 75. n. 13.* — (9) *cum d. Thom. l. c., Conc. p. 225. n. 7. et Petrocor. d. p. 431. ex cit. cap. Quanto.*

alia matrimonium contrahat, debeat monere infidelem, si velit ad fidem converti, ex præcepto *Gregorii XIII. et s. Pii V.* (1). Excipit tamen *Sanchez* (2) *cum aliis contra Pontium*, si constet, infidelem esse pertinacem, vel si multum distet. Notat autem *Croix l. c.*, quod casu, quo infidelis non possit moneri, ad contrahendas alias nuptias requiritur dispensatio Pontificis, ut asserit, jam præscripsisse præfatum *Gregorium XIII.*

958. — Matrimonium autem inter fideles numquam solvitur, nisi alter conjugum intra bimestre a matrimonio contracto et non consummato religionem ingrediatur (3). Hoc tamen intelligitur, prout diximus *n. 870. in fine*, modo matrimonium non esset necessarium ad legitimandam prolem vel reparandum scadalum aut honorem sponsæ; tunc enim non posset vir fieri religiosus, relinquendo sponsam, quæ ob infamiam nequiret amplius nuptias inire. Dicunt autem (4), quod, si transacto bimestri conjux ingreditur religionem, illicite hic profiteretur, sed valide, quia concilium (5) indistincte sic pronuntiavit: *Si quis dixerit, matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi, anathema sit.* Ut dicatur autem matrimonium consummatum, non sufficit penetratio vasis fœminei, sed requiritur effusio seminis in illud; ita communiter DD. (6). Quilibet vero conjugum licite potest intra bimestre debitum negare, quamvis non habeat animum intrandi religionem, quia utitur jure suo; ita communiter (7). Peccaret tamen (ut diximus *n. 870. d. 2. in fine.*) sponsus, qui matrimonium contraheret animo intrandi religionem.

959. — An vero possit Papa ex dispensatione solvere matrimonium ratum et non consummatum? Adest duplex sententia probabilis.

(1) *ut dicunt Pont. l. 7. c. 48. n. 23., Sanch. d. 74. n. 12. et Croix n. 408.* — (2) *n. 13. et 14.* — (3) *ut habetur in c. Si quis conjugatus, causa 27. q. 2. et in Trident. sess. 24. can. 6.* — (4) *Sanch. l. 2. d. 25. n. 27., Pont. l. 9. c. 9. n. 7. et Salm. de matr. c. 4. p. 4. n. 90. cum Corn., Trull. et Dic.* (5) *in d. can. 6.* — (6) *cum Conc. p. 252. n. 4. et d. Thoma: vide dicenda n. 1036. v. hic autem.* — (7) *Pal. p. 2 §. 5. n. 7. et Salm. de matr. c. 4. p. 4. n. 91. cum Soto, Coninch., Ledesma, Henr., Dic. et Trull.*

Prima sententia negat (1). Ratio, quia matrimonium ratum ejusdem est naturæ quam consummatum, cujus indissolubilitas, ut declaravit *Trid.* (2), est de jure divino, in quo nihil potest Pontifex.

Secunda sententia vero affirmat (3). Ratio, tum quia Pontifex pluries hoc in usum deduxerunt dispensando in matrimonio rato, ut referunt de propria scientia *Navar.*, *Cajet.*; tum quia summus Pontifex tanquam Christi vicarius, cui regimen ecclesiæ est commissum, bene potest cum justa causa dispensare in aliquibus, quæ sunt de jure divino et humanos actus concernunt. Causa autem justa (ut dicunt præfati AA.) esset vel impotentia superveniens, aut scandalum imminens, vel sterilitas de novo cognita, quando opus esset ad bonum publicum, ut proles gigneretur. Addunt etiam, si adsint disparitas conditionis, morbus contagiosus, dissensiones prævisæ, mutuus conjugum consensus; sed has quatuor causas non admittit *Conc.* (4), et merito, saltem nisi urgeat necessitas boni publici; nam alias, istis admissis, pauca matrimonia rata et firma stare possent.

960. — „*Resp. II.* Manente vinculo matrimonii licite „fit divortium et separatio quoad torum et cohabitatio„nem, ad tempus vel in perpetuum, ob gravem et justam „causam, qualis est:

„I. Alterius conjugis culpabile adulterium (per quod „hic etiam intelligitur omnis species luxuriæ, in qua caro „cum alia dividitur: qualis est bestialitas, sodomia etiam „intra eumdem sexum (5); non tamen mollities vel pol„lutio, oscula, tactus vel amplexus impudici (6): licet pro„ter similia ad tempus possit aliquando fieri separatio, „ut nocens emendetur (7); tunc enim innocens religionem

(1) *et hanc tenent Pont. l. 9. c. 3. n. 3., Palaus d. 3. p. 2. §. 2 n. 3, Gonet. d. 5. n. 13., item s. Bonavent., Scot, Val., Soto, Led. etc. ap. Salm. de matr. c. 4. p. 2. dub. 3. n. 58.* (2) *sess. 24. in princ.* — (3) *et hanc tenent cum Bus., Sanchez l. 2. d. 14. n. 2., Bellarm. l. 2. de monach. c. 8., Nav. c. 22. n. 21. et Salm. ib. n. 61. cum Caj., Vasq., Coninch., Bon., Reb., Bec. etc.* — (4) *p. 247. n. 20.* — (5) *Bon. quæst. 4. p. 5. n. 2. contra Fill., Sanch., Perez d. 56. s. 1. et 2. ex Matth. 5. et ex c. Gaudemus, c. Ex litteris.* — (6) *Bonac., Sanchez, Perez l. c.* — (7) (*ut Salm. de matr. c. 16. p. 1. n. 10. cum Sanch., Trull. et communi.*)

„ingredi aut sacros etiam ordines suscipere potest: no-
„cens vero non, nisi cum innocentis consensu. Excipi-
„tur tamen ab hoc casu: 1. si uterque conjux particeps
„sit ejusdem criminis vel æqualis (1); 2. nisi innocens
„alteri condonarit. Quod aliqui eum fecisse censent, si
„eam post adulterium intellectum rursus cognoverit. *Bo-*
„*nac. ex Coninch.*, *Henr.*, *Fill.*, *Perez s. 3.*, ubi vide plures
„casus exceptos.

Certum est, virum posse dimittere uxorem adulteram, ut docuit Christus Dominus *Matth. 5. et 19.*, et expressum habetur in *c. Gaudemus*, *c. Ex litteris*, *et c. Significasti de divort.* Idem communiter dicunt DD. de viro adultero, quem uxor possit relinquere (2).

961. — *Quæritur 1.*, an ad divortium faciendum sufficiat suspicio de conjugis adulterio. Quod sola suspicio sufficiat, habetur expressum in *c. Dixit Dominus causa 32. q. 1.*, ubi *d. Hieronymus* dixit: *Ubicumque est fornicatio vel fornicationis suspicio, libere dimittitur uxor.* Communiter tamen advertunt *d. Thomas* (3), *Viva* (4), *Sanch.* (5) *cum s. Bonaventura*, *s. Antonino*, *Palud.*, *Soto*, *Innoc.*, *Hostiensi*, *Abb. et aliis*, non sufficere quamcumque probabilem suspicionem, sed requiri violentam, quæ moralem certitudinem fundet: prout si probetur visus fuisse solus cum sola, et nudus cum nuda, ut diximus in *c. Cæteris 12. de præsumptionibus.* Dicunt autem *Pal.* (6) *cum Farinac.*, *Gutt. etc.*, hoc requiri ad divortium faciendum auctoritate ecclesiæ; nam quoad forum internum, ait, sufficere suspicionem probabilem, modo sit vehemens. Sed hoc intelligendum, quod, licet in foro interno non requiratur tanta certitudo, quanta in externo, semper tamen requiritur talis suspicio, ut habeatur non sola probabilitas, sed moralis etiam certitudo de adulterio patrato; alias (bene ait *Viva l. c.*) per solam probabilem nequit alter privari sua certa possessione. Hinc, nisi aliæ adsint circumstantiæ, non sufficiunt amplexus, tactus et oscula ad fa-

(1) *Sanch. l. 19. d. 6.*, *Bonac. l c.* — (2) *ita Sanch. l. 10. d. 3. n. 6.*, *Pont. l. 9. c. 16. et Salm ib. n. 2. cum Coninch.*, *Bonac.*, *Trull. ex c. Præterea 32. quæst. 5. et c. Idololatria 36. quæst. 1.* — (3) *in 4. d. 35. quæst. un. a. 3. ad 4.* — (4) *quæst. 8. a. 2. n. 4.* — (5) *l. 10. d. 12. n. 41.* — (6) *p. 6. §. 4. n. 8.*

ciendum divortium (1). Item non sufficit, quod inveniatur solus cum sola in loco secreto (2); sufficit vero in foro conscientiæ, si vir fide dignissimus testetur de adulterio vel de violento indicio (3). Sufficiunt etiam (4) litteræ amatoriæ uxoris, quibus adulterium præteritum fatetur. Et sic puto, etiam sufficere, si aspiciatur aliquis solus cum sola in eodem lecto.

962. — *Quæritur 2.*, an liceat facere divortium ob sodomiam aut bestialitatem commissam a conjuge.

Prima sententia negat, quam tenent *Innoc.*, *Abul. et Palac.* (5): hanc sequitur, speculative loquendo, etiam *Pontius* (6). Ratio, tum quia per solam fornicationem caro dividitur; tum quia lex pœnalis, qualis hæc est, non debet extendi de casu ad casum; textus autem in *c. Gaudemus et c. Litteris de divortio* ut supra de sola fornicatione loquuntur.

Secunda sententia vero communior et probabilior (saltem extrinsece) affirmat (7). Ratio, quia ex jure naturali uterque conjux tenetur fidem servare non dividendi carnem suam cum alia, quæ vere dividitur, cum habetur concubitus sodomiæ vel bestialitatis. Nec obstat, quod lex pœnalis non sit extendenda; nam jus discedendi ab adultero, qui cum alia carnem suam dividit, non oritur ex lege positiva, sed ex ipso jure naturali, quod prohibet, ne conjux cum alia carnem dividat. Sed AA. primæ sententiæ semper replicare possent, vere non dividi carnem sine copula naturali. Cæterum bene ait *Pont. l. c.*, ab hac sententia non recedendum, cum sit communis, sed revera eam non probari.

Quæritur 3., an copula habita cum aliena sine seminis effusione sit causa sufficiens ad divortium.

Prima sententia affirmat, et hanc tenet *Conc.* (8), ci-

(1) *ita Pont. l. 9. c. 16. n. 5., Viva l. c., Sanch. n. 47. cum Nav., Palud., Perez, Barb. et Lop, et ipse Pal. p. 6. §. 1. n. 2. cum Coninch., Hurt. etc.* — (2) *ut Sanch. n. 45. cum Nav. contra Menoch.* — (3) *ut Sanch. n. 51., Viva l. c et Pal. p. 6. §. 4. n. 8. cum Gutt., Menoch. etc.* — (4) *ut ait Pal. §. 4. n. 8. cum Menoch.* — (5) *ap. Sanch. l. 16. d. 4. n. 2.* — (6) *l. 9. c. 16. n. 5.* — (7) *et hanc tenent d. Thom. suppl quæst. 62. art. 1. ad 4., Sanchez l. c. n. 3., Pal. p. 7. §. 1. n. 2., Conc. p. 255. n. 7., Salmant. c. 16. n. 9. cum Soto etc.* — (8) *p. 255. n. 9.*

tans *s. Bonav.*, *Sotum*, *Sylv.*, *Palud.*, *Vega et Henr.* Rationem non assignat, sed ratio videtur esse, quia fornicatio sine seminatione vera fornicatio est, licet non consummata, qua vere dividitur caro. Citat etiam *d. Thom. et Bonac.* sine locis; sed *Bonac.* (ut infra) expresse oppositum tenet, et locum *d. Thomæ*, ubi id tradit, non potui invenire.

Secunda sententia vero probabilior negat (1). Ratio, quia nomine fornicationis intelligenda est fornicatio in suo genere perfecta, nempe consummata per seminationem; alias non adest vera divisio carnis, sed potius divisio attentata; per solam enim seminationem fornicantes fiunt una caro.

963. — *Quæritur 4.*, an vir, cognito adulterio uxoris, teneatur eam dimittere. Ratione adulterii certe non tenetur, dum hæc dimissio a Christo Domino tantum sit permissa, non præcepta: ita *d. Thomas* (2) *et alii omnes ex can. Idololatria causa 28. quæst. 1.*, ubi *d. Augustinus* sic dixit: *Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti; sed quia permisit, non jussit, dedit locum Apostolo monendi, ut, qui voluerit, non dimittat uxorem infidelem.* Ratio patet, quia divortium introductum est in favorem innocentis, unde non debet in ejus pœnam verti. Tantum vero potest vir teneri ad dimittendam adulteram ratione correptionis fraternæ aut scandali vitandi, ut docent (3) ex *c. Si vir de adulterio*, ubi dicitur: *Si vir, sciens, uxorem suam deliquisse, quæ non egerit pœnitentiam, sed permanet in fornicatione, vixerit cum illa, reus erit et ejus peccati particeps.* Sed quoad obligationem correptionis pertinet, communiter dicunt DD., non teneri virum dimittere uxorem, si alia via, nempe verbis aut verberibus possit eam corrigere (4). Item nec tenetur, si ex tali dimissione timeat gravia incommoda, nimirum periculum propriæ incontinentiæ vel rixas cum

(1) *eamque tenent Sanch. l. 10. d. 4. n. 13., Bonac. q. 4. p. 5. n. 2., Escobar l. 25. n. 131., et Salm. de matr. c. 16. p. 1. n. 10. cum Fill., Trull. et Led.* — (2) *suppl. quæst. 62. art. 2.* — (3) *s. Thom. l. c., Pal. p 6. §. 3. n. 3., Bon. p. 5. n. 15., Salm de matr. c. 16. p. 1. n. 5. et 6. et alii.* — (4) *ita d. Thomas l. c. ad 1., Salm. ib. n. 7., ac s. Bonav., Cajet., Sylvest., Arm., Covar., Barb., Manuel etc. ap. Sanch. l. 10. d. 13. n. 9.*

propinquis uxoris, vel infamiam aut jacturam gubernationis domesticæ et similia; quia præceptum correptionis non obligat cum gravi incommodo (1). Cæterum bene ajunt *Laym.* (2), *Viva* (3), quod, si putet vir, hac sola via adulteram corrigendam esse, eo casu tenetur ex charitate (intellige, si possit absque gravi incommodo) ad tempus eam dimittere.

Quod ad scandalum autem pertinet, tenetur etiam vir uxorem dimittere, ne videatur ipse peccato uxoris consentire (4), ex *cit. c. Si vir*, ubi maritus retinens uxorem pertinacem declaratur *reus et ejus peccati particeps.* Et idem dicitur in *c. Non solum 6. causa 28. q. 1.* Ibi: *Quod si in his factis perseverat, recede ab illa: sin autem, et tu particeps peccati illius eris.* Hoc tamen intelligitur 1. (5), si adulterium sit notorium; non vero, si occultum. Intelligitur 2. (6), si vir aliquo modo nequeat scandalo occurrere; secus vero, si posset alia via, nempe uxoris reprehensione, reclusione, verberatione aut alia moderata coercitione. Quod si his mediis adhibitis scandalum perseverat, erit vir excusatus, si uxorem non dimittit ex justa causa, nempe ratione periculi suæ incontinentiæ; vel si laboret inopia aut morbo, et ideo indigeat ope uxoris; vel si alias deberet grave damnum subire; vel si alias uxor deterior evaderet, aut illi immineret notabile detrimentum sanitatis; aut si adsit probabilis spes, fore, ut brevi uxor resipiscat: prout docent *s. Antonin.* (7), *Palaus* (8), *Salm.* (9) *et Sanchez* (10) *cum Soto, Navarro, Palud., Major, Ledesma, Palac., Phiiarcho, Gabr., Ang., Sylv., Lop., Arm., Ricc. et Abul.*, etsi non omnes AA. citati omnes præfatas causas excusantes

(1) *ita s. Antonin. 3. p. tit. 2. c. 20. § 9., Pont. l. 9. c. 17. n. 4, Pal. n. 3., Escob. n. 136., Nav. c. 16. n. 28., Bon. d. n. 13., Salm. c n. 7, Sanch. n. 8. cum Soto, Palud., Ledesma etc.* — (2) *c. 7. n. 15.* — (3) *q. 8. a. 2. n. 5.* — (4) *ut docent d. Thom. l. c., Sanch. n. 10., Pont. n. 3. et Salm. ib. n. 6 in fine cum aliis.* — (5) *ut dicunt s. Anton. l. c., Sanchez n. 21., Pontius et Salm. de matr. c. 16. p. 1. n. 7. in med.* — (6) *ut dicunt Laym d. n. 5., Pal. n. 3., Pont. n. 3., Salm. l. c. circa fin. cum Dic. et Perez, ac Bonac. n. 13. cum Sylv., Tol, Coninch., Caj., Reg., Gutt., Reb., Fill. et Led.* — (7) *3. p. tit. 1. c. 20. § 9.* — (8) *n. 3.* — (9) *c. n. 7.* (10) *d. d. 13. n. 19.*

proponant. Addunt *Salm.* (1), sufficere insuper causam, si plures expensæ essent impendendæ, ut divortium fieret auctoritate judicis; vel si ex divortio contentiones timeantur. Demum *d. Antonin. l. c.* sic concludit: *Ergo vir cum detrimento juris sui et periculo non tenetur* (uxorem) *expellere.* Ita præfati AA.; sed alii probabiliter dicunt, quod, si vir jam præbuerit sufficientia indicia, quod ipse ægre ferat uxoris adulterium, non tenetur eam dimittere ratione scandali; quia, si nihilominus alii scandalizantur, scandalum ipsorum erit pharisaicum, quod non tenetur ipse vitare; ita *Pal.* (2), cui consentit etiam *Laym.* (3) *cum Polud.*, qui ait: *Si explicet maritus, quod non foveat illam in crimine, sed juxta se retineat, ut cohibeat a peccato. Quod si nihilominus aliquis scandalizetur, scandalum est ex malitia, quod contemnitur.* Idem sentit glossa *in c. Non solum* supra citato, ubi ad verba: *Sin autem, et tu particeps peccati illius eris*, explicat: *Id est, si non revocas eam a proposito.* Ergo vir, qui revocat adulteram a proposito, non est reputandus particeps peccati illius. Clarius id docet *d. Antoninus l. c.*, dicens: *Propter scandalum Pharisæorum non tenetur homo dimittere jus suum; prius debet* (maritus) *exponere, quod non foveat illam in crimine, sed magis, ut eam melius cohibeat a peccato, juxta se retinet; et cum hoc sit verisimile, si quis ex hoc scandalizatur, non erit scandalum pusillorum; et cum non potest dimittere sine periculo suo, licite potest retinere.* Hinc ex omnibus prædictis bene inferunt (4), quod propter hanc causam scandali raro teneatur vir uxorem adulteram dimittere.

964. — *Quæritur 5.*, an uxor teneatur divortium facere a viro adultero.

Prima sententia (5) dicit, nunquam teneri: non ratione scandali, quia nunquam præsumitur uxor consentire in viri adulterium; non ratione correptionis, quia tantum superioris est corrigere facto; uxor autem est subdita

(1) *ib. in fine.* — (2) *n. 3.* — (3) *d. n. 17.* — (4) *Pal. l. c., Sanch. n. 26. cum Led. et Abb., et Salm. de matr. c. 16. p. 1. n. 7. in fine cum Soto, Pont., Decio, Perez, Trull. etc.* (5) *quam tenent s. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 20. §. 9. in fine et Sanch. l. 10. d. 14. n. 29. cum Palud., Sylv., Soto, Tab., Arm., Sa, Led. etc.*

viro; unde *ipsa* (ait *d. Antoninus*) *non debet virum corrigere facto, sed verbo.*

Secunda sententia tamen mihi verior (1) dicit, etiam uxorem teneri aliquando divertere a viro adultero, quia aliquando tenetur etiam subditus, si potest sine gravi incommodo, corrigere superiorem modo, quo potest; et a fortiori ad id tenetur uxor, cui jam concessum est relinquere virum adulterum; dummodo tamen (ait *Antoine*) ipsa sciat, virum hoc medio certo emendandum: sed melius dicit *Conc.*, si probabilis sit spes emendationis, quia correctio bene debet fieri, ubi spes probabilis intervenit (2). Merito vero dicunt præfati AA., ad hoc raro sive rarissime teneri uxorem; tum quia rarissime uxor potest corripere virum, tum quia rarissime poterit uxor a viro discedere sine gravi incommodo. Et ideo nec etiam tenetur ei debitum negare: tanto magis, quia negando vir fieret deterior (3).

965. — Utrum autem teneatur conjux innocens recipere alterum ex adulterio emendatum? Affirmant *Conc. ac Bus. infra n. 5. cum Laym. et Perez*, ad hoc teneri ex charitate, si alias ille sit in periculo relabendi. Sed ego minime auderem innocentem ad hoc obstringere sub culpa, cum ex una parte Christus Dominus eum perpetuo liberaverit ab obligatione cohabitandi cum adultero, et ex alia non videtur charitas ad tantum onus obligare, ut conjux recipiat alterum, qui fregit sibi fidem. Unde merito dicunt *Salm.* (4), tantum ex honestate et decentia debere innocentem sibi conciliare emendatum, si commode potest. Nec obstat, quod in *c. Si vir adult.* dicatur: *Debet, sed non sæpe, recipere peccatricem:* nam glossa to *debet* explicat: *Debet debito honestatis, non necessitatis.*

966. — *Quæritur 6.*, in quibus casibus illicitum sit conjugi, divortium facere ab altero in adulterium lapso. *Primus est*, si uterque reus sit adulterii; tunc enim neu-

(1) *quam tenent Bon. p. 5. n. 13., Conc. p. 256. n. 16., Nav. c. 22. n. 21., Antoine de matr. c. 2. quæst. 9., Salm. c. 16. n. 7. cum Dic. et Perez; item Pet. Soto, Pal., Gabr., Led. etc. ap. Sanchez n. 27.* — (2) *ut dicunt Salm. tr. 21. c. 7. p. 4. §. 3. n. 66. cum Suar., Pal., Diana etc.* — (3) *ut docent s. Antonin et Bonac. l. c. cum Sanch., Fill. et aliis.* (4) *de matr. c. 16. p. 2. n. 21.*

ter jus habet ad divortium, etsi unus semel peccaverit et occulte, alter vero centies et publice (1).

Dubitatur autem hic, an in tali casu conjux emendatus possit divortium facere ab altero in adulterio perseverante. Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia negat, nisi condonationem sui criminis jam obtinuerit; quia emendatio illius, ut dicunt, injuriam alteri (vel semel factam) non extinguit (2).

Secunda sententia autem sat probabilis (3) dicit, quod emendatus possit separari ab altero, qui post correctionem non resipiscit. Ratio, quia, ut dicunt, si post crimina ambo conjuges se reconciliarent, tunc uno relabente posset alter certe recedere: ita pariter in præsenti casu; nam emendatus per ipsam correptionem jam virtualiter offert reconciliationem, quam alter admittere tenetur, et sic terminus jam imponitur compensationi: ita ut alter non amplius habeat jus in posterum compensandi novum peccatum cum præterito conjugis emendati: et ideo ob novum adulterium juste tribuitur emendato jus recedendi.

Secundus casus est, si conjux consentiat in adulterium alterius: tunc enim amittit jus recedendi ex *can. Discretionem, de eo, qui cog. etc.* Et est communis sententia (4). Notandum tamen hic uniformiter, quod non sufficiat ad præsumendum consensum viri, si ille prudenter dissimularit vel non averterit adulterium uxoris: eo quod non potuit sine magno incommodo: vel si causam tantum remotam præbuit, ut si male eam tractavit; in allatis enim textibus statuitur, non excusari fœminam adulterantem, etiamsi a viro sit injuste dimissa.

Tertius casus est, si conjux sine culpa formali adulteretur, puta ob errorem inculpabilem; vel si violenter cognita sit; ita communiter (5): secus vero, ut notat

(1) *ita Sanchez l. 19. d. 6. n. 8., Pont. l. 9. et Salm. ib. n. 12. cum Soto, Coninch., Trull., Dic. et aliis passim, ex d. Thoma in 4. d. 55. q. un. art. 6. ad 5.* — (2) *ita Pont. l. 9. c. 17. in fine, Dic., Led., Hurt., Bass. ap. Salm. ib. n. 13.* — (3) *quam tenent Sanchez l. 10. d. 7. n. 4., Viva q. 8. art. 1. n. 7., Aversa, Trull., Coninch., Bon., Reg., Henr. etc. ac Salm. de matr. c. 16. p. 2. a. 14.* — (4) *cum Sanchez l. 10. d. 5. n. 4., Bonac. p. 5. n. 14. et Salm. ib. n. 15., Coninch., Trull., Perez etc., d. Thom. suppl. q. 62. art. 1.* — (5) *s. Thom. l. c., Sanch., Coninch. etc. cum Salm. ib. n. 17.*

Sanchez (1), si per metum consentiret, quia propter metum non excusatur a culpa. Notat etiam *Dic.* (2), quod, si uxor putans, virum esse mortuum, extra matrimonium fornicetur, etiam vir potest eam dimittere; secus, si vir fornicetur, putans mortuam uxorem.

Quartus casus est, si injuria sit remissa, sive ante sive post divortium. Si autem post remissionem relabatur vel reconciliatus vel reconcilians, alter jam dimittendi jus habet (3). Præsumitur autem facta remissio vel ex verbis vel factis, ut si conjux innocens, conscius et memor adulterii, omnino sponte coeat cum adultero (4). Signa pariter sunt remissionis, si maneant in eadem domo, mensa, lecto, maxime si interveniant oscula, tactus, amplexus. Notandum tamen, quod, si conjux innocens per hæc vere animum non habeat remittendi, in conscientia semper recedere potest, quamvis in foro exteriori divortium ei negetur (5).

967. — *Sed dubitatur hic 1.*, an facto divortio per sententiam judicis possit innocens adhuc adulteram cogere, ut ad se redeat. Duplex est sententia.

Prima sententia, quam tenent *Soto et Led. ap. Sanchez* (6), qui probabilem vocat, dicit, quod per sententiam etiam adultera remaneat soluta ab obligatione cohabitandi et reddendi debitum.

Secunda sententia vero et communis (7) docet, quod, semper ac status utriusque conjugis non sit mutatus, nempe si neuter voverit castitatem etc., teneatur adultera redire, quia innocens suum jus non amittit per sententiam, quæ tantum in pœnam adulteræ, non in favorem emanatur; ita expresse docet *d. Thomas* (8), ubi: *Cum divortium sit inductum in favorem viri, non aufert ei jus petendi debitum vel revocandi uxorem; unde uxor te-*

(1) *n. 15.* — (2) *ap. Salm. l, c.* — (3) *Sanch. d. 6. n. 7., Salm. de matr. c. 16. p. 2. n. 18. et alii.* — (4) *ut docent s. Thom. suppl. quæst. 62. art. 1., Sanch. d. 6. n. 19. et d. 14. n. 6., Salm. ib. n. 19. cum Dicast., Trull., Aversa et aliis apud Bus.* — (5) *ita Sanch. d. 14. n. 21. et Fill., Aversa, Trull., Vill. cum Salm. dict. n. 19. circa finem.* — (6) *l. 10. d. 10. n. 2.* — (7) *quam tenent Sanch. n. 3. cum Sylv., Henr., Led., Sa et pluribus aliis, item Pal. p. 6. §. 7. n. 1., Pont. l. 9. c. 19., Bon. p. 5. n. 16. et Salm. ib. n. 22. cum Coninchio, Gutt., Reg., Aversa etc.* — (8) *suppl. quæst. 62. art. 6. ad 3.*

netur ei reddere et ad eum redire, si fuerit revocata, nisi de licentia ejus votum continentiæ emiserit. Et ad hoc, ut adultera teneatur redire, recte dicit *Sanchez* (1) *contra Palac.*, non requiri novam sententiam judicis. Merito vero ait *Pal.* (2) *cum Gutt.*, raro posse compelli uxorem adulteram redire ad virum, propter prudentem timorem mortis aut sævitiæ facile ab illo inferendæ.

Dubitatur 2., si conjux innocens, facto divortio per sententiam, labitur in adulterium, utrum is amittat jus ad divortium, ita ut altero petente teneatur ad eum redire.

Prima sententia affirmat, quia injuria jam est compensata, nec sententia ita abstulit adultero jus, ut innocens post divortium possit adulterari (3).

Secunda sententia tamen, quam longe probabiliorem censeo (4), dicit, non teneri: quia per sententiam absolute latam jam innocens absolutus mansit a servitute, et adulter jure suo privatur. Hoc tamen non obstante *d. Thom.* (5) sic advertit: *Secundum æquitatem juris judex ex officio suo debet eum cogere* *), *ut caveat periculo animæ ejus et scandalo aliorum, quamvis uxor non possit reconciliationem petere.* Et in hoc omnes conveniunt, ut dicunt *Salm.* (6).

968. — *Dubitatur 3.*, an conjux possit adulteram dimittere propria auctoritate. Adsunt tres sententiæ satis probabiles.

Prima sententia absolute negat, et hanc tenent *d. Thomas* (7), ubi: *Divortium non potest celebrari nisi judicio ecclesiæ; Conc.* (8) *ac Bellarmin., Aversa* (9). Ratio, quia separatio conjugum est actio publica, pertinens ad externam gubernationem; unde non potest fieri privata auctoritate sine perturbatione.

(1) *n. 24.* — (2) *p. 6. §. 7. n. 3.* — (3) *ita Pont. l. 9. c. 20. n. 6., item ap. Salm. de matr. c. 16. p. 2. n. 23. s. Anton., s. Bonav., Perez, Dic., Coninch., Aversa, Soto, Diana, Leand., et probabilem vocant Salm. c. n. 23.* — (4) *et tenent s. Thom. suppl. q. 62. art. 6. ad 4., Sanch. l. 10. d. 10. n. 30 et Salm. ib. n. 24. et 25., Fill., Reg., Bon., Led. et alii.* — (5) *l. c. ad 4.* — (6) *n. 14.* — (7) *suppl. quæst. 62. art. 3.* — (8) *p. 256. n. 14.* — (9) *ap. Salm. l. c. p. 4. n. 46.*

*) Alias *monere*. *Editor.*

Secunda sententia (1) distinguit, et affirmat, si adulterium est notorium; negat vero, si occultum, quia tunc fama conjugis adulterii injuste proderetur. Idque confirmant ex *c. Significasti 4. de divortio*, ubi dicitur: *Si notorium est, mulierem adulterium commisisse, ad eam recipiendam præfatus vir cogi non debet, nisi constaret, ipsum cum alia adulterium commisisse;* item ex *c. Ex parte 9. de sponsalibus*, ibi: *Nemini licet uxorem suam sine manifesta causa fornicationis dimittere.*

Tertia sententia demum absolute affirmat, posse fieri divortium sine sententia, sive adulterium sit publicum sive occultum, modo sit certum, et ex separatione non interveniat scandalum, quod non possit aliter reparari (2). *Probatur 1.* ex *c. Dixit Dominus 32. q. 1.*, ibi: *Ubicumque fornicatio est vel fornicationis suspicio, libere dimittitur uxor.* Nota to *libere*, quod denotat, nullam requiri sententiam aut licentiam. Et ratio est, quia absolute concessum est a Christo Domino dimittere conjugem adulterantem. Hæc sententia mihi probabilior est, saltem si adulterium sit ex parte fœminæ; durum enim esset cogere virum certum de adulterio uxoris, ut publicum faciat illius crimen in judicio cum suo perpetuo dedecore. Bene tamen advertit *Bonac. l. c.* quod, si post divortium judex cogat conjugem ad cohabitandam, teneatur obedire; sed juxta hanc sententiam non tenetur reddere.

969. — *Notandum* autem hic, quod facta juridica separatione vir innocens possit ingredi religionem, etiam invita adultera (3), possitque etiam ordines sacros suscipere (4), manente tamen vinculo matrimonii; quare, si is suscepta religione vel ordinibus sacris cum alia coiret, licet tunc non detur amplius criminis compensatio, attamen verum adulterium committeret; item, si uxorem cognosceret, peccaret quidem peccato sacrilegii, sed non fornicationis. Hoc autem esset, si matrimonium jam consummatum fuerit; nam alias matrimonium per profes-

(1) *quam tenent Laym. c. 7. n. 8. et 9., Pont. c. 18. n. 2. et 6. et Salm. ib. n. 47. cum s. Antonino, Soto, Coninch., Henr., Vill. etc.* — (2) *ita Sanch. l. 10. d. 12. n. 31. et 32. cum Soto, Pal., Henr., Abb. etc., ac Bon. p. 5. n. 10. cum Sa, Led., Reg., Coninch. et Fill.* — (3) *c. Agathosa causa 27. q. 2.* — (4) *ut Salm. de matr. c. 16. p. 4. n. 50. cum communi.*

sionem religiosam (non autem per ordines sacros) etiam quoad vinculum dissolvitur (1). Recte autem advertunt *Salm.* (2), quod, si conjux innocens absque sententia judicis separetur ab adultera, vix unquam posset, etiam juxta primam opinionem ut supra, sacerdotium suscipere: quia difficulter hoc fieri posset absque scandalo.

E converso adulter, nec etiam facto divortio juridico, potest religionem ingredi aut sacerdotium suscipere nisi de licentia alterius, vel nisi alter jam statum irrevocabilem assumpserit. Alias, si religionem aut sacerdotium suscipere velit, esto jam assumpserit, potest ab illo repeti et tenetur reddere. Sed sufficit ad hoc licentia tacita; ut si alter sciens, hunc velle mutare statum, non impediat, cum commode possit. Et sufficit etiam, si alter requisitus neget reconciliationem (3). Addunt (4), quod, si post biennium adulter non revocatur, potest libere religionem ingredi vel sacris initiari; quia tunc censetur alter in hoc ei consentire, jure sic disponente in authentica *Sed hodie c. ad l. Jul. de adult.*

970. — „II. *Sævitia mariti vel uxoris.* Ex qua, si „grave periculum comparti immineat, potest separatio „peti a judice; imo si mortem minetur vel venenum pa„ret, potest divertere ante judicis consensum (5).

Constat ex *c. Ex transmissa de rest. spol.*, ob sævitiam conjugis posse alterum separari, quamvis iste ob aliquod suum crimen fuerit causa sævitiæ illius (6); non tamen sine sententia judicis, et postquam crimen sit plene probatum, ut ex concilio Carthaginensi in *c. Sæculares causa 33. q. 2.*

971. — *Sed quæritur 1.*, an tunc possit recedere propria auctoritate. Affirma, si periculum sit in mora (ut ait hic *Busemb.*), vel si non posset litigare aut judicem adire vel facile sævitiam probare (7). Si vero possit ju-

(1) *Salm. ib. in fine et communis.* — (2) *ib. n. 52.* — (3) *ut dicunt Sanch. l. 10. n. 15. et 19. et Salm. de matr. c. 16. p. 4. n. 54. cum Coninch., Aversa, Dic., Diana,, Bon., Led. ex c. Gaudeamus de conversione conjug.* — (4) *Pont. l. 9. c. 6. n. 3., Sanch. n. 8. cum aliis, et Pal. p. 6. §. 7. n. 2.* — (5) *vide Bon. l. c., Laym., Perez s. 3.* — (6) *c. de Benedicto causa 32. q. 1.* — (7) *ita Sanch. l. 10. d. 18. n. 3., Anaclet. tr. 14. dist. 13. n. 100. et Salmant. ib. p. 3. n. 38. cum Aversa, Trull., Vill.*

dicem adire et sævitiam probare, tenetur expectare sententiam (1). Ratio, tum quia exigitur sententia, ne passim divortia fiant; tum quia causa hæc sævitiæ introducta est auctoritate ecclesiæ; et ideo æquum est, ut nemo ea utatur ad discedendum sine ecclesiæ auctoritate.

Quæritur 2., an talis juste recedens possit invito conjuge religiosus fieri. Negatur, nisi timor de damno gravi sit talis, ut nunquam deponi possit (2): alias divortium tantum ad tempus erit, donec cesset periculum, data cautione in judicio (3). Notant autem *Salm.* (4) *cum Dic.*, in praxi vix credi posse, quod cesset unquam periculum, si conjux fuerit amens et furiosus, vel ita pronus ad iram, ut sæpe intervenerit periculum damni, et aliquando uxorem vulneraverit; vel si dederit venenum, etiam semel.

Quæritur 3.: Qualis timor sufficit ad divortium ratione sævitiæ? Respondetur: Sufficit, ut prudenter timeri possint quæcumque mala gravia a conjuge vel ab ejus propinquis; ut si adessent comminatio mortis, verba injusta, frequentia convicia et jurgia, ex quibus nimis molesta redderetur cohabitatio, vel esset periculum abortus intentati, vel mali gravis in aliis fillis aut consanguineis etc. (5). Recte tamen advertunt *Salm.* (6), quod aliqua ex his, quæ respectu fœminæ nobilis essent gravia, respectu alterius humilis conditionis levia erunt. Item advertunt *Sanchez* (7) et *Roncaglia* (8), non sufficere solas minas, nisi conjux solitus sit illas exequi; quapropter judex bene perpendere debet minantis conditionem et modum (9).

972. — *Quæritur 4.*, an sola verbera sint causa justa divortii. Alii affirmant (10), alii negant, nisi ex verberibus probabiliter timeatur periculum mortis (11): alii vero com-

(1) *ut dicunt Sanch. l. c., Pal. §. 4. n. 6., Pont. l. 9. c. 23. n. 7., et Salm. d. n. 38. in fine ex c. Significasti de divort. contra Trull. et Hurt.* — (2) *ex c. Litteras de rest. spoliat.* (3) *ita Sanch. l. 10. d. 18. n. 5., Salm. de matr. c. 16. p. 3. n. 37. in med. cum Bass., Trull., Fill., Dic.* — (4) *ib. n. 40.* (5) *ita Sanch. l. 10. d. 18. n. 11. et 12. ac Salm. ib. n. 41. cum communi.* — (6) *c. n. 41.* — (7) *n. 13.* — (8) *p. 180. q. 5. r. 1.* — (9) *ex l. Hæc autem 5. ff. Si cui plus etc.* — (10) *Bart., Bald., Lupus, Graff. etc. ap. Sanch. d. 18. n. 14.* — (11) *ut Cujac. etc. ib. n. 5.*

munissime (1) dicunt, licitum esse viro verberare uxorem, modo non fiat frequenter, nec ex levi causa nec acriter, quamvis causa sit magna; sed raro et mediocriter. Unde probabiliter ait *Sanch.*, non posse uxorem discedere, si verberatio est levis, etiamsi sine causa verberata fuerit (excipiunt *Salm.* (2), nisi mulier esset nobilis). Item addunt (3), non licere uxori divortium facere ex una verberatione, etsi gravi, sed requiri saltem binam; nisi probabiliter timeatur, ne maritus verberationes replicet, attenta illius natura et circumstantiis, puta si ipse domi vel etiam extra domum detineat concubinam.

973. — „III. *Si conjux compartem trahat in peccatum,* „v. gr. sollicitet ad hæresim, veneficium etc." *(Adde, si vir alios in domum introducat cum periculo, quod tentet ad adulterium: vel si vir velit exercere sodomiam cum uxore, etsi ipsa consentire renuerit* (4); „tunc enim inno- „cens potest se separare, imo tenetur, si periculum sit „grave (5).

„IV. *Morbus contagiosus*, v. gr. lepra." *(Ut d. Thom.* (6), ubi: „*Uxor viro leproso tenetur reddere debitum, non tamen ei cohabitare.*" *Hoc autem, recte ait Sanch.* (7) *cum s. Antonino et aliis, intelligi, si ex cohabitatione probabiliter immineat periculum infectionis. Item justa erit causa discedendi, si alter conjux sit furiosus aut maleficus aut energumenus, ut Salm.* (8) *cum communi.)* „Quod si tamen „sine gravi detrimento possit cohabitare, ad id tenetur, „aut saltem adhabitare et ministrare, nisi alter remittat.

974. — „V. *Hæresis vel apostasia superveniens ma-* „*trimonio.* Quo casu, si separatio facta sit judicio ec- „clesiæ, non tenetur conjugem conversum recipere, sal- „tem ex justitia: nam ex charitate aliquando tenetur, ut „si sit periculum incontinentiæ (9)." *(Nota hic, quod non ob quæcumque crimina conjugis potest alter separari, sed tantum ob perniciosa. Potest autem ab hæretico discedere,*

(1) *ut Pont. l. 9. c. 25. n. 5., Ronc. p. 180. quæst. 5. r. 1., et Sanch. n. 16. cum Host., Abb., Ang., Sylv., Henr., Arm., Tab. etc.* — (2) *de matr. c. 16. p. 3. n. 41.* — (3) *Ronc. l. c., Bonac. p. 5. n. 5., Pal. p. 6. §. 9. n. 8. et Sanch. n. 16. cum Rol. et Rimin.* — (4) *ut Salmant. ib. n. 35. cum Sanchez, Bass., Soto.* — (5) *Laymann l. 5. t. 10. p. 3. c. 7. n. 16.* — (6) *suppl. quæst. 64. a. 1. ad 4.* — (7) *l. 9. d. 24. n. 29.* — (8) *dict. n. 35.* — (9) *Bon., Laym. l. c., Perez d. 57. s. 1.*

etsi hæresis sit occulta; imo tenetur, si sit in periculo perversionis (1). *Et si crimen sit declaratum, potest alter etiam fieri religiosus* (2), *modo judicio ecclesiæ discesserit, ut patet ex c. De illa de divort., ubi hoc divortium declaratur esse perpetuum.)*

975. — „VI. *Mutuus consensus.* Ex quo licite se separant vel toro, sive ad tempus sive in perpetuum, ob finem spiritualem, vel etiam habitatione. Quod tamen non solet permitti, nisi uterque ingrediatur religionem, vel uxore ad religionem transeunte (aut si vetula sit, id est sexagenaria (3), vel saltem quinquagenaria (4), manente in sæculo in voto continentiæ), maritus suscipiat sacros ordines." *(Si autem conjux remanens in sæculo nesciebat, se teneri eo casu ad emittendum votum castitatis, dicunt Sanchez, Fagn. etc.* (*contra Anacletum*) *ap. P. Ferraris* (5), *quod ille, adhuc præstito consensu, potest ad se revocare conjugem etiam in religione professum.)* „Porro, apud quem et cujus expensis, facto divortio, liberi sint educandi: vide *Laym.* (6) *et Sanchez* (7).

976. — Conveniunt DD., quod facto divortio juridico filii sint educandi apud conjugem innocentem; quod vero ad expensas, si divortium fit culpa patris, ejus expensis educanda est proles, ex *authent. Si pater c. Divortio facto*, ubi: *Si pater causam divortii præstiterit, apud matrem, ad secundas nuptias non venientem, liberi nutriantur patris expensis.* Et contra expensis matris, si divortium fit culpa matris (8), ex *eadem authent.*, ubi legitur: *Si vero contra, tunc apud patrem matris locupletis expensis; nisi pater minus idoneus sit, tunc enim apud matrem locupletam nutriantur.* Sed negant *Salm.*, *Boerius*, *et Alex.* (9), quod, asserunt, prædicta verba non esse in textu originario (ut fatetur ipsa glossa), sed inserta fuisse ab *Irnerio*. At hoc non obstante non discedendum a sententia communi, ut ait eadem glossa; quia, cum matri

(1) *vide Salm. de matr. c. 16. p. 3. n. 27. et 28.* — (2) *ut Salm. ib. n. 34.* — (3) *Azor etc.* — (4) *Sanch., Bonac, Barbosa, Diana p. 3. t. 4. r. 73.* — (5) *bibl. verb. conjux n. 23.* (6) *hic. l. 1.* — (7) *vide Perez d. 58. et 59., Bon. q. 3. p. 5. n. 11.* — (8) *ita glossa in dicta auth., Pal. p. 6. §. 10. n. 5., Laym. c. 7. in fine et Sanch. l. 10. d. 20. n. 7. cum Bart., Palud., Hist., Sylvest., Henr., Gutt. etc.* — (9) *ap. Sanch. l. c. n. 5.*

adulteræ dos, facto divortio, restituatur, jus naturale postulat, ut ipsa matrimonii onera sustineat; alias commodum ex suo crimine reportaret. Ad hoc tamen bene advertit *Sanch.* (1) cum communi omnium, omnino requiri sententiam judicis. Quando autem alter conjugum esset infidelis vel hæreticus, proles semper apud fidelem educanda est, quamvis fidelis fuerit in culpa (2).

977. — „*Quæres*, an uxor teneatur sequi virum ad co-„habitationem.

„*Resp.* Teneri, quia vir est caput familiæ et uxoris.

Excipiuntur tamen sequentes casus:

„1. Si ex sequela timeatur grave onus vel periculum, „v. gr. vitæ, pudicitiæ vel salutis; vel uxor a viro pe-„regre non alatur.

„2. Si vir post matrimonium factus sit vagus, nec fa-„cile sit sequi; secus tamen, si ante fuit vagus, idque „ipsa scivit.

„3. Si in contractu matrimonii additum fuit pactum „de non mutando domicilio, et nulla gravis necessitas „urgeat."

Regulariter uxor tenetur sequi virum mutantem domicilium, etiamsi mutet sine justa causa; modo causa non sit turpis (3). Et hoc, etiamsi alicubi adsit contraria consuetudo, quæ non potest derogare juri divino, quod constituit virum caput uxoris, ut in *1. Cor. 11, 3.* Item, etiamsi vir longe discedat et ibi per longum tempus sit moraturus; secus vero, si brevi inde reversurus sit (4); tunc enim nec uxor tenetur sequi virum, nec vir secum ducere uxorem (5): prout neque tenetur vir eam secum ducere, etiamsi longe discedat, si magnæ expensæ requirerentur ad eam illuc transvehendam (6). E converso uxor non tenetur sequi virum, si ille velit eam pertrahere ad peccatum, vel uxor per discessum exponeretur

(1) *n. 8.* — (2) *ut Sanchez n. 3., Pal. l. c. cum aliis.* — (3) *Sanch. l. 1. d. 40. n. 2. et 6.* — (4) *ita Sanch. l. c. d. 41. n. 11. cum Panorm. et Alex. de Nevo, ac Boss. c. 6. n. 34. cum Suarez, Barbosa et Farin.* — (5) *ut dicunt Salm. de 4. præc. c. unic. p. 3. §. 1. n. 48. cum Sanchez, Tol., Bon., Sayro, Fill. etc.* — (6) *Salm. ib. cum AA. citatis.*

gravi periculo vitæ (1) aut periculo gravis detrimenti (2). Sic pariter non tenetur uxor sequi virum vagantem, nisi uxor ante matrimonium id sciverit (3). An autem uxor teneatur sequi virum in exilium condemnatum? Probabilius affirmandum (4).

CAPUT III.

De impedimentis matrimonii.

978. *Impedimenta alia sunt impedientia, alia dirimentia.*
979. *An ecclesia possit constituere impedimenta dirimentia.*
980. *Quis possit ea constituere. Dub. 1, an episcopi.*
981. *Dub. 2, an impedimenta dirimentia apposita ab ecclesia obligent infideles.*

978. — „Duplicis generis sunt impedimenta: quæ„dam illicitum tantum, alia insuper irritum matrimonium „reddunt. Priora dicuntur impedientia, posteriora diri„mentia.

979. — Non dubitant hæretici nostri temporis, posse ecclesiam constituere impedimenta matrimonium impedientia; negant tamen, posse constituere dirimentia. Sed concilium Tridentinum (5) sic statuit: *Si quis dixerit, ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in his constituendis errasse, anathema sit.* *) Nec obstat dicere, quod ecclesia nequit in-

(1) *ut Sanch. l. 1. d. 41. n. 5. cum Sylvest., Nav., Arm., Ang. etc.* — (2) *ut Boss. c. 6. n. 38. cum Laymann et aliis communiter.* — (3) *ut Sanch. l. c. n. 7. cum Sylvest., Ang., Nav., Lopez, Man. et Boss. n. 48. cum aliis communiter.* — (4) *cum Sanch. l. 1. d. 41. n. 13., Boss. c. 6. n. 46. et alii; vide dicta l. 4, 353.* — (5) *sess. 24. c. 4.*

*) Quare etiam *Pius VI.* anno 1794 per bullam suam *Auctorem fidei* ut *hæreticam* et canonum 3., 4., 9., 12. sess. 24. concilii Tridentini *eversivam* damnavit propositionem 59. synodi Pistoriensis, quæ dicebat: „*Ad supremam civilem potestatem duntaxat originarie spectare, contractui matrimonii apponere impedimenta ejus generis, quæ ipsum nullum reddunt dicunturque dirimentia, quod jus originarium* præterea dicitur cum *jure dispensandi essentialiter connexum;* subjungens, *supposito assensu vel conniventia principum potuisse ecclesiam juste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii;*

valida reddere sacramenta instituta a Christo Domino, quando celebrentur cum debita materia et forma. Nam respondetur, quod sacramentum matrimonii subsistit in illius contractu; quare, etsi ecclesia sacramentum invalidare non possit, potest tamen ob bonum commune spirituale, ratione cujus supremam habet potestatem super populum christianum, invalidare contractum, sine quo sacramentum minime conficitur.

980. — Hanc autem facultatem indicendi impedimenta dirimentia, certum est, habere summum Pontificem et concilium generale auctoritate illius confirmatum.

Sed *dubitatur 1.*, an habeant illam etiam episcopi ex potestate ordinaria in suis diœcesibus. Attento jure naturæ affirmant *Sanchez* (1), *Pont.* (2), item *Sotus*, *Trull.*, *Bonac. et alii* (3). Ratio, quia episcopi possunt in suis diœcesibus, quod Papa potest in ecclesia universali, nisi aliquid Pontifex sibi expresse reservet (4); exceptis tamen iis, quæ pertinent ad statum universæ ecclesiæ, prout est res fidei definire. Negant vero *Suarez* (5), *Lugo* (6) *et Salm.* (7) *cum Coninch.*, *Diana*, *Perez et Dic.*,

(1) *l. 7. d. 1. n. 9.* — (2) *l. 6. c. 1. n. 12.* — (3) *ap. Salm. de matr. c. 11. dub. 1. n. 8.* — (4) *ut sentiunt Sotus de just. l. 10. q. 1. a 3. in fine ad 2, Pont. l. 6, c. 1. n. 12., Cabass. theor. jur. l. 1. c. 8. n. 6. cum Panorm. et Joan. Andrea, ac Sanchez de matr. l. 1. d. 62. n. 3. cum Abul., Arrag., Victor., Cov., Perez, Hurt., Henriq., Majol., Veracr. et aliis.* — (5) *t. 5. d. 7. s. 4. n. 5.* — (6) *r. mor. l. 1. d. 45.* — (7) *ib. n. 9.*

---

quasi ecclesia non semper potuerit ac possit in christianorum matrimoniis jure proprio impedimenta constituere, quæ matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium in eisdemque dispensare."

Aliud recentius exemplum affert *P. Heilig* ex responso sacræ pœnitentiariæ, dato 1. Junii 1824 ad episcopum Vivariensem, quo declarat, valida omnino esse christianorum conjugia inita cum impedimentis civilibus irritantibus; quæ præterea addit: *Ita eruitur ex instructione a suprema inquisitione per s. congregationis concilii organum ad episcopum Brexinonensem anno 1824 transmissa: Matrimoniis fidelium, quibus nullum obstat canonicum impedimentum, suam quoad maritalem nexum inesse vim et valorem, qualiacumque tandem fuerint impedimenta a sæculari potestate, ecclesia non consulta nec probante, perperam ac nulliter constituta.* *Editor.*

quia res maximi momenti non sunt decernendæ nisi a suprema sede. Cæterum ipsi *Sanch. et Pont.* fatentur, quod, esto nulla sit lex prohibens episcopis inducere impedimenta dirimentia, id tamen vetitum est ex inveterata consuetudine. Sed præter hanc consuetudinem refert *Benedictus XIV.* (1), *Urbanum VIII.* suo decreto approbasse declarationem S. C., ubi id expresse vetitum fuit, ac insuper Pontificem præcepisse, ne in posterum hoc in dubium revocaretur.

981. — *Dubitatur 2.*, an impedimenta dirimentia ab ecclesia assignata obligent infideles. Respondetur (2): tantum obligare infideles viventes in locis summo Pontifici temporaliter subjectis, cum ibi universaliter adstringantur legibus contractuum; secus, si alibi degant.

DUBIUM I.

Quæ sint impedimenta impedientia tantum.

982. *Quæ reddant matrimonium illicitum. I. Ecclesiæ vetitum, scilicet prohibitio episcopi etc.*

983. *II. Tempus feriarum, quo prohibentur solemnitates, benedictio etc.*

984. *Dub. 1., an tunc liceat consummare. Dub. 2., an liceat consummare ante benedictionem.*

985. *III. Catechismus. IV. Crimen, scilicet incestus, raptus, uxoricidium etc. V. Sponsalia.*

986. *VI. Votum castitatis aut religionis. Dub. 1., an episcopus possit dispensare in voto castitatis emisso post matrimonium.*

987. *Dub. 2.. an in voto emisso ante matrimonium, ad debitum petendum. An id possint Mendicantes. Dub. 3., an aliquando episcopi etiam ad matrimonium contrahendum.*

988. *Impedit etiam matrimonium: I. Clandestinitas; II. omissio benedictionis.*

989. *III. Omissio denuntiationum.*

990. *Dub. 1., an peccet graviter parochus eas omittens, si aliunde sciat, non esse impedimentum. Et quod dicitur de obligatione denuntiationum ante matrimonium, idem dicitur post illud. Quid, si una tantum denuntiatio omittatur?*

991. *Dub. 2., an denuntiationes faciendæ in ecclesia et in missa. Dub. 3., in qua parochia debeant fieri.*

(1) *de syn. l. 8. c. 10. n. 2.* — (2) *cum Sanchez ib. n. 3., Salm. ib. n. 10., Bec., Aversa etc.*

992. *Dub. 4., in quibus diebus festivis; et an aliquando possint fieri in diebus ferialibus.*
993. *Quando sint repetendæ.*
994. *De obligatione denuntiandi impedimenta.*
995. *Dub. 1., an teneatur denuntiare impedimentum, qui illud probare nequit.*
996. *Dub. 2., an unus testis de impedimento impediat matrimonium.*
997. *Requisita, ut talis testis impediat.*
998. *Dub. 3., an sufficiat unus testis, si sponsalia fuerint jurata.*
999. *An fama impediat matrimonium. Quid, si judex privatam habuerit notitiam famæ aut ipsius impedimenti.*
1000. *An contrahens teneatur impedimentum fateri.*
1001. *Quid debeat agere parochus cognito impedimento.*
1002. *Dub. 1., an parochus teneatur impedire matrimonium, si ipse solus noverit impedimentum. Dub. 2. Quid, si ordinarius solus sit impedimenti conscius?*
1003. *Quis possit dispensare in denuntiationibus.*
1004. *An episcopus, et ob quam causam.*
1005. *Causæ, ob quas episcopus tenetur dispensare.*
1006. *Causæ, ob quas non tenetur, sed potest dispensare.*
1007. *Dub. 1., an possit dispensare vicarius generalis. Dub. 2., an aliquando parochus possit dispensare aut saltem declarare.*

982. — „**Resp.** Præter peccatum mortale et excommunicationem sex potissimum reddunt matrimonium „mortaliter illicitum, scilicet:
„I. *Ecclesiæ vetitum*, II. *nec non tempus feriarum;*
„III. *Atque catechismus*, IV. *crimen*, V. *sponsalia*, VI. *votum*
„*Impediunt fieri, permittunt facta teneri.*

„Dicitur I.: *Vetitum*, id est prohibitio ecclesiæ, quæ „fit ab episcopo vel parocho ob dubium impedimenti ali„cujus vel inhabilitatis inter copulandos (1)." *(Et tunc sponsi contrahendo graviter peccarent; leviter tamen, si prohibitio sit ob venerationem alicujus festi (2).*

983. — „Dicitur II.: *Tempus feriarum;* quod secun„dum *Trid.* (3) incipit nunc ab adventu Domini usque ad „epiphaniam inclusive: et a die cinerum usque ad octa„vam paschæ inclusive. Quo tempore non prohibetur ipse „contractus aut ejus consummatio, sed tantum nuptia„rum solemnitates, ut est benedictio nuptiarum, solemnis

(1) *vide Bon. q. 1. d. 14. n. 1.* — (2) *Salm. de matr. c. 13. p. unic. n. 1.* — (3) *sess. 14. c. 10. de reform.*

„sponsæ in domum sponsi traductio, solemniora convivia „et tripudia etc." *(Sed hæc non sub gravi; nisi excessus sit magnus: imo, si fiant moderate, nulla erit culpa* (1). „Neque *Trid.* (2) prohibet matrimonium consummari ante „benedictionem, sed tantum hortatur, ne fiat (3)."

984. — *Dubitatur 1.*, an liceat consummare matrimonium tempore feriarum. Negant *d. Thomas* (4), *Fagn.* (5), item *s. Antoninus* et plures canonistæ (6), et probant ex *c. Nec uxorem causa 33. q. 4.*, ubi eo tempore interdicitur uxoris traductio; ex quo inferunt, interdici etiam usum conjugii, quia propter hunc traductio prohibetur. Sed verius affirmant *Sanchez* (7), *Pont.* (8), *Bellarm.* (9) et fuse ss. *P. Benedictus XIV.* (10) *cum Diana*, *Croix. Bon.*, *Pignatel.*, *Perez*, *Vill.*, *Monac. et aliis;* idque confirmatur ex quadam declaratione S. C., edita die 10. Junii 1684, ubi dictum fuit, permissum esse temporibus vetitis traductionem sponsæ ad domum sponsi, modo fiat absque solemnitatibus. Et ratio est, ut ait præfatus *Benedictus*, quia non sunt imponenda certa onera, ubi manifesta lex non adest idem præscribens. Ad canones autem, qui opponuntur, respondet idem Pontifex, eos consilii esse, non præcepti. Hinc refert *Van-Espen* reprehendentem canonistas, qui nimis addicti rigorosis antiquorum canonum expressionibus in præceptum reduxerunt, quod potius erat consilii.

Dubitatur 2., an liceat consummare matrimonium ante benedictionem sacerdotalem. Negant plures, quorum alii dicunt, esse tantum veniale (11): alii tenent, esse mortale, ut *Conc.* (12) *ac Palud.*, *Guillelmus et Rosella ap. Escobar* (13), *et s. Antonin.* (14), qui putat, conjuges toties peccare tunc mortaliter, quoties coeunt. Id probant ex pluribus canonibus, quos affert *Sanchez* (15). Probabilius

(1) *ut ait Sanch. l. 7. d. 7. n. 18.* — (2) *sess. 24. c. 1.* — (3) *vide Bon. l. c., Sanchez l. 7. d. 7., Coninch. d. 30., Fill. tr. 10. p. 2. c. 9., M. Perez d. 43. s. 10. n. 7.* — (4) *in 4. d. 32. art 7. q. 4.* — (5) *in c. Capellanus de feriis n. 6.* — (6) *ap. Sanch. l. 7. d. 7. n. 21.* — (7) *l. c. n. 23.* — (8) *l. 6. c. 8. n. 9.* — (9) *l. 1. de matr. c. 31. circa finem.* — (10) *notif. 80. n. 17,* — (11) *ut Caj., Soto, Covarr., Led., Henriq. etc. ap. Boss. de matr. t. 1. c. 9. n. 11.* — (12) *p. 302. n. 16.* (13) *l. 25. n. 238.* — (14) *3. p. tit. 1. c. 16. §. 1.* — (15) *l. 3. d. 12. n. 1.*

tamen et communius dicunt, nullum esse peccatum (1). *Probatur 1.* ex *c. Nostrates causa 30. q. 5.*, ubi expresse dicitur, id nullum esse peccatum, his verbis: *Sicque demum benedictionem et velamen cœleste suscipiunt. Peccatum autem esse, si hæc cuncta in nuptiali fœdere non intercedant, non dicimus.* *Probatur 2.* Trident. (2), ubi: *Præterea eadem s. synodus hortatur, ut conjuges ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent.* Per to *hortatur* clare denotat concilium, id esse consilii, non præcepti. Et idem habetur ex rituali Romano *de sacramento matr.* Ibi: *Moneat parochus conjuges, ut ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent, neque matrimonium consumment.* Cuique patet, monitionem non importare præceptum. Conveniunt tamen omnes, quod omissio absoluta benedictionis non excusetur saltem a veniali (3).

985. — „Dicitur III.: *Catechismus:* quoad impedimen„tum contrahitur ab eo, qui respondet pro infante, quando „supplentur cæremoniæ post baptismum collatum in ne„cesssitate." (*Dicunt tamen Salm.* (4), *catechismum esse illam professionem fidei, quæ ante baptismum fit nomine baptizandi. Sed hoc impedimentum probabilius est sublatum per Tridentinum* (5). *Et sic decisum a S. C. refert Diana* (6). „Sed videtur sublatum per Trident. secundum „*Sanch.*, *Fag.*, *Coninch.*, *Fill.*, qui ideo monent parochos, „ut in libro distinguant patrinos catechismi a patrinis „baptismi (7).

„Dicitur IV.: *Crimen:* ut 1. incestus cum consangui„nea conjugis in primo vel secundo gradu, scienter ad„missus (qui impedit matrimonium cum quacumque alia „persona (8), vel cum propria matre vel filia; 2. raptus

(1) *Nav. man. c. 22. n. 83., Pont. l. 5. c. 2. n. 3, Laym. c. 4. n. 12., Salm. de matr. c. 8. p. 6. n. 80., Viva q. 4. art. 4. n. 6., Pal. p. 13. §. 5. n. 8. cum Coninch. et Led., Escobar n. 943. cum Vill., Ochago, Sanchez l. c. n. 7. cum Palac., Veracrux, Philiarcho etc., Boss. l. c. n. 12. cum Bellarm., Barb., Gutt., Fill. etc.; idemque docet Bened. XIV. eadem notif. 80. n. 17.* — (2) *sess. 24. c. 1.* — (3) *vide dicenda n. 988. v. secundum.* — (4) *tr. cit. c. 13. p. unic. n. 3.* — (5) *ut Salmant. l. c. cum Pal. etc.* — (6) *3. p. de sacram. r. 26.* — (7) *vide Bon. l. c.* — (8) *vide Perez d. 23. s. 5.*

„alienæ sponsæ; 3. uxoricidium; 4. presbytericidium; „5. susceptio propriæ prolis ex baptismo ad impedien„dam redditionem debiti; 6. publica pœnitentia, quamdiu „durat; 7. matrimonium cum moniali. Verum hæc per non „usum sunt sublata (1)": *(excepto voto, interdicto et sponsalibus. Episcopus autem tantum in interdicto potest dispensare* (2).

„Dicitur V.: *Sponsalia*, scilicet cum una contracta et „non dissoluta (3).

986. — „Dicitur VI.: *Votum*, scilicet simplex sive ca„stitatis sive religionis sive non nubendi (4).

Notandum hic, quod votum religionis aut castitatis absolutum non potest ab episcopo dispensari ante matrimonium; secus, si fuerit conditionale aut pœnale, ut dictum est *de voto l. 4, 260. q. 3.*

Sed *dubitatur 1.*, an possit episcopus dispensare in voto castitatis a conjugibus emisso post consummatum matrimonium. Respondetur affirmative (5). Ratio, quia votum hoc non est omnimodæ castitatis, cum nequeat obligare ad non reddendum debitum, nisi (bene advertit *Sanchez* (6) emittatur ante consummationem cum animo ingrediendi religionem. Censent autem *Salm.* (7), etiam vicarium generalem episcopi posse dispensare in hujusmodi voto, ex concessione generali, quam ipse habet ad omnes casus episcopales. In voto tamen castitatis conjugum de mutuo consensu emisso solus Papa dispensare valet, ut communiter docent (8).

987. — *Dubitatur 2.*, an possit episcopus dispensare in voto castitatis emisso ante matrimonium ad petendum debitum. Negant *Less.* (9) *et Cajet., Sylv., Tol. ac Led.* (10),

(1) *vide Laym. hic. c. 15. ex Navar., Sanch. l. 7. d. 17., Coninch. d. 30. d. 3. (sic etiam Conc. p. 342. n. 15. et Salm. de matr. c. 13. p. unic. n. 15. cum Sanchez et communi.* — (2) *Salm. ib. n. 16.* — (3) *Coninch. d. 30. d. 3., Sanch., Fill., Bon. l. c. n. 5.* — (4) *vide Sanch. l. 7. d. 13., Regin. l. 31. c. 24. n. 184., Bonac. l. c. n. 7.* — (5) *cum s. Antonino 3. p. tit. 1. c. 24. §. 2. in fine, Pal. p. 1. n. 16., Bon. p. 15. n. 5., Sanch. l. 8. d. 11. n. 3. et 4., et ibi Arrag., Manuel et Gutt. ac Salm. tr. c. c. 14. p. 1. n. 13., et ibi Aversa et Cornejo contra Lopez et alios.* — (6) *n. 4.* — (7) *l. c. in fine.* — (8) *Sanch., Spor., Anacl. etc. ap. Ferraris bibl. v. debitum conj. n. 4.* — (9) *l. 2. c. 40. n. 126.* — (10) *ap. Sanchez l. 8. d. 12. n. 2.*

nisi adsit necessitas, puta periculum incontinentiæ. Sed communius et valde probabiliter affirmant (1). Ratio, tum quia lex reservationum est in ædificationem; esset autem in destructionem, si Pontifex vellet sibi reservare talem dispensationem cum tanto periculo, quod communiter adest: tum quia (2) hæc facultas dispensandi conceditur episcopis ex consuetudine, quæ jurisdictionem præbet (3).

An autem in hoc voto possint dispensare confessarii Mendicantes? Communiter affirmant (4), et hoc virtute privilegiorum plurimorum Pontificum, quæ referemus infra *n. 1128.*, et signanter vi privilegii *s. Pii V.* vivæ vocis oraculo. Id admittit etiam *Pontius* (5), quando scilicet votum castitatis est emissum ante matrimonium; negat vero, si post matrimonium contractum, quia, ut ait (et idem dicunt *Manuel et Vega* (6) privilegium *s. Pii* loquitur tantum de dispensatione voti emissi ante matrimonium. Sed verius *Sanch. et Salm. l. c.* admittunt pariter de voto emisso post matrimonium; quia, licet virtute privilegii *s. Pii* non possint regulares dispensare, possunt tamen virtute aliorum privilegiorum, vi quorum valent ipsi dispensare in omnibus votis, in quibus episcopi dispensare possunt jure ordinario: ut procul dubio episcopi jure ordinario in eo voto dispensant, cum tale votum non sit omnimodæ castitatis (7). An autem regulares possint dispensare in impedimento affinitatis in ordine ad petendum debitum: vide dicenda *n. 1076. vers. insuper.*

Dubitatur 3., an episcopus urgente necessitate et periculo incontinentiæ possit dispensare in voto castitatis ad matrimonium contrahendum. Respondetur affirma-

(1) *Sanch. n. 4. cum s. Ant., Soto, Val., Sa, Vega, Henr. et pluribus aliis, item Elbel conf. 3. n. 71., Tamb. de voto c. 17. §. 4. n. 54., auctor libri istruz. pei li nov. confessori p. 2. c. 15. n. 31., Barb. alleg. 37. n. 9. cum Sayro, Gutt. et Sylv. ex d. Th. ac Conc. t. 10. p. 344. in princ. cum Nav. et Henr.* (2) *ut ait Sanch.* — (3) *ex c. Cum contingat de foro compet.* — (4) *Palaus d. 4. p. ult. §. 1. n. 18., Wigandt tr. 16. n. 160. resp. 3., Sanchez l. 8. d. 16. n. 3. cum Corduba, Veracr., Palac., Manuel et Henr., Cont. Tourn. tr. de dispens. in spec. part. 1. c. 17. art. 3. reg. 1. cum Suar. et Laym. ac Salm. de matr. c. 14. p. 1. n. 14, cum Gutt., Candido, Diana et Aversa.* — (5) *l. 8. c. 20. n. 12.* — (6) *ap. Sanch. n. 5.* — (7) *vide dicenda dict. n. 1128.*

tive (1): dummodo periculum sit in mora, et non sit facilis aditus ad Papam. Cæterum ante matrimonium episcopus, excepto voto castitatis et sponsalibus cum altero initis, potest universe in aliis impedimentis impedientibus dispensare, sicut etiam in omnibus matrimonio supervenientibus (2).

988. — „Dixi in responsione: *potissimum;* quia præ„ter supra dicta alia tria impedimenta numerantur:

„*Primum* est *clandestinitas.* Etsi enim valeat matrimo„nium clandestine contractum, ubi Tridentinum non est „receptum, non licet tamen sub mortali. Ubi autem Tri„dentinum est receptum, saltem quoad punctum matri„monii, est irritum, de quo sequenti dubio.

„*Secundum omissio benedictionis:* quia sine hac, etsi „valide, illicite tamen contrahitur matrimonium, saltem „primum, ut (3) docent *Bonac.* (4), *Sanchez* (5), *Sa*, *Henr.*, „*Fill. etc.*, qui tamen concedunt, non esse mortale" *(ut communiter docent Sanch.* (6), *Boss.* (7), *Mazzotta* (8) *cum communi, et Escobar* (9) *cum Soto*, *Sa*, *Hurt. etc.)*; „intel„lige, per se loquendo; nam per accidens ratione præ„cepti particularis, scandali vel contemptus, ut si omit„tant nihil faciendo, ac si esset res vana vel vile, ac „puerile haberent, ei se objicere, docet *Perez* (10), posse „esse mortale. Dixi: *primum;* nam secundæ nuptiæ non „benedicuntur, nisi primæ non fuissent benedictæ. Quod „si autem alter conjugum sit viduus, alter vero primas „nuptias celebret, aut saltem nunquam fuerit benedictus, „etsi jure antiquo non licuerit, nunc tamen quibusdam „locis consuetudo habet, ut benedicantur (11). Et patet „ex *agenda.* Debet autem fieri in templo a *proprio pa„rocho*; sine cujus licentia si quis faciat, manet ipso „facto suspensus, donec absolvatur ab ordinario parochi, „a quo benedictio erat accipienda.

(1) *vide dicta l. 4. de voto n. 258. v. notandum II.; et ita tenent Sanch. dec. l. 4. c. 40. n. 34. cum Suar., Led. etc., item Salmant. de voto c. 3. p. 11. n. 97. et Less. l. 2. c. 40. n. 127. cum Nav., Soto et Sylv.* — (2) *Croix et Salm. de matr. c. 14. p. 1. n. 13. cum Pal., Bon. etc.; vide dicenda n. 1126.* — (3) *ex c. Nostrates et c. Sponsus causa 30. q. 5.* (4) *q. 4. p. 6. n. 2.* — (5) *l. 7. d. 82.* — (6) *l. 7. d. 82. n. 9.* — (7) *t. 1. l. 9. c. 9. n. 9.* — (8) *t. 4. p. 195. n. 3.* — (9) *n. 619.* (10) *d. 43. s. 10. n. 4.* — (11) *ut vide Bon. l. c.*

989. — „*Tertium, si contrahatur matrimonium sine* „*præviis proclamationibus*, sine quibus, etsi valeat, non „licet tamen sub mortali, ut habet communis (quamquam „*Sanchez* (1), *Gaspar*, *Hurt.* (2) putent, non esse mortale, „unam omittere, quando certum est moraliter, nullum „subesse impedimentum; sed contrarium docet *Perez* (3) „*ex Coninch. et Pontio*): nisi episcopus vel ejus vicarius „dispenset, ut patet ex Tridentino (4), quod circa eas præ„cipit sequentia: 1. Ut fiant in ecclesia inter missarum „solemnia: possunt tamen etiam fieri in oratorio vel juxta „ecclesiam aliove loco, confluente magno populo; 2. ut „fiant a proprio parocho vel alio sacerdote de ejus li„centia; 3. ut fiant in parochia propria, et quidem utrius„que contrahentis, uti declaravit congregatio; 4. ut fiant „tribus diebus festivis, non immediatis, continuis tamen, „id est, qui feriatis quidem diebus, nullo tamen festo „interpolentur (5).

990. — Plura dubia hic discutienda. *Dubitatur 1.*, an peccet mortaliter parochus, si assistat matrimonio, omissis denuntiationibus sine dispensatione episcopi, quando jam per diligentiam certus factus fuerit, nullum subesse impedimentum. Negant *Sotus*, *Machado et Led.* (6), quia, ut ajunt, cessante adæquate fine legis cessat lex. Sed communissime et verius affirmant (7). Ratio, tum quia, esto per diligentiam parochus impleat finem Tridentini, transgreditur tamen diligentiæ formam, quam concilium præscribit; quod, cum sit in re gravissima, non excusatur a mortali, nisi urgens adsit necessitas, quæ moram non patiatur: tum quia alias non adæquate satisfit fini præcepti denuntiationum; nam diligentia parochi non satis supplet effectum denuntiationum ad impedienda mala, quæ alioquin evenire possunt, eo quod, neglectis denuntiationibus, si supervenit impedimentum, filii reputantur illegitimi, etiamsi contrahentes impedimentum ignorave-

(1) *l. 3. d. 5. n. 7.* — (2) *d. 5. n. 59.* — (3) *d. 42. s. 1. n. 7.* (4) *s. 24. c. 1.* — (5) *vide Bon. q. 2. p. 6.* — (6) *ap. Sanch. l. 3 d. 5. n. 3.* — (7) *Sanch. n. 6., Pont. l. 5. c. 30. n. 3., Bonac. p. 6. n. 7., Escob n. 547., Boss. t. 1. c. 8. n. 3. et 14., Barb. alleg. 32. n. 2., Ronc. p. 153. q. 1. r. 1., et Salm. de matr. c. 8. p. 6. n. 77.*

rint (1), quando contra legitimi habiti fuissent, si præcessissent denuntiationes (2). Præterea in Tridentino (3) contrahentibus sine denuntiationibus adimitur spes de obtinenda dispensatione impedimenti, scilicet consanguinitatis vel affinitatis (non autem publicæ honestatis, ut declaravit S. C. *ap. Farinac.*, prout refert *Bossius* (4). Hoc autem, quod dicitur de denuntiationibus faciendis ante matrimonium, idem dicendum de obligatione eas faciendi post nuptias contractas ante consummationem (5); quia concilium, juxta textum mox supra allatum, æque præcipit fieri denuntiationes ante matrimonium, quam postea ante ejus consummationem. Et bene addunt (6), conjuges consummantes ante denuntiationes toties peccare graviter, quoties copulantur, quia toties copulantur cum eodem periculo fornicationis; unde oppositum mihi videtur dicendum, si ipsi certi essent, nullum subesse impedimentum; quia violato jam præcepto Tridentini per consummationem illud amplius non urget.

An autem omittere unam denuntiationem sit mortale? Pariter affirmant *Pont. l. c. ac Pal., Coninch. et Leand.* (7): sed probabiliter negant *Sanchez* (8), *Boss. l. c. et Escobar* (9) *cum Fill., Barbosa, Guttierez, Led., Diana, Veracr. et Vill.*, quia respectu ad totum præceptum non videtur gravis materia. Imo *Salm.* (10) *cum Trull., Reb. et aliis* putant, nec esse mortale, si etiam duæ denuntiationes omittantur; sed huic probabilius contradicit *P. Concina* (11).

991. — *Dubitatur 2.*, an denuntiationes debeant fieri in ecclesia et inter missarum solemnia. Revera sic præscribitur in Tridentino (12) et in missa parochiali vel conventuali arbitrio parochi, etiam contradicente capitulo, ut

(1) *ut habetur ex c. fin. §. Si quis de clandest. despons.* (2) *ut in c. Ex tenore, qui filii sint legit.* — (3) *sess. 24. c. 5.* — (4) *n. 27.* — (5) *ita recte docent Sanch. l. 3. d. 11. n. 5., Pont. l. 10. c. 4. n. 2., Salm. ib. p. 7. n. 94., Pal. p. 3. §. 5. n. 6., Escob. n. 612. cum Palud., Trull. et Vill., ac Boss. c. 8. n. 6. cum Nav., Laym., Coninch., Bonac., Reg., Diana etc. contra Dic., Lop. et Ledesm* — (6) *Pontius ac Pal. l. c., Boss. n. 7., Sanch. n 5. cum Nav. et Manuel ac Escobar n. 614. cum Coninch., Trull. et Leand. contra Henriquez.* — (7) *apud Escob. n. 549.* — (8) *n. 7.* — (9) *n. 550.* (10) *de matr. c. 8. p. 6. n. 78.* — (11) *p. 298. n. 4.* — (12) *sessio 24. cap. 1.*

declaravit S. C.(1). Sed probabiliter dicunt(2), posse etiam fieri in ecclesia tempore concionis vel processionis. Imo (3) ajunt, posse fieri extra ecclesiam in loco magni concursus, quia sic jam obtinetur finis concilii. Idque probabile videtur, saltem sine mortali, et si adsit aliqua causa, sine ulla culpa.

Notat autem *Bossius* (4) *cum Marchino*, quod tempore pestis, si nequeant fieri denuntiationes in ecclesia, et non possent induci sponsi ad matrimonii differendum, tunc episcopus potest vel permittere, ut fiant denuntiationes per vocem præconis aut per edicta loco publico affixa, et hoc in quocumque die; vel eas remittere, et ad id etiam tenetur, si urgeat necessitas, juxta dicenda *n. 1005.* Quod si nequeat adiri episcopus, parochus bene potest, et justa urgente causa etiam tenetur, sponsos conjungere, postquam sit certior factus, nullum subesse impedimentum.

Dubitatur 3., in qua parochia debeant fieri denuntiationes. Certum est, faciendas esse in parochia utriusque contrahentis, ut dicunt communiter (5); quia sic fert consuetudo. Excipiunt (6), nisi parochiæ essent valde propinquæ. Sed *dubium fit*, ubinam faciendæ denuntiationes, si alter sponsorum de brevi moratur in aliquo loco. *Pont.* (7) putat sufficere, si fiant in loco, ubi ille actu degit. Sed longe probabilius (8) ex declaratione S. C. dicunt, omnino fieri debere in parochia, unde discessit; quia denuntiationes ideo fiunt, ut impedimenta manifestentur, ac propterea oportet eas fieri, ubi sponsi diutius sunt commorati. Et hic notandum, quod, si alter sponsorum sit externus, parochus non debet facere denuntiationes, nisi postquam ipse per fidem authenticam probaverit statum

(1) *vide Zachar. ap. Croix l. 6. p. 3. n. 474.* — (2) *Sanch. l. 3. d. 3. n. 9., Barb. alleg. 42. n. 15. et Ronc. p. 163. q. 1. r. 2.* — (3) *Wigandt tr. 16. n. 96. v. quid, Sanch. l. c., Laymann c. 4. n. 20., Barbosa in c. l. Trid. n. 21., Boss. c. 7. n. 13., Escobar n. 558. cum Fill., Vill., Diana, Trull. etc. (contra Pont. l. c. n. 6. et Hurt., Led., Possev.)* — (4) *c. 7. n. 99.* — (5) *cum Busemb. Sanch. l. 3. d. 6. n. 4., Laym. c. 4. n. 9., Pal. n. 13. §. 3. n. 2. et alii passim.* — (6) *Laym. c. 4. n. 10., Boss. c. 7. n. 18. et Salm. de matr. c. 8. p. 6. n. 72. cum Dicast.* — (7) *l. 5. c. 30. n. 5.* — (8) *Sanch. n. 6., Coninch. d. 2. n. 60., Barbosa alleg. 32. n. 11., Ronc. p. 153. q. 1. r. 3. et Escobar n. 556. cum Gutt., Henriquez, Reg., Ochag. etc.*

liberum coram ordinario, ut habetur ex instructione S. C. s. officii (1). Et pluries declaravit S. C., denuntiationes necessario faciendas in loco originis (2). Quoad vagos autem Tridentinum (3) præcipit parochis, non assistere eorum matrimoniis, nisi post diligentem inquisitionem adhibitam, et nisi prius ab ordinario licentiam assistendi obtinuerint. Hinc recte ait *Ronc.* (4), quod graviter peccaret parochus, si tale præceptum non servaret, esto alioquin matrimonium esset validum, cum concilium nullam irritantem clausulam apposuerit (5).

992. — *Dubitatur 4.*, in quibus diebus possint fieri denuntiationes. In Tridentino (6) præscribitur, ut fiant *tribus continuis diebus festivis.* Praxis fert (7), ut denuntiationes fiant tribus diebus festivis *continuis*, ita tamen, ut non intercedant alii dies festivi, sed non immediatis; nempe tribus festis paschatis (8), quia tempore tam brevi non satis obtineretur finis concilii. At probabiliter dicunt *Salm.* (9) *cum Trull.*, *Hurt.*, *Reg.*, *Leand. etc.*, posse fieri etiam in tribus festis immediatis, quia in concilio dicitur *continuis diebus festivis*, nec ibi excipitur, quod non sint immediati. Et sic pariter dicunt *Salm. l. c. cum Trull.*, *Aversa et Leand.* (citant etiam *Bonac.*, *Coninch. et Diana*, sed non bene, ut mox videbimus), posse fieri denuntiationes tribus diebus festivis discontinuis, modo plures dies festi non intercedant, quia sic sufficienter jam satisfit intento concilii. Sed verius *Sanch.* (10), *Pal.* (11), *Bon.* (12) *et Escobar* (13) *cum Coninch.*, *Vill.*, *Diana*, *Machado et Reg.* censent, id non esse quidem mortale (*contra Henriq.*), quia non videtur gravis transgressio; sed non excusari a veniali, quia jam transgreditur præscriptum concilii.

An autem possint fieri denuntiationes diebus ferialibus, si ex aliqua causa fieret magnus concursus in ec-

(1) *quæ observatur apud Genet ad calcem in tr. de matr. t. 5. et apud Pitton. de matr. n. 1734.* — (2) *ut refert Croix l. 6. p. 3. n. 476.* — (3) *sess. 24. c. 7.* — (4) *p. 168. q. 4. in fine.* — (5) *vide alia dicenda circa vagos n. 1089.* — (6) *sessio 24. c. 1.* — (7) *prout ait Ronc. p. 153. q. 1. r. 2.* — (8) *ut sentiunt ipse Ronc. et Barb. alleg. 32., Sanchez l. 3. d. 6. n. 8., Pont. l. 5. c. 39. n. 8. et alii.* — (9) *de matr. c. 8. p. 6. n. 75.* — (10) *l. 3. d. 5. n. 8.* — (11) *p. 13. §. 3. n. 4.* — (12) *p. 6. n. 19.* — (13) *n. 508.*

clesia? Negant *Pont.* (1) *et Fill.*, *Leand.*, *Hurt. etc. ap. Escobar* (2) *ex declaratione* S. C.: sed probabiliter affirmant *Sanch.* (3), *Bonac.* (4), *Barbosa* (5), *Bossius* (6) *cum Laym.*, *Reg. et Possev.*, *et Escobar* (7) *cum Ochag.*, *Reg. et Gutt.*, ex alia contraria declaratione S. C. apud *Ochag.*, quia sic jam satis impletur finis concilii. Saltem probabile est, id posse fieri sine culpa gravi, ut diximus *n. 991.* de denuntiationibus factis extra ecclesiam in loco magni concursus.

993. — „1. Licet statim post ultimam proclamationem „contrahere, etiam eadem die: non licet autem differre „ultra 4 menses; intra quos si non contrahant, repeten„das esse denuntiationes declaravit congregatio (8). Imo „rituale Romanum duos tantum menses permittit; intra „quos si non contrahatur, jubet repetere denuntiationes, „nisi videatur aliud episcopo.

994. — „2. Post proclamationes tenetur sub mortali, „qui novit impedimentum, illico denuntiare, quantum„vis secretum esset, ad impedienda gravia mala, v. gr. „incestum, sacrilegium etc. Si tamen inde alteri peri„culum infamiæ nasceretur, is ex charitate prius esset „monendus, ut a matrimonio desisteret: *Sanchez* (9), „*Fag.* (10), *Henriq.*, *Laym.* (11) *communiter contra Pon„tium* (12), qui negat, teneri denuntiare, si sit occultum. „Idemque tenet *Mart. Perez* (13), sed cum hac limitatione, „si tantum audiverit et nesciat, a quo, vel si pro foro „interno sit dispensatum, vel si metuat magnum scan„dalum aut periculum, vel si sciat, contrahentes esse in „bona fide.

Certum est 1., quod, si impedimentum possit per testes probari, quilibet illud sciens denuntiare tenetur, sive impedimentum sit dirimens sive impediens, esto sit occultum et infamatorium, nempe quod ortum habuerit ex pec-

(1) *l. 5. c. 30. n. 7.* — (2) *n. 560.* — (3) *l. 3. d. 6. n. 10.* — (4) *p. 6. n. 10.* — (5) *alleg. 32. n. 15.* — (6) *c. 7. n. 6.* — (7) *n. 562.* — (8) *in sess. 24. c. 1. de reform. (et Salm. de matrim. c. 8. p. 6. n. 75. in fine cum Pontio et Leand.)* — (9) *l. 3. d. 13.* — (10) *p. 2. l. 6. c. 5.* — (11) *l. 3. tr. 3. p. 2. c. 4. n. 8. etc.* — (12) *d. 5. q. 6.* — (13) *d. 43. s. 6. n. 1. et seq.*

cato (1). Quivis enim tenetur manifestare peccatum occultum alterius, quod est tertio nocivum, quando prælatus legitime id præcipit, prout præcipit episcopus imponens (dum fiunt proclamationes) omnibus consciis alicujus impedimenti, ut revelent. Et tenentur revelare etiam ii, qui noverint impedimentum sub secreto naturali, et adhuc cum juramento non propalandi (2), ex *d. Thoma* (3), ubi docet, promissionem et juramentum non obligare, quando imminet damnum communitati vel tertiæ personæ, prout in nostro casu utrique damnum imminet. Advertunt tamen præfati AA., antequam fiat denuntiatio, præmittendam esse correptionem fraternam, et etiam pluries, nisi probabiliter non sit profutura; modo periculum non sit in mora.

Certum est 2., quod, si impedimentum sit occultum, et jam fuerit pro eo obtenta dispensatio quoad forum internum, illud sciens non tenetur denuntiare: secus, si adesset publica fama de impedimento, et dispensatio esset occulta (4).

Certum est 3., quod, si noveris impedimentum ex auditu, sed non recordaris, a quo, vel si accepisti a persona non fide digna, non teneris denuntiare (5),

995. — Sed *dubitatur 1.*, an, si tu solus impedimentum noveris, nec possis probare, tenearis illud denuntiare.

Prima sententia (6) negat, quia nemo tenetur denuntiare impedimentum, quod probare non potest; unde sic arguunt: Aut sponsi sunt in bona vel in mala fide; si in bona, non peccant contrahendo matrimonium; si in mala, nihil proficies, cum testimonium unius non sufficiat ad nuptias impediendas.

Secunda sententia vero communissima et verior affir-

(1) *ita Pal. p. 12. §. 6. n. 1., Pont. l. 5. c. 34. n. 3., Boss. t. 1. c. 7. n. 158. et Salmant. ib. p. 8. n. 95. cum Trull., Aversa, Dic. et communi.* — (2) *ut dicunt Sanch. l. 3. d. 16. n. 6., Escob. n. 622. cum Pal. et Card., Boss. n. 176. cum Barbosa et Fag., ac Salm. ib. n. 99. cum aliis.* — (3) *2. 2. q. 33. art. 8. ad 1.* — (4) *ut Sanch. l. 3. d. 14. n. 4., Boss. n. 167. et Pal. l. c. n. 2.* — (5) *Sanch. n. 7., Pontius n. 1., Pal. n. 3. cum Gutt. et Farinac, ac Boss. n. 164. et 166. cum Navar., Coninch, Bonac., Fill., Cord. et Hurtado.* — (6) *quam tenent Pontius l. 5. c. 34. n. 6., Diana 3. p. tr. 4. r. 221. ac Sa, Major et Gabr. ac Salm. de matr. c. 8. p. 8. n. 97.*

mat, teneri, si commode potes (1). Ratio, quia, si sponsi sunt in mala fide, bene proficiet revelatio ad vitandum peccatum, cum testimonium unius de impedimento satis est ad matrimonium impediendum, ut diximus *n. 878.* et mox fusius probabimus in *dubio sequenti.* Si vero in bona fide, proficiet saltem ad reparandam injuriam materialem sacramenti. Diximus: *si commode potes;* nam cum tuo gravi damno aut aliorum scandalo non teneris denuntiare, cum neque lex ecclesiastica neque præceptum correctionis obliget cum gravi incommodo aut scandalo aliorum.

996. — *Dubitatur 2.*, an sufficiat unus testis de impedimento, ut episcopus prohibeat contrahi matrimonium. Adsunt quatuor sententiæ.

Prima sententia (2) dicit, sufficere, si impedimentum ortum habeat ex crimine; si vero non provenerit ex peccato, sed ex cognatione carnali aut spirituali, requiri duos testes fide dignos, nisi adsint alia adminicula, quæ plenam faciant probationem.

Secunda sententia omnino opposita (3) dicit, quod, si impedimentum non sit ob crimen, sufficiat ad impediendum unus testis fide dignus; si vero ob crimen, requiruntur saltem duo, quia tunc agitur de præjudicio tertii, adversus quem nequit ferri judicium sine plena probatione.

Tertia sententia (4) dicit, sufficere unum testem, qualecumque sit impedimentum, modo testis ille sit omni exceptione major et deponat ex certa scientia.

Quarta sententia demum communissima et verior (5) absolute docet, sufficere unum testem ad impediendum matrimonium, etiamsi non sit omni exceptione major:

(1) *eamque tenent Sanchez l. 3. d. 13. n. 2., Pal. p. 12. §. 6. n. 5. cum Hurt., Coninch., Henr., Cov. et Escob. l. 25. n. 625. cum Laym., Bon., Barbosa, Fag., Arrag. et Lop.. Bossius n. 173. cum Fill. et Rey., ac Salm. c. n. 97. cum Dic., Trull., Leand. etc.* — (2) *quam tenent Pont. l. 5. c. 34. n. 8. et 9. atque c. 36. n. 2. et Diana p. 3. tr. 4. r. 12.* — (3) *quam tenet Lacroix l. 6. p. 3. n. 215.* — (4) *quam tenent Conc. p. 201. n. 12. et Salmant. de matr. c. 8. p. 8. n. 106. cum Trull., Dic., Aversa etc.* — (5) *quam tenent Sanchez t. 1. d. 71., Panorm. in c. Super eo de test., Nav. man. c. 2. n. 83., Roncagl. p. 154. q. 7. r. 1., Pal. p. 32. n. 3. cum Coninch., Covar. et Mascard., ac Boss. t. 1. c. 7. n. 133. cum Host., Sylvest., Gutt., Farinac., Barb., Piasecr., Comit., Hurt. etc.*

modo habeat qualitates infra explicandas. Id *probatur 1.* ex *c. Super eo 22. de test. et attest.*, ubi sic habetur: *Matre asseverante* (intellige alterius sponsorum), *ipsos esse consanguineos, non debent conjungi, quia præsumptio est non modica, quod se linea consanguinitatis attingant. Si vero matrimonium est firmatum, non debet sine plurium juramento dissolvi. Probatur 2.* ex *c. Præterea 12. de spons.*, ubi, cum quidam vir cupiebat contrahere matrimonium, ejus consanguineus asserebat, eum cum sponsa coivisse. Respondit Papa: *Ut matrimonium ipsum fieri, nisi juramentum intervenisset, districte prohibeas, ne deterius inde contingat.* Ex quo textu recte inferunt (1), hoc procedere, etiamsi testis sit accusator vel denuntiator, et etiam sit criminosus suamque turpitudinem alleget. Ratio nostræ sententiæ est, quia, licet, quando agitur de præjudicio tertii, plena requiratur probatio, attamen, cum hic agatur de vitando periculo animæ, nempe si forte matrimonium contraheretur cum impedimento, minori probatione jus contentum est. Secus vero dicendum (2), si agatur de præjudicio tertii, et non agitur de peccato vitando, puta si testis allegaret fornicationem sponsæ vel quid simile; tunc enim bene requiritur plena probatio (3).

997. — Quamvis autem (ut diximus) ad impediendum matrimonium non requiratur, ut testis sit omnino integer, *requiritur tamen I.*, ut ipse non tantum denuntiet, sed etiam deponat, esto sponte se offerat ad deponendum (4); nisi talis testis denuntiando probaret de fama impedimenti (5), quia tunc sufficit, ut tantum denuntiet, quin deponat. *II.* Ut deponat cum juramento (6), quia in iis, quæ sunt in præjudicium tertii, non creditur testi nisi jurato (7). *III.* Ut deponat non ex auditu, sed ex

(1) *Sanch. n. 3. et 4. cum Mascard. et Alex. de Nevo, ac Boss. n. 142. cum Panorm., Gutt. et aliis supra citatis.* — (2) *ut bene ajunt Sanch. n. 8. cum Panorm. et Boss. n. 155. cum Gutt. contra Palud.* — (3) *ex c. Licet, cap. Veniens et c. In omni de test. et attest.* — (4) *ut dicunt Sanch. dict. d. 71. n. 10. cum Alex. de Nevo, et Bossius n. 146. cum Gutt.* — (5) *ut ajunt iidem AA. ex c. Non in duo de spons.* — (6) *Roncaglia l. c., Sanchez n. 12. cum Host., Panorm., Palud., Præp., Lop. etc., Pal. p. 32. n. 4. cum Covar. et Gutt., ac Boss. n. 147. cum Coninch., Barbosa et Hurt.* — (7) *ex c. Tua de cohabitat. cler.*

certa scientia (1). Excipiunt tamen (2), nisi impedimentum sit consanguinitatis vel affinitatis; tunc enim sufficit, ut testis deponat, se illud audisse a duobus fide dignis, et maxime a consanguineis sponsorum, qui magis sunt idonei ad probandam vel negandam consanguinitatem (3). *IV. Demum requiritur*, ut testis ille non sit persona vilis, dummodo factum non sit occultum, ut nequeat probari nisi per vilem personam; quia, ubi deest facultas probandi, admittitur probatio etiam per se non sufficiens (4).

998. — *Dubitatur 3.*, an, si sponsalia fuerint jurata, sufficiat unicus testis deponens impedimentum ad impediendum matrimonium. Negant glossa in *c. Præterea de sponsal. v. nisi ac Palud.*, *Henriq.*, *Lop. etc.* (5), quia in præfato textu *c. Præterea* supra allato expresse dicitur, non sufficere unum testem, si sponsalia sint jurata. Sed probabilius affirmant *Sanchez l. c. cum Cov. et Veracr.*, *Pal.* (6) *cum Gutt. et Masc.*, *ac Boss.* (7) *cum Host.*, *Præp.*, *Hurt. etc.*, modo testis ille sit fide dignus et deponat ex certa scientia. Ratio, quia, si fama impedimenti bene sufficit ad dissolvenda sponsalia (8), tanto fortius debet sufficere testis integer, qui efficacius probat quam sola fama; idque certum esse apud omnes testantur *Pal.* (9) *et Sanchez* (10). Ad textum autem oppositum in *cit. c. Præterea* recte respondent *Panorm.* (11) *atque Sanch.*, *Pal. et Boss. ll. cc.*, quod in casu textus præfati non esset testis ille omnino integer, tum quia allegabat turpitudinem suam, tum quia non deponebat in forma testimonii.

999. — Notandum autem hic, quod fama impedimenti satis sit ad impediendum matrimonium, ut expressum habetur in *c. Super eo de consang.*, nisi fama infirmetur juramento consanguineorum, ut excipiunt *Sanchez* (12) *et*

(1) *ut Roncagl. ib., Sanch. n. 12. cum Abb., Cov., Præp. etc., Pal. d. n. 4. cum Coninch. et Gutt., ac Boss. n. 284. cum Nav. et Riccio.* — (2) *AA. citati et Salm. de matr. c. 8, p. 8. n. 107. ex c. Licet de testib.* — (3) *ut Boss. n. 152. cum aliis.* — (4) *ita Pal. l. c. cum Menoch., Boss. n. 145. cum Gutt., et Sanch. n. 13. cum Panorm. et communi contra Goffred.* — (5) *ap. Sanch. l. 1. d. 71. n. 9.* — (6) *p. 32. n. 6.* — (7) *c. 7. n. 144.* — (8) *ut habetur ex c. Super eo de consanguin.* — (9) *n. 6.* — (10) *l. 2. d. 45. n. 27.* — (11) *in d. c. Super eo.* — (12) *l. 1. d. 71. n. 18.*

Pal. (1) *cum Abb., Gutt. etc.* (2). Imo addit *Sanchez l. c.*, quod juramentum ipsorum contrahentium etiam valet adversus famam arbitrio judicis. Probabilius autem censet *Pal.* (3) *cum Gutt. contra Palaum*, in probationem famæ oportere, ut testis denuntiet cum juramento, cum ipse *Sanch.* fateatur (ut supra dictum est *n. 997. ad II.*), in judicio non credi testi non jurato, ubi agitur de præjudicio tertii. Præterea notandum, quod notitia privata famæ non sufficiat judici, ut possit nuptias impedire, sed tantum, ut possit inquirere de impedimento; ita communiter (4). An autem possit judex impedire matrimonium, si sciat privatim, impedimentum esse notorium? Negat *Pal. ib. cum Gutt.*, dicens, requiri, ut talis notorietas sit probata in judicio; nam alias notitia esset privata, ex qua judex nequit ferre judicium. Hæc opinio probabilis videri posset alicui ex eo, quod judex debet judicare secundum allegata et probata, juxta dicta *l. 5, 208.* Sed probabilior est mihi sententia affirmans (5), quia alias judex, pronuntiando sententiam de matrimonio contrahendo, cooperaretur ad ineundum matrimonium nullum, quod esset intrinsece malum.

1000. — „3. Contrahens ipse, legitime interrogatus de „impedimento occulto, tenetur illud fateri vel matrimo„nio abstinere, nisi dispensationem pro foro conscientiæ „acceperit: tunc enim fateri non tenetur, nisi judex aliunde „habet sufficientem probationem (6)." *(An autem sponsi teneantur fateri copulam incestuosam, si in dispensatione adsit clausula: „Nisi copula fuerit habita": vide dicenda n. 1135.)*

1001. — „4. Parochus, cognito impedimento, tenetur „prohibere matrimonium et remittere ad episcopum vel „ejus officialem, neque potest assistere (7): nisi tamen

(1) *p. 32. n. 7.* — (2) *ex c. Cum in tua de spons.* — (3) *dict. n. 7.* — (4) *Sanch. n. 15., Pal. l. c. cum Gutt. et Boss. c. 7. n. 128. cum Innoc., Barb. et aliis.* — (5) *quam tenent Sanch. n. 16. cum glossa in l. 1. c. Qui adv. quos etc., ac Bossius n. 127. cum Barb.* — (6) *Sanchez, Sylv., Laym. l. c. n. 10.; vide Bon. l. c., Perez d. 43. s. 7. n. 2. (ita communiter Sanchez l. 3. d. 14. n. 2., Pont. l. 5. c. 33. n. 1., et Bossius c. 7. n. 182. et 188. cum Laym., Coninch., Fill. etc.)* — (7) *Sanch. l. 3. d. 15., Mart. Perez d. 43. s. 7. n. 9. etc. (cum Salm. de matr. c. 8. p. 8. n. 103. et communi) contra Pontium.*

„ex sola confessione nosset; tunc enim nullo modo pos-„set negare matrimonium, sive publice sive privatim pe-„tenti, neque illum admonere officii extra confessionem: „licet in confessione posset ac deberet. Et tunc, si qui-„dem sine magno scandalo a matrimonio non possent de-„sistere nec vellent, suadere, ut contrahant communi con-„sensu, sub conditione, *si Papa dispenset*, animo tan-„tisper cohabitandi ut fratres (non autem quoad torum), „donec accedat dispensatio, et iterum contrahant. Ita ex „*Beja et Pontio* (1) *Perez l. c.*, qui addit, si id omnino no-„lint, persistantque petere, debere parochum assistere.

1002. — *Dubitatur 1.*, an parochus, si ipse solus noverit impedimentum, teneatur impedire matrimonium publice petitum. Si impedimentum denuntiatur ab aliis, certum est (2), teneri parochum interdicere nuptias, et rem ad ordinarium deferre, ut ille cognoscat. *Dubium fit*, si solus parochus impedimentum sciat extra confessionem, an possit et teneatur nuptias impedire. Negat *Pont.* (3), eadem ratione ductus, ut dixi supra *n. 995.*, quia nemo tenetur denuntiare, quod probare non potest. Affirmant tamen verius *Sanch.* (4), *Boss.* (5), *Ronc.* (6), *Pal.* (7), *Cov. et Gutt. ac Escob.* (8) *cum Henr., Hurt. etc.* Ratio, quia, si quilibet tenetur (ut diximus *dict. n. 995.*) impedimentum revelare, etiamsi ipse solus illud sciat, a fortiori tenetur parochus, cui ex officio incumbit consulere saluti suarum ovium. Nec obstat, quod peccatori occulto, publice petenti sacramentum, illud non sit denegandum; nam respondetur cum *AA. cit.*, quod hoc procedat, quando impedimentum dumtaxat reddit illicitam sacramenti susceptionem; secus vero, si impedimentum (præter susceptionem) præbet occasionem aliorum damnorum et culparum.

Dubitatur 2., an ordinarius, qui solus conscius sit impedimenti, teneatur matrimonium impedire. *Sanchez* (9), *Pont* (10) *et Pal.* (11) *cum Gutt., Coninch. et aliis* sentiunt, eum nec teneri nec posse, quia nemo potest esse judex

(1) *l. 5. c. 35.* — (2) *ex c. fin. de cland. desp.* — (3) *l. 5. c. 35. n. 5 et 6.* — (4) *l. 3 d. 15. n. 11.* — (5) *c. 7. n. 193.* (6) *p. 154. q. 7. r. 2.* — (7) *p. 2. §. 7. n. 3.* — (8) *n. 628.* — (9) *l. 3. d. 15. n. 11.* — (10) *l. 5. c. 35. n. 5.* — (11) *p. 12. §. 7. n. 4.*

et testis. Sed probabilius affirmant *Conc.* (1), *Escobar* (2) *cum Leand.*, *Bonac.* (3) *cum Coninch. et Hurt.*, *et Salm.* (4) *cum Aversa*, *Trull.*, *Dicast. etc.* Ratio, tum quia bene potest esse aliquis judex et testis, quando agitur de peccato impediendo; tum quia eo casu saltem potest ipse ordinarius deferre impedimentum ad judicem superiorem (et etiam ad suum vicarium, ut ajunt *Salm.* (5), ut ille judicium proferat; et ad hoc ipse episcopus tenetur, ut impediat peccata, quæ ex matrimonio invalido orirentur.

1003. — „5. Potest episcopus vel ejus vicarius, non „autem decanus ruralis dispensare, vel ut una tantum „fiat proclamatio, vel ut fiant post contractum subito fa„ctum coram parocho et testibus ante consummationem; „vel etiam, ut plane omittantur, si justa causa subsit, „v. gr. timor, ne alioqui malitiose impediatur matrimo„nium, pudor contrahentium, senium inconstantia, sta„tus disparitas, metus scandali, infamiæ, incontinentiæ, „etc. (6).

„6. Etsi, quando per dispensationem contractum est ma„trimonium ante proclamationes postea faciendas, conjux „non teneatur nec debeat alteri reddere debitum, priusquam „factæ fuerint; quando tamen certi sunt, nullum subesse „impedimentum, non peccare mortaliter consummando, „tenent *Soto*, *Led.*, *Texed. contra Sanch. ap. Diana* (7).

„7. Etsi parochus dispensare non possit, potest tamen „in casu necessitatis per epikejam declarare, præceptum „hoc hic et nunc non obligare; v. gr. si moriturus con„cubinam velit ducere ob prolis legitimationem (8).

1004. — Quoad dispensationem denuntiationum observa, quæ habentur in Tridentino (9), ubi: *Quod si aliquando probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, si tot præcesserint denuntiationes, tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem parocho et duobus vel tribus testibus præsentibus matrimonium celebretur. Deinde ante illius consummationem denuntiationes in ecclesia fiant, ut, si aliqua subsint impedimenta, facilius detegantur: nisi ordinarius ipse expedire judicaverit, ut*

(1) *p. 301. n. 11.* — (2) *n. 634.* — (3) *c. 7. n. 205.* — (4) *de matr. c. 8. p. 8. n. 104.* — (5) *cum AA. cit. dict. n. 104.* — (6) *Bonac. l. c.* — (7) *p. 9. tr. 8. r. 19.* — (8) *Bon. l. c. ex Sylv., Sanch. etc.* — (9) *sess. 24. cap. 1.*

prædictæ denuntiationes remittantur: quod illius prudentiæ et judicio s. synodus relinquit.

1005. — Quamvis autem a concilio *l. c.* concedatur episcopo facultas dispensandi in denuntiationibus ob solam causam, si timeatur, quod matrimonium injuste impediatur, tamen communiter dicunt DD., quod etiam ob alias justas causas episcopus potest et quandoque tenetur in denuntiationibus dispensare; licet enim concilium unicam dumtaxat assignasset, eam tamen exemplificative, non taxative proposuit; præterquam quod rem hanc statim postea prudentiæ ordinarii reliquit (1): et ita pluries declaravit S. C. concilii, ut referunt *Escobar* (2) *et Boss. l. c.*, qui præsertim ex *Bellarm.* (3) has declarationes affert: *Denuntiationes possunt omitti non solum ex causis hic expressis, sed ex aliis bene visis episcopo, qui has denuntiationes potest remittere etiam post matrimonium contractum et ante consummationem.* Item in alia declaratione: *Episcopus potest has omnes denuntiationes remittere, etiamsi non sit rationabilis suspicio, quod possit matrimonium impediri, quia relinquitur suæ prudentiæ.*

Docent etiam communiter DD., quod, si oporteat ad vitandum grave damnum commune vel privatum, spirituale aut temporale, et adhuc si expediat ad notabile bonum spirituale aut temporale communitatis vel alterius privati, episcopus non solum potest, sed etiam tenetur dispensare (4). Hujusmodi igitur causæ, ob quas episcopus tenetur dispensare, sunt: I. Si adsit probabilis timor, ne matrimonium malitiose impediatur juxta sensum Tridentini; II. si matrimonium sit necessarium ad vitandum damnum sive infamiam contrahentium vel prolis, nempe si concubinarii reputabantur conjuges, vel si præcesserit defloratio, et timeatur, ne vir mutet voluntatem; item si alter sponsorum esset in articulo mortis, et esset pro-

(1) *ita Sanch. l. 3. d. 7. n. 1., Pont. l. 5. c. 32. n. 1., Cabass. l. 3. c. 20. n. 2., Pal. p. 13. §. 4. n. 8., Barb. alleg. 32. n. 27., Ronc. p. 154. q. 4. r. 2., Conc. p. 300. n. 7., Wigandt tr. 16. n. 96. v. dico, Escobar l. 25. n. 587., Salm. de matr. c. 8. p. 7. n. 89. et Boss. t. 1. c. 7. n. 34. cum aliis contra Zephalum et Borell.* — (2) *n. 586.* — (3) *in d. cap. 1. Trident.* — (4) *ita Sanch. l. 2. d. 10. n. 5., Pont. l. 2. n. 6., Barb. n. 51., Pal. §. 5. n. 1., Ronc. l. c. r. 1. cum Gutt., Boss. n. 103. cum Coninch., Bon., Fill. et Hurt.*

les legitimanda (1); III. si immineat periculum animæ, corporis aut fortunæ (2); IV. si sponsus statim sit longe profecturus, et urgeat necessitas contrahendi ob unam ex causis supra descriptis (3); V. si parentes vel tutor prætendant, ut virgo nubat indigno (4). VI. Addit *Ronc. l. c.*, si immineat tempus adventus vel quadragesimæ, et alias urgeat periculum incontinentiæ vel gravis præjudicii. Ratio hujus videtur esse, quia non licet consummare matrimonium ante benedictionem nuptialem; verum (juxta nostram sententiam allatam *n. 984.*), cum nulla sit culpa ante benedictionem consummare, melius dicendum est, posse propter hanc causam episcopum dispensare, sed non teneri (5). Cæterum bene ait *Ronc.*, teneri episcopum dispensare ob quamcumque aliam causam, quæ prudentis judicio urgens videatur.

1006. — Causæ vero, ob quas episcopus non tenetur, sed potest dispensare, sunt: I. Si nuptiæ sint contrahendæ inter magnates, quia horum conjugia non fiunt nisi magna præcedente consideratione; II. si sponsi sint valde senes aut valde dispares in conditione, ætate, divitiis aut qualitate; III. si certo moraliter constet, nullum adesse impedimentum: ita *Sanchez* (6), *Barbosa* (7), *Bonac.* (8), *Bossius* (9), *Pal.* (10), *Pontius* (11), *Cabass.* (12), *Fill.* (13), *Salm.* (14), licet non omnes hi AA. omnes dictas causas exprimant. Præterea notant hic *Ronc. et Barb. ll. cc. cum aliis*, quod episcopus possit in denuntiationibus dispensare etiam cum altero sponsorum non sibi subdito; sicut enim potest eum cum subdito conjungere, ita etiam dispensare. Et hanc esse consuetudinem testatur *Roncaglia*, qui addit, eamdem facultatem dispensandi habere prælatos, qui jurisdictionem quasi episcopalem habent. Hic autem notandum, quod episcopus dispensando in denuntiationibus semper tenetur diligenter aliunde inquirere de impedimentis, nisi communiter constaret non adesse.

(1) *Sanch. n. 6., Boss. n. 103., Ronc. l. c. cum Barb.* — (2) *Sanch. et Ronc. ll. cc., Boss. n. 93.* — (3) *Boss. n. 90.* (4) *Escob. n. 587. cum Caj.* — (5) *ut dicunt Barb. alleg. 32. n. 48. cum Coninch., Reg., Ugol. etc., et Boss. n. 87. cum Sanchez, Pontio, Salzedo et Hurt.* — (6) *l. 3. d. 9. n. 3.* — (7) *alleg. 32. n 41.* — (8) *q. 2. p. 6.* — (9) *n. 79.* — (10) §. *5. n. 8.* — (11) *l. 5. c. 32. n. 6.* — (12) *l. 3. c. 20. n. 3.* — (13) *tr. 10. c. 5.* — (14) *de matr. c. 8. p. 7. n. 89.*

1007. — *Dubitatur 1.*, an vicarius generalis episcopi possit in denuntiationibus dispensare. Negant *Pont.* (1), *Diana* (2) *et Gomez*, *Menoch. et Henr.* (3) ex concilio Toletano et concilio Mediolanensi ac declaratione S. C. anno 1591 *ap. Henr.*: sed affirmant communius et probabilius *Sanch.* (4), *Pal.* (5), *Bon.* (6), *Wigandt* (7), *Elbel* (8), *Barbosa* (9), *Ronc.* (10), qui asserit cum *Guttierez et Sperelli*, ex antiqua consuetudine vicarios semper in hoc dispensasse, et *Escobar* (11) *cum Nav.*, *Coninch.*, *Fill.*, *Bord. et Hurt.*; quia vicarius facit unum tribunal cum episcopo: *Bossius* autem et *Escobar* dubitant de authenticitate oppositæ declarationis S. C.

Dubitatur 2., an parochus possit aliquando dispensare in denuntiationibus. Affirmant *Vega*, *Marchant.*, *Vivald.*, *Ledesma*, *et Veracr.* (12) *et alii ap. Salm.* (13), qui (14) satis probabile putant casu, quo, ut ajunt, urgeat necessitas et non possit adiri episcopus, qui alias teneretur tunc dispensare ob aliquam ex causis descriptis *n. 1006*. Verius tamen et communiter negant, posse parochum dispensare. *Sanchez* (15), *Pal.* (16), *Pont.* (17) *et Escob.* (18) *cum Nav.*, *Laym.*, *Coninch.*, *Vill. etc.* Ratio, quia revera parochus nullam habet jurisdictionem in foro externo. Valde probabiliter tamen dicunt (19), quod, esto parochus non possit dispensare, tamen in casibus, in quibus episcopus dispensare tenetur et adiri non possit, periculumque sit in mora, poterit declarare, præceptum proclamationum non obligare, modo certus sit, nullum adesse impedimentum. Imo in hujusmodi casibus censent (20), posse ipsos sponsos, si certi sint non esse impeditos, nuptias inire sine denuntiationibus. Dicit autem *Bos-*

(1) *l. 5. c. 31. n. 5.* — (2) *p. 5. t. 4. r. 263.* — (3) *ap. Escobar n. 570.* — (4) *l. 3. d. 7. n. 10* — (5) *p. 13. §. 4. n. 2.* — (6) *p. 6. n. 7.* — (7) *tr. 16. n. 96 v. dico.* — (8) *conf. 3. n. 81.* (9) *alleg. 32. n. 29.* — (10) *p. 153. q. 3. r. 1* — (11) *n. 572.* — (12) *ap. Escob. n. 603.* — (13) *ib. n. 84.* — (14) *n. 86.* — (15) *l. 3. d. 7. n. 17.* — (16) *p. 13. §. 4. n. 3.* — (17) *lib. 5. cap. 1. n. 2.* (18) *n. 605.* — (19) *Sanch l. 3. t. 10. n. 15., Laym. c. 4. n. 11., Croix l 3. p. 6. n 494., Elbel conf. 3. n. 82. et Ronc. p. 153. q. 3. r. 2. cum Gob.* — (20) *Bus. supra n. 1003., Pont. l. 5. c. 32. n. 8., Bossius n. 108. cum Hurt, Salm. de matr. c. 8. p. 7. n. 92. cum Pal., Trull, Dic., Sanch., Coninch., Gutt. ac Escob. n. 608. cum Soto, Lop., Led. etc.*

sius (1), quod, si in talibus casibus episcopus injuste neget dispensationem, tenentur sponsi recurrere ad judicem superiorem, alias non possunt contrahere; nisi forte periculum sit in mora, et ad superiorem non pateat aditus. Notandum hic denique, quod, si quis præsumit adsistere matrimonio sine proclamationibus, incurrat suspensionem ab officio per triennium, sed ferendæ sententiæ (2).

DUBIUM II.

Quæ sint impedimenta dirimentia matrimonium.

1008. *Impedimenta dirimentia sunt quindecim, videlicet:*
1. Error, 2. conditio, 3. votum, 4. cognatio, 5. crimen,
6. Cultus disparitas, 7. vis, 8. ordo, 9. ligamen, 10. honestas,
11. Aetas, 12. affinis, 13. si clandestinus, 14. et impos,
15. Raptave sit mulier, nec parti reddita tutæ.

1009. I. Error personæ.
1010. *De errore circa personam.*
1011. *De errore circa qualitates personæ.*
1012. *An irritet matrimonium error circa qualitatem, si dederit causam contractui.*
1013. *Dantur tres regulæ ad dignoscendum, quando error qualitatis redundet in substantiam.*
1014. *Prima, si quis actualiter contrahit sub conditione qualitatis.*
1015. *Secunda, si qualitas est propria cujusdam personæ.*
1016. *Tertia, si consensus fertur directe in qualitatem.*
1017. II. Conditio, *scilicet servilis. Plura notanda*—1023.
1024. III. Votum solemne.
1025. *Dub. 1., an hoc dirimat matrimonium jure divino vel ecclesiastico.*
1026. *Dub. 2., an Papa possit dispensare in voto solemni.*
1027. IV. Cognatio. *Et 1)* de cognatione legali.
1028. *2)* De cognatione spirituali.
1029. *3)* De cognatione carnali, *et de regulis pro distinguendis gradibus.*
1030. *Arbor consanguinitatis.*

(1) *n. 115.* — (1) *ex c. Cum inhibitio, §. Sane de clandest. desp.*

1031. V. Crimen. *Primum homicidium; secundum adulterium.*
1032. *Tertium raptus.*
1033. *Assignatur regula: 1)* Utroque patrante, *scilicet si adsit solum homicidium.*
1034. *An requiratur, quod intentio matrimonii alteri sit manifestata.*
1035. *2)* Uno patrante, *scilicet si adsit homicidium cum adulterio.*
1036. *Requisita ad hoc impedimentum incurrendum.*
1037. *3)* Neutro patrante, *scilicet si adsit adulterium sine homicidio. Requisita ad hoc impedimentum.*
1038. *Dub. 1., an taciturnitas adulteræ sufficiat pro consensu.*
1039. *Dub. 2., an promissio ficta inducat impedimentum.*
1040. *Dub. 3., an promissio conditionata inducat impedimentum.*
1041. *Dub 4, an ad incurrendum impedimentum requiratur, ut promissio fuerit mutua.*
1042. *Oritur etiam impedimentum ex adulterio cum matrimonio attentato vivente conjuge.*
1043. *Peccat, qui vivente conjuge promittit alteri matrimonium.*
1044. VI. Disparitas cultus. *Quid de matrimonio cum hæreticis?*
1045. VII. Vis *sive metus gravis et injuste incussus ad extorquendum matrimonium.*
1046. *In quo vis differat a metu; et quid sit metus ab intrinseco, et metus ab extrinseco.*
1047. *Quæ requirantur ad metum gravem.*
1048. *Quæ mala constituant metum gravem.*
1049. *Quæ requirantur, ut metus irritet matrimonium.*
1050. *Dub. 1. Quid, si judex injuste aliquem damnet, et promittat liberationem, si ducat filiam.*
1051. *Dub. 2. Quid, si reus juste damnetur?*
1052. *Dub. 3. Quid, si quis esset innocens, sed juste damnaretur secundum allegata?*
1053. *Dub. 4. Quid, si medicus neget mederi, nisi ducat filiam?*
1054. *Dub. 5., an metus irritet matrimonium de jure naturæ aut ecclesiastico.*
1055. *Dub 6., an irritet metus levis.*
1056. *Dub. 7., an metus reverentialis.*
1057. *Dub. 8., an possit resilire, qui metum incussit.*
1058. VIII. Ordo.
1059. *An ordo sacer dirimat matrimonium de jure divino.*
1060. IX. Ligamen.
1061. X. Honestas. *Non oritur hoc impedimentum ex sponsalibus incertis, neque ex conditionatis.*
1062. *Qu. 1., an ex matrimonio nullo.*
1063. *Qu. 2., an ex sponsalibus juste dissolutis.*

1064. *Qu. 3., an ex matrimonio clandestino.*
1065. XI. Aetas.
1066. *Vide plura de matrimonio impuberum.*
1067. *An sit nullum matrimonium contractum, si puer ætate completa nequeat coire. Quid de matrimonio senum?*
1068. XII. Affinis.
1069. *De impedimento affinitatis ante matrimonium contractum.*
1070. *De impedimento non petendi.*
1071. *Qu. 1., an uxor cognita per metum a consangineo viri privetur jure petendi.*
1072. *Qu. 2, an ignorantia excuset ab hoc impedimento contrahendo: et primo, si ignorantia sit juris.*
1073. *Secundo, si ignorantia sit facti.*
1074. *Tertio, si ignorantia sit pœnæ.*
1075. *Qu. 3., an ad contrahendam affinitatem requiratur, ut copula ex utraque parte sit consummata.*
1076. *Qu. 4., quis possit dispensare in hoc.*
1077. *Pœna contrahentium cum impedimento affinitatis.*
1078. XIII. Clandestinitas.
1079. *Quid, si alicubi non possit haberi parochus?*
1080 *An peregrini valide contrahant sine parocho.*
1081. *Quis intelligatur nomine parochi.*
1082. *An parochus excommunicatus aut irregularis etc.*
1083. *Dub. 1., an excommunicatus assistens peccet graviter.*
1084. *Dub. 2., an talis parochus possit alteri dare licentiam.*
1085. *Quales testes sufficiant.*
1086. *Quid, si sint duo parochi: vel si sponsi habeant duo domicilia?*
1087. *An sufficiat parochus alterutrius sponsi.*
1088. *Sufficit licentia præsumpta de præsenti et oretenus.*
1089. *De vagabundis.*
1090. *De militibus.*
1091. *De peregrinis, carcere detentis, ægris, puellis in conservatoriis degentibus etc.*
1092. *An valide nubant sponsi coram parocho nolente.*
1093. *An licite.*
1094. *Quomodo peccet parochus non interrogans de consensu vel non dicens:* Ego vos conjungo etc.
1095. XIV. Impotentia. *Qualis impotentia dirimat matrimonium.*
1096. *1) De impotentia ex maleficio; 2) ex frigiditate; 3) ex improportione corporum.*
1097. *Dub. 1., an valeat matrimonium, si fœmina possit incidi cum periculo gravis morbi, sed non mortis.*
1098. *Dub. 2, an soluto matrimonio propter arctitudinem fœminæ, si postea per copulam cum secundo viro fiat apta primo, teneatur ad primum redire.*
1099. *Dub. 3., an fœmina arcta teneatur pati incisionem.*
1100. *Dub. 4, an teneatur pati incisionem claustri virginalis, si etc.*

1101. *Quid agendum, si impotentia est certa?*
1102. *Quid, si dubia, et dubium antecedat matrimonium?*
1103. *Quid, si dubium superveniat?*
1104. *Quid in dubio, an matrimonium sit consummatum, vel an impotentia præcesserit?*
1105. *Quid censendum de matrimoniis in partibus hæreticorum.*
1106. XV. Raptus.
1107. *Ad incurrendum impedimentum raptus requiritur, ut mulier rapiatur 1) de loco ad locum; 2) causa matrimonii; 3) invita.*
1108 *Quid, si vir rapiat eam, quacum sponsalia contraxerat?*

1008. — „Resp. Præter defectum consensus, de quo „*supra c. 2. d. 1.*, sunt, quæ sequentibus versibus com„prehenduntur:

„1. *Error*, 2. *conditio*, 3. *votum*, 4. *cognatio*, 5. *crimen*,
„6. *Cultus disparitas*, 7. *vis*, 8. *ordo*, 9. *ligamen*,
„10. *honestas*,
„11. *Ætas*, 12. *affinis*, 13. *si clandestinus*, 15. *et impos*,
„15. *Raptave sit mulier, nec parti reddita tutæ*;
„*Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.*

1009. „Dicitur I. Error, scilicet personæ, qui dirimit jure naturæ, v. gr.: si Cajo volenti ducere Annam „offerat se Maria, quacum, putans esse Annam, contrahat: quia error aufert libertatem et consensum requisitum jure naturæ ad contractum.

„Dixi: *personæ;* quia error qualitatis seu conditionis per„sonæ (excipio servitutem) non irritat matrimonium, ut v. gr. „si putetur esse nobilis, virgo, dives etc., quam quis vult „ducere, nec sit talis: quia hic error non tollit consen„sum in personam et materiam contractus. Aliud tamen „esset, si absolute nollet consentire in personam, nisi „tali conditione affectam, aut si ipsa conditio, juxta „intentionem contrahentis, transiret in conditionem per„sonæ: ut si quis vellet ducere primogenitam regis, nec „aliam, et tamen alia substitueretur, non subsisteret con„tractus (1).

1010. — *Certum est 1.* apud omnes, quod error circa

(1) *Bon. q. 3. p. 2. ex Sanch. t. 7. d. 18., Coninch. d. 31., Fill. etc.*

personam de jure naturæ dirimit matrimonium, quia contrahentium personæ sunt substantiale matrimonii objectum; ergo, si variatur persona, erratur circa substantiam contractus; dum, qui intendit contrahere cum una, non consentit contrahere cum alia (1). Et hoc, etiamsi error sit vincibilis et crassissimus (2); item, etiamsi error sit concomitans seu non dans causam contractui, nimirum si cognito errore adhuc fuisset initum matrimonium (3).

1011. — *Certum est 2.*, quod error circa qualitatem personæ concomitans, seu non dans causam contractui, non irritat matrimonium; unde, si quis contraheret cum corrupta aut paupere aut ignobili, quam putabat virginem aut divitem aut nobilem, non principaliter motus ex his qualitatibus, sed aliunde, valet procul dubio matrimonium, quia tunc jam adest voluntarium ad illud requisitum (4).

1012. — Sed *magna quæstio fit*, an irritet matrimonium error circa qualitatem dans causam contractui, nempe si cognito errore matrimonium non fuisset contractum.

Prima sententia affirmat, et hanc tenet *Pont.* (5), citans *Arrag. et Ledesma:* citat etiam *Sanchez*, sed non bene, ut mox videbimus. Ratio, quia, dum sponsus contrahit, credens, sponsam habere aliquam qualitatem nobilitatis aut pulchritudinis etc., tunc præstat consensum virtualiter conditionatum, nempe si sponsa habeat illam qualitatem: qualitate igitur deficiente deficit consensus.

Secunda sententia vero communis et verior negat (6).

(1) *ita d. Thom. suppl. q. 51. art. 1., Sanchez l. 7. d. 18. n. 11., Pont. l. 4. c. 20. n. 3. et 7., Salm. de matr. c. 10. dub. 1. n. 4. cum Soto, Bon., Pal. et aliis passim.* — (2) *ut Sanch. n. 7., Ronc. p. 155. q. 2. et Salm. ib. n. 5. cum Coninch., Aversa, Trull. etc.* — (3) *Sanch. n. 6., Ronc. l. c., Bon. q. 3. p. 2. n. 4. et Salm. ib. n. 6. cum Coninch., Aversa etc.* — (4) *Sanch. d. 21.. Pont. l. 4. c. 21. n. 5., Bon. p. 2. n. 6. et Salm. de matr. c. 10. dub. 2. n. 9. cum Coninchio, Trull., Pal., Aversa, Dic et aliis communiter.* — (5) *l. 4. c. 21. n. 7.* — (6) *et hanc tuentur Sanchez l. 7. d. 18. n. 18. qui eam verissimam vocat cum Abb., Mol., Lop. etc., Laym. c. 2. n. 2., Conc. p. 310. n. 4., Nav. c. 22. n. 32., Roncaglia p. 155. q. 2., Habert. t. 7. p. 797., Holzm. n. 511., Pal. p. 4. n. 3. cum Valent., Escob. l. 26. n. 9. cum Tol., Gutt. et Fill., et Salm. ib. n. 14. cum Gonet., Less., Bon., Trull., Candido, Aversa, Dic. etc. ex d. Thoma suppl. q. 51. a. 2. in corp. ad 1. et ad 3.*

Ratio, tum quia tunc jam adest simpliciter voluntarium circa substantiam matrimonii, nempe circa personam, quamvis deficiat voluntarium secundum quid circa accidentia, quæ sunt personæ qualitates; tum quia alias innumera conjugia evaderent dubia et litibus exposita. Nec valet dicere cum *Pontio*, quod, cum consensus sit actus indivisibilis et feratur in objectum tali qualitate vestitum, deficiente qualitate deficit consensus: alias dici deberet, quod contrahens duos actus eliceret, unum consentiendo in objecti sive personæ substantiam, alterum in qualitatem, quod ait *Pontius* non posse dici, cum actus voluntatis sit unus indivisibilis. Sed recte respondent *Salm.* (1), quod, licet actus voluntatis formaliter sit in se indivisibilis, virtualiter tamen respectu ad objectum sive personam bene potest esse divisibilis; unico enim illo actu voluntas fertur æquivalenter circa substantiam et circa qualitatem, ac si duos actus eliceret; et ideo, deficiente consensu minus principali circa qualitatem, remanet consensus principaliter movens circa substantiam.

1013. — Communiter tamen et recte docent DD., quod error circa qualitatem personæ bene irritaret matrimonium, si qualitas redundaret in substantiam. Sed magna difficultas est ad dignoscendum, quandonam error qualitatis redundet in substantiam sive in personam. Tres attende regulas.

1014. — *Prima regula:* Tunc qualitas redundat in substaniam, cum quis actualiter intendit contrahere sub conditione talis qualitatis: tunc enim verificatur, quod deficiene conditione omnino deficit consensus. Hoc certum est (2). Et idem est (3), si contrahens ante matrimonium expressam habuerit intentionem, et eam non retractavit, non contrahendi nisi sub tali conditione; quia tunc consensus ille, si non actualiter, est saltem virtualiter conditionatus.

1015. — *Secunda regula* est: Quando qualitas non est communis aliis, sed propria et individualis alicujus determinatæ personæ, puta si quis crederet contrahere cum

(1) *ib. n. 11.* — (2) *cum Sanch. l. 7. d. 18. n. 21., Pal. p. 4. n. 5., Pont. l. , c. 21. n. 5. et Salm. de matr. c. 10. dub 2. n. 9. et alii passim.* — (3) *cum iisdem AA.; vide Salm. ib. n. 11.*

primogenita regis Hispaniæ, tunc qualitas redundat in personam; unde errando in qualitate erratur in persona, et proinde nullum est matrimonium, etiamsi ille non habuerit expressam intentionem non contrahendi(1). Non autem acquiesco doctrinæ *Bonac.*(2), *Sanch.*(3) *et Escobar*(4), qui dicunt, idem esse, cum quis putaret contrahere cum filia regis Hispaniæ, quia, cum qualitas filiæ sit communis aliis filiabus regis Hispaniæ, qualitas illa non est individualis, unde non redundat in personam; et tanto minus approbo id, quod dicunt *Salm.*(5) *cum Aversa*, nempe quod qualitas etiam transeat in personam, si sit individui vagi, puta si quis crederet contrahere cum filia regis, cujuscumque regis filia sit; et citant *d. Thom.*(6), sed non bene; nam ibi *s. Doctor* non loquitur de eo, qui in contrahendo credit, illam esse filiam regis; sed de eo, qui antea directe et principaliter intendit qualitatem personæ, nempe contrahendi cum filia regis; tunc enim dicit *Angelicus*, quod, si alia præsentetur ei, error redundet in personam. En ejus verba: *Si consensus mulieris feratur in istam personam directe, error nobilitatis ipsius non impediet matrimonium; si autem directe intendit consentire in filium regis, quicumque sit ille, tunc, si alius præsentetur ei, quam filius regis, est error personæ, et impedietur matrimonium.* Ubi observa, quod hic clare loquitur *d. Thomas* non de muliere, quæ erravit in credendo, sed de illa, quæ ante matrimonium directam habuit intentionem contrahendi cum filio regis, et ideo nullum dicit esse matrimonium cum alio celebratum.

1016. — *Tertia regula* igitur, quam tradit *d. Thomas*(7), est, quod, si consensus fertur directe et principaliter in qualitatem, et minus principaliter in personam, tunc error in qualitate redundat in substantiam; secus, si consensus principaliter fertur in personam, et secundario in qualitatem: v. gr. si quis dixerit: *Volo ducere Titiam, quam puto esse nobilem:* tunc error non redundat in sub-

(1) *ita Pal. p. 4. n. 5., Petroc. t. 4. p. 367. in fie, Habert. t. 7. p. 796., Holzm. n. 512. v. tertius casus, Lymann c. 2. n. 2. et Sporer theol. sacram. p. 4. c. 1. n. 7.* — (2) *p. 3. n. 7.* (3) *n. 27.* — (4) *n. 10.* — (5) *ib. n. 17.* — (6) *suppl. q. 51. a. 2. ad 5.* — (7) *et sequuntur Sotus, Abul., Sylv., Led., Man., Lop., Rosella, Philiarch. etc. ap. Sanch. n. 25.; item Holzm. n. 515. et Tamb. de matr. l. 8. c. 2. §. 2.*

stantiam, et ideo non invalidat matrimonium. Secus, si dixerit: *Volo ducere nobilem, qualem puto esse Titiam;* tunc enim error redundat in substantiam, quia directe et principaliter intenditur qualitas, et minus principaliter persona. Hinc ad casum relatum a *Sanchez* (1), scilicet cum quidam adolescens petierit in conjugem filiam cujusdam secundogenitam valde pulchram, pater negavit illam, et obtulit primogenitam juveni ignotam, quam hic postulavit prius ostendi cuidam suo amico; pater isti amico pro primogenita, quæ turpis erat, ostendit secundogenitam: quam cum audisset juvenis etiam esse pulchram, contraxit, sed visa deinde illius deformitate, contendebat, matrimonium esse nullum. Sentit *Sanchez l. c. cum Tab.*, valuisse matrimonium, quia error fuit qualitatis, non personæ; sed probabilius contradicunt *Pont.* (2), *Sporer* (3) *et Tamb.* (4). Ratio, quia verius est, eo casu qualitatem pulchritudinis fuisse (ut mox supra diximus) principalius intentam quam personam, cum ideo juvenis petierit ostendi amico, item quia voluntas ejus revera non fuit determinata ad accipiendam oblatam a patre, sed ostensam amico.

1017. — „Dicitur II. **conditio**, scilicet servilis: ut si „homo liber ignoranter contrahat cum serva, vel servus „cum serva, nullum est matrimonium. Idque secundum „sententiam communiorem jure tantum ecclesiastico" *(Et sic probabilius tenent d. Thomas* (5) *et Salm.* (6) *cum communi)*, „fundato tamen in jure naturali, cui est valde „conforme. Ratio est, quia talis contractus adversatur „1. bono sacramenti, cum servus, invito domino, nequeat „cohabitare conjugi; 2. bono fidei conjugalis, cum non „possit solvere debitum ad libitum alterius; 3. bono prolis, cum servus omnia acquirat domino. Ubi tamen notandum, non esse proprie servos, qui sunt coloni originarii vel adscititii, vulgo dicti *Leibeigene* (7).

1018. — Certum est, quod, si liber scienter contrahat cum ancilla, matrimonium est validum; et si forte jus civile aliud statuerit (8), in hoc correctum est a jure ca-

(1) *l. 7. d. 18. n. 35.* — (2) *l. 4. c. 21. n. 3.* — (3) *l. c. n. 8.* (4) *l. c. n. 2.* — (5) *suppl. q. 52. a. 1. ad 3.* — (6) *de matr. c. 10. p. 1. n. 25.* — (7) *vide Laym. l. 5. tr. 10. p. 4. c. 2.* — (8) *in l. Cum ancillis c. de incest. nuptiis.*

nonico. Nec talis contrahens graviter peccaret, quamvis efficeretur irregularis(1).

Si vero ignoranter quis contrahat cum ancilla, nullum est matrimonium, sive contrahens sit liber sive servus, ut sentit *Bus.* Sed hoc probabilius negandum; nam si servus contrahit cum serva, valet matrimonium, ut absolute docent *s. Thomas*(2), *Sanchez*(3) *et Salm.*(4) *cum Bonac., Coninch. etc.*: quia ecclesia irritans talia matrimonia attendit conditionis inæqualitatem, quæ solum adest, quando liber contrahit cum serva.

1019. — *Dubitatur 1.*, utrum, si error liberi sit crassus, irritet matrimonium. Negant *Sot., Led., Vill. etc.*(5), quia in errore crasso videtur adesse voluntaria deceptio. Sed probabilius affirmant *Sanch.*(6) *et Salm.*(7) *cum Coninch., Dic., Aversa, Trull. etc.*, quia quæcumque ignorantia efficit actum saltem non perfecte voluntarium.

1020. — *Dubitatur 2.*, an tunc utraque pars possit propria auctoritate a matrimonio resilire. Deceptus certe potest, nisi adsit scandalum; et ita pariter serva. Sed utrum hæc, si liber factus conscius ejus servitutis vellet revalidare matrimonium, teneatur consentire? Probabiliter opinantur *Salm.*(8) *cum Soto etc.*, quod, si serva bona fide contraxit, non tenetur; secus, si mala fide decipiens alterum: quia tunc tenetur ratione injuriæ.

1021. — *Dubitatur 3.* Cuinam incumbit onus probandi ignorantiam servitutis? *Henriq.* censet, libero: sed communius et probabilius *Sanch.*(9), *Salm.*(10) *cum Pal. etc.* tenent, incumbere ancillæ probare scientiam, nisi ipsa communiter ut talis sit nota.

1022. — *Dubitatur 4.*, an validum sit matrimonium cum serva ignorata, si per matrimonium illa fiat libera. Tres sunt casus, in quibus per matrimonium acquiritur libertas: I. Si dominus totale instrumentum conferat ancillæ contrahenti (11); II. quando dominus accipit ancillam in conjugem (12); III. quando dominus servam matrimonio

(1) *ex c. Si quis, dist. 34.; vide Salm. ib. n. 20.* — (2) *suppl. q. 52. a. 1. ad 1.* — 3) *l 7. d. 19. n. 23.* — (4) *ib. n. 23.* — (5) *ap. Salm de matr. c. 10. p. 1 n. 27.* — (6) *n. 20.* — (7) *ib n. 28.* — (8) *ib. n. 31.* — (9) *n. 8.* — (10) *ib. n 32.* — (11) *ut ex l. un. c. de latin. libert.* — (12) *ut dicunt Salm. ib. p. 2. n. 35. cum Pont., Pal, Vasq. etc. contra Sanch., Gutt. etc.*

tradit libere alteri, illius servitutem ignoranti (1). In his autem casibus *fit dubium*, an matrimonium sit validum. Negat *Pal.* (2) *cum Covarruvia*; affirmant vero communius et probabilius *Sanch.* (3), *Bon.* (4) *et Salm.* (5) *cum aliis*. Et idem putat *Sanch.* (6) *contra Pal. l. c. cum Pont.*, si dominus promiserit, se servam brevi dimissuram, quia illa tunc moraliter jam censetur libera.

1023. — Matrimonium autem cum liberta, id est serva, quæ facta est libera, certe validum est; modo libertas non solum illi sit promissa, sed etiam jam donata (7).

1024. — „Dicitur III. votum, scilicet solemne castita-„tis per susceptionem ordinis sacri vel per solemnem „professionem in religione approbata sponte emissam.

„Dico 1.: *sponte*; quia metus gravis irritat professio-„nem (8).

„Dico 2.: *solemne*; quia votum simplex tantum impe-„pedit, non dirimit; excipe tamen vota simplicia socie-„tatis Jesu (9)."

1025. — *Dubitatur 1.*, an votum solemne religionis dirimat matrimonium de jure divino vel ecclesiastico.

Prima sententia dicit, de jure ecclesiastico (10), quia votum solemne non irritat matrimonium ratione voti, sed ratione solemnitatis; cum autem solemnitas sit ex jure ecclesiastico (11), ergo solo jure ecclesiastico dirimitur matrimonium.

Secunda sententia tamen probabilior dicit, dirimere de jure divino (12). Ratio, quia in voto simplici corpus tantum promittitur Deo, sed in solemni, per acceptationem legitimam prælatorum, corpus insuper Deo traditur.

1026. — *Dubitatur 2.*, an Papa in aliquo casu possit dispensare in voto solemni castitatis in professione emisso. Vide dicta *l. 4, 256. v. quæritur*, ubi affirmativam tenui-

(1) *ut ex auth. ad hæc. c. de lat. libert.* — (2) *d. 4. p. 5. §. 1. n. 4.* — (3) *l. 7. d. 19. n. 14.* — (4) *q. 3. n. 3.* — (5) *ib. n. 38.* — (6) *l. c. n. 4.* — (7) *ut censent Salm. de matr. c. 10. p. 2. n. 49. cum Pont., Pal. etc. contra Sanch. et Coninch.* (8) *ut vide supra l. 4, 197.* — (9) *vide Laym. l. c. c. 3.* — (10) *et hanc tenent Sanchez l. 7. d. 26. n. 4. cum Scoto, Gerson., Host., Abb. etc.* — (11) *ut habetur in c. un. de votis in 6.* — (12) *eamque tenent d. Thom. in 4. d. 38. q. 1. a 3., item d. Bonav., Major, Val., Henr., Vict. etc. ap. Sanch. n. 4.*

mus sententiam cum eodem *d. Thoma* (1) et pluribus, quibus adde *Roncaglia* (2) *et Fagnan.* (3), qui asserit, eam esse communem theologorum. An vero ordo sacerdotalis dirimat matrimonium de jure divino: vide dicenda *n. 1059.* Quomodo autem votum, quod emittitur in susceptione sacrorum ordinum, dirimat matrimonium: vide dicta *hoc l. 6, S08.*

1027. — Dicitur IV. cognatio, quæ triplex est.

„*Prima* dicitur *legalis*: quæ est propinquitas personarum proveniens ex adoptione perfecta (qua scilicet persona extranea assumitur in filium vel nepotem, ita ut transeat in potestatem adoptantis eique succedat, vel tanquam hæres necessarius ex testamento in quarta parte, vel tanquam filius ab intestato in totum): ea enim dirimit matrimonium usque ad quartum gradum inter adoptantem et adoptatum ejusque descendentes (4). Vide tamen *Laym.* (5) *et Diana* (6), ubi contra communem sententiam notat ex *Henr.*, *Less. etc.*, probabile esse, quod post Trident. tantum dirimat usque ad gradum secundum inclusive, sicut cognatio spiritualis.

Notandum igitur 1., quod adoptio perfecta est illa, qua principis rescripto persona sui juris transit in potestatem et familiam adoptantis, sicut ac etiam filii ejus. Imperfecta est, quando fit sine rescripto principis supremi, sed auctoritate inferioris magistratus, nec adoptatus cum filiis transit in potestatem adoptantis. *Dubitatur*, an cognatio legalis oriatur etiam ex adoptione imperfecta. Affirmant *Palaus* (7) *et Pontius*, *Tol. etc.* (8): sed probabilius dicunt *s. Thom.* (9), *Sanch.* (10), *Salm.* (11) *cum aliis*, oriri tantum ex adoptione perfecta.

Notandum 2., quod hoc impedimentum est perpetuum inter adoptatum et adoptantem et uxorem illius, vel e converso: verum inter adoptatum et filios adoptantis est tantum ad tempus, scilicet usquedum filii sunt sub

(1) *l. c. a. 4. q. 1. ad 3.* — (2) *p. 156. q. 4.* — (3) *in c. Cum ad monasterium p. 2. l. 3. decretal.* — (4) *c. Per adoptionem causa 30. q. 3., c. Ita diligere, causa 30. q. 3.; vide Bon. q. 3. p. 5. §. 3. n. 4. et 5.* — (5) *c. 7.* — (6) *p. 9. t. 6. r. 54.* — (7) *p. 9. n. 9.* — (8) *ap. Salm. de matr. c. 12. p. 3. n. 39.* — (9) *suppl. q. 57. a. 2.* — (10) *l. 7. d. 63. n. 9.* — (11) *ib. n. 40.*

potestate illius(1). Hic autem *dubitatur*, ad quos extendatur hæc legalis cognatio. *Pontius*, *Solus*, *Val. etc. ap. Salm.*(2) dicunt, extendi usque ad quartum gradum in linea recta: sed *Salm. ib. cum Sanch.*, *Aversa*, *Cornejo*, *et Hurt.* tenent, omnino dicendum, non extendi ultra primum gradum: quia hic tantum a jure positivo assignatur. Extenditur tamen inter adoptantem et omnes, qui sunt sub potestate adoptati(3).

1028. — „*Secunda* est *cognatio spiritualis*, quæ jure „ecclesiastico oritur inter personas aliquas ratione ba„ptismi et confirmationis, dirimitque matrimonium (4) „inter baptizantem et baptizatum et hujus patrem et ma„trem, item inter susceptorem et susceptum et hujus „patrem et matrem." *(Hic plura dubia occurrunt, de quibus jam satis egimus in tract. de baptismo; unde, ne actum repetamus, vide dicta ib. l. 6, 149.)*

1029. — „*Tertia* est *cognatio consanguinitatis carna„lis*, quæ est vinculum personarum ab eodem stipite pro„ximo descendentium, dirimitque matrimonium usque ad „quartum gradum lineæ transversæ inclusive. Et quidem „quoad primum fortassis jure naturæ: quoad reliquos „tres solo jure ecclesiastico. Unde etiam Pontifex in his „ex justa causa dispensare postest. Gradus vero lineæ „rectæ, probabile est, omnes jure naturæ esse prohibi„tos." *(Sed satis probabile est, omnes esse vetitos jure ecclesiastico, excepto primo gradu in linea recta* (5)*.* „Porro pro gradibus consanguinitatis dignoscendis sta„tuuntur sequentes regulæ.

„*Prima regula*: In linea recta tam ascendentium quam „descendentium, quot sunt personæ, tot sunt gradus, „una dempta, scilicet stipite" *(Linea est series personarum ab uno stipite descendentium per varias generationes, diversos continens gradus. Stipes est ille, a quo descendunt contrahentes)* „v. gr. pater et filius sunt con„sanguinei in primo gradu, nepos et avus in secundo etc.

(1) *ita Salm. cum s. Thom. et alii passim; vide tr. et cap. cit. n. 42.* — (2 *ib. n. 43.* — (3) *vide Salm. de matr. c. 12. p. 3. n. 44.* — (4) *ut habetur c. 1. de cognatione spirituali in 6., c. Nedum: et constat ex Trid. s. 24. c. 2.; vide Bon. q. 3. p. 5, Sanchez l. 7, d. 34., Suarez 3. p. q. 67.* — (5) *vide dicta l 6. n 470.*

„*Secunda regula:* In linea transversa æquali (quæ est „inter personas a communi stipite æqualiter distantes), „quot gradibus personæ singulæ a communi stipite di- „stant, totidem distant inter se. Unde frater et soror „sunt in primo gradu lineæ transversæ, patrueles et „consobrini in secundo, filii eorumdem in tertio.

„*Tertia regula:* In linea transversa inæquali, inter „personas inæqualiter distantes a communi stipite, quot „gradibus remotior persona distat a stipite, tot gradibus „distant inter se. Unde patruus et nepos, filius et soror „patris sunt consanguinei in secundo gradu: quæ omnia „patent id adjuncto schemate.

1030. — Schema consanguinitatis.

	IV. Abavus. Abavia.	
IV. M. Propatruus. M. Proamita.	III. Proavus. Proavia.	IV. M. Proavunculus. M. Promatertera.
III. M. Patruus. M. Amita.	II. Avus. Avia.	III. M Avunculus. M. Matertera.
II. Patruus. Amita.	I. PATER. MATER.	II. Avunculus. Matertera.
I. Frater.	✝ Hypotheticus.	I. Soror.
II. Filii et filiæ fratris.	I. Filius. Filia.	II. Filii et filiæ sororis.
III. Nepotes et neptes ex fratre.	II. Nepos. Neptis.	III. Nepotes et neptes ex sorore.
IV. Pronepotes et proneptes ex fratre.	III. Pronepos. Proneptis.	IV. Pronepotes et proneptes ex sorore.
	IV. Abnepos. Abneptis.	

Advertendum hic (1), quod a linea transversali inæquali in supplicatione dispensationis tam ex una quam ex altera parte debeat exprimi gradus propinquior et remotior, si propinquior esset primus gradus; hoc habetur ex bulla *s. Pii V. Sanctis*, quia in eo primo gradu Papa non intendit dispensare, nisi exprimatur.

1031. — „Dicitur V. crimen, idque triplex. *Primum* est *homicidium* conjugis ab altero conjuge, et alio „tertio, sive physice, v. gr. gladio vel veneno, sive moraliter, ut imperio, perfectum, eo consilio, ut postea „inter se matrimonium contrahant. Quod si cædes tentata sit, sed non perfecta, vel perfecta, sed absque intentione matrimonii ineundi, vel cum intentione quidem „ea, sed non significata exterius, vel non communi consilio, sed ab altero tantum, non dirimit matrimonium, „nisi etiam adulterium præcesserit: tunc enim, etsi unus „tantum cædem perfecerit, altero ignaro, dummodo id fecerit intentione matrimonii, vere dirimit (2).

„*Secundum* est *adulterium*, quando nimirum duo carnaliter se cognoscunt, vivente alterius conjuge, et vel „matrimonium ineunt de præsenti, vel saltem dant fidem „de ineundo post mortem conjugis. Sed in hoc casu requiritur, ut promissio sit acceptata, et uterque sciat, „alterum esse conjugatum: si enim vel alteruter ignorat, „non irritatur matrimonium, si quod postea ineatur con„conjuge mortua (3): excusatque ignorantia quævis etiam „facti (4); sufficit autem, si adulter dubitet, utrum tempore adulterii et promissionis de matrimonio cum adultera vixerit alter conjux, quia præsumitur vixisse, nisi „mors probetur (5).

1032. — „*Tertium* est *raptus*, per quem persona cum „violentia abducitur, libidinis exercendæ vel matrimonii „ineundi causa (6). Durat autem hoc impedimentum, se„cundum Trident., quamdiu rapta est in potestate rapto-

(1) *cum Salm. de matr. c. 14. p. 4. n. 46., Contin. Tourn. tr. de dispens. in spec. part. 1. c. 17. art. 1. n. 4.* — (2) *ita Coninch., Less., Sa, Sanchez l. 7. d. 78. n. 13. et d. 79.* — (3) *Perez, Coninch. d. 31. n. 57. et 61., Sanch. l. 7. disp. 79. n. 12., Filliuc. n. 256.; vide etiam Bonac. q. 3. p. 6. n. 8.. Diana p. 3. t. 4. r. 198.* — (4) *Sanch., Marc. Leo in praxi p. 2. s. 284.* — (5) *Nav., Sanchez l. 7. de matr. disp. 79., Bard. d. 6. c. 11. §. 8.* — (6) *s. Thom., Mol. t. 3. d. 105.*

„ris, etiamsi libere consentiat. Unde libertati restitutam „ducere potest. Probabile tamen est, Tridentini decreto „tantum comprehendi raptum, qui sit causa matrimonii (1).

1033. — De impedimento ob crimen *raptus* loquemur in fine hujus dubii *n. 1107.* Hic tantum sermonem facimus de impedimento ob crimen *homicidii* et ob crimen *adulterii.* Ad distinguendum autem tale impedimentum attende regulam ab aliquibus traditam. Incurritur hoc in tribus casibus, nempe utroque patrante (id est crimen homicidii, ut illud *patrante* intelligendum), uno patrante, et nemine patrante. Et I. *utroque patrante*, quando non est adulterium, sed uterque conspirat ad homicidium, animo inter se nubendi; II. *uno patrante*, v. gr. vir post adulterium occidit conjugem ad ducendam adulteram, licet ista non conspiret ad homicidium: modo illius intentio huic manifestata sit; III. *nemine patrante*, quando non adest homicidium, sed tantum adulterium et promissio matrimonii, quæ non sit ficta, et sit saltem acceptata, antequam moriatur conjux adulteri.

Ex *primo capite* igitur, nempe *utroque patrante*, id est, cum homicidium conjugis fit sine adulterio, ad contrahendum impedimentum criminis *requiritur 1.*, ut occisio eveniat ex communi consilio viri et fœminæ; ita communiter (2). *Requiritur 2.*, ut homicidium fiat animo contrahendi matrimonium cum complice homicidii, ut communissime tenet glossa (3), *Bell.* (4), *Pal.* (5), *Pont. l. c.*, *Cont. Tourn.* (6), *Laym.* (7), *Sporer* (8), *Salm.*, *Bon.*, *Cab. et Conc. l. c.*, *Sanch.* (9) *cum s. Bonav.*, *Soto*, *Palud.*, *Major et aliis multis*, *contra Caj.*, *Scot. et alios paucos*, qui dicunt, non requiri animum nubendi cum adultero, eo quod in *cit. c. Laudabilem* nulla fit mentio de hac conditione. Sed bene respondent AA. primo loco citati, quod, licet in jure non exprimatur præfata conditio, ipsa tamen col-

(1) *Sanch. d. 13.; vide Laym.* — (2) *Pell. l. 1. de matr. c. 22. v. crimen, Sanchez l. 7. d. 78. n. 9., Pont. l. 7. c. 45. n. 4., Pal. p. 12. n. 3., Bon. p. 6. n. 5., Cabass. l. 3. c. 23. n. 3. Conc. p. 322. n. 4., Holzm. n. 568. et Salm. de matr. c. 12. p. 4. n. 55. ex c. Laudabilem 1. de convers. infid.* — (3) *in c. Si quis vivente, causa 31. q. 1. verb. occidisse.* — (4) *l. c. v. adde.* — (5) *n. 5.* — (6) *tr. de dispens. in spec. part. 1. c. 3, not. 4. v. an autem.* — (7) *c. 10. n. 4.* — (8) *n. 102.* (9) *n. 13.*

ligitur ex fine legis, nimirum ne conjux machinetur mortem alterius, ut postea cum altero nubat.

1034. — Notant tamen (1), sufficere ad incurrendum impedimentum, quod, inita ab utroque machinatione occisionis, intentio matrimonii adsit tantum ex parte unius. Utrum autem requiratur, ut talis intentio alteri saltem manifestetur? Negant *Sanch.* (2) *cum Man. et Vega, ac Pal.* (3) *cum Soto et Gutt.*, tum quia ecclesia non ponit præcise intentionem, sed occisionem externam hac intentione factam; tum quia hæc intentio, quando patratur homicidium, jam præsumitur, argumento *clement. 1. §. Verum de hæret.*, ubi excommunicantur inquisitores, qui ex odio reis injustitiam faciunt, vel ex eorum amore omittunt inquirere. Affirmant vero *Pontius* (4), *Diana* (5) *et Salm* (6) *cum Vasq., Perez et Hurt.*, quia ecclesia non potest punire, quod non potest cognoscere; lex enim humana exposcere nequit nisi illam obedientiam, quæ homini debetur; homini autem non debetur nisi externa operatio, quæ præcipitur; interna enim soli Deo debita est. Respondent autem ad casum clementinæ, quod ibi non excommunicantur, qui ex odio vel amore simpliciter interno ducti injustitiam committunt, sed qui insuper talis odii vel amoris externum indicium præstant. Unde sic mihi probabilius dicendum videtur: Si occisionem præcesserint sufficientia indicia intentionis, puta munera, familiaritates, epistolæ amatoriæ et similia inter eos, qui contrahere volunt, tunc incurritur impedimentum; secus, si intentio remanserit omnino interna; tunc enim ecclesia nequit punire homicidium ex tali intentione factum, si nullum de ea indicium præcesserit.

1035. — Ex *secundo capite*, *uno patrante*, nempe ex homicidio cum adulterio, ad dirimendum matrimonium sufficit, quod, stante adulterio una pars tantum perpetret homicidium, quamvis altera inscia; ita communiter (7).

(1) *Sanch. n. 9. et Salm. de matr. c. 12. p. 4. n. 53. cum Cand et Dic.* — (2) *l. 7. d. 78. n. 19.* — (3) *p. 12. n. 5.* — (4) *l. 7. c. 45. n. 5.* — (5) *p. 9. tr. 7. r. 25.* — (6) *c. n. 53. in fine.* — (7) *Sanch. l. 7. d. 78. n. 9., Pont. l. 7. c. 45. n. 4. et 5., Pal. p. 12., Bon p. 6. n. 8. et Salm. de matr. c. 12. p. 4. n. 47. cum Dic., Aversa, Cornejo etc.*

Id patet ex *c. Si quis vivente 5. causa 31. q. 1.*, ubi dicitur, non obstante adulterio valere matrimonium cum adultero post mortem conjugis, *nisi forte vir aut mulier virum, qui mortuus fuerat, occidisse notetur.* Item ex *c. Propositum 1. de eo, qui dux. etc.*, ubi: *Nullus copulet matrimonio, quam prius polluerat adulterio; illam maxime, cui fidem dederat uxore sua vivente, quæ machinata est mortem uxoris.* Item ex *c. Significasti 6. eod. tit.*, ubi validum fuit declaratum conjugium cum adultera, *nisi alter eorum in mortem uxoris defunctæ fuerit machinatus, vel ea vivente sibi fidem dederit de matrimonio contrahendo.*

1036. — Ad hoc autem impedimentum incurrendum *requiritur 1.*, ut mors vere secuta sit ex percussione, veneno etc., dato a conjuge vel ejus mandato (1); *2.* ut adulterium præcedat occisionem (2); *3.* ut prius matrimonium fuerit validum, quamvis non consummatum, et licet obtentum sit divortium (3). *Requiritur 4.*, ut adulterium sit consummatum, ita ut facta sit una caro: hinc, si vir vere non seminat in vase mulieris, nequaquam incurritur hoc impedimentum (4).

Hic autem *dubitatur*, an requiratur ad consummationem adulterii, ut non solum vir, sed etiam fœmina seminet. Negant *Sanch.* (5) *et Pal.*, *Trull.*, *Bon. etc.* (6): sed plures alii affirmant, ut *Conc.* (7) *cum communi*, *s. Bonav.*, *Innoc.*, *Host. et Viguer.* (8); et expresse id tenet *d. Thomas* (9), ubi: *Vir et mulier efficiuntur... una caro per commixtionem seminum. Unde, quantumcumque aliquis claustrum pudoris invadat vel frangat, nisi commixtio seminum sequatur, non contrahitur... affinitas.* Et ideo merito hanc sententiam probabilem vocant *Sanchez l. c. et Salm. cum Pal.*, *Trull.*, *Diana*, *Ronc.* (10).

Requiritur 5., ut adulteri sint conscii matrimonii;

(1) *ita Pontius n. 4., Pal. n. 4., Bon. n. 6., Salm. ib. n. 48. cum Sanch. n. 7. et communi.* — (2) *Pont. n. 4., Elbel conf. 1. n. 170. et Salm. ib. n. 50. cum Coninch.* — (3) *Sanch. n. 20. ac Pont. n. 3. ex c. Significasti 6. de eo, qui dux.* — (4) *ut Sanchez l. 7. d. 79. in princ., Pont. n. 4., Pal. n. 8., Elbel l. c. et Salm. ib. n. 50. et c. 4. p. 1. n. 3. cum s. Thom., s Antonino et communi.* — (5) *l. 2. d. 21. n. 11.* — (6) *ap. Salm. dict. c. 4. n. 4.* — (7) *p. 351. n. 4.* — (8) *ap. Sanch. l. c.* — (9) *suppl. q. 55. art. 4. ad 2.* — (10) *vide infra n. 1075.*

quare, si fœmina rem habet cum conjugato, quem putabat solutum, impedimentum non contrahitur (1). An autem excuset tunc ignorantia crassa et culpabilis adulterii? Negant *Val.*, *Coninch.*, *Perez etc.* (2): quia tunc, ut dicunt, adesset verum adulterium. Sed affirmant probabiliter *Bus. ut supra et Sanch.* (3) *ac Salm. l. c. cum Reb.*, *Aversa;* tum quia excusat quælibet ignorantia facti, ut esset hæc (4); tum quia ad adulterium requiritur dolus (5): at cum ignorantia crassa, nisi fuerit saltem affectata, non datur dolus (6).

Requiritur 6., ut occisio facta fuerit cum animo nubendi cum adultera, saltem ex parte occidentis, modo is externe talem intentionem alteri manifestarit, juxta sententiam mox supra *n. 1034.*, ubi diximus, requiri manifestationem saltem per indicia præcedentia; idque procedere in utroque casu dicunt *Salm.* (7) *cum Sanch.*, *Pont.*, *Vasq.*, *Perez*, *Dic. etc.* Hinc infertur, quod, si vir uxorem occidat, ut liberius adultera fruatur, vel ob aliam causam, etiamsi ista consenserit ad homicidium, sed absque intentione matrimonii, impedimentum non contrahitur. Imo, si vir occidat uxorem, ut aliam indeterminatam ducat, potest deinde ducere adulteram (8): secus tamen, si occidat, ut aliquam ex adulteris ducat (9).

1037. — Ex *tertio capite*, *neutro patrante*, nempe quando non adest homicidium, sed solum adulterium cum promissione matrimonii, ut habetur in relatis *c. 1. et 6. de eo*, *qui dux.*, et clarius in *c. fin. eod. tit.* Docentque *Sanchez* (10), *Pont.* (11) *et Salm.* (12) *cum Pal*, *Bon.*, *Coninch. etc.*, tale impedimentum contrahi a conjuge fideli etiam cum infideli adultera, quia licet ecclesia non possit punire infidelem, potest tamen fidelem. Ad hoc autem

(1) *ita Sanch. l. 7. d. 78. n. 12.*, *Pal. p. 12. n. 8. ac Coninch.*, *Aversa*, *Dic. etc. cum Salm. de matr. c. 12. p. 4. n. 51. ex c. Veniens et c. Propositum de eo, qui dux. etc.* (2) *ap. Salm. ib. n. 52.* — (3) *l. 7. d 79. n. 38.* — (4) *ex regula c. 10. de reg jur.* — (5) *ex l. pen. ff. ad l. Jul.* — (6) *ex gloss. in l. Magna, ff. de verb. sign.* — (7) *ib. n. 53.* (8) *Sanchez l. 7. d. 78. n. 18.*, *Pont. n. 5*, *Pal. p. 12. n. 5.*, *Bonac. p. 6. n. 4. et 8. et Salm. ib. n. 54. cum Pal. etc.* — (9) *ut Salm. c. n. 54. in med. cum Coninch.*, *Aversa*, *Dic. etc.* — (10) *l. 7. d. 79. n. 43.* — (11) *l. 7. c. 45. n. 7.* — (12) *de matr. c. 12. p. 5. n. 64.*

impedimentum incurrendum *requiritur* 1. ut tam adulterium quam promissio habita sint vivente conjuge (1). *Requiritur* 2., ut promissio non fuerit revocata ante adulterium (2). Dixi: *ante adulterium;* nam si fuit revocata postea, tunc remanet impedimentum, cum jam contractum sit, sive promissio antecesserit, sive subsecuta fuerit adulterium, ut expressum habetur in *c. fin. de eo, qui dux.*, ubi: *Cæterum tolerari non debet, si prius vel postea* (ad fidem datam), *dum vixerit uxor ipsius, illam adulterio polluisset. Requiritur* 3., ut promissio fuerit externa et acceptata; unde non sufficit, si adultera mere negative se habuerit, ut communiter docent *Pal.* (3), *Bonac.* (4), *Cabass.* (5), *Conc.* (6) *et Salm.* (7).

1038. — Sed *dubitatur* 1. An taciturnitas adulteræ sit sufficiens signum consensus? Affirmant *Pont.* (8) *et Coninch.*, *Reb. et Hurtad. apud Pal.* (9), quia in materia favorabili taciturnitas habetur pro consensu. Sed negant *Sanch.* (10) *et Pal. l. c. cum Gutt.*, quia talis materia potius est odiosa, quam favorabilis, cum acceptans subjiciatur pœnis ecclesiasticis. Merito *Spor.* (11) *cum Tamb.* utramque sententiam vocat probabilem.

1039. — *Dubitatur* 2., an promissio ficta matrimonii cum adulterio inducat impedimentum. Affirmant (modo fictio externe non appareat) *Sanch.* (12) *et Pal.* (13) *cum Coninch. et Gutt.*, quia talis promissio ficta jam apta est inducere adulteram ad captandam mortem conjugis, quod jura vitare intendunt. Sed probabilius et communius negant (14). Ratio, quia jura in textibus citatis *n. 1035.* requirunt fidem sive promissionem matrimonii; ficta autem promissio non est promissio; et quamvis cum tali ficta promissione non vitetur periculum in adultera decepta captandæ mortis conjugis, tamen, cum agatur de lege prohibitiva et de materia odiosa, stricta facienda est in-

(1) *ut Sanch. l. c. n. 5., Spor. n 108. et Salm. ib. n. 60. cum Bon. et Coninch.* — (2) *Sanch. ib., Spor. n. 107. et Salm. dict. n. 60. in fin. cum Coninch. et Bon.* — (3) *p. 12. n. 11.* (4) *p. 6. n. 9.* — (5) *l. 3. c. 23. n. 9.* — (6) *p. 322. n. 6.* — (7) *ib. n. 61.* — (8) *l. 7. c. 45. n. 2.* — (9) *p. 12. n. 11.* — (10) *l. 7. d. 79. n. 25.* — (11) *n. 119.* — (12) *l. 7. d. 79. n. 20.* — (13) *p. 12. n. 12.* — (14) *Bon. p. 6. n. 8., Spor. n. 109., Holzm. n. 562., Croix n. 625., Elbel n. 175. et Salm. de matr. c. 12. p. 5. n. 62. cum Laym., Perez, Dic. etc.*

terpretatio: tanto magis, quod finis præcepti non cadit sub præcepto.

1040. — *Dubitatur 3.*, an promissio conditionata eo casu inducat impedimentum. Affirmant *Cont. Tourn.* (1) *ac Sanch.* (2) *cum Nav., Manuel et Vega;* quia promissio conditionata inducit obligationem non resiliendi, et per eam vere dicitur data fides, et vere præbetur ansa captandi mortem conjugis. Negant vero probabilius (3). Ratio, qui jura requirunt fidem, per quam (cum simus in odiosis, ubi lex stricte interpretanda) intelligenda est fides seu promissio pura et absoluta. Præterquam quod per promissionem conditionatam non ita datur ansa captandæ mortis, sicut per promissionem absolutam. Dicunt tamen præfati AA., talem promissionem bene inducere impedimentum, postquam conditio verificata fuerit ante mortem conjugis. Sed huic responderi posset, quod promissio illa, adhuc impleta conditione, nec pura per se dici potest, prout requiritur a jure; cæterum, quia communiter hanc exceptionem DD. tradunt, sapientibus me remitto.

1041. — *Dubitatur 4.*, an ad incurrendum impedimentum requiratur, ut promissio fuerit mutua. Affirmant *Bellarm.* (4), *Elbel* (5) *et Holzm.* (6), item *Laym., Henr., Gob. et Diana* (7): idque clare indicat glossa in *c. Significasti 6. de eo, qui dux.;* quia, ut ajunt, jura videntur illam requirere promissionem, quæ alias in sponsalibus obligationem utrinque inducit ad matrimonium contrahendum. Sed communius et probabilius negant (8). Ratio, quia in jure (9) nulla mentio fit de repromissione, sed tantum de fide data. Alia igitur promissio requiritur in sponsalibus inter solutos, ut obliget ad matrimonium, quod pendet a jure naturali; alia inter conjugatos, ut inducat impedimentum, quod pendet a jure positivo.

(1) *tr. de dispens. in spec. part. 1. c. 5. n. 2.* — (2) *l. 7. d. 79. n. 11.* — (3) *Laym. c. 10. n. 3. v. sexta, Holzm. n. 562., Tamb. c. 6. §. 3. n. 4.; Elbel n. 162. et Sporer n. 109. cum Coninch. et Perez.* — (4) *de matr. l. 1. c. 22. v. casu 2.* — (5) *n. 165.* — (6) *n. 562.* — (7) *ap. Croix n. 626.* — (8) *Sanch. l. 7. d. 79. n 12., Bonac. p. 6. n. 9. cum Coninch., Sylvest., Perez et Reb. et Pal. p. 12. n. 13. cum Soto, Hurt. et communi, ut asserit.* — (9) *ut patet ex c. 1. et 6. de eo, qui dux. relatis n. 1035.*

1042. — Ultimo hic notandum, quod tribus criminibus, ex quibus oritur impedimentum, addatur quartum, *adulterium* nimirum *cum matrimonio attentato*, scilicet cum quis, suo uxore vivente, copulam habuerit cum alia, cum qua matrimonium insuper contrahere ausus sit; hoc matrimonium nullum est, sive copula præcesserit attentatum sive subsecuta sit (1).

1043. — Qui autem vivente sua conjuge promitteret alteri matrimonium, sed sine adulterio et matrimonio attentato, quamvis non incurrat impedimentum, non tamen excusatur a peccato mortali (2).

1044. — „Dicitur VI. **Disparitas cultus** sive re„ligionis, quæ dirimit matrimonium inter baptizatum et „non baptizatum, etiam catechumenum. Idque jure tan„tum ecclesiastico, non scripto (3). Inter baptizatos vero „non dirimit, etsi impediat. Matrimonia vero cum hære„ticis, etsi illicita, sunt tamen valida (4)." (*Ut habetur in c. 1. de divort. Vide dicta l. 6, 56., ubi adde id, quod dicit ss. P. Benedictus XIV. in bulla Matrimonia, edita die 4. Nov. 1741* (*invenies in fine hujus tractatus*), *ubi, postquam Pontifex declaravit, conjugia inter hæreticos esse valida, sic ait:* „*Dolens sanctitas sua, esse inter catholicos, qui in insano amore turpiter dementati ab hisce detestabilibus connubiis, quæ sancta mater ecclesia perpetuo damnavit, ex animo non abhorrent: episcopos omnes, vicarios, parochos in iis partibus degentes serio graviterque hortatur et monet, ut catholicos ab hujusmodi nuptiis in propriarum animarum perniciem ineundis quantum possint absterreant atque efficaciter impedire satagant.*")

1045. — „Dicitur VII. **Vis sive violentia et gra„vis metus injuste incussus ad matrimonium** „extorquendum: irritatque in utroque foro (5)." (*Et hoc,*

(1) *ita ex c. Significavit 2., c. Ex litterarum 4., c. Cum haberet 5., et c. Si quis 8. de eo, qui duxit in matr.; vide Croix l. 6. p. 5. n. 621.* — (2) *ut Sanchez l. 7. d. 79. n. 40., Laym. c. 10. in fine, Bon. p. 6. n. 11., Elbel n. 164. et Pal. p. 12. n. 15. cum Abb. ex c. fin. de eo, qui dux.* — (3) *Bon. q. 3. p. 7. ex Coninch.* — (4) *vide l. 3. n. 19.* — (5) (*ex c. Significavit, c. Cum locum, c. Veniens, et c. Consultationi de eo, qui duxit etc.; vide Salm. de matr. c. 9. dub. unic. n. 2. et 3. cum d. Thoma et communi.*)

etiamsi intervenerit juramentum; nisi juramentum sit deponendo consensu libero, quia tunc certe obligat, ut bene notat Viva(1). „Et quidem jure naturæ, si a con„trahente; positivo autem, si a tertio sit incussus.

„Addo 1.: *gravis*, qualis scilicet cadit in virum con„stantem, v. gr. mortis, perpetui carceris, amissionis bo„norum, injustæ excommunicationis, enormis indignatio„nis patris valde austeri. Quando vero metus est levis, „contractus censetur spontaneus; idque ad cavendas li„tes, etiam in matrimonialibus, ut sacramento consula„tur(2): quamvis *Navarr.*, *Gabr. et Covarr.* id negent, si „metus ita extorserit consensum, ut absque eo non „fuisset.

„Addidi 2.: *injuste;* quia, si juste sit incussus, valet „matrimonium: talis enim non tam infertur ab alio, quam „ab ipsomet, qui causam dedit; ut si v. gr. deprehenso „in crimine cum filia mineris accusationem, nisi illam „ducat.

Addidi 3.: *ad extorquendum;* quia matrimonium ex „metu etiam gravissimo, undecumque et quandocumque „incusso, dummodo non ad matrimonium extorquendum, „valet; tunc enim non tam contrahitur metu, quam eli„gitur medium evadendi periculum, et matrimonium est „simpliciter voluntarium.

„Unde resolvitur, valere matrimonium in sequentibus „casibus(3):

„1. Si concubinarius metu gehennæ vel mortis in morbo „vel naufragio contrahat cum concubina(4).

„2. Si quis a medico persuasus, non diu se victurum „nisi ducta uxore, eam ducat(5).

„3. Si in carcerem conjectus, spe evadendi, contrahat „cum filia lictoris(6).

„4. Si ad mortem damnatus, ut evadat, ducat mere„tricem aut aliam(7).

„5. Si princeps obsessus offerat filiam in matrimonium „obsidenti, ut liberetur obsidione(8).

(1) *q. 4. art. 3. et 4.* — (2) *Reb., Sanch, Pont. etc. communiter cum Diana p. 3. t. 4. r. 230. et t. 5. r. 117.* — (3) *vide Bon. q. 3. p. 8.* — (4) *Bon. l. c.* — (5) *Bon. loc. cit. n. 19.* (6) *Sanch. l. 4. d. 12. n. 10., Coninch. d. 28. dub. 1. c. 3.* — (7) *Coninch. n. 10., Fill. c. 4. q. 9.* — (8) *ibid.*

„6. Si raptor vel deflorator virginis metu mortis of-„ferat se judici ad eam ducendam (1).

„7. Si ad mortem decumbens contrahat cum filia me-„dici, alias illi mederi nolentis (2), etsi alii quidam negent.

„8. Etsi metus gravis incussus fuerit tantum ad con-„trahendum matrimonium in genere, contractum tamen „nullum esse, docent *Sanch.*, *Salas*, *Pal.*, *Pont. etc. cum* „*Diana* (3) *contra Azor et alios quatuor.*

„9. Quando matrimonium ex gravi metu contractum „fuit, non teneri (in foro conscientiæ) per se loquendo „illud perficere, posseque altero invito resilire, etiam „eum, qui liber a metu fuit, etiamsi ab ipso seu ejus „culpa illatus fuerit, docent *Sanch.*, *Villal.*, *Hurtado et* „*Ochag. cum Diana* (4) *contra Coninch. et Pont.*

1046. — *Supponendum est 1.*, vim differre a metu; vis enim tollit voluntarium, cum sit a principio extrinseco, et ipse vim passus nihil agit; metus vero non tollit simpliciter voluntarium; unde (5) sic metus definitur: *Est instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio.* Hic autem advertendum, quod vis accipiatur pro metu. *Supponendum 2.*, metum alium esse ab intrinseco, alium ab extrinseco: metus ab intrinseco est ille, qui infertur a causa intrinseca vel naturali, qualis est metus mortis ex morbo aut naufragio etc.; metus vero ab extrinseco est, qui infertur a causa extrinseca et libera, nempe ab homine, et hic requiritur ad irritandum matrimonium. *Supponendum est 3.*, metum alium esse gravem sive cadentem in virum constantem, alium esse levem. Dicitur metus gravis, quando grave est malum, quod timetur.

1047. — Ut autem metus censendus sit gravis, *requiritur 1.*, ut malum, quod alter minatus fuerit, sit grave, saltem respectu metum passi (6). Sufficit vero, quod malum sit absolute in se grave ex communi hominum opinione, quamvis non sit majus respectu ad illud, quod eligitur (7). Sufficit etiam, si malum timetur non solum

(1) *Bon. n. 22. ex Reg., Henr. etc.* — (2) *Reb., Sanchez d. 12., Coninch., Fill. n. 103.* — (3) *p. 4. t. 4. r. 33.* — (4) *p. 3. t. 4. res. 229. et p. 9. t. 8. r. 27.* — (5) *in l. 1. ff. de eo, quod metus causa etc.* — (6) *ex l. Metum 5. ff. de eo, quod met. etc.* — (7) *ut advertunt communiter Sanch. l. 4. d. 2. n. 5., Pont. l. 4. c. 2. art. 2. et Boss. t. 1. c. 10. n. 13. cum Less., Nav. et Coninch.*

sibi, sed aliis sibi stricte conjunctis (1); dummodo propinqui sint conjuncti saltem in quarto gradu, sive sint consanguinei sive affines (2). Id extendunt etiam ad famulos et domesticos (3). *Requiritur 2.*, ut prudenter (non autem vane et leviter) malum timeatur proxime inferendum (4). *Requiritur 3.*, ut malum nequeat alias evitari (5). *Requiritur 4.*, ut minans malum possit exequi, nisi expertus sit verbosus, qui facile minas jactat, et postea non exequitur vel facile placatur (6). Insuper addunt *Sanchez, Salm. et Boss. ll. cc.*, requiri, quod incutiens metum solitus sit minas exequi, ex *l. Metum c. de his, quæ vi etc.*, ubi: *Metum non jactationibus tantum vel contestationibus, sed atrocitate facti probari convenit.* Sed venia præfatorum DD. huic doctrinæ nescio acquiescere; nam etsi aliquis non sit expertus verbosus et levis, non video, cur prudenter non possit timeri malum, quod vir gravis serio et ex proposito minatur. Concedunt autem ipsi *Sanchez* (7) *et Boss.* (8) *cum Barb., Gutt., Arrag. et rota Romana* (9), sufficere ad metum gravem incutiendum, si alii actu armati matrimonium exposcant.

1048. — Mala gravia, quorum metus irritat matrimonium, censentur: 1. mors vel gravis cruciatus (10); 2. exilium (11); 3. carcer (12). Hoc tamen (13) intelligendum de carcere diuturno aut vinculis atrocibus. 4. Amissio status (14) sive honoris (15); 5. violatio virginis (16) aut viduæ honestæ (17); 6. ablatio famæ, puta si quis, deprehenso

(1) *Sanchez d. 4. n. 1., Pont. c. 3. n. 4., Less. l. 2. c. 17. n. 35., Salm. de matr. c. 9. p. 1. n. 18. et Boss. n. 18. cum Villal. ex l. Isti quidem ff. de eo, quod etc.* — (2) *ut Sanch. n. 5. et Pont. n. 5. cum aliis.* — (3) *ex c. Quicumque de sent. excomm. in 6. et ex clem. 1. de excess. prælat.* — (4) *Sanch. l. 4. d. 1. n. 17. et Salm. ib. n. 19.* — (5) *Sanchez et Salm. ll. cc. ac Boss. c. 10. ex n. 15.* — (6) *ut dicunt Sanch. d. 1. n. 19. et 20., Salm. dict. n. 19. cum Pal., Cornejo, Dic. et Aversa, et Boss. n. 15. cum Barb., Menochio etc.* — (7) *d. 5. n. 5.* — (8) *c. 12. n. 55.* — (9) *ex l. 3. ff. de vi et vi armata.* (10) *ex c. Cum dilectus de his, quæ vi etc.* — (11) *ut Sanch. l. 4. d. 5. n. 8. cum Soto, Henr. etc.* — (12) *ex l. Qui in carcerem ff. de eo, quod metus etc.* — (13) *dicunt Sanch. n. 9. cum Soto, Rodr. et Led. ac Boss. c. 12. n. 46. cum Coninch., Less., Gutt. etc. contra aliquos.* — (14) *ex l. Isti ff. eod. tit.* — (15) *Sanch. n. 11. et Boss. c. 42. et 43. cum multis.* — (16) *ex dict. l. Isti.* — (17) *Sanch. n. 12. et Boss. n. 45. cum Pontio etc.*

altero in crimine infami, comminetur eum prodere (1). Et idem ait *Bossius* (2) *cum Pontio, Barb. etc.* de metu magnæ verecundiæ, nempe si quis, nisi contrahas matrimonium, minetur te denudare cum publico dedecore. 7. Injusta excommunicatio (nisi facile ei possit occurri), quia hæc saltem in externo irrogat gravem notam infamiæ (3); 8. amissio bonorum magni momenti (4); 9. amissio magni lucri; sed recte ajunt (5), hoc intelligi tantum, quando metum passus habet jus ad illud lucrum, vel saltem, ne ab illo injuste impediatur, quia alias non esset pati metum damni, sed potius allici ad spem lucri. Advertit autem *Sanch.* (6), quod, ubi causa metus non est in jure expressa, arbitrio judicis definienda est.

1049. — Ut autem metus irritet matrimonium, *requiritur 1.*, ut sit ab extrinseco sive ab homine; non autem ab intrinseco, ut communiter docent (7). *Requiritur 2.*, ut metus incutiatur ad finem contrahendi matrimonium (8). *Requiritur 3.*, ut metus sit injuste incussus (9). Unde, si pater inveniret stupratorem suæ filiæ et minas illi incuteret mortis ad extorquendum matrimonium, equidem matrimonium esset nullum (10); secus vero, si comminaretur mortem ad ulciscendam injuriam, et stuprator ad se liberandum iniret nuptias; quia tunc metus non fuisset ad matrimonium extorquendum: ita communiter (11). Idem dicendum, si pater minetur accusare stupratorem apud judicem, et ille, ne accusetur, duceret filiam (12).

(1) *ex l. Nec timorem 7. ff. eod. tit.; vide Sanch. n. 14. et 15.* — (2) *n. 44.* — (3) *Sanch. n. 17. cum Host., Abb. et Sylvest., ac Boss. n. 53. cum Pont., Azor, Coninch. et aliis communiter.* — (4) *Sanchez n. 25. cum Soto, Cord. etc., ac Boss. n. 49. cum Barb., Gutt. etc.* — (5) *Sanchez n. 28. et Bossius n. 62. cum Pont. et Coninch.* — (6) *d. d. 5. n. 5.* — (7) *Sanch. l. 4. d. 1. n. 2., Pont. t. 4. c. 19. n. 3., Bon. p. 8. n. 16., Ronc. p. 162. q. 3. r. 2., Boss. c. 13. n. 7. et Salm. de matr. c. 9. p. 3. n. 41. cum Soto, Cov., Aversa, Candido et communi.* — (8) *Sanch. l. 4. d. 12. n. 3., Bon. l. c., Holzmann n. 579., Ronc. l. c. r. 3., et Salm. ib. n. 52. cum Pont., Soto, Trull.; Henr. et communi; et patet ex c. Cum locum et c. Veniens de spons.* — (9) *Sanch. d. n. 3., Bon. p. 8. n. 8., Holzm. et Ronc. ll. cc.* — (10) *ut habetur in dicto c. Veniens de spons.* — (11) *Sanch. l. c. v. quarto., Pont. n. 10., Bon. n. 22., Salm. ib. n. 46. et 47. et Boss. n. 188. cum Host., Abb., Coninch, Henriq., Gutt., Vill., Hurt. etc.* — (12) *Busemb. ut supra, Sanch. l. c. et Boss. n. 189.*

Idem, si judex includeret stupratorem in carcerem, ut puellam ducat vel dotet (1), et ille matrimonium iniret. E converso nullum esset matrimonium, si absolute eum cogeret ad ducendum; quia de jure ille non tenetur absolute eam ducere, sed vel ducere vel dotare, ut recte dicunt *Sanch.* (2), *Pont.* (3), *Boss.* (4) *cum aliis:* nisi (excipiunt) stuprator ille nollet vel non posset alia via damnum resarcire; et merito, quia stuprator, quando non dotat, omnino tenetur ducere violatam (5).

1050. — *Dubitatur 1.*, si judex injuste damnaret reum ad mortem et promitteret, se eum liberaturum, si ducat suam filiam, an valeret tale matrimonium.

Prima sententia affirmat (6). Ratio, ut ajunt, quia tunc non incutitur illi metus ad extorquendum matrimonium, sed ei offertur modus se liberandi, matrimonium ineundo.

Secunda sententia tamen verior negat (7). Ratio, quia tunc metus jam oritur ab extrinseco, nempe a judicis injustitia; licet enim a principio damnatio illa non sit facta ad extorquendum matrimonium, tamen revera ad hunc finem saltem incutitur sententiæ executio, a qua judex teneretur abstinere. Secus vero dicendum cum *Bossio*, quando alius tertius offerret ei liberationem, si ejus filiam duceret; hic namque nullo modo incuteret metum, sed potius offerret modum vitandi metum.

1051. — *Dubitatur 2.* Quid, si reus juste meretur mortem, et judex offert ipsi liberationem, si suam filiam ducat? Negat pariter *Pont.* (8) *cum Rebello*, valere tale matrimonium, et consentiunt *Mol. et Bonac.* (9); quia, licet judex juste damnaret illum ad mortem, injuste tamen ab eo consensum extorqueret ad matrimonium, ad quod reus non tenetur, nisi esset in compensationem delicti, nempe si existeret consuetudo, ut condonetur vita reo, qui ducit uxorem vel filiam occisi, juxta id, quod

(1) *juxta præscriptum in c. 1. et 2. de adulter.* — (2) *l. 4. d. 13. n. 7.* — (3) *l. 4. c. 19. n. 14. in fine.* — (4) *n. 173.* — (5) *ut docent Lugo de just. d. 12. n. 51., Tamb. de rest. c. 5. n. 27., Salm. eod. tit. c. 3. p. 1. §. 1. n. 9. cum aliis communiter.* — (6) *et hanc tenent Sanch. l. 4. d. 12. n. 1. et Salm. de matr. c. 9. n. 49. cum Cov., Aversa, Dic., Trull. et Candido.* — (7) *et hanc tenent Pont. l. 4. c. 19. n. 9., Boss. c. 12. n. 186., Diana p. 4. tr. 7. r. 222. cum Cov., Gutt., Ledesma et Vega.* — (8) *l. 4. c. 19. n. 13.* — (9) *ap. Boss. c. 12. n. 184.*

ait *Sanchez* (1). Probabilius vero affirmant valere (2). Ratio, quia tunc non infertur metus a judice, sed potius aufertur: et quamvis judex injuriam irroget legi, reo tamen favorem præbet.

1052. — *Dubitatur 3.* Quid, si judex secundum allegata et probata cogeret ad matrimonium aliquem, qui revera esset innocens?

Prima sententia dicit, validum esse matrimonium (3). Ratio, quia hujusmodi coactio jam approbatur a jure canonico, unde credi non potest, quod ab ipso jure tale matrimonium dirimatur, cum de jure naturali jam sit validum, juxta sententiam multorum, ut infra *n. 1054.*

Secunda sententia vero probabilis et forte probabilior dicit, matrimonium esse nullum (4). Ratio, quia sententia judicis fundatur in falsa præsumptione, et ideo non obligat; unde, licet judex juste decernat secundum allegata, non tenetur tamen patiens secundum rei veritatem matrimonium contrahere. Nec valet dicere, credi non posse, reprobari a jure canonico, quod ab eodem approbatur. Nam hoc valeret, si metus irritaret matrimonium tantum de jure ecclesiastico; sed valde probabile est, metum irritare etiam de jure naturæ, ut videbimus *dub. 5. seq.*

1053. — *Dubitatur 4.*, an, si medicus nollet mederi ægrotum, nisi contrahat cum sua filia, valeat matrimonium. Affirmant absolute *Sanch.* (5) *cum Led., Cord., Vega, et Lop. ac Bonac.* (6) *cum Sa, Coninch., Fill. etc. communiter.* Ratio, quia tunc metus non incutitur extrinsece a medico, sed intrinsece ab ipso morbo. Sed melius distinguunt *Pont.* (7) *et Salm.* (8) *cum Aversa et Reb. ac Bossius* (9) et dicunt, quod, si medicus non tenetur ex justitia curare infirmum, tunc utique validum est matrimonium: secus, si tenetur ex justitia; quia tunc metus, li-

(1) *l. 4. d. 12. n. 12.* — (2) *Boss. l. c. et Sanch. n. 11. cum Covarr., Præpos., Vega, Led., Gutt. et Palac.* — (3) *et hanc tenent Sanch. l. 4. d. 13. n. 8., Bon. p. 8. n. 14., Boss. c. 12. n. 186. et Dic. et Trull. ap. Salm. de matr. c. 9. p. 3. n. 50.* (4) *et hanc tenent Pont. l. 4. c. 19. n. 11., Cont. Tourn. de dispens. in spec. p. 1. c. 7. v. sed quid; Diana p. 4. tr. 4. r. 33., et Salm. ib. n. 51. cum Aversa et Dic. probabilem putant.* — (5) *l. 4. d. 12. n. 15.* (6) *p. 8. n. 23.* — (7) *l. 4. c. 19. n. 15.* (8) *ib. n. 54.* — (9) *c. 12. n. 191.*

cet principaliter oriatur intrinsece ab infirmitate, tamen oritur etiam ab extrinseco, nempe a curationis denegatione, quæ vere est grave damnum. Et idem dicendum ajunt *Salm. l. c. et Boss. cum Conc.*, si necessitas urgeret, et alius non adesset, quamvis medicus tantum ex charitate teneretur ad curandum.

1054. — *Dubitatur 5.*, an metus irritet matrimonium de jure naturæ aut ecclesiastico.

Prima sententia dicit, irritare de jure ecclesiastico (1). Ratio, quia in tali matrimonio jam adest sufficiens voluntarium, et licet libertas ex metu minuatur, ex tali tamen diminutione nequit reddi nullum matrimonium: nam alias irritari deberet etiam ex metu intrinseco, quod nemo dicit: cum autem hujusmodi matrimonium naturaliter sit illicitum, merito ecclesia illud irritat.

Secunda sententia vero non minus probabilis et forte probabilior tenet, metum irritare matrimonium de jure naturæ (2); eamque expresse tenet etiam *d. Thomas* (3), ubi ait: *Vinculum matrimonii est perpetuum, unde illud, quod perpetuitati repugnat, matrimonium tollit. Metus autem, qui cadit in constantem virum, perpetuitatem contractus tollit, quia potest peti restitutio in integrum; et ideo coactio talis metus, quæ cadit in constantem virum, tollit matrimonium, et non alia. Prima ratio* igitur est hæc *d. Thomæ*; dicit enim *s. Doctor*, quod omnes contractus metu initi non sint firmi et perpetui, ac ideo per restitutionem in integrum rescindi possunt; contractus autem matrimonii, cum sit per se perpetuus et indissolubilis, non aliter gaudere potest restitutione in integrum, nisi ab ipso jure naturali dispositum sit, quod ab initio sit nullus. *Ratio secunda est*, quia matrimonium est vinculum perpetuum mutui amoris inter conjuges, ut ex *Matth. 19, 5.: Relinquet homo patrem et*

(1) *et hanc tenent Sanchez l. 4. d. 14. n. 2., Laym. l. 3. tr. 4. c. 6. n. 3., Bonac. p. 8. n. 8., Less. l. 2. c. 17. n. 46, Conc. p. 206. n. 21., Cont. Tourn. l. c., Ronc. p. 162. qu. 2. r. 1. cum communi, ut asserit, et Salm. de matr. c. 9. dub. unic. n. 7. cum Gonet, Soto, Valent., Pal., Ledesma etc.* — (2) *hanc tenent Pont. l. 4. c. 14. n. 4., Navar. c. 22. n. 51., Diana p. 4. tr. 4. r. 33., Boss. c. 12. n. 269. cum Mol., Cov., Med., Comit., Reb., Vill. etc., Holzm. n. 583. cum Scoto et Scotistis communiter, ut asserit.* — (3) *suppl. q. 47. a. 3.*

matrem, et adhærebit uxori suæ. Unde, quando ob metum matrimonium contrahitur, oportet de se esse nullum, alias cum metu non potest mutuus amor consistere; nemo enim adhærere solet rei, quam tenet invitus. *Ratio tertia*, quia, si tale matrimonium naturaliter valeret, natura approbaret actum, ex quo gravissima mala contra commune bonum orirentur, nempe quod sæpe innocens cogeretur vitam duram ducere, et reus commodum ex sua iniquitate reportaret: quæ non sunt naturali rationi consona. Valide insuper confirmatur hæc sententia ex *c. Cum locum 14. de spons.*, ubi sic habetur: *Cum locum non habeat consensus, ubi metus vel coactio intercedit, necesse est, ut, ubi assensus cujusquam requiritur, coactionis materia repellatur; matrimonium autem solo consensu contrahitur; et ubi de ipso quæritur, plena debet securitate ille gaudere, cujus est animus indagandus, ne per timorem dicat sibi placere, quod odit, et sequatur exitus, qui de invitis solet nuptiis provenire.* Observa igitur, quod in hoc textu non loquitur Pontifex tanquam aliquid novum statuens, sed potius ut jus naturale declarans et promulgans; quod probat, matrimonium ex ipso jure naturæ esse nullum.

1055. — *Dubitatur 6.*, an metus levis irritet matrimonium. Affirmant *Lugo* (1), *Nav.* (2), *Tamb.* (3), *Viva* (4) *et Cov.*, *Rodr.*, *Man. et Veracr.* (5), et probabilem putant *Sanch.* (6), *Tamb. l. c. et Viva* (7). Verius tamen negant *Bus. ut supra cum communi*, *Pont.* (8), *Pal.* (9), *Tamb. et Viva ll. cc.*, *Bossius* (10) *et Sanchez* (11) *cum d. Bonav.*, *Soto*, *Palud.*, *Arm.*, *Arrag. et aliis communissime*, *d. Thom.* (12), ubi: *Coactio metus, quæ cadit in constantem virum, tollit matrimonium, et non alia.* Ratio, quia matrimonium initum ex metu levi neque est nullum de jure naturali, neque de jure positivo; non de jure naturali, quia non censetur invitus contraxisse, qui contraxit ex metu levi, quem facile repellere poterat: neque de jure positivo; nam ad

(1) *de just. d. 22. n. 141. in fine.* — (2) *c. 22. n. 51.* — (3) *dec. l. 1. c. 2. §. 6. n. 12.* — 4) *de matr. q 4. a. 2. n. 6.* (5) *ap Salm. de matr. c. 9. p. 2. n. 29.* — (6) *de matr. l. 4. d. 17. n. 2.* — (7) *de matr. q. 4. a. 2. n. 6.* — (8) *l. 3. c. 18. n. 2.* — (9) *de peccat. d. 1. p. 12. n. 1.* — (10) *c. 12. n. 163.* (11) *l. c. n. 3.* — (12) *suppl. q. 47. a. 3.*

hoc(1) sola matrimonia ex metu gravi inita invalida declarantur; et merito, nam alias, si adhuc ex levi metu redderentur nulla, innumera matrimonia dissolverentur.

1056. — *Dubitatur 7.*, an metus reverentialis sufficiat ad invalidandum matrimonium. Metus reverentialis est ille, quo quis veretur resistere ei, cui subjicitur, nempe patri, matri, avo, socero, marito, regi, domino, prælato, tutori et curatori, ut communiter docent DD. cum *Sanchez* (2): item etiam patruo aut patrueli, vel fratri majori, si cum eis metum passus habitet et ab ipsis alimenta recipiat(3). Ad dubium autem deveniendo,

Prima sententia (4) dicit, purum metum reverentialem, si est principalis causa matrimonii, illud irritare. Ratio, quia metus, sine quo matrimonium non fieret, jam liberum aufert consensum.

Secunda sententia vero communis et recepta(5) dicit, non sufficere puram reverentiam, sed requiri, ut adjungantur aut verbera aut minæ aut timor alicujus gravis mali, puta odii, diuturnæ indignationis etc. Ratio, quia purus metus reverentialis per se non est gravis, prout requiritur ad contractum irritandum; idque expressum habetur in *l. Interpositas c. de transact.*, ubi: *Non quilibet metus ad rescindenda ea, quæ consensu terminata sunt, sufficit, sed talem metum probare oportet, qui salutis periculum vel corporis cruciatum contineat.* Præterquam quod bene ait *Pont.* (6), quod purus metus reverentialis sine apprehensione alterius gravis mali non est metus, sed reverentia, quæ non inducit metum alicujus mali, sed tantum quamdam erubescentiam, quæ verius non ab extrinseco, sed ab intrinseco provenit.

1057. — *Dubitatur 8.*, an in matrimonio contracto ex metu gravi possit resilire ille, qui metum incussit.

(1) *ut patet ex c. Veniens 15. de spons. et c. Consult. de iis, quæ vi etc.* — (2) *l. 4. d. 6. n. 24.* — (3) *Sanchez n. 31. et Bossius c. 10. n. 85. cum Pont., Gutt., Menoch. etc.* — (4) *quam tenent Abb., Navarr., Imola et alii canonistæ ap. Sanch. l. c. n. 3.* — (5) *quam tenent Less. l. 1. c. 17. d. 6., Sanch. n. 7. cum Soto, Pal., Henr. et Sa, Bon. p. 8. n. 6. cum Suar., Val., Mol. et Reb., ac Boss. c 10. n. 99. cum Laym., Coninch., Barb., Gutt., Cov., Vill. etc. ac decisione rotæ Romanæ.* — (6) *l. 4. c. 5. n. 4.*

Prima sententia affirmat (1). Ratio, tum quia in contractu matrimonii nequit alter esse obligatus, altero libero remanente; tum quia incutiens metum non tenetur stare matrimonio, neque ratione contractus neque ratione injuriæ illatæ; non ratione contractus, quia ex contractu nullo nulla consurgit obligatio; non ratione injuriæ, quia hæc injuria non censetur tanta, ut non possit nisi per matrimonium resarciri.

Secunda sententia vero negat (2). Ratio, quia nemo debet ex suo crimine commodum reportare. Hæc autem sententia una cum præfata ratione maxime probatur ex *c. Propositum 1. de eo, qui duæ. etc.*, ubi, cum quidam conjugatus aliam uxorem duxerit, insciam prioris matrimonii, mortua deinde prima uxore Pontifex decrevit, virum teneri stare secundo matrimonio, si mulier voluerit, hanc rationem adducens: *Nec dignum est, ut prædictus vir lucrum de suo dolo reportet.* Nec valet dicere, quod ibi sermo fit de dolo, non metu; nam in *c. Contingat de jurejur.* dolus et metus æquiparantur. Imo ait *Lugo* (3), quod jura majorem censent injuriam irrogari per metum, quam per dolum; unde, quod in textu disponitur de dolo, æque et forte potius intelligendum de metu. Hinc fit, quod, licet metum incutiens non remaneat obligatus vi contractus, remanet tamen obligatus ratione injuriæ. Utraque sententia est probabilis; sed hæc secunda videtur probabilior, maxime si metus non possit probari; quia tunc, cum ecclesia cogat metum passum ad cohabitandum, tale gravissimum incommodum non est reparabile nisi per verum matrimonium, et tanto magis, si pars metum passa fuerit fœmina, quæ alias, soluto matrimonio, semper aliqua infamia remaneret notata. Et huic consentit etiam *Palaus l. c.*, ubi dicit, primam sententiam tantum locum habere, quando injuria posset alia via reparari.

(1) *et hanc tenent Busemb. ut supra, Sanch. l. 4. d. 15. n. 5. cum Soto, Henr., Man., Arrag., Pal. d. 2. p. 12. n. 2. cum Hurt., Ochag., Vill. et Gutt., Diana p. 3. tr. 4. r. 229., et probabilem putat Bonac. p. 8. n. 33.* — (2) *eamque tenent Nav. c. 21. n. 51., Bonac. l. c., Pont. l. 4. c. 15. n. 3. cum Coninch. et Salm. de matr. c. 9. dub. unic. n. 17. cum Aversa, Henriq., Trull., Leand. etc.* — (3) *de contr. d. 22. n. 119. v. quarto.*

1058. — „Dicitur VIII. **Ordo, scilicet sacer sive „major**: quem qui non coactus susceperit, invalide ma„trimonium contrahit, ut vide supra *de sacramento or„dinis*, et hic *impedimento tertio*."

1059. — Certum est, ordinem sacrum dirimere matrimonium (1). Sed *dubitatur*, an ordo sacer dirimat matrimonium ex jure divino vel ecclesiastico.

Prima sententia (2) dicit, dirimere jure divino, quia in *c. un. de voto in 6.* votum solemne ordinis sacri æquiparatur professioni religiosæ, quæ de jure divino jam irritat matrimonium, juxta probabiliorem sententiam, quam tenuimus *n. 1025.*

Secunda sententia vero communior et probabilior docet, dirimere de jure ecclesiastico; ita *d. Thomas* (3), ubi: *Sed quod* (ordo) *impediat matrimonium, ex constitutione ecclesiæ habet* (4). Ratio, quia ordo per se non dirimit matrimonium, cum status ordinis per se non repugnet statui conjugali, ut patet in Græcis; ergo ordo dirimit tantum ratione voti castitatis; votum autem non dirimit matrimonium qua votum; quia votum tantum impedit matrimonium, sed qua solemne; at solemnitas est solum ex jure ecclesiastico; duntaxat igitur ex jure ecclesiastico ordo dirimit matrimonium. Ac proinde bene potest Papa dispensare cum ordinatis in sacris, non vero cum sacerdotibus, juxta dicta *n. 807. et 808.*: quamvis referat *Cont. Tourn. l. c. v. prob. 3*, olim *Benedictum IX.* permisisse Ramiro presbytero religionem professo, ut labentem Arragoniæ prosapiam editis liberis propagaret*). Quomodo

(1) *ut habetur in c. De diacono, et c. Ex litterarum, qui clerici vel voventes, et in extrav. Antiqua de voto.* — (2) *quam tenent Major, Barbosa et alii ap. Sanchez l. 7. d. 28. n 9.* — (3) *in 4. d. 37. quæst. 1. art. 1.* — (4) *Bellarm. l. 1. de cleric. c. 18., Pont. l. 7. c. 22., Pal. d. 4 p. 6. n. 5, Cont. Tourn. tr. de dispens. in spec. p. 1. c. 8., Bonac. p. 9. n. 12., Holzm. n. 487., Sporer n. 45. cum Scoto, Suar. et Perez, ac Sanch. l. c. n. 12. cum s. Bonav, Alberto Magno, Soto, Cajet., Vict., Palac. etc.*

*) Sed vide, quod annotavimus n. 108., ubi ex *Fr. Schmalzgrueber* (in l. 4. decretal. tit. 6. n. 13.) plura adduximus exempla, quod summi Pontifices adhuc cum sacerdotibus, imo cum

autem votum solemne clericorum dirimat matrimonium, vide dicta *n. 808.*

1060. — „Dicitur IX. **Ligamen**: propter quod, quam„diu quis ligatus est conjugi adhuc viventi, invalide con„trahit cum alio, quamquam licite et sine peccato, si „moraliter sit certus de morte conjugis: qui si postea „compareat, tenetur ad eumdem redire dimisso poste„riore (1).

1061. — „Dicitur X. **Honestas**, hoc est justitia pu„blicæ honestatis, ob quam nemo potest contrahere cum „consanguineis illius, quacum contraxit sponsalia vel ma„trimonium ratum. Et quidem ante Tridentinum et jure „antiquo hoc impedimentum dirimit matrimonium inter „sponsum et consanguineos sponsæ usque ad 4. gradum, „oriturque ex sponsalibus quibuscumque, etiam invalidis „(præterquam ex defectu consensus); jure vero novo Tri„dentini non oritur, si sponsalia sint invalida, et irri„tat tantum usque ad primum gradum, si ex sponsali„bus: ad quartum vero, si ex matrimonio rato sequatur." *(Etiam ex matrimonio rato nullo (nisi nullitas sit ex defectu consensus) oritur impedimentum publicæ honestatis usque ad quartum gradum* (2). „Notat etiam *Diana* (3), „non oriri ex sponsalibus mutuo consensu dissolutis;" *(neque ex sponsalibus incertis* (4): *incerta autem sponsalia sunt, si v. gr. fuerint contracta cum persona incerta, puta cum una ex filialibus Petri)* „uti neque ex „conditionatis, donec conditio sit impleta (5)" *(Et certum est ex declaratione Bonifacii VIII.* (6), *ubi dictum*

(1) *vide Bon. p. 10. (vide dicta n. 901. et 903.)* — (2) *(ut notat Croix l. 6. p. 3. n. 681. et P. Zacharia ibid. ex mente S. C. et card. Lambertini); vide Bonac. p. 11., Sanchez l. 7. d. 68., Fill. t. 10. p. 2. c. 6.* — (3) *p. 3. t. 4. r. 222. ex Pont. et aliis 3. contra Sanch.* — (4) *ut habetur in c. un. de spons. in 6.* — (5) *p. 9. t. 6. r. 25. ex Opatov. (ita Sanch. l. 7. d. 69. n. 1. et Salm. de matr. c. 12. p. 7. n. 91. cum Pal., Bon. et communi.* — (6) *ap. Cont. Tourn. tr. de dispens. in spec. p. 1. c. 8. n. 3.*

---

sacerdotibus religiosis et episcopis, ad matrimonia ineunda dispensarunt. Loco *Benedicti IX. Schmalzgrueber ex Paludano* in causa Ramiri regis Arragoniæ et episcopi Cœlestinum III. dispensasse dicit. Et idem asserit *P. Anacletus Reiffenstuel* eodem titulo n. 16. *Editor.*

fuit: „*Qui sponsalia cum aliqua muliere sub conditione contraxit, si postmodum ante conditionis eventum cum alia prioris consanguinea per verba contraxerit de præsenti, cum secunda remanere debebit*"); „oriri tamen ex „matrimonio invalido (nisi sit tale ob defectum consen„sus (1), ex declaratione *s. Pii V.*, atque adeo etiam ex „clandestino (2)."

1062. — Breviter discutiamus quæstiones ab Auctore hic vix enuntiatas. *Quæritur 1.*, an oriatur impedimentum publicæ honestatis ex matrimonio nullo. Prænotandum, quod, si nullitas sit ex alia ratione quam ex defectu consensus, certum est, induci impedimentum ex matrimonio nullo, cum in hoc minime sit correctum a Tridentino jus antiquum (3). *Dubium* est, an detur impedimentum, si nullitas sit ex defectu consensus. Affirmant *Sanch.* (4), *Pont.* (5) *et Sylv.*, *Henr. et Leand.* (6), si defectus sit occultus. Et pariter dicunt isti, oriri impedimentum ex sponsalibus nullis ob quemcumque defectum occultum, si contra in foro externo sint valida: quia, ut ajunt, hoc impedimentum introductum est ab ecclesia ad evitandam indecentiam, quæ jam apparet, si publice sponsalia haberentur ut valida. Sed *Pal.* (7), *Bonac.* (8), *Cont. Tourn.* (9), *Conc.* (10) *et Salm.* (11) *cum Dic.*, *Aversa*, *Coninch.*, *Hurt.*, *Led. etc.* probabilius dicunt, ex matrimonio nullo ex defectu consensus et ex sponsalibus ex quocumque defectu (præcise consensus) nullis nullum oriri impedimentum. Nam quoad sponsalia concilium Tridentinum indistincte dixit, sponsalia quacumque ratione invalida nullum parere impedimentum, quod intelligendum, sive defectus fuerit publicus sive occultus. Circa autem matrimonium in *c. un. de spons. in 6.* sancitum etiam universe fuit, ex matrimonio nullo ex defectu consensus non oriri impedimentum. Atque ita confirmasse S. C. cardinalium testantur *Barbosa et Farinaccius* (12).

(1) *p. 9. t. 6. r. 50.* — (2) *ibid. r. 53. ex Pont., Pal., Hurt., Perez etc. contra Sanch. et Præp.* — (3) *ut dicunt Sanch. l. 7. d. 70. n. 5., Pont. l. 7. c. 35. n. 3. et 5., Pal. d. 4. p. 10. n. 5., Bonac. p. 11. n. 10. et Salm. de matr. c. 12. p 7. n. 83. cum communi.* - (4) *l. 7. disp. 68. n. 14.* — (5) *c. 36. n. 10.* (6) *ap. Salm. ib. n. 84.* — (7) *p. 10. n. 7.* — (8) *p. 11. n. 3.* — (9) *l. c. v. secunda opinio et not. 2.* — (10) *p. 329. n. 3.* — (11) *ib. n. 85.* — (12) *ap. Salm. c. n. 85.*

1063. — *Quæritur 2.*, an ex sponsalibus mutuo consensu vel ex alia justa causa dissolutis oriatur impedimentum. Negant *Pontius*(1), *Palaus*(2) *cum Hurt.*, *Gutt. et Farin.* ex declaratione S. C., ubi fertur dictum fuisse, invalida esse sponsalia soluta de consensu: sed verius affirmant *Sanch.*(3), *Cont. Tourn.*(4), *Conc.*(5) *et Salm.*(6) *cum Soto*, *Laym.*, *Bonac.*, *Perez*, *Dic.*, *Aversa;* et sic omnino tenendum (recte ait *Croix*(7) ob declarationem S. C., approbatam ab *Alexandro VII.* die 6. Julii 1658, quam affert etiam *Pittonius*(8), ubi Pontifex prohibuit, quod deinceps hæc resolutio in dubium revocetur. Et ratio est, quia in Tridentino(9) dicitur, quod sponsalia valida dirimunt matrimonium usque ad primum gradum: unde, cum ex sponsalibus validis jam sit ortum impedimentum, hoc amplius non potest auferri per voluntatem sponsorum vel aliam causam supervenientem.

1064. — *Quæritur 3.*, an inducatur hoc impedimentum ex matrimonio nullo, eo quod fuerit clandestinum.

Prima sententia negat(10). Ratio, quia, ut ajunt, *Bonifacius VIII. in c. 4. et 8. de spons.* definivit, non oriri impedimentum publicæ honestatis ex matrimonio nullo per defectum consensus; tale autem matrimonium clandestinum, dicunt, vere ex defectu consensus esse nullum, cum careat eo consensu, quem exigit ecclesia; ergo non parit impedimentum.

Secunda sententia tamen verior affirmat(11). Ratio, quia de jure antiquo(12), quod etiam nunc viget, ut declaravit *s. Pius V.*(13), tantum ex matrimonio nullo directe ob defectum consensus, non autem ex alia causa impedimentum excusatur. Et sic declarasse S. C. cardinalium refert *Holzm.*(14), ubi dictum fuit: *Præsupposita*

(1) *l. 7. c. 35. n. 9.* — (2) *p. 10. n. 9.* — (3) *l. 7. d. 78. n. 20.* (4) *l. c. v. cæterum.* — (5) *p. 330. n. 5.* — (6) *de matr. c. 12. p. 7. n. 88.* — (7) *l. 6. p. 3. n. 683.* — (8) *de matr. n. 1397.* (9) *sess. 24. c. 3.* — (10) *et hanc tenent Sanch. l. 7. d. 70. n. 13. cum Palud., Nav., Sa etc., ac Coninch. ac Dic. ap. Salm. ib. n. 86, et probabilem putat Spor. n. 66.* — (11) *et hanc tenent Pont. l. 7. c. 36. n. 5., Pal. p. 10. n. 3., Pign. l. 4. cons. 15. n. 2, Conc. p 330. n. 4., Cont. Tourn. l. c. v. opposita, Holzm. n. 602., Ronc. p. 164. q 2. r. 4. et Salm. l. c. in fine cum Laym., Bon. et Aversa.* — (12) *ex dict. cap. unic. de spons. in 6.* — (13) *ap. Salm. c. n. 86.* — (14) *l. c. ex Gallemarte ad c. 3. sess. 24. Trid.*

declaratione per constitutionem s. Pii V. super hoc decreto censuit congregatio, oriri impedimentum publicæ honestatis ex sponsalibus per verba de præsenti etiam nulliter contractis, omissa forma decreti concilii Tridentini (1), nempe clandestine sine parocho et testibus.

Notandum hic id, quod habetur in *c. un. de spons. in 6.*, nempe quod matrimonium ratum invalidum non inducit impedimentum in præjudicium priorum sponsalium. Unde, si quis post sponsalia valide contracta cum una ducat ejus sororem, antequam rem habeat cum secunda, potest et tenetur contrahere cum prima, cum matrimonium fuerit nullum.

1065. — „Dicitur XI. Aetas; quia ad valorem matri„monii jure ecclesiastico requiritur annus 14. viri et 12. „fœminæ completus: nisi tamen malitia ætatem suppleat, „hoc est, adsit et doli capacitas et potentia ad copulam, „de quibus judicare prudentum est (2).

1066. — Certum est, quod matrimonium impuberum per se est nullum (3); et hoc, etiamsi pauci deessent dies ad ætatem pubertatis (4), ut clare probatur ex dict. *c. 2. et c. 11. Ex litteris eod. tit.*, ubi: *Donec compleat puer annum decimum quartum, expectet.* Ante autem ætatem hanc præscriptam commune est, matrimonium non esse nullum de jure naturæ, sed tantum ecclesiastico (5). Dicunt vero canones, validum esse matrimonium, si malitia suppleret ætatem, ut habetur in *c. De illis 9. et c. Puberes eod. tit.*, ubi: *Certum autem est, eum puberem esse, qui habitu corporis pubertatem ostendit, et generare jam potest.* Docent vero *d. Thomas* (6) *et Sanchez* (7) *cum Abb., Sylv., Sot., Ang., Cov., Tab. etc.*, non sufficere ad valorem matrimonii solam potentiam generandi, ut volunt *Host., Præp., Henr. etc.* (8), sed insuper requiri discretionem ad intelligendam vim consensus conjugalis;

(1) *sess. 24. c. 1.* — (2) *Laym. c. 12. n. 1. ex c. De illis, et c. ult. de despons. impub.* — (3) *ut habetur ex c. 6., 10. et 14. de despons. impub.* — (4) *ut communiter docent Sanch. l. 7. disp. 104. n. 1. et 3., Pont. l. 7. c. 65. n. 1., Pal. d. 4. p. 14. §. 4. n. 1., Escob. l. 27. n. 525. et alii contra paucos.* (5) *Sanchez n. 9., Contin. Tourn. tr. de disp. in spec. p. 1. c. 14. v. quod ad impub., Pont. et Pal. l. c. ac alii passim.* (6) *in 4. dist. 36. q. un. art. 5.* — (7) *l. 7. d. 104. n. 21.* — (8) *ib. n. 20.*

cum enim tale vinculum sit perpetuum, perfectus exigitur consensus, ut infertur ex *c. fin. de despons. impub.*, ubi hæc malitia prudentia nuncupatur. Plura autem assignant DD. signa, ex quibus conjiciatur, impuberes posse generare, v. gr.: si puer jam habuerit copulam, vel si jam sit aptus ad effusionem seminis, vel si puella jam habuit menstruum. Hæc tamen signa non admittuntur, nisi sponsi sint proximi ad pubertatem (1). In quanam autem ætate quis dicendus sit pubertati proximus: alii (2) dicunt, si desint tres dies; alii, sex menses; alii, tres anni; *Palaus l. c.*, si desit annus; *Sanchez* (3) vero et *Pont.* (4) dicunt, id relinquendum prudentiæ judicis, qui spectare debet qualitatem personæ, temperiem regionis etc. Ait autem *Cont. Tourn.* (5), quod, si certo constaret de matrimonii consummatione, v. gr. si puella jam concepit, iniquum erit eos separare. Addit idem *Cont. Tourn.* (6) *cum Nav.*, posse Papam dispensare cum principibus, si aliquando expedit, conjungi impuberes ob bonum pacis: ex *c. Ubi 2. de despons. impub.*, in quo interdicuntur impuberes a matrimonio, *nisi forte aliqua urgentissima necessitate interveniente, utpote pro bono pacis, talis conjunctio toleretur.*

1067. — *Quæritur* hic, an, si ætate completa pubertatis puer non valeat coire, nullum sit matrimonium. Affirmant *Abbas et Veracruæ* (7), eo quod in *c. Puberes de despons. impub.* dicitur, ii esse puberes, qui possunt generare; ergo (inferunt) qui generare nequeunt, impuberes potius sunt dicendi et inepti ad nuptias. Communiter vero negant *Pal.* (8), *Escob.* (9), *Sanch.* (10) *cum Sylv., Host., Præp., Nav., Cov., Henr. etc.* Ratio, quia in jure tantum habetur, ad matrimonium requiri ætatem pubertatis; licet autem dispositum sit in textu præfato et aliis, valere matrimonium inter impuberes, si potestatem habeant generandi, tamen nullo jure habetur, matrimonium esse nullum inter puberes, si potentia generandi careant; tunc enim impotentia potius judicanda est tem-

(1) *ut ex dicto cap. Continebatur; vide Sanch. n. 30.* — (2) *ap. Sanch. n. 37.* — (3) *n. 40.* — (4) *n. 5.* — (5) *l. c. v. censent.* — (6) *ib. v. hæc regula.* — (7) *ap. Sanchez l. 7. d. 104. n. 14.* — (8) *d. 3. p. 14. §. 4. n. 5.* — (9) *l. 27. n. 541.* (10) *l. c. n. 15.*

poralis; unde dicunt aliqui, his dandum esse biennium vel triennium ad experiendum; sed communius censent (1), expectandum in viro usque ad annum 18., et in fœmina usque ad 14., quia tunc natura perfecto robore pollet. Neque hic procedit regula triennii in *c. Laudabilem de frig. et malef.*; illa enim procedit, quando impotentia provenit ex frigiditate vel alio impedimento, non vero, quando provenire potest ex imbecillitate ætatis.

Matrimonium autem senum, quantumcumque decrepitorum, validum est, modo possint saltem arte medicinæ copulam habere; ita communiter (2). Secus dicendum (contra *Nav. et alios*), si omnino sint impotentes (3).

1068. — „Dicitur XII. Affinis. Est autem affinitas „propinqnitas personarum nata ex copula carnali, sive „licita sive illicita. Utraque jure saltem ecclesiastico di„rimit matrimonium: illa usque ad 4. gradum inclusive, „hæc vero jure novo usque ad secundum tantum. Et qui„dem, si antecedat matrimonium: nam si superveniat, „v. gr. si Titius cognoscat uxoris suæ cognatam in se„cundo gradu, non dirimit; licet is, qui peccavit, non „possit petere debitum, sed tantum reddere. Porro gra„dus et lineæ affinitatis accipiuntur sicut in consangui„nitate, ita ut, qui est uxoris consangineus in primo „gradu, sive rectæ sive transversæ lineæ, is sit affinis „marito in eodem gradu lineæ rectæ vel transversæ. De„nique omnis affinitas, quæ oritur ex affinitate, sublata „est per concilium Lateranense (4).

Unde resolves:

1069. — „1. Is, qui fornicatus est cum sorore spon„sæ suæ, cum neutra potest valide contrahere citra dis„pensationem, imo nec cum earum consobrina vel ma„tertera." *(Sic pariter censuit S. C.* (5), *posse contrahi matrimonium inter vitricum et uxorem, quæ fuit privigni).*

(1) *Pal. n. 6., Pont. l. 7. c. 65. n. 1., Escob. n. 543. cum Henr., Sylv. et Præp. et Sanchez n. 18. cum Abb., Host., Ang., Tab. etc.* — (2) *Sanch. l. 6. d. 92. n. 19. et 29. et Salm. de matr. c. 12. p. 10. n. 126. cum d. Thoma et aliis passim.* (3) *ut Sanch. n. 23. cum Ang., Sylv., Lop., Scoto, Rich. et Boss. c. 7. n. 190.* — (4) *vide Laym. et Bon. p. 12.* — (5) *ut refert P. Zachar. ap. Croix l. 6. p. 3. ad n. 693.*

Si quis post dispensationem rursus cognoscit eamdem sororem sponsæ, non eget nova dispensatione (1).

„2. Potest quis ducere affinem fratris sui etiam in primo „gradu; v. gr. duo fratres possunt ducere duas sorores, „imo pater et filius possunt ducere matrem et filiam (2).

„3. Titius potest successive ducere Titiam et Bertam, quæ fuerunt uxores Caji et Sempronii fratrum.

„4. Titius, qui duxerat sororem Caji, potest post mor„tem Caji ejusque sororis ducere Bertam, uxorem Caji.

Hoc igitur impedimentum affinitatis tantum contrahitur, quando vir habet rem cum consanguinea uxoris, vel uxor cum consanguineo viri; unde minime contrahitur, si a consanguineis viri habeatur copula cum consanguineis uxoris, vel e converso. Hic autem notandum, quod de jure antiquo hoc impedimentum extenderetur usque ad septimum gradum (3): sed deinceps restrictum fuit ad quartum gradum (4), tam ex copula licita quam illicita. Item ex Tridentino (5) restricta est affinitas ex copula illicita solum ad secundum gradum.

1070. — Sic de impedimento affinitatis contracto ante matrimonium. Post vero matrimonium, si conjux rem habet cum consanguinea vel consanguineo alterius conjugis, tunc contrahit impedimentum ad petendum, ut communiter dicunt DD., modo incestus sit cum consanguineis conjugis in primo vel secundo gradu: ut habetur ex *c. Si quis 1. de eo, qui cognov. etc.*, ubi: *Si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec a matre debitum petere, nec filiam umquam habere potest uxorem.* Hic igitur præscribitur impedimentum in incestum in primo gradu affinitatis. Quod autem extendatur tantum ad secundum gradum, habetur ex declaratione *Gregorii XIII.* (6), ubi dictum fuit: *SS. D. Gregorius XIII. ex sententia congregationis dixit, per hoc decretum* (id est Tridentini) *ablatum censeri impedimentum quoque superveniens affinitatis post contractum matrimonium. Concilium sustulit tertium et quartum gradum, ergo in omnibus.*

(1) *vide n. 1140.* — (2) *Laym., Bonac. l. c.* — (3) *ex c. Nullum, et c. Aequaliter causa 35. q. 3.* — (4) *in c. Non debet de consang. et affin.* — (5) *sess. 24. c. 4.* — (6) *ap. Boss. l. 2. c. 5. n. 24.*

1071. — *Quæritur 1.*, an uxor cognita a consanguineo viri, metu gravi coacta, privetur jure petendi.

Prima sententia affirmat (1). Ratio, quia id clare videtur inferri ex *c. Sacris 5. de iis, quæ vi etc.*, ubi, cum dubium verterit, an communicans propter metum cum excommunicato excommunicationem incurrerit, *Innoc. III.* dixit: *Licet metus attenuet culpam, quia tamen eam non prorsus excludit, cum pro nullo metu debeat quis mortale crimen incurrere, excommunicationis labe credimus inquinari.* Nec valet interpretatio aliquorum, id intelligi de metu levi; nam Pontifex aperte intelligit etiam de gravi, cum dicat: *pro nullo metu etc.*

Secunda sententia vero communior et probabilior negat (2). Ratio, quia, sicut metus excusat a lege ecclesiastica, sic etiam a pœna ab ipsa imposita: nec obstat textus supra oppositus, quia (3) textus ille intelligitur loqui de metu incusso in contemptum excommunicationis; nam extra contemptum metus gravis certe excusat a lege ecclesiastica, et etiam ab excommunicatione, casu quo res, quæ metu agitur, ex solo jure ecclesiastico est prohibita: ut certum est apud omnes (4).

1072. *Quæritur 2.*, an ignorantia excuset ab incurrendo hoc impedimento petendi. Hic distinguenda est triplex ignorantia: juris, facti et pœnæ.

Primo igitur, si adsit ignorantia *juris*, nempe si vir accedit ad consanguineam uxoris, nesciens, adesse legem humanam id prohibentem, *Cord. et Manuel* (5) dicunt, incurrere impedimentum; et idem sentire debent *Sotus, Turrec., Abbas, Led. etc.* (6), qui censent, omnes pœnas ecclesiasticas, excepta excommunicatione, incurri etiam ab ignorante legem positivam, modo ipse sciat, id esse vetitum de jure naturali. *Ratio*, ut ajunt, tum quia ob-

(1) *et hanc tenent Pont. l. 10. c. 17. n. 6. et Sanch. l. 9. d. 31. n. 4. cum Sylv., Rich., Led., Graff. etc.* — (2) *et hanc tenent Bon. d. 4. p. 2. n. 5. cum Navar. et Reb., Elbel de matr. conf. 10. n. 232. cum Tamb. et Illsung., et probabilem putant Laym. l. 5. tr. 10. p. 3. c. 1. n. 14., Pal. d. 3. p. 4. §. 6. n. 3., Salm. de matr. c. 15. p. 3. n. 28. cum Gabr. et Antonio a Spiritu sancto, ac Sot. et Vill. ap. Boss. t. 2. c. 5. n. 152.* — (3) *ut explicant AA. præfati cum Soto, Barb. et Vict. ap. Boss. l. c.* — (4) *vide dicenda de cens. l. 7. n. 46.* (5) *ap. Sanch. l. 9. d. 32. n. 46.* — (6) *ap. eumd. Sanch. n. 16.*

ligatio ad pœnam non oritur ex scientia delinquentis, sed a voluntate legislatoris; tum quia excusat quidem a pœna ignorantia facti, non vero ignorantia juris, ut habetur in *reg. 13. jur. in 6.* *Probabilius* vero et communius docent, non incurrere impedimentum (1). *Ratio*, quia, cum pœna sit imposita a lege humana, qui cum ignorantia contra illam operatur, sicut excusatur ab ejus transgressione, ita etiam excusatur a pœna; et sic respondetur primæ rationi sententiæ oppositæ. *Respondetur* autem ad secundam, quod regula illa currit tantum pro foro externo, non vero pro interno.

1073. — *Secundo*, si adsit ignorantia *facti*, nempe si vir sciat, legem ecclesiæ prohibentem petitionem debiti, sed nesciat, illam, ad quam accedit, esse consanguineam suæ uxoris, tunc commune est, non incurrere impedimentum (2). Ratio, quia, cum privatio juris petendi sit pœna incestus, ubi deest incestus culpa, cessat etiam pœna. Et hoc dicendum, etiamsi ignorantia fuerit crassa (3). Et ratio patet ex textu citato *Si quis 1. de eo etc.*, ubi imponitur hoc impedimentum tantum *scienter* peccanti, juxta verba relata *n. 1070.* Excipiunt tamen (4), nisi ignorantia sit adeo crassa, ut videatur ingens temeritas ignorare; talis enim ignorantia crassissima æquiparatur dolo (5).

An autem excuset ignorantia affectata: vide dicenda *de censuris l. 7, 48.*

1074. — *Tertio*, si adsit ignorantiæ *pœnæ*, nempe si quis habeat scientiam legis et facti, sed nesciat pœnam non petendi: *dubitatur*, an hæc ignorantia excuset.

(1) *Navar. c. 16. n. 34., Suarez 3. p. d. 77. art. 8.. Sanch. l. c. n. 47., Wigandt tr. 16. n. 100. v. nota, Boss. t. 2. c. 5. n. 157. cum Pont., Aversa et Vill., Salm. de matr. c. 15. p. 3. n. 30. cum Perez, Dic. et Gabr., ac Bon. q. 4. p. 2. n. 6. cum Sa, Led., Henr. et Reg.* — (2) *ut docent Sanch. l. 9. d. 32. n. 47. (contra Ovan.), Bon. q. 4. p. 2. n. 6., Pal. d. 3. p. 4. §. 6. art. 3., Pont. l. 10. c. 10. §. 6. n. 9., Boss. t. 2. c. 5. n. 154., Wigandt tr. 16. n. 100. et Salm. c. n. 30. et alii passim.* — (3) *ut docent etiam communiter Sanch. n. 36. et 47., Nav. c. 27. n. 12., Pont. l. 10. c. 6. n. 10. et Boss. l. c. n. 160. cum Pal., Bon., Coninch., Hurt. etc. contra Toletum et quemdam alium auctorem.* — (4) *Sanch. n. 29. et Bossius n. 162. cum Suar., Bon., Reg., Diana etc. contra Hurt., Vasq., Sylv. etc.* — (5) *ex l. 3. §. Gener ff. de dolo etc.*

Prima sententia negat (1). Ratio, quia pœna hæc magis habet rationem impedimenti sive inhabilitatis quam pœnæ.

Secund asententia vero satis probabilis affirmat (2). Ratio horum AA., quia censent, hanc non esse meram inhabilitatem, sed veram pœnam in vindictam incestus; idque probant ex eo, quod, si hæc non esset pœna, affinitas illa contraheretur, etiamsi incestus eveniret sine peccato, vel etiamsi haberetur copula per vim et metum: sed hoc ipsi adversarii negant. Nec obstat dicere, nullam pœnam incurri sine sententia saltem declaratoria; sed nemo dicit, ad hoc impedimentum incurrendum requiri sententiam; ergo non est pœna. Sed respondetur, quod sententia tunc requiritur, quando crimen facile potest probari; non vero, quando est difficillimæ probationis, ita ut, si requireretur sententia, pœna redderetur fere inutilis (3); et ita accideret in nostro casu, ubi ut plurimum incestus occultus est, nec potest probari. Et cum probabilissimum sit, ab ignorantibus non incurri pœnas a lege ecclesiastica impositas, quando sunt extraordinariæ, scilicet quæ per se ne in confuso quidem prævideri possunt (4): hinc satis pariter probabile est, non incurri ab ignorantibus hanc pœnam, quæ certe videtur extraordinaria, cum per se prævideri nequeat.

1075. — *Quæritur 3.*, an ad contrahendam affinitatem requiratur, ut copula ex utraque parte sit consummata. Certum est, requiri seminationem viri; an autem requiratur etiam seminatio fœminæ? Negant *Pont.* (5), *Pal.* (6), *Croix* (7), *Sanch.* (8) *cum Arm.*, *Tab.*, *Henr.*, *Gab. etc. ac*

(1) *et hanc tenent Sanch. l. 9. d. 32. n. 50., Salm. de matr. c. 15. p. 3. n. 30. in fine. et Croix l. 6. p. 3. n. 376. cum Pont. et Aversa.* — (2) *et hanc tenent Bon. q. 4. p. 2. n. 6. resp. 2., Wigandt tr. 16. n. 100. v. nota, Pal. tr. 1. d. 1. p. 17. n. 8., Boss. t. 2. c. 5. n. 179., Tamb. dec. l. 7. c. 4. §. 2. n. 3., Elbel conf. 10. n. 233., Sporer eod. tit. n. 84. cum Portello, ac Diana p. 3. tr. 5. r. 12. cum Coninch. et Durando; et probabilem putant Sanch. l. c. n. 21. et 50. et Laym. ap. Croix l. c.* — (3) *ut docent Suarez et Villal. ap. Boss. n. 26.* — (4) *ut docent Nav. c. 27. n 274. et c. 23. n. 47. cum Cajet., Sylv. et Ang., s. Anton. 3. p. tit. 24. c. 33. circa fin., item Host., Coninch., Sayr. Durand., Phil., Man. etc. ap. Boss. l. c. n. 173.* — (5) *l. 9. c. 20. n. 1.* — (6) *d. 4. p. 8. n. 3.* — (7) *l. 6. p. 3. n. 696.* — (8) *l. 7. c. 64. n. 21.*

Bon. (1) *cum Palud., Sylv. et Soto.* Ratio, quia ad generationem non est necessarium semen fœmineum, juxta plurimorum sententiam, relatam *n. 918. v. si autem.*

Secunda sententia vero etiam probabilis affirmat (2). Ratio, tum quia, juxta aliorum plurium sententiam (3), etiam semen fœminæ requiritur ad generationem; tum quia (et hæc ratio fortius urget) non contrahitur affinitas, nisi coeuntes fiant una caro: at non fiunt una caro, nisi semina commisceantur. Et hæc sententia valde firmatur ex auctoritate *d. Thomæ*, cujus verba retulimus *n. 1036. v. hic autem*, ubi expresse docet, exigi seminationem tam maris quam fœminæ, ut affinitas contrahatur. Hic tamen bene advertunt *Sanchez* (4), *Croix* (5) *et Elbel* (6), quod in dubio præsumendum est pro copula perfecta, quia ex communiter contingentibus hæc prudenter adfuisse præsumitur: quapropter, si vir coierit, et dubitat, an seminaverit vel an intra vas, copula præsumitur perfecta. Et sic etiam dicunt *Aversa, Diana, Krimer et Gobat ap. Croix*, semper præsumi seminationem etiam mulieris, quando ipsa in coitu magnam senserit voluptatem, esto seminationem non adverterit. Imo merito dicit *Elbel l. c. cum Sanch., Cleric. et aliis*, quod in foro externo, ubi constat de coitu, semper pronuntiandum est pro impedimento affinitatis contracto; et sic etiam judicandum in foro interno, quod præsumptioni fori externi conformari debet, semper ac non constat, hanc esse falsam.

1076. — *Quæritur 4.*, quis possit dispensare in hoc impedimento. Alii dicunt, solum Pontificem posse, cum ab ipso fuerit hæc pœna imposita (7): alii dicunt, posse dispensare etiam episcopum, sed tantum in casu necessitatis (8): alii vero communissime docent, semper et ab-

(1) *q. 3. p. 13. n. 12.* — (2) *et hanc tenent s. Bonav., Innoc., Archid., Lopez, Graff., Cenedo etc. ap. Sanchez n. 20., et probabilem vocant ipsi Sanch. ib. et Pal. d. n. 3. ac Ronc. de matr. q. 4. c. 3. q. 9., Elbel conf. 10. n. 227. cum Hurt. et Mast. ac Salm. de matr. c. 4. p. 1. n. 5. cum Sylv., Trull., et Durando, item Aversa, Diana et Krimer ap. Croix d. n. 696.* — (3) *vide dicta n. 918.* — (4) *l. 8. d. 6. n. 18.* — (5) *d. n. 696.* — (6) *n. 236.* — (7) *ita Cov., Graff. et Matienza ap. Sanch. l. 8. c. 12. n. 10.* — (8) *ut Sylv., Lop. et Margarita ap. eumd. Sanch. n. 11.*

solute posse episcopum dispensare (1). Ratio, quia, dato quod episcopus id non posset ex dispositione juris, bene tamen id potest ratione consuetudinis. Hanc autem facultatem dispensandi bene potest alteri delegare, non solum in particulari, sed etiam in generali (2).

Insuper possunt etiam in hoc impedimento dispensare omnes confessarii regulares Mendicantium, a provinciali ad hoc munus deputati, ex pluribus privilegiis, nempe *Martini V.* cum declaratione *Julii II.* (3) (*contra Concina* (4), ubi ait, omnia hæc privilegia esse prorsus commentitia, cum ipse in bullario ea non invenerit); item ex privilegio *s. Pii V.* vivæ vocis oraculo (5). Idem privilegium concessum societati Jesu affert *Palaus l. c.*

An autem Mendicantes, ut vi suorum privilegiorum possint dispensare in prædicto impedimento, debeant habere licentiam specialem a suo generali vel provinciali? Alii dicunt, nullam requiri licentiam, quia in privilegiis concessis Benedictinis et Minoribus absolute conceditur prædicta facultas: alii affirmant (6), quia, ut hi ajunt, in privilegiis omnino requiritur deputatio a provinciali: alii demum (7) dicunt, requiri quidem licentiam superioris, sed satis esse, quod habeatur a prælato monasterii, quia privilegium concessum Benedictinis Vallisoletanis fuit concessum a *Martino V.* et *Julio II.* Priori monasterii.

1077. — Nota hic ultimo: Contrahentes scienter cum impedimento consanguinitatis vel affinitatis incurrunt excommunicationem ipso facto, ut habetur in *clementina un. de consanguinitate*, ubi præcipitur etiam ordinariis, ut istos curent vitari, donec satisfecerint. Et idem ibi sta-

(1) *ita Laym. l. 5. tr. 10. p. 3. c. 1. n. 15., Pal. d. 3. p. 4. §. 6 n. 5., Merbes. t. 2. p. 495. v. quod autem cum Pont., Wigandt tr. 16. n. 100. r. 3., Tamb. l. 7. c. 4. §. 2. n. 3., Elbel conf. 10. n. 234. cum Anacl., Boss. c. 5. n. 14. cum Henr. et Vill., et Sanch. d. d. 12. n. 13. cum Palud., Soto, Arm., Sa, Vega, Man. etc.* — (2) *vide dicenda n. 1125. quæst. 4.* (3) *ut ferunt Sanch. l. 8. d. 16. n. 8., Spor. n. 483., Elbel conf. 2. n. 71., Pont. l. 8. c. 13. in fine, et Salm. de matr. c. 14. p. 1. n. 14. cum Gutt., Aversa et Candido.* — (4) *p. 245. n. 10.* — (5) *ut ferunt Wigandt et Boss. l. c. cum Laym., Reb. etc.* — (6) *ut Sanch. l. 8. d. 16. n. 3., Pal. d. 4. p. ult. §. 1. n. 18., item Vill., Rodr., Aversa etc., Salm. de matr. c. 14. p. 1. n. 15.* — (7) *ut Salm. ib. n. 16. cum Leandro et Joan. de la Crux.*

tuitur de religiosis, monialibus et clericis in sacris constitutis matrimonium contrahentibus, qui insuper denuntiandi sunt ex edicto inquisitionis generalis (1), ac de laicis nubentibus cum monialibus. Cum autem hæc pœna sit odiosa, recte dicit *Croix* (2) *cum Pontio, Sporer et Aversa*, eam non extendi ad alia impedimenta.

1078. — „Dicitur XIII. Si clandestinus: quia Tri„dentinum irritat matrimonia eorum, qui contrahunt ali„ter quam coram parocho vel alio sacerdote de ipsius „vel ordinarii licentia, et duobus ad minimum testibus; „vultque graviter puniri eos, qui contra hoc contraxe„rint vel etiam interfuerint.

1079. — Ad rem melius intelligendam notandum est, duplici modo matrimonium esse clandestinum: vel quando malitiose contrahitur sine denuntiationibus, et tunc est tantum illicitum; vel quando contrahitur non coram parocho et testibus, et tunc distinguendum est: nam quoad infideles aut fideles, qui degunt in locis infidelium, vel ubi Tridentinum non est receptum, tale matrimonium est quidem validum, cum lex saltem per decem annos non recepta non obliget(3). Quoad fideles autem, qui sunt in loco, ubi receptum est Tridentinum, matrimonium esset nullum, etiam in casu necessitatis; ita communiter (4) *contra Solum et alios paucos*, qui censent, posse aliquando dari casum (etsi rarum), in quo sine parocho valeret matrimonium. Sed hos, recte dicunt *Salm.* (5), non esse audiendos, quia necesitas non potest reddere habiles eos, quos Tridentinum *omnino inhabiles* declaravit, ut habetur *sess. 24. c. 1.* Et hoc currit, etiamsi matrimonium esset contractum cum ignorantia invincibili (6). Dicunt tamen (7), quod, si non possit in aliquo oppido haberi pastor, aut alius gerens ejus vices, tunc validum est ma-

(1) *ap. Potest. p. 329.* — (2) *l. 6. p. 3. n. 807.* — (3) *ut dicunt Sanchez l. 3. d. 18. n. 1., Pont. l. 5. c. 7. n. 1., Bon. q. 2. p. 7. n. 1. et Salm. de matr. c. 8. p. 2. n. 11. cum Perez, Dic., Avila, Led. et Rodriq.* — (4) *Sanchez l. 3. d. 17. n. 4., Pont. l. 5. c. 6. n. 2., Pal. p. 13. § 8. n. 9. et Salm. ib. n. 13. cum Laym., Coninch., Corn., Henr. etc. communiter.* (5) *l. c. n. 14. et 15.* — (6) *Salm. ib. n. 16. cum communi.* — (7) *Laym. c. 4. n. 7., Coninch. d. 27. d. 1. n. 11., Croix l. 6. p. 3. n. 778. cum Bellarm. et communi (contra Lessium); item Vega, Tanner, Dic. et Veracr. ap. eosd. Salm. ib. n. 17.*

trimonium initum cum testibus sine parocho. Et probabile id putant *Salm. ib.* propter quamdam declarationem *Clementis VIII. apud Coninch.*, quia tunc vel non adest ibi parochia, vel ibi non durat promulgatio Tridentini, quamvis facta fuerit; destructa enim parochia censetur destructa promulgatio quoad ejus valorem.*) Pariter matrimonium celebratum sine parocho in locis infidelium a fidelibus captivis, vel mercatoribus ibi degentibus per modum hospitii, validum est et licitum (1). Hicque advertatur, quod matrimonia clandestina hodie ne sponsalium quidem vigorem habent, prout declaravit S. C. (2).

1080. — Peregrini autem, si contrahant in loco, ubi Tridentinum est receptum, matrimonium sine parocho et testibus est nullum; quia etiam peregrini obligantur legibus locorum quoad contractus; ita communiter (3) ex *c. fin. de foro compet.*, ubi dicitur, in contractibus servandas esse leges et consuetudines locorum. Si quis vero se transferret ad locum, vel illuc transiret, ubi Tridentinum non est receptum, et ibi contraheret sine parocho et testibus, nullum est matrimonium; secus autem, si in illum locum vere transferret domicilium, quamvis cum animo ibi contrahendi sine parocho et testibus: ita declaratum fuit a S. C. die 14. Augusti 1627. Et hæc declaratio, quidquid dicant *Sanch. et alii* (4), omnino tenenda est (5), cum ipsa fuerit approbata ab *Urbano VIII.* pro tota ecclesia, dum ibi dictum fuit: *Per quoscumque judices sic definiri debere.* Et decretum *Urbani* iterum

(1) *Salm. ib. n. 22. cum Sanch., Bon. etc.* — (2) *ap. Fagnanum in cap. Ad audientiam.* — (3) *Sanchez l. 3. d. 18. n. 26., Pont. l 5. c. 8. n. 1., Bon. q. 2. p. 7. n. 5., Salm. de matr. c. 8. p. 2. n. 18. cum Pal., Coninch., Dic., Reg., Perez etc.* — (4) *ap. Salm. ib. n. 20.* — (5) *cum Salm. ib. n. 21. et Croix l. 6. p. 6. n. 712. et aliis.*

*) Constat jam ex pluribus resolutionibus *s. congregationum cardinalium*, valida et licita esse matrimonia sine parochi præsentia contracta, cum contrahentes superiorem legitimum nullatenus aut nonnisi difficillime seu periculosissime adire possint, quoties duo saltem testes, in quantum fieri potest, catholici, adfuerint. Quo in casu hortandi sunt fideles, ut, cum sacerdotis copiam habere possunt, ab eo pro celebrando aut jam celebrato matrimonio benedictionem petant.

Editor Belga.

confirmatum est a *Benedicto XIV.* in epistola, *Paucis abhinc hebdomadis*, edita die 19. Martii anno 1758, ubi decretum *Urbani* in extensum refertur (1).

1081. — „1. Per *parochum* intelligitur is, qui habet „ordinariam jurisdictionem in contrahentes, utpote qui „domicilium et habitationem habeant in ejus parochia;" *(nomine* parochi *commune est intelligi parochum domicilii, non autem originis* (2) „item episcopus vel ejus vi„carius in sua diœcesi (3)" *(Et hoc, etiamsi episcopus suo vicario id prohibuerit, juxta declarationem S. C.„ quam refert P. Zacharia* (4). *Episcopus enim nec parocho nec suo vicario potest interdicere, ne matrimoniis assistant, ut alias declaravit S. C.* (5). *Idemque dicitur de vicario capituli sede vacante, et de abbatibus, qui habent jurisdictionem quasi episcopalem erga suos subditos);* „uti et Papa: item capitulum sede vacante, car„dinales in ecclesiis sui tituli, legati in sua provincia. „Sufficit etiam excommunicatus aut non sacerdos" *(infra annum, in quo debet sumere sacerdotium* (6). *Is igitur non solum valide, sed etiam licite assisteret* (7). *Et hoc, etiam transacto anno* (8). *Parochus autem, qui potest assistere, potest etiam dare licentiam assistendi alteri sacerdoti, ut habetur in Tridentino* (9), ubi: „*Præsente parocho vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia.*" *Item hic notandum, quod parochus potest assistere nuptiis sui parochiani etiam extra parochiam, et adhuc contradicente parocho illius loci, ut scribit Fagnanus* (10) *ex pluribus decretis S. C.)* „Nec

(1) *vide in bullar. Bened. XIV.* — (2) *ita Sanchez l. 3. d. 23. n. 7., Pont. l. 5. c. 13. §. 1. n. 2., Salm. ib. p 3. n. 25. et Bened. XIV. notif. 33. n. 6. cum Barb., Perez etc. ex declaratione S. C. 18. Nov. 1707.* — (3) *ut Sanch. t. 3. d. 28. n. 18., Pont. l. 5. c. 11. n. 1., Pal. d. 2. p. 13. §. 11. n. 3. et Salm. de matr. c. 8. p. 4. n. 55. cum aliis (contra aliquos) ex cap. Romana de appell. in 6. et c. 2. de consuet. in 6.* (4) *ap. Croix l. 6. p. 3. n. 725.* — (5) *ap. Croix ib.* — (6) *ex c. Cum ex eo de elect. in 6.* — (7) *ut Sanchez l. 3. c. 20. n. 3., Pont. l. 5. c. 17. n. 1., Pal. p. 13. §. 10. n. 2, et Salm. ib. n. 40. et 45. cum Aversa, Gabr. et Leand. contra paucos; atque cum decreto S. C. ap. Pitton. n. 106. de matr. die 12. Martii 1693.* — (8) *ex alio decreto S. C. 12. Mart. 1583 ap. Bossium t. 1. c. 4. n. 99.* — (9) *sess. 24. c. 1.* — (10) *l. 4. in c. Quod nobis de clandest. despons. n. 36. et 40.*

„requiritur, ut a parte rei vere sit parochus, sed sufficit, „si habeat titulum saltem coloratum, ita ut communi er- „rore habeatur parochus, nec sit intrusus absque omni „titulo (1)." *(An autem sufficiat error communis sine titulo: vide dicta hoc l. 6, 572. v. majus dubium.)*

1082. — Parochus igitur excommunicatus, etiamsi sit vitandus, irregularis et suspensus, valide assistit in matrimonio, quia ibi nullam exercet jurisdictionem, sed tantum assistit ut testis qualificatus, qui de matrimonio testificari possit; ita communiter (2).

1083. — Sed *dubitatur 1.*, an parochus excommunicatus vitandus peccet graviter assistendo. Affirmant *Coninch.* (3), *Pont.* (4) *cum Covarr.*, *Suar.* (5) *ac Vasq.*, *Reb. et Bon. ap. Boss.* (6), modo non adsit necessitas, quia alioqui communicaret cum aliis in re sacra et gravi: negant vero *Sanch.* (7), *Boss. l. c. ac Hurt.*, *Diana*, *Villal.*, *Leander etc.* (8), quorum aliqui tenent, nec etiam leviter peccare. Ratio, quia communicaret cum suis parochianis in re necessaria ad eorum utilitatem, quam eis ex officio præstare tenetur. Sed hoc non obstante magis mihi arridet prima sententia, juxta dicta *de sacramentis in genere l. 6, 88.*, ubi scripsimus, parochianis non licere petere assistentiam in matrimonio parochi excommunicati, nisi urgeat gravissima causa, et alius non adsit, qui possit supplere. Omnes autem conveniunt, quod, si talis parochus a suo episcopo juste fuerit interdictus ab assistendo, tunc valide assisteret, sed a culpa gravi non excusaretur, quia violaret præceptum superioris in re gravi (9).

1084. — *Dubitatur 2.*, an parochus excommunicatus aut irregularis possit alteri sacerdoti dare licentiam as-

(1) *vide Bon. q. 2. p. 8.* — (2) *Sanchez l. 3. d. 21. n. 4., Pont. l. 5. c. 17. n. 6., Barb. alleg. 32. n. 90., Bossius c. 4. n. 85., Bon. p. 8. n. 22. et Salm. de matr. c. 8. p. 4. n. 46. cum Pal., Coninch., Led., Aversa et Henr. contra paucos; et idem ait Fagnan. l. 5. in c. Quod a prædecessore de schismat. n. 81. cum decreto S. C.* — (3) *d 27. c. 2. n. 24.* — (4) *l. 5. c. 17. n. 11.* — (5) *t. 5. d. 11. sect. 1. n. 24.* — (6) *c. 5. n. 90.* — (7) *l. 3. d. 21. n. 8.* — (8) *ap. Salm. ib. n. 48.* — (9) *Sanchez n. 11., Salm. ib. n. 49. cum Pont., Coninch., Pal., Bon. etc.*

sistendi. Affirmant *Sanch.* (1), *Pal.* (2), *Barb.* (3), *Pont.* (4), *Bonac.* (5) *cum Cajet. et Led. ac Salm.* (6) *cum Trull., Henr. etc.*, quia concessio licentiæ illius non est actus jurisdictionis, sed potestatis: negant vero *Laym.* (7) *et Coninch., Dic., Suar. etc.* (8), quia, licet assistere non sit actus jurisdictionis, talis tamen est dare licentiam. Sed sapienter respondet *Sanchez*, hujusmodi facultatem concedendi licentiam non spectare ad parochum qua parochum, sed qua legitimum testem matrimonii destinatum a Tridentino cum potestate alium substituendi; unde prima sententia probabilior videtur.

„2. Parochus vel quivis habens jurisdictionem ordinariam potest alium sibi substituere, non tamen nisi sacerdotem.

1085. — „3. Cum ad testes requisitos non addatur, debere esse omni exceptione majores, sufficiunt etiam infames fœminæ, pueri habentes usum sufficientem rationis, parentes, domestici ac servi" *(etiam infideles, quamvis casu transeant aut vi detineantur* (9).

1086. — „4. Si duo sint parochi ejusdem parochiæ, „potest utervis assumi" *(etiam invito altero* (10). „Similiter qui habet duo domicilia, quæ æqualiter inhabitat, „vel domum, quæ partim pertinet ad unam parochiam, „partim ad alteram, potest alterutrum accersere; quia „uterque est proprius parochus (11).

Si sponsi habent duo domicilia in duabus parochiis, dicunt *s. Antoninus, Palud., Ang., Gabr. etc.* (12), matrimonium esse contrahendum in illa parochia, ubi tunc temporis habitant: sed communissime et valde probabiliter dicunt *Sanchez* (13), *Ronc.* (14) *cum communi*, *Boss.* (15), *Bon.* (16) *cum Gutt. et Reb., Pont.* (17), *Barb.* (18) *cum Co-*

(1) *l. 3. d. 21. n. 8.* — (2) *p. 13. §. 10. n. 8.* — (3) *alleg. 32. n. 110.* — (4) *l. 5. c. 17. n. 14.* — (5) *p. 8. n. 22.* — (6) *ibid. n. 51.* — (7) *c. 4. n. 5.* — (8) *ap. Salm. l. c. n. 50.* — (9) *ut Sanchez l. 3. d. 45. n. 5., Pal. p. 13 §. 13. n. 3., Barb. alleg. 32. n. 138., Laym. c. 4. n. 6., Bon. p 8. n. 43. et Salm. de matr. c. 8. p. 5. n. 59. cum Coninch., Dic. etc.* — (10) *Salm. ib. p. 3. n. 32. in fine cum Pont., Coninch., Henriquez etc.* — (11) *Laym., Bonac. l. c. et Sanch. communiter.* — (12) *ap. Sanch. l. 3. d. 24. n. 4.* — (13) *l. c. n. 5.* — (14) *q. 2. r. 1.* — (15) *t. 1. c. 4. n. 4.* — (16) *p. 8. n. 8.* — (17) *c. 13. §. 1. n. 1.* (18) *alleg. 32. n. 60.*

ninch. et Salm. (1) *cum Perez, Trull., Dic. et Henr.*, matrimonium posse contrahi in alterutra parochia, modo in utraque sponsi æqualem habuerint habitationem, quia tunc in alterutra possunt recipere sacramenta. Idque confirmatur ex *c. 2. de sepult. in 6.*, ubi dicitur: *Cum ab eo, qui duo habet domicilia, se collocans æqualiter in utroque, in loco tertio eligitur sepultura, domiciliorum ecclesiæ habebunt inter se dividere canonicam portionem.* Ergo non habenda est ratio actualis, sed tantum æqualis habitationis. Hæc autem æqualitas moraliter accipienda est (2): idque procedere dicit *Bossius l. c. cum Sanchez, Pont. et Gutt.*, non solum, si quis habitet hieme in civitate, æstate ruri, sed etiam si indifferenter modo habitet in uno, modo in alio loco. Notandum autem id, quod habetur in decreto S. C. apud *Benedictum XIV.* (3), ubi dicitur: *Parochum ruralem non esse proprium, quando rus itur causa recreationis vel pro rusticanis negotiis, ideoque matrimonium valide coram hujusmodi parocho celebrari non posse.* Hoc tamen intelligi recte dicunt (4), si sponsus aliquoties, sive per breve tempus (ut ait *Barb. cum Lugo*) ruri degit. Hinc *Benedictus l. c., Salm.* (5), *Barb. ib. et Boss.* (6) *cum Henr., Garc., Seraph. etc.* ex declaratione S. C. rejiciunt *Pontium*, qui (7) censet, posse contrahi matrimonium etiam coram parocho, in cujus parochia quis brevi commoratur.

Hic insuper sedulo notandum, quod, si quis fictitie domicilium transferat in aliam parochiam, ut ibi matrimonium contrahat, hoc nullum est, ut pluries S. C. declaravit (8): secus autem, si vere transferat, etsi in fraudem prioris parochi, ut recte ait *Croix ib. cum Fagn., Sanch., Sylv., Barb., Boss. etc. contra Led. et Vega.* Notat vero *Croix* (9) *cum de Luca*, non acquiri domicilium per habitationem solius diei, si noctu quis in priori cubaret domo.

(1) *c. n. 32.* — (2) *ut dicunt Lugo resp. moral. l. 1. d. 37. n. 3., Barbos n 70., Boss. n. 5., Ronc. l. c., Salm. de matr. c. 8. p. 3. n. 32., et Sanch. n. 3. cum s. Anton. et Palud.* — (3) *notif. 33. n. 7.* — (4) *Bon. p. 8. n. 3., Barbosa alleg. 22. n. 66., Boss. c. 4. n. 17. et Salm. ib. n. 26 cum Sanch., Pal., Dic., Trull. et Avila.* — (5) *ib. n 27.* — (6) *n. 17.* — (7) *l. 5. c. 15. §. 11. n. 4.* — (8) *vide P. Zachar. ap. Croix l. 6. p. 3. n. 717.* — (9) *dicto n. 717.*

1087. — „5. Etsi ex præcepto adhibendus sit parochus „contrahentis illius, in cujus parochia matrimonium ce„lebratur: sufficit tamen ad valorem, si alterutrius pa„stor assistat, ut declaravit congregatio cardinalium (1)," *(Ita communiter* (2) *ex declaratione S. C. anno 1573. Et aliam similem affert Fagnanus* (3), *editam die 15. Decembris 1574, ubi approbante Papa fuit decisum, valere matrimonium in parochia mulieris coram parocho viri, et e converso.)* „etiam extra suam parochiam vel dioe„cesim; quia hic actus non est jurisdictionis contentiosæ." *(Et in hoc neque parochus peccaret* (4): *actus enim assistendi probabilius neque est actus jurisdictionis, sed potius potestatis assistendi ut testis, uti diximus n. 1084. Cæterum ait Bossius* (5), *quod convenientius est, quod assistat parochus sponsi, in cujus parochia fiunt nuptiæ. Recte autem dicunt Sanch.* (6) *et Boss.* (7) *ex decretis S. C., allatis ab eodem Bossio* (8), *peccare graviter parochum, si in alterius parochia sponsos a se conjunctos solemniter benediceret).* „Non tamen „licebit tunc nuptiis benedicere sine alterius licentia (9).

1088. — „6. Is, qui substituitur, debet habere expres„sam vel saltem tacitam licentiam ex ratihabitione de „præsenti; quia non sufficit ratihabitio de futuro, qua „quis putet, alterum postea ratum habiturum (10):" *Sanchez d. 35., Regin., Coninch. ap. Bonac. (Et hoc, etiamsi licentia sit metu vel dolo extorta* (11). *Sufficit autem licentia oretenus data* (12) „licet ipse *Bonac.* neget, ta„citam sufficere.

1089. — „7. Vagabundi possunt contrahere coram quo„libet parocho, idque (13), etsi alteruter tantum sit vagus.

(1) *ap. Rebell. et Bon. q. 18.* — (2) *Sanchez l. 3. d. 23. n. 4., Pal. p. 12. §. 9. n. 1., Pont. l. 5. c. 16. n. 2., Bon. q. 2. p. 8. n. 7. et Salm. de matr. c. 8. p. 3. n. 24. cum Coninch., Perez etc., item Bened XIV. notif. 33. n. 5.* — (3) *l. 4. in c. Quod nobis de clandest. despons.* — (4) *ut dicunt Sanch. l. 3. d. 19. n. 17., Salm. ib. n. 34. cum Pal., Coninch. et Dic., ac Boss. c. 4. n. 32. cum Barb., Gutt., Villal. etc. contra Pont., Nav. etc.* — (5) *n. 20. in fine.* — (6) *n. 19.* — (7) *n. 33.* (8) *n. 19.* — (9) *Sanch. l. 3. disp. 19.* — (10) *l. c. n. 11. (ita etiam Sanchez d. 35. n. 20., Pont. l. 1. c. 11. n. 1, Salm. ib. p. 4. n. 56. cum Coninch.)* — (11) *Salm. l. c. cum Coninch. et Sanchez.* — (12) *Barb. alleg. 32. n. 128. cum Nav., Henr. etc.* — (13) *ut Laym. c. 4. n. 3. docet ex Sanch.*

„Hic autem tenetur de illorum conditione diligenter in„quirere, ut monet Tridentinum, an scilicet alibi sint „conjuncti etc., et deinde petere licentiam ab episcopo „assistendi: sine qua, licet valide assistat, graviter ta„men peccat (1)."

Commune est, quod vagi possunt contrahere coram quovis parocho (2): et hoc, etiamsi alteruter sponsorum tantum sit vagus (3); idque *Barbosa* (4) refert decisum a S. C. Parochus vero, antequam vagos conjungat, tenetur de eorum conditione diligenter inquirere, ut præscribit Tridentinum (5), an alibi sint conjuncti: ac deinde petere licentiam ab episcopo assistendi, sine qua, licet valide assistat, graviter tamen peccat assistendo (6). Imo in instructione s. inquisitionis generalis, edita 21. Aug. 1670 coram *Clemente X.* pro curiis tam Romana quam cæterorum ordinariorum (7), sic præscriptum fuit: *Si contrahentes sint vagi, non procedatur ad licentiam contrahendi, nisi doceant esse liberos per fides ordinariorum suorum, servata forma Tridentini* (8). *Fides aliaque documenta non admittantur, nisi munita sigillo et legalitate episcopi ordinarii, et recognita saltem per testes, qui habeant notam manum et sigillum. Et attente consideretur, quod fides et testimonia bene identificent personas, de quibus agitur.* Notant vero *Salm.* (9), nomine *vagorum* hic non comprehendi vagos illos, qui in eodem loco vagi sunt; quia isti, licet certam non habeant parochiam, tamen in illo loco jam cogniti sunt, unde præmissis denuntiationibus bene possunt a quolibet parocho conjungi. Circa alienigenas autem habetur in eadem instructione s. inquisitionis ut supra (10), quod parochus non potest pro eis publicationes facere, *nisi certiorato*

(1) *ita Laym. t. 4. l. 3., Sanch. disp. 19. et d. 35. n. 14.* (2) *ita Sanch. l. 3. d. 25. n. 11., Pont. l. 5. c. 14. n. 5., Bon. q. 2. p. 8. n. 6., Pal. d. 2. p. 13. §. 9. n. 11. et Salm. de matr. c. 8. p. 3. n. 37. cum Coninch., Henr., Trull., Led. etc.* — (3) *ut Pal. et Salm. ib. in fine cum aliis.* — (4) *in Trident. n. 3. et 4.* — (5) *sess. 24. c. 7.* — (6) *ut docent Sanch. n. 16., Pont. n. 8., Salm. ib. n. 38. cum Led. et Henr. ac Barb. in Trident. l. c. cum Fill., Molf., Homob. etc.* — (7) *quam refert in extensum Genetus t. 5. p. 326. et Pitton. de matr. n. 1737.* — (8) *in c. Multi 7. sess. 24.* — (9) *c. n. 38. circa med.* — (10) *n. 1739. ap. Pitton.*

ordinario, a quo vel ejus vicario prius receperit fidem authenticam status liberi. Recte vero excipiunt *Sanch.* (1), *Salm. l. c. cum Pont. et Coninch.*, si contrahentes discesserint ab eo loco in ætate, in qua erant incapaces ibi contrahendi.

1090. — Insuper circa milites hic notandum ex decreto S. C. 11. Nov. 1576 (2), quod capellani exercitus habent facultatem assistendi eorum matrimoniis, dum hi reperiuntur in actuali expeditione: hanc tamen facultatem non habent privative respectu ad parochos contrahentium, neque dum milites in hybernis vel æstivis commorantur, neque dum sunt in præsidiis. Præter dicta refert declaratum a S. C. *P. Zacharia* (3), capellanos nec etiam sacramenta pœnitentiæ, eucharistiæ et extremæ-unctionis posse ministrare militibus degentibus in præsidiis sine facultate pontificia aut licentia ordinarii loci. Militum autem matrimonia debent contrahi eodem modo, prout dictum est de vagis, ut habetur in citata instructione congregationis inquisitionis ut supra (4): ubi tamen additur, quod tempore necessitatis vel in articulo mortis non sunt servandæ eædem probationes; sed si convaluerint, debent fieri, antequam matrimonium consummant. (5).

1091. — „S. Peregrini, qui ex causa exiguo tempore „domo absunt, non possunt contrahere peregre coram „parocho loci: quia non est illorum verus. Aliud est „de iis, qui alicubi habitationem figunt pro majore parte „anni, aut eo venerunt animo manendi, saltem majore „anni parte, licet postea contingat casu subito recedere, „v. gr. famuli, ancillæ, studiosi (6). Ratio est, quia con„trahunt ibi domicilium parochiale; et pastor illius loci „est proprius illorum.

Quid, si quis alio se transferret, animo manendi ibi per majorem partem anni et postea redeundi ad suum domicilium, an possit coram parocho illius loci contrahere matrimonium et alia sacramenta recipere? Negant

(1) *n. 8.* — (2) *ap. Pitton. de matr. n. 2117.* — (3) *ap. Croix l. 6. p. 3. n. 751.* — (4) *ap. Pitton. n. 2308.* — (5) *vide alia circa matrimonium militum ap. eumdem Pitton. n. 2356.* — (6) *Bon. q. 1. p. 8. n. 1., Sanch. l. 3. d. 23. n. 11.*

***Rodr.*, *Led.*, *Henr. et alii* (1) *et Salm.* (2), qui merito cum *Sanch. et Palao* id satis probabile putant. Sed communius et probabilius affirmant cum *Busemb. Sanch.*(3), *Pontius.* (4), *Palaus* (5), *Bonac.* (6) *et Salm.* (7) *cum Coninch., Trull., Gutt., Dic. etc.* Probatur *ex c. fin. de paroch.*, ubi illi, qui causa belli ad aliam parochiam se transferunt, habentur ut illius parochiani. Et confirmatur ex declaratione S. C. ap. *Benedictum XIV.* (8), ubi dictum fuit, valere matrimonium contractum a judice seu medico temporali in loco, ubi tunc degit. Secus vero, si quis alio se transfert non animo contrahendi ibi domicilium (sive quasi domicilium, ut intelligendum), prout dicitur in eadem declaratione (9). Et sic pariter alienigenæ in carceribus detenti neque possunt ibi contrahere, ex alia declaratione S. C., edita anno 1707 ap. eumdem *Benedict.* (10), qui (11) ex quadam epistola s. officii idem dicendum ait de ægris, qui curantur in hospitalibus, nisi urgeat necessitas contrahendi, et non suppetat tempus probandi statum liberum. Hi tamen, si convaluerint, non poterunt matrimonium consummare, nisi constito de utriusque statu libero. Puellæ autem expositæ, quæ degunt in conservatoriis, debent matrimonium contrahere non coram capellanis ipsorum, sed coram parocho loci, ex declaratione S. C. 22. Aprilis 1651 *ap. eumdem Benedictum* (12), qui addit, ex antiqua consuetudine bene posse contrahere coram eodem parocho loci etiam illas puellas, quæ degunt in conservatoriis, a quibus recipiunt alimenta et dotem. Alias vero puellas, quæ sunt in monasteriis causa educationis, dicit *Benedictus* (13), debere matrimonium contrahere coram parocho domicilii paterni, materni aut fraterni, si adsit; si autem non adsit, coram parocho loci monasterii. Et idem asserit (14) de famulis degentibus in domibus herorum.

1092. — „9. Parochus et testes sic debent esse præ„sentes, ut advertere possint, quid agatur, et de eo te„stari." (*Hinc non sufficit eorum præsentia tantum ma-*

(1) *ap. Sanchez l. 3. d. 23. n. 11.* — (2) *c. 8. n. 29.* — (3) *n. 12.* — (4) *l. 5. c. 13. n. 4.* — (5) *p. 12. §. 9.* — (6) *p. 8. n. 2. et 5.* — (7) *de matrim. c. 8. p. 3. n. 30.* — (8) *notif. 32. n. 11.* — (9) *vide dicta de bapt. l. 6, 115. v. sed hic.* — (10) *n. 12.* — (11) *n. 17.* — (12) *n. 14.* — (13) *n. 16.* (14) *n. 17.*

terialis, sed requiritur etiam moralis, ut probat P. Zacharia (1). *Et ideo recte ait Pontius contra Sanch.* (2), *quod, si non bene intelligerent sponsorum consensum (puta, quia sunt diversi idiomatis), non satis est unus interpres de consensu affirmans.)* „Et quidem non est „necesse, ut ipsi videant contrahentes, dummodo audiant „verba contractus, si voces contrahentium noverint (3)." *(Sufficit autem, si videant signa consensus* (4). *Adverte hic declarationem S. C. ap. Fagnan.* (5), *ubi dictum fuit, valere matrimonium, etiamsi parochus nihil proferat.)* „Nec refert, etiamsi per metum, vim, dolum aut injuriam nolentes detineantur, vel etiam contradicant ac „resistant" *(Et sic pluries fuit decisum a S. C.* (6), „aut licet prohibiti sint ab ordinario, ne intersint (7)."

1093. — Graviter autem peccant contrahentes coram parocho, vi aut dolo detento aut casu transeunte, ob injuriam, quæ irrogatur sacramento et ecclesiæ, cum parochus tunc ut persona publica assistit (3). Et in aliqua diœcesi in hoc adest excommunicatio, ut testantur *Salmant.* (9). Attamen *Sanch. ib. ac Gutt. et Aversa* (10) dicunt, esse tantum veniale, contrahere coram testibus sic præsentibus, id est dolo detentis.

Notant deinde (11), quod urgente necessitate contrahendi, si parochus nollet assistere, nec possit adiri superior, tunc potest nolens adduci, modo non fiat vis personæ. Imo *Dic.* (12) concedit etiam per vim, si aliter vexatio tolli nequeat; quia parochus tunc ex officio assistere tenetur (13).

1094. — „10. Parochus tenetur, utrumque contrahen„tem interrogare, non quidem de impedimento (14), sed

(1) *ap. Croix l. 6. p. 3. n. 758.* — (2) *ap. Croix l. c. n. 759.* (3) *Sanchez, Fill., Pontius et alii 5 cum Diana p. 8. c. 7. r. 68. contra Barb.* — (4) *ut Sanch. l. 3. d. 39. n. 1. et d. 41. n. 2., Pont. l. 5. c. 21. n. 8., Pal. p. 13. §. 8. n. 11. et Salm. de matr. c. 8. p. 5. n. 61.* — (5) *l. 4. in cap. Quod nobis de clandest. despons. n. 4.* — (6) *ut refert P. Zacharia ap. Croix l. 6. p. 3. n. 760.* — (7) *Bon. l. c. ex declarat. card., Coninch., Fill., Sanch. ll. cc. etc.* — (8) *Sanch. d. 39. n. 12., Pal. p. 13. §. 8. n. 11. et Salm. ib. n. 68. cum Coninch. et communi.* — (9) *l. c. circa med.* — (10) *ap. Salmant. ib.* — (11) *Pal. l. c. et Salmant. ib. in fine cum Coninch., Trull., Aversa.* — (12) *ap. Salm. l. c.* — (13) *vide dicta n. 1005.* — (14) *Guttier., Sanch., Diana p. 3. t. 4. res. 294.*

„de mutuo consensu (1). Ejus tamen omissio, quando „de utriusque libero consensu constat, venialis tantum „est (2). Similiter mortale non esse, etsi intellecto con„sensu non dicat: *Ego vos conjungo in nomine Patris „et Filii et Spiritus sancti. Amen: docent Sanch., Co„ninch., Vill., Gutt., Diana* (3)." *(Ita probabiliter* (4): *sed Bossius* (5) *cum Reb., Barb., Veracr. et Salzedo adhuc probabiliter, et forte probabilius, dicit, esse mortale, quia videtur transgressio in re magni momenti.)*

1095. — „Dicitur XIV.: Et impos, quod impedimen„tum vocatur frigiditas vel impotentia: quæ, si perpe„petua sit et matrimonium antecedat, irritat illud jure „naturæ; vel omne et respectu cujuscumque, si sit ab„soluta: vel certum tantum, si sit restricta seu respe„ctiva. Idque, sive orta sit ab intrinseco et vitio natu„ræ, sive ab extrinseco, opera hominis vel diaboli; sive „cognita alteri fuerit sive non, sive sit ex parte utrius„que contrahentis sive alterius tantum. Ratio est, quia „matrimonium consistit in mutua traditione corporum phy„sice aptorum ad generationem, sive in traditione po„testatis corporis ad copulam conjugalem: hanc autem „potestatem impotens non potest tradere, cum eam non „habeat.

„Porro impotentia in viro esse censetur, quando est „eunuchus, vel saltem non potest seminare intra natu„rale vas fœminæ: in fœmina vero, quando vel seminare „non potest (si verum est, semen fœminarum requiri ad „generationem), vel propter arctitudinem non potest virum „pati aut ejus semen recipere.

„Dixi 1.: *Si sit perpetua;* qualis est, quæ nulla arte „potest tolli. In dubio autem perpetuitatis conceditur a „jure triennium ad experiendum bona fide.

„Dixi 2.: *Si antecedat;* nam si subsequatur matrimo„monium, non irritat illud, etsi usum ita impediat, ut „soli contactus et oscula liceant citra periculum pollu„tionis; idque, quando impotentia est certa; nam si du-

(1) *ut in Trident. sess. 24. c. 1.* — (2) *Sanch., Coninch., Diana l. c. (cum Salm. de matr. c. 8. p. 5. n. 70. cum Pont. et Aversa.)* — (3) *p. 3. t. 4. r. 256.* — (4) *Pont. l. 5. c. 21. n. 2., Sanchez l. 3. d. 38. n. 75., Pal. p. 13. §. 18. n. 12. et Salm. cit. n. 70. cum Gutt. et Bon.* — (5) *c. 3. n. 15.*

„bia sit, tamdiu licet conari ad copulam, quamdiu pro„babilis est spes seminandi intra vas (1).

Unde resolves:

„1. Invalide contrahunt evirati seu eunuchi, quando „carent utroque testiculo: quia non emittunt verum se„men aptum generationi. Nec refert, quod instar senum „sterilium satisfaciant concupiscentiæ fœminæ: quia id „non faciunt per copulam natura sua aptam generationi, „ob defectum seminis, quod senes tamen emittunt, etsi „semen senum per accidens non sit prolificum (2)." *(Id certum est ex bulla Sixti V., edita anno 1587, quæ incipit: „Cum frequenter." Intellige igitur, si ambobus testiculis careant aut contusos habeant; secus, si habeant saltem unum (3).*

„2. Valide contrahunt: 1) Steriles, quia, etsi sint im„potentes ad generationem, non tamen ad copulam; at„que adeo sunt capaces omnis juris et obligationis ma„trimonii; et susceptio prolis, licet sit præcipuus, non „tamen est unicus nec immediatus finis matrimonii (4). „Eadem est ratio de iis, quæ non edunt fœtum nisi mor„tuum, vel non nisi cum periculo vitæ (5). 2) Herma„phroditi, quia vere sunt potentes ad usum matrimonii. „Et quidem, si alter sexus emineat, secundum illum tan„tum valebit: si uterque sit par, optio illis datur, ut „utrolibet utantur, ita tamen, ut, quem semel elegerint, „semper retineant (6). 3) Is, qui paulo post est moritu„rus, quia in eo manet potentia ad coitum, etsi per ac„cidens vi morbi impediatur. Patet ex praxi ecclesiæ, „quæ illis interdum suadet, ut concubinas ducant (7).

„3. Impuberes, si utantur ratione, non jure naturæ, „sed ecclesiastico tantum invalide contrahunt: quia im„potentia illorum est tantum temporalis.

Impotentia, de qua hic loquimur, est illa, propter quam conjuges non possunt copulam habere per se aptam ad

(1) *Laym. l. 5. t. 10. p. 4. t. 12. ex Sanch., Nav., Henr.* (2) *Laym. l. c., Bon. q. 3. p. 13.* — (3) *ut Sanch. l. 7. d. 104. n. 17. et Salm. de matr. c. 12. p. 11. n. 129. cum Aversa, Dic., Led. etc.* — (4) *Bon. q. 3. p. 13. ex Henr., Coninch., Filliuc. etc.* — (5) *Coninch. etc. ll. cc.* — (6) *Sanch. l. 10. d. 106., Bon. l. c. ex Henr., Coninch., Fill. etc.* — (7) *Laym. l. c. ex Sanch. d. 105. n. 3., Cov. etc.*

generationem; unde, sicut validum est matrimonium inter eos, qui possunt copulari, esto per accidens nequeant generare, puta quia steriles aut senes, vel quia fœmina semen non retinet: ita nullum est matrimonium inter eos, qui nequeant consummare eo actu, quo ex se esset possibilis generatio. Ut autem impotentia dirimat matrimonium, debet esse perpetua et antecedens. Quare, si est tantum temporalis, proveniens ex aliquo morbo aut vitio naturaliter curabili, certo non dirimit matrimonium. Sic etiam neque dirimit, si matrimonio superveniat. Si vero antecedat et nequit auferri nisi per miraculum aut per peccatum aut cum periculo mortis, tunc irritat matrimonium, ut expressum habetur in *c. Fraternitatis de frig. et malef.* Hæc autem impotentia ex quadruplici capite oriri potest, scilicet: 1) ex maleficio, 2) ex frigiditate, 3) ex improportione, 4) ex mixtione sexus (id est, si aliquis conjugum sit hermaphroditus), de qua satis est, quod dicit *Busembaum;* unde tantum de aliis tribus capitibus hic agimus.

1096. — Et 1., si impotentia proveniat ex *maleficio*, (quod colligitur, quando conjuges excitantur ad copulam cum aliis, et inter se frigescunt vel a coitu abhorrent, esto alias se diligant) tunc, si maleficium nequit tolli inter triennium remedio humano, nec orationibus aut exorcismis, impotentia censetur perpetua et dirimit matrimonium; ita communiter (1). Hinc, si maleficium auferatur per aliud maleficium (quod certe illicitum est), matrimonium etiam censetur invalidum (2): secus, si auferatur amovendo signum (3), quia tunc licite auferitur impedimentum (4).

2. Si impotentia provenit ex *frigiditate*, tunc, quando conjuges ob hanc causam omnino perficere nequeunt copulam aptam ad generationem, post experientiam triennii, nullum est matrimonium. Idem procedere communissime ajunt DD., si ob nimiam caliditatem vir semper

(1) *d. Thom. in 4. d. 34. q. un. a. 3. ad 3., Sanch. l. 7. d. 94. n. 12., Croix l. 6. p. 3. n. 700. et Salm. de matr. c. 12. p. 11. n. 131. cum Soto, Coninch., Bon. etc. ex c. fin. de frig. et malef.* — (2) *ut communiter docet Sanch. n. 9. cum d. Thoma, d. Bonav. et aliis passim.* — (3) *ut Sanch. n. 22. et Salm. ib. n. 132.* — (4) *Salm. ib. in fine cum Soto et Aversa.*

seminet extra vas, antequam possit penetrare; ita *s. Anton.* (1), *Navarr.* (2) *et Sanchez* (3) *cum Soto, Palud., Val., Led., Gutt. etc. ex d. Thoma* (4), ubi ait: *Caliditas superflua vix potest esse impedimentum perpetuum; si tamen inveniretur, quod per triennium impediret carnalem copulam, judicaretur perpetuum.* Sed probabiliter censent *Cont. Tourn.* (5) *et Cabass.* (6), quod hujusmodi conjuges, si sint juvenes, non sint separandi, quia processu temporis fervor ille deficit, et sic possunt fieri habiles. Sicut autem potest esse impedimentum frigiditas et maleficium, sic etiam potest irritare matrimonium abominatio viri erga mulierem, si ob ejus deformitatem non possit ullo modo excitari ad copulam, ad quam bene excitaretur cum alia pulchra; ita *d. Thomas* (7), ubi: *Abominatio autem mulieris non est causa naturalis, sed causa accidentalis extrinseca; et ideo de ea est judicium idem, quod de maleficio* (8). In his vero casibus datur conjugibus triennium, in quo licite possunt copulam experiri (9).

3. Si demum impotentia provenit ex *improportione*, nempe si fœmina habeat vas adeo arctum (saltem respectu sui viri), ut ille nequeat penetrare, tunc, si fœmina non possit apta fieri ad copulam nisi cum periculo mortis, omnes conveniunt, matrimonium esse nullum (10). Unde, etiamsi cum tali periculo mortis ipsa fuerit incisa et facta idonea, matrimonium non valet; quia, quod ab initio est invalidum, nequit tractu temporis convalescere; ita communiter (11).

1097, — Sed *dubitatur 1.*, an sit nullum matrimonium, si fœmina per incisionem possit fieri apta ad copulam sine periculo mortis, sed cum periculo gravis morbi.

Prima sententia affirmat (12). Ratio, quia impotentia

(1) *3. p. tit. 1. c. 12. §. 1. et 2.* — (2) *c. 22. n. 59.* — (3) *n. 7.* (4) *suppl. q. 58. art. 1. ad 2.* — (5) *tr. de dispens. in spec. p. 1. c. 14. r. 2. v. si quis tamen.* — (6) *theor. jur. l. 3. c. 25. n. 2.* — (7) *d. q. 58. a. 1. ad 5.* — (8) *et ita etiam Sanchez l. 7. d. 92. n. 13. cum Alberto Magno, Sylvest., Ang., Tab., Turrecr. etc. contra Sotum.* — (9) *ex c. Laudabilem de frig. et malef.* — (10) *ex c. Fraternitatis de frig. etc.* — (11) *Sanch. l. 7. d. 93. n. 15. et Cont. Tourn. l. c. v. resp. in utroque cum aliis.* — (12) *et hanc tenent Pal. d. 4. §. 1. n. 5., Spor. de matr. c. 1. n. 121., item s. Anton., Sylv., Sa, Val., Henriq., Vega, Palud., Major, P. Soto et alii plures ap. Sanch. l. 7. d. 93. n. 17., qui probabilem censet.*

eo casu non est a voluntate, sed ab ipsa natura; ex contractu enim matrimonii videtur mulier non ad plus se obligasse, quam ad reddendum debitum per media ordinaria; unde, quando non potest fieri apta nisi per medium extraordinarium et periculum gravis morbi, tunc censetur illa ex ipsa natura impotens ad matrimonium.

Secunda sententia vero negat (1). Et probatur ex *c. Fraternitatis* §. *Per hoc de frig. etc.*, ubi dicitur, tunc matrimonium esse nullum, quando copula non potest haberi; *nisi per incisionem aut alio modo violentia sibi inferatur, non solummodo levis, sed forte tam gravis* (nota), *ut ex ea mortis periculum timeatur.* Hæc sententia speculative loquendo verior apparet ex textu præfato, cui nescio, quomodo responderi possit; sed practice loquendo ipsa non differt a prima; prout enim recte ajunt iidem *Sanch. et Ronc. ll. cc.*, quoties per incisionem gravis morbus timetur, subest moraliter etiam periculum mortis.

1098. — *Dubitatur 2.*, an soluto matrimonio judicio ecclesiæ ob arctitudinem mulieris respectu viri, si postea cognoscatur a secundo viro, et per frequentem usum conjugii reddatur apta primo, debeat ad primum redire. *C. Fraternitas* §. *Similiter de frig. etc.* dicitur, quod, si mulier non poterat reddi apta primo nisi cum periculo mortis, tunc non debet redire; secus, si poterat sine tali periculo. Ad quæsitum autem respondent *Innoc.*, *Sotus*, *Host.*, *Præpos.*, *Henr. etc.* (2), eo casu matrimonium reputandum esse validum, quia, cum mulier fuerit reddita apta primo viro per usum conjugii cum secundo, signum est, quod bene posset illi reddi apta aliquo modo, puta instrumento ligneo aut ferreo, sine ullo periculo mortis. Sed verius dicunt *s. Antonin.* (3) *et Sanch.* (4) *cum glossa* (5) *et Abb.*, *Sylv.*, *Ang.*, *Turr.*, *Ricc.*, *Durando*, *Palac.*, *Vega etc.*, non ex eo, quod ab alio potuit mulier cognosci, concludi quoque posse, quod sine periculo mortis cognosci potuerit a primo; usu enim conjugii cum secundo po-

(1) *et hanc tenent Bon. q. 3. p. 13. n. 2., Ronc. c. 6. q. 6., Salm. de matr. c. 12. p. 10. n. 115. et Sanchez l. c. n. 15. cum Ang., Soto, Tab., Palac., Angles., Man., Graff., Lop., Led. etc.* — (2) *ap. Sanch. l. 7. d. 93. n. 11.* — (3) *3. p. tit. 1. c. 12.* §. *3. ad 1.* — (4) *l. c. n. 12.* — (5) *v. simili.*

terat effici, ut per ipsum redderetur apta primo, cui prius apta non erat nisi per reserationem cum periculo mortis. Aliunde igitur sumenda est præsumptio, quod mulier potuerit fieri apta primo sine periculo mortis, nempe a similitudine in ætate, robore et corpore primi viri cum secundo; nam in dicto *c. Fraternitatis* ideo Pontifex, præcise de hoc casu loquendo, decrevit, mulierem teneri redire ad primum virum, quia secundus erat similis primo. En ejus verba: *Cum pateat ex postfacto, quod cognoscibilis erat illi, cujus simili commiscetur.*

1099. — *Dubitatur 3.*, an uxor inepta ad copulam propter arctitudinem teneatur pati incisionem cum periculo gravis morbi, ut apta reddatur. Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia (1) dicit, teneri, modo absit periculum mortis.

Secunda sententia omnino opposita (2) dicit, nunquam teneri fœminam pati incisionem. *Ratio 1.*, quia in quolibet contractu propriæ illius conditiones attendi debent; cum autem in matrimonio subintelligatur ea conditio, si ad illius usum conjuges apti fuerint, si apti non inveniuntur, ad aliud non tenentur. *Ratio 2.*, quia, si hoc esset medium aptum et æquitati consonum, ecclesia illud aliquando præcepisset; ecclesia vero nunquam præcepit, sed tantum præscripsit trium annorum experientiam. Excipiunt tamen *Palaus et Mazzotta ll. cc.*, si fœmina contraxisset conscia suæ extraordinariæ arctitudinis, et illam viro non manifestaverit; quia tunc ratione deceptionis tenetur incisionem pati; quamvis deinde merito addat idem *Pal.*, raro hoc accidere, eo quod raro fœmina scit, se esse arctam præ cæteris.

Tertia sententia demum communissima et probabilior (3) dicit, teneri fœminam pati incisionem etiam cum gravi molestia et dolore, sed non cum periculo neque mortis neque gravis morbi; et licet *Sanchez l. c.* dicat *gravis-*

(1) *quam tenent Ang., Palac., Cabrera etc. ap. Sanchez l. 7. d. 93. n. 31.* — (2) *quam tenent Pont. l. 7. c. 62. n. 2., Pal. d. 4. p. 14. n. 9., Cont. Tourn. l. c. v. sed hinc, Pont. de impedim. et Mazz. t. 6. p. 82. v. tertio.* — (3) *quam tenent Sanch. l. c., Bon. q. 3. p. 13. n. 2., Ronc. c. 6. q. 3., Salm. de matr. c. 12. p. 10. n. 116., Sporer c. 1. n. 128., Croix l. 6. p. 3. n. 798. cum Soto et Perez, ac Escobar l. 27. n. 508. cum Man., Henr., Lop. etc.*

simi, tamen intelligit idem ac grave, ut se explicat *n. 18. in fine*. Quod non teneatur cum periculo gravi corporali, probatur, quia nunquam censetur mulier voluisse se obligare ad tantum periculum perferendum: neque ex vi contractus matrimonii videtur ipsa ad tale onus obstringi. Quod autem teneatur cum gravi molestia et dolore reddere se aptum ad copulam, probatur, quia ad id videtur mulier obligari vi contractus, cum id necessarium sit ad servandum jus copulæ, quod in virum transtulit. Hæc quidem sententia est communior et probabilior videtur speculative loquendo; sed practice loquendo valde probabile id est, quod ait *Cont. Tournely l. c. cum Pontas*, nempe quod, si incisio non posset fieri nisi per manum chirurgi, non tenetur mulier hanc incisionem pati cum tanta verecundia, quod esset onus plus quam gravissimum; si enim puella non tenetur nec etiam ad servandam sibi vitam in aliquo morbo verecundo chirurgi manum pati (juxta dicta *l. 4, 372.*), quomodo ad id tenebitur, ut ad usum conjugii aptam re reddat? *Quid enim turpius* (ait *Collet ib.*), *quam ut virgo nuda oculis et manibus chirurgi subjiciatur, et incisionem fœdam simul ac gravem pati cogatur.*

1100. — *Dubitatur 4.*, an, cum vir posset coire cum corrupta, sed non cum virgine propter ejus claustrum virginale, teneatur ipsa pati scissuram claustri per aliquod instrumentum. Commune est apud omnes cum *d. Thoma* (1), quod possit pati. Utrum autem teneatur? Negant *Pont.* (2), *Pal.* (3) *et Led., Hurt. ac Leand.* (4). Ratio, quia defectus ille non est fœminæ, sed viri; ergo non tenetur ipsa remedio uti, ut aptam se reddat, sed sufficit, ut corpus suum tradat aperiendum modo a natura instituto, non autem extraordinario. Sed probabilius affirmant *Sanch.* (5) *cum Vega, Angles et Lopez*. Ratio, quia talis reseratio ex una parte bene potest fieri sine verecundia vel a viro vel ab ipsa puella; ex alia parte molestia, quam ipsa in tali reseratione deberet pati, non videtur magna nec extraordinaria, imo est omnibus ordinaria; unde, cum fœmina jam tradiderit viro jus ad

(1) *suppl. q. 58. art. 1. ad 5.* — (2) *l. 7. c. 62. n. 2.* — (3) *d. 4. p. 14. §. 1.* — (4) *ap. Escob. l. 27. n. 51.* — (5) *l. 7. d. 93. n. 34.*

copulam, tenetur hoc medio uti, ut se aptam reddat illi, qui ob suam debilitatem alias coire non potest.

1101. — Demum hic videndum, quid agi debeat, quando impotentia est certa, et quando est dubia. Respondetur: Si est certa et patens, minime expectandum, sed statim facienda est separatio; nam matrimonium eo casu est certe nullum, tam ex jure ecclesiastico quam ex naturali, cum nemo possit in alterum transferre dominium rei, quod non habet; et licet copula non sit de essentia matrimonii, de essentia tamen est potentia ad illam, ut docet *d. Thomas* (1). Unde cognita impotentia certa et perpetua sponsi possunt illico separari, etiam ex propria auctoritate, si id possit fieri sine scandalo; imo tenentur, si adest periculum incontinentiæ; et pars non laborans impedimento potest etiam ad alias nuptias transire (2). Si vero adsit periculum scandali, prout communiter adest, tunc debent reclamare coram judice ecclesiastico, a quo separandi sunt, saltem quoad torum; et si alter peteret, etiam quoad habitationem, non expectata triennali experientia, quæ datur pro impotentia dubia, non pro certa (3). Et patet ex *c. Laudabilem de frig. etc.*, ubi: *Si frigiditas probari non possit, cohabitent per triennium.* Ergo, si impedimentum probatur, non datur triennium. Si autem velint cohabitare ut frater et soror mutuo consensu, modo absit periculum incontinentiæ, id permittitur ex eodem textu; sed recte advertit *Merbesius*, hoc nunquam permittendum, si sponsi non sint senes.

1102. — Hoc currit, si impedimentum impotentiæ est certum: si vero est dubium, et dubium antecedit matrimonium, non potest, qui de sua impotentia dubitat, nuptias inire, donec re diligenter investigata dubium deponat, ob gravem injuriam, quam alias irrogaret alteri petenti, ut recte dicunt *Sanch.* (4), *Mazz.* (5) *et Pal.* (6) *cum Guttierez.* Si vero non obstante dubio iste contraxerit, licite poterit reddere et petere; tunc enim datur ei saltem triennalis experientia, ut infra latius explica-

(1) *suppl. q. 58. art. 1. ad 1.* — (2) *ut dicunt Sanch. l. 7. d. 97. n. 8. et Salm. de matr. c. 12. p. 12. n. 135. cum Candido.* — (3) *ita Sanchez d. 107. n. 3. et Salm. l. c. cum Pont., Gutt. et Dicast.* — (4) *l. 7. d. 103. n. 10.* — (5) *t. 4. p. 83. §. 3.* — (6) *d. 4. p. 14. n. 1.*

bitur. Dicunt autem *Dicastil.* (1) *et Elbel* (2) *cum Cardena et Viva*, quod, si quis sit dubius de sua impotentia ob aliquod positivum indicium, iste licite poterit matrimonium contrahere, si spectata peritia medicorum et experientiis sit saltem probabile, esse potentem; quia in dubio favet ei præsumptio, quod sit naturaliter potens. Idque satis probabile videtur; cum enim sit probabilissimum, licitum esse ministrare sacramentum sub conditione, si justa adsit causa, secundum dicta *n. 28.*, hic satis justam causam habet nubendi sub conditione, si sit habilis, ne scilicet in tali dubio cogatur perpetuo manere cœlebs. Deberet tamen ante matrimonium monere conjugem de tali dubio. Cæterum, præcisis circumstantiis et experientiis, quisque præsumitur habilis, etiamsi castissime vixerit.

1103. — Si vero dubium impotentiæ superveniat matrimonio, tunc datur triennalis experientia (3): qua durante licite possunt conjuges copulam intentare, licet sæpe aut semper semen extra vas effundant, ut communiter docent (4). Hoc quoad forum internum; quoad vero forum externum pertinet, triplici modo causa agi potest: 1) Si unus ob dubium impotentiæ auctoritate propria ab altero recessit, et tunc recedens, nisi in continenti evidentes afferat probationes impotentiæ, statim restituendus est alteri etiam quoad torum (5). Docet tamen *Sanchez* (6) *cum communi*, quod, si ille recesserit post triennium experientiæ, judex ante restitutionem debet ipsum audire. 2) Si unus alleget impotentiam, alter neget, tunc datur a judice triennium ad experiendum. In quo *notandum 1.*, quod hoc triennium debet esse continuum (7), saltem moraliter, ut recte dicunt *Sanch.* (8), *Mazzotta* (9) *et Salm.* (10) *cum Coninch.*, nempe si conjuges cohabitent per majorem partem anni; non enim officit, si alter absit per unum

(1) *apud Croix n. 795.* — (2) *conf. 11. n. 265.* — (3) *ex c. cit. Laudabilem de frig. etc.* — (4) *Sanch. l. 9. c. 17. n. 20., Pal. d. 4. p. 13. §. 2. n. 11., Salmant. de matr. c. 12. p. 11. n. 134. et p. 12. n. 138. cum Soto et Candido, ac Cont. Tourn. t. 2. p. 209. v. si quis ex d. Thoma suppl. q. 58. art. 2. in fine.* — (5) *Mazz. t. 4. p. 84. cum Pal. ex c. Ex parte de rest. expol.* — (6) *l. 7. d. 112.* — (7) *ex c. fin. de frig. etc.* (8) *l. 7. d. 110. n. 4.* — (9) *p. 85.* — (10) *ib. n. 138.*

vel alterum mensem. *Notandum 2.*, quod, licet *Henriq. et alii* (1) *ac Mazzotta l. c.* dicant, tempus triennii incipere a die decreti, addatque *Mazzotta*, hunc esse stylum curiæ Romanæ: verius tamen *Sanch.* (2), *Salm.* (3) *et Holzmann* (4) *cum Pichler* docent, triennium computari a tempore copulæ intentatæ; idque clare exprimitur in *d. c. Laudabilem de frig. etc.*, ubi dicitur: *Ut a tempore celebrati conjugii, si frigiditas prius probari non possit, cohabitent per triennium.* Nota to *a tempore celebrati conjugii*, id est copulæ intentatæ, ut bene explicat *Sanchez;* nam verba cum effectu intelligenda sunt. Si ergo a tempore conjugii debet triennium computari, improbabiliter dicitur, computandum a die decreti; posset enim decretum fieri post duos annos a conjugio, et sic non concederetur solum triennium, sed quinquennium. Ut autem solvatur matrimonium, debent ipsi jurare in judicio, se nunquam habuisse copulam, esto pluries intentaverint, ut præscribitur in *dicto c. Laudabilem*, ubi insuper requiritur depositio jurata septem propinquorum aut vicinorum bonæ famæ, si propinqui defuerint. Hoc tamen dicit *Sanchez* (5), procedere, si unus tantum sponsorum proferat impedimentum; sed si ambo illud fatentur, requiri 14, nempe 7 ex parte viri, et 7 ex parte mulieris: isti autem non quidem debent jurare, tales conjuges nunquam copulatos fuisse; sed tantum id credidisse, vel ab eis audivisse (6). Casu vero, quo nequeant haberi 7 propinqui vel vicini, id relinquitur arbitrio judicis, ut *Salm. ib.* Insuper si mulier, quæ tempore matrimonii erat virgo, allegat impotentiam viri, adhibenda est inspectio medicorum respectu viri, et matronarum peritarum respectu fœminæ; quamvis enim *Pontius* (7) censeat, hoc remedium inspectionis removendum tanquam inutile et indecens, tamen probabilius *Salm.* (8) *et Sanch.* (9) *cum Alexandro de Nevo etc.* illud requirunt utpote necessarium, cum alia via non possit impotentia cognosci; tunc enim ab ipsa necessitate talis inspectio honestatur. Et licet ordinarie ex ea nequeat certum ferri judicium, aliquando tamen sumi

(1) *ap. Sanch. n. 3.* — (2) *n. 4.* — (3) *c. n. 138.* — (4) *n. 633.* (5) *d. 109. n. 13.* — (6) *ut dicit Panorm. cum glossa in d. c. Laudabilem, et Salm. de matr. c. 12. p. 12. n. 137.* — (7) *l. 7. c. 63.* — (8) *c. n. 137. in fine.* — (9) *d. 109. n. 17.*

poterit judicium saltem probabile, ut ecclesia ad alia procedat remedia; et ideo in *c. Fraternitatis de frig. etc.* Pontifex approbavit factum episcopi, qui inspectionem adhiberi curavit. Si autem per inspectionem nihil conjici possit, nempe si mulier jam ante matrimonium fuisset corrupta, tunc potius credendum viro affirmanti, se consummasse, quam mulieri neganti; ut verius docent *Sanchez* (1) *cum Alexandro de Nevo, Henriq., Rich., Turrecr. etc. contra Sotum et alios* ex *cap. Continebatur de desp. impub.*, ubi dicitur: *Si vir dixerit, quod uxorem suam cognoverit, et mulier negaverit, viro fides est adhibenda, si id firmaverit juramento.* Merito autem idem *Sanchez ib.* rejicit tanquam turpissimum id, quod dicunt aliqui, nimirum adhibendam esse peritam matronam, quæ spectet coitum inter hujusmodi conjuges. 3) Si demum utraque pars fateatur impedimentum impotentiæ, tunc post triennalem experientiam, exacto juramento ab utroque et adhibita septima manu propinquorum ex utraque parte ut supra, solvitur matrimonium, et pars libera ab impedimento licite potest cum aliquo nuptias inire, ut certum est apud omnes.

1104. — In dubio autem, an matrimonium fuerit consummatum vel non, judicandum est consummatum, nisi oppositum probetur (2). In dubio vero, an impotentia præcesserit vel secuta fuerit ad matrimonium, discrepant DD.

Prima sententia dicit, tunc judicandum, quod fuerit subsequens (3): tum quia in dubio judicandum est in favorem matrimonii contracti; tum quia unusquisque præsumitur a natura potens, donec contrarium probetur.

Secunda sententia tamen probabilior dicit, impotentiam censendam esse antecedentem (4). Ratio, quia, cum matrimonium nequit suum habere effectum, nimirum pro-

(1) *l. 3. d. 109. n. 15.* — (2) *ut communiter docent Sanch. l. 7. d. 103., Pal. p. 14. §. 7. n. 3., et Salm. de matr. c. 12. p. 12. n. 136. cum Soto, Aversa et Candido.* — (3) *ita Pal. l. c., Sanch. n. 5. cum Alexandro de Nevo, Gabr. etc., ac Mazz. t. 4. p. 83. §. 3. cum Soto et Gutt. ac Reg. ap. Salm. dict. n. 136.* — (4) *ita Contin. Tourn. de dispens. in spec. p. 1. c. 14. v. in dubio, an impotentia. Renzi t. 2. p. 496. q. 30. et Bon. q. 3. p. 13. n. 11. cum Ang., Reb., Henr. etc., ac Salm. l. c. cum Sylv., Aversa, Veracr. et Candido.*

creationem prolis, potius refert ad ejus favorem, ut judicetur invalidum quam validum, ne retorqueatur in ipsius præjudicium, quod in bonum ejus inductum est; et sic respondetur ad primam rationem oppositam. Respondetur autem ad secundam, quod bene quisque præsumitur potens, sed non quando adest positiva præsumptio in contrarium, prout hic supponitur: maxime si post matrimonium nulla acciderit specialis causa, per quam præsumatur impotentia matrimonio successisse. Conveniunt autem (1), quod, si impotentia non fuerit naturalis, sed accidentalis, nempe ex maleficio vel ex abscissione aut alio morbo, tunc in dubio præsumitur præcessisse matrimonium, si allegetur brevi post ejus celebrationem: secus vero, si post longum tempus.

1105. —„*Quæres*, quid censendum de matrimoniis, quæ „contrahuntur in partibus hæreticis.

„*Resp.* Circa ea congregatio cardinalium resolvit se„quentia: 1) Ubi hoc decretum concilii nondum publica„tum est in parochia, v. gr. in Saxonia et Anglia, va„lere matrimonium contractum absque forma præscripta. „Publicatio autem decreti facta præsumitur, si id aliquo „tempore in parochia tanquam decretum concilii fuit ob„servatum. 2) Hæreticos, in quorum parochia dictum de„cretum fuit publicatum, v. gr. in Hollandia, Frisia etc., „teneri formam præscriptam servare. Unde consequenter „ipsorum matrimonia absque forma concilii, quamvis co„ram ministro hæretico vel magistratu contracta, viden„tur esse nulla; *Laym.* tamen (2) putat, eam non esse „mentem summorum Pontificum, propter gravissima in„commoda unde subsecutura. 3) Si parochia, in qua ali„quando decretum fuit observatum, proprio parocho et „episcopo careat, nullusque istic sit, qui vices episcopi „vel parochi suppleat, matrimonium valere absque præ„sentia parochi, servata tamen, in quibus potest, forma „concilii, nempe adhibitis saltem duobus testibus. Idem „est, si parochus et episcopus metu hæreticorum lateat, „ita ut vere ignoretur, ubi sit, vel eorum metu absit a „diœcesi, et ad neutrum sit tutus accessus." (*Notandum*,

(1) *Cont. Tourn. et Renzi ll. cc., Sanch. n. 6. et Pal. n. 6. cum Gutt.* — (2) *l. 5. t. 10. p. 2. c. 4.*

quod ss. Dominus Pontifex Benedictus XIV. die 4. Novembris 1741 declaravit, matrimonia hæreticorum inter se, non servata forma Tridentini, pro validis habenda esse. Et idem de conjugiis inter catholicos et hæreticos. Hoc tamen tantum pro locis in belgico dominio fœderatorum ordinum subjectis, et pro militibus ad arces conterminas missis, nullo prolato judicio pro regionibus principum catholicorum. Vide declarationem Pontificis in fine hujus tractatus.)

1106. — „*Dicitur XIV.* Raptave sit, de quo vide „supra in impedimento criminis *n. 1032.*

1107. — Ad incurrendum impedimentum ob crimen *raptus* tria requiruntur: *I.* Ut mulier rapta abducatur de loco ad locum (1), vel etiam de domo in domum per aliquos inde passus distantem (2). Unde non sufficit, quod mulier transferatur de cubiculo in cubiculum ejusdem domus, etiamsi per vim ibi cognoscatur; sufficit vero, si transferatur in locum separatum, in quo illa sit sub potestate viri, quamvis ibi cum illo rem non habeat (3).

Requiritur II., ut fœmina rapiatur tantum causa matrimonii; unde si abducatur ex alia causa, etiam libidinis explendæ, non incurritur impedimentum; ita probabilius tenent *Sanchez* (4) *cum Manuel, Vega, Diana etc., Pal.* (5), *Conc.* (6), *Holzmann* (7) *et Salm.* (8) *cum Coninch., Dic., Aversa, Diana etc. (contra Bon., Cornejo etc. cum Bus. sup. n. 1032.)* Ratio, quia concilium Tridentinum hoc impedimento non aliud intendit, quam favere libertati matrimonii, de quo tantum agit in *sess. 24. c. 6.*

Requiritur III., ut raptus sit *mulieris ipsa repugnante.* Unde non incurrit impedimentum, si mulier rapiat virum (9): quia concilium tantum de viro raptore mentionem facit. Nec etiam incurritur, si fiat raptus consentiente fœmina, licet ejus parentes vel tutores repugnent. Quod *Busem-*

(1) *prout communiter dicunt Sanchez l. 7. d. 13. n. 21., Conc. p. 349. n. 3. et Salm. de matr. c. 12. p. 13. n. 148. et alii passim.* — (2) *ut ajunt Holzm. n. 697. et Tamb. dec. l. 7. c 6. §. 2. n. 7.* — (3) *ut Sanch., Conc. et Salm. ll. cc.* (4) *l. 7. d. 13. n. 4.* — (5) *d. 4. p. 2. §. 2. n. 11.* — (6) *p. 339. n. 2.* — (7) *n. 638.* — (8) *ib. n. 152.* — (9) *ut communiter Sanchez d. 13. n. 16. et Salm. ib. d. 155. cum Bon., Gutt., Veracr., Dic., Gabr. etc.*

baum probabile putat, et est commune (1): quia aliter, licet incurrantur quidem pœnæ raptoribus impositæ, non contrahitur tamen impedimentum, quod concilium indixit tantum favore mulierum, ne coactæ nubant.

Nota hic, quod ex Tridentino ut supra ultra impedimentum raptor et omnes auxilium ad hoc præbentes incurrunt excommunicationem ipso jure. Alias vero pœnas ibi indictas, ut dotationis mulieris, infamiæ, incapacitatis ad dignitatem et amissionis gradus nonnisi post sententiam incurrunt (2).

Quæritur 1., an in hujusmodi casu etiam sponsalia sint nulla, sicut matrimonium. Affirmant *Sanch.* (3) *et Salm.* (4) *cum Bonac., Basil., Aversa, Dic. etc.:* quia, ut dicunt, sponsalia etiam libertatem expetunt sicut matrimonia: lex autem pœnalis rite extenditur, ubi eadem militat ratio. Sed probabilius contradicunt *Lacroix* (5), *Holzm.* (6) *cum Perez, Pichler, Wiestner, Krimer et aliis.* Ratio, quia sponsalia minorem libertatem requirunt quam matrimonium, eo quod ipsa semper remanent rescindibilia: ergo non currit in eis eadem ratio, quæ currit in matrimonio, quod nunquam rescindi potest.

1108. — *Quæritur 2.*, an, si quis rapiat fœminam, quam jam desponsaverat de futuro, pœnas concilii incurrat. Negant *Ledesma et Henr. ap. Salm.* (7), qui probabilem putant, ex *c. penult. de raptoribus*, ubi: *Cum ibi raptus dicatur admitti, ubi nihil ante de nuptiis agitur.* Ex quo refert *Henr.* (8), validum esse matrimonium, sive volens sive nolens sponsa abducatur. Affirmant verius tamen *Sanchez l. c., Palaus* (9), *Conc.* (10), *Escobar* (11) *cum Sa, Hurt., Manuel, Cornejo, Candido et Leand., ac Salm. l. c. cum Aversa, Dic. et Gutt.* Id enim clare exprimitur in eodem textu mox citato, ubi post verba relata statim subditur: *Iste raptor dici non debet, cum habuerit mulieris assensum; et prius eam desponsaverit, quam cogno-*

(1) *cum Sanchez ib. n. 13. et 14., Pal. n. 12., Conc. et Holzm. ll. cc., ac Salm. de matr. c. 12. p. 13. n. 151. cum Coninch., Aversa, Perez, Dic. etc.* — (2) *ut Sanchez l. 7. d. 13. n. 1. et Salm. ib. n. 150. cum Pal., Dic. et Perez.* — (3) *ib. n. 17.* — (4) *ib. n. 154.* — (5) *l. 6. p. 3. n. 54.* — (6) *de matr. c. 8. n. 271.* — (7) *ib. n. 153.* — (8) *ap. Sanch. l. 3. d. 12. n. 15.* — (9) *p. 2. §. 2. n. 14.* — (10) *p. 339. n. 4.* — (11) *l. 27. n. 585.*

verit, licet parentes reclamarent. Unde recte ex eo concludit *Sanchez*, nullum esse matrimonium, si fœmina invita abducatur; secus, si volens, etsi invitis parentibus; et in principio textus non ideo dicitur raptus non intercedere, quia sponsalia præcesserint, sed quia mulier consentiens rapta fuit.

DUBIUM III.

Quando matrimonium invalidum sit revalidandum.

1109. *Quomodo revalidandum matrimonium, si fuit nullum ob consensum fictum vel metu extortum? Quomodo, si ob impedimentum occultum?*
1110. *Qu. 1., an in matrimonio nullo ob impedimentum occultum revalidando, iterum requiratur assistentia parochi et testium.*
1111. *Qu. 2., quomodo et quando impedimentum censeatur occultum.*
1112. *Qu. 3., an sit revalidandum matrimonium coram parocho et testibus, si ipsi tempore matrimonii contracti erant conscii impedimenti.*
1113. *Qu. 4., an, qui ficte contraxit matrimonium, teneatur ex justitia illud revalidare per verum consensum.*
1114. *Qu. 5., an, si quis ficte vel ex metu contraxit, debeat alterum conjugem certiorare de matrimonii nullitate.*
1115. *Qu. 6., an, si matrimonium fuit nullum ob aliquod impedimentum, oporteat, ut uterque fiat conscius de nullitate.*
1116. *Quid in casu urgentis necessitatis?*
1117. *Qu. 7., quotuplici modo possit renovari sive exigi consensus a parte inscia impedimenti.*

1109. — „Resp. I. Si invalidum propter consensum „fictum vel metu extortum, sive ex una sive ex utraque „parte, potest revalidari per quodcumque signum veri et „novi consensus; quia, si altera tantum pars ficte con„traxit, consensus unius partis habitualiter permansit: „ergo accedente alterius consensu revalidatur(1).

(1) *Sanch. l. 2. d. 32. n. 9., Coninch. d. 24. d. 10. n. 89., Nav., Fill., Bon. etc.*

Unde resolves:

„1. Si metus vel defectus consensus fuerit alterius tantum partis, curandum est, ut ea saltem novum et liberum consensum eliciat et externis signis prodat; alteri autem parti non opus est declarari, præstari novum consensum ad valorem matrimonii (1).

„2. Si uterque ficte vel coacte consenserit, necesse est, ut uterque consensum renovet et verbis exprimat: quia, cum utriusque consensus plane nullus fuerit, æque necesse est renovare et declarare, ac si factum numquam fuisset (2).

„*Resp. II.* Si invalidum fuit propter impedimentum consanguinitatis v. gr., vel aliud simile occultum dirimens, tunc eo per dispensationem vel aliter sublato, atque ita personis ad contrahendum habilitatis, requiritur novus utriusque consensus, signo externo expressus: et quidem, ut probabilius docet *Sanchez* (3), absolutus et independens ab antiquo. Ratio est, quia neutrius consensus antiquus fuit legitimus, cum non caderet in legitimam materiam.

Unde resolves:

„Si in tali casu altera pars sit ignara impedimenti, vel dubitetur, an sciat, illa suaviter inducenda est ad novum consensum absolute præstandum, dicendo v. gr.: „*Si mihi non nupsisses, nonne modo nuberes?* vel: *Angor scrupulis de matrimonii nostri valore; ideoque renovemus consensum.* Quod si fiat, sufficere (præsertim si sequatur affectu maritali copula) docet *Quintanadv.* (4). Si autem periculum sit, ne pars illa impedimentum ignorans detrectet, et scandala gravesque molestiæ timeantur, licebit uti sententia contraria, quæ docet, sufficere, ut sola pars impedimenti conscia consensum renovet et alteri declaret (5).

„*Resp. III.* Ut matrimonium invalidum, quod coram

(1) *Sanch. l. c. n. 10., Coninch., Bon. p. 9., Merati de 7. s. 15. n. 4.* — (2) *Merati l. c. n. 3.* — (3) *l. 3. d. 36.* — (4) *in append. l. 7. d. ult.* — (5) *Sanchez l. 2. d. 26. et l. 8. d. 34. n. 61., Less. l. 2. c. 17., Coninch. d. 24. d. 10. et Fill. n. 29. etc., Diana p. 4. t. 4. r. 49.*

„testibus et parocho est celebratum, revalidetur, non opus „est denuo coram parocho et testibus iniri, si impedi„mentum sit occultum; secus, si sit notum: quia prius „matrimonium præsumtione ecclesiæ censetur validum, „non autem posterius (1).

Hic prænotandum id, quod diximus *l. 1, 50.*, nimirum communem esse DD. sententiam, quod, cum agitur de matrimonio revalidando, propter bonum animarum præsumitur ecclesia in impedimento (si forte adsit) dispensare, semper ac adest de illius valore vera probabilitas. Unde, ubi dubitatur inter DD. de valore alicujus matrimonii, bene potest haberi illud ut validum, si vere probabile sit, de jure validum esse; modo dubium vertat circa impedimentum ab ecclesia appositum; nam in impedimentis de jure naturali non potest ecclesia dispensare.

1110. — *Quæritur 1.*, an ad revalidandum matrimonium nullum ob occultum impedimentum, sed in facie ecclesiæ jam celebratum, sit iterum revalidandum coram parocho et testibus.

Prima sententia affirmat (2). Ratio, quia assistentia parochi et testium assignatur a Tridentino ut forma sive ut substantiale requisitum matrimonii; forma autem contractus tum adhibenda est, cum contractus celebratur: si igitur primum matrimonium fuit nullum, ergo, quando denuo et revera contrahitur, debet forma adhiberi.

Secunda sententia vero probabilior et communis negat; ratio, quia concilium, præscribendo parochi præsentiam et testium ad valorem matrimonii, merito præsumitur noluisse hunc casum comprehendere: concilium enim per illam præsentiam tantum voluit occurrere peccatis, quæ consurgebant ex nuptiis clam celebratis; sed in nostro casu matrimonium jam publice est contractum; et ideo sufficit novum tantum ponere consensum (3). Et sic

(1) *Nav., Sanchez l. 2. d. 37., Coninch. d. 24. d. 4., Reg. l. 31. n. 183., Filt. n. 93.* — (2) *et hanc tenent Comit. l. 1. q. 120. n. 3., Conc. p. 390. n. 14. et Pontius l. 5. c. 6. n. 6. cum Palac., Gutt. et aliis paucis.* — (3) *ita Nav. man. c. 22. n. 70., Natalis Alex. de matr. art. 13. reg. 17., Fagn. in c. Is, qui fidem de spons. n. 14., Habert de matr. c. 4. in fine, Cont. Tourn. tr. de dispens. in spec. p. 1. c. 12. q. 2. r. 2., Anacl. tr. 14. dist. 14. n. 172., Cardenas in prop. Innoc. XI. d. 2. n. 665., Sporer n 453., Ronc. p. 179. q. 4., Boss. c. 2.*

statuit atque in praxi constanter deduxit s. pœnitentiaria ex oraculo *s. Pii V.*, qui præcise ab illa rogatus de hac re declaravit, non esse necessarios parochum et testes, dum rursus contrahitur matrimonium ab iis, qui illud publice contraxerunt, si illud fuerit nullum ob occultum impedimentum: ut testantur *Cardenas* (1) et fere omnes AA. citati cum eodem Pontifice *Benedicto* ex *Navarro*, qui officialis fuit prædicti tribunalis. Et ideo, quando agitur de matrimonio contrahendo cum impedimento occulto, s. pœnitentiaria in dispensando hac utitur formula: *Cum eodem latore, quod matrimonium cum dicta muliere, et uterque inter se publice, servata forma concilii Tridentini, contrahere possit, misericorditer dispenses.* Quando vero agitur de matrimonio jam publice contracto in facie ecclesiæ, utitur his verbis: *Cum eodem latore, ut dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata (sed id caute, ut latoris delictum nusquam detegatur), matrimonium cum eadem, et uterque inter se de novo secrete ad evitanda scandala, contrahere valeat, dispenses.* Unde observa, quod in primo casu, quia necessaria est præsentia parochi, dicitur: *servata forma concilii;* in secundo vero dicitur: *secrete ad evitanda scandala*, id est, ut patet, sine parocho et testibus. Et sic etiam pluries declaravit S. C. concilii, ut refert idem *Benedictus l. c.*, qui addit, olim rotam Romanam de hoc aliquando dubitasse, sed postquam fuit admonita a præfecto ipsius S. C., quod ejus declarationes innixæ essent stylo s. pœnitentiariæ et *s. Pii V.* oraculo, deinceps ipsam rotam in pluribus decisionibus constanter hanc sententiam secutam fuisse.

Objicit *Pontius l. c.* oraculum *Clementis VIII.*, quod in extensum refert (2), ubi narrat, quod, cum quædam mulier ex metu cuidam nupsisset, per Stephanum Tucium

n. 36., Viva q. 2. art. 3. n. 8., Holzm. n. 699., Auctor istruz. per li novelli confessori p. 2. c. 15. n. 326., Sanch. l. 2. d. 37. n. 3. cum Vega, Lop., Man., Henr., Philiarch., Rodr. etc., Elbel conf. 14. n. 345. cum Bosco, Corduba, Herin., Illsung etc., et Salm. de matr. c. 3. p. 5. n. 128. et 129. cum Soto, Cajet., Bon., Coninch. et Pal; item ss. P. Benedictus XIV. notif. 87. n. 62. cum Pontas, Van-Espen et communi, ut testatur.

(1) *l. c. n. 668.* — (2) *l. 4. c. 24. n. 4.*

ad petitionem Pauli Comitoli consultus fuit *Clemens VIII.*, qui respondit, necessarium esse consensum utriusque coram parocho et testibus, admonito prius marito de matrimonii nullitate; sed ad evitandum scandalum se dispensare, ut secreto inter se contrahant renovato consensu. Sed AA. nostræ sententiæ, et præsertim *Salm.*, *Ronc.*, *Sporer*, *Holzm.*, *Boss. et Elbel* multipliciter rsspondent; et 1), quod illud impedimentum, licet occultum, cum tamen ortum habuerit ex metu incusso, erat obnoxium periculo publicationis aut deductionis ad forum; 2) quod Pontifex vel respondit tanquam doctor privatus, vel sententiam tutiorem est secutus; 3) quod de præfato oraculo non satis constet, prout constat de oraculo *s. Pii V.*, quod apparet comprobatum tot declarationibus S. C., decisionibus rotæ Romanæ et praxi constanti s. pœnitentiariæ. Ad rationem autem oppositæ sententiæ respondetur, quod concilium vult assistentiam parochi et testium ad probandam validitatem matrimonii secundum externam apparentiam: cum autem matrimonium prius contractum jam externe reputatur validum, cessat ratio, cur prædicta assistentia denuo requiratur.

1111. — *Quæritur 2.*, quomodo et quando impedimentum intelligatur esse occultum, cum in litteris s. pœnitentiariæ dicitur: *Dummodo impedimentum occultum sit.* *Nav.* (1), loquendo de censuris (2), dicit, esse occultum, quando factum fuit in præsentia quinque personarum: *quia* (ut ait *Nav.*) *non est de occulti essentia, quod suæ natura non sit probabile, qualia sunt mentalia.* Unde concludit, quod, ut aliquod crimen dicatur occultum, sufficit, non esse publicum majori parti oppidi, viciniæ vel collegii, ubi saltem immorentur decem personæ (3). Bene tamen advertit *Fagn.* (4), hanc doctrinam, scilicet quod factum sit notum majori parti parochiæ, intelligendam esse cum grano salis; nam si in parochia essent mille personæ, perperam diceretur occultum factum illud, quod

(1) *c. 27. n. 255.* — (2) *cum glossa in c. Quis aliquando. §. Hæc ergo, de pœnit. d. 1. v. secreta.* — (3) *et idem sentiunt Suarez de censur. d. 41. s. 3. n. 6., Azor l. 8. c. 10. q. 2., Tol. l. 1. c. 80. n. 5., Mol. de just. tr. 3. d. 39. n. 8.; vide dicta n. 593. v. hinc autem.* — (4) *in c. Vestra de cohab. cler. n. 117.*

sciunt quadringenti vel quingenti. In nostro autem casu dicit *Sanchez* (1) *cum Henr. et Man.*, quod, si impedimentum possit per duos testes probari, illud amplius non potest dici occultum, etiamsi non sit periculum, quod ad forum deferatur; quia tunc sequerentur eadem inconvenientia, quæ olim sequebantur ex matrimonio clandestino; nam, probato impedimento, post contractum matrimonium posset alter conjux alias nuptias inire. Sed melius et communissime dicunt alii (2), id tantum procedere, quando prudens adest periculum, quod res sit deferenda ad forum externum; et idem *Sanchez* videtur se retractasse, dum ibi (3), explicando ex *Nav.* (4), præfatam clausulam s. pœnitentiariæ: *Dummodo impedimentum occultum sit*, dicit cum *Lopez* et *Manuel*, illud dici occultum, quod non est publicum majori parti parochiæ, viciniæ vel collegii. Unde recte concludit *ss. P. Benedictus XIV.* (5) *cum Tiburtio Navarro et Thesauro*, tunc confessario abstinendum esse ab exequenda dispensatione, quando ex circumstantiis prudenter conjicere potest, impedimentum ex occulto posse fieri publicum. Cæterum ait *cum eisdem AA.* et *Sayro*, impedimentum per se dici occultum, si notum sit in oppido sex solis personis, in civitate septem vel octo, modo ab eis non fuerit divulgatum. Testatur autem *Fagn.* (6), s. pœnitentiariam servare hanc praxim: quando crimen est notum tantum quatuor vel quinque personis, dispensat in eo tanquam occulto; sed ego scio, s. pœnitentiariam dispensasse in impedimento quodam consanguinitatis noto decem circiter personis. Advertit vero idem *Fagn.* (7), hoc intelligi, quando a s. pœnitentiaria dicitur in clausula simpliciter *occultum;* secus, si dicatur *omnino occultum*, ut solet poni in impedimento criminis; quia tunc merito ait, non dici occultum crimen, quod potest per duos testes probari. E converso notat præfatus *Benedictus* (8) *cum de Leone, Bonac., Tib. Navarro, Girib. et pluribus aliis*, quod aliquando posset esse crimen publicum materialiter, nempe si publicum sit viciniæ; sed formaliter occultum, nimirum si ignoretur, ab

(1) *l. 2. d. 37. n. 11.* — (2) *ut Spor. n. 462. cum communi et Croix l. 6. p. 3. n. 815. cum Laymann, Hurt. et Reb.* — (3) *l. 8. d. 34. n 55.* — (4) *c. 27. n. 154. et 155.* — (5) *not. 87. n. 45. in fine.* — (6) *l. c. n. 118.* — (7) *n. 120.* — (8) *n. 42.*

illa copula nasci impedimentum affinitatis, et tunc etiam potest impetrari dispensatio a s. pœnitentiaria.

1112. — *Quæritur 3.*, an matrimonium sit revalidandum coram parocho et testibus, si ipsi tempore matrimonii contracti conscii fuerint impedimenti. Affirmat *Sanchez* (1) *cum Henr.*, *Led. et aliis*, quia, ut ait, tunc fuerunt testes non valoris, sed potius nullitatis talis matrimonii; et idem sentit *Croix* (2) *cum Aversa et Kugler*, etiamsi tantum unus ex testibus impedimentum noverit. Negant vero *Coninch.* (3) *et Tamb.* (4), item *Gobat et alii* (5), quia assistentia parochi et testium fuit præscripta a Tridentino, non tam ad testandam validitatem matrimonii, quæ multipliciter eis potest esse ignota, quam ad probandam externam matrimonii celebrationem, ut periculo obvietur, ne iidem conjuges alias nuptias ineant. Utraque sententia est probabilis, sed secunda videtur probabilior; concilium enim (6), requirendo assistentiam parochi et testium, jam causam exprimit, ne quis fraudulenter plura contrahat conjugia, et minime indicat, velle amplius, ut testes certiorentur de matrimonii valore; et cur? *quia*, ut ajunt *Salm.* (7), *ecclesia non adducit testes ad probandum valorem matrimonii, sed celebrationem illius externam.*

1113. — *Quæritur 4.*, an, qui ficte contraxit matrimonium, teneatur denique ex justitia illud revalidare per verum consensum. Affirmant *Pal.* (8), *Pont.* (9), *Conc.* (10) *et Salm.* (11) *cum Soto*, *Trull. et Aversa*. Ratio, quia alter jam tradidit corpus per suum consensum; unde, ut servetur æqualitas, tenetur ficte consentiens etiam per verum consensum corpus suum tradere. Negant vero probabilius *Sanchez* (12) *cum Nav.*, *Soto*, *Angles*, *Henr.*, *Man. et Arrago*, item *Gutt.*, *Hurt.*, *Vill.* (13), et probabile putat *Pal.* (14). Ratio, quia, cum contractus matrimonii non possit claudicare, quando unus ficte consentit, nulla adest traditio alterius, et ideo nulla remanet inæqualitas; ille enim, qui verum apposuit consensum, æque liber rema-

(1) *l. 8. d. 73. n. 10.* — (2) *n. 815.* — (3) *d. 24. dub. 10. n. 84.* — (4) *de matr. l. 8. c. 7. §. 3. n. 10.* — (5) *ap. Croix ib.* — (6) *sess. 24. c. 1.* — (7) *de matrim. c. 3. p. 5. n. 129. prope fin.* — (8) *d. 3. p. 7. §. 1. n. 3.* — (9) *l. 8. c. 5. n. 3.* — (10) *p. 385. n. 6.* — (11) *ib. n. 114.* — (12) *l. 1. d. 11. n. 5.* — (13) *ap. Salm. ib. n. 113.* — (14) *n. 2.*

net, ac si nullum consensum apposuerit. Omnes tamen conveniunt, teneri ficte consentientem revalidare matrimonium per verum consensum, si aliter reparare non possit damna ex illa deceptione alteri illata.

1114. — *Quæritur 5.*, an, si unus ficte vel ex metu contraxit matrimonium, debeat certiorem facere alterum conjugem de matrimonii nullitate, si postea velit illud revalidare.

Prima sententia affirmat (1). Ratio, quia, cum nullus eo casu fuerit contractus, deficiente consensu metum passi vel ficte consentientis, nullus etiam fuit consensus alterius; consensus autem, qui ab initio fuit nullus, tractu temporis convalescere non potest.

Secunda sententia tamen communis et verior*) docet sufficere, quod tantum ficte consentiens vel metum passus suum ponat consensum (2). Hanc sententiam expresse tenet etiam *d. Thomas* (3), ubi dicit: *Ex consensu libero illius, qui primo coactus est, non fit matrimonium, nisi in quantum consensus præcedens in altero adhuc manet in suo vigore; unde si dissentiret, non fieret matrimonium.* Ergo, perseverante consensu alterius, sufficit, si coactus liberum ponat consensum. Probatur ex *c. Insuper 4.*, *qui matr. accus. etc.*, ubi in summario sic habetur: *Invita desponsata, postea sponte cognita, contra matrimonium non auditur.* Idem habetur in *c. Proposuit de eo, qui dux.*, ubi dicitur, quod, cum quidam vir ignorans servam duxisset, *postquam audivit, esse oncillam, carnaliter cognovit;* unde compulsus fuit, *ut eam sicut uxorem pertractet.* Idem ex *c. Ad id 21. de spon-*

(1) *et hanc tenent Pont. l. 4. c. 24. n. 3. cum Comit., item Pal. et Hurt. ap. Salm. ib. n. 117., ac probabilem putat Less. l. 2. c. 17. n. 72.* — (2) *et hanc tenent Less. l. 2. c. 17. n. 72. et c. 45. n. 67., Nav. c. 22. n. 80. cum Host. et Joan. Andrea, s. Anton. 3. p. tit. 1. c. 7. ad med., Cont. Tourn. de disp. in spec. p. 1. c. 7. v. circa dub., Boss. de contr. matr. c. 19. n. 383. et c. 2. n. 36, Ronc. p. 179. q. 3. cum Laym, Bonac. q. 1. p. 9. n. 1., Sanch l. 2. d. 31. n. 9. cum s. Bonav., Palud., Sylv., Ang., Armilla, Tab., P. Soto, Coninch., Trull.* (3) *suppl. q. 47. art. 4. ad 2.*

*) Quare prior sententia jam inter retractationes n. 90. legitur. *Editor.*

sal., ubi: *Quamvis ab initio invita fuisset ei tradita et renitens, tamen, quia postmodum per annum et dimidium sibi cohabitans consensisse videtur, ad ipsum est cogenda redire.* Ergo sufficit consensus partis metum passæ vel ficte consentientis, expressus per copulam conjugalem vel per cohabitationem una cum consensu alterius prius dato, ad faciendum validum matrimonium. Ut autem metum passus legitimum ponat consensum, requiritur quidem, ut sciat, primum matrimonium invalide fuisse initum; prout bene advertunt *Sanchez* (1), *Nav.* (2) *et Cont. Tourn.* (3) *cum Sylv. et Pirhing.* Ratio autem nostræ sententiæ est, quia certum est, quod in contractu matrimonii non requiritur simultas physica consensuum sponsorum, sed sufficit moralis, nempe si consensus unius moraliter perseverat, dum ponitur consensus alterius. In nostro autem casu ideo matrimonium fuit nullum, quia defuit consensus metum passi vel ficte consentientis; ergo, cum jam præcesserit verus consensus alterius et virtualiter perseveret per cohabitationem etc., *ut infra n. seq.*, satis est, quod accedat consensus istius metum passi vel ficte consentientis, expressus aut per verba aut per signa, nempe per copulam maritalem aut voluntariam cohabitationem: ut docet *Sanchez* (4) *cum s. Thoma, s. Bonav., Palud. etc.*, utque patet ex textibus supra citatis. Nec valet dicere, quod consensus alterius, qui liber fuit a metu vel fictione, fuit nullus, cum nullus adfuerit contractus; nam respondetur, quod, licet contractus fuerit nullus, et consensus illius non habuerit effectum, tamen fuit verus consensus, et ideo, cum ipse moraliter perseveret, satis est ad revalidandum matrimonium, quando accedit consensus alterius, qui ficte consentit; pariter ac si iste distulisset suum dare consensum, et postea jam præstasset.

Neque obstat (5) timor, ne pars, quæ liberum consensum præstitit, si rursus esset requisita de novo consensu, forte illum negaret: nam hic interpretativus dissensus non est verus dissensus, sed interim consensus olim impertitus jam perseverat. Quidquid autem opponatur in

(1) *l. 2. d. 36. n. 3.* — (2) *c. 22. n. 36.* — (3) *l. c. v. tertia conditio.* — (4) *l. 4. d. 18. n. 2.* — (5) *ait P. Cuniliati de matr. §. 29. n. 2. et 3.*

contrarium, ego non video, quomodo possit responderi ad canones supra relatos, et præsertim ad secundum in *c. Ad id de spons.*, ubi casus fuit, quod puella quædam, cum prius nuptias contraxisset sine suo consensu interno, et deinde, cum illas ideo invalidas censuisset, ad secundum transierat conjugium; sed quia per longum tempus cum primo viro cohabitaverat, Pontifex præcepit, ipsam cogendam ad primas nuptias redire, dum præsumebatur, quod per illam cohabitationem jam suum consensum præstiterit: *Quamvis ab initio* (repetamus verba textus) *invita fuisset ei tradita, tamen, qui postmodum per annum et dimidium sibi cohabitans consensisse videtur, ad ipsum est cogenda redire.* Papa igitur pro vera non habuit rationem primæ sententiæ, scilicet quod consensus libere datus a viro esset eo casu per se invalidus, tanquam cadens supra materiam inhabilem; sed potius pro vero judicavit, quod ille viri consensus, moraliter perseverans et deinde conjunctus cum consensu a muliere per suam cohabitationem præstito, jam primum matrimonium convalidasset, et ideo jussit, quod mulier ad illud redire teneturur. Objicitur a *Pontio* declaratio *Clementis VIII.*; sed illi respondetur ab auctoribus nostræ sententiæ, sicut responsum est supra *n. 1110. v. objicit Pontius etc.*

1115. — *Quæritur 6.*, an, quando matrimonium fuit nullum ob aliquod impedimentum, sit necessarium ad illud revalidandum, ut ablato impedimento uterque conjux fiat conscius de nullitate matrimonii.

Prima sententia affirmat (1). Ratio, quia hoc matrimonium non potest fieri validum neque per primum neque per secundum consensum præstitum post dispensationem: non per primum, quia, quod fuit nullum ab initio, tractu temporis validari non potest: non per secundum, quia hic novus consensus non est validus, nisi fiat animo contrahendi illo tunc matrimonium, et hunc animum non habet, qui nescit, matrimonium prius contractum esse nullum; vir enim, qui tunc consentit ignorans nullitatem, consentit quidem cum errore, putans consentire in uxorem

(1) *et hanc tenent Pontius l. 4. c. 24. n. 2., Pal. p. 7. §. 1. n. 3., Boss. t. 1. c. 2. n. 71. et c. 2. n. 336., Less. l. 2. c. 17. n. 76., Nav. c. 27. n 44. cum Sylv. et Cov., ac Sanch. l. 2. d. 35. n. 2. cum d. Thoma, Scoto, Caj., Abul., Palac. etc.*

jam suam; ergo cum erret in substantia, consensus minime valet.

Secunda sententia vero (1) dicit, non esse opus, ut pars ignara impedimenti moneatur de nullitate matrimonii; sed sufficere, quod ablato impedimento pars, quæ conscia est de illo, consensum ab altera accipiat. *Probatur 1.* ex decisione 687. rotæ Romanæ *apud Farinacc.*, edita auctoritate apostolica (2), ubi sic dictum fuit: *Vobiscum, quod impedimentis consanguinitatis non obstantibus in vestro sic contracto matrimonio remanere, seu illud publice, servata forma concilii, de novo contrahere libere et licite valeatis, auctoritate apostolica dispensamus. Probatur 2.* ratione, quia prior consensus, licet suo effectu caruerit ob impedimentum a jure positivo appositum, tamen de jure naturæ fuit validus, cum fuerit præstitus erga personam de jure naturæ habilem ad contrahendum, ut sapienter considerat *Benedictus XIV.* (3). Unde fit, quod, cum removetur impedimentum per dispensationem, perseverante ex una parte primo consensu conjugis ignorantis impedimentum virtualiter per usum matrimonii, nempe per copulam conjugalem, cohabitationem voluntariam et alia signa externa, quæ ex primo consensu procedunt: et accedente ex altera parte consensu interno conjugis conscii impedimenti, expresso saltem per similia externa signa, tunc consensus utriusque moraliter uniuntur et matrimonium convalidant. Ac propterea dicunt *Abbas, Gonz., Felin. etc.* (4), posse Papam dispensare in matrimonio nullo a novo consensu præstando. Et de facto per *Clementem XI.* ex brevi edito die 2. Aprilis 1701 (ut refert *l. c.*) quædam matrimonia nulliter contracta a quibusdam populis Indiarum, vocatis *Pucueles et Quartarones*, fuerunt sine novo consensu convalidata. In hac autem re (quidquid dixerimus in prima editione) maxime notandum id, quod declaravit *Benedictus XIV.* in constitutione emanata die 27. Sept. 1755 *Etsi matrimonialis.* Ibi

(1) *quam tenent Salm. de matr. c. 3. p. 5. n. 122. cum Soto, Led., Rod. et Henr., item Pal., Ang., Gabr. et alii plures ap. Boss. d. c. 2. n. 72.* — (2) *eam refert Bossius t. 1. c. 10. n. 332.* — (3) *not. 87. n 80.* — (4) *ap. Bossium. t. 1. c. 3. n. 92.*

cum accidisset casus, quod quidam vir, qui bona fide, sed invalide matrimonium contraxerat ob impedimentum occultum consanguinitatis, petebat illud convalidare, non tamen certiorata uxore propter scandalum separationis, quod timebatur: Pontifex petitioni indulsit eodemque tempore (1) declaravit, quod casu, quo impedimentum oritur non a lege naturali aut divina (prout esset, cum præstatur consensus vivente altero conjuge, aut cum persona servilis conditionis ignotæ), sed provenit a lege ecclesiastica, tunc bene potest Papa dispensare, ut matrimonium contrahatur sine novo consensu partis ignorantis impedimentum, habendo pro valido consensum præstitum ab illa in principio, ubi ex lege naturali erat consensus quidem validus; nam eo casu Papa aufert impedimentum in radice matrimonii, retrotrahendo contractum, ac si ab initio impedimentum abfuisset. Hæc verba Pontificis: *Porro gratia concessa importat dispensationem in radice matrimonii, quæ a Romanis Pontificibus concedi consuevit, urgente magna causa, et quando agitur de impedimento matrimonii ortum habente non a jure divino aut naturali, sed a jure ecclesiastico; et per eam non fit, ut matrimonium nulliter contractum non ita fuerit contractum, sed effectus de medio tolluntur, qui ob hujusmodi matrimonii nullitatem ante indultam dispensationem, atque etiam in ipso matrimonii contrahendi actu, producti fuerunt.* Cæterum, ubi non suppetit hujusmodi specialis dispensatio Pontificis, non discedendum a prima sententia; maxime quia in litteris s. pœnitentiariæ in dispensationibus ad hujusmodi matrimonia reconvalidanda apponitur sequens clausula: *Ut, dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata, uterque inter se de novo secrete contrahere valeant.* Licet enim dicant *Sanch.* (2) *et Bonac.* (3) *ac Tiburt. Navar.* (4), præfatam clausulam non apponi ut conditionem, sed ut simplicem instructionem, quia alias dicta conditio sæpe frustraretur, item quia clausulæ, quæ apponuntur ut conditiones, aliis strictioribus verbis apponuntur; attamen probabilius docet *Benedictus* (5), illam

(1) *vide ibi* §. 7. — (2) *l. 8. d. 34. n. 61.* — (3) *q. 2. p. 9. n. 8.* — (4) *in manuductione ad prax.* — (5) *dict. notif. 87. n. 68.*

esse veram conditionem, eo quod ablativus absolutus juxta jurisperitos veram importat conditionem (1).

1116. — Dixi: *extra casum urgentis necessitatis;* nam si ex notitia nullitatis matrimonii prudenter timeri possit periculum mortis, gravis infamiæ aut scandali ex separatione secuturi; et ex alia conjux impedimenti conscius non posset evitare redditionem debiti: tunc bene potest uti secunda sententia tanquam probabili, quia eo casu ratione necessitatis etiam cum periculo frustrationis sacramenti licitum est sequi opinionem tantum probabilem, ut communiter docent (2). Imo (3) in casu extremæ vel urgentis necessitatis licitum est uti opinione etiam tenuiter probabili, quia id, quod esset indecens erga sacramentum, non est indecens, quando necessitas et bonum animæ urget. Bene tamen advertit *Sanchez* (4), quod tale scandalum, cum impedimentum est ex parte viri, ordinarie non potest timeri.

1117. — *Quæritur 7.*, quotuplici modo possit renovari sive exigi consensus a parte inscia impedimenti post obtentam dispensationem. Plures ab AA. assignantur modi. *Primus modus*, si dicat sponsus: *Quando nupsi, non habui verum consensum; nunc præstare volo: vis et tu præstare?* Hunc modum communiter admittunt DD., et recte quidem, ac sine mendacio, cum consensus nullus non sit verus consensus (5). *Secundus modus*, si dicat: *Dic, quæso, si nullum fuisset nostrum matrimonium, nonne iterum me accipere intendis* (6)? quia tunc jam æquivalenter manifestatur. Huic tamen modo contradicunt *Pont* (7) *et Bossius l. c. cum Henr., Gutt. et Fill.*, quia, ut ajunt, tunc

(1) *ex l. A testatore, ff. de condit. demonstrat.* — (2) *Sanchez l. 2. d. 36. n. 7. et 8, Cont. Tourn. tr. cit. part. 1. c. 12. in fin. v. Si autem, Carden. in prop. Innoc. XI. d. 2. n. 681. et 697., Less. l. 2. c. 17. n. 77., Holzm. n. 697., Bonac. q. 2. p. 9. n. 7., Boss. t. 1. c. 2. n. 78. cum Coninch. et Fill. ac Elbel conf. 14. n. 344. cum Laym., Sporer, Croix et communi.* — (3) *ut dicunt Sanch., Viva, Carden, Croix et alii relati n. 482. v. sed dices.* — (4) *dict. n. 7.* — (5) *ita Sanch. l. 2. d. 36. n. 7., Carden. in prop. 1. Innoc. XI. diss. 2. n. 680., et Holzm. n. 697.* — (6) *ita Sanch. n. 3. et 6., Salm. de matr. c. 3. p. 5. n. 124. cum Coninchio, Sa et Dic., Ronc. p. 178. part. 2. r. 2. cum Gobato, item Sylv. et Rosella ap. Boss. de us. c. 3. n. 83.* — (7) *l. 4. c. 23. n. 7.*

sponsa consentiendo intendit consentire in suum; ignorantia enim concomitans non efficit voluntarium positive, et ideo tunc non apponitur consensus, ut requiritur independens a primo. Hæc sententia est mihi verior, nisi (exciperem) ex illa petitione ut supra sponsa inscia impedimenti jam veniret in dubium, vel suspicionem de nullitate matrimonii; tunc enim jam poneret consensum a primo independentem. *Tertius modus*, si sponsus dicat: *Angor scrupulis de nostri matrimonii valore; ideoque renovemus consensum.* Ita *Busemb. ut supra*, *Salm.* (1) *cum Trull.*, item *Navarr. et Cajet. ap. Cont. Tourn.* (2), qui immerito hunc modum non admittit; ipse enim satis est (prout mihi certum videtur), ut sponsa ponat consensum independentem a primo; nec obstat, quod illa hoc modo non haberet notitiam certam nullitatis matrimonii; nam ut novus consensus valeat, non indiget, ut apponatur ex notitia certa nullitatis, sed tantum, ut præstetur independenter a primo consensu. *Quartus modus: Si mihi non nupsisses, nonne nuberes nunc?* (3) Sed hic modus minime est admittendus, quia in hoc modo revera non adest positivus consensus. *Quintus modus: Pro mea consolatione volo de novo contrahere; eja contrahamus!* Ita *Anaclet.* (4)*), *Sanch.* (5) *et Salm.* (6) *cum Cajet. et Led.* Sed hunc jure merito neque admittit *Cont. Tourn. l. c.*, quia per hunc nulla ingeritur in alterum notitia nec dubium de nullitate primi matrimonii. *Sextus modus*, si accedat copula maritali affectu habita ex parte conjugis conscii impedimenti per dispensationem jam sublati, intendendo sic exprimere novum consensum ad matrimonium de novo contrahendum; nam ex altera parte inscia impedimenti jam exercetur copula eo affectu ex primo consensu præstito, usque tunc in effectu perseverante. Hic tamen modus tunc tantum sufficeret, quando non

(1) *de matr. c. 3. p. 5. n. 124.* — (2) *l. c. v. quoniam.* — (3) *ita Busemb. et Salm. l. c. cum aliis.* — (4) *tr. 14. dist. 14. n. 174.* — (5) *l. 4. d. 36. n. 3.* — (6) *c. n. 124.*

*) At *Anacletus Reiffenstuel* in nostra 4. editione anni 1722. hanc formulam habet: „*Volo tecum ex nunc ita contrahere, ut, si jam non esset validum inter nos matrimonium, illud nunc inire velim.*“ *Editor.*

esset locus modis supra enuntiatis, et insuper immineret periculum gravis damni (1). Neque tunc obstat clausula certiorationis, quæ apponitur a s. pœnitentiaria; quia (2) in hoc casu necessitatis censetur s. sedes relaxare præfatam conditionem, providendo meliori modo, quo potest, bono animarum, cum talis conditio tunc sit moraliter impossibilis executioni. In hoc igitur casu licite potest hic modus in praxim deduci, cum valde probabile sit (ut ostendimus *n. 1114.*) sufficere consensum partis consciæ impedimenti expressum per copulam conjugalem cum consensu alterius virtualiter perdurante.

DUBIUM IV.

A quo et ob quam causam possit dispensari in impedimentis matrimonii.

1118. *In quibus impedimentis Papa possit dispensare.*
1119. *An Papa possit unquam dispensare in iis, quæ sunt de jure divino.*
1120. *An aliquando in impedimentis de jure naturæ.*
1121. *An possit episcopus dispensare in impedimentis dirimentibus.*
1122. *Qu. 1., an possit, urgente necessitate, dispensare in eis ante matrimonium contractum.*
1123. *Qu. 2., an post contractum.*
1124. *Qu. 3., an tunc requiratur, ut matrimonium sit contractum bona fide.*
1125. *Qu. 4, an episcopus possit hanc facultatem alteri delegare.*
1126. *Episcopi possunt dispensare in omnibus impedimentis, quæ impediunt matrimonium de jure humano, vel quæ matrimonio superveniunt.*
1127. *An regulares possint dispensare ad petendum debitum.*
1128. *An ipsimet possint dispensare in voto castitatis ad contrahendum matrimonium urgente necessitate.*
1129. *Quæ sint causæ justæ ad dispensandam in impedimentis dirimentibus.*
1130. *Adduntur aliæ causæ sufficientes. An sufficiat subministratio majoris pecuniæ.*

(1) *ita Sanch. l. 2. d. 36. n. 9., Tiburt. Nav. in man. ad prax. p. 2., Cont. Tourn. l. c. v. quintus, Bonac. p. 2. p. 9. n. 7., Auctor istruz. per li novelli confessori p. 2. c. 15. n. 326., Viva q. 4. art. 3. n. 8, Salm. ib. n. 125. cum Soto, Cajet., Coninch., Gutt. et Rodr., item Syrus, Marcus Paulus, Leon. et Garibaldus ap. Bened. XIV. notif. 87. n. 74., qui non reprobat.* — (2) *ut ait Tiburt. Navar. ap. Bened.*

1131. *Not. 1. Quid explicandum, ut dispensatio non sit subreptitia? Not. 2. Veritas causarum pertinet ad valorem dispensationis.*
1132. *Qu. 1., an cessante causa cesset dispensatio.*
1133. *Qu. 2. Quid in dubio, an causa falso allegata fuerit finalis, vel an allegata fuerit vera?*
1134. *Qu. 3., an in supplicatione exprimendum sit, copulam incestuosam habitam fuisse cum intentione facilius obtinendi dispensationem.*
1135. *Quid, si copula non fuerit ex tali intentione præhabita?*
1136. *Qu. 4., an possit manifestari gradus remotior tacito propinquiori.*
1137. *Qu. 5., an petens secundam dispensationem debeat exprimere primam.*
1138. *Qu. 6., an, si quis habeat plura impedimenta ejusdem speciei, debeat omnia exprimere.*
1139. *Qu. 7., an possint seorsim impetrari dispensationes plurium impedimentorum.*
1140. *Qu. 8., an, si quis post obtentam dispensationem rursus cognoverit consanguineam sponsæ, indigeat nova dispensatione.*
1141. *Qu. 9., an interveniente copula incestuosa inter sponsus, antequam dispensatio executioni mandetur, nova dispensatio requiratur.*
1142. *Qu. 10., an, si contrahentes sint diversæ diœcesis, unusquisque a proprio episcopo sit dispensandus.*
1143. *Qu. 11., quæ sint clausulæ in dispensationibus s. pœnitentiariæ.*
1144. *Qu. 12., in quibus impedimentis s. pœnitentiaria possit dispensare.*
1145. *Not. 1. Ad dispensationis valorem non requiritur consensus ejus, cui prodest.*
1146. *Not. 2. Quid exprimendum, quando dispensatio petitur a dataria; et quid, quando a s. pœnitentiaria?*
1147. *Formula supplicationis ad s. pœnitentiariam pro impetranda dispensatione impedimenti vel voti castitatis, ad celebrandum aut revalidandum matrimonium.*
1148. *Formula exequendi hujusmodi dispensationes.*

1118. — „Resp. I. Papa non potest dispensare in „impedimentis jure naturæ vel divino dirimentibus, nisi „ex speciali concessione: in iis vero, quæ jure eccle„siastico dirimunt, potest. Ratio prioris est, quia infe„rior non dispensat in lege superioris; nec homo in lege „naturæ. Addidi: *nisi ex speciali concessione;* quia sic „Pontifex (non tamen episcopus) potest matrimonium ra„tum dissolvere ex justa causa (1). Ratio posterioris est,

(1) *Sanch., Less., Præp. q. 5. c. 8., Diana p. 8. t. 1. r. 52. et 93.*

„quia Pontifex talia impedimenta inducit: ergo etiam „potest tollere, et quidem solus."

1119. — *Quæritur*, an Papa possit aliquando dispensare in impedimentis de jure divino. Ad hujus quæsiti decisionem præmittenda est decisio quæstionis generalis, scilicet an Papa in rebus juris divini possit unquam dispensare. In iis, in quibus jus divinum ortum habet a voluntate humana, prout in votis et juramentis, certum est apud omnes, habere Papam facultatem dispensandi; tunc enim, licet ipse non auferat jus divinum, aufert tamen fundamentum obligationis, quam homo sibi imposuit actu humano: quo sublato cessat juris divini obligatio; vide *Sanch.* (1), ubi asserit, id esse commune cum *d. Thoma et aliis. Majus dubium est*, an Papa possit dispensare in jure divino, quod ex solo divino arbitrio derivat. Triplex est sententia.

Prima sententia generice affirmat, et hanc tenent *Abbas et duo alii ap. Sanchez* (2), qui merito eam rejicit.

Secunda sententia, quam tenent *Sanchez* (3) *cum Nav., Cano, Ang., Felino et aliis pluribus*, dicit, Papam non posse dispensare in universum jus divinum, sed tantum in aliquo casu particulari, in quo non expediat observantia præcepti. Unde infert, nullo casu posse dispensare in præceptis non fornicandi, non mutandi materiam et formam sacramentorum et similibus; quia transgressio in his continet omnimodam indecentiam, quæ præponderat cuicumque causæ; posse vero dispensare in residentia episcoporum, in matrimonio rato, in consecratione eucharistiæ sub utraque specie (sed hoc nos negavimus (4) et similibus aliis, quia in istis potest causa occurrere, quæ præponderet indecentiæ, quam præceptum respexit.

Tertia sententia demum communior et probabilior dicit, nunquam posse Papam dispensare in iis, quæ sunt de absoluto jure divino; hanc tenent *Pont.* (5), *Suar.* (6) *et Pal.* (7) *cum Salas, Covarr. et Sylv.* ex *d. Thoma* (8), ubi ait: *Sicut in lege humana publica non potest dispensare*

(1) *l. 8. d. 6. n. 2.* — (2) *n. 3.* — (3) *n. 5.* — (4) *de euchar. l. 6, 196. v. dub. 2.* — (5) *l. 8. c. 3. n. 2.* — (6) *l. 10. c. 6. n. 6.* — (7) *t. 1. tr. 3. de leg. d. 6. p. 3. n. 5. et 6.* — (8) *1. 2. q. 97. art. 4. ad 3.*

nisi ille, a quo lex auctoritatem habet...; ita in præceptis juris divini, quæ sunt a Deo, nullus potest dispensare nisi Deus, vel is, cui ipse specialiter committeret. Hæc autem specialis commissio (recte ait *Palaus*) non quidem habetur ex verbis illis: *Quodcumque ligaveris super terram*, vel illis: *Pasce oves meas;* hæc enim verba, cum generalia sint, non continent specialem commissionem: tanto magis, quod hujusmodi dispensationes in jure divino essent nocivæ unitati et stabilitati ecclesiæ. Valde autem probabiliter dicunt(1), posse Pontificem in aliquo casu particulari non dispensare, sed declarare, quod jus divinum non obliget. Ratio, quia hæc potestas fuit necessaria propter humanarum rerum varietatem; alias Deus bono regimini ecclesiæ non satis providisset.

1120. — Deveniendo igitur ad quæsitum circa matrimonium *dico 1.*, Papam non posse dispensare in impedimentis de jure naturæ, contra *Vivam*(2) *et Carden.*(3). Nec obstat responsum *Urbani VIII.*, quod objiciunt (illudque retulimus *n. 902.*); nam patet ex iis, quæ refert idem *Cardenas ib.*, illam non fuisse dispensationem, sed meram declarationem pro illo casu particulari. *Dico 2.*, bene posse Papam in aliquo casu urgentissimæ necessitatis declarare, esse validum matrimonium, non obstante impedimento, quod probabiliter de jure naturæ illi obstet: prout de facto declaravit *Clemens XI.*, prout vidimus *n. 1115.* Nec obstat id, quod ait *Sanchez*(4), scilicet posse Papam in hujusmodi impedimentis dubiis neque dispensare, neque declarare, quod ipsa non obstent valori matrimonii; quia, ut dicit, si hæc via aperiretur, facile possent concedi in ecclesia istæ dispensationes sive declarationes, et sic accidere possent plures fornicationes materiales. Nam respondetur, quod, cum Papa in hujusmodi casibus declarat, impedimentum non obstare, tunc agat ut universalis doctor ecclesiæ, in quo errare non potest, et oppositum asserere non posset excusari a magna temeritate; ut enim ait *Benedictus XIV.*(5):

(1) *Suar. de euch. d. 43. s. 4. v. tertia sententia, item Soto, Palac., Suar., Valent., Durand., Major, Nav., Cominch. et alii plures ap. Sanchez.* — (2) *in prop. 1. damn. ab Innoc. XI. n. 39.* — (3) *in eamd. prop. 1. d. 3. n. 591.* — (4) *l. 8. d. 6. n. 10.* — (5) *de syn. c. 6.*

De Pontificis potestate, postquam dispensavit, dubitare, instar sacrilegii est.

1121. — „Episcopus in impedimentis dirimentibus matrimonium jam contractum non potest ordinario jure dispensare, nisi ex tacita concessione in casu necessitatis, quando sequentia concurrunt: 1) Ut defectus sit dispensabilis; 2) ut sit occultus, id est, non sit notorius seu divulgatus; 3) ut ex altera parte saltem matrimonium bona fide sit contractum; 4) ut non sit facilis accessus ad Papam (1). Quando autem contractum est ex dispensatione subreptitia, non potest episcopus sua dispensatione priorem confirmare (2). In impedimentis vero dirimentibus matrimonium nondum contractum vi-detur nunquam posse, imo nec legatus a latere nisi speciali facultate: *Laymann* (3), *Bonac.* (4): contra quos *Diana* (5) *cum Præp.*, *Vill. et Escob.* (6) putat, episcopum id posse aliquando in casu raro, ex causa maxime urgente, si omnibus tentatis judicetur, necessarium esse ad vitandam gravem infamiam vel grave scandalum, cui aliter occurri non posset, idque ex tacita Papæ licentia.

1122. — *Quæritur 1.*, an episcopus possit dispensare in aliquo impedimento dirimente ante matrimonium contractum urgente necessitate. Vide dicta *hoc l. 6, 613. v. sed hic*, ubi affirmativam sententiam tenuimus cum communi DD. (contra *Busembaum* ut supra), dummodo vera urgeat necessitas: puta si alias immineat periculum mortis, vel si matrimonium sit necessarium ad legitimandas proles, vel ad vitandam fœminæ infamiam aut alia damna: vel si mulier nobilis, ut ajunt *Salm.* (7), sive honesta, licet non nobilis, ut melius dicit *Conc.* (8), parata esset nuptias tali die contrahere, et in confessione manifestaret impedimentum. Ratio, tum quia eo casu vel præsumitur ipse Papa dispensare, vel omnino cessat reservatio, exemplo in *c. 2. de despons. impuberum*, ubi: *Districtius inhibemus, ne aliqui ante ætatem canonibus præscriptam conjungantur, nisi forte aliqua urgentissima*

(1) *ita communiter Sanch., Coninch., M. Perez p. 4. s. 7.* (2) *Diana p. 9. t. 7. r. 40. ex Præp., Perez etc.* — (3) *l. 5. tr. 10. p. 4. c. 6. et l. 1. t. 4. c. 22.* — (4) *q. 3. p. 15. etc.* — (5) *p. 8. t. 3. res. 280.* — (6) *de leg. e. 14. c. 4.* — (7) *de matr. c. 14. p. 1. n. 11.* — (8) *p. 343. n. 5.*

necessitate interveniente, utpote pro bono pacis talis conjunctio toleretur: quod verbum *toleretur Pont.* (1) *et Salmant.* (2) interpretantur pro vera dispensatione, dicentes, hanc tolerantiam non esse permissionis, sed approbationis. Addit *Ronc.* (3) *cum Pignat. et Tamb.*, quod, etiamsi impedimentum fuerit publicum, possit episcopus dispensare, quando eædem interveniunt rationes, quæ sufficiunt ad dispensandum in impedimento occulto. Sed hanc opinionem vix unquam puto posse habere locum in praxi, quia, cum impedimentum est publicum, cessat ratio scandali, si sponsi a tali matrimonio desistunt; imo præsertim ad vitandum scandalum tenentur a nuptiis desistere.

1123. — *Quæritur 2.*, an episcopus possit aliquando dispensare in impedimento dirimente post contractum matrimonium. Negant *Sotus*, *Cord.*, *Med. et Vener.* (4), quia, ut ajunt, episcopi nihil possunt in lege Pontificis. Affirmant vero communiter DD. casu, quo non pateat facilis aditus ad Papam, et contra immineat periculum mortis vel infamiæ aut scandali, si conjuges separentur; vel incontinentiæ, si non separentur (5). Ratio, quia hoc casu, pariter ac dictum est in prima quæstione, præsumitur Papa consentire, maxime cum ipse jam notam habeat hanc sententiam communiter ab AA. traditam. Bene autem advertunt *Croix* (6) *et Felix Potestas* (7), quod, si dispensatio commode possit per epistolam obtineri a s. pœnitentiaria, tunc non potest episcopus dispensare, quamvis (8) plures fornicationes materiales interim habeantur. Dicuntur autem *materiales*, quia (9), si conjuges sint in bona fide, in ea sunt relinquendi, quando periculum sit

(1) *l. 8. c. 13. n. 6.* — (2) *d. n. 11.* — (3) *p. 191. q. 1. r. 2.* (4) *ap. Sanch. l. 2. d. 40 n. 2.* — (5) *ita Cabass. theor. jur. l. 3. c. 27. n. 7., Merb. t. 2. p. 464. q. 5., Nat. Alex. de matr. art. 13. reg. 10., Cont. Tourn. tr. de disp. in spec. p. 1. c. 17. a. 3. reg. 2., Conc. p. 343. n. 4. cum communi, Pal. d. 4. p. ult. §. 1. n. 7., Bon. q. 3. p. 12. n. 13., Barb. alleg. 35. n. 3., Sanch. l. 2. d. 42. n. 3. cum Abb., Gutt., Gom. etc., Salm. ib. n. 6. cum Coninch., Aversa, Cornejo et Henr., ac Escob. l. 27. n. 682. cum Nav., Vasq., Hurt., Salas etc.* — (6) *l 7. n. 143.* — (7) *n. 3345.* — (8) *ut dicit Croix l. 6. p. 3. n. 835.* (9) *ut diximus de pœnitentia n. 611. cum communi DD., quibus adde Cont. Tourn. tr. c. p. 1. c. 12. in fin. v. si autem, cum Sylv. contra P. Conc.*

infamiæ, scandali aut incontinentiæ, si moneantur de nullitate matrimonii.

1124. — *Quæritur 3.*, an in casu præfato, ut possit episcopus dispensare, requiratur, ut matrimonium fuerit contractum bona fide. Certum est, non requiri bonam fidem ex parte utriusque, ut dicunt communiter (1). Ratio, tum quia stante bona fide unius conjugis matrimonium jam dicitur bona fide contractum (2); tum quia malitia unius non debet alteri nocere. *Dubium fit*, an episcopus possit dispensare, si uterque mala fide contraxerit. Affirmant *Dic.*, *Henr. etc.* (3), quia, ut ajunt, licet culpabiliter contraxerint, nec etiam tunc præsumitur Pontifex cum tanto periculo dispensationem sibi reservare. Sed communissime et verius negant (4). Ratio, tum quia in Tridentino (5) dicitur: *Si quis inter gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere præsumpserit, separetur et spe dispensationis consequendæ careat..; non enim dignus est, qui ecclesiæ benignitatem facile experiatur, cujus salubria præcepta temere contempsit;* tum quia alias daretur occasio, ut quotidie spe dispensationis matrimonia celebrarentur, contemptis impedimentis. Ut autem quis dicatur mala fide contraxisse, non sufficit, ut sciverit factum, sed requiritur, ut sciverit, quod tale factum induxerit impedimentum (6). Addunt (7), neque sufficere, quod ignorantia fuerit crassa; quia revera non dicitur *scienter* facere, ut loquitur concilium, qui aliquid facit cum ignorantia crassa (8): secus, si ignorantia sit adeo crassa, ut temeritas videatur (9). Et idem dicendum, si sponsi voluntarie omiserint proclamationes: tunc enim, etiamsi contraxerint ignorando nullitatem matrimonii,

(1) *Sanch. l. 2. d. 40. n. 4., Pont. l. 8. c. 13. n. 4., Merbes. t. 2. p. 494. q. 5., Conc. p. 343. n. 7., Salm. de matr. c. 14. p. 1. n. 8. et alii.* — (2) *argumento ex c. Cum inhibitio de cland. desp. et c. Ex tenore, qui fil. sint legit.* — (3) *ap. Salm. ib. n. 9.* — (4) *Pont. d. n. 4., Pal. d. 4. p. ult. §. 1. n. 7., Barb. alleg. 35. n. 5., Escob. l. 27. n. 687., Sanch. d. n. 4. cum Led., Cord., Lop. et Veracr., ac Salm. c. n. 9. cum Coninch. et Aversa.* — (5) *sess. 24. c. 5.* — (6) *ita Sanchez et Conc. ll. cc. ac Salm de matr. c. 14. p. 1. n. 10. cum Bannez, Cand. et Aversa.* — (7) *Sanch. et Salm. ib. in fin. cum eisdem.* — (8) *ut docet etiam Navar. c. 36. n. 141. declar. 4.* — (9) *prout ajunt Sanch. et Salm. ll. cc.*

dispensatio ipsis est deneganda, ut subdit Tridentinum *l. c.*, dicens: *Quod si ignoranter* (quis) *id fecerit, si quidem solemnitates requisitas in contrahendo matrimonio neglexerit, eisdem subjiciatur pœnis.*

1125. — *Quæritur 4.*, an episcopus casu, quo potest in impedimento dirimente dispensare, possit hanc facultatem alteri delegare. Negant *Sylv.*, *Medina etc.* (1), quia, ut ajunt, episcopi nequeunt hujusmodi facultates delegare, nisi ipsis hæc potestas sit specialiter concessa; idque probant ex Tridentino (2), ubi conceditur episcopis facultas absolvendi a casibus papalibus, et ibi explicatur: *per se vel vicarium;* ergo, ut episcopus possit delegare hujusmodi facultates, eget speciali concessione. Sed communiter affirmant (3): et hoc (4) non solum pro casu particulari, sed etiam pro omnibus occurrentibus, tam præsentibus quam futuris. Ratio, quia, cum hæc potestas non sit annexa personæ, sed dignitati et officio, ipsa non dicitur delegata, sed ordinaria, et ideo bene delegari potest (5). Nec obstat concilium *l. c.;* nam respondent *Sanch. et Pal. cum Guttier.*, quod concilium voluerit per hoc tantum explicare, vicarium non habere hanc facultatem ex generali commissione vicariatus, sed egere speciali commissione episcopi; sed non volui denegare episcopis hanc facultatem delegandi.

1126. — „*Resp. II.* In impedimentis non dirimenti„bus possunt episcopi dispensare universaliter. Quod „addo, quia excipiuntur illa, quæ in jure naturali et di„vino impediunt, ut votum castitatis absolutum et perfectum (6)" (*Sed in matrimonio contracto possunt dispensare ad petendum debitum in voto emisso tam ante quam post matrimonium* (7); „et sponsalia riora (8).

(1) *ap. Sanch. l. 2. d. 40. n. 13.* — (2) *sess. 24. c. 6. Liceat* (3) *Pont. l. 8. c. 13. n. 5., Pal. d. 4. p. ult. §. 1. n. 13., Barbosa alleg. 35. n. 14., Escob. l. 27. n. 695., Bonac. q. 3. p. 15. n. 6., Sanch. l. c. n. 14. cum Ang., Sylv., Coninch., Cord. et Lop., ac Salm. ib. n. 12. cum Coninch., Aversa, Leand. et Henr.* — (4) *ut dicunt Sanch. n. 16. et Pal. ac Salm. ll. cc. cum Aversa et Guttier.* — (5) *ut diximus de leg. l. 1, 190. v. et in his, et 193.* — (6) *Bonac. q. 3. p. 15. ex Navar., Sanchez etc.* — (7) *vide dicta n. 986. et 987.* — (8) *ut habet Tanner d. 8. q. 4. d. 3. n. 30. ex Sanch. l. 7. d. 17. n. 8.; idem habent Fill. tr. 10. p. 2. c. 10. n. 306., Laymann l. 5. c. 10. part. 4. c. 15. n. 2. sub finem.*

„Similiter episcopus potest dispensare in impedimentis, „quæ matrimonio superveniunt et impediunt petitionem „debiti, v. gr. cognationis spiritualis vel affinitatis. *Bon. „l. c., Sanch.* (1), *Fill. l. c.*, ubi excipit incestum com- „missum (matrimonio consummato) cum consanguineis „uxoris in iis, qui non sunt juvenes." *(Sed Sanch.* (2) *expresse docet oppositum; vide dicta n. 1076.)*

1127. — „*Resp. III.* Possunt etiam confessarii regu- „lares approbati" *(i. e. Benedictini, Mendicantes et omnes alii in eorum privilegiis communicantes* (3), „de licen- „tia tamen suorum provincialium, dispensare ad peten- „dum debitum conjugale, propter cognitionem consan- „guinei conjugis in secundo gradu (4), nullo modo tamen „in impedimento ipso (5). Dixi: *provincialium;* quia, quod „*Molfes, Leon. etc.* volunt, confessarios societatis Jesu „habere omnes hanc facultatem immediate a P. generali, „id refutat *Diana* (6).

1128. — *Quæritur* hic, an regulares possint dispen- sare in voto castitatis ad contrahendum matrimonium, si magna urgeat necessitas, nempe si nequeant nuptiæ moraliter differri, et aliunde immineat periculum infamiæ aut scandali. Communiter docent DD., posse confessa- rios Mendicantes aliosque religiosos communicantes in privilegiis dispensare in omnibus votis, in quibus epi- scopi de jure ordinario dispensare valent cum suis sub- ditis, ex pluribus privilegiis, nempe *Innocentii VIII.* in quadam bulla, quam refert *Rodriquez;* item *Martini V., Eugenii IV., Julii II., Pauli III. et Gregorii XIII.* *) (quod extendit etiam ad vota jurata) (7). Hinc diximus (8),

(1) *l. 8. d. 12. n. 16.* — (2) *n. 13.* — (3) *ut Sanch. l. 8. d. 16. n. 3. et 8., Pont. l. 8. c. 13. in fine, Pal p ult. §. 1. n. 18. et Salm. de matr. c. 14. p. 1. n. 4. cum Gutt., Rodr., Aversa et Candido.* - (4) *ut Rodriquez regul. t. 1. p. 63. art. 1.* — (5) *vide Mart. Perez d. 44. s. 7. n. 13.* — (6) *p. 3. t. 2. res. 14. (vide dicta n. 1076. v. insuper.)* — (7) *ita Sanch. l 4. d. 34. n. 4., Pont. l. 8. c. 10. n. 9., Less. l. 2. c. 40. n. 134., Pal. t. 3. tr. 15. p. 13. n. 7., Reiffenstuel tr. 6. dist. 3. n. 44., Sporer de voto c. 2. n. 54., Elbel eod. tit. n. 274., et Salm. de voto c. 3. p. 11. n. 94. cum Navar., Lopez, Arrago, Fag., Trull., Cand., Villal. etc.* — (8) *n. 987. v. an autem.*

*) Sic legendum est pro *Greg. VIII.*, uti habent communes editiones. *Editor.*

bene posse regulares dispensare in voto castitatis emisso ante vel post matrimonium ad petendum debitum.

Sed *dubium fit*, an in casu urgentissimæ necessitatis, sicut possunt dispensare episcopi (1), possint etiam regulares dispensare ad contrahendum matrimonium.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Reiffenstuel* (2), *Vidal.* (3), *Anton. a Spiritu sancto* (4), item *Bassæus*, *Herincx*, *Crousers etc. ap. Elbel* (5), qui probabilem putat, et alii apud *Salm.* (6), qui pariter vocant probabilem. Ratio, quia episcopi in casu necessitatis dispensant in voto castitatis jure ordinario (7). Unde regulares, qui possunt dispensare in omnibus votis, in quibus episcopi jure ordinario dispensant, possunt etiam in eo dispensare urgente necessitate.

Secunda sententia vero communior negat (8). Ratio, quia regulares possunt tantum dispensare in votis, in quibus dispensant episcopi jure ordinario; sed in necessitate episcopi non dispensant jure ordinario, sed extraordinario et per accidens, eo quod agitur de casibus non ordinarie, sed extraordinarie contingentibus. Sed respondent adversarii, quod non per hoc, quod casus sint extraordinarii, dicendum sit, quod episcopi dispensent jure extraordinario; nam etiam in his casibus habent potestatem ordinariam, cum ipsa sit annexa eorum officio et dignitati. Unde non audeo primam sententiam reprobare.

1129. — „*Resp. IV.* Ut licite dispensetur in impedimentis dirimentibus, requiritur justa causa, qualis „secundum *Filliuc.* (9) est, v. gr.: 1) Extinctio magnæ „litis vel odii inter agnatos; 2) ablatio scandali; 3) inæqualitas matrimonii, nisi consanguineis vel affinibus „nubatur; 4) defectus dotis competentis; 5) conservatio „facultatum in eadem cognatione; 6) merita petentis

(1) *juxta dicta de voto l. 4, 258. v. notandum II.* — (2) *l. 5. decretal. tit. 34. n. 40.* — (3) *de voto inquis. 3. n. 77.* — (4) *tr. 2. d. 3. n. 84.* — (5) *de voto n. 279.* — (6) *ib. n. 97.* (7) *juxta mox dicta n. 1125.* — (8) *et hanc tenent Sanch. l. 2. d. 40. n 9., Pontius l. 8. c. 10. n. 11., Barb. alleg. 37. n. 14., Sporer tr. 3. n. 74., Pal. de voto d. 1. p. 12. n. 7., Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. n. 17., Tamb. l. 3. c. 16. §. 4. n. 54. et Salm. de voto c. 3. p. 11. n. 96. cum Suar., Leand., Diana, Lez., Bardi, Prado, Moya et Rodr.* — (9) *c 8.*

„dispensationem. Plures vide *ap. Sanch.* (1), *Coninch.*(2), „*Hurtad.* (3), *Mart. Perez* (4), ubi notat: 1) quanto gra„dus consanguinitatis vel affinitatis est propinquior, tanto „requiri causam graviorem: 2) sæpe plures aggregatas „causas sufficere, quarum singulæ non sufficerent (5). „*Resp. V.* Si quis dubitet, an habeat impedimentum „dirimens, v. gr. contrahendi matrimonium cum certa „persona, et adhibita diligentia sufficienti, non possit „intelligere veritatem: probabile est, posse cum ea con„trahere sine dispensatione (nisi tamen præsumptio ali„qua stet pro impedimento), quia possessio stat pro li„bertate contrahendi (6)." *(Sed vide dicta n. 902. qu. 3. v. dicunt autem, ubi oppositum tenuimus cum Laym., Pal., Less., Cont. Tourn., Ronc. etc.)*

1130. — Præter causas, quas affert *Busemb.* ad licite dispensandum, additur a *Salm.* (7) pro causa instauratio matrimonii bona fide contracti: et etiam mala fide, si matrimonium fuerit consummatum, vel adsit fama de copula habita. Item necessitas auxilii, puta si mulier defectu viri non possit litibus assistere vel filiis suis providere; item ætas fœminæ excedens annum 24.; item periculum perversionis a fide; item subministratio majoris pecuniæ: scribit *Conc.* (8), hanc causam pecuniæ sibi displicere, ut propter eam dispenset ecclesia in impedimentis: miratur enim, quod, postquam Tridentinum dixerit, dispensationes gratis esse concedendas, doctores assignent pro causa dispensandi, quod illæ non dentur gratis. Sed communiter AA. hanc causam admittunt (9). Et merito, cum hujusmodi compositiones, ut *Innoc. X.* præcepit, non immisceantur cum aliis pecuniis thesauri cameralis, sed reserventur in monte pietatis et inde non extrahantur nisi de mandato Pontificis, ut in sola opera pia impendantur. Cum igitur talis pecuniæ præstatio in subsidium pauperum erogetur, fit causa satis

(1) *d. 19.* — (2) *d. 33.* — (3) *d. 26.* — (4) *d. 44. sect. 5.* — (5) *vide etiam Diana p. 8. t. 3. r. 93.* — (6) *Sanchez, Sancius, Franc. Lugo, Bard. d. 6. c. 11. p. 7. §. 11. contra Laymann et Pal.* — (7) *de matr. c. 14. p. 2. n. 24.* — (8) *p. 348. n. 9.* — (9) *ut Sanch. l. 8. d. 19. n. 35., Salm. ib. n. 26. in fine, Pal. d. 4. p. ult. §. 2. n. 2. et Papa Bened. XIV. notif. 87. n. 26. cum Pal. in Trid.*

justa, ut ecclesia dispenset, sicut frequenter solet. Nec officit, quod mussitent hæretici, ut objicit *P. Concina*; nam patenter injuste mussitant.

1131. — *Notandum autem 1.*, quod, ut dispensatio non sit subreptitia, explicanda sint omnia impedimenta, quæ adsunt; item cognatio, si sit carnalis aut spiritualis; item gradus et linea, si sit recta aut lateralis. An autem sufficiat exprimere solum gradum remotiorem: vide infra *n. 1136. quæst. 4. Notandum 2.*, quod in constitutione summi Pontificis *Benedicti XIV.*, quæ incipit: *Ad apostolicæ servitutis (vide in fine hujus tractatus)*, edita die 25. Febr. anno 1742, declaratum fuit, expressionem causarum earumque verificationem in dispensationibus appositas ad validitatem pertinere. Unde summus Pontifex præcepit omnibus procuratoribus etc., ut sciscitentur ab oratoribus veras causas et illas sincere exponant, sub pœna falsi; item episcopis et aliis, quibus executio committi solet, imposuit explorare veritatem causarum in litteris apostolicis expressarum. Hinc deinceps plures addendæ sunt quæstiones valde utiles in praxi quoad hanc materiam dispensationum.

1132. — *Quæritur enim 1.*, an cessante causa dispensationis cesset dispensatio. Affirma, si causa cessat, antequam dispensatio expediatur, vel antequam fiat ab episcopo, cui a Pontifice commissa fuerit. Secus vero, si causa cesset dispensatione jam expedita et facta ab inferiori, etiamsi cessat ante celebrationem matrimonii. Ratio, quia per dispensationem jam tollitur impedimentum, sive lex relaxatur, cujus obligatio extincta, si cessat postea causa, minime reviviscit; ita valde probabiliter (1).

1133. — *Quæritur 2.* Quid autem dicendum, si dubitatur, an causa falso allegata fuerit finalis aut impulsiva, vel an causa fuerit vera an falsa? Respondetur, quod in omnibus his et similibus dubiis valida censenda

(1) *Pont. l. 8. c. 20. n. 3., Pal. de privileg. d. 4. p. 15. n. 7., Suar. de leg. l. 6. c. 20. n. 15., et Salmant. de matr. c. 14. p. 2. n. 29. cum Sa et Sylv. contra Sanch., Dic. etc., qui tamen hoc probabile vocant; vide etiam dicta l. 1. n. 196. v. quæstio vero.*

est dispensatio; quia in dubio standum pro validitate actus (1).

1134. — *Quæritur 3.*, an, cum petitur dispensatio pro matrimonio contrahendo inter propinquos, exprimenda sit copula incestuosa inter eos habita. Commune est apud omnes, quod, si copula ex parte utriusque fuerit habita ad facilius obtinendam dispensationem, et copula allegetur pro unica causa consequendi dispensationem: tunc necessario malus ille animus est exprimendus; alias matrimonium erit nullum, quia nemini debet suum crimen prodesse; tanto magis, quod Pontifex movetur ex ea ad imponendam majorem pœnitentiam aut pecuniæ compositionem, ut sic homines magis a tali crimine avertantur: ita communiter (2). Idque expressum est in bulla *Innoc. XII.*, renovata a *Benedicto XIV.* per bullam *Pastor bonus* §. *42.*, ubi dicitur: *Si qui vero oratores, obtenta dispensatione a dataria super impedimento primi et secundi, sive secundi dumtaxat gradus consanguinitatis seu affinitatis, cum expressione quidem carnalis copulæ, sed tacita occulta et malitiosa intentione in ipsa copula habita, ad facilius obtinendam dispensationem, pro revalidatione hujusmodi dispensationis ad dictam pœnitentiariam recurrant, possit idem major pœnitentiarius desuper absolute dispensare cum... personis, explicite affirmantibus, se... sub expressa... forma miserabilium dispensationes a dataria obtinuisse. Cum iis vero, qui non tanquam pauperes... dispensati fuerint, non dispenset nisi soluta prius in dataria, ad effectum... erogandi eleemosynas, taxa definienda arbitrio ejusdem majoris pœnitentiarii.*

Dicunt autem *Pal. et Salm.* (3) *cum Hurtado*, non teneri oratores prædictam malam intentionem exprimere, si fuerit tantum mente concepta; quia, ut ajunt, tunc crimen pravi illius animi non subjacet potestati ecclesiæ. Sed huic opinioni non acquiesco; hic enim non agitur

(1) *ita Sanch. de matrim. l. 8. d. 21. n. 20. et 25., Pont. l. 8. c. 17. n. 41., Pal. de privileg. d. 6. p. 16. §. 4. n. 3. et Salm. ib. n. 37. cum Dic., Gabr. etc.* — (2) *Sanch. l. 8. d. 25. n. 38., Pal. d. 4. p. ult. §. 3. n. 9., et Salm. de matr. c. 14. p. 3. n. 42. et alii.* — (3) *l. c. in fine.*

de pœna, sed de dispensatione, quam bene potest ecclesia nolle concedere, si crimen pravæ intentionis adfuerit: sicut potest ecclesia in concessione indulgentiarum excludere non implentes aliquod opus internum (1). Probabilissime vero dicunt *Salm.* (2) *cum aliis*, quod, si in petitione aliæ causæ per se jam sufficientes ab obtinendam dispensationem exponantur, et simul exponatur copula præhabita (quæ omnino et semper exponi debet, ut *n. seq.* mox videbimus), tunc non est opus, ut allegetur circumstantia malæ fidei, nempe quod copula fuerit consummata ad dispensationem facilius impetrandam.

1135. — Sed redeundo ad quæsitum, dicunt alii, valere matrimonium, si sponsi in supplicatione reticuerint circumstantiam copulæ, si illa sit præhabita sine prava intentione obtinendi facilius dispensationem (3). Sed omnino est tenendum, esse nullum (4). Et de hoc hodie non est amplius dubitandum ex bulla citata *Pastor bonus* summi Pontificis *Benedicti XIV.* §. *41.*, ubi dicitur: *Quod si... obtinuerint a nostra dataria dispensationem super gradu prohibito in primo et secundo, vel in secundo tantum, ac etiam in tertio vel quarto, cum reticentia copulæ inter eos secutæ, quam sine honoris detrimento detegere non valeant...; possit idem major pœnitentiarius, si copula sit adhuc secreta, hujusmodi dispensationem seu respective reconvalidationem in foro conscientiæ tantum concedere; facta, quando agitur de primo et secundo, vel secundo tantum gradu, compositione 50 ducatorum auri de camera ad datariam transmittendorum..., nisi prior gratia expedita fuisset in forma pauperum.* Ex his attende, quod Papa dicendo: *possit reconvalidationem concedere*, non habet pro validis matrimonia cum tali reticentia contracta; tanto magis, quod in gradibus mox supra descriptis dispensatio propter solutionem relatam difficilior redditur.

(1) *ut docet Suar. de pœn. d. 52. sect. 5. n. 5. et Bonac. de indulg. d. 6. q. 1. p. 5. n. 29. cum aliis.* — (2) *ib. n. 43.* — (3) *ita Pont. l. 8. c. 17. n. 32. et Salm. de matr. c. 14. p. 3. n. 40. cum Henr., Perez, Hurt., Vega, Vill, etc.* — (4) *ut docent Sanch. l. 8. c. 25. n. 8., Laym. l. 1. tr. 4. c. 22. n. 18., Pal. d. 4. p. ult. §. 2. n. 4., item Coninch., Diana, Guttier., Reb., Fill. etc. ap. Salm. ib. n. 39.*

1136. — *Quæritur 4.*, an possit manifestari remotior gradus consanguinitatis vel affinitatis reticendo propinquiorem. Affirmant *Sanchez* (1), *Pont.* (2) *et Salm.* (3) *cum Sylv. ac Pontas ap. Cont. Tourn.* (4): idque inferunt ex quodam motu proprio *s. Pii V. Sanctissimus*, ubi dictum fuit, quod dispensatio, sine gradus propinquioris mentione obtenta (nempe si sponsi sint conjuncti in quarto et tertio gradu), *de subreptionis vel obreptionis vitio notari non possit, obtentis tamen postea litteris declaratoriis super propinquiori.* Unde dicunt, quod hujusmodi litteræ, quibus declaratur, quod gradus propinquior non obstet matrimonio, requiruntur tantum in foro externo ad vitandum scandalum; non vero, si scandalum absit. Hinc contra *Corradum*, *Cont. Tourn.* (5), *Anacl. etc.*, qui dicebant, matrimonium esse nullum sine præfatis litteris, declaravit *Benedictus XIV.* in brevi *Etsi matrimonialis*, dato 27. Septembris 1755, matrimonium esse quidem illicitum, sed non invalidum, modo propinquitas non sit primi aut secundi gradus consanguinitatis vel affinitatis. Præterea recte advertit *Cont. Tourn.* (6), quod in gradu mixto exprimi debet sexus, qui est in primo gradu, quia difficilius conceditur, ut nepos ducat amitam, quam patruus ducat neptem: major enim perversio ordinis est, ut nepos constituatur suæ amitæ caput.

1137. — *Quæritur 5.*, si quis petat secundam dispensationem in eadem materia post primam alias obtentam, an primam exprimere debeat. Respondetur affirmative, quando impedimentum est ex eodem crimine, quia relapsus retrahit superiorem a dispensando: secus, si impedimentum non sit ex aliquo crimine, vel sit ex crimine diverso (7).

1138. — *Quæritur 6.*, an, si quis habeat plura impedimenta affinitatis ejusdem gradus, puta si cognoverit duas sorores suæ sponsæ, debeat in supplicatione dispensationis utramque copulam exprimere. Negant *Vega*,

(1) *l. 8. d. 24. n. 28.* — (2) *l. 8. c. 17. n. 26.* — (3) *ib. p. 4. n. 46.* — (4) *de disp. in spec. p. 1. c. 4. a. 1. v. observandum 2.* — (5) *l. c. v. quia.* — (6) *l. c. v. observandum 2.* — (7) *ita Conc. p. 351. n. 23. cum communi et Salm. de matr. c. 14. p. 4. n. 47. et 48. cum Coninch. et Aversa.*

Henr., *Led. et Manuel* (1); sed probabilius affirmant (2). Ratio, quia in simplici non comprehenditur mixtum; et licet hæc impedimenta non sint specie diversa, sunt tamen numero distincta. Et de hoc hodie non amplius dubitandum; nam sic omnino tenendum esse declaravit *Benedictus XIV.* in brevi *Etsi matrimonialis*, jam supra relato *n. 1136.* Et idem dicendum de aliis impedimentis consanguinitatis, cognationis spiritualis, publicæ honestatis etc. (3).

1139. — *Quæritur 7.*, an, si concurrant plura impedimenta, possit divisim impetrari eorum dispensatio. Adest triplex sententia.

Prima sententia affirmat (4), quia nullibi ex jure habetur requiri, quod impedimenta simul exponantur.

Secunda sententia negat (5), tum quia sic habet praxis curiæ, tum quia unum impedimentum cum altero conjunctum difficilius dispensatur.

Tertia sententia probabilior, quam tenent *Salm.* (6), cui non dissentiunt AA. secundæ, distinguit et dicit, quod, si impedimenta disparate se habent, et unum ex altero non augetur, ut votum et consanguinitas, aut consanguinitas et machinatio, tunc sufficit divisim obtinere dispensationem; secus, si impedimenta sint talis rationis, ut afferant conjuncta majorem repugnantiam ad matrimonium contrahendum: puta si quis vult ducere consanguineam, cujus sororem turpiter cognoverit; tunc enim difficilior redditur dispensatio. Excipiunt *Coninch. et Aversa* (7), si justa detur causa separandi, ut si unum impedimentum esset publicum et aliud secretum, quod infamiam possit afferre, nempe si quis vult ducere consan-

(1) *ap. Escob. l. 27. n. 747.* — (2) *Sanch. l. 8. d. 24. n. 5., Pontius l. 8. c. 17. §. 5. n. 5., Conc. q. 352. n. 13., Anacletus tr. 14. dist. 14. n. 165., Salm. ib. n. 51. cum Aversa et Pal., et Escob. n. 748. cum Mol., Hurt., Coninch., Villal., Diana, Leand. ac rota Romana.* — (3) *ut Sanch. et Anacl. ll. cc.* (4) *et hanc tenent Salas, Rodr. et Sa ap. Salm. de matr. c. 14. p. 4. n. 52., et probabile vocant ibi Villal., Dicast. et alii.* — (5) *quam tenent Sanch. l. 8. d. 23. n. 2., Pont. l. 8. c. 17. §. 4., Pal. d. 4. p. ult. §. 3. n. 11., Conc. p. 352. n. 23. et Escobar n. 745. cum Suarez, Laymann, Perez et Gutt.; item Diana ac Leand. ap. Salm. ib. n. 53.* — (6) *ib. n. 54.* — (7) *ap. Salm. l. c. in fine.*

guineam, cujus sororem occulte cognovit; tunc enim, ne infamentur contrahentes, bene possunt divisim dispensationem petere. Et talem testatur *Arersa* esse stylum curiæ. Sed id dico intelligendum tantum respectu ad dispensationem obtinendam a dataria, puta ob publicum impedimentum consanguinitatis cum sponsa; nam quoad dispensationem impedimenti occulti propter copulam cum ejus sorore, juxta nostram sententiam, saltem in supplicatione ad pœnitentiariam debent ea impedimenta simul exponi, cum simul exposita jam, ut diximus, dispensationem reddant difficiliorem.

1140. — *Quæritur* S., an, si quis post obtentam dispensationem super impedimentum occultum affinitatis iterum habuerit rem cum eadem consanguinea sponsæ, antequam eam duxerit, nova indigeat dispensatione. Si dispensatio non adhuc fuerit executa ab eo, cui commissa est, conveniunt omnes, non indigere (1); quia tales dispensationes non sortiuntur effectum a die expeditionis, sed a tempore executionis. Si tamen jam fuerit executa, affirmant *Habert* (2) *et Elbel* (3), quia executor solum dispensare potest in impedimento contracto, non autem in contrahendo, maxime cum in litteris s. pœnitentiariæ soleat committi facultas cum clausula: *ut dispenses hac vice.* Verum probabilius non requiritur nova dispensatio, ut dicunt *Sanchez* (4) *cum Guttier.*, *Cord. et Manuel*, *ac Cont. Tourn. l. c. cum Anacl. et Corrado*, qui de hoc affert expressam declarationem S. C. Ratio, quia affinitas illa jam sublata est per dispensationem quoad hunc effectum contrahendi matrimonium; et hoc videtur denotare clausula illa: *hac vice*, si forte verum est, quod talis clausula soleat apponi, quod nescio. Cæterum ipsa s. pœnitentiaria in praxi hanc nostram sententiam sequitur, ut ego ipse observavi in quodam authentico ejus rescripto, edito die 21. Septembris 1752, ubi sic responsum fuit: *S. pœnitentiaria ad præmissa respondet, quod, si orator alias super eodem primi affinitatis gradus impedimento ad matrimonium contrahendum cum muliere de præsenti ejus conjuge fue-*

(1) *ita Cont. Tourn. de dispens. in spec. p. 1. c. 17. a. 1. v. si vero, et Elbel de matr. conf. 20. n. 504.* — (2) *de leg. c. 13.* — (3) *ib. n. 506. ex Gobato et Quintanadv.* — (4) *l. 8. d. 25. n. 4.*

rit dispensatus, etiamsi ipse post obtentam gratiam atque ante matrimonii celebrationem denuo cum supradictæ mulieris matre relapsus sit, nova dispensatione non indigere. Et hoc valet etiam quoad dispensationem obtentam a dataria atque executam in impedimento consanguinitatis; modo dispensatio non sit impertita *in forma pauperum* (1).

Dicit autem *Benedictus XIV.* (2) *ex Fill., Clericato et Tamb.*, quod, si obtenta dispensatione s. pœnitentiariæ in foro conscientiæ impedimentum detentum fuerit in foro externo, et conjuges nullas afferre possint probationes, quod matrimonium ita sit contractum, tunc episcopus, parochus et judex debebunt acquiescere testimonio confessarii fidem facientis de dispensatione impetrata.

1141. — *Quæritur 9.*, an, si post obtentam dispensationem super gradu prohibito, antequam illa executioni mandetur, intercesserit copula inter sponsos, nova requiratur dispensatio. Negant alii (3): sed verius affirmant *Sanch.* (4) *cum Gallego, Guttier. etc.* Ratio, quia stylus curiæ sic obtinuit, ut incestus hic declaretur; illo enim manifestato Pontifex majorem imponit pœnitentiam amplioremque compositionem pecuniæ exigit. Et sic etiam declaravit S. C. mense Maji 1635 (5), ubi dictum fuit: *Qui litteris dispensationis obtentis super gradu prohibito consanguinitatis, et illis non præsentatis contraxit, vel carnaliter* (nota) *sponsam cognovit, non potest absque nova dispensatione in matrimonio permanere.* Et idem eruitur ex dictis in quæstione 3. *n. 1134.* Probabiliter vero ait *Sanchez* (6), quod, licet dispensatio fuerit concessa cum clausula: *modo culpa non interfuerit*, tamen, si illa habeatur post executionem dispensationis, tunc non requiritur nova dispensatio, quia sufficit ad ejus valorem, quod ante illam copula non intervenerit.

1142. — *Quæritur 10.*, an, si contrahentes sint diversæ diœcesis, unusquisque debeat a proprio episcopo dispensari. Affirmant *Sambovius, Gisbert etc. ap. Cont. Tourn.* (7); sed

(1) *ita Corrad. l. 8. c. 1. n. 51. et Sanchez de matr. l. 8. d. 24. n. 8. cum aliis.* — (2) *notif. 87. n. 51.* — (3) *ut Ovan., Sa etc. ap. Sanchez l. 8. d. 25. n. 6.* — (4) *n. 8.* — (5) *ap. Pitton. n. 878.* — (6) *l. c. n. 5.* — (7) *tr. c. p. 1. c. 17. a. 3. v. quæres 1.*

negat probabiliter ipse *Cont. Tourn. ib. cum episcopo Tutelensi.* Ratio, quia, cum episcopus aufert a suo subdito impedimentum, habilem eum reddit ad contrahendum cum altero impedito : sicut, si quis haberet facultatem dispensandi in aliquo gradu, dispensando cum suo subdito dispensaret etiam cum extraneo; unde hic extraneus bene poterit tunc contrahere coram parocho alterius, quocum dispensavit episcopus.

1143. — *Quæritur 11.*, quæ sint clausulæ solitæ apponi in dispensationibus a s. pœnitentiaria. Clausula I.: *Si ita sit.* In hoc bene ajunt *Sanch.* (1), *Cabass.* (2), fidem esse adhibendam pœnitenti, nisi delegatus certe sciat oppositum ex notitia extra confessionem accepta. Dicit autem *Sanch.* (3) *cum Navarro*, quod, si petatur dispensatio super voto castitatis, non sufficit ad dispensandum sola tentatio vel periculum labendi tantum semel vel iterum, sed requiritur, ut vovens sit in periculo sæpius violandi votum. Sed melius censet *Cont. Tourn.* (4) *cum Pontas*, sufficere, si quis propter gravem tentationem sit in probabili periculo etiam unius lapsus, quia per unum lapsum jam castitas amittitur. II. *Audita prius sacramentali confessione.* Juxta igitur hanc clausulam necessaria est confessio: neque huic revera contradicit *Sanchez* (5), ut putat *Cont. Tourn.* (6); nam tempore, quo scripsit *Sanchez*, hæc clausula non apponebatur, et ideo dixit, non requiri confessionem; sed ipsemet *Sanchez* subdit *ib.*, quod confessio esset necessaria, si talis clausula apponeretur. III. *Sublata occasione peccandi.* Intelligitur si occasio sit voluntaria, quod de facto est tollenda; si vero necessaria, auferatur saltem ex animo, reddendo illam ex proxima remotam per debita media adhibenda, ut recte explicat *Cont. Tourn.* (7). IV. *Dummodo impedimentum sit occultum.* De hac clausula vide dicta *n. 1111.* V. *Injuncta ei gravi pœnitentia.* Intelligitur juxta vires pœnitentis, ut bene notat idem *Cont. Tourn.* (8) *cum Tiburtio Nav.*, qui dicit, posse injungi e. gr. per sex menses jejunium semel

(1) *l. 3. d. 34. n. 21.* — (2) *theor. jur. l. 3. c. 27. n. 10.* — (3) *l. 3. d. 20. n. 18* — (4) *c. c. a. 11. v. confessarium.* — (5) *l. 8. dub. 24. n. 29.* — (6) *l. c. v. secunda clausula.* — (7) *infra l. c. v. tertia clausula.* — (8) *ib. v. quarta clausula.*

in hebdomada, vel recitatio rosarii ter in hebdomada, aut frequens confessio (saltem semel in mense), orationes, lectio spiritualis etc. Quod si pœnitens propter crimen, super quo petitur dispensatio, jam satisfecerit pœnitentiæ, dicit *Cont. Tourn. ib.*, illius præviæ satisfactionis bene habendam esse rationem, unde confessarius tunc pœnitentias in brevi Romano præscriptas moderari debebit. Si vero dispensationi concessæ sit a pœnitentiaria annexa quædam species commutationis, nempe confessio semel in mense, hæc a confessario omnino est imponenda (1). VI. *Præsentibus laceratis, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ.* Hæc laceratio statim facienda est; sed intellige moraliter, nempe saltem infra triduum post dispensationem executam: juxta dicta *n. 856.* Si autem in litteris non sit apposita clausula lacerationis, prout non apponitur, quando matrimonium nondum est contractum, tunc non est obligatio eas lacerandi; sed hujusmodi dispensatio debet a parocho caute annotari in libro, qui non possit ab alio aspici, ad hoc, ut ipse possit requisitus postmodum, si opus erit, fidem facere de dispensatione impetrata.

1144. — *Quæritur 12.*, in quibus impedimentis s. pœnitentiaria habeat facultatem dispensandi. Ad hujus quæsiti declarationem, quæ multum potest prodesse ad praxim parochorum et confessariorum, hic operæ pretium duxi adnotare, quæ habentur in bulla summi Pontificis *Benedicti XIV.*, quæ incipit: *Pastor bonus*, edita die 13. Aprilis anno 1744, ubi confirmata et inserta est bulla *Innocentii XII.* emanata 3. April. 1692, incipiens: *Romanus Pontifex*. Ibi §. 39. pro matrimoniis nondum contractis sic habetur: *In matrimoniis contrahendis possit idem major pœnitentiarius in foro conscientiæ tantum super impedimentis occultis, quæ matrimonium non dirimunt, dispensare vel dispensari mandare.* Hujusmodi autem impedimenta tantum impedientia hodie (ut diximus supra) ad tria reducuntur, nempe votum, sponsalia et ecclesiæ vetitum. Quo vero ad impedimenta dirimentia, sic ibi traditur: *At a dispensationibus... super quocumque im-*

(1) *ut idem Cont. Tourn. ib. n. 2. et Benedictus XIV. notif. 87. n. 46. cum Syro.*

pedimento ex quovis gradu, sive consanguinitatis sive affinitatis ex copula licita, seu ex cognatione spirituali proveniente, etiam in foro conscientiæ tantum, tametsi impedimentum sit occultum, et periculum scandalorum immineat, in eisdem matrimoniis contrahendis abstineat.

Circa vero impedimenta in matrimoniis jam contractis §. 40. sic dicitur: *In contractis vero matrimoniis a dispensatione seu matrimonii reconvalidatione in gradibus primo et secundo, seu secundo tantum consanguinitatis vel affinitatis ex copula licita, etiam in occultis, pariter abstineat; præterquam si in secundo tantum gradu prædicto impedimentum saltem per decennium duraverit occultum, et oratores simul publice contraxerint et convixerint, et uti conjuges legitimi reputati fuerint. In tertio autem et quarto gradibus occultis in contractis possit dispensare, atque etiam in iisdem tertio et quarto gradibus publicis possit revalidare matrimonia, ex causa subreptionis et obreptionis occultæ litterarum apostolicarum nulliter contracta: præterquam si falsitas consistat in narratione præcedentis copulæ, quæ antea revera non intercesserat.* Et ratio hujus est, quia in reconvalidatione matrimonii nulli propter copulam falso expositam non redundat infamia in contrahentes. Deinde super affinitate ex copula illicita §. 43. dicitur: *Super impedimento occulto affinitatis ex copula illicita..., quotiescumque adsit rationabilis causa, licet periculum... scandalorum non immineret..., in matrimoniis tam contractis quam contrahendis, in foro conscientiæ dispensare et dispensari mandare... valeat.* Super impedimento autem criminis §. 44.: *Super occulto impedimento criminis adulterii, si fuerit cum fide data dumtaxat, neutro machinante, commissum, possit tam in contrahendis quam contractis matrimoniis dispensare. Si vero crimen... fuisset utroque vel altero machinante patratum, possit in occultis pariter dispensationem concedere; raro tamen, et quando necessitas postulaverit, ratione alicujus gravis imminentis periculi, quod prudentia majoris pœnitentiarii, re præsertim discussa in congregatione vel signatura, arbitrandum erit.* Demum in §. 57. ss. Pontifex confirmat omnia privilegia et indulta s. pœnitentiariæ concessa, etiam vivæ vocis

oraculo, ab aliis Pontificibus. Et idem *Benedictus* (1) refert, *Innocentium XII.* declarasse vivæ vocis oraculo, s. pœnitentiariæ esse concessas omnes facultates ad ejus forum pertinentes, exceptis iis, quæ in sua bulla *Romanus* exceptæ fuerant.

1145. — Insuper *notandum 1.*, quod ad dispensationem obtinendam non requiritur consensus ejus, cui prodesse debet, quamvis, ut prosit, ab ipso postea acceptanda sit; ita *Sanchez* (2) *et Salm.* (3), qui addunt, quod, si idem impedimentum afficit utrumque sponsum, sufficit pro uno dispensationem impetrare; secus vero, si impedimentum afficiat unum independenter ab impedimento alterius.

1146. — *Notandum 2.*, quod, cum petitur dispensatio a dataria, exprimendum sit nomen, cognomen, diœcesis originis et domicilii tantum, si orator ibi habeat perfectum domicilium; item utraque diœcesis sponsi et sponsæ, si ipsi diversas diœceses habeant. Quando vero petitur a s. pœnitentiaria, tacentur nomina et alia, sed tantum exprimitur persona et locus, quo litteræ sunt dirigendæ.

1147. — Hic refert ad praxim confessarii adnotare formulam supplicationis ad impetrandam a s. pœnitentiaria dispensationem impedimenti ad contrahendum sive reconvalidandum matrimonium, videlicet:

Intus: *Eminentissimo e Reverendissimo Signore.*

NN., avendo avuto copula con una donna si ritrova aver data parola di matrimonio ad N.N. sua sorella; e perchè l'impedimento è occulto, e non succedendo il detto matrimonio ne verrebbe molto scandalo, supplica perciò l'Em. S. à volergli concedere la dispensa. La risposta si degnera di mandarla à Napoli (o pur ... per la posta di Napoli à Nola) in testa di... (hic exprimatur nomen et cognomen illius, ad quem rescribendum erit).

Si autem petitur dispensatio voti castitatis:

NN. si ritrova aver fatto voto di castità, ma perchè sta in grave periculo d'incontinenza, prega per tanto l'Em. S. a dispensare nel subdetto voto, affine di poter contraere

(1) *notif. 87. n. 7.* — (2) *l. 8. d. 3. n. 4.* — (3) *de matr. c. 14. p. 3. n. 38.*

matrimonio etc. Ita, si matrimonium nondum est contractum; si vero matrimonium jam est contractum, sic scribi potest:

*NN., ignaro (o consapevole) dell' impedimento, ha contratto matrimonio con una donna, la cui madre (o sorella) avea prima carnalmento conosciuta; onde, essendo l'impedimento occulto, e perciò non potendosi separari senza scandalo, supplica l'Em. S. per l'assoluzione e dispensa. La risposta etc.**)

Foris autem inscribetur: *All' Eminentissimo e Reverendissimo Signore, Signore e Patrone Colendissimo,*

Il Signor Cardinale Penitenziere Maggiore.

Roma.

1148. — Delegatus autem, cui commissa fuerit executio dispensationis, poterit in dispensando hanc vel similem formulam adhibere post datam sacramentalem absolutionem: *Et insuper auctoritate apostolica mihi con-*

---

*] *Id est* (juxta versionem *s. Alphonsi* in hom. ap. tr. 18, 88.): Intus: *Eminentissime et Reverendissime Domine! NN., cum carnaliter cognovisset quamdam mulierem, dedit fidem de matrimonio contrahendo NN. ejus sorori. Et quoniam impedimentum est occultum, et matrimonium, si cum præfata sorore non contraheretur, magnum eveniret scandalum, quapropter suppliciter orat Em. V., ut ei dispensationem benigne indulgeat. Responsum dignetur mittere Neapolim (aut Nolam per publicum cursorem Neapolitanum) ad Rev...* (hic exprimatur nomen et cognomen illius, ad quem rescribendum erit). Si autem petitur dispensatio voti castitatis: *NN., cum castitatis voto sit obstrictus et in gravi versetur periculo incontinentiæ, suppliciter orat Em. V., ut dignetur oratori a præfato voto dispensationem indulgere, quo matrimonium contrahere possit etc.* Ita si matrimonium nondum est contractum; si vero matrimonium jam est contractum, sic scribi potest: *NN., ignarus (aut conscius) impedimenti contraxit cum muliere, matrem (sive sororem) cujus jam antea carnaliter cognoverat; sed cum impedimentum sit occultum, ideoque cum nequeat sine scandalo separari, supplicat Em. V. pro absolutione et dispensatione. Responsum etc.* Foris autem inscribetur:

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino, Domino colendissimo, Domino Cardinali Pœnitentiario majori, Romam.

Editor.

cessa dispenso tecum super impedimento primi (*seu secundi, seu primi et secundi*) *gradus proveniente ex copula illicita, a te habita cum sorore mulieris, cum qua contraxisti* (aut *contrahere intendis*), *ut matrimonium cum illa rursus contrahere possis, renovato consensu; et prolem, si quam suscepisti* (vel *suscipies*) *legitimam declaro. In nomine Patris etc.* Si vero dispensatio sit a voto castitatis, dicitur: *Insuper tibi votum castitatis, quod emisisti, ut valeas matrimonium contrahere, et illo uti, in opera, quæ tibi præscripsi, dispensando commuto. In nomine etc.* Si quis, non obstante voto castitatis, matrimonium jam inierit, dicitur: *Item non obstante castitatis voto, quod emisisti, in matrimonio remanere et debitum conjugale exigere possis, auctoritate apostolica tecum dispenso. In nomine etc.*

Qui autem velit legere bullam *Benedicti XIV.*, ubi præscribitur forma procedendi in omnibus causis nullitatis matrimonii, videat *P. Zachariam ap. Croix* (1), qui illam in extensum refert. Incipit præfata bulla: *Dei miseratione*, fuitque edita tertia Novembr. anno 1741 (2).

LITTERAE ENCYCLICAE ET DECRETA BENEDICTI XIV.,

spectantes ad sacramentum matrimonii.

I.

SUPER MATRIMONIIS SECRETIS.

Satis vobis compertum esse non dubitamus, venerabiles Fratres, eam semper fuisse piæ matris ecclesiæ vigilem curam, ut sacramentum matrimonii, *magnum* ab Apostolo nuncupatum, publice et palam a fidelibus celebretur. Quod quidem ut diligentius, quam antea factum fuerat, in posterum ab omnibus observaretur, sancta Tridentina synodus, Lateranensis concilii sub Innocentio III. celebrati vestigiis inhærendo, præcepit, ut in

(1) *l. 6. p. 3. n. 430.* — (2) *vide bullar. Benedicti XIV.; vide etiam Lacroix l. 6. p. 3. n. 909.*

posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parocho tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter missarum solemnia publice denuntietur: deindeque, nullo legitimo concurrente impedimento, ad illius celebrationem in facie ecclesiæ coram parocho vel alio sacerdote de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus præsentibus rite procedatur. Voluit etiam eadem sancta synodus, apud parochum diligenter librum custodiri, in quo conjugum et testium nomina diesque et locus matrimonii describantur.

Providæ tamen hujusmodi leges, tanta auctoritate saluberrime institutæ, prava horum temporum conditione sensim prolabi visæ sunt, et enerves propemodum reddi, ob matrimonia usu nimis recepta, quæ occulte adeo celebrantur, ut illorum notitia, quantum fieri potest, obliteretur et in tenebris ignorantiæ perpetuo jaceat consepulta. In more etenim positum est, illa celebrari nullis præviis factis denuntiationibus, coram solo parocho vel alio sacerdote de ejus licentia, adhibita præsentia tantum duorum testium apposite a contrahentibus advocatorum, quorum fides nemini illorum est suspecta, remque peragi sæpe extra ecclesiam, quandoque etiam intra illam, januis tamen occlusis, vel eo temporis momento, quo semota alterius cujusvis præsentia, scientia initi matrimonii præter parochi, contrahentium testiumque personas alios penitus effugiat.

Quantum a sacramenti dignitate et ab ecclesiasticarum legum præscripto occulta hæc matrimonia, *conscientiæ* vulgo nuncupata, ut plurimum abhorreant, satis superque conjicere quis poterit, qui mentis aciem ad exitiosos illorum effectus convertat. Hinc enim gravia ortum habent peccata, præsertim vero eorum, qui divini judicii interminatione posthabita, priore uxore, cum qua clam contraxerunt, relicta, cum alia spe futuri matrimonii decepta et in turpem secum vivendi licentiam abducta, palam contrahere promittunt. Quorundam vero mentem ita pravæ cupiditates excæcant, ut novum contrahere secretum matrimonium audeant post alterum secreto itidem contractum, et nondum prioris conjugis morte solutum, seseque magno scelere polygamos reddant. Alii

etiam eo impudentiæ devenere, ut in hujus magni sacramenti contemptum, post primas secreto initas, et alteras aut publice aut privatim nuptias contrahendo, sese audacius polygamia pariter innodare non perhorrescant. Age vero, quam gravia, quam nullo pacto ferenda ex his matrimoniis mala oriantur. Si enim ad quamcumque matrimonii suspicionem summovendam, virum seorsim a muliere vivere contingat, sublata est illico individua vitæ consuetudo, et contemptum est verbum Domini: *Adhærebit homo uxori suæ, et erunt duo in carne una.* Sin hæc vitæ consuetudo servetur, nemo est, qui illam criminis non arguat, et utpote detestabilem in scandali materiam non traducat. Neque illata per scandalum dispendia rependit subsecuta celebratio occulti matrimonii, quod in tenebris delitescit et ab omnibus ignoratur.

Leviora quoque damna non sunt, quæ susceptæ proli irrogantur. Sæpe enim contingit, illam a parentibus et a matre præsertim amotam nec pie nec liberaliter institui, sed incertis fortunæ casibus objectam relinqui; nisi etiam parentes ipsi contra naturæ leges ausu nefario illius vitæ insidientur. Ubi vero tam immane facinus parentes deterreat, illosque ad sobolem alendam instituendamque humanitas ipsa compellat; alia imminet liberis susceptis ex occulto matrimonio lugenda avitarum facultatum et bonorum jactura, pro quorum possessione assequenda, quamvis clament jura sanguinis, illis tamen careant necesse est propter occulta parentum matrimonia et ademptam legitimitatis et filiationis probationem. Huic etiam malorum origini sunt referenda ipsa quoque secreta matrimonia contracta a filiisfamilias contra patris juste dissentientis voluntatem; ex quibus quam gravia incommoda exoriri soleant, neminem latet. Quid plura? adeo invaluit malitia, ut quandoque in minoribus ordinibus constituti pensiones et beneficia, ad divinum cultum et ecclesiastica munia instituta, etiam post initum clam matrimonium retinuerint, sibique de mammona iniquitatis loculos miserrime comparaverint.

Deflenda hæc igitur potius uberibus lacrymis, quam latiore calamo explicanda malorum congeries, cum ex hac apostolicæ sedis specula omnes sibi vindicet nostræ vigilantiæ curas, temperare non possumus, quin vos

ipsos, venerabiles Fratres, in partem nostræ sollicitudinis evocantes, vestram pietatem et zelum excitemus ad custodiendas vigilias noctis super grege vobis credito, quem luctuosa horum temporum conditio in discrimen adducit. Primum itaque periculi non infrequens occasio vos reddat difficiliores ad remittendum publicationes, a quibus contracturi matrimonium sæpe per malitiosam suggestionem petunt dispensari. Quam caute solerterque oporteat ea in re episcopos versari, non obscura vobis a concilio Tridentino exhibentur argumenta. Si enim (ait eadem sancta synodus) probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, si præcesserint denuntiationes; tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem parocho et duobus testibus præsentibus matrimonium celebretur, et deinde ante illius consummationem denuntiationes in ecclesia fiant, ut, si aliqua subsunt impedimenta, facilius detegantur. Præterea, licet episcopo relictum sit omnimode super denuntiationibus dispensare, hæc tamen facultas non a sola dispensantis voluntate pendet, sed a Tridentino coercetur arctis prudentiæ discretique arbitrii legibus; quod idem est, ac legitimam causam dispensationis requirere.

Parem quoque, imo fortasse majorem vigilantiam necesse est a vobis adhiberi, ne post remissas denuntiationes celebretur matrimonium coram parocho, vel alio sacerdote ab ipso parocho vel a vobis deputato, præsentibus duobus vel tribus testibus confidentibus, ne ulla celebrationis notitia vel rumor oriatur. Id enim, ut ad præscriptum sacrorum canonum licite fieri possit, non satis est obvia quævis et vulgaris causa, sed gravis, urgens et urgentissima requiritur. A sacro nostræ pœnitentiariæ tribunali eo potissimum casu fit potestas ita celebrandi matrimonium, quo vir et fœmina, in figura matrimonii publice degentes, et de quibus nulla viget criminis suspicio, in occulto tamen concubinatu perseverent; facile enim quisque conjiciet, quam absonum esset, eos a statu damnationis per gratiam sacramenti revocandos, ad publice contrahendum matrimonium præviis denuntiationibus compelli. Hanc vero praxim vobis duximus proponendam, non quia dispensatio præmisso casui solum congruat, cum alii similes et fortasse urgentiores esse

possint, in quibus dispensari expediat; sed quia vestri pastoralis officii partes versari debent in sedulo investiganda legitima et urgenti causa dispensationis, ne matrimonia occulte celebrata luctuosos habeant exitus, quos intimo cordis mœrore recensuimus.

Hunc porro in scopum vos hortamur et impense admonemus, ut personarum matrimonium secreto contrahere petentium diligens fiat a vobis inquisitio: an scilicet ejus qualitatis, gradus et conditionis sint, quæ id probe exposcant; an sint sui vel alieni juris; an filiifamilias, quorum nuptiæ patri juste dissentienti sint invisæ: ab episcopali etenim, quod geritis, munere nimium esset alienum, facilem præberi filio inobedientiæ occasionem; an res sit de personis ecclesiasticis, licet in minoribus ordinibus constitutis, pensiones et beneficia ecclesiastica obtinentibus, ut detestabilis illorum retentio in statu uxorato congruis remediis postea compescatur. Potissimum vero curet vestra sollicitudo, antequam secreti matrimonii licentia concedatur, ut contrahentes clara et indubia et a quavis fraude immunia exhibeant documenta status liberi, ad avertendum ab iis, qui improbi sunt ingenii, polygamiæ periculum.

Quod attinet ad ministrum secreti matrimonii, volumus ad id munus deputari parochum alterius ex contrahentibus, quem notitia personarum, experientia et diuturnus rerum usus quovis sacerdote extraneo peritiorem effecisse præsumuntur. Si quæ tamen vobis occurrant circumstantiæ, quæ alium sacerdotem loco parochi exposcere videantur, gravi impellente causa, is sacerdos a vobis eligatur, qui probitate et doctrina et obeundi muneris peritia commendetur. Uni tamen aut alteri sacramenti ministro a vobis deputando districte præcipiatur, ne matrimonio intersit, nisi prius paterna charitate conjuges in Domino monuerit, sobolem procreandam regenerari quamprimum oportere sacro baptismatis lavacro; ac Christo judici districtam reddituros esse rationem, nisi filios ut legitimos agnoverint, eosque pietate bonisque moribus imbuerint et frui patiantur bonis temporalibus, a majoribus in supremis tabulis relictis vel provida legum auctoritate delatis.

Celebrato autem matrimonio, indilate a parocho vel alio

sacerdote, coram quo initum est, exhibeatur episcopo illius scriptum documentum, cum nota loci et temporis testiumque, qui celebrationi interfuerunt. Vestrum erit postea diligenter incumbere, ut ad perennem gestæ rei memoriam præfatum documentum fideliter transcribatur in libro prorsus distincto ab altero, in quo matrimonia publice contracta de more annotantur. Hujusmodi liber pro matrimoniis secretis apposite compactus, clausus et sigillis obsignatus, in vestra episcopali cancellaria caute erit custodiendus: et eo tantum casu resignari et aperiri vestra accedente licentia eum patiemini, quo alia id genus matrimonia describi oporteat, vel id sibi vindicet justitiæ administrandæ necessitas; vel demum, quo aliquod documentum ab eo exposcant verum interesse habentes, quibus probationum aliunde petendarum non suppetit copia: sedulo tamen animadvertentes, ut re absoluta denuo claudatur et sigillis, ut antea, obsignetur. Fides seu attestationes clam celebrati matrimonii a parocho vel sacerdote, qui vices parochi gessit, exarandæ vobisque exhibendæ, transcribantur in dicto libro, prout jacent de verbo ad verbum a persona a vobis deputanda, quæ apud omnes integritatis probatique nominis luculentum habeat testimonium. Fides vero et attestationes ipsæ in secretiori loco sartæ tectæque a vobis serventur.

Quod si ex occulto hujusmodi matrimonio prolem nasci contingat, eadem mundetur salutari aqua baptismi in ecclesia, in qua aliis infantibus hoc sacramentum indistincte confertur. Et quia ad operiendum clam initum matrimonium facile est, in libro baptizatorum nullam fieri mentionem parentum, et eorum nomina consulto reticeri, volumus ac expresse mandamus, ut a patre baptizati, eoque defuncto ab illius matre suscepta proles vobis denuntietur, dictaque denuntiatio fiat vel immediate per parentes ipsos, vel per litteras eorum charactere exaratas, vel per fide dignam personam ab ipsis parentibus designatam; ut certo et clare vobis constet, quod proles tali loco et tempore, vel reticitis vel falso expressis nominibus parentum, baptizata est legitima, licet occulti matrimonii fœdere procreata. Quæ sane omnia cum vobis innotuerint, ne illorum excidat memoria, in libro fideliter

describentur ab eo, cui facta a vobis est potestas annotandi matrimonia occulte celebrata. Liber, in quem baptizatorum ac utriusque parentis nomina referentur, quamvis distingui debeat ab altero matrimoniorum, eadem tamen diligentia iisdem cautelis in cancellaria episcopali clausus et sigillis obsignatus erit custodiendus, prout librum matrimoniorum caute custodiri supra mandavimus.

Quia vero nonnulli deesse non possunt, qui propriæ conscientiæ vocibus obsurdescant et nostris hisce mandatis parere negligant: debita pœnarum districtione pro modo culpæ a vobis puniantur. Quin imo, cum satis nobis experientia compertum sit, in hujusmodi negotiis homines, in terram oculos declinantes ob humanos respectus, tardiores effici et a recte agendi semita revocari; mandamus idcirco, matrimonia occulta a vobis evulgari et nota fieri, si certo vobis constiterit, ex aliquo matrimonio occulto procreatam fuisse sobolem, et baptizatam suppressis parentum nominibus, nulla præstita vobis notitia, ut par erat, ab illius parentibus intra triginta dies a nativitate numerandos.

Ne autem contumaces et inobedientes, violatæ fidei proditique secreti pastores suos insimulent, sedulo a vobis curandum est, ut a parocho vel alio sacerdote pro secreta celebratione matrimonii a vobis deputando conjuges clare et aperte moneantur, ea lege et pacto illis permitti secreti matrimonii celebrationem, ut soboles inde procreanda non solum regeneretur sacro baptismate, sed post baptisma denuntietur episcopo cum nota loci et temporis administrati sacramenti, ac sincera indicatione parentum, a quibus ortum habuit, quemadmodum supra præmissum est: alioquin matrimonium, licet contractum data per episcopum secreti fide, in lucem proferetur in gratiam filiorum et ad propulsandam ab illis gravem nulloque pacto ferendam jacturam. Volumus denique ac mandamus, fides seu attestationes matrimonii clam initi, et sobolis ex eo procreatæ, excerptas ex dictis libris, modo, quo dictum est, apud vos caute custodiendis, tantam promereri fidem, quantam sibi alii libri parochiales baptismatis et matrimonii vindicare consueverunt.

Hæc a vobis, venerabiles Fratres, in hac temporum calamitate observari enixe præcipimus ad communem ani-

marum salutem et ad præsidium ecclesiasticæ disciplinæ, propter invalescentem hominum malitiam nova semper detrimenta vel patientis vel reformidantis. Cæterum nostris hisce litteris sublata nolumus ea validiora remedia, quæ huic malo in diem ingruenti consona dignoscet prudentia vestra, ad pastorale officium cumulate obeundum. Vobis interea paternæ charitatis et benevolentiæ testem apostolicam benedictionem impertimur.

Datum Romæ apud s. Mariam Majorem die 17. Novembris 1741, pontificatus nostri anno secundo.

II.

DECRETUM

super matrimoniis hæreticorum in Hollandia et Belgio.

Matrimonia, quæ in locis fœderatorum ordinum dominio in Belgio subjectis iniri solent, sive inter hæreticos ex utraque parte, sive inter hæreticum ex una parte virum, et catholicam fœminam ex alia, aut vice versa, non servata forma ex sacro Tridentino concilio præscripta: utrum valida habenda sint nec ne, diu multumque disceptatum est, animis hominum ac sententiis in diversa distractis: id quod satis uberem anxietatis ac periculorum sementem per multos annos subministravit, quum præsertim episcopi, parochi atque illarum regionum missionarii nihil certi hac super re haberent, nihil vero inconsulta sancta sede auderent statuere ac declarare. Cum autem proxime evolutis annis in tam ancipiti gravique causa apostolicæ sedis judicium vehementius exposceretur, urgeretque id inprimis vigilantissimus Yprensis episcopus dum pro debito officii sui et sua erga beati Petri cathedram observantia, de ecclesiæ ibi concreditæ statu ad Romanum Pontificem referebat, ponendumque omnino esse tam prolixæ dubitationi finem gravissimis verbis ac rationibus persuaderet: *Clemens XII.* id temporis Romanus Pontifex, qui rei gravitatem, quanti oportebat, æstimaret, sacræ congregationi eminentissimorum cardinalium concilii Tridentini interpretum in mandatis dedit, ut de tota controversia diligenter more suo cognosceret. In re itaque tanti momenti, volens eadem sacra congregatio quam

accuratissime procedere, commissæ sibi cognitionis initium ab exquisitis aliorum quoque Belgii episcoporum relationibus atque sententiis, quas desuper explorati sategit, petendum duxit, eodemque tempore audire voluit præstantes aliquot hujus almæ Urbis theologos, quibus injunxit, ut rem totam ea, qua decet, maturitate discuterent suamque opinionem proferrent. At dum hæc maxime agerentur, supersedendum per aliquot menses fuit ab istiusmodi causæ expeditione, propter viduitatem, quæ intercidit Romanæ ecclesiæ, donec ad summum Pontificatum feliciter evectus sanctissimus *D. N. Benedictus XIV.* inter primas regiminis sui curas, causæ hujus cognitionem repeti jussit a memorata sacra congregatione concilii, quam voluit coram se haberi, ut, auditis eminentissimorum Patrum sententiis, ipse demum, quid hac in re tenendum foret, supremo suo pronuntiaret oraculo. Cum igitur congregatio præfata sub die 13. Maji currentis anni 1741, coram Sanctitate sua fuerit habita, idem sanctissimus D. N., spatio aliquo temporis, ad rem secum expendendam accepto, hanc nuper declarationem et instructionem exarari præcepit, qua veluti certa regula ac norma omnes Belgii antistites, parochi earumque regionum missionarii et vicarii apostolici deinceps in hujusmodi negotiis uti debeant.

Primo scilicet, quod attinet ad matrimonia ab hæreticis inter se in locis fœderatorum ordinum dominio subjectis celebrata, non servata forma per Tridentinum præscripta, licet Sanctitas sua non ignoret, alias in casibus quibusdam particularibus, et attentis tunc expositis circumstantiis, sacram congregationem concilii pro eorum invaliditate respondisse, æque tamen compertum habens, nihil adhuc generatim et universe super ejusmodi matrimoniis fuisse ab apostolica sede definitum, et alioquin oportere omnino ad consulendum universis fidelibus in iis locis degentibus, et plura avertenda gravissima incommoda, quid generaliter de hisce matrimoniis sentiendum sit, declarare; negotio mature perpenso, omnibusque rationum momentis hinc inde sedulo libratis, declaravit statuitque, matrimonia in dictis fœderatis Belgii provinciis inter hæreticos usque modo contracta, quæque imposterum contrahentur, etiamsi forma a Tridentino

præscripta non fuerit in iis celebrandis servata, dummodo aliud non obstiterit canonicum impedimentum, pro validis habenda esse; adeoque si contingat, utrumque conjugem ad catholicæ ecclesiæ sinum se recipere, eodem, quo antea, conjugali vinculo ipsos omnino teneri, etiamsi mutuus consensus coram parocho catholico ab eis non renovetur; sin autem unus tantum ex conjugibus, sive masculus sive fœmina convertatur, neutrum posse, quamdiu alter superstes erit, ad alias nuptias transire.

Quod vero spectat ad ea conjugia, quæ pariter in iisdem fœderatis Belgii provinciis absque forma a Tridentino statuta contrahuntur a catholicis cum hæreticis, sive catholicus vir hæreticam fœminam in matrimonium ducat, sive catholica fœmina hæretico viro nubat: dolens imprimis quam maxime Sanctitas sua, eos esse inter catholicos, qui insano amore turpiter dementati ab hisce detestabilibus connubiis, quæ s. mater ecclesia perpetuo damnavit atque interdixit, ex animo non abhorrent et prorsus sibi abstinendum non ducunt; laudansque magnopere zelum illorum antistitum, qui severioribus propositis spiritualibus pœnis catholicos coercere student, ne sacrilego hoc vinculo sese hæreticis conjungant: episcopos omnes, vicarios apostolicos, parochos, missionarios et alios quoscumque Dei et ecclesiæ fideles ministros in his partibus degentes serio graviterque hortatur et monet, ut catholicos utriusque sexus ab hujusmodi nuptiis in propriarum animarum perniciem ineundis, quantum possint, absterreant, easdemque nuptias omni meliori modo intervertere atque efficaciter impedire satagant. At si forte aliquod hujus generis matrimonium, Tridentini forma non servata, ibidem contractum jam sit, aut imposterum (quod Deus avertat) contrahi contingat, declarat Sanctitas sua, matrimonium hujusmodi, alio non concurrente canonico impedimento, validum habendum esse, et neutrum ex conjugibus, donec alter eorum supervixerit, ullatenus posse sub obtentu dictæ formæ non servatæ novum matrimonium inire; id vero debere sibi potissime in animum inducere conjugem catholicum, sive virum sive fœminam, ut pro gravissimo scelere, quod admisit, pœnitentiam agat ac veniam a Deo precetur, coneturque pro viribus alterum conjugem a vera fide deerrantem ad gremium catholicæ

ecclesiæ pertrahere ejusque animam lucrari: quod porro ad veniam de patrato crimine impetrandam opportunissimum foret, sciens de cætero, ut mox dictum est, se istius matrimonii vinculo perpetuo ligatum iri.

Ad hæc declarat Sanctitas sua, ut, quidquid hactenus sancitum dictumque est de matrimoniis, sive ab hæreticis inter se, sive inter catholicos et hæreticos initis in locis fœderatorum ordinum dominio in Belgio subjectis, sancitum dictumque intelligatur etiam de similibus matrimoniis extra fines dominii eorumdem fœderatorum ordinum contractis ab iis, qui addicti sunt legionibus seu militaribus copiis, quæ ab iisdem fœderatis ordinibus transmitti solent ad custodiendas muniendasque arces conterminas, vulgo dictas *di barriera;* ita quidem, ut matrimonia ibi præter Tridentini formam, sive inter hæreticos utrimque sive inter catholicos et hæreticos inita, valorem suum obtineant, dummodo uterque conjux ad easdem copias sive legiones pertineat; et hanc declarationem vult Sanctitas sua complecti etiam civitatem Mosæ Trajectensis, a republica fœderatorum ordinum, quamvis non jure dominii, sed tantum oppignorationis, ut ajunt, nomine possessam.

Tandem circa conjugia, quæ contrahuntur, vel in regionibus principum catholicorum ab iis, qui in provinciis fœderatis domicilium habent, vel in fœderatis provinciis ab habentibus domicilium in regionibus catholicorum principum, nihil Sanctitas sua de novo decernendum aut declarandum esse duxit, volens, ut de iis, juxta canonica juris communis principia, probatasque in similibus casibus alias editas a sacra congregatione concilii resolutiones, ubi disputatio contingat, decidatur; et ita declaravit statuitque, ac ab omnibus imposterum servari præcepit. Die 4. Novembris 1741.

III.

DECRETUM

super dispensationibus in matrimoniis.

Ad apostolicæ servitutis nostræ ministerium pertinet sedula invigilare cura, ut dispensationes super gradibus affinitatis seu consanguinitatis, intra quos matrimonia contrahi prohibentur, vel super aliis a sacris canonibus statutis impedimentis nisi ex debitis causis non concedantur, et omnia inde amoveantur, unde nota aliqua ab improbis aspergi possit nomini ac decori Romanæ ecclesiæ, cui, licet immerito, divina benignitate præsidemus.

Sane quidem ad dispensationes obtinendas ab iis, qui eas postulant, in supplici libello causæ pro illis consequendis exprimi solent: quæ si ejusmodi fuerint, ut juxta canonicas sanctiones et prudens ecclesiasticæ provisionis arbitrium locus ad dispensandum esse videatur, dispensatio concedi solet, ejusque executio ordinario ut plurimum committi, cui onus incumbit diligenter inquirendi, an causæ expositæ veritate nitantur, ut veris illis existentibus gratia executioni demandetur; secus vero, si causæ nullatenus veritati consentaneæ sint. Si autem contingat ob causas minime veras existentes, ut dispensatio executioni non tradatur, qui eam impetrarunt, apud negotiorum gestores seu litterarum apostolicarum expeditores conqueruntur, a quibus nonnumquam responderi solet, executionem perperam et injuria denegatam fuisse, quia expressio causarum earumque verificatio in dispensationibus non est aliquid substantiale, sed formalitas quædam et forensis styli consuetudo: quod non minus veritati adversatur, quam executionis ordinem ac modum bene ac prudenter constitutum subvertit: *cum expressio causarum earumque verificatio ad substantiam et validitatem dispensationis pertineat, illisque deficientibus gratia nulla ac irrita sit, nullamque executionem mereatur.*

Id autem ut plurimum evenit in dispensationibus, in quibus apponi solet clausula: *Et oratoribus vitæ periculum immineret:* quæ cum sæpe in dispensationibus in primo et secundo, vel in secundo gradu, et in nonnullis aliis canonicis impedimentis sine ulla ratione, causa et

veritate expressa reperiatur, ordinarii locorum, qui cautius et accuratius se gerunt, nisi vitæ periculum imminеat, dispensationem exequi recusant; alii vero, fortasse falso rumore inducti, quod hujusmodi clausula sit mera formalitas, indulgentius quam necesse est procedentes, periculo vitæ neque argumentis probabilibus verificato, eoque oratoribus saltem verisimiliter imminere comperto, gratiam dispensationis exequuntur.

S. M. prædeçessor noster *Pius PP. V.* in sua constitutione, per viam motus proprii expedita et publicata sub die 5. Decembris anno 1566., cujus initium est: *Sicut accepimus*, decrevit: „omnes et singulos procura„tores tam officii sacræ pœnitentiariæ seu contradicta„rum, quam alios quoscumque sollicitatores et scripto„res, qui veritatem facti a narratione, quam ab ipsis „partibus habuerunt, quoad substantialia et qualitates „necessario exprimendas diversam faciunt, seu quoquo „modo intervertunt aut immutant aut depravant, et per „subreptionem et obreptionem gratias a Romanis Pon„tificibus extorquent, pœnam falsi incurrere, et ea pu„niri omnino debere."

Hujusmodi autem constitutio, quamquam videatur pertinere dumtaxat ad procuratores, sollicitatores et scriptores officii sacræ pœnitentiariæ, ubi per id temporis matrimoniales dispensationes etiam in foro externo concedi solebant: nihilominus pro pastorali nostra et paterna ex alto nobis commissa cura hortamur, monemus, ac præcipimus omnibus et singulis negotiorum gestoribus, procuratoribus et expeditoribus „litterarum apostolicarum, „etiam datariæ nostræ, ut, cum supplices preces pro „aliqua matrimoniali dispensatione porrecturi sunt, id „primum ante omnia agant, ut plenam atque exactam „facti notitiam assequi curent; sciscitantes ab ipsis ora„toribus, an hæ et illæ causæ adsint, ex quibus sciunt, „dispensationem concedi solere in hoc vel illo gradu; „deinde in supplici libello facti speciem nitide ac sin„cere exponant, caveantque diligenter, ne illam aliqua„tenus in rebus substantialibus alterent, immutent, in„vertant, corrumpant; sed stricte adhæreant iis, quæ ab „oratoribus sibi exposita fuerunt, et multo magis absti„neant, ne quid falsi aut ficti proprio ingenio inventum

„vel excogitatum ad gratiam dispensationis facilius ob„tinendam in precibus obtrudant"; demum præ oculis habentes, se operam suam in ecclesiasticis negotiis in hac alma Urbe exhibere, ubi cathedra veritatis est; ipsam solam ament, et sectentur veritatem, non lucrum aut gratiam et favorem supplicantium; diligenterque videant, ne mendacii aut erroris merito argui cum animæ suæ detrimento possint, falso et perperam asserentes, causas earumque verificationes, ex provida nostrorum prædecessorum dispositione in hujusmodi gratiis ad ecclesiasticæ disciplinæ vigorem et canonicarum legum et apostolicarum constitutionum voluntatem servandam apponi et respective demandari solitas, vanas et superfluas esse, et tamquam inanes curiæ formalitates parvi aut nihili esse faciendas.

Præterea hujusmodi graves abusus, quibus honor et decus hujus almæ Urbis dehonestatur, et sedis apostolicæ splendori ac dignitati officitur, penitus abolere cupientes: motu proprio, ex certa scientia ac de apostolicæ potestatis plenitudine præfatam „constitutionem s. „m. *Pii V.* prædecessoris nostri extendimus ac produ„cimus ad omnes prædictos negotiorum gestores, pro„curatores et expeditores litterarum apostolicarum cujus„cumque status, gradus, ordinis et conditionis, et quo„cumque indulto, privilegio et dignitate munitos, et qua„tenus opus sit, eam de novo ferimus, statuimus et in„novamus; volentes ac decernentes, ut in omnibus su„perius expressis casibus pœna falsi contra delinquen„tes locum habeat, sine tamen præjudicio obligationis „refundendi expensas oratoribus, qui ob illorum culpam „ejusmodi dispensationes, quæ executioni demandari ne„queunt, obtinuerunt."

Denique omnes et singulos venerabiles Fratres archi„episcopos, episcopos et locorum ordinarios, cæterosque „executores litterarum apostolicarum, quibus hujusmodi „dispensationum executio committi solet, enixe rogamus „et obsecramus, ut sedulo ac diligenter attendant, prius„quam dispensationis gratiam exequantur, an causæ in „apostolicis litteris expressæ, et quarum verificatio eorum „curæ et vigilantiæ a sede apostolica commissa est, ve„ræne an secus existant, an potius sedi apostolicæ fal-

„sum expositum et veritas reticita fuerit: qua super re „eorum conscientiam oneramus." Et quoniam in iisdem apostolicis litteris super dispensationibus in gradibus prohibitis aliisque præfatis impedimentis nonnulla observata sunt, quæ negotium executoribus quandoque exhibere, et scrupulos eorum animis ingerere solent, apostolicæ nostræ sollicitudinis erit, ea dilucidius et apertius in iisdem dispositionum litteris apostolicis exponere ac declarare, ut omni dubitatione sublata et causis coram executore hujusmodi probationum genere probatis, quo de illarum veritate moraliter certus reddatur, apostolicæ litteræ matrimonialium dispensationum sine ulla hæsitatione ad debitam executionem deduci possint.

Mandamus quoque et injungimus dilecto filio nostro Pompejo, tituli sancti Eusebii, s. Romanæ ecclesiæ presbytero cardinali Aldovrando, nuncupato prodatario nostro, ejusque successoribus datariæ apostolicæ prodatariis seu datariis pro tempore existentibus: ut in præmissis reos et culpabiles repertos pœna falsi, ut præfertur, puniant, cum potestate citandi, etiam per edictum, constito summarie de non tuto accessu, aliaque dicendi et faciendi in præmissis necessaria seu quomodolibet opportuna: non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, statutis et consuetudinibus et quibusvis indultis et privilegiis, quibuscunque personis, etiam speciali mentione dignis, datis etc. Datum Romæ apud s. Mariam Majorem quinto Calendas Martias anno incarnationis dominicæ 1742, pontificatus nostri anno secundo.

FINIS TOMI SEXTI.

INDEX
CAPITUM ET DUBIORUM,

cui annectuntur omnia summaria,

quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hic præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in sexto volumine continentur.

Littera l. denotat librum, n. numerum marginalem, v. versiculum.

LIBRI SEXTI
TRACTATUS QUINTUS.

CAPUT I.

pag.

Quid sit extrema unctio, et quæ circa eam observanda. 1

706. *Quid sit hoc sacramentum; et an a Christo institutum.* — 707. *Quær. 1., an per quamlibet unctionem partialis gratia conferatur. Quær. 2., an conferatur gratia recedente obice.*

708. De materia remota *hujus sacramenti.* 4 *An præceptum quotannis renovandi oleum obliget sub gravi; et an possit addi oleo benedicto aliud non benedictum.* — 709. *An oleum debet esse olivarum, et an benedictum. Dub. 1., an benedictio requiratur de necessitate. Dub. 2., an debeat esse benedictum præcise in ordine ad extremam unctionem. Dub. 3., an hæc benedictio possit a Papa committi simplici sacerdoti. Dub. 4., an sufficiat ungere una gutta olei.*

710. De materia proxima. *An unctio quinque* 6 *sensuum sit de necessitate sacramenti. An sit neces-*

pag.

saria unctio gemina oculorum etc.; et an unctio renum ac pedum. An ordo unctionem sit de necessitate. Et quæ spectent ad essentiam hujus sacramenti. — 611. De forma *Dub. 1., an forma omnino debeat esse deprecativa. Dub. 2., an sint de essentia verba: Per suam piissimam misericordiam. Dub. 3., an valeat forma dicendo: Ungo te etc.*

712. *Quibus ministranda sit extrema-unctio.* — 12
713. *Dub. 1., an valide conferatur sano. Dub. 2., an infirmo quacumque morbo laboranti. Dub. 3., an mulieri laboranti in partu.* — 714. *Dub. 4., an licite ministretur in solo periculo putato. Advert. 1., non esse expectandam extremam partem vitæ. Advert. 2., non licite ministrari, nisi immineat periculum proximæ mortis. Quid in dubio, an instet mortis periculum?* — 715. *Dub. 5., an hoc sacramentum possit iterari in eadem infirmitate.* — 716. *Quæ dispositio requiratur in suscipiente. Et an extrema-unctio sit danda post viaticum.* — 717. *An sit ministranda pueris.* — 718. *Dub. 1., an infantes sint capaces hujus sacramenti.* — 719. *Dub. 2., an danda pueris, de quorum usu rationis dubitatur.* — 720. *Dub. 3., an possit dari puero doli capaci, sed non adhuc communioni apto.* — 721. *Dub. 4., an possit dari adulto infirmo statim post baptismum.*

722. De ministro *hujus sacramenti. An quivis* 21
sacerdos possit illud dare ex consensu parochi præsumpto. Quid sancitum sit de regularibus. — 723. *Quid, si pastor absit vel nolit dare? Et quid, si sit excommunicatus aut suspensus?* — 724. *An liceat dare hoc sacramentum sine ministro. Et an possit unus unam, alius aliam partem inungere. An solus sacerdos possit illud ministrare. Quid, si ministrans inter unctiones deficiat?* — 725. *An sacerdos incurrat irregularitatem, si æger decedat, dum eum revolvit etc.*

726. De administratione *hujus sacramenti.* 24
An licet aliquando ministrare sine vestibus sacris. — 727. *Quale peccatum sit omittere orationes vel alias preces.* — 728. *Quale, deferre oleum sine lumine;*

pag.

et quale, omittere signum crucis. Et an liceat sacerdoti deferre oleum una cum viatico. — **729.** *An teneatur pastor dare hoc sacramentum petentibus, et an cum periculo vitæ. An teneantur dare alii sacerdotes.* — **730.** *An liceat parocho oleum retinere domi.*

731. De effectibus *hujus sacramenti. An per extremam-unctionem remittantur mortalia per se. Et an principalis ejus effectus sit remissio peccatorum, vel remissio reliquiarum peccati.* 27

732. De subjecto *hujus sacramenti. An sint capaces amentes; an ebrii; an impœnitentes, excommunicati et vulnerati in rixa; an phrenesi laborantes; an muti surdi, et cæci a nativitate.* — **733.** *An peccet graviter, qui negligit hoc sacramentum suscipere.* 29

CAPUT II.

De sacramento ordinis.

Dubium I. Quid sit ordo, quotuplex, et quæ ejus materia. 32

734. *Quid sit sacramentum ordinis, et quot sint ordines. At an prima tonsura sit ordo.* — **735.** *Quid sit ordinatio, et quid ordo. Et quinam sint effectus ordinis. Definitio cujusvis ordinis.* — **736.** *An singuli septem ordines sint sacramenta.* — **737.** *Sententia auctoris.* — **738.** *An episcopatus sit ordo distinctus a sacerdotio.*

739. *Quæ sit* **materia remota**, *et quæ* **proxima** *hujus sacramenti,* — **740.** *Dub. 1., an materia et forma ordinis sint a Christo in specie determinatæ.* (**Remissive ad n. 12. de sacramentis.**) — **741.** *Dub. 2., an valide ordinetur Latinus per materiam Græcis assignatam.* — **742.** *Dub. 3., an requiratur contactus instrumentorum.* — **743.** *Dub. 4., an contactus physicus.* — **744.** *An ab eodem episcopo debeat dici forma et tradi materia; et an ab eodem, qui confert ordines, debeat missa celebrari.* 39

745. *De materia cujusque ordinis. An materia* 42

pag.

acolythatus sit traditio urceolorum vel candelabri. — 746. *Qu. 1., quæ sit materia et forma subdiaconatus. Dub. 1., an sit calix cum patena vel liber epistolarum.* — 747. *Dub. 2., an calix et patena debeant esse consecrata. Et an peccet graviter subdiaconus ministrando in mortali.* (Remissive ad n. 38.) — 748. *Qu. 2., quæ sit materia et forma diaconatus.* — 749. *Qu. 3., quæ sit materia et forma presbyteratus.* 750. *Dub. 1., an requiratur ad valorem traditio utriusque speciei, nempe vini et hostiæ.* — 751. *Dub. 2., an valide ordinetur, qui tangit hostiam et non patenam.* 752. *Dub. 3., an, qui tangit calicem et patenam, sed non hostiam.* — 753. *Dub. 4., an, qui tangit solum calicem, sed non patenam.*

754. *Clericus exercens munus ordinis majoris,* 52
quem non habet, incurrit irregularitatem. Quid, si sit laicus? (Remissive ad n. 116.) — 755. *De ordinatione episcoporum; et an ad valorem requiratur trium episcoporum assistentia.* — 756. *An episcopus possit conferre primam tonsuram extra suam diœcesim.* — 757. *Quid agendum in dubio, an ordo sit collatus?* — 758. *Quomodo supplendi sint defectus in ordinatione commissi.* — 759. *Et an supplendi tempore statuto ad ordinationes.*

760. *Quinam episcopus possit ordinare.* (vide etiam 57
infra n. 769). — 761. *Quis sit minister ordinis.* — 762. *Qu. 1., an possit esse minister quivis sacerdos ex concessione Papæ. An etiam ad conferendum presbyteratum; et an ad conferendum diaconatum et subdiaconatum.* — 763. *Qu. 2., an abbates possint conferre tonsuram et ordines minores, aut litteras dimissorias concedere subditis suis non religiosis.* — 764. *Dub. 1., an possint ordines conferre suis novitiis.* — 765. *Et an novitii debeant ordinari ab episcopo loci novitiatus etc.* — 766. *Dub. 2., an abbates ordinantes non subditos valide ordinent.* — 767. *An conferens ordines minores in mortali graviter peccet.*

768. *A quo episcopo ordinari debeant regulares.* — 62
769. *Ordinatio sæcularium fieri debet a proprio episcopo, alias etc.* — 770. *Plura notanda ex bulla*

pag.

Speculatores. — 771. *Quid, si quis in una diœcesi habeat originem, in alia domicilium, et in alia beneficium?* — 772. *Quid, si quis casu alicubi nascatur?* 773. *Quid, si quis habeat diversa domicilia?* — 774. *Quando quis possit ordinari ab episcopo beneficii.* 775. *Dub 1., an episcopus beneficii possit dispensare in interstitiis.* — 776. *Dub. 2, an licite episcopus ordinet eum, cui confert beneficium, ut possit eum ordinare.* — 777. *Quid, si quis in diversis diœcesibus beneficia habeat? Et an studiosi contrahant domicilium.* — 778. *Quid requiratur, ut quis ordinetur ratione domicilii.* — 779. *An barones eorumque filii gaudeant domicilio feudorum. An officiales domicilio loci, ubi degunt.* — 780. *Quomodo possit quis ordinari ratione familiaritatis; et an hoc titulo possint ordinari famuli famulorum.*

Dubium II. Quæ requirantur in ordinando. 69

781. *Quinam valide aut invalide ordinentur.* — 782. *An valide ordinentur infantes.*

783. *Quæ requirantur, ut quis licite ordinetur.* — 72
784. *I. Ut sit viator, non neophytus, non infamis, hermaphroditus, irregularis etc.. An autem remaneant ordinati irregulares etc., quos episcopus protestatur, se non intendere ordinare.* — 785. *II. Animus clericandi. Dub. 1., an peccet suscipiens ordinem, nolens ascendere ad superiorem. Dub. 2., an peccet clericus in minoribus, si uxorem ducat. Dub. 3., an peccet suscipiens tonsuram ad effugiendum forum.* — 786. *III. Ut sit confirmatus.* — 787. *IV. Ut habeat litteras dimissorias. Not. 1. Episcopi regulariter tenentur per seipsos ordinare. Not. 2. Licentia data non expirat morte concedentis. Not. 3. Episcopus confirmatus potest dimissorias concedere, non vero suspensus etc. Not. 4. Potest episcopus eas dare etiam in aliena diœcesi existens. Not. 5. Non potest vero vicarius generalis.* — 788. *Not. 6. Quid de capitulo, sede vacante? Not. 7. Quid de abbatibus?*

pag.

Not. 8. A quibus debeant habere dimissorias regulares. Not. 9. Quid, si Papa det licentiam cum clausula, ut quis ordinetur a suo ordinario tantum. Not. 10. Potest episcopus ordinare habentem dimissorias. Not. 11. An ordinatio debeat fieri a certo episcopo designato. Not. 12. Sufficit licentia oretenus. — 789. Dub. 1., an episcopus possit ordinare alienum sub spe ratihabitionis. Dub. 2., an episcopus ordinans possit dispensare cum alieno super irregularitate etc. — 790. V. Examen de scientia, juxta qualitatem ordinis suscipiendi. — 791. Qu. 1., quæ debeat scire sacerdos, præsertim circa sacramentum pœnitentiæ. Qu. 2., an illitterati sint irregulares. Qu. 3., an in regularibus minor scientia requiratur. — 792. Quid ultra notandum circa examen? VI. Titulus sustentationis, de quo infra n. 813. — 793. VII. Ut ordines gradatim suscipiantur. — 794. VIII. Ut ordines suscipiantur tempore debito. Utrum in festis liceat ordinare in minoribus plus quam duos. — 795. IX. Ut serventur interstitia. — 796. An, qui eadem die suscipit duos ordines sacros, incurrat suspensionem. Quid, si in sabbato suscipit unum, alium in dominica? Dub. 1., an hæc suspensio sit latæ sententiæ. Dub. 2., an incurrat suspensionem, qui suscipit duos ordines sacros non servatis interstitiis. — 797. An liceat eadem die suscipere quatuor ordines minores cum subdiaconatu. Dub. 1., an excuset consuetudo contraria. Dub. 2., an taliter ordinatus incurrat suspensionem. Dub. 3., an regulares possint ordinari extra tempora. Dub. 4., an ipsi tunc possint ordinari in quovis festo duplici. Quid de initiandis in tribus diebus festivis? — 798. X. Ut servetur locus debitus, et existentia episcopi in propria diœcesi. — 799. XI. Aetas debita; alias incurritur suspensio. Dub. 1., an eam incurrat, qui ordinatur ante ætatem ex ignorantia crassa. Dub. 2., an mala fide ordinatus ante ætatem possit, ea completa, ordinem exercere. Dub. 3., an incurrat irregularitatem suscipiens

pag.

sacerdotium ante ætatem. An autem irregularitatem incurrat, qui ordinatur irretitus censura. — 800. *Quomodo computanda ætas? Dub. 1., an possit ordinari mane, qui vespere complet ætatem. Dub. 2., an computandus annus bissextilis.* — 801. *XII. Exercitium ordinis suscepti. XIII. Sumptio eucharistiæ. XIV. Probitas vitæ.* — 802. *Vocatio divina. Quæ sint ejus signa.* — 803. *An peccet graviter, qui sine vocatione ordinatur. An peccet episcopus hunc ordinans.* — 804. *Hæc vocatio tanto magis requiritur ad episcopatum et parochiam suscipiendam.* — 805. *Quæ sint officia ordinatorum.*

§. 1. De obligatione cœlibatus. *108*

806. *Quomodo hæc obligatio probetur.* — 807. *Qu. 1., an ipsa sit de jure divino.* — 808. *Qu. 2., an sit ex præcepto ecclesiæ vel ex voto.* — 809. *Dub. 1., an ignorans tale votum teneatur ad castitatem. Dub. 2., an, qui expresse nollet castitatem vovere.* — 810. *Quid, si quis ordinatus sit ante usum rationis? Et quid, si ante pubertatem?* — 811. *Quid, si ordinetur ob metum?* — 812. *Qu. 3., quomodo conjugatus constante matrimonio possit in sacris ordinari. Dub. 1., an istius uxor teneatur religionem profiteri. Dub. 2., an talis uxor possit nubere.*

§. 2. De obligatione habendi titulum. *116*

813. *Pœna in contravenientes.* — 814. *De titulo* paupertatis. — 815. *De titulo* beneficii. *Not. 1. Juxta cujus diœcesis taxam desumenda sit suffcientia beneficii. Not. 2. Quid, si defectus sit modicus? Not. 3. Quid veniat nomine beneficii; an stipendia missarum.* — 816. *Et an sufficiat beneficium de futuro.* — 817. *De titulo* patrimonii. — 818. *Qu. 1., an quis possit ordinari ad titulum suæ industriæ.* — 819. *Qu. 2., an pater teneatur assignare patrimonium filio volenti ordinari.* — 820. *Qu. 3., an incurrat suspensionem, qui ordinatur sine titulo.* — 821. *Dub. 1.,*

pag.

an, qui ordinatur cum patrimonio ficto. — 822. *Dub. 2., an, qui ordinatur, data fide de reddendo illud donanti.* 823. *Dub. 3., an, qui post diaconatum illud donanti renuntiat.* — 824. *Dub. 4., an ordinatus possit patrimonio renuntiare, si habeat aliunde sustentationem.*

§. 3. De obligatione deferendi habitum et tonsuram. *127*

825. *Qu. 1. an peccent graviter clerici non deferentes habitum.* — 826. *Qu. 2., an non deferentes tonsuram.* — 827. *Quando isti ob habitum et tonsuram dimissam amittant privilegium fori et canonis.*

828. *Ad quid teneantur sacerdotes vi* obedientiæ, *quam promittunt episcopo. An possint religionem ingredi, episcopo contradicente.* — 829. *Quæ obligatio sit de missis et precibus, quæ ab episcopo imponuntur ordinatis.* *132*

830. *De statutis in concordato nostri regni.* *133*

TRACTATUS SEXTUS.

DE MATRIMONIO.

CAPUT I.

De sponsalibus.

Dubium I. Quid sint sponsalia. *136*

831. Promissio sponsalitia, ut sit valida, debet esse voluntaria et deliberata. — 832. *An teneatur ad matrimonium ficte promittens sponsalia alteri repromittenti.* — 833. *Quid, si quis voluit promittere, sed non se obligare?* — 834. *Quando obligentur pueri.* — 835. *An sint valida sponsalia contracta per dolum.* — 836. Promissio debet esse mutua. *Qu. 1., an acceptans sponsalia intelligatur repromittere.* — 837. *Qu. 2., an quis possit se obligare ad nuptias vi gratuitæ promissionis, et an hæc obliget sub gravi.* — 838. Promissio

pag.

debet esse expressa signo. *Quid, si parentes contrahant pro filiis tacentibus?* — 839. *Dub. 1., quid, si extranei? Dub. 2., an sufficiat, si parentes promittant pro filiis absentibus.* — 840. **Sponsalia debent fieri inter habiles.** *Quid, si verba vel signa sint dubia?* — 841. *Verba de præsenti apta ad matrimonium inter impuberes habent vim sponsalium. An idem valeat inter puberes in matrimonio clandestine contracto.* — 842. *An sufficiat ad sponsalia, dicere: Non ducam aliam quam te.* — 843. *An dicere: Contraham, si Papa dispensaverit.. An sufficiat subarrhatio annuli et missio munerum. Quid, si parentes annulum mittant?* — 844. *Qu. 1., an sponsalia contracta per metum gravem sint per se nulla. Qu. 2., quid, si per metum levem? Qu. 3., an, qui contraxit ex metu levi, possit sponsalia rescindere.*

Dubium II. Quæ et quanta sit obligatio sponsalium. *150*

845. *Sponsalia obligant sub gravi. An autem obligent ad statim ineundum matrimonium.* — 846. *An judex possit et debeat cogere nolentes ad matrimonium.* — 847. *An fornicatio sponsæ vel sponsi cum alia sit specie diversa. Ficte promittens non tenetur ad nuptias, nisi copulam extorserit a virgine.* (Vide etiam dicta de restit. lib. 4, 642). — 848. *Si quis cum duabus sponsalia contraxit et cum secunda coierit, quam ducere debeat.* — 849. *De filiis nuptias contrahentibus insciis parentibus. An tales nuptiæ sint validæ. Qu. 1., an et qualiter peccent filii nubentes parentibus insciis vel inconsultis. Quid, si sponsalia fuerint jurata? Quid, si sponsus post illa virginem defloraverit? An prælati teneantur has nuptias impedire. Ex quibus autem causis excusentur filii contrahentes sine consensu parentum.* — 850. *Qu. 2., an teneatur filius obedire patri præcipienti matrimonium.* — 851. *Qu. 3., an notabilis*

pag.

disparitas conditionis aut status inter contrahentes irritet sponsalia. — 852. *Resiliens perdit arrhas etc. Not. I. Quid, si mulier promittit aliquid viro, ut eam ducat? et quid e converso?* — 853. *Not. II. De pœna apposita in resilientem. Qu. 1., an liceat adjicere pœnam in resilientem injuste. Qu. 2., an juste resiliens teneatur ad pœnam promissam cum juramento. Qu. 3., an soluta pœna teneatur recipiens eam restituere. Qu. 4. Quid, si relinquatur legatum puellæ, ut nubat cum aliquo, et illa cum alio nuptias contrahat? Qu. 5. Quid, si legatum relinquatur, ut non nubat, et illa nubat?* — 854. *An liceant tactus et oscula inter sponsos.*

Dubium III. Quomodo dissolvantur sponsalia. *174*

855. *Solvuntur sponsalia I.* **Per matrimonium cum alia** (vide etiam de hoc n. 875); *II.* **per mutuum consensum inter puberes.** *Quid, si sponsalia fuerint jurata?* — 856. *Quomodo autem solvantur inter impuberes. Quid, si ipsi juramento promiserint nuptias?* — 857. *III.* **Per impedimentum dirimens superveniens.** *Dub. 1., an tunc sponsalia dirimantur etiam ex parte nocentis.* — 858. *Dub. 2., an nocens teneatur petere dispensationem.* — 859. *Dub. 3., an, contractis sponsalibus cum impedimento sub conditione dispensationis, ea obtenta, per se valeant.* — 860. *IV.* **Per crimen alterius.** — 861. *An solvantur sponsalia per fornicationem alterutrius sponsi. Dub. 1. Quid, si sponsa fuerit per vim oppressa?* — 862. *Dub. 2. Quid, si uterque sponsus fornicetur?* — 863. *V.* **Per mutationem notabilem,** *nempe 1) si timeantur odia etc.; 2) si superveniat defectus noxius; 3) si superveniat paupertas.* — 864. *An liceat contrahere cum defectu occulto pernicioso.* — 865. *An cum defectu non pernicioso. Et quid, si sponsa interrogetur, an sit virgo?* — 866. *VI.* **Per discessum alterius in longinquum.** *Quid, si in propinquum animo redeundi?* — 867. *VII.* **Per lapsum temporis**

pag.

præfixi. *Dub. 1. Quid, si dubium sit, an terminus minus fuerit assignatus ad finiendam obligationem?* 868. *Dub. 2. Quid, si alter fuerit juste impeditus? Dub. 3., an elapso termino etiam pars nocens liberetur.* 869. *VIII.* Per susceptionem ordinis sacri et ingressum in religionem; *IX.* per votum castitatis. — 870. *Distinctius de his agitur, et 1) de professione religiosa. Dub. 1., an per ingressum in religionem solvantur sponsalia ante professionem. Dub. 2., an, si sponsalia fuerint jurata, teneatur sponsus ante ingressum nuptias inire.* 871. *2) De susceptione ordinum. Dub. 1., an peccet sponsus suscipiens ordines sacros invita sponsa.* — 872. *Dub. 2., an per susceptionem ordinum minorum solvantur sponsalia.* — 873. *3) De voto ingrediendi religionem, suscipiendi ordines sacros, aut servandæ castitatis. Dub. 1., an per votum castitatis aut suscipiendi ordines sacros solvantur sponsalia etiam ex parte voventis.* — 874. *Dub. 2. Quid, si sponsus post votum copulam extorsit?* — 875. *X. Rursus agitur de solutione sponsalium* per matrimonium validum cum alia; *et quæritur, an per illud solvantur sponsalia etiam mortuo conjuge.* — 876. *XI. An* per hæreditatem novam supervenientem. *Et quid, si offeratur conjugium notabiliter melius?* — 877. *An dissensus parentum sit causa solvendi sponsalia.* — 878. *Dub. 1., an ad solvenda sponsalia semper requiratur auctoritas judicis. Dub. 2., quæ probatio sufficiat in foro interno, et quæ in externo.*

CAPUT II.

De matrimonio secundum se.

Dubium I. Quid sit, quæ ejus materia, forma et minister. 202

879. *Quid sit matrimonium; et in quo consistat ejus essentia.* — 880. *Quæ sit materia sacramenti*

pag.

matrimonii. — 881. *Ob quem finem liceat nubere.* — 882. *Distinguuntur tres fines. Dub. 1., an liceat nubere principaliter in remedium concupiscentiæ.* — 883. *Dub. 2., an ob fines extrinsecos.* — 884. *Quomodo peccent contrahentes in mortali.* — 885. *Quæ requirantur ad contrahendum matrimonium per procuratorem.* — 886. *Quid, si, qui dedit mandatum sine animo contrahendi, antequam matrimonium contrahatur, mandatum ratificaverit?* — 887. *Qualis consensus sufficiat ad contrahendum. Quid, si quis ficte contrahit? An verba sint necessaria ad valorem.* — 888. *An sint necessaria de præcepto.* — 889. *An sufficiat ad contrahendum donatio annuli, vel traductio sponsæ.* — 890. *An sufficiat consensus conditionatus.* 891. *Quid, si conditio sit necessaria aut turpis aut contra substantiam matrimonii?* — 892. *Quid, si apponatur conditio: si pater consenserit? Dub. 1. Quid, si pater tacet?* — 893. *Dub. 2. Quid, si pater primo dissentit et postea consentit?* — 894. *Dub. 3. Quid, si tempore conditionis pater erat mortuus?* 895. *An impleta conditione requiratur novus consensus.* — 896. *In quo differat conditio a demonstratione, causa, modo et die.*

Dissertatio. De ministro et forma sacramenti matrimonii. *219*

897. *De ministro et forma matrimonii.* — 898. *Solvuntur objectiones.* — 899. *Illationes ex nostra sententia.*

Dubium II. De usu matrimonii.

Articulus I. An usus matrimonii sive actus conjugalis sit licitus. *228*

900. *Actus conjugalis* **illicitus** *est: I. Si matrimonium est nullum; II. si matrimonium est dubium.* — 901. *Qu. 1., an liceat contrahere cum dubio de impedimento.* — 902. *Qu. 2., an cum opinione probabili de insubsistentia impedimenti. Qu. 3., an cum opinione probabili probabilitate*

pag.

facti- — 903. *Qu. 4., an in dubio de valore matrimonii jam contracti liceat petere et reddere; et signanter, an uxor non certa de morte primi viri teneatur reddere secundo.* — 904. *Dub. 1., an contracto matrimonio bona fide, superveniente dubio, liceat petere post diligentiam.* — 905. *Dub. 2. Quid, si adsit opinio probabilis tantum pro nullitate matrimonii?* — 906. *Dub. 3., an, nuptiis initis cum dubia fide, dubitans post diligentiam possit petere.* — 907. *Dub. 4., an in dubio positivo judicandum sit in favorem matrimonii contracti.* — 908. *An conjux teneatur credere alteri asserenti, se ficte consensisse. Quid, si audiat impedimentum a testibus fide non dignis? Quid, si audiat ab uno fide digno?* — 909. *III. Illicita est copula, si fiat cum periculo sanitatis. Dub. 1., an libeat petere, si alteruter conjugum laborat lepra, morbo gallico et simili.* — 910. *An liceat petere post balnea aut sectionem venæ, vel cum febri, vel an statim post prandium.* — 911. *Dub. 2., an tempore lactationis.* — 912. *IV. Si fiat ob voluptatem.* — 913. *V. Si fiat mente adultera. Quid, si conjux ad se excitandum delectetur de pulchritudine alterius personæ?* — 914. *Quid, si delectetur de copula aliena?* — 915. *VI. Si fiat modo indebito.* — 916. *Qu. 1., an sit mortale inchoare copulam in vase præpostero.* — 917. *Qu. 2., an coire situ innaturali.* — 918. *Qu. 3., an cohibere seminationem post copulam inceptam.* — 919. *An autem uxor, viro se retrahente post seminationem, possit ipsa statim tactibus se excitare ad seminandum.* — 920. *VII. Si fiat loco indebito.* (Remissive ad l. 4, 458.) — 921. *VIII. Si fiat tempore indebito.* — 922. *Qu. 1., an liceat conjugi coire die communionis.* (Remissive ad l. 6, 273. et 274.) 923. *Qu. 2., an in diebus festivis.* — 924. *Qu. 3., an tempore prægnationis. An autem, secluso periculo abortus, sit venialis coitus cum prægnante.* — 925. *Qu. 4., an liceat coire tempore menstrui.* — 926. *Qu. 5., an tempore purgationis post partum.*

927. Licitus est autem usus matrimonii: 262

pag.

1) propter prolem; 2) ad vitandam incontinentiam (vide dicta n. 882. dub. 1.); *3) propter alios fines honestos* (vide dicta n. 883. dub. 3.). — 928. *Qu. 1.*, *an aliquando vir teneatur petere.* — 929. *Qu. 2.*, *an aliquando uxor.* — 930. *Qu. 3.*, *an conjux prohibitus petere ob votum vel affinitatem contractam possit aliquando petere.* — 931. *Qu. 4.*, *an liceat petere excommunicato, et an ab excommunicato.* — 932. *An et quando liceant tactus, aspectus et verba turpia inter conjuges.* — 933. *Qu. 1.*, *an sint mortales inter ipsos tactus et aspectus turpes, secluso periculo pollutionis.* — 934. *Qu. 2. Quid, si periculum pollutionis jam prævideatur?* — 935. *Perpenduntur quidam tactus enormiter turpes.* — 936. *Qu. 3.*, *an peccet graviter conjux turpiter seipsum tangens, altero absente.* — 937. *Qu. 4.*, *an, si morose delectetur de copula habita vel habenda.*

Articulus II. An actus conjugalis sit præceptus et debitus. 272

938. *Conjuges per se tenentur reddere et quandoque etiam petere.* — 939. *Tenentur etiam ad cohabitationem, nisi adsit justa causa excusans. Dub. 1., an possit vir expellere uxorem ob dotem non solutam. Dub. 2., an teneatur eam alere, non soluta dote. Dub. 3., an, si ipsa adulterium commiserit.* — 940. *De obligatione reddendi debitum. Qu. 1., an sit mortale negare debitum semel vel bis. Quid, si alter remisse petat, vel si precibus cedat? Quid, si immoderate petat? Quid, si alter differat reddere ad breve tempus?* — 941. *Qu. 2., an multiplicitas filiorum possit esse causa justa negandi debitum.* — 942. *Peccat conjux reddens se impotentem.* — 943. *Qu. 1., an conjux teneatur reddere alteri illicite petenti.* — 944. *Dub. 1. Quid, si culpa se tenet ex parte petentis, nempe si ille habeat votum castitatis etc.?* — 945. *Dub. 2. Quid, si petens sit incestuosus?* — 946. *Qu. 2., an conjux teneatur reddere petenti cum sola culpa veniali.* — 947. *Qu. 3., an liceat reddere vel petere a viro volente seminare extra vas post co-*

pag.

pulam inceptam. — 948. *An conjux teneatur et possit reddere, si mutuo cum altero voverit castitatem. Quid, si alter sit amens vel ebrius?* — 949. *Incestuosus et vovens castitatem non potest petere, sed tenetur reddere.* — 950. *Conjux non tenetur reddere cum gravi damno suo vel prolis. An teneatur reddere alteri laboranti morbo contagioso. Quid, si damnum sit leve, et alter sit leprosus? Quid, si damnum sit grave? An tunc possit reddere. Ex quibus causis possit conjux reddere cum gravi periculo salutis.* — 951. *An conjux possit reddere cum periculo prolis.* — 952. *An teneatur reddere uxor laborans febri, vel tempore menstrui aut prægnationis, aut si alter petat modo innaturali.* — 953. *Quid, si uxor experta sit in pariendo periculum mortis, vel filios se parere mortuos?* 954. *An aliquando liceat impedire generationem. Quando peccet uxor surgens aut mingens statim post copulam. Dub. 1., an puella oppressa possit statim expellere semen. Dub. 2., an liceat copulari senibus vel infirmis plerumque non valentibus seminare intra vas.*

Dubium III. An et quibus ex causis possit fieri divortium. *293*

955. *Fit divortium quoad* **vinculum**: 1) *si habentur sufficientia indicia de morte conjugis;* 2) *si alter convertatur ad fidem;* 3) *si fit religiosus ante consummationem;* 4) *si Papa dispenset in matrimonio rato.* 956. *De indissolubilitate matrimonii.* — 957. *An, si infidelis nolit converti, liceat fideli transire ad alias nuptias.* — 958. *Inter fideles matrimonium ratum solvitur tantum per professionem religiosam.* — 959. *An solvatur etiam per dispensationem Papæ.*

960. *Permittitur autem divortium quoad* **torum**: *298*
1. **ob adulterium conjugis.** — 961. *Qu. 1., an ad divortium sufficiat suspicio de adulterio.* — 962. *Qu. 2., an liceat facere divortium ob sodomiam vel bestialitatem commissam a conjuge. Qu. 3., an ob copulam sine seminatione.* — 963. *Qu. 4., an vir*

pag.

cognito adulterio uxoris teneatur eam dimittere. — 964. *Qu. 5., an uxor teneatur divertere a viro adultero.* — 965. *Et an conjux innocens teneatur recipere alterum adulterum emendatum.* — 966. *Qu. 6., in quibus casibus conjux nequeat divertere ab adultero.* 1) *Casus, si uterque sit reus adulterii;* 2) *si conjux consentiat in adulterium alterius;* 3) *si adulterium accidat sine culpa;* 4) *si injuria remittatur.* — 967. *Dub. 1., an, facto divortio per sententiam judicis, possit conjux innocens adulterum ad se revocare. Dub. 2. Quid, si, facto divortio, innocens etiam adulteretur?* — 968. *Dub. 3., an vir possit adulteram dimittere propria auctoritate.* — 969. *Facta juridica separatione, vir potest ingredi religionem aut fieri sacerdos invita adultera; adultera vero id non potest nisi de licentia alterius.* — 970. *Permittitur II. divortium ob sævitiam alterius.* — 971. *Qu. 1., an ob hanc causam possit conjux recedere propria auctoritate. Qu. 2., an possit fieri religiosus altero invito. Qu. 3., qualis timor sufficiat ad faciendum divortium ob sæviliam.* — 972. *Qu. 4., an sola verbera sint justa causa divortii.* — 973. *Permittitur III. divortium conjugi, si alter trahat eum in peccatum.* — 974. *Permittitur IV., imo aliquando præcipitur divortium ob hæresim alterius.* — 975. *Permittitur V. ob mutuum consensum.* — 976. *Facto divortio, apud quem sint filii educandi, et cujus conjugis expensis.* — 977. *An uxor teneatur sequi virum ad cohabitationem.*

CAPUT III.

De impedimentis matrimonii. 314

978. *Impedimenta alia sunt impedientia, alia dirimentia.* — 979. *An ecclesia possit constituere impedimenta dirimentia.* — 980. *Quis possit ea constituere. Dub. 1., an episcopi.* — 981. *Dub. 2., an impedimenta dirimentia apposita ab ecclesia obligent infideles.*

pag.

Dubium I. Quæ sint impedimenta impedientia tantum. *316*

982. *Quæ reddant matrimonium illicitum. 1) Ecclesiæ vetitum, scilicet prohibitio episcopi etc.* — 983. *2) Tempus feriarum, quo prohibentur solemnitates, benedictio etc.* — 984. *Dub. 1., an tunc liceat consummare. Dub. 2., an liceat consummare ante benedictionem.* — 985. *3) Catechismus; 4) crimen, scilicet incestus, raptus, uxoricidium etc.; 5) sponsalia.* — 986. *6) Votum castitatis aut religionis. Dub. 1., an episcopus possit dispensare in voto castitatis emisso post matrimonium.* — 987. *Dub. 2., an in voto emisso ante matrimonium, ad debitum petendum. An id possint Mendicantes. Dub. 3., an aliquando episcopi, etiam ad matrimonium contrahendum.* — 988. *Impedit etiam matrimonium 1) clandestinitas; 2) omissio benedictionis;* — 989. *3) omissio denuntiationum.* — 990. *Dub. 1., an peccet graviter parochus eas omittens, si aliunde sciat, non esse impedimentum. Et quod dicitur de obligatione denuntiationum ante matrimonium, idem dicitur post illud. Quid, si una tantum denuntiatio omittatur?* — 991. *Dub. 2., an denuntiationes faciendæ in ecclesia et in missa. Dub. 3., in qua parochia debeant fieri.* 992. *Dub. 4., in quibus diebus festivis; et an aliquando possint fieri in diebus ferialibus.* — 993. *Quando sint repetendæ.*

994. *De obligatione denuntiandi impedimenta.* — *327*
995. *Dub. 1., an teneatur denuntiare impedimentum, qui illud probare nequit..* — 996. *Dub. 2., an unus testis de impedimento impediat matrimonium.* — 997. *Requisita, ut talis testis impediat.* — 998. *Dub. 3., an sufficiat unus testis, si sponsalia fuerint jurata.* 999. *An fama impediat matrimonium. Quid, si judex privatam habuerit notitiam famæ aut ipsius impedimenti?* — 1000. *An contrahens teneatur impedimentum fateri.* — 1001. *Quid debeat agere parochus cognito impedimento.* — 1002. *Dub. 1., an parochus teneatur impedire matrimonium, si ipse solus noverit*

paq.

impedimentum. Dub. 2. Quid, si ordinarius solus sit impedimenti conscius? — 1003. *Quis possit dispensare in denuntiationibus.* — 1004. *An episcopus, et ob quam causam.* — 1005. *Causæ, ob quas episcopus tenetur dispensare.* — 1006. *Causæ, ob quas non tenetur, sed potest dispensare.* — 1007. *Dub. 1., an possit dispensare vicarius generalis. Dub. 2., an aliquando parochus possit dispensare aut saltem declarare.*

Dubium II. Quæ sint impedimenta dirimentia matrimonium. *338*

1008. *Impedimenta dirimentia sunt quindecim, videlicet: 1. Error, 2. conditio, 3. votum, 4. cognatio, 5. crimen, 6. cultus disparitas, 7. vis, 8. ordo, 9. ligamen, 10. honestas, 11. ætas, 12. affinis, 13. si clandestinus, 14. et impos, 15. raptave sit mulier nec parti reddita tutæ.*

1009. I. Error personæ. — 1010. *De errore circa personam.* — 1011. *De errore circa qualitates personæ.* — 1012. *An irritet matrimonium error qualitatem, si dederit causam contractui.* —1013. *Dantur tres regulæ ad dignoscendum, quando error qualitatis redundet in substantiam.* — 1014. *Prima, si quis actualiter contrahit sub conditione qualitatis.* — 1015. *Secunda, si qualitas est propria cujusdam personæ.* — 1016. *Tertia, si consensus fertur directe in qualitatem.* *341*

1017 — 1023. II. Conditio, *scilicet servilis. Plura notanda.* — 1024. III. Votum solemne. 1025. *Dub. 1., an hoc dirimat matrimonium jure divino vel ecclesiastico.* — 1026. *Dub. 2., an Papa possit dispensare in voto solemni.* *345*

1027. IV. Cognatio. *Et 1) de cognatione legali.* — 1028. *2) De cognatione spirituali* (de qua vide dicta de bapt. ex n. 146.) — 1029. *3) De cognatione carnali, et de regulis pro distinguendis gradibus.* — 1030. *Arbor consanguinitatis.* *348*

1031. V. Crimen. *Primum homicidium; se-* *351*

pag.

cundum adulterium. — 1032. *Tertium raptus.* 1033. *Assignatur regula: 1) Utroque patrante, scilicet si adsit solum homicidium.* — 1034. *An requiratur, quod intentio matrimonii alteri sit manifestata.* — 1035. *2) Uno patrante, scilicet si adsit homicidium cum adulterio.* — 1036. *Requisita ad hoc impedimentum incurrendum.* — 1037. *3) Neutro patrante, scilicet si adsit adulterium sine homicidio. Requisita ad hoc impedimentum.* — 1038. *Dub. 1., an taciturnitas adulteræ sufficiat pro consensu.* — 1039. *Dub. 2., an promissio ficta inducat impedimentum.* — 1040. *Dub. 3., an promissio conditionata inducat impedimentum.* — 1041. *Dub. 4., an ad incurrendum impedimentum requiratur, ut promissio fuerit mutua.* — 1042. *Oritur etiam impedimentum ex adulterio cum matrimonio attentato, vivente conjuge.* — 1043. *Peccat, qui vivente conjuge promittit alteri matrimonium.*

1044. VI. Disparitas cultus. *Quid de matrimonio cum hæreticis?* 358

1045. VII. Vis *sive metus gravis et injuste incussus ad extorquendum matrimonium.* — 1046. *In quo vis differat a metu. Et quid sit metus ab intrinseco, et metus ab extrinseco.* — 1047. *Quæ requirantur ad metum gravem.* — 1048. *Quæ mala constituant metum gravem.* — 1049. *Quæ requirantur, ut metus irritet matrimonium.* — 1050. *Dub. 1. Quid, si judex injuste aliquem damnet, et promittat liberationem, si ducat filiam?* — 1051. *Dub. 2. Quid, si reus juste damnaretur?* — 1052. *Dub. 3. Quid, si quis esset innocens, sed juste damnaretur secundum allegata?* — 1053. *Dub. 4. Quid, si medicus neget mederi, nisi ducat filiam?* — 1054. *Dub. 5., an metus irritet matrimonium de jure naturæ aut ecclesiastico.* — 1055. *Dub. 6., an irritet metus levis.* — 1056. *Dub. 7., an metus reverentialis.* — 1057. *Dub. 8., an possit resilire, qui metum incussit.* 358

1058. VIII. Ordo. — 1059. *An ordo sacer dirimat matrimonium de jure divino.* — 1060. IX. Ligamen. — 1061. X. Honestas. *Non oritur* 369

pag.

hoc impedimentum ex sponsalibus incertis neque ex conditionatis. — 1062. *Qu. 1., an ex matrimonio nullo.* — 1063. *Qu. 2., an ex sponsalibus juste dissolutis.* — 1064. *Qu. 3., an ex matrimonio clandestino.* — 1065. XI. Aetas. — 1066. *Vide plura de matrimonio impuberum.* — 1067. *An sit nullum matrimonium contractum, si puer ætate completa nequeat coire. Quid de matrimonio senum?*

1068. XII. Affinis. — 1069. *De impedimento affinitatis ante matrimonium contractum.* — 1070. *De impedimento non petendi.* — 1071. *Qu. 1., an uxor cognita per metum a consanguineo viri privetur jure petendi.* — 1072. *Qu. 2., an ignorantia excuset ab hoc impedimento contrahendo. Et primo, si ignorantia sit juris.* — 1073. *Secundo, si ignorantia sit facti.* — 1074. *Tertio, si ignorantia sit pœnæ.* — 1075. *Qu. 3., an ad contrahendam affinitatem requiratur, ut copula ex utraque parte sit consummata.* — 1076. *Qu. 4., quis possit dispensare in hoc.* — 1077. *Pœna contrahentium cum impedimento affinitatis.* 375

1078. XIII. Clandestinitas. — 1079. *Quid, si alicubi non possit haberi parochus?* — 1080. *An peregrini valide contrahant sine parocho.* — 1081. *Quis intelligatur nomine parochi.* — 1082. *An parochus excommunicatus aut irregularis etc.* — 1083. *Dub. 1., an excommunicatus consistens peccet graviter.* — 1084. *Dub. 2., an talis parochus possit alteri dare licentiam.* — 1085. *Quales testes sufficiant.* — 1086. *Quid, si sint duo parochi, vel si sponsi habeant duo domicilia?* — 1087. *An sufficiat parochus alterutrius sponsi.* — 1088. *Sufficit licentia præsumpta de præsenti et oretenus.* — 1089. *De vagabundis.* — 1090. *De militibus.* — 1091. *De peregrinis carcere detentis, ægris, puellis in conservatoriis degentibus etc.* — 1092. *An valide nubant sponsi coram parocho nolente.* — 1093. *An licite.* — 1094. *Quomodo peccet parochus non interrogans de consensu, vel non dicens: Ego vos conjungo* etc. 382

1095. XIV. Impotentia. *Qualis impotentia di-* 395

pag.

rimat matrimonium. — 1096. *1) De impotentia ex maleficio; 2) ex frigiditate; 3) ex improportione corporum.* — 1097. *Dub. 1., an valeat matrimonium, si fœmina possit incidi cum periculo gravis morbi, sed non mortis.* — 1098. *Dub. 2., an soluto matrimonio propter arctitudinem fœminæ, si postea per copulam cum secundo viro fiat apta primo, teneatur ad primum redire.* — 1099. *Dub. 3., an fœmina arcta teneatur pati incisionem.* — 1100. *Dub. 4., an teneatur pati incisionem claustri virginalis, si etc.* — 1101. *Quid agendum, si impotentia est certa?* — 1102. *Quid, si dubia, et dubium antecedat matrimonium?*—1103. *Quid, si dubium superveniat?* — 1104. *Quid in dubio, an matrimonium sit consummatum, vel an impotentia præcesserit?*

1105. *Quid censendum de matrimoniis in partibus hæreticorum?* 404

1106. XV. Raptus. — 1107. *Ad incurrendum impedimentum raptus requiritur, ut mulier rapiatur: 1) de loco ad locum; 2) causa matrimonii; 3) invita.* 1108. *Quid, si vir rapiat eam, quacum sponsalia contraxerat?* 405

Dubium III. Quando matrimonium invalidum sit revalidandum. 407

1109. *Quomodo revalidandum matrimonium, si fuit nullum ob consensum fictum vel metu extortum. Quomodo, si ob impedimentum occultum.* — 1110. *Qu. 1., an in matrimonio nullo ob impedimentum occultum revalidando iterum requiratur assistentia parochi et testium.* — 1111. *Qu. 2., quomodo et quando impedimentum censeatur occultum.* — 1112. *Qu. 3., an sit revalidandum matrimonium coram parocho et testibus, si ipsi tempore matrimonii contracti erant conscii impedimenti.* — 1113. *Qu. 4., an, qui ficte contraxit matrimonium, teneatur ex justitia illud revalidare per verum consensum.* — 1114. *Qu. 5., an, si quis ficte vel ex metu contraxit, debeat alterum conjugem certiorare de matrimonii*

pag.

nullitate. — 1115. *Qu. 6., an, si matrimonium fuit nullum ob aliquod impedimentum, oporteat, ut uterque fiat conscius de nullitate.* — 1116. *Quid in casu urgentis necessitatis?* — 1117. *Qu. 7., quotuplici modo possit renovari sive exigi consensus a parte inscia impedimenti.*

Dubium IV. A quo et ob quam causam possit dispensare in impedimentis matrimonii. *421*

1118. *In quibus impedimentis Papa possit dispensare.* — 1119. *An Papa possit umquam dispensare in iis, quæ sunt de jure divino.* — 1120. *An aliquando in impedimentis de jure naturæ.* — 1121. *An possit episcopus dispensare in impedimentis dirimentibus.* — 1122. *Qu. 1., an possit urgente necessitate dispensare in eis ante matrimonium contractum.* — 1123. *Qu. 2., an post contractum.* — 1124. *Qu. 3., an tunc requiratur, ut matrimonium sit contractum bona fide.* — 1125. *Qu. 4., an episcopus possit hanc facultatem alteri delegare.* — 1126. *Episcopi possunt dispensare in omnibus impedimentis, quæ impediunt matrimonium de jure humano, vel quæ matrimonio superveniunt.* — 1127. *An regulares possunt dispensare ad petendum debitum.* — 1128. *An ipsimet possint dispensare in voto castitatis ad contrahendum matrimonium urgente necessitate.* — 1129. *Quæ sint causæ justæ ad dispensandum in impedimentis dirimentibus.* — 1130. *Adduntur aliæ causæ sufficientes. An sufficiat subministratio majoris pecuniæ.* — 1131. *Not. 1. Quid explicandum, ut dispensatio non sit subreptitia? Not. 2. Veritas causarum pertinet ad valorem dispensationis.* — 1132. *Qu. 1., an cessante causa cesset dispensatio.* — 1133. *Qu. 2. Quid in dubio, an causa falso allegata fuerit finalis, vel an allegata fuerit vera?* — 1134. *Qu. 3., an in supplicatione exprimendum sit, copulam incestuosam habitam fuisse cum intentione facilius obtinendi dispensationem.* — 1135. *Quid, si copula non fuerit ex tali*

pag.

intentione præhabita? — 1136. *Qu. 4.*, *an possit manifestari gradus remotior, tacito propinquiori.* — 1137. *Qu. 5.*, *an petens secundam dispensationem debeat exprimere primam.* — 1138. *Qu. 6.*, *an, si quis habeat plura impedimenta ejusdem speciei, debeat omnia exprimere.* — 1139. *Qu. 7.*, *an possint seorsim impetrari dispensationes plurium impedimentorum.* — 1140. *Qu. 8.*, *an, si quis post obtentam dispensationem rursus cognoverit consanguineam sponsæ, indigeat nova dispensatione.* — 1141. *Qu. 9.*, *an interveniente copula incestuosa inter sponsos, antequam dispensatio executioni mandetur, nova dispensatio requiratur.* — 1142. *Qu. 10.*, *an, si contrahentes sint diversæ diœcesis, unusquisque a proprio episcopo sit dispensandus.* — 1143. *Qu. 11.*, *quæ sint clausulæ in dispensationibus s. pœnitentiariæ.* — 1144. *Qu. 12.*, *in quibus impedimentis s. pœnitentiaria possit dispensare.* — 1145. *Not. 1. Ad dispensationis valorem non requiritur consensus ejus, cui prodest.* — 1146. *Not. 2. Quid exprimendum, quando dispensatio petitur a dataria; et quid, quando a s. pœnitentiaria?* — 1147. *Formula supplicationis ad s. pœnitentiariam pro impetranda dispensatione impedimenti vel voti castitatis, ad celebrandum aut revalidandum matrimonium.* — 1148. *Formula exequendi hujusmodi dispensationes.*

Litteræ encyclicæ et decreta *Benedicti XIV.*, spectantes ad sacramentum matrimonii.

I. Super matrimoniis secretis (Satis vobis). 444

II. Super matrimoniis hæreticorum in Hollandia et Belgio (Matrimonia). 451

III. Super dispensationibus in matrimoniis (Ad apostolicæ). 455

FINIS INDICIS TOMI SEXTI.

Errata in hoc VI. tomo.

Pag.	lin.		Corrigenda:		Correcta:
16,	6	pro	eucholio	lege	euchologio.
19,	1 ab infra	″	vertit	″	vertitur.
60,	25	″	harum	″	horum.
145,	6	″	qui	″	quia
178,	10	″	etc.	″	et c.
192,	3	″	repellere	″	eam repellere.
205,	9	″	voluntatem	″	voluptatem.
236,	29	″	ulterutro	″	alterutro.
244,	22	″	præcendenti	″	præcedenti.
253,	7	″	gerationem	″	generationem.
258,	19	″	extraordiarius	″	extraordinarius.
262,	2	″	u	″	ut.
280,	16	″	etam	″	etiam.
297,	14	″	scadalum	″	scandalum.
298,	3 ab inf.	″	pro-ter	″	pro-pter.
304,	7 ab inf.	″	vir adult.	″	vir de adult.
319,	18	″	quoad	″	quod.
350,	12	″	id	″	in.
370,	16	″	vere	″	vero
411,	17	″	concililium	″	concilium.
428,	1 ab inf.	″	riora	″	priora.

239.02
L627t
1846
v.6

5054

LIGUORI, ALPHONSUS
AUTHOR

Theologia Moralis
TITLE
Vol. VI

DATE LOANED | BORROWER'S NAME | ROOM

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709

5054